

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Digitized by Google

Hist. 2954
Hist.
3H

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Digitized by Google

ADELYK TOONEEL,

Of

Hiſtoriſche Beſchrijvinge,

Van allerley

Trappen van Adeldom,

En

Ridderlijke Ordens, met haar oorſpronk.

Mitsgaders

Der zelfder Wapen-ſchilden, en toeſtel, in Koningrijken, Gemeene-beſten, Steden en Volkeren, van oude tijden af, tot deze Eeuw toe in gebruyk geweeſt zijnde.

Met meer als hondert en vijftigh zoo Houte als Kopere Figuren.

Beſchreven door

THOMAS DE ROUK.

t'AMSTERDAM,

By *Hendrik* en *Dirk Boom*, Boek-verkoopers. Anno 1673.

Digitized by Google

Hist 2954
Hist
3 H

Digitized by Google

AEN DEN

Edelen ende Welgheleerden,

JONCKHEER,

CONSTANTYN

van

MECHELEN,

SCHILT-KNAEP,

Mijnen Neve ende Bloetverwant.

EDele, wel geleerde Neve, niet teghenstaende V. Edelheyts nu onlancks aenghenomen veranderinghe van leven, onder die oude gehoorsaemheyt van den H. BRUNO (stichter van die Order, die mijne Vaderlijcke voorouderen behert en *a* wel gedaen hebben) gaet hier, volgens mijne belooste, van V. Ed. toe te eygenen dit verhael van Wapenen en Burgerlijcken Edeldom, by ons toegenaemt, *den Nederlandtschen Herauld*, ende als een Blommen-kransken by een versamelt uyt de Hoven van geleerde Mannen en ervaeren Wapeners; voornamentlijck uyt Robert Glovers beschryvinghe van dien Edeldom, die de hooghe Overigheyt ende het gebruyck van landen eygentlijck gemaeckt hebben Burgerlijck, en van Ouders doen dalen op Kinderen ende Kints Kinderen voor eeuwigh: doch by ons in geen oft seer weynighe handen, ende daerom oock tot inleydinge van dit Werck de vyf voorste stucken by naer overgenomen, eerst tot eyghen vermaeck, ende daer naer door aenraeden vanden Hoochgeleerden en Wytberoemden Heere, MARCUS ZUERIUS van BOXHORN, beneffens dese mijne afghelegen uyren, onder V. E. geleyde, teghens alle stormen van nydt en wangunst, nu zee ghekosen. Wel is waer dat sulcke hoochdravende gedachten vereyschen een geestige pen, diepe geleertheyt en bysondere ervarentheyt. Nietemin, aengemerckt den draet van ons voornemen loopt met een onghestreecken en grontvroom segghen; verhoopen, dat niet tegenstaende

a Volgens den Participatie-Brief de an. 1520. in Mey, onder my berustende.

OPDRACHT.

ſtaende de ſwackheyt van ons ſchryven, ende de uytheemſche, alhoewel genoeghſaem overgenomen en eyghengemaeckte woorden, noch eenighe aengenaeme bemerckingen, voor Edele en andere verſtanden, die de wetenſchap in't verwapenen van Eer-Schilden, niet en ontheyligen, ſullen gevonden werden. Willen daerom oock met Bara ſeggen:

Mon livre, maintenant va vers ceux, qui ſeront
Nobles & de [a] *ſçavoir, à tels tu pourras plaire,*
Non pas aux ignorans, qui te meſpriſeront,
Car jamais à leur gré, l'on ne ſçauroit rien faire.

[a] Heraldie.

Voornamentlijck tot V. Edelheyt, die daer is

Nobilis à proavis, Nobilis à ſtudiis.

Ende dat (indien niet dienſtigh tot het gebruyck van V. Edelheyt) om te begroeten, ende tot een antwoort op V. Ed. leſten, inſgelijcks te bekennen, dat, in wat geweſt oock deſen onſen Nederlantſchen Herauld ſal dwalen, wy ſijn, en ghewilligh zyn

Edele wel geleerde Neve,

V. Edelheyts oprecht getrouvve Dienaer
ende Bloetvervvant,

THOMAS DE ROUCK.

Bergen op den Zoom,
14. Novemb. 1644.

Digitized by Google

VOOR-REDEN

Aen den

LESER.

DE bevvveginghen, Beminde Leſer, die ons gebracht hebben om deſe beſchrijvinge van Wapenen en Burgerlijcken Edeldom in't licht te geven, zijn hier voor in de toe-eygeninge genoechſaem uytgedruckt: als mede doet't begrijp van't gheheele vverck, door den inhoudt vande Hoofden des Boecx uytgedruckt, en uyt die oorſaeck in den ingang des ſelfs yet voorders te verhalen, ons onthouden. Te verſoecken dan alleen is overich, alles met een goedt ooch en Rechters gemoedt t'overſien en oordeelen.

De vijf eerſte Hoofden, als vvy gheſeyt hebben, ſijn Glovers, uyt-ghenomen 't ghene aldaer hebben inghelijft, ende dat mits d'uytnementheydt van't vverck, vveſende een verhael van den Edeldom inde eerſte Eeuvv, by de Griecken, Romeynen en andere, noyt te vooren ſo bondich afghehandelt, noch in onſe tale. Het ſeſte en ſevenſte zijn de Ken-en Eer-teeckenen van alle deſen Edeldom, vvaer inne Selden ons mede heeft gedient als een Wapenhuys, noodich voor die, vvelcke, gelijck als vvy, haer met oorloochs-tuych beſich houden. Want,

Non *a* hic librorum, per quos invitar alarque, — *a* Ovid.
Copia; pro libris arcus & arma ſonant.

Het achſte, naer verhael van d'afcompſte des Heers en Over-Heers onſer gheboort-plaetſe en Vaderlandt, is't ghebruyck en misbruyck der ſelver Ken-en Eer-teeckenen binnen den Lande van hervvaerts over, met een gebodt van de Hooghe Overicheydt vaſt gheſtelt. Het neghende, een ghetal vvaer inne vvy, benevens meeſt alle die ghemeene leeringhen van Wapeners, mede ruſten, ſtellen voor den Moederlijcken Adel, of den Edeldom van's Moeders vveghen, ende tot beſluyt een cleyn Corollarium van Graf-teeckenen en Inſchriften.

Digitized by Google

VOOR-REDEN.

De beteeckeninghe van alle Konst-vvoorden, ghebruyckt in't vervvapenen van Eer-ſchilden, volgen, op dat die den Leſer bejegenende niet en ſtuyten.

Nu het kan vveſen dat vvy niet alles naer behooren, oft 't ghene den Nederlandtſchen Herauld vereyſcht, hebben by ghebracht: dan aengeſien vvy vertrouvven inſghelijcks eenighe daer mede beſich zijn, oft door dit ons doen op te vvecken, om met ghelijcken vlijdt en beter pen de vveerdicheydt van Heraldie te vertoonen, hebben lievver dat te vervvachten, dan daer in t'overhaeſten. 't Is ghenoegh in ghevvichtige ſaecken van goeder vville te vveſen. Vaert vvel.

INHOUDT

Digitized by Google

INHOVDT,

Van de

CAPITTELEN

deses Boecks.

Het eerste Capittel.

Van Politijcque ofte Civilen Adel.

Inhoudt daer van.

1. DRyderhande soorten van Edeldom, pag. 1.
2. Theologischen ende Moralen Adel.
3. De verscheydentheydt van den Politicquen Adel, sijne definitie, ende dat den selven is *Nativa* ende *Dativa*.

Het tweede Capittel.

Van den Edeldom inde eerste Eeuw.

Inhoudt daer van.

1. DAt gegeven Edeldom is geweest voor ende van meerder weerdigheyt dan Edeldom by geboorte, Adam ende sijne eerste race alle Edelluyden, p. 3
2. De veranderinghe van 's menschen staet en conditie. 3.
3. Van de Prerogative der eerst geboren by de Ioden, ende vande hoofden haerder ghe-slachten. 4.

Het derde Capittel.

Van den Edeldom by de Griecken.

1. DE divisie van de Grieckische Republijck, ende haer verscheyden soorten van Borgers, mitsgaders hoe den Edeldom by haer naer de veranderinghe van tijden vvierde vercreghen. pag. 5.

Het vierde Capittel.

Van den eersten Romeynschen Adel.

Inhoudt daer van

1. DEn oorspronck van de Stadt van Romen en de Senatoren. pag. 7.
2. De patricy en haer naecomelinge voor Edelen gehouden, ende den Edeldom by haer verkregen door het gheven van eenen Ring. 8.
3. 't Dragen van goude Ringen in dese Landen, ende 't verkrijgen vande selve inde oude tijden. 9.
4. 't Recht van Beelden oft *Stamas* te hebben. 11.
5. De verdeelingh van 't volck by Romulus. 12.
6. De Edelen doen byde Romeynen geen mechanicke ambachten, mitsgaders de ornamenten aen hare schoenen, borst en clederen. 12.
7. Dat den Romeynschen Adel bestont inde vveerdicheydt van de Patricy ende Senatoren. 13.
8. De eyghen beduydenisse van het vvoort Eugenia, ofte Edeldom, by geboorte. 14.
9. Van de vry-gebooren ende Slaven, mitsgaders het onderscheyt tusschen *Ingenuitas* ende *Gentilitas*, ende dat den Politicquen Adel is accidenteel, en *Nobilitas nativa* genomen van den Vader. 15.

Het

INHOUDT.

Het vijfde Capittel.

Van verscheyden beginselen van gegeven Adel.

Inhoudt daer van.

1. HOe het kompt, dat den eenen mensch beter oft weerdiger ghehouden wvert dan den anderen. pag. 21.
2. *Nobilitas Dativa*, ofte gegeven Adel, uyt ur-geerende nootsaecklijckheydt voortghe-comen. 22.
3. Vyt de ignorantie van 't volck. 22.
4. Vyt middelen en rijckdommen. 22.
5. Vyt Noble Actien. 22.
6. Vyt ervarenheydt in den Oorloge. 23.
7. Vyt wijsheydt ende Couragie. 23.

Het seste Capittel.

Van Stam-namen en Wapenen.

Inhoudt daer van.

1. NObilitas publica. pag. 25.
2. Nobilitas privata. 27.
3. Van de *Trophea*, ende andere teeckenen van eeren. 29.
4. *Corona obsidionalis.* 30.
5. *Corona civica.* 30.
6. *Corona muralis.* 31.
7. *Corona castrensis.* 31.
8. *Corona navalis.* 32.
9. *Corona ovalis.* 32.
10. *Corona triumphalis.* 32.
11. Croonen mede verdient in dese Eeuw, ende de vergelijckinghe van het feyt van Ryhoven met Manlius Torquatus. 33.
12. De comparatie van dese Republijck, met die van Romen. 34.
13. De verscheyden opinien van den oor-spronck der Wapenen. 34.
14. De outheyt van de Wapenen. 36.
15. 't Wapen van Milanen. 37.
16. 't Wapen van Haies. 37.
17. 't Wapen van Cordua. 37.
18. 't Wapen van Beyeren. 38.
19. 't Wapen van Vlaenderen. 38.
20. 't Wapen van Gent. 38.
21. 't Wapen van Montmoreney. 38.
22. 't Wapen van Portugal. 38.
23. 't Wapen van Arragon. 39.
24. 't Wapen van Navarre. 39.
25. 't Wapen van Biscayen. 39.
26. 't Wapen van Leon. 39.
27. 't Wapen van Toledo. 40.
28. 't Wapen van Castilien. 40.
29. 't Wapen van Guipuscoa. 40.
30. 't Wapen van Saxen. 41.
31. 't Wapen van Savoyen. 41.
32. 't Wapen van Lorainen. 41.
33. 't Wapen van Oostenrijck. 41.
34. 't Wapen van Schotlant. 42.
35. 't Wapen van Hungarien. 42.
36. 't Wapen van 't Keyser-rijck. 42.
37. 't Wapen van de Gepides; van Iohannes Sebastianus de Cano; van S^r. Francis Draecke; ende den Lieutenant Admi-rael Tromp: mitsgaders dat alle wettigh Wapenen werden ghegeven op oc-casie; ende bestaen in twee dingen, fi-guren ende couleuren. 42
38. Van de voornaemste doode teyckenen in den Schildt, ende haer beduydenissen; mitsgaders van de *Symbola administra-tionis*, van de groote Officieren in het oudt Keyser-rijck. 45.
39. Van de levende figueren, ende dat de sel-ve zijn passive teyckenen van de over-wonnen, ende de couleuren active ey-genschappen van de overwinners. 45.
40. Van de couleuren ende haer verschey-dentheden. 47.
41. Van de witte couleur. 48.
42. Van de swarte couleur. 48.
43. Van de azur couleur, ende 't Wapen van Vranckrijck. 48.
44. Van de goude couleur. 49.
45. Van de roode couleur. 50.
46. Van de groene couleur. 51.
47. Wat by de couleuren in de VVapenen werdt vermeynt. 51.
48. Van dat alle VVapenen moeten gecom-poseert werden van Metal ende couleur; uytgenomē 't VVapen van Ierusalem. 52.
49. De VVapenen naer het afsterven van de dragers, op-genomen by de desenden-ten; ende van de breucke voor jonger sonen. 54.
50. De breucken voor d'illegitime. 55.

Het

INHOUDT.

Het sevende Capittel.

Van Titulen en Timbren.

Inhoudt daer van.

1. DE titulen in het Oosterſche en VVesterſche Keyser-rijck, naer *Conſtantinus Magnus* : d'Ordonnannantie van inveſtiture, en 't woort *Princeps.* pag. 59.
2. Van Souveraine Princen. 63.
3. De salvinge der Koningen, en het gebruyc van dien in verſcheyden Koninckrijken. 64
4. De Koninckliycke Kroon oft Diadema, ende ceremonien van Canoniſatie. 67.
5. Het ſolemneel kuſſen van de voeten, handen, en lippen van Souveraine Princen, en adoreringe, ende het eerſte ghebruyck van gouwe Kroonen by de Chriſtenen. 70.
6. Van den Scepter, ende de Werelt met het Kruys daer op, en de voordere ceremonien gebruyckt op de Krooninge van een Koninck en Koniginne in een Electijf Koninckrijck. 75.
7. De inauguratie van Souveraine Princen die geen Kroonen gebruycken. 86
8. Van ſubalterne Princen. 86.
9. De ceremonien eertijts gebruyckt in't creeren van Subalterne Princen in 't Ooſterſche Keyſer-rijck. 87.
10. d'Inveſtiture der tegenwoordige ſubalterne Princen. 88.
11. De forme van Charter, waer by Carel van Croy wierde ghecre-eert Prins van Chimay. 88.
12. Den titel van *Dux* en ſijn tweederhande beteeckeningh. 89.
13. De Commiſſie van den Dux *Rhetiarum.* 90
14. d'Officieren en legionen onder den Dux *Britanniarum.* 90.
15. Hoe de Longobarden eerſt prefereerden den naem van Dux voor Comer ende dat aen Hertochdom beſtont in twaelf Graefſchappen. 91.
16. Byde Koningen van Vranckrijck eerſt gemaeckt Hereditair, haer verdeylinge in Majores en Minores. 92.
17. De ceremonien ſonder inveſtiture, ſo in d'oude als deſe tijden. 93.
18. Forme des Briefs, waer by Iacob van Croy, Biſſchop van Camerijck wierde gecre-eert Hartoch van Camerijck. 94.
19. Forme des Brieffs, in 't rechten van den eerſten Hartoch van Ooſtenrijck, in 't op-nemen van den titel van Ertz-hartoch en haer Croone. 96.
20. *Grand Duca*, of *Magnus Dux Etruriæ*, eerſt begonnen in *Coſmo de Medicis*, Hartoch van Florencen, by de Bulle van Paus *Quintus*, en de ceremonien gebruyckt in die creatie. 99.
21. Marquiſen, d'oude en Moderne ceremonien in 't cre-eeren der ſelver in haer Croone. 105.
22. Forme des Brieffs waer by Anthonis van Glymes, wierde gecre-eert Marquis van Bergen op den Zoom. 107.
23. Den titel van Comer ende de verſcheyden orders van de Comites, als ſy ſijn gheweeſt honorable en Officiale in 't oudt Keyſer-rijck. 110.
24. Forme der Brieven in 't cre-eeren den Graef van de eerſte Order. 111.
25. Forme der Brieven in 't cre-eeren den Graef van de eerſte Order, weſende inſghelijcks van den ſecreten Raedt ofte Conſiſtorianus. 112.
26. Forme der Brieven, waer by gemaeckt wierde *Comes ſacrarum largitionum.* 113.
27. Van *Comes rerum privatarum.* 114.
28. Van *Comes Patrimonii.* 114.
29. Van een Graef van een Provincie. 116.
30. Van een Graef van de Stadt van Napels. 116.
31. Van een Graef van de tweede Order of *Ordinis ſitandi.* 117.
32. Hoe den ſelven titel van Graef is geworden feudael en hereditair. 118.
33. d'Inveſtiture en ceremonien, gebruyckt in't cre-eeren van Graven in verſcheyden Koninckrijcken. 120.
34. Forme des Briefs, waer by Henrick van Riviere geſeyt van Aerſchot wierde gecre-eert Grave van Heer. 122.
35. Van Burch-graven en haer verſcheyden Secten. 124.
36. Van Baronnen, en van de generale en particulier beteeckeninghe van 't ſelve woort en titel, haer creatie, de gheneenſchap van den ſelven titel Baron met Bannerets, ende 't cre-eeren vande Ridderen Bannerets. 126.
37. Van Ridder geſlagen, de perſoonen capabel

Digitized by Google

pabel tot het Ridderſchap, en van wie die weerdicheyt wierde verkreghen in d'oude tijden. 129.
38. Den eerſten oorſpronck en inventie van Ridderen. 131.
39. De Privilegien daer aen behoorende. 132.
40. De verſcheyden betecckeninghen van 't woort *Miles* en *Eques*. 137.
41. De generale circumſtantien gebruyckt in 't cre-eeren Ridderen. 139.
42. De forme van cre-eeren Ridders van S. Pieter by de Pauſen in 't *Pontificale Romanum*. 139.
43. De verſcheyden ceremonien gebruyckt in 't cre-eeren van ſeculiere Ridderen in d'oude tijden, 141.
44. De ceremonien gepleecht in 't Ridderſlaen van Willem Grave van Hollande ten tijde ſijnder beroepinghe als Keyſer. 143.
45. d'Order van den Hont. 145.
46. d'Order van den Haen. 146.
47. d'Order van de Gennette. 146.
48. d'Order van de Starre. 147.
49. d'Order van de Porc-eſpic. 147.
50. d'Order van de Diſtel-blom. 148.
51. d'Order van de Corenaër. 149.
52. d'Order van de Bremcapper-blom. 149.
53. D'order van 't Schip oft Zee-ſchelp. 151.
54. d'Order *de la Dame Blance*. 152.
55. d'Order van de Lelie. 153.
56. d'Order van de Tempel-heeren. 153.
57. d'Order van Ieſus Chriſtus. 156.
58. d'Order van de Swaen. 156.
59. d'Order van Monteſe. 157.
60. d'Order van 't Wijn-ruyt. 157.
61. d'Order van den Olyphant. 158.
62. d'Order van den Beer. 158.
63. d'Order van den Hoorn of des H. Huberti. 159.
64. d'Order van 't gecken geſelſchap. 159.
65. d'Order van S. Iacob in Hollandt. 162.
66. d'Order van de Duyve. 163.
67. d'Order *de la Raiſon*. 163.
68. d'Order van den Chriſtelijcken oorloghe. 163.
69. d'Order van den Draeck. 164.
70. d'Order van Tuſin en Diſcipline. 164.
71. d'Order van Hungarien. 165.
72. d'Order van Sweden. 165
74. d'Order van *Port-Eſpees*. 165.
75. d'Order van de halve Maen. 166.
75. d'Order van 't Snoer oft *Banda*. 167.
76. d'Order van 't H. Graf. 168.
77. d'Order van S. Lazarus en S. Maurice, 169.
78. d'Order van S. Ian d'Accon, S. Thomas S. Blaiſe, S. Marie en de Repentance. 170.
79. d'Order van S. Catarina. 170.
80. d'Order van Montroy en Truxillo. 171.
81. d'Order van *Port-glaive* of het Swaert in Livonien. 171.
82. d'Order van *Gens d'Armes*, of Mannen van Wapenen. 172.
83. d'Order van S. Maria Glorieus. 172.
84. d'Order van *Mont-Carmel*. 173.
85. d'Order van *Alcantara*. 173.
86. d'Order van *Aveſiens*. 174.
87. d'Order van S. Ioris. 174.
88. d'Order van S. Steven Paus en Martelaer. 175.
89. d'Order van 't Heylige bloet. 175.
90. d'Order van *S. Mariæ Redemptionis captivorum*, of *de Mercede*, of *S. Mariæ de Miſericordia*. 176.
91. d'Order van de Heeren van S. Ian Baptiſta, van Ieruſalem geheeten Hoſpitaliers, oock Ioanniten. 177.
92. d'Order der Duytſche Heeren, of *Porte Croix*. 178.
93. d'Order van *S. Salvator*. 179.
94. d'Order van S. Iacob in Spangien. 180.
95. d'Order van *Calatrava*. 181.
96. d'Order van *Scama*. 181.
97. d'Order van *la Calza*. 181.
98. d'Order van *Annunciado* of Boodtſchap. 182.
99. d'Order van S. Andries. 183.
100. d'Order van 't Gulde Vlies. 184.
101. d'Order van Cyprus. 187.
102. d'Order van S. Michiel. 187.
103. d'Order van 't Bourgondies Cruys. 188.
104. d'Order van den Heyligen Geeſt. 189.
105. d'Order van de ronde Taeffel. 190.
106. d'Order van de *Baronnets*. 190.
107. d'Order van de *Bannerets*. 191.
108. d'Order van de Blaeuwen Couſebant. 193.
109. Van S. Ioris, Patroon van die Order. 195.
110. Van de Figuere die ghewoonlijck repreſenteert S. Ioris. 196.
111. d'Order van 't Bat in de ceremonien gebruyckt, in 't degradeeren van Ridderen. 197.
112. Den tijtel van *Eſcuyer* of Schilt-knaep, of ſijn verghelijckinghe met den tijtel van Comes in 't oudt Keyſerrijck. 199.
113. Den tijtel van *Nobilis*, of Edelman. 202.
114. Forme der Brieven van Nobilitatie uyt Militaire en civile dienſten. 206.
115. De Generale Ornamenten in 't timbreren of bekleen van Wapenen. 210.
116. Forme

Digitized by Google

116. Forme der Brieven in 't veranderen van 't cimieren en te mogen voeren open Helmen, voor nieuwelijcks geadelt. 213.
117. 't Voeren van Gouwe en andere Croonen op Armoriers, voor Souveraine en Subalterne. 215.
118. d'Ornamenten op Armories voor Eccleſiaſticke. 218.
119. Het tumbel of becleedinghe des Wapens, voor die minder Edelen. 221
120. De Ceremonien in 't cre-eeren van een *pourſuivant*, Herault en *Roy d'Armes*, mitſgaders het erigeren van Tomben en Sepulturen. 222.
121. De Generale Precedance van den Edeldom. 222.
122. De Procedeure van d'honorable Ampten, *Adminiſtrantes, Vacantes & Honorarij.* 226.
123. Edict des Koninckx van Vranckrijck, nopende de precedencie van de Princen van 't bloet. 227.

Het achtſte Capittel.

Van 't verſcheyden gebruyck deſer Stam-namen, Wapenen, en alle die andere teeckenen van Eere, by den Edeldom deſer Landen.

Inhoudt daer van.

1. DEn draet der Princen deſer landen uyt den huyſe van Pepin met hun deſcendenten. pag. 231.
2. Den draet der Princen deſer Landen uyt den huyſe van Loven met hun deſcendenten. 234.
3. Den draet der Princen deſer Landen uyt den huyſe van Bourgondien met hun 32 quartieren. 237.
4. Den draet der Princen deſer Landen uyt den huyſe van Ooſtenrijck met hun 32 quartieren. 259.
5. De lijſte der verſcheyde excellerende titulen, vvaer mede eenighe Edelen deſer Landen zijn ver-eert gevvorden. 280.
6. d'Exempelen van 't veranderen Stam-namen by jonger geboorte. 282.
7. De Stam-namen en Wapen-ſchilden van de Heeren van Berghen en haer deſcendenten, ende alliancien geſlachtſe vvijſe: mitſgaders hoe dat Leen met Breda is uyt een gedeelt ende geſpleten. 285.
8. De Exempelen van 't veranderen van het Eſmail en figure van Wapens, by Ionger Soonen. 337.
9. 't Invoeren van Breucken als *Lambeaux, Croiſants, &c.* 337.
10. Het miſbruyck van die, als mede in het ſtellen van den ſchilde vierdeelich, en *Canton Ecuſſon ſur le tout.* 339.
11. Stam-namen van d'Edelen Brabant toe toe geeygent. 339.
12. Edict des Erts-hertogen, aengaende het voeren van Wapenen in uſurpatie van Titulen, Timbren, &c. 343.
13. Edict des Koninex, inhoudende de forme en maniere van Courtoiſien en titulen te obſerveren in ſpreecken en ſchrijven beyde in de Nederlandtſche, Walſche ende Spaenſche Tale. 349.

Het negende Capittel.

Van den Edeldom van 's Moeders wegen.

Inhoudt daer van.

1. DAt d'Adelijcke conſtitutie van de Moeder toe-gheeyghent wert aen 't Kint p. 360.
2. Dat de Soonen van de *Ilienſer Delphis* en andere, wierden toegeſchreven die huyſen van de Moeder. 361.
3. Dat den Edeldom van 's Moeders wegen mede in conſideratie kompt by ons en in andere Landen. 362.
4. Het cre-eeren van een Hartoginne Marquiſe, mitſgaders de ceremonie en ſolemniteyten gebruyckt in die inveſtiture. 362.
5. De

Digitized by Google

INHOVDT.

5. De forme van Charter, vvaer by Anna Bullin vvierde gecre-eert Marquise van Pembroeck. 363.
6. Het cre-eeren van een Gravinne, Vicontesse en Baronesse: mitsgaders den tijtel *Equitissa* en *Militissa*. 364.
7. Dat het ghenereren van Edelen is als van On-edelen, en den Edeldom een Morale vvoerdicheydt. 364.
8. Een cleyn Corollarium van Tomben en Graf-schriften. 365.

Den

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DEN Nederlandtschen HERAVLD.

Ofte/

Tractaet van Wapenen,

En

Politijcquen Aedel.

Door

THOMAS de ROUCK.

Het eerste Capittel.

Van Politijcquen ofte Civilen Aedel.

Inhoudt daer van.

1. Dryderhande soorten van Edeldom.
2. Theologischen, ende Moralen Adel.
3. De verscheydentheyt van den Politijcquen Aedel, sijne definitie, ende dat den selven is *Nativa* ende *Dativa*.

I.

DEn Edeldom/ die vele vande beste verstanden/ met groote ghetuygenisse van onverdachtster waerheydt ende uytnemender welspreeckentheyt/ hebben ghesocht te derideren uyt verschepden oorsaecken; is dryderhande/ ende ghedeelt in Gheestelijcken Aedel, de welcke bestaet in de Religie: in Philosophischen Aedel; die verkreghen wordt door morale deughden: ende Politijcquen Aedel; waer af dit teghenwoordigh Tractaet is. Achtervolghende de twee eerste soorten van Edeldom/ en kan niemandt Edel worden/ dan de vrome ende oprechte/ daer nochtans/ naer de derde maniere/ een yder/ alwaer hy noch soo godloos ende onaenghenaem/ de reste (ja inden hoochsten graet van Edeldom) kan passeren: als/ Caligula/ Nero/ ende dierghelijcke.

Digitized by Google

II. Doch in de oude tijden beſtont den Edeldom eyghentlijck in Theologiſchen/ ende Moꝛalen Aedel; upt reden/ dat den ſelven is pꝛijſelijck ende eerweerdich in ſyn ſelven. want ſonder deucht (nae de opinie van Cicero) niets pꝛijs-weerdich ghevonden werdt. Waer van templum honoris by de Romeynen is gheweeſt een notabel exempel/ alwaer niemandt konde ingaen quam per templum virtutis; dat is/ als dooꝛ den wech des deuchts. Ende duldanighen Aedel (nemende ſijnen ooꝛſpꝛonck van Godt/ inſtoꝛtende den menſche/ gaven ende gratien daer toe dienende) bꝛacht mede een begaefthepdt om over andere te heerſchen en Overhepdt te weſen/ ende overſulck mede gheheeten Naturalis, om dat den ſelven naturali ratione is inghevoert. want het redelijck ende natuerlijck is dat/ die van wepniger verſtant zijn/ geregeert werden/ dooꝛ belepdt van Perſoonen/ die rijck zijn in wijſhepdt/ ende extraoꝛdinaerlijck begaeft.

III. Waer ſedert/ dooꝛ de verachterde innovatie ende verandering van alledinghen/ in plaetſe van dien Edeldom/ den welcken alleenlijck eyghen was den goeden/ ontſtont dien Aedel/ den welcken is ghemeen de goede ende quade: jae tot in het wooꝛdt Nobilis ſelfs/ 't welck/ by ſommighe geheeten Noſcibilis, kennelijck ende om eenighe deught notabel/ begonde ten leſten ſonder onderſchepdt van goet ofte quaet ghenomen te wooꝛden; als/ Nobile ſcortum, een fameuſe Hoere; Nobile ſcelus, een notabel ſchelmſtuck. Doch/ ten is niet meer noodich/ in diſpupt van Politijcquen Aedel/ onſen toevlucht te nemen tot de Theologanten ofte Philoſophen/ veel minder tot de oude Romeynſche conſtitutien/ alwaer alles meeſtendeel by Magiſtraten ende Overicheden wierde beſlicht; maer alleenlijck tot de diſpoſitie van Pꝛincen ende Monarchen deſer Wereldt; de welcke hebbende de authoꝛitepdt ende 't Regiment van de ſelve/ als in een maniere van ghemeenſchap met Godt van den Edeldom diſponeren naer haer eyghen wille ende ghelieffe. Ende hier upt komt het dat een vꝛeemdelingh/ ſonder vooꝛ-weten van ſijnen Pꝛince/ ghemaeckt zijnde een Edelman te Romen/ t'huys komende/ niet en wooꝛdt ghereeckent onder 't ghetal der ſelver; ende van ghelijcken weder te Romen. Sulck dat die geene/ de welcke Politijcquen Aedel anders willen examineren dan naer de coſtumen van peder Landt ende Natie/ zijn gheabuſeert. Nochtans/ in deſe groote verſchepdenthepdt van coſtumen ende manieren aller Volckeren/ accoꝛdeert deſelve definitie van Civilen Adel met hun allen: te weten/ quod ſit qualitas, ſive dignitas, quâ qui legitimè à plebeiâ conditione eximitur, & per gradus erigitur, dat is/ een ſtaet ofte weerdichepdt/ waer dooꝛ den menſch/ by trappen wettelijck wooꝛdt verheven/ boven 't gemeene volck. Ende deſe maniere van Edeldom/ is tweederhande/ te weten/ Nobilitas Nativa, dat is/ Edeldom by ghebooꝛte; ende Dativa, dooꝛ gifte van Pꝛincen: beyde publica & privata.

Doch/ om alles wat naerder te bewijſen/ ſullen 't beginſel van deſe weerdichepdt/ ende 't verkrijgen vande ſelve/ middelgaders de circumſtantien ende exempelen/ die wy verhalen/ nemen upt de autentijckſte ende gheappꝛoveerſte Autheuren/ ſeer wepnich den ſin/ veel minder de wooꝛden/ zijnde verandert: ſulck dat den goedt-gheneghen Leſer ons met recht niet wel en ſal konnen beſchuldighen.

Het

Het tweede Capittel.

Van den Edeldom in de eerſte Eeuw.

Inhoudt daer van.

1. Dat ghegheven Edeldom is gheweeſt voor, ende van meerder waerdigheyt, dan Edeldom by geboorte. Adam ende ſijne eerſte race alle Edel-luyden.
2. De veranderinghe van 's Menſchen ſtaet ende conditie.
3. Van de prærogative der eerſt-ghebooren by de Ioden, ende van de Hoofden haerder Gheſlachten.

I.

IEck derve contrary 'tghemeen ghevoelen (ſeydt Robert Glover) affirmeren/ dat ghegheven Edeldom is gheweeſt voor/ ende van meerder weerdighept dan natuerlijcken Aedel. Exempel ghenomen (ſept hy) van Adam / die oock is bekent te zijn ghelchapen/ ende niet ghebozen; ende inder waerheydt / indien pemandt / gheweeſt een Edelman/ als ghemaeckt zijnde na de ghelijckeniſſe Godts/ ende inde volkomen volheyt van perfectie / ſonder eenighe vlecke ofte ſonde/ begaeft met alderhande deughden/ ende ghekeldt tot een Heer over alle creaturen / jae over de gantſche Weereld ſelfs/ ende overſulck Edel upt der natueren/ ende van converſatie / hebbende bepde Religie om 'tſelve te pzeſerveren / ende felicitept om te kroonen. Maer delen Goddelijcken Edeldom heeft hy dooz des Duyvels liſten/ ende zyne onghehoorſaemheydt / lupſterende naer zyne Eva/ verlozen: ende dien Weereltſchen Aedel/ die hy noch behielde/ ende ghederiveert was op zyne kinderen/ begonde in de ſelve alder-eerſt te weſen Natuerlijcken Aedel ofte Edeldom by ghehoozte. Daerom/ by aldien pemandt wil conſidereren Adams eerſte race ende afkomſte/ die moet noodſakelijck bekennen alle menſchen van die eeuwe t'ſamen Edel geweeſt te zijn. Maer/ als in 'smenſchen lichaem tot pzeſervatie van 't gheheel / verſchepden functien ende officien onder de Leden wozden verepſcht; ſo mede in de eerſte Societept van 't menſchelijck ghellacht / (als in andere dingen) een onderſchept van perſoonen was noodich/ nochte dienſtich (al-hoe-wel alle Edel luyden/ te weten/ kinderen van eenen edelen Vader/ zijnde een Koninck/ Pzopheet/ ende Pzieſter) om met ghelijcke eere ghereſpecteert te werden. Want hy dien eerſten Huys-heer/ als by een decreet van de natuere/ gaf de pzeeminentie ende de hoochſte plaetſe aen ſynen eerſten-ghebooren Soon / ſoo langhe als hy bewaerde het recht zijnder eerſt-ghebooꝛte. welcke ozdonnantie andere Familien daer naer ſtantvaſtelijck hebben gheobſerveert; ſulck dat/ hy die eerſt was ghebooren/ mede wierde ghehouden d'eerſte in eeren. Evenwel / dies niet teghenſtaende / was het den Vader der Familien geoozlokt/ vzpelijck te moghen nemen keure van ſyne kinderen/ om naer yders verdienſte alſulcke eere te nemen/ ofte te gheven; als wy ſien by Adam in Seth/ ende by Noach in Japhet te zijn ghelchiet. De Nobilit. civil. cap. 2.

II. Maer upt het groot ghetal van Adams ghellachte / ende de tweedracht der Bzoeders onder den anderen/ ontſtont ten leſten een diviſie der Familien/ ende ſoo conſequentelijck dooz de onſeeckerheyt/ ende vergetentheyt van 't ghellachte/ den doodtlijcken haet ende twiſt by oozloghe; mudtſgaders/ dooz de veranderinghe van 'smenſchen ſtaet ende conditie/ quam de dienſtbaerheydt in/ ende wierden de overwonnen van Edel / onedel:

Digitized by Google

de overwinners / van onedel / Edel . 't Menſchelijck ghellacht/ tot pzeſervatie van lich ſelfs/ is van Familien vergadert ghewerft tot Dozpen ; upt Dozpen/ tot Steden ; ende van Steden zijn ghewoxden Pzovintien / ende alſoo tot de grootſte Koninckrijcken. Dooxts/ in noot ende dangier / naer den regel van reden/ wierde den Wiſen om haren Raedt/ ende den vailiante om hare hulpe (als ſulck weerdigh zijnde) 't Gouvernement ende de Regieringhe aengheboden ende toe - betrout/ die de reſte/ ſonder onderſchept van Ghellacht ofte Familie hebben moeten obedieren.

III. Dat dit aldus in de Republijcke der Joden zp gheobſerveert / is een pder kennelijck/ ofte die eenichſints in de Heplighe Schzifture zijn erbaren. Dat mede de Souveraine macht ende pzerogative was ghegeven den eerſt - ghebooxen/ kan lichtelijck verſtaen werden/ ſoo wp maer en conſidereren/ dat Adam oudt ghewoxden zijnde / ende niet langher konnende regieren/ Seth / die doen hielde de plaets van den eerſt - ghebooxen / hem in't Gouvernement van de Kerck / ende de Republijcke ſuccedeerde ; ende nae Seth upt de ſelve redenen / Enoch ; nae Enoch / Kenan ; nae Kenan/ Mahalaleel ; nae Mahalaleel / Jared ; nae Jared/ Henoch ; nae Henoch / Methuſahah ; nae Methuſahah/ Lamech ; nae Lamech/ Noach . die oock over ſyne nakomelinghen regeerde dzy hondert ende vijftich jaren nae de Diluvie / als wanneer de verſpzeydinghe van ſyne nakomelinghen ghebeurde. Naer welcke verſpzeydinghe een pder lich heeft ghedzaghen als een Souverain ende over-Heer ſyner Familie/ welcke pzæeminentie geſtadich quam op den eerſt-ghebooxen des Ghellachts ofte Familie / alſoo dat den eerſt-ghebooxen van de vooxnaemſte Familie 't ſelve altijdt hielde. Oock en kan niemandt ignoreren/ ofte pder der Patriarchen heeft mede over haer Ghellachten ende Familien/ als Overſte gheregeert/ tot dat eyndtlijck de gheheele regeringhe aen Moſes behandight wierde. Waer ſoo veel Moſes aengaet/ wp leſen Exod. in't 4 Cap. dat hy ende Aaron hebben vergadert alle de Ouderlinghen ende de kinderen Iſraels / welck was de eerſte vergaderinge/ ende Exod. in't 24 Cap. Dat dooz Godts bevel ſeventich vande ſelve Ouderlingen der kinderen Iſraels Moſe ſouden by gevoecht werden. Welcke ſeventich/ in't ſelve Cap. zby eenen bekenden naem wierden ghenoemt Nobiles ofte de pzincipaelſte der kinderen Iſraels. Waer benevens Moſes/ overlaſt ſynde met menichvuldige geſchillen ende pzoceſſen/ volgens den Raedt van Jethzo / verkoos upt het volck redelijcke lieden / die God vzeſden/ ende der gierichept vpant waeren / ende maeckte de ſelve tot Capitepnen : ſommige over dupſent / die over dupſent commandeerden ; ſommige over hondert / die over hondert commandeerden ; ſommighe over vijftich ; ſommighe over thien ; die het volck altijt in hare verſchillen/ ende cleyne ſaecken richteden.

Waer nu datter waeren veel Capitepnen over dupſent in elck een vande ſelve geſlachten/ dat ſelve wozt inde Heplige Schzifture getupcht: ende deſe perſoonen wierden hier ende daer by Moſes gheheeten / de Hoofden vande vaders/ de Hoofden van de ſgeſlachten/ Pzincen ende Hoofden vande ſoldaten. Ende onder deſe waeren twaelf vande vooxnaemſte pzincen ſpecialijck ghecozen/ upt de twaelff ghellachten / ende ſomwylen alleen tot ſekere particuliere commiſſie. Waer van wat conditie die perſoonen waeren / dewelcke Moſes over de Iſraeliten ſtelde om die te regeeren / mitſgaders hoedanige Raeden/ om in de ſelve Republijcke hem te aſſiſteren / dat getupcht hy ſelfs in het eerſte Cappittel Deuteronomij , aldus: Doen ſpzack ick ter ſelver tijt tot u: ick en kan u niet alleen verdzagen/ want de Heere uwe God heeft

u ver-

u vermeert/ dat ghy hedensdaeghs zyt als de veelheyt der Sterren aen den Hemel. Beskelt hier wyse/ verstandige/ ende erbaren lieden/ die onder uwen stammen bekent zijn/die wil ick u tot Hoofden setten/ doe antwoordet ghy wp ende seydet; dat is een goet dinck daer ghy van seght/ dat ghy het doen wilt. Doe nam ick de Hoofden uwer stammen/ wijse ende erbarene mannen/ ende settense tot Hoofden ober u/ ober duplent/ ober hondert/ ober vijftich/ ende ober thien/ ende amptlieden onder uwen stammen. Maer wp door de ghewichtichheyt deser woorden ende reden bewoghen synde/ worden ghenoodsaeckt te conjecktureren/ dat Moses/ zijnde een wijs man/ in dese electie ende verkielinge meest heeft gepresereert/ die door haere wijsheyt ende ervarentheyt vermaert waeren/ ende wel bekent om te winnen de herten ende ghehoorsaemheyt van't volck/ mitsgaders om de Republijcke dies te beter te regieren; dan regard ghenomen te hebben op die alleenlijck haer roemden vande prerogative haerder geboorte. Want anderssints soude hen selven lichtelijck meerder mopte ende last veroorsaeckt hebben; ende ober-sulck vastelijck beslupten/ dat die seventich Rechters door 't bevel Godts by Moses gheskelt/ zijn gheweest vande weerdicheyt der Senatoren/ tot welck ghetal sommige noch twee meer by voughen/ te weten Moses selfs/ ende den hoogen Priester: inder vougen als oft daer ses hadden gheordonneert geweest/ upt elck een vande twaelf stammen.

Wt alle twelck voorsz. genouchsaem blijckt/ dat soo wel Nobilitas Dativa, ghegeven Aedel; als Nobilitas Nativa. Edeldom by geboorte/ by de Israeliten in't ghebruyck zy gheweest. Ja altemet oock gheluccedeert alleen op den eersten geboren vande selfde familie/ ofte op pemant anders vande andere stammen/ gebeneficieert synde met eenigen publijcken staet ofte officie/ dewijle de rest ofte alle d'andere van 't selve geslacht/ ondertusschen leefden inde conditie ende staet vande gemeenen man. Wat nu aengaet de Koningen van Israel/ 'tis te ghelooven dat deselve/ als alle Koningen van andere natien/ naer haren wille/ ende gelieffte vele hebben genobiliteert/ daer toe beweecht synde/ door redenen ofte affectie. Maer laet ons nu komen vande Joden tot de Heydenen.

Het derde Capittel.

Van den Edeldom by de Griecken.

Inhoudt deer van.

1. De divisie vande Grieckse Republijck, ende haer verscheyden soorten van Borgeren, midtsgaders hoe den Edeldom by haer naer de veranderinge van tijden wierde verkreghen.

I.

NIets en isser meer onbestendich bevonden gheweest/ dan de Republijcke van de Griecken/ als ghestadich op ende neer dryvende/ met geduerige veranderingen. 't Beginsel haerder Monarchie en wil ick niet veerder haelen/ (als meest andere gewoon sijn te doen) dan vanden Koninck Cecrops. want dese was de eerste die de rouwe Athenienssers bracht upt de velden tot een civile societeyt; bouwde twaelf steden/ ende deelde de Borgers van dien in soldaten/ ambachtslupden/ lantlupden/

ende ſchaepherders. Elcke ſtadt hadde ſijn eygen Magiſtract ofte Overigheyt/ ende gingen nimmermeer dan in hooghen noodt by den Koninck. Ja veel van haer/ by occaſie/ namen de wapenen aen tegens haere Coninghen. Die het platte landt bewoonden/ wierden geregeert by eenighe wepnighe; die inde gheberchten / hadden een populaire ; ende die haer onthielden aen den oever vande Zee/ (tuſſchen beyde deſe) een mixte regeringe: die uyt het gantſche lichaem van dit volck wierden gheroepen tot het gouvernement van de Republijcke/ wierden ge-eert voor Princen/ Senatoren ende Edele. Plutarchus ſchrijft dat die gheene die daer hadden 'tgrootſte gheſach ende authoriteyt in de ſteden / daer uyt wierden gheſtooten by Theſeus / op dat hy alleen mochte regeeren ; ende nochtans verdeelde hy het volck in Senatoren/ Landt-luyden/ ende Ambachts-luyden; begeerende dat die geene die daer waeren de eerſte in order / boven de reſte ſouden excelleren in weerdigheyt ; die vande tweede / d'andere in noodſaeckelijckheyt ; ende de derde / de reſte te exceederen in menichte. Doch in't kieſen vande Senatoren hadde hy regard op haere rijckdommen / gheleerthepdt/ ende ſpecialijck op hare deughden/ alle twelcke mede vereyſt wierde inden perſoon vanden Koninck. want Demoſthenes/ in ſijn Oratie tegens Neæra/ verhoont/ (na dat de Republijcke was gheſet in order by Theſeus) dat dits niet teghenſtaende hy ſelfs uyt het getal der ghenen die boven de reſte excelleerde in deughden ordonneerde eenen Koninck. Den Senatoren lepde hy op het bedienen van de officien/ t'conſidereren en determineren de ſaecken vande religie/ t'interpreteren ende uytleggen vande Wet/ ende de Heylige Schriften. voorts om dat hy ghenegen was de ſtadt te vermeerderen ende te vergrooten / ſoo verklaerde hy eenen yder/ ſonder onderſcheydt/ inde Republijcke te weſen ghequalificeert tot de Regeringhe. Waer over noch ten tyde van Theſeus den Adel wierde verkreghen door rijckdommen / wetenſchap/ ende deughden. Nae de regeringe vande Coninghen was by de Athenienſers een dobbele Democratie/ d'een beſtaende inde macht ende 'tgouvernement vande rijckſte ſoorte der Borgeren/ ende d'ander in al een yder vande vyf geboren. Solon (de tweedracht tuſſchen de gemeene ende rijckſte Borgeren gheappayſeert ſijnde) naer de nederlage van die/ dewelcke het met den tyran Cylo hielden/ reſtaureerde weder ſynen vaderlande de Democratie ofte populare regieringe ; ende de Oligarchie ofte regeringhe van wepnighe wech ghenomen ſijnde/ inventeerde hy vier ſoorten ofte graden van Borgheren / die / welcke van haer eygen middelen jaerlijcx hadden incomende vijf hondert veertelen granen/ ofte andere liquide vruchten/ ſtelde hy in de eerſte plaetſe ofte order ; die daer hadden vyf hondert / ende konden onderhouden peert ende wapenen/ inde tweede : ende die maer en hadde twee hondert / inde derde : ende alle de andere daer beneden / inde vierde plaetſe. noemende de eerſte / Penta coſiomedimmos , dat is te ſeggen / hebbende revenuen van vijf hondert veertelen: de tweede/ Ridders ofte Equites : de derde/ Zugitæ: ende de vierde/ Thetæ : ordonneerende voorts alle publijcke ſtaten in de Republijcke by de vyf eerſte ſoorten van Borgeren bedient te werden/ ende daer naer gheholden onder 'tgetal der Edelen. ſulcx dat de vierde geen publijcke officien van Magiſtraten mochte bedienen/ ofte het recht van Borgeren genieten/ ende oversulcx gheheel viel ende onedel. Maer nae Solon maeckten Ariſtides ende Pericles/ ſonder onderſcheyt/ ſoo wel de onedele als d'edele mede deelachtich / aen het bedienen van alle ampten der Magiſtraten. 'twelck oock Xenophon/ in ſijn bouck concernerende de Republijcke van Athenen/ ſuſtineerde dat nae recht ende reden alſoo behoorde te gheſchieden; uyt oorſaeck

dat

Digitized by Google

dat deſelve ghemeente meer rijckdommen / ende voordeel brochten/ aen de Republijcke/ als den Aedel. Jae de eenvoudichſte ende geringſte Borgeren/ ſulcr verdient hebbende/ wierden by die van Athenen genobiliteert. Ende overſulcr Leo/ die ten dienſte vande gemeene ſaecke ſijne dochters ſolemneliſck ter doot op-offerde, wierde gehouden ende geregiſtreert onder de thien weerdicheden. Ock den Edeldom eens verkreghen by de Baders / nobiliteerde van ghelijcken de kinderen.

Maer die van Athenen/ in't beſkeden van den Edeldom/en waeren niet ſo prodigael/ als de Romeynen in oude tijden waren ſpaerrich / ende curieus, ende overſulcr ſal de Romeynſche Republijcke ons overvloedigher ſtoffe ende materie van deſe dinghen gheven.

Het vierde Capittel.

Van den eerſten Romeynſchen Aedel.

Inhout daer van.

1. Den oorſpronck vande ſtadt van Roomen, en de Senatoren.
2. De *Patricij* ende haer nakomelingen voor Edelen ghehouden; ende den Edeldom by haer verkregen door het geven van eenen ringh.
3. 't Draghen van goude ringhen in deſe landen, en 'tverkrijghen vande ſelve inde oude tijden.
4. 't Recht van beelden ofte *Statuas* te hebben.
5. De verdeylinge van 'tvolck by Romulus.
6. De Edelen doen by de Romeynen gheen mechanicke ambachten, mitſgaders de ornamenten aen haere ſchoenen, borſt ende kleederen.
7. Dat den Romeynſchen Aedel beſtondt in de weerdicheyt van de *Patricij* en de Senatoren.
8. De eygen beduydeniſſe van het woordt *Eugenia*, ofte Edeldom, by geboorte.
9. Vande vry-ghebooren ende ſlaven, mitſgaders het onderſcheyt tuſſchen *Ingenuitas*, ende *Gentilitas*, ende dat den Politiicquen Aedel is accidenteel, ende *Nobilitas Nativa* ghenomen vanden Vader.

I.

ROmulus/ om de ſtadt van Romen/ onlanck by hem ghebout / met inwoonders te vermenichvuldighen / verordineerde een Aſylum ofte gepriviligieerde plaetſe van retraicte/ alwaer 'tgeringh ende arm volck van alle landen haer by hoopen verboeghde: welck Aſylum gaf d'eerſte occaſie ende toeneminge van een ſoo groote ſtadt; ende upt dit by een geraepte volck verkoos Romulus hondert Senatoren. Die den Poëet Juvenalis in ſijn Satyriſche verſſen aldus af-maelt:

Et tamen ut longè repetas longéque revolvas,
Nomen ab infami gentem deducis Aſylo.
Majorum primus, quiſquis fuit ille tuorum;
Aut paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

En of ghy wijt en breet weet van u huys te roemen,
Van 't ſlecht Aſyli volck u afcomſt doch moet noemen.
Alwaer; die d'eerſte was van yder u gheſlacht,
Een herder was, of 'tgheen te ſwijgen heb ghedacht.

Daer

Daer naer noemde Romulus deſelve / tot haerder eeren / Vaders ; ende ouermits hare iaeren / Senatoren : begeerende beyde deſe / ende haere naekomelinghen te weſen van een ende de ſelve weerdicheydt ; te weten Patricij ofte Nobiles. Doch de Republycke vermenght ſijnde met de Sabiners / vermeerderde'tſelve / met noch een hondert. Tarquinius Priſcus / ofte (als ſommige andere willen ſeggen) Brutus / voeghden aldaer noch by / upt het ghemeene volck / een ander hondert / gheheeten Minorum gentium. Valerius Publicola / nae dat de Koninghen verdreven waren / verkoos vier-en-tſeſtich meer dan een hondert upt de order der Edelen / in plaetſe van ſoo veel Senatoren by Tarquinius Superbus verſlaghen. De welcke wierden gheheeten Allecti, ofte verkoſen mannen. Want naer dat de Koninghen verdreven waeren / promoveerde hy tot Senatoren alſulcke perſoonen / als hy bevonde te ſijn wijs / out ende van gheapprobeerde eerbaerheyt. Ende naer dat deſe eerſte fondatie vande Romeynſche Republijcke aldus was ghelept / wierden de Borgers van Romen / geſproten van Senatoren / die te voren hadden bedient de eerſte ende grootſte ampten van eeren / by den Dictator, Conſules, ofte Triumviri, ghemaeckt Senatores. Ock wierden daer nae eenighe upt de order der Edelen in den Senaet gheroepen.

II. Dat hy dan de order vande Patricij ende Senatoren ghenobiliteert heeft / daer van is nopt ghetwiſſelt geweeſt / maer wel (by ſommige) vande order vande deſcendenten der Edelen. Tiraquellus was van opinie / dat de Romeynſche Edellupden hielden de middel-plaets tuſſchen de Patricij, ofte die van Senatoren ghesproten waren / ende de Plebeii, oft 'tgemeene volck / ouermits Tacitus haer noemt Illuſtres. Martialis van gelijcken noemt de Equeſter, ofte order der Edelen / van de kleynder order; en de Senatoren orde der / ofte die van Senatoren waren ghesproten / de grootſte orde. Dese ſijn ock van gevoelen / dat den Edeldom by de Romeynen ghegeven wierde met het vereeren van goude ringen : ende 'tis teerker / dat die geene / die alſulcke ringhen verkreghen hadden / ghehouden wierden in den ſtaet ende conditie van de wy-gheboorne. ſonder welcken ſtaet van wy-geboren / onder de Romeynen niemant voor Edel bekent wierde. Doch wanneer deſe maniere van goude ringen te dragen / by de Romeynen wierde aengevanghen / is onſeker. Plinius ſchrijft dat het over-langh gheweeſt is het teycken van die geene / de welcken geſonden wierden in Ambaſſaden by vreemde natien / ende dat de reſt der Senatoren gheen en hadden : nochte was het pemant anders geoorlooft de ſelve te ghebruycken / dan die geene die de ſelve door't bedienen van ſulcke publycke ſtaten hadden verkregen. Ende ſulcke goude ringen wierden alleenlijck by haer gebruyckt bupten / ende de plecre ringen in haere hupſen.

Maer darr nae wierde'tghebruyck van deſe goude ringhen te draghen ghemeen onder alle de Edele / als blijckt by 'tſegghen van Titus Livius / ſpreeckende van Cajus Flavius / die onlancr eerſt wy gemaeckt ſijnde / was geworden Ædilis, en de Senaet daer over ſeer ontſtelt zijnde / met deſe woorden / Tantum Flavii Comitia indignationis habuerunt, ut plerique nobilium annulos aureos & phaleras deponerent. Waer in Plinius getuyght / datter vele gheabuſeert ſijn gheweeſt / die mennen ſulcr mede doen te ſijn ghelchiet. Want (ſeyt hy) dat ſſer by ghedaen : maer het rijden met koullen ofte voet-kleen is mede achter-ghelaten / den naem van daer by ghevought. Ock dat in de Annales wierde ghevonden / dat als doen het draghen van goude ringhen wierde achter-ghelaten by de Nobiles, maer niet by alle de Senatoren. Waer upt blijckt dat de ghemeene Edelen gheen recht tot het

draghen

draghen van sulcke Ringen en hadden: maer alleenlijck eyghen de Nobiles, dat is de Patricij, ende de Senatozen/ al waren sy niet selve Patricij, dat is/ ghesproten van Senatozen. want de waerdichept van een Senatoz gaf het beginsel van Edeldom.

Waer naer dat de Ampten van de Justitie wierden overghegheven van de Senaet/ aen de ghemeene Edelen / quam van ghelijcken het ghebruyck van goude ringhen te draghen aen de selve / ende was oversulcx als doen niet soo seer een teycken van Edeldom/ als wel het teycken van een Rechter; doch niet van alle/ maer alleenlijck van die/ de welcke daer waren de voornaemste in eere ende dignitept. Annuli (sept Plinius in syn dry en dertichste Boeck) distinxêre alterum ordinem à plebe, ut semel cœperant esse celebres. Sicut tunica ab anulis Senatum tantum: quanquam & hoc sero: vulgoque purpura latiore tunicæ usos invenimus etiam præcones, sicut patrem L. Ælii Stylonis, Præconini ob id cognominati. Sed annuli plane medium ordinem, tertiumque plebi & patribus inseruêre: ac quod antea militares equi nomen dederunt, hoc nunc pecuniæ Judices tribuunt. Nec pridem id factum: divo Augusto decurias ordinante, major pars Iudicum in ferreo annulo fuit, iique non equites, sed Iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Waer daer naer/ in 't neghenthiende Jaer van Tiberij regeeringhe/ wanneer de orden van de Edele was ghekomen in een Unie / (want soo werdt het by hem geheeten) wierde gheordonneert/ om te bewaren het recht van goude ringhen te draghen / dat de selve souden wesen allen Edelen ghemeen. Ock ten lesten (sept hy) Cajus Sulpitius Galba / dum juvenilem formam, apud principem popinarum, pœnis aucupatur, klaeghde in den Raedt/ dat selfs mechanicke persoonen ende ambachtslieden/ wierden ontslaghen van de breucken/ ghestelt op 't misdraghen van goude ringen / ende oversulcx by de Senatozen ghestatueert/ dat het niemandt gheoorloft soude wesen ringhen te draghen/ dan die gheene/ die waren dry-gheboorne/ beyde by haer vaders/ende grootvaders zijde/ende gegopt tot veertich Sestertien/ ende die naer de Wet, Fulvia in den Theater mochte sitten in een van de veerthiende order. Ende hier upt quam het/ dat sy scheenen te wesen van de order der Edelen / die goude ringhen draeghen / overmidts het niemandt was gheoorloft suler te doen/ dan die gheene/ die daer hadde een Edelmans inkomste. waer over ock Suetonius schryft/ dat Julius Cæsar/ manende syn Krijghsvolck/ haer dickwils verthoonde den dingher van syn slincker-handt/ seyghende; dat hy ghewilligh was den selven ringh om haren't wille af te trecken; denoterende daer mede bedecktelijck elck toe te seggen het recht van goude ringhen te draghen / mids gaders de inkomste van een Edelman. maer daer nae was het allen Edelen indifferentelijck toeghelaten goude ringhen te draghen: Dat teycken (sept Plinius) begonde sonder onderscheyt by een yeder geaffecteert te werden; want te vorens Edelluyden ende Rechters wierden ghekent by hare vlerre ringhen: maer ten lesten / de order van de Edele ghemeerert zijnde van de dry-ghebooine / wierden mede deelachtich aen het draghen van goude ringhen de slaven ende die van servile conditie/ dat is te seggen/ sulcke als van slaven waren dry-ghemaeckt.

III. Dese maniere van goude ringhen te dragen/ is mede in onse Landen by Gheestelijcke ende Werelijcke/ Edele/ gequalificeerde Huysen ende Familien in ghebruyck ghewest/ ende wierden de selve uyt 't ghemeene volck daer door onderscheyden: van ghelijcken / die eenighe graden van ghelerthept hadden ontfanghen. De Gheestelijcke verkregen/ selve vande

Paulen/ ende dat by de solemnele Acten/ tot dien eynde gheghéven. Waer van onder andere/ † Simon, hoc nomine secundus, Aquicinctensis Abbas, jus Mitræ & Annuli ab Honorio Pontifice sibi, suisque successoribus impetravit, atque sacerdotis & Altaris ornamenta benedicendi. Hinc, in Pontificiis litteris ad Simonem sic legitur, Ea propter, dilecte in Dómino Fili, tuis precibus favorabilius annuentes, quo Religionis observantia, & honestate vitæ nobis te reddis merito chariorem; ad decus & honorem nobilis Aquicinctensis Ecclesiæ, cui præes, Mitræ ac Annuli usum tibi & successoribus tuis de nostra concedimus gratia liberali, nec non Altaris & sacerdotis ornamenta benedicendi, &c. De Edele ende ander ghequalificeerde ghesiachten/ hebben dat recht van goude ringhen te draghen by traditie van hare voor-ouderen overghenomen/ ende buyten alle twyffel als eertyds de Romeynen/ opt dierghelycke oorlaecken eerst verkreghen/ ende soo t'samen met de wapenen ghedevolveert op de nakomelinghen. De Ghelcerde (nademael de letteren wierden vergheleecken by de wapenen) verkreghen het recht van goude ringhen te draghen/ beneffens andere ornamenten/ by opene Brieven in dese woorden: Toga purpurea, humerali, undulato libro, annulo aureo. Sulcr dat het recht van goude ringhen te dragen by ons is geweest hæreditair ende personeel. Alle 't welck tot in onse eeuw eensdeels wel is ghehoudern geweest/ tot dat daer naer gheen regard ofte oplicht van 't selve meer is ghehoudern: maer ghebruyckt by all' een peder/ oock by die gheene/ die om eenighe verdienthyt dese ringhen in een onghereghelde maniere misbruycken: Sulck dat het draghen van goude ringhen/ ende ketenen (die mede niet naer staet/ afkomste/ ofte middelen/ maer door vermetenthyt ghedraghen werden) meest mede by alle ghequalificeerde woorden achterghelaten.

Even-wel/ dit recht van goude ringhen te draghen/ was men niet ghewoon in de oude tyden by ons/ nochte by de Romeynen/ aen yemandt anders te geven/ dan aen die gene die haer in den oorlogh recht manhaftich ende bailiant hadden ghequeten; waer-over oock den Admiraet de Biron/ met een Leghey ghelonden zynde in Piedmont/ ende belet werdende door de Keyserlche een Riviere te passeren/ een van syn Soldaten/ die onder de musicoorde van thien duysent Arquebusiers de selve Riviere met swemmen passeerde/ vereerde met eenen ringh; als Bellay in syne Commentarien/ ende *la Milice Françoise*, verhaelt met dese woorden: *Monsieur l'Admiral de Biron estant envoyé avec l'Armée de France en Piedmont, & les Imperiaux luy empeschans le passage d'une Riviere, un legionnaire François a la mercy de dix mille Arquebusiers passa la Riviere a nage, & gaigna a l'autre bord un bateau, qu'il amena à la veüe de l'ennemy de celluy-la, & des plus grans aux fut cause du passage & de l'heureux succes, qui en reussit. Monsieur l'Admiral l'ayant entendu en public l'honneur du prix que les anciens François donnoyent aux Soldats, qui faisoyent quelque acte signalé, assavoir d'un anneau d'or a mettre au pouce, auquel estoyent gravés les armoiries du Général.* Nochte was het recht van goude ringhen te draghen by haer opt ghegheven aen luiecke/ die van slaven waren by ghemaeckt/ nochtaerelyp mede daer beneffens waren ghemaeckt vry-gheboorn/ twelck wys oude tyden alleenlyck was te verkrygen van den Prince. Oock wierde in de oude tyden van meerder estime ghehouden/ te wesen een by-geboorn/ dan vereert te werden met het recht van goude ringhen te draghen; want het een bedde blycken van onse gheboorte te syn een by-ghecomen/ daer het recht van goude ringhen te dragen/ alleenlyck maer mach en mach ende aprobaeghde/ soo veel als konde/ de steecpen van dienstbaerheyt: ende dat noch heden/ maer soo datter ebenwel een teycken van overlicof/ daer toe te eeren ofte vereeren van yemande

tot

† *Ferreoli Locrij Chron. Belg. tom. 3. pag. 382.*

tot Edeldom komt naerder de natuere/ als mede-brenghende alle commoditepten vãn natuerlycken Adel: twelck alleenlyck was te verkrygghen van den Prince. Want dus her-roepen zynde tot haer bloedt ofte recht van gheboorte/ wierden niet alleen ghereeckent onder 'tghetal der Burgheren van Romen/ maer ock gheinrolleert onder de Quirites, dat is te segghen/ dat sy waren capabel ende ghequalificeert tot alle eeren ende officien in de Republycke: ende overmits het wordt het by Plinius gheheeten Jus Quiritum, dat is te segghen/ 'trecht ende privilegie van de Roomsche Burgheren.

IV. Ock was daer by de Oude seecker recht van Imagines, ofte beelden ende Statuas te hebben/ welck recht by de Senaet wierde ghegheven aen die daer hadden bedient sekere groote ofte notable Ampten/ ofte hoochlyck ghemeriteert eenighe groote eere; twelck niet en was soo seer een teycken van Edeldom/ als wel om upt te wysen de stam ende familie/ aen de welcke de selve waren ghegheven. Want het was buyten alle twyffel dat die sulck recht van beelden voor haer stam ende familie hadden verkreghen/ van ghelycken by-brochten Edeldom voor de selve. Ock en wete niet datter pets grooter ofte weerdigher was van 'trecht ende authoritept van allsulcke Statuas, & Imagines (ofte beelden) te moghen ghebruycken.

Plinius in syn vyf en dertichste Boeck schryft alsus: Apud majores Imagines in atriis erant, quis spectarentur expressi cerâ vultus, singulis disponebantur armariis, ut esſent Imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas: Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Waer by blyckt dat Statuæ ende beelden meer zyn gheweest de teyckenen van eenighe groote officien/ wel upt-ghevoert/ dan van Edeldom: want en wierden niet alle de beelden/ van die daer waren van 't maeghschap/ (aen wie het recht van beelden te voren toe quam) ghedraghen op de begravenisse van hare vrienden/ maer alleenlyck de beelden van die met grooten lof ende eere hadden bedient/ ende upt-ghevoert eenighe honorable Ampten/ ende die sulck recht ende privilegie van den Senaet hadden verkreghen.

Waer over ock Cicero dat recht van Imagines ofte beelden te hebben/ stelt onder de ornamenten voor Magistraten; als Toga prætexta, ende Sella Curulis, midtsgaders de preeminentie van eerst syn opinie te geven; al welcke dinghen niet en quamen op de posteritept/ ofte dat sy die mochten gebruycken in sulcker manieren als Edele/ die ghekomen waren van Consules, Prætores, ofte dierghelycke. welcke eere de Romeynsche Wetten toe-lieten te descenderen op de neven in dese graden/ dat soo wel de vrouwen/ als de mans/ tot de sonen van de neven/ souden ghehouden werden van de dignitept haerder voor-ouders. In't kort/ hy die't recht van beelden te hebben hadde ghebroght in syn familie/ wierde verstaen niet anders gheobtineert te hebben/ als dat syn eyghen beeldt op syn eygen begraefkenisse/ ende op de begravenisse van syn eyghen gheslachte/ mochte om-ghedraghen worden/ ende niet de beelden van syn posteritept/ maer alleenlyck de beelden van die sulck recht hadden verkreghen. Even als by ons Colliers van de Ridderlycke Orders niet en moghen ghevoeght werden om de wapenen van de nakomelinghen/ maer alleenlyck by 't wapen van die met de selve order van Ridderschap is vereert geweest. Ende dese beelden wierden bewaert in hare huysen/ ende om-ghedraghen op de begravenissen van die/ van haren ghesiachte/ tot een teycken van de notable acten by hun gedaen/ als wy hedensdaeghs sien onse begraefkenissen gheaccompaigneert/ midtsgaders

gaders onſe Kercken bekleedt ende behanghen met de Blazoenen ende Wapen-rocken van de dooden) vergeleiſchapt met vele Edele quartieren/ om te thoonen de oudthept ende Edelhept haerder af-komſte.

Doch/ nopende de beelden ende Statuæ, vele zijn van opinie/ dat die de beelden hadden van hare voor-ouders werden gehouden voor oude Edele/ ende die naer en hadden haer eygen beelden/ voor nieuwe; daer-en-teghen die/ dewelcke noch van hare voor-ouderen/ nochte van haer ſelfs hadden eenighe beelden/ voor vile ende onedele. Nochtans die van 't ghemeene volck bedient hebbende d'Officien/ ghheeten Cærites, hadden mede beelden. Ende dit is ſo veel als aengaet 'trechte van beelden ende ſtatuen/ overſulcx willen weder beginnen van Romulus.

V. Als Romulus 'tvolck verdeelt hadde in twee ſtaten/ in Senateurs ende ghemeene perſoonen/ noemende haerder afkomſte Patricios ende Optimates, dat is/ van de Vaders ende Edele/ ende de afkomſte van andere Plebeios, ofte van 't ghemeene volck; ſoo oock van gelijcken vereerde hy onder haer de Officien ende beroepinghen aen de Patricii, ofte die ghedeſtendeert waren van Senatoren/ gaf hy de liberale Profeſſien/ te weten/ 'tvoeren van de Wapenen/ ende Officien/ 'thedienen van de Sacrificien/ ende het Decideren van controverſien in Rechten/ midtſgaders d'adminiſtratie van alle ſaecken/ concernerende de ſtaet/ ende 'tghemeen/ in't publijck: maer 'tghemeene volck/ benefens 'tdraghen van de wapenen/ bevalhy den Acker te bouwen/ ende de Beeſten te weyden/ ende andere vile hanteringhen/ ende ambachten; midtſgaders koopmanſchap ende ſervile dienſten/ niet wel bevoeghende een vry-ghheboren/ aſſigneerde hy ghheelijck aen de vreemdelinghen.

VI. De Romeynen verboodt hy te ghebruycken eenighe vile wercken/ ofte moeyelijcke ambachten/ midtſgaders eenighe onbehoorlijcke maniere van winſt ofte woecker: alſoo ſulcke maniere van winſt niet en was betamelijck de ghene/ die daer waren vaders van de Republijcke. Oock en konde niemandt in oude tijden tot Senator, ofte tot een van de Patricii verkoſen werden/ dan by een expreſſe Wet/ tot dien eynde aen de ghemeente voorgheſtelt; 'twelck was 'tgrootſte Officie van een Koninck/ Conſul, ofte Dictator. Doch/ waer by de Patricii werden onderſcheyden van 't gemeene volck/ is by vele exempelen verhaelt. want de Patricii, die de reſte in Edeldom excelleerden/ ende die eerlijck waren ghebooren/ ende wel op-gebrocht/ hadden een Tablet/ ofte Juweel op haer borſt/ ende halve Manen aen haer voeten; even als de Joden/ ende noch de Turcken mede in haer Banieren zijnde beyde/ ſoo wel d'een als d'ander/ een teycken van authoriteyt/ ende Edeldom. Waer van de preuve gheeft de dreygementen vanden Propheet Eſaie in't derde Cap. ſpreeckende tot de Joden/ ende haer propheterende dat ſy ſullen ghetracteert werden als ſlaven/ met deſe woorden: Dominus auferet ornamenta calceamentorum, lunulas, torques, &c.

Want de Senatoren ende haer naekomelinghen ghebruyckten voore geſpen/ hoorens-ghewijſe ghebooghen/ ghelijck een halve Mane/ welcke ſy aen hare ſwarte ſchoenen vaſt rechten/ leggende 'tſelve alſoo by Numa gheordonneert te zijn. Inder vougen/ als of by die Charactere ofte Mane het ghetal van hondert wierde verthoont. in welck ghetal de Senatoren alsdoen beſtonden:

Primaque patriciâ clauſit veſtigia Lunâ.
Het eerſt Romeynſch ghe ſlacht, met Edeldom omvanghen,
Beſloot een halve Maen, vaſt aen de ſchoen ghehanghen.

Waer

Waer het Tablet dat sy droeghen/ was van gouldt ghemaeckt/ in formē van een Hart/ waer mede sy in de oude tijden (soo verhaelt werdt) hare drieven zeghelden. welcke Tabletten/ de wyp-ghebooren kinderen/ ende soonen van die gheene/ die ghedient hadden te Peerde/ droeghen/ t'samen met eenen ghebordueerden rock/ gheheeten prætexta, tot dat sy seventhien jaren oudt waren: welcke gepasseert zijnde/ sy alsdan de selde in ten solemnele Feest op-hinghen in hare Huys-capellen/ gheheeten sacraria. Eick honorabel ende Edel Jonghelingh/ droegh sulcken ghebordueerden rock over syn kleedt/ tot syne seventhien/ selfthien/ ja oock somtijdts vijfthien jaren/ maer trocken daer naer aen den tabbaert/ geheeten Toga virilis, ofte het Mannelijck kleedt. Doch in't voorby gaen/ 'tghene alhier van de Romeynen werdt verhaelt/ is even het selve/ 'tghene in't weerachtigh maecken van onse jonghe Edelen/ die men nu/ seggh ick/ noemt Pagien/ geoblerveert werdt. Want den naem van Pagie/ 'twelck verstaen wordt van Edele/ als Grammayus schrijft: olim vile erat ei proprium, qui Domino, aut magnati à pedibus erat, als Lackeyen/ ofte voet-knechten: welcke Pagien/ ghedurende hare minder-jarigheyt/ dat is/ tot gelijcke vijfthyen/ selfthien/ ofte seventhien jaren/ mede draghende een kleedt/ ofte rock/ vel quasi, als dese Prætexta, 'tselve daer naer/ met solemnitepten nae de costumen van onse eeuw/ weder af-leggen/ ende aen doen/ benefens de Wapenen het Mannelijck habijt/ alhier geheeten Toga virilis, waer van de ceremonien op verschepden wijsen gheschieden nae 't ghebruyck ende ghelieste van de Princen/ die sy hebben ghevolghe/ d'een met minder/ d'ander met meerder woorden/ haer alle vermanende de wapenen die sy haer gheven wel te ghebruycken. *De Antiquitatibus Brabantiæ.*

Waer dien Tabbaert/ die by de Romeynen ghebordueert was met purper/ wierde alleenlijck ghegheven aen die ghene/ wiens Vaders hadden bedient eenighe groote Staten ofte Officien/ gheheeeen Curules, ofte gehadt eenighe andere groote Eeren. De order van d'Edelen/ ende 'tghemeene volck droeghen gheen purper in d'oude tijden/ 'tkleedt Tribuni populi ende van de ghemeente/ was eenen mantel/ sicut Saga, Eudromides, & cucullj; casacken/ mantel/ ende kappen. Doch in de naervolgende tijden/ so droegh den ghemeenen man mede purper/ maer verschepden van 'tghene de Senatoren droeghen/ te weten/ van een donckerder couleur/ ende ghever wert met het sap van krupden/ ende niet met het recht Tyrische purper. Daer-en-boven/ achtervolghende de Institutie van Romulus/ soo hadden de Patricii, de Auspicia, ofte de officien van Prognosticatie/ ende de Senatoren de ampten van 't Priesterschap. Maer dese Ordonnantie/ sept Dionysius/ en duerde niet langh/ want alles wierde gemeen gemaeckt/ met de gemeente. Oock op dat niemandt en soude dencken dat die dignitept van de Patricii ende de Senatoren was een/ ende de selve/ soo sullen wy hier by voeghen/ 'tgheen Tacitus verhaelt/ namentlijck: Dat de Keyser Claudius uyt den Raedt nam alle de oudtste ende voornaemste Senatoren/ om te supplieren het ghetal van de Patricii, zijnde seer wepnich over van die familien/ die Romulus/ majorum, ende Lucius Brutus/ minorum gentium noemde. Nochtans ist wel pets anders meer om te verwonderen; dat is/ ghelijckerwijse sommighe (d'authoritept van 't ghemeene volck verstarckende) upt de ghemeente wierden verheven tot den staet van een van de Patricijs; soo oock verschepden van de Patricii, namen weder aen den staet ende qualitept van den ghemeenen man. 't Verkiesen van de Senatoren bestondt naer de veranderinghe van tijden/ somtijdts aen de Koninghen/ dan aen de Consules, dan aen de Dictatores. Naer dat de Koninghen verdreven waren/ lesen wy

dat de Consules verkosen alsulcke personen uyt de Patricii tot Senatoren/ als hun naest bestonden ende aenghenaemst waren: ende daer naer van gheliicken eenighe uyt de ghemeente tot Tribunos Militum met Consulare macht/ tot dat by de Wet was gheordonneert/ dat de Censores wijck by wijck sulcke verkiesinghe soude doen/ in de vergaderinghe vanden Senaet: Voorts daer naer wierden verepscht middelen om te wesen een Senator, ende die alsoo verkosen was/ ende daer naer de selve middelen consumeerde verviel mede van synen staet ende conditie.

VII. Waer by evidentelijcken blijckt/ dat den Romeynschen Aedel bestondt in de weerdicheyt van de Patricii ende Senatores: dat oock die weerdigheyt niet en is gheweest by de ordre van de ghemeene Edele/ mogen wy speuren uyt 'tgheene volght/ hoe-wel sommighe van andere opinie zijn. Dionysius affirmeert/ dat drie hondert Edel-luyden by Romulus zijn ghekosen gheweest uyt de vermaerste familien; thien uyt ecke wijck: sommighe van de Edele waren sulcke/ die haer met een peerdt van weghen de Republicke by de Censor ghegeven/ alleenlick dienden binnen de Stadt; andere/ die met haer eyghen peerden 't Leger volghden: ende sulcke Ridders ofte Edel-luyden nam hy soo wel uyt de ghemeente/ als die daer waren gekomen van Senatoren; dewelcke mede ten lesten soo wel om hare middelen als de Senatoren/ wierden ghenobiliteert: beraende dese middelen van een Edelman in vier hondert duysent Sestertiis, (dat is/ naer onse calculatie/ ontrent vijf en twintich duysent gulden) welcke middelen gheconsumeert zijnde/ was de reputatie ende weerdigheyt van den Edeldom mede wech. Isidorus schrijft/ dat al wast saecke dat yemandt was by geboorte een Senators soon/ dies niet teghenstaende/ ghedurende syne onbejaerthept/ maer een Romeynsch Edelman was/ ende daer naer quam in de ordre der Senatoren. Livius verhaelt/ dat Perseus/ Koninck van Macedonien/ van de selve aldus gheurught/ Equites Romani, principes juventututis, equites, seminarium Senatus: inde lectos in Patrum numeram Consules: inde Imperatores creant.

De Romeynsche Edel-luyden droegen den Tabbaert van Staet; Noch en konde niemant wesen vande ordre der Romeynsche Edel-luyden/ dan die daer was een by-geboorten, ende oversulcx was een Romeynsch Edelman/ wat meer dan simpelijck een by-geboorten. Nochtans schrijft Plinius/ dat het draghen van goude ringhen uyt-wees een middel ende derde ordre onder 't volck/ ende daer door uyt de ghemeente onderschepden ende ghere-specteert wierden: als oft hy seghghen wilde/ dat de Edel-luyden in 't eerste mede waren gheweest van de ghemeente/ maer daer naer ghewoorden van beter conditie. 'twelck/ achtervolghende de voorschyde woorden van Isidorus/ schijnt vergeleken te willen worden by de Senators kinderen/ dewelcke wierden ghereeckent onder 'tghetal der Edel-luyden/ tot dat sy quamen tot hare bejaerthept.

VIII. In't dispupt van den Aedel dwalen grootelijcx niet alleen de onwetende/ maer oock de gheleerde selfs/ aenghesien sy niet en acchorderen inde eygen bedupdenisse van dese woorden; Eugenia, Nobilitas, Generosus, Nobilis, ingenuus, Gentilis. Want/ dewijle sy interpreteren het Griecx woordt *Eugenia*, in't Latijn/ Nobilitas (ende by ons/ Edeldom) soo wordt het generale woordt gebracht in plaetse van 't particulier: ofte/ als de Logicken seggen/ genus pro specie. Want Eugenia, ofte Eere by geboorte/ is maer de eene soorte van den Edeldom/ gheheeten Nativa, ende niet alle 'tghene by den naem van Edeldom gherequireert werdt; verepschende seecker oudthept

van

van geslacht/ ryckdom ende deugden/ als Aristoteles meynt/ wiens woorden zyn dese: Non divites neque boni, sed qui à virtutibus divitiis, vel antiquis bonis, descenderunt, Eugeneis sunt habendi. Niet de ryckе/ noch de goede/ (segt hy) maer die/ de welcke daer zyn gesproten van deughdelycke/ ryckе/ ende goede oude geslachten/ moeten voor Edel-luyden gehouden werden.

Edeldom by gheboorte/ 't welck gheheeten wordt Eugenia, by Glorius aldus uytgelegdt: Splendor vel dignitas generis, in quo maximæ virtutes extiterunt, vitæ communi salutares & commodæ; is de luyster ofte weerdicheyt van eenigh geslacht/ waer in groote deughden hebben ghefloreert/ tot voordeel ende commoditeyt van s'menschen leven. Welcke Glorius gherupght/ by occasie van spreecken/ onderworpen te zyn verrottinghe/ ende door onderdan gheconsumeert ende gheeyndicht te konnen worden. Doch desen regel werdt by ons niet aenghenomen. Simon Simonius/ onder eenen bedeckten naem/ ofte yemandt anders vande selfde syne opinie/ wedersegdt Glorium in dese woorden: Supinè loquuntur, qui ajunt, quemadmodum summa senectus mentis vim & consilium debilitat; sic etiam nobilitatis splendorem mediocri vetustate augeri, extremâ verò senectâ confici. By spreecken onderstandich (segt hy) die seggen/ dat/ gheluck door hooghen ouderdom/ worde verswacht de kracht en voordeel van 't verstandt; soo werdt oock de luyster ende reputatie van den Edeldom by middel matighen ouderdom vermeerdert/ ende door over-groote antiquiteyt gheeyndicht. Want aenghesien de gheluckenisse (segt hy) niet goet en is/ soo en deught oock niet de conclusie/ want hoe ouder huys/ hoe Edelder de stam gheholden werdt. Ende noch-tans den selfden Symon/ vergetende syn selven/ op een ander plaets/ schijnt van gheluicken te sustineren/ met het seggen/ dat een ondt geslacht van Adelijcke afkomste/ waer in dickwils gheweest zijn groote deughden/ maecken in de derden graedt een oprechte Edel stamme/ ofte Eugenia, ende dat 't beginsel van eenigh geslacht ofte familie/ niet voorder moet ghehaelt worden dan van den vierden graet der voor-ouders/ op dat anderssints in 't voorder onderloecken/ niet bevonden werdt/ dat Koninghen selfs (als Plato segt) ghederiveert zijn van slaven/ ende slaven van koninghen.

Van dese Eugenia, ofte Edeldom by gheboorte/ hebben alle eeuwen meest gheholden/ nochtans niet soo/ dat alle het recht van Edeldom daer by soude werden vermeynt: want yemandt kan wel Edel wesen/ al is hy niet Eugenes, ofte van Adelijcke afkomste: Ja dat meer is/ van meerder weerdicheyt dan die soo is gheboren/ al ist saecke dat hy selfs niet en is van soo ouden huyse. Als voor exempel/ eenen nieuwen ghecreerden Graef verghelecken by eenen Schildt-knaep van een seer oude familie. Als Agathocles van eenen pot-maecker tot eenen Koninck, wat was Romulus? wat was Tullus Hostilius? ende wat was Tarquinius Priscus?

IX. Maer laet ons nu komen tot het onderloecken van de voorsegde woorden. De Romeynen verdeelden tvolck in Uytgheboren ende Slaven: van de uyt-gheboren waren sommighe van slaven uyt ghemaeckt/ de welcke sy heeten Libertinos: andere waren uyt-gheboren/ de welcke sy noemden Ingenuos. De Libertini waren Borghers van Romen/ ende wierden op dryderley-wijse uyt ghemaeckt/ te weten/ by uytersten wille/ ofte in de open Congregatie van 't volck/ ofte door eenighe publijcke Magistraten/ die de macht hadden sulcx te doen; oock, tis te gelooven/ dat in de oude tijden/ als dese Landen noch belwaert waren met servile staet ende conditie/ by 't woordt *franck*, ofte uyt gemaeckt/ vermeynt wierden sulcke personen, ten ware men wilde 't selve nemen voor uyt-geboren.

Maer

Waer die wierden geheeten ingenui, ofte vyp-gheboozen/ welckers vooz-ouders/ ofte sy selfs/ nopt gedient hadden als slaven/ te weten/ haren Vader ofte Gzootvader/ als notoirlijck blijckt by dese woozden van Livius spzeckende van P. Decius/ die in sijn Gzatie aen 'tgemeene volck van Roomen/ om haer te beweghen dat de gheestelijcke Pzognosticateurs ende Sacrificateurs mochten verkosen werden upt het ghemeene volck/ die te voozen alleenlijck wierden ghenomen upt de Edelen; sepde: Patricios esse factos, non demissos de cælo, sed qui patrem ciére avumque possunt; dat is te segghen/ ghen andere dan vyp gheboozen/ pzesupponerende dat sy alle ghekomen waren van slaven ofte onedele.

Vypdom van gheboozte opende den wech tot alle staten van eeren/ ende was (als den Politijcken Adel) ofte Nativa, ofte Dativa. Dativa, ofte ghegheven vypdom/ wierde verkreghen van seeckere Magistraten; doch ten lesten van de Pzince alleen/ ende dat op tweederlep wijse. D'een pzivatelijck met het gheven van eenen ringh; d'ander publicklijck/ by uptdzuckinghe van naem ende restauratie tot den vypdom haerder gheboozte; oock als persoonen van servile conditie wierden ghekent by eenen naem simpelijck/ soo de vyp-gheboozen/ ofte persoonen van vypen staet ende conditie/ hadden twee ofte meer namen. Den naem die sy voerden van hare stam ofte familie wierde geheeten gentile, ofte eyghen aen die van dat ghesiacht. Staet mede te noteren/ dat dickwils namen ghegheven op occasie/ eyghen ghewozden zijn aen eenighe ghesiachten. Want gelijck den naem Tullius was eygen een familie/ soo den naem van Cicero, (overmidts de cicer, dat is/ eerte/ die eerst van dat ghesiacht by ghevalle hadde verkreghen op 't eynde van sijnen neuse) wierde eyghen ofte gentile aen dat ghesiacht; als blijckt by Cicero den Gzatoz/ sijn bzoeder/ ende naerkomelinghen. Tullius in syne Tropis, (ofte Figuersche spzeucken/) describeert/ Gentiles esse qui eodem inter se sunt nomine, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum majorum nemo servitutem servierit, qui capite non sunt diminuti; dat is: Dese te wesen Edel-luyden/ de welcke onder den anderen daer zijn van eenen naem/ ende afkomstich van vyp-gheboozen/ welcker vooz-ouderen nopt en hebben ghedient als slaven/ ofte vervallen van hare libertept/ staet ende conditie.

Die/ de welcke wierden geheeten gentiles, ofte van een van 't selve ghesiachte/ moesten noodsaeckelijck gedescendeert zijn van de ingenui, ofte vyp-gheboozen; alsoo de slaven/ ofte de libertini, van slaven vyp-ghemaeckt/ ghen stam ofte familie en hadden. Sulcx dat het recht van den Edeldom/ gheheeten gentilitas, ofte 'thebben van stam ende afkomste niet tegenstaende 'tselve was verschepden van dien Edeldom/ in Latijn gheheeten Nobilitas, was buyten alle twijffel by de Romeynen van grooten estime ende weerdighept; midtsgaders boven al gheneghen gentiles ghenoemt te werden/ als ghesyoten zijnde van eenighe goede stammen of ghesiachten. Welcke ghenyghenthept teghenwoozdich alsnoch is over al in Italien: want by de Venetianen wozden die geheeten Gentil-homini, die haer afkomste derduren van de eerste inwoonders van dat Eylandt: welcke oock selfs zijn Patricii, ofte ghesyoten van Senatozen. Oock dat woozdt Gentil-homo, (als by de traditie van de Italianen over-ghenomen by de Francoysen/ ende van die ghekomen aen de Engelschen) heeft ten lesten met verandering van plaets/ ghenomen een ander beduydenisse als wel was 'tselve woozdt gentiles, ofte gentilitas by de oude Romeynen. Want/ 'tis abuys 'tghene sommighe/ jae de Gheleerde selfs segghen/ dat gentilitas is alleen eyghen ghewees de Patricijs, want het was mede eyghen (soo wel als ingenuitas)

nuitas) 'tgemeene volck; als blijckt by het seggen van Suetonius: Patricia gens Claudia, fuit enim & alia plebeia, nec potentiâ minor, nec dignitate, orta in Rigellis. Doch schijnen gheauctoreert te zijn gheweest/ by 'tschryven van Livius/ dat Romulus hadde verkozen een hondert Senatoren/ de welcke hy noemde majorum gentium; ende Brutus van gheliicken een ander hondert/ geheeten minorum gentium. Waer uyt men niet en kan besluyten dat de oyder van de Patricii alleenlijck hadden stam ende familie/ nochte dat dit seggben majorum & minorum gentium, ijet scheyde van 't ghemeene volck: aengesien sy alle wierden verkosen van by-ghebooren Burgheren; de welcke hadden stam ende familie/ maer eenighe onder dan anderen: overmidts die/ de welcke verkozen waren by Romulus/ eerder bzachten de oyder ende weerdighept van Patricii in haer ghestachte/ als/ die Brutus hadde bzpghemaeckt. Van gheliicken wierden geheeten Gentiles, de welcke daer waren van gheliicken naem onder den anderen/ al-waert sake dat sy malkanderen niet en bestonden.

By die van Athenen wierden sy geheeten Genêtæ, dat is te seggben Gentiles; niet die malkanderen in bloedt bestonden/ maer die daer waren van dat volck/ verdeelt zijnde by wijcken/ wierden van een Societept ende ghemeenschap onder den anderen. Want by die van Athenen waren vier stammen; ende elcke stam was verdeelt in drie wijcken/ maeckende t'samen twaelf wijcken; ende elcke wijck in derrich deelen/ de welcke sy noemden Gentes. Doch weder ten propoosite.

De reden/ waerom een stam ofte familie by de Romeynen moeste ghederiveert werden van de Grootvader/ ende niet bestaen konde dan ten minsten in twee/ te weten/ Vader ende Grootvader/ was dese: Dat het Latijnsche woordt gens, beteecken ende een menichte/ vereenschte meer dan een; ende nochtans het woordt gens, de Letter u wech ghenomen/ schijnt te komen van genus, (dat is te seggben/ een stam ofte maeghschap.) In allen ghevalle/ het zy hoe dat het zy/ dese twee woorden verschillen d'een van d'ander: want genus beteeckent een stam ende beginsel van hupsen ende familien; maer gens een seecker menichte van stammen/ ende beginselen van hupsen/ ofte familien.

Ingenuitas, ofte vryydom by ghebooite/ hadde syn weerdighept van de natuyre/ ende eyghenschap tot libertept/ 'twelck altijdt quam van de Grootvader; maer Gentilitas, was petwes verkreghen door civile Wetten/ hem refererende tot de antiquitept van agnatio, (dat is maeghschap van s'Vaders weghen) ende alleenelijck van het andere verschillende in oudthept van stamme: want het was onnoodich agnatio verder te deriveren/ dan van den Vader.

Nu/ ingevalle sulcr waer is/ soo is dan Gentilitas ende Nobilitas, niet een ende 'tselve; ende oversulcr confunderen sy Gentilitas (waer van 't ghemeen volck niet minder roemen/ dan de Nobiles) met den Edeldom/ die ontkennen pemandt Edel te wesen/ dan wiens Grootvader een Edelman was: noch sy accoyderen niet onder den anderen/ nademael sy doyden affirmeren (doch en wete niet uyt wat kracht) dat den Edeldom t'samen met het zaet van de ouders komt over op de posteritept; volghens dat seggben van Mantuanus:

Qui viret in foliis, venit à radicibus humor,
Et patrum in natos abeunt, cum semine mores.

Digitized by Google

Dat is:

Als de blad'ren worden groen,
Door des wortels ſtadich voen,
Hebben kind'ren meed' een aertjen
Naer hun Over-beſte-vaertjen.

Horatius:

Eſt in juvencis, eſt in Equis patrum
Virtus, neque imbellem feroces
Progenerant Aquilæ Columbam.

Dat is:

Stieren, en in Peerden vaſt
d'Ouders deught en ſtercke op waſt;
Strijdbaer Arendt noyt in baert
Teere Duyven, bloo van aert.

Bp welcke Analogien/ ofte ghelijckenißen/ de gheleerde Poëten de ſonge Edelen ende couragieuſe jeught/ wilden op wecken om naer te volghen de voetſtappen der deughden haers baders. Wel wetende dat den Edeldom/ daer af wp tracteren/ niet en is natupzlijck/ maer Politijck ende Civil. Ock/ om de waerheydt te ſegghen/ van de onredelijcke creatueren zijn daer veel ſoozten/ doch van't menſchelijck ghellacht maer een; ende overſulck/ als den Arent niet voozt en bzenght een Duyve; ſoo en doet ock niet den Menſch eenen Haes. Doch ghendmen/ dat goede kinderen wierden gheboozen van goede ouders; ende bailjante van bailjante baders/ ende dit epghen was 'tmenſchelijck ghellacht; waerom en wozden dan niet ſoo wel van gelijcken goede ende bailjante kinderen ghepzocreert/ bp goede ende bailjante ghemeene perſoonen? want ſp zijn ſoo wel menſchen als d'ander: ſulck datter niet meer bedziechelijcker en is/ dan deſen reghel. Want dooz de verdozventheyt van 'smenſchen natupze/ ſien wp dickwils gebeuren/ dat eenen pzodigalen ſoon/ wozdt gheboozen van eenen ſparighen Vader; eenen Sot/ van een Wijſe; ende een poultron/ van een bailjant Man. Ock en is dit niet nieuws/ ofte bzeemt bp ons/ maer neemt ſpnen oozſpzonck van de eerſte cozruptie ende verdozventheydt onſer natupze. Want den verbloeckten Cain was den eerſten-gheboozen ſoon van Adam/ eenen goeden Vader. Van ghelijcken Jacob ende Eſau/ van welcke twee/ Godt d'eene beminde/ ende d'ander hatede: ſulck/ indien daer pet is van groote operatie/ 'tghene met het zaet komt over op de poſteritept/ 'tſelve moet alleenlijck weſen 'tmenſchen ghebzeecken/ ende niet eenighe deughden; die altijt met arbeydt ende neerſtichept/ ende niet dooz gheboozte/ werden verkreghen. Den Keyſer/ (als Ferretus ſchzijft) ten regarde van vleeſch ende bloedt/ is niet beter dan ander menſchen; ende nochtans om ſpne hooghept/ Gode ghelijck. Demoſthenes ſeydt/ dat quade kinderen (als oft het waer bp ſeeckere fatale voozſienighepdt) van goede ouders gheboozen-werden. Het is ock een ghemeen ſpzeeck-woozdt bp de Gziecken/ Herôum filii noxæ: doozwaer het ongheluck van weerdighe ſoonen. Wat/ ſal ick hier bp boughen de ſuſtenue van de Mathematici ende Aſtrologi? die affirmeren/ dat Edel ofte onedel te zijn/ meer hanght aen de kracht van de Planeten/ als aen de conſtitutie van de ouders?

Evenwel/ 'tghemeene volck (ock niet ſonder reden) verwacht meer van Pzincen kinderen/ als van arme lupden. Ende van deſe hare hoope/

ende

ende expectatie zijn veele redenen gheallegeert; als namentlijck/ de groote middelen die d'Edel-luyden hebben om hare kinderen wel te doen instrueren/ ende op-brenghen; (want het is schande voor den soon te degenereren van synen vader/ zijnde een Edelman) midtsgaders goeden raedt van vrienden ende maeghschap. Sulcx is ock de meyninge vanden Poëet/ indien wy letten op syn beslupt/ die seydt:

Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant.

Ghelijck gheleertheyt helpt natuerlijcke krachten,
Soo d'onderwijsingh sterckt de innerlijcke machten.

By dese ingheschapen ende verborghen macht der natueren verstaet hy seecker zaet der deughden/ dat door de ghesegenisse Godts in den mensch noch over is; welck/ als het zaet van ander krupden/ naer dat het wel ghebout ofte gecultiveert werdt/ vruchten voort brenght: so ock den mensch wel op-ghebrocht/ kan beter bekomen Philosophischen Aedel/ dan hy die wel is ghebooren.

Ende hier upt komt het dat der arme Landt-luyden kinderen/ die niet anders en weten dan de Beesten te hoeden/ meer schijnen rouwe ende wilde/ als redelijcke ende civile menschen te wesen. Daer nochtans andere in beter plaetsen ghebooren/ ende in de selve schoolen ende studien/ beneffens Edelluyden kinderen op-gebrocht/ met grooter loff ende vrucht ('twelck te wenschen waer soo niet en gheschiede/) als de selve profiteren.

Noch zijnder andere redenen/ die betoonen dat den Politijcken Aedel niet en is substantieel/ maer gheheel accidenteel; overmidts den mensch sonder corruptie van syn natuere kan wesen Edel/ oft onedel/ ende alleenlijck belet worden met het committeren van eenighe enorm crim/ ofte sulcx vrywillich te quiteren. Als wy lesen vele van de Romeynsche Patricij gedaen te hebben, welcke Patricij, refuserende de weerdicheyt van die qualiteyt/ aen-namen de staet ende conditie van den ghemeenen Man; daer nochtans ondertusschen den aerdt onser natueren (gelijck men seydt) met eenen vorck niet en kan verworpen worden. Ock veele/ door het seggen vande Rechtsgheleerde/ dat 'tverlies van den Aedel/ door eenighe mis daet/ sonde wesen corruptie van 't bloedt/ zijn in desen ghenabuleert ghemeest; overmidts sulcke phrasis, ofte maniere van spreecken/ sy niet en ghevruchten/ om dat Nobilitas Nativa, is meer natuerlijck ende eyghentlijck in 't bloedt/ dan d'andere erffelijcke facultepten; maer om dat het recht van erven/ 'twelck by graden voordt ghelept tot de ghemeenschap van 't bloedt/ daer door werdt ghetermineert/ ofte gheeyndicht/ ende ten regarde van de odieuse heyt van 't crim/ gheheeten corruptie/ als waer door hare kinderen werden belmet/ ende van sulcx ghestruckteert.

Noch en kan gheen beter argument bedacht worden/ om te proberen/ dat den Aedel niet en is vermengt met het bloedt/ dan dat den Edeldom vanden Grootvader/ de soon zijnde ghedegradeert/ zijn soons kindt/ niet en kan te stade komen. Ende van dese civile institutie werdt een natuerlijcke reden ghegheven/ aenghesien de incapaciteyt van den soon de 't samen-voeginghe van dese extremitepten kan verhinderen. Ock is de vraghe/ soo wel by ons als eertijdts by de Romeynen/ ofte den Edeldom van den vader/ zijnde een Senator/ kan profiteren den soon/ zijnde ghebooren al-eer de vader de selve weerdighcyt van Senatoorschap hadde ontfanghen/ ende oft diergelijcken Edeldom is Nativa, ofte Dativa? waer op dient tot antwoordt: Dat de

kinderen ende kindts-kinderen / achter volghende onſe coſtumen/ door de Nobilitatie van den vader/ immediatelyck worden ghenobiliteert; even als eenen verplanten Boom/ door de vetticheyt van eenen beteren grondt/ ſpu racken doet beter groeyen; ende overſulcx behoort ghheeten te worden Nobilitas Nativa, overmidts het alleenlyck komt aen die/ de welcke daer zyn ghebooren van ſulcke eenen vader. Als by exempel/ een Baron vereert zynde met den tytel van eenich Graef-ſchap ſynen eerſten-ghebooren ſoon neemt alſdan naer hem den tytel van eenighe Baronnye/ ende alle ſyne dochters den naem van Ye-Vrouwe.

Ende overſulcx concluderen dat Nobilitas Nativa werdt ghenomen van den vader/ ſonder voorder. Want 't kan gebeuren dat ſomwylen/ overmidts eenigh crim / ſulcx niet en kan ghederiveert werden van den Grootvader/ ende overſulcx ghebooren van eenen Edelen vader/ is buyten alle twyffel van Edele af-komſte. Doch / inghevalle pemandt ſoude willen ſuſtineren/ de ſelve niet te weſen eyghentlyck Eugenes, ofte Edel by gheboorte: dient ghcantwoort/ dat wel het ghemeene volck 't ſelve meeſt reſpecteert/ doch het Hoff in 't minſte daer op gheen regardt en neemt. Want anderſints inghevalle de Privilegien vanden Adel wierden verkreghen naer de rechte ende waerachtighe Eugenia, ſouden eenighe nieuwe Princen van minderen Adel weſen/ dan ſommighe ghemeene Edel-luyden. Daer-en-boven/ indien de waerachtige Eugenia wierde verepſcht/ niet alleen ons ober-Grootvaders/ Grootvaders, maer oock alle onſe voor-Ouders in order/ moeſten gheweeſt zyn Edel/ ryck/ prokytelyck voor 't ghemeene beſte/ goet ende ſonder blecke ofte diſreputatie.

Voorwaer een hart legghen/ doch harder regel/ ende erger conſequentie/ ende dierghelycke (hoe-wel nochtans daer eenighe zyn) wepnigh te vinden. Doch aengaende deſe materie / laet ons hooren de opinie van Ariſtoteles: Eugenia (ſeyt hy) om de waerheyt te ſeggen/ heb ick in weynighe ghevonden ja naeulmerr een hondert oprechte Eugenes, ende overſulcx heeten die van Athenen haer Edel-luyden by een ghemeender woordt/ Eupatores ende Eupatrides, a's oft ſy seggen wilden/ Mannen ghebooren van Edele vaders. Niet teghenſtaende / deſe woorden altemet werden gheconfundeert met het woordt Eugenes.

Ende dit is soo veel a's aengaet Nobiliras Nariva, ofte by gheboorte/ ende komen overſulcx ad Nobilitatem Dativam, oite Edeldom door gifte.

Het vijfde Capittel.

Van de verſcheyden beginſelen van ghegheven Aedel.

Inhoudt daer van.

1. Hoe het komt, dat den eenen menſch beter ofte weerdigher ghehouden werde dan den anderen.
2. *Nobilitas Dativa*, ofte ghegheven Aedel, uyt urgeerende noodſaeckelijckheyt voort-ghekomen;
3. Uyt de ignorantie van 't ghemeene volck;
4. Uyt middelen ende rijckdommen;
5. Uyt noble Actien;

6. Uyt

6. Vyt ervarentheydt in den Oorloghe;
7. Vyt wijsheyt ende couragie.

I.

OM te spreecken van de andere soorte van Politycken ofte Civilen Adel/ te weten Nobilitas Dativa, ende dat van synen eersten oorspronck/ verschepden dinghen hier voorzen verhaelt dienen noodsaeckelijck wederom gherepeteert te werden/ ende haerlupder Argument wederlepdt/ die daer segghen:

Si pater est Adam cunctis, si mater & Eva,
Omnes curné sumus Nobilitate pares?

ofte/ volghens de ghemeene Spreucke van de onverstandighe/

Doe Adam spitte, Eva span,
Waer vondt men doen den Edelman?

Dient voor antwoordt dese passagie/ upt de selfde Heylighe Schrifture/ waer upt de questie is ontstaen/ ende van ghelijck gheloof ende authoritept bepde by den Joden ende Christenen. Noë begonste te werden een Ackerman/ ende plantede Wijnberghen: ende doen hy den Wijn dronck/ werdt hy droncken/ ende lach in der Hutte ontdeckt. Doe nu Cham sach synes Vaders schaemte/ sepde hy het synen Broederen daer buyten: doe namen Sem ende Japhet een kleedt/ ende lepden dat op haren beyder schouderen/ ende ginghen rugghelings daer toe/ ende deckten haers Vaders schaemte toe; ende haer aenghesicht was af-ghewendt dat sy haers Vaders schaemte niet en saghen. Als nu Noë opwaeckte van synen Wijne ende bevant wat hem synen klepnsten zoone ghedaen hadde/ doe sprack hy: Verbloeckt zy Cham/ ende zy een knecht aller knechten onder syne Broederen. Voor dese enorme ende schandelucke Acte/ behaelde Cham syns Vaders vloeck/ ende bequam te worden een vagabondt op der Aerden/ ende een dienaer van syne Broederen; suler dat syn bloedt gheinfecteert zijnde met syne godloosheyt/ als zijnde een boos/ malicieus ende hoovaerdigh mensch/maeckte hem selfs/ ende syne posteritept viel ende onedel; daer ter contrarien/ Sem ende Japhet vonden alle titulen van Eeren/ Edeldom ende deught; middelgaders haer's Vaders zegen. Ende hier upt komt het/ dat Eere ende oneer/ Edel ende onedel/ in 't beginsel van de weereit/ in alle eeuwen/ ende onder alle volckeren successivelnck is ghedescendeert.

Want al ist saecke dat alle menschen ten regarde van hare natuerlijcke gheboorte even zijn/ soo is nochtans in de deught ende weerdighept van de selve gheboorte (ten op sien van de verschepden by-vallen/ soo in ziel ende lichaem/ als in eer ende goederen) een groot onderschept. Want gelijck als de Christenen zijn gheluckiger dan de Heydenen; de gheloovige dan de ongheloovighe; de sterde dan de blind-gheboorne; de gheslonde dan de lamme; de hoogste dan de laeghe; de rijcke dan de schamele; de legitime dan de baltaerden: soo oock van ghelijcken de Edele dan de onedele.

II. Nobilitas Dativa, daer af wy teghenwoordich spreecken/ is eerst upt verschepden oorsaecken/ende urgeerende noodsaeckelijckheden geinventeert gheweest. Want/ dewijle de boose prevaleerden/ende de goede verdruckt wierden; soo wast noodich/ tot preservatie van de ghemeene ruste/ dat de goede/ upt de quade wierden onderschepden: ende oversuler/ wijse/ rechtveerdighe/ ende deuchtsame Mannen/ als de Lichten van de weereit/ schijnende boven andere/ wierden ghestelt over de reste/ tot een exempel van een

Godtſaligh ende eerlijck leven: midtſgaders andere ſaecken te termineren ofte eyndighen. ſulcke wijſe Mannen ende verſorgers van de Republijcke ſcheenen in die tijden haer ſelven door hare deught te Nobiliteeren; ende hierom noemen de Spangjaerts (ſeydt het *Examen de los ingenios*) een Edelman / *Hydalgo, quaſi hyo d'algo*, willende daer mede te kennen gheven/ ſo veel als een kindt van de deught / ende vrome daden. Want *algo*, wordt als contrarie teghen *nada* gheſtelt; het eene beteeckende nihil, ende d'ander aliquid: ende vervolgens beteeckent *algo*, virtutem, & *nada* vitium; quod rectiſſime nihil mach ghenoemt worden. want 'toude ſpreeck-woordt / Deught / ende niet bloedt maeckt Edel / hadde kracht by hun. Sulcke wierden by het volck gheheeten Raden / ende Rechters; die by haer Onderdanen wierden verkoſen / ende ghecreeert tot Princen ende Koninghen. Ende deſe / die door hare weerdighe Acten ſulcke eerlijcke Titulen ende Ampten hadden verkreghen / Nobiliteerden beyde haer-ſelven / ende haer poſteriteyt.

III. Noch iſſer een ander reden/ waerom den Edeldom begonde gheeert te werden; te weten/ de ignorantie by de onverſtandicheyt van 't gheemeene volck: wiens ſinnen/ redenen ende verſtandt ſoo zijn verſpreyt/ dat ſy niets goets ofte ſeeckers en konnen oordeelen / ende overſulcx tot mantenue van 't ghemeene beſte/ goet ghevonden/ te erigeren Princen / (dat is te ſegghen Gouverneurs) perſoonen om haer deught ende wijſheyt vermaert/ ende capabel om eenen verwerden Staet/ by faute van wetenſchap/ in order te brenghen; midtſgaders door wijſheydt ende beleydt het rouwe volck tot een Burgherlijck leven te leyden. Als daer waren / Jupiter / Bacchus/ Apollo/ ende veele andere: ſulcx dat deſe Mannen/ door hare wijſheydt / deught ende verſtandt / niet alleen verkreghen de titulen van Edeldom / maer oock daer beneffens by 'tghemeen / ende onverſtandigh volck gehouden voor Goden / ende van de ſelve daer over Goddelijcke eere ontfanghen.

IV. Wy ſien mede dat den Edeldom ſynen oorſpronck heeft ghenomen door de abondantie van ryckdommen ende middelen. Want goudt ende ſilver (even als ziel ende bloedt) gheven den menſche eenen upterlijcken glans: die welcke 'tſelve niet en heeft/ ofte beſit/ wandelt als doodt onder de levende/ ſeyde Antiphanes: waerom veele gheperſt zijnde met de upterſte armoede/ zijn daer over ghedwonghen gheweeſt aen te hanghen/ ende haer ſelven over te gheven/ de rijcke; noemende ende reſperterende de ſelve voor Edel-luyden.

V. Den Edeldom van ghelijcken heeft begonnen door loffelijcke daden; want in de oude tijden als de Natien by haer vyanden wierden overvallen/ ende eenigh vailiant ende couragieus perſoon / ſyn Vaderlandt daer van verloſte / is by de ſelve daer over hooghlijck vereert gheweeſt. Veele van ghelijcken hebben door Krijghs-manhaftichevt den Edeldom verkreghen/ ende by 't ghemeene volck daer over oock voor Edele ghehouden gheweeſt; als David in het verſlaen van Goliath: ſommige wierden immediatelijck van Godt verkoſen ende gheroepen tot den Edeldom; als Joſua / Gedeon/ Jeptha / midtſgaders de andere Rechters van Iſrael/ welcke alle waren Generaels ende Veldt-Overſten vande Legers: andere / gheroepen van de Plough/ wierden by Godt verkoſen om te weſen Regeerders over 't volck; als daer waren de Princen van de twaelf ſtammen Iſraels: de Koninck Saul wierde gheroepen uyt het Veldt; David van 't hoeden ſyner Schapen: doch hielden haer ſelven onweerdigh ſulck een Princelijck beroep te

noch-

nochtans die Godt ghenobiliteert heeft / moeten by ons boven alle andere voor de alder-edelste ghehouden werden.

VI. Ja / dat meer is / niet het minste / maer het grootste deel Nobilitatis Dativæ, werdt verkreghen door manhaftighe daden in den Oorloge; 't thuys komende met Victorie ende Triumphe over haer Vpanden: ghelyck Horatius Cocles / Titus Manlius / Scipio Africanus / ende synen broeder L. Scipio Asiaticus. Ick segge niet van sulcke groote Keysers / als Vespasianus / Titus / Nerva / Trajanus / Antoninus / Severus / Theodosius / ende veel andere: waer van eenighe werden ghehouden voor Vaders van't Vaderlandt / andere Benefactores, alle goede Princen / wiens Beelden op de Medalien als noch werden verhoont / ende publicke Statuen / 't haerder eeren / met seeckere solemnele ceremonien op-ghesecht; op dat alle andere souden aspireren ende worstelen naer ghelycke eere ende glorie.

VII. Andere van ghelycken / ghekomen van de gheringste soorte der menschen / zijn door de wapenen / by tijde van Oorloghe / om haer wijsheyt ende couragie tot Keysers / Cæsars, Hertoghen / Princen ende Graven ghepromoveert ghewees: als daer waren / Tullus Hostilius / Numa Pompilius / Tarquinius Priscus / Julius Cæsar / Octavianus Augustus / ende diergelycke; waer upt de beginselen van Titulen ghesproten zijn. Want 't is seecker dat in't eerste onder 't Roomsche Rijck / als sy overwonnen hadden de Hoochduytschen / Italianen / Spangiaerden / de Gaulen / Brittannische / ende andere machtighe Koninckrijcken / Hertoghen / Graven ende Baronnen niet en zijn ghewees in sulcker voeghen / als de selve nu zijn / hoe-wel haren oorspronck daer af ghenomen is. Alle hare Ampten werden bedient door Tribunen ende Lieutenants: ook wasser een grooter Tribunaetschap / 't welck was naest den Keyser ende synen Successeur. Daer was van gelycken een grooten Officier / geheeten Tribunus Celerum, Lieutenant Generael van van de lichte wapenen / ende ghereetste Soldaten. Die daer waren Capitepnen van des Koninck Lijfguarden / ende die by de Romeynen waren van de eerste Order / naest den Koninck / wierden genoemt Tribuni Celerum, soo wel ten tijde van Romulus / als van de andere les naervolghende Koninghen.

De groote Officieren / geheeten Magistri equitum, ofte Stal-meesters / hadden ghelycke authoriteyt met de Senatores ende Keysers; als Lucius Fenestella / Pomponius Lætus / de Magistratibus Romanorum, ende van ghelycken Flavius Vegetius ende Marcus Cicero / tracterende van de Krijghs-handel / verhalen; doch Pomponius Lætus schrijft / dat Romulus den Generael van't Leger (die de Hoochduytschen heeten Hertoch) noemde Tribunum Celerum. Salustius in syn Tractaet / nopende de conspiratie van Catilina / hiet de selve Dictatores & Imperatores.

Daer-en-boven de groote Magistraten / geheeten Præfecti Prætorii, waren van sulcke authoriteyt ende ghesach / dat ghelyckerwijs wierde geappelleert van haer sententie / soo weder van ghelycken vermochten t'appelleren van den Keyser / aen de selve Præfectos Prætorio. Want wijse / rechtveerdighe / ende verstandighe persoonen / wierden by de Keysers verkosen tot Præfectos Prætorio, de welcke sy by na toe-vertrouden den gheheelen staet vande Republicke. Den Keyser Severus heeft de groote Officieren geheeten Præfectos Urbis, en de Præfectis Prætorii, groote authoriteyt ghegheven. waer van onnodich is te spreecken / overmidts wy hier alleene verhalen de authoriteyt van de Præfectos Prætorio, ofteden Capitepn vande Guarde / die de Keyser gaf 't thoochste ghesach; hebbende beyde macht om Burghers te bannen / ende

ende weder te her-roepen tot haren voorgaenden ſtaet ende conditie. Waer by evidentelijck blijckt / dat Princen ende Gouverneurs van 't volck het ſwaerdt in de handt is ghegeven / om de goede te beſchermen / ende de quade te ſtraffen. Waer over (als men vermeynt) ſy ende hare poſteriteyt / naemaels verkreghen hebben eenen grooten naem van Edeldom. Ock kan het beweſen werden / dat de authoriteyt van Princen ende Hertoghen alder-eerſt is voort-ghekomen van de Tribuni ende Præfecti. van welcke Princen wy leſen / datſe ten tijde / als het Roomſche Keyſer-rijck ghetranſporteert wierde uyt Italien ende Germanien in Grieckenlandt / naer hun ghetrocken hebben de Keyſerlijcke authoriteyt: welcke authoriteyt ende Koninckelijcke Privilegien op hupdighen daghe / Keyſers ende Koninghen gheven aen Hertoghen ende Princen. Inder voeghen dat de electie van Princen ende Hertoghen / niet dependeert van hare onderdanen; (als wel doet de electie van Koninghen) maer komt by gifte / faveur ende liberaliteyt van Keyſers ende Koninghen / welcker onderdanen ſy zijn gheweeſt. want in de oude tijden waren de namen van Hertoghen ende Princen / namen van Officien / ende niet van eeren ofte dignitepten: van ghelijcken by de Romeynen / de Romeynſche Koninghen / Dictateurs ende Conſuls / middelgaders haer Keyſers inde adminiſtratie van hare civile affairen / alle krijghslupden beyde te peerde ende te voete.

Boven deſe groote officien van Tribuni ende Præfecti, waren noch anders publijcke Ampten ende chargen: ſommighe wierden gheheeten Principes, overmits ſy voor ſtelden in 't Legher / ende ſtonden voor 't hooft van de Batalie. Deſe wierden ten tijden van Auguſtus gheheeten Auguſtales; ende van F. Veſpaſianus / Flaviales; ſommige / Aquiliferi, hebbende eenen Arent in haer Vaendel; andere Imaginarii, vanden Standaert van't generael Legher gheteyckent met de Letteren S. P. Q. R: de welcke wy niet beter konnen verghelijcken dan by onſe Vaendraghers.

Doch inghevalle wy hier alles naer orderé ſouden willen beſchrijven / ſoude dit Tractaet te langh vallen / hebben overſulcx voor-genomen ſimpelijck te verthoonen de beginſelen van de Noble officien ende dignitepten. Op dat niemandt en dencke dat ſulcx is verſiert gheweeſt / ofte bupten reden ghefondeert / moeten wy die in't voor-by gaen verhalen / op dat mach blijcken / als wy komen tot onſe Eeuwe / hoe veel de machten / dominien / ende natien onder den anderen verſchillen. Want die ten tijde vande Romeynen onder Koninghen ende Keyſers waren gheſtelt tot Gouverneurs over Koninckrijcken ende Landen / zijn nu geworden erfkelijcke Poſſeſſeurs van de ſelve: ock die te voren maer waren edele Dienaren / abſolute Souverainen.

Waer beneffens blijckt evidentelijck by 't voorſepde / dat het gheſlacht / ſtam ende afkomſte van de Edele in de oude tijden alleenlijck verkreghen wierde door deught / noble ſepten ende couragie; want de deught ter zijden gheſtelt zijnde / (voor veel aengaet de menſchelijcke natuere) zijn wy alle Adams kinderen. Waerom te roemen van Edeldom by ghevoorte ſonder deught, naer den regel van den Aedel der Theologanten ende Philoſophen / waer toe de Voor-ouders meeſt waren gheneghen / is gantſch pdel:

Nam genus, & proavos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Want ſtam, gheſlacht, en al, 't gheen wy van d'Ouders beughen,
By ons ſelfs niet ghedaen, ons naeuw toe-eyg'nen meughen.

Het

Het seste Capittel.

Van Stammamen ende Wapenen.

Inhoudt daer van.

1. *Nobilitas publica.*
2. *Nobilitas privata.*
3. Van de *Trophea*, ende andere teeckenen van eeren.
4. *Corona obsidionalis.*
5. *Corona civica.*
6. *Corona muralis.*
7. *Corona castrensis.*
8. *Corona navalis.*
9. *Corona ovalis.*
10. *Corona triumphalis.*
11. Croonen mede verdient in dese eeuw, ende de verghelijckinghe van het feyt van Ryhoven, met Manlius Torquatus.
12. De comparatie van dese Republijck, met die van Roomen.
13. De verscheyden opinien van den oorspronck der Wapenen.
14. De oudtheyt van de Wapenen.
15. 't Wapen van Milanen.
16. 't Wapen van Haies.
17. 't Wapen van Cordua.
18. 't Wapen van Beyeren.
19. 't Wapen van Vlaenderen.
20. 't Wapen van Gent.
21. 't Wapen van Montmorency.
22. 't Wapen van Portugal.
23. 't Wapen van Arragon.
24. 't Wapen van Navarre.
25. 't Wapen van Biscayen.
26. 't Wapen van Leon.
27. 't Wapen van Toledo.
28. 't Wapen van Castilien.
29. 't Wapen van Guipuscoa.
30. 't Wapen van Saxen.
31. 't Wapen van Savoyen.
32. 't Wapen van Lorainen.
33. 't Wapen van Oostenrijck.
34. 't VVapen van Schotlandt.
35. 't VVapen van Hungarien.
36. 't VVapen van 't Keyser-rijck.
37. 't VVapen van de Gepides; van Johannes Sebastianus de Cano; van S^t. Francis Draecke; ende den Lieutenant Admirael Tromp. Midtsgaders, dat alle wettighe VVapenen werden ghegeven op occasie; ende bestaen in twee dinghen, figueren ende couleuren.
38. Van de voornaemste doode teyckenen in den Schildt, ende haer beduydenissen; midtsgaders van de *Symbola administrationis*, van de groote Officieren in het oudt Keyser-rijck.
39. Van de levende figueren, ende dat de selve zijn passive teyckenen van de overwonnen, ende de couleuren active eyghenschappen van de overwinners.
40. Van de couleuren, ende haer verscheydentheden.
41. Van de witte couleur.
42. Van de swarte couleur.
43. Van de *azur* couleur, ende 't VVapen van Vranckrijck.
44. Van de goude couleur.
45. Van de roode couleur.
46. Van de groene couleur.
47. VVat by de couleuren in de VVapenen werdt vermeynt.
48. Van dat alle VVapenen moeten gecomposeert werden van Metal ende couleur; uytgenomen 't Wapen van Ierusalem.
49. De VVapenen naet het afsterven van de draghers, op-ghenomen by de descendenten; ende van de breucken voor jongher zonen.
50. De breucken voor d'illegitime.

I.

DE eyghenschap van den Edeldom / daer af wy tot noch toe hebben ghesproken / soo wel Nativa als Dativa, is insghelijcx tweederhande; Nobilitas publica, & Nobilitas privata. Nobilitas publica, ofte ghemeenen Adel / est Regionum & Urbium: dat is / dien Edeldom die allen Edelen is ghemeen / aenghesien de wy-ghebooren ofte Edel-

Digitized by Google

lupden/ die niet en zijn van't ghemeene volck/ zijn sonder eenich onderschept ghelijck Edel; ende oversulck/ naer den Politijequen Adel opgentlijck ghenomen/ niet minder Edel dan die Prinsen selfs; alhoewel in eeren en weerdigheden sy veel verschillen van de selve. Want gelijckerwijs een Schildknaep een Edelman is/ also is ock een Ridder/ Baron/ Grave/ Marquijs/ ende Hertoch/ ja een Koninck van ghelijcken. Waer over het spreckwoordt komt by de Françen; *Je suis Gentilhomme comme le Roy*; overmidts de titulen van Koninghen/ Hertoghen/ Graven/ Baronnen/ Ridderen/ ende soo voorts in effecte maer en zijn als namen van honorable ampten ofte officien/ ende door redenen van sulcke additien/ hooghor verheven en weerdigher dan andere. Wel is waer/ dat in den Politijequen Adel/ als in andere dinghen/ mede zijn verschepden graden ende trappen van meerder uptmuptende aensienlijckheyt van Edeldom; maer geconsidereert/ dat het menschelijck geslacht by de Heraulten/ werdt verdeylt in twee staten van menschen/ te weten/ in edele en onedele/ moet noodsaeckelijck volghen/ dat een souverain Prins ofte Koninck/ ten aensien van die verdeelinge/ mede Edel is/ 't zy dat hy heeft daer benevens/ ofte niet en heeft den titel van Prins/ Koninck/ ofte andere/ hier voorens beschreven. Want/ als den numerus novenarius, omnium summus ac perfectissimus, in quo sunt omnes species ac proprietates quantitatis, cæteros omnes arcet ac continet; alsoo heeft ock een souverain Prins ofte Koninck/ alle die neghen voorsepde Adelicke qualitepten; ende niet teghenstaende/ sy die liberalijck distribueren aen andere/ evenwel blijft behouden.

Omnia dat Dominus, non habet ergo minus.

* *Liv. 3. chap. 10.* Den Roy der Heraulten Garter/ Wellire Willem * Segar/ in syn Militaire en Civile Eer/ sepdt/ dat een Edelman wel gheboozen/ dat is/ Edel van vader ende moeder vier zijden/ te weten/ à quatuor avis, mach drijeeren/ of uptepschen in sommighe ghelegentheden/ een Grave/ Baron/ ofte andere illustre personagie van de groote Edelen/ om dat sy (uptghenomen haer dignitepten) niet meer en zijn dan Edel-lupden/ ende om dat den Edeldom is hæreditair/ en die dignitepten veranderlijck. Waer over ock als noch in dat Rijck/ de soonen van alle sulcke groote Edelen/ gheen ander weerdigheyt hebbende dan Politijequen Adel/ maer en werden ghenoemt by den naem van een ghemeen Edelman. Ock was 't selve niet vreemt by ons; ja in de soonen van de aldergrootste Princen. 't Exempel sien wy in seecker † Handtvest van Hertoch Jan/ voor Heer Henrick van Bouterslem/ den eersten van dien naem/ Heer tot Berghen op den Zoom/ alwaer syn soon Godevaert werdt ghenoemt/ *Jonckheer van Brabandt*: Insghelijcx de soon van Grave Floris/ den lesten van dien name/ Grave van Hollandt/ over al in de Handtvesten/ *Jonckheer Jan*: als mede in seecker weerdich boeckxken/ met de handt gheschreven in den jare 1409. wesende een Chronijcke van die Bisschoppen van Utrecht/ ende Graven van Hollandt/ met hun wapenschilden/ by/ en de soon van Grave Jan van Henegouwen/ die seventhiende Grave van Hollandt/ over al *Jonckheer Willem van Hollandt*: Noch by de oude Romeynen/ alwaer de soon van een Senator, dat is/ een van de groote Edelen/ ghedurende syne onbejaertheyt/ maer was een Romeynsch Edelman. In Polen de vry-geboozen/ ofte Edelen/ sonder onderschepdt van hoogh ofte laeghe/ rijcke ofte arme/ noemen malkanderen te ghelijck *Broeders*, ofte sy seghen wilden/ soonen van eenen vader/ ende midtsdien ock haer toe-schrijven alle erfghenamen van die Croone. Est pari dignatione Polonica Nobilitas, (sepdt ‡ Cromer/ Bisschop van Warne) nec in ea Patriciorum Comitumve

† De *anno* 1530. den 10. Jan.

Handtvest M. van der Hoven, *lib* 1. *pag.* 612.

‡ *De situ Poloniæ, lib.* 1.

Digitized by Google

tumve discrimen, exequata omnium conditione. ende overſulcx alleen tot onderſchept de majores, of groote deelen Dignitarii ghenoemt.

Van ghelycken is mede ſonder eenich onderſchept by alle den Adel/ *Il foy de Gentilhomme.* (het woordt van een Edelman) Ja dit woordt/ toeleggynge/ of ghelofte van Adelycke trouw/ is eertijdts gheweest van ſulcken ghewichte/ dat 't ſelve aenghenomen wierde/ als oock ghedaen te hebben. Een notabel exempel/ noch by ons en in onſe eeuw ghebeurt/ ſullen hier verhalen/ te weten/ dat van Mons Dragon *†/ een particulier Chevalliere/ die by dese Republycke/ (soo wel als Marcus Attilius Regulus/ Conſul van Romen/ by die van Carthago) is ghelooft ghegheven/ ende niet konnende den Heere van S^t. Allegonde/ upt de ghevanckenisse verlossen/ (als Regulus) weder in hechtenisse † ghekomen.

* E. van Meteren, *lib. 5. fol. 99.*

† By communicatie van seecker notable personagie.

II. Nobilitas privata, ofte eyghen Adel/ est una quæ competit uni familiæ comparatæ cum altera: te weten/ dien Adel den welcken eyghen is eene familie vergheleecken by een andere/ midtsgaders daer door upt andere kan onderſchepden en onderkent werden. Welck onderkennen komt door verſchepdenthept van Stamnaem ende wapen/ die haren oorſprynck nemen van eenighe vrome daden wel upghevoert/ oft van de eere ende erkentenisse voor de selve vrome daden ontfanghen. 't Exempel eerst nemen wy van die dry ghebroederen Metelli; waer van den eenen (als Saluſtius/ en andere schryven) om dat hy overwonnen hadde den Koninck Jugurtha/ ende ghe-conquesteert syn Koninckryck Numidia/ wierde toeghenaemt Numidicus: den tweeden/ Quintus Metellus/ over de victorie by hem verkreghen van den Koninck van Macedonien/ Macedonicus: ende den derden/ in 't veroveren 't eylandt Creta/ Creticus. Ende ghelyck als dese/ alsoo Martius/ Coriolanus, om dat hy hadde geconquesteert de Stadt Coriola in Latium. Insghelycx de familie van de Corvini, dien stam-naem behouden/ overmidts een van 't selve geslacht/ mannelyck in duel verslaende een van de Gaulen/ in die actie/ wonderbaerlyck van eenen Corvus, ofte Raven (slaende de partye met syn viercken op 't helmet ende in 't aenschyt) is ghesymboliseert gheweest. Van ghelycken Manlius/ over het afnemen van een goude keten (in Latyn Torques) van synen verslaghen vyandt/ in ghelyck ghevecht den stamnaem Torquatus: ende Papirius/ den toenaem Prætextatus, by de Republycke (honoris gratia) decreto inditum: als Livius/ Aulus Gellius/ ende andere verhalen. Nu/ als dese by de oude Romeynen/ soo oock van ghelycken vele by de Chrysten 't exempel van den naem Cid (dat in de Arabysche tale beteeckent Heer) voor den vermaerden Ridder Don Roderigo Dias de Bivais/ door order van den Koninck Ferdinand behouden/ in 't brenghen binnen Samora/ 't jaerlyck tribuyt van die dry Koninghen der Mooren/ by hem ghevanghen te Mont Orca/ en andere/ sullen niet verhalen; maer ons vernoughen/ met dit van den naerghemelden Hans van Loven: die/ ten tyde van syne Keyserlycke Majesteyt/ Carel de V. wiens Fourier hy was/ over 't verslaen van eenen Sarazeen of Turck/ in ghelyck singel-combat/ ende in aensien van 't hoyr der Turcken ende Chrysten (ghelyck ons ghelooffwaerdighe by traditie hebben naer ghelaten/ oock te speuren is/ upt die eer-teeckenen zynder naervolghende brieven van manhaftichept ende edeldom/ ende by de selve syne Keyserlycke Majesteyt ghelast/ *Velthem*, den stamnaem Velthem verkreghen/ oock (volghens die brieven) behouden/ ende op syne posteriteyt verbleven. Want het is seecker/ dat mede soo wel by ons/ als by de Romeynen in de oude tyden/ gheen persoonen gheoorloft was/ eenighe stammaemen van ghewichte op te nemen/ dan nakomelinghen van

Spaensche Hiſtor. *lib. 8. cap. 4.*

Digitized by Google

Edelen en ghequalificeerde huplen/ die het mede toegelaten wierde haer toe te epghenen voor ſtamnaem/ die namen van huplen / ſloten oft caſteelen/ op hun/ oft de voor-ouderen aengebout ofte beſeten. *La Nobleſſe de France* (ſept

* *Recuil des Rois, fol.* 8. du *Tillet) *print ſur noms la plus part de leurs principaux fiefs hereditaires*, 't welck den Koninck van Vranckrijck/ Hugo Capet/ datelijck naer ſyne conqueſte van 't ſelve Rijck/ in 't oprechten ende uptgheven van Leenen heeft verordineert/

† *Chronici Belgici, Tomo* 2. als † Ferreolus ghetuyght met deſe woorden: Anno 990. (ſept hy) Hugone Capeto in Galliis triumphante, atque feudis in hæredia & patrimonia erectis, Regni proceres ab feudorum, quæ tenebant, præcipuis cognomina aſſumpsêre: Ruſticis, atque obſcuris hominibus à natalitio ſolo eadem mutuantibus; als oft hy ſeghen wilde/ Jan Janſſen/ Pieter Claeſſen/ ende dierghelijcke. Quia nomina fortium ſervis non danda. Nomina enim (ſeydt Aulus ‡ Gellius) Juvenum fortiſſimorum Harmodii & Ariſtogitonis apud Athenienſes, qui libertatis recuperandæ gratia Hippiam Tyrannum interficere adorſi erant, ne unquam ſervis indere liceret, decreto publico ſanxerunt. quoniam nefas dicerent nomina libertati patriæ devota, ſervili contagio pollui. Van ghelijcken § Suetonius/ ſpreckende van Claudius: Peregrinæ conditionis homines (ſept hy) vetuit uſurpare Romana nomina, duntaxat gentilitia. Al hoewel ſulcx ſedert grootelijck is verandert/ nademael dat dierghelijcke perſoonen by ons / in plaetſe van Jan Janſſen / haer laten noemen Jan van Ranſt/ van Lier/ van Bergen/ oft andere heerlijcke plaetſen ofte Steden/ daer ſy zijn ghebooren / ofte hebben ghewoont; ende dickwils by haer kinderen daer in ghevolght. Waer door by ſucceſſie van tijde ſulcke confuſie is gekomen / dat qualijck / ſonder dieper onderſoeck/ de ſelve van de rechte Edele konnen onderſchepden werden. Ja/ alwaer't saecke als hier te vooren by de Romeynen/ yder moſte doen blijcken / dat ſyn Vader ende Grootvaders Vader ſulcx mede hadden gedaen/ 't welck dies niet tegenſtaende overmidts die langhe corruptie noch niet rechtelijck ſoude konnen werden upt-ghevonden. Welck quaedt/ vermoede eerſt inghekropen te zijn by tijde van troublen en oorloge/ ende ſpecialijck door 't inrolleren van de Militie/ alwaer wp ſien/ niet alleen d'eyghen naem van de krijghslupden/ maer oock menichmael van hun geboortplaetſen aengeteeckent/ oock/ om te bequamer d'een van d'ander te onderſchepden by de Militie ſelfs de namen van die plaetſen hun toeghevoeght werden / ende ſoo behouden. Dat dit aldus gebeurt/ is ons alle kennelijck/ by de welcke de oorloge is woonende: de wetten van Heraldie machteloos: veel Jan Janſſens wech genomen/ en ſtamnamen by-ghebracht. Ten anderen verſchepden perſoonen / naer die menſchelijcke ambitie tot hooghept/ komende tot beteren ſtaet ende conditie van tijdelijcke goederen/ die op veelderley wijſe werden verkreghen / trachtende dan naer die eere en dignitept/ die andere voor haer ſelfs/ ofte haerder voor-ouderen meriten hebben bekomen/ naer den raedt van dien grooten

* *Ementita nobilitas,* ‡ *Index Armorial, fol.* 88. *Eraſmus verſieren / niet alleen dierghelijcke welvoeghende ſtamnamen/ maer oock wapenen ſelfs. Geliot ‡ verhaelt/ dat tegens dul danich perſoon van ſlechte en ſlaefachtige afkomſte/ gekomen zijnde tot groote middelen/ en om hem te verheffen / opgenomen hebbende voor ſyn'n wapenſchildt/ eenen Beer vaſt gebonden met een keten aen een colomne/ hebbende eenen Arent boven; weſende elck den wapenſchildt van een notabel huys/ wierden ghemaeckt deſe verſſen:

Redde Aquilam Imperio; Columnis redde Columnam;
Urſam Urſis: remanet ſola Catena tibi.
Gheeft 's Keyſers Arendt weer; den Beer die hem toeboort;
En de Columne meedt: draeght dan de Keten voort.

Van

Van ghelijcken is ons verhaelt van seekeree geloofwaerdige personagie/ ende 'tis seecker dat twee personen/ komende by ons in dese quartieren om de wapenen te dragen/ haer lieten inschrijven onder de bende van seeckeren ons welbekenden Hooftman over hondert/ met den stam-naem *de la Riviere*, ende *de la Paille*: reden/ als wy daer naer verstonden/ om dat d'ouders van den eenen/ onder andere klepne winckel-waren/ mede stroo verkochten; ende den anderen/ dat insgelijcx de syne gewoont hadden op den oever van een riviere/ oft om dupdelijcker te spreecken/ een loopende waterken. Ende als dese/ soo verschepden andere exempelen van verlieren en opnemen stammanen ende wapenschilden/ met hun volle bekledinge/ sonden konnen byby zengen; dan en staet ons niet toe alles onder exempel/ voor den dach te brengen. (rara felicitas temporum, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias, dicere licet.) Want het is de natuyrlijcke eyghenschap van sommighe onder 'tghemeene volck/ ingevalle sy maer middelen en hebben haer t'onderhouden/ naer diergheliicke eerteeckenen te trachten: ja/ houdende voor eenen vasten reghel en grontlegginghe van wetenschap/ soo wanneer sy noch van haer eygen vromigheden/ geboorte/ oft gheslacht der ben roemen/ ofte met haer afkomste verblinden de oogen van d'eenvoudige/ haer selven te beschudden tegens de misachtinge van de werelt/ onder de vleugelen van stamnamen/ wapenschilden/ en andere dusdanige eerteeckenen van manhaftichept ende edeldom. Want het is te gelooven/ dat in alle eeuwen ende regeeringen/ het sweerdt van de souveraine altemet mede valt op de onweerdige/ en sulcke als niet en zijn navolgers van dengbt ende vrome daden; 'twelck eensdeels geschiet voor quade onderrechtinge/ oft anderssins voor vermetenthept van de rijcke. Want het is onmoghelijck dat de oogh van een Prince kan voorsien alle de donckere hoecken van syn Koninckrijck/ maer gedwongen te leenen andere gesichten (die menichmael voor gewin of ghenegenthept valsch zijn) moet noodsaeckelijck volgen/ dat de hooge Overighept nu en dan altemet werdt misleyt/ ofte ten minsten qualijck onderricht/ ende hare dignitepten allengskens te verdwijnen. Quos pluribus (segbt Boëtius *) ostentat despectiores, potius dignitas improbos facit. Verum non impune; reddunt namque improbi parem dignitatibus vicem, quas sua contagione commaculant. Hoe d'onsuyverheyt van 't metael meerder is/ hoe den glans van 't selve/ ende 'tlicht in 't metael minder weder-bot. Ende hier upt komt het dat verschepden Ridderlijcke Orders/ (die in hare eerste fondatie zijn gheweest vermaert/ ende in grooten aensien) zijn te niete gekomen/ als † Bodin noteert; nopende de Ridderlijcke Order van de Star in Vranckrijck: Prudenter Carolus VII. (segbt hy) qui cum Equestrem ordinem calamitiosissimis Reipublicæ temporibus cum indignissimis communicatum prece, vel pretio fuisse, nec sine gravi contumelia extorqueri posse intelligeret (erat autem ordinis insigne aurea Stella pileo innexa) cohortes præfecti vigilum auream Stellam pileis consuere jussit. Quo edicto, repente omnes Equites aureas Stellas de pileis detraxerunt.

* *De Consolat. Philosophiæ, lib. 3. pro. 4. pag. 55.*

† *De Repub. lib. 5. c. 4.*

III. Wat belanght de Wapenen/ de Romeynen/ die altijdt seer eergierich ende tot gloor zijn ghenegen gheweest/ om de ghemoederen van haer volck soo wel by tijde van Vrede/ als Oorloghe/ tot noble actien meer ende meer te verwecken; verordineerden Trophæa, Arcus triumphales, Laureatas literas; Middelgaders Croonen van verschepde stoffen/ fatsoenen ende namen/ na die gelegentheden van verdiensten: De namen waren/ Corona Obsidionalis, Triumphalis, Ovalis, Corona Civica, Corona Muralis, Corona Navalis, ende Corona Castrensis. De stoffen/ fatsoenen/ ende gheleghentheden van verdiensten/ dese.

A. Gellius, lib. 5. c. 6.

Digitized by Google

IV. De Croone geheeten Obſidionalis, ofte Graminea, was de weerdichſte ende meeſt geeſtimeerde van alle d'andere/ ende wierde alleenlijck ghegeven aen die/ de welcke eenigh Leger/ omcingelt van ſyne vyanden/ ofte belegerde Stadt ontſetteden; ende dien volgende/ 't volck van doodt ofte gevanckeniſſe verloſte. Zijnde deſe Croon gemaeckt van groene bladeren/ in * deſe forme;

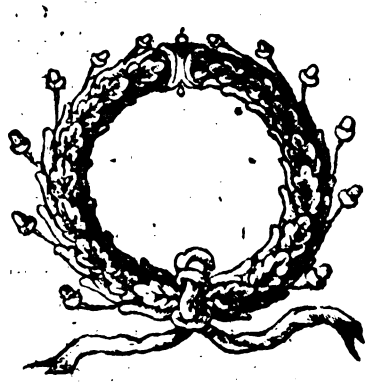
* *Antiquæ urbis ſplendoris deſcriptio Iacobi Lauri, Romani, Romæ 1612.*

ende niet van goudt/ ofte eenige andere ſtoffe/ (alſoo ſy ſulcx verachteden) maer van het gras ofte kruyden van 't veldt/ ofte plaetſe/ alwaer ſy haer vyanden hadden overwonnen/ ofte in de vlucht gejagen; uytbeeldende daer mede/ dat ſy haer recht van die plaetſe overgaven aen haren Capiteyn. Dabatur hæc (ſeydt Plinius ‡) viridi è gramine, derepto inde ubi obſeſſos ſervaſſet aliquis. Want deſe ſpreucke Herbam porrigere victis, hoc eſt, terra & altrice ipſa humo & humatione etiam cedere, was by de oude het hoochſte teecken van victorie. Dus wierde gekroont Quintus Fabius Maximus/ overmidts hy Hannibal belette Romen te belegeren. Van gelijcken Æmilius Scipio/ die in Africa den Conſul Manlius ontſette/ ende verloſte uyt handen van ſyne vyanden.

‡ *Hiſt. Nat. lib. 22. cap. 4.*

V. Corona Civica, ofte de Burgerlijcke Croon/ was gemaeckt van Eycke-bladeren/ ende teerkens met Eyckelen daer aen hangende/ in deſer voegen;

Ende wierde ghegeven aen die/ de welcke ſiende een Burger van Romen in 't uyterſte gevaer/ van ſynen vyandt verloſte/ ende den ſelven verſloegh/ ende de plaets behielde. Ja/ van deſe Croon wierde ſoo veel ghehouden/ dat/ al waert ſoecke hy hadde verloſt een Koninck/ ofte grooten Capiteyn/ van haer gheconfedereerde ende vrienden/ gheen Romeynſch Burgher zijnde/ evenwel de ſelve niet en konde verkrijghen. Ende was de weerdighſte in eeren naeſt de Obſidionalis; ende vermochte daghelijcx in alle plaetſen ghedraghen te worden. Ja hy/ die deſe Croone hadde verdient/ was ghequalificeert in den theater/ ofte op ſolemnele feeſten/ te ſitten naeſt de Senatoren; de welcke ock hem ſiende in-komen/ daer over op-ſtonden/ ende met groote eerbiedinghe beſeghenden. Van ghelycken was hy vry

ende

ende onghehouden eenighe ampten te bedienen / ten ware hem ghelieſde de ſelve te accepteren: daer-en-boven om ſynen't wille van ghelycken ſyn Vader ende Groot-vader / indien ſy in 't leven waren. Vele van de Romeynen hebben't draghen van deſe Croonen gheobtineert; voornamentlyck den vailjanten Cincinnatus Dentatus / die deerthien van de ſelve hadde verkreghen; ende Capitolinus ſes; oock heeft Cicero / by ſpeciale diſpenſatie / ten aenſien hy Romen van de conſpiratie van Catilina hadde bevryſt / mede een van de ſel. e Croonen ontfanghen. Ende niet teghenſtaende deſe Croonen waren van Kruyden ende Bladeren / ende overſulcx meer gheleecken Blomme-kranſſen / dan Croonen; wierden evenwel meer gheacht / dan oft ſy van louteren Goude waren gheweeſt. Wt welcke redenen ſommighe meynen dat de Keyſers / ten tyde van Ovidius / hadden altydt voor haer Poorten ſtaen eenen Eycken-boom / tuſſchen twee Laurieren / als Emblemata; beteeckende twee weerdighe deughden in alle Keyſers ende Princen. als namentlick ſulcke / waer door hare Vyanden mochten overwonnen / ende hare Burghers beſchermt werden. Waer op ſchijnen te ſlaen deſe Verſſen van Ovidius / ſpreeckende van den Laurier-boom:

Poſtibus Auguſtis eadem fidiſſima cuſtos,
Ante fores ſtabis, mediamque tuebere quercum.

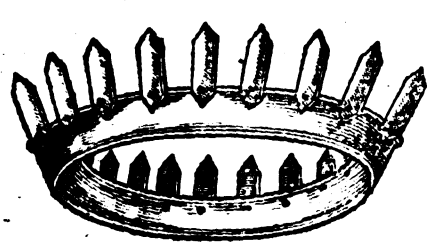
Ghy ſult voor d'heyl'ghe deur ghetrouw' bewaerſter ſtaen,
In 't midden Eycke-boom, van 'svyands laſt ontſlaen.

VI. Corona Muralis was van Goudt ghemaeckt; ende wierde ghegeven aen die / de welcke aldereerſt de Wallen van eenighe Stadt ofte Forteresſe beklom / ende defendeerde: ende overſulcx gemaeckt in forme van een Borſt-

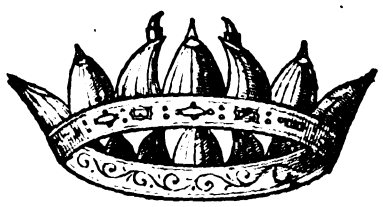
weeringhe. Den eerſten / als Plinius verhaelt / die deſe Croone verkreegh / was Manlius Capitolinus: van ghelycken Quintus Trebellius / ende Sirtus Digitus / dien de ſelve Croonen van Scipio wierden vereert / overmidts ſy beyde aldereerſt 'tſamen de Wallen van haer Vyanden hadden beſprongheu.

VII. Corona Caſtrenſis, ſive Vallaris, wierde ghegheven aen die / dewelcke aldereerſt de Palliſaden ofte Staecketſen van eenigh quartier van 'sVyands Legher door-brack / af-komende met eer ende reputatie; ende was mede ghemaeckt van Goudt / in de maniere als de Wercken ofte Wallen van eenigh Legher / in deſe forme;

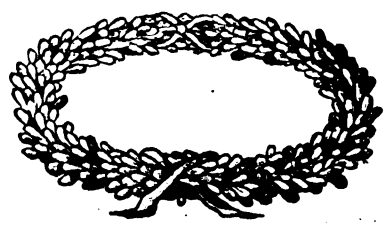
VIII. Van

VIII. Van gelijcke ſtoffe was de Corona Navalis, de welcke vereert wierdt aen die gheene/ die aldereerſt enterde eenigh Schip van den vyandt. Ende

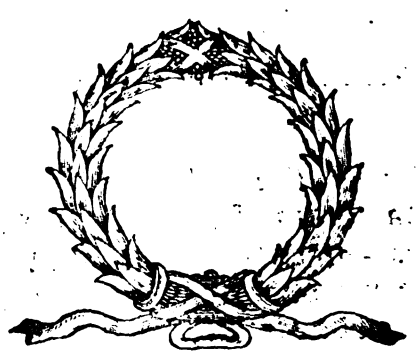
deſe Croone accepteerde Marcus Varro / dewelcke hem ghepreſenteert wierde van Pompejo / in den ſtrijdt van de Zee-rovers: van ghelijcken Marcus Agrippa; ende Sylla / van Octavi; midtsgaders veel andere.

IX. Corona Ovalis was ghemaeckt vande bladeren van Myrthe; ende verleent aen dien Capitepn/ ofte Generael/ die noyt en hadde gheweeſt Conſul ofte Proconſul; wiens victorien waren verkreghen ſonder groote reſiſtentie ofte bloedt-vergieten; ende overſulcx dede ſyne inkomſte te Peerde /

in plaetſe van op de Caroſſe/ gheaccompaigneert met ſyn volck/ ſonder wapenen; ende in plaetſe van Trommelen oft Trompetten / alderhande Inſtrumenten van Muſijcke. Poſthumus Liberius was de eerſte die deſe Triumphale inkomſte accepteerde / overwonnen hebbende de Sabiners; ende Marcus Marcellus/ die van Syracuſa.

X. Corona Triumphalis was ghemaeckt van Laurier-bladeren; ende ghegeven aen die / de welcke gheweeſt waren Conſul, Proconſul, ofte Dictator, ook de Batalie ende Victorye / by hem ghewonnen / van groote importantie / ende ten minſten drye duyſent mannen verſlaghen. wordende de

forme van haer Triumphale inkomſten geſolemniſeert met groote magnificentie/ ſulcx dat op dien dach niemandt en vermochte te doen eenigherhande neringh ofte handtwerck; zijnde alle hare Poorten/ Straten/ Kercken/ ende Venſters/ bekleedt met rijcke ende koſtelijcke ſtoffen van Silver ende Goudt; midtsgaders alderhande lieffelijcke ende wel-rieckende Bloemen ende Krupden / beneffens alle andere koſtelijcke ende uytwendighe teeckenen van blijdtſchap: gaende den Senaet / ende alle de Edelen / ſoo

wel

wel Ghenelijck / als Wereltlijck; middelgaders de ghequalificeerde ghemeyn volck magnifiquelijck gheaccompagneert / triumphierende Capitein te ghemoet; Zittende in een vergulde Carolle / ghetrocken met vier Meenighe paerden / ghecleedt in purper / ende ghecroont met laurieren / voor hem gaende alle syne ghevangheiden in ordre / zijnde kort af-ghescheyden / als slaven / haer hooftden na der aerden hanghende: syne eyghen soldaten ter rechterzijden met laurier-takken in haer handen / wien volghden de wagens met alle de bagagie / wapenen / ende andere ornamenten van de vyandt: middelgaders de pertekten van andere Koningen / haere vlieghen / ghan veerent / benevens de representatie van alle steden / casteelen / sterckten / ende bastien by hem lest bevochten: alles naer't leven afghebeeldt / ende vreedelijck om aen te sien. Ende alsus is hy in Romen in triumphe ghekomen / Paulus Emilius / overwonnen hebbende Perseum / Koninck van Macedonien / als Plutarchus verhaelt.

XI. Indien wy willen considereren de eeuwen van onsen tyde / sullen bevinden dat diergheliicke Trophea, Arcus Triumphales, ende Croonen mede zijn verdient geweest. Heeft niet den Prince van Oranghien (in hooghlofflicker memorie) ghewonnen hebbende de Batalie Anno 1600. in Vlaenderen, alwaer over de vijf duysent verlaghen waren / ende den Admirant d'Arragon met syne groote als slaven ingheballe de Christelijcke pieteyt hy ons niet en ware ghebleeft / in Triumphe ingebracht / benevens soo veel hondert verkreghen vaendelen ende standaerden / noch verscheyden bebleckt met het bloedt van hare vyanden: als representatien van syne bekomen eere / ende heroische daden / in een vergulde Carolle / met vier ghelijcke sneeu-witte paerden / ende ghevolgh van syne soldaten / als Paulus Emilius over Perseum / Koninck van Macedonien / Coronam Triumphalem verdient? middelgaders Anno 1622. in't ontsetten van de Stadt van Berghen op den Zoom; omringhelt met het heyr van den machtighen Koninck van Spangien / door synen groten Capitein den Marquis Spinole / ende middelgaders niet alleen de selve inwoonders / maer ook de gantsche Republycke daer over van groote swaricheyt verlost / ende overluck: soo wel als Quintus Fabius Maximus / in't beschermen van Romen / tegens't heyr van Hannibal; dese Coronam Obsidionalis toe-gekomen? Heeft niet den selven Prince / sonder groote bloedtstortinghe (ofte resistentie) in't beroveren van de Oostenrijckers / ende die Provintie te bevoghden aen dese Staet; soo wel als Postumius Tubertus over de Sabiners; ghemeriteert met myrthe ghekroont / ende alderhande lieffelijcke Musijcke triumphantelijck inghehaelt / ende Coronam Ovalem toe-ghevoeght te werden? Ten anderen / ingheballe die souden willen komen tot syne voorderen / ofte andere particuliere hare stucken van wapenen / soo te water als te lande / hoe veel van dese Croonen weerdender dagheliicx verdient? Wat ketenen ende goude medalien / met de representatien van de heroijcke exploicten / ofte andere vereeringhen / werden aen de Capiteynen ende soldaten ghegeven / niet alleen voor eerst te enteren eenigh schip van den vyandt / maer ook voor een onverlaeghde derteriteyt af te halen de Vlaegghe van't selve / benevens de desperate actien / hedendaeghs in't belegheren van eenighe stadt ghepleeght / alwaer 't ghemeene volck ongheloofflijcke couragie is betoonende? Soudt inghehalle 't selve niet en gheschiede om bedonghen loon / onder de alderhoochste daden mochten ghestelt werden. Niet alleen dese / maer alle andere particuliere noble stucken by de Romeynen ghedaen ende ghescheyt / werden

mede in onſe eeuw aenghereeght. Heeft niet Jr. Lowijs de Kethulle/ geſept Ryhoven/ Anno 1591. voor Deventer met grooter loff/ (ſoo veel het meerder is/ leven teghaven/ als te nemen) den Albanois/ als Titius * Manlius den Gaulois/ in ghelijcke ſingel-combat/ naer 't ſpreeken van de Lenge/ mannelijck ontwapent ende ghevanghen ghenomen? Welcken Albanois/ daer naer niet ſoo ſeer en heeft ghepijnt 't verliesen van ſijn handt/ noch de ſmerte van ſijn wonden/ als van een ſoo jonck ende noch ongheaerdt Edelman te zijn overwonnen; ende tot een teeken van deſe victorie heeft/ ſijn eyghen gonde keten † ſelfs Ryhoven om den hals ghetwongen/ betuyghende met deſe actie van Ryhoven/ zijnde een Gaulois/ ende den Albanois een Romeyn/ te weſen een fatale revengie van T. Manlius ende ſijne parthije; midtſgaders den naem Torquatus haer niet meer te behoeghen. Van ghelijcken Jonckheer ‡ Tabellaijn/ Capiteyn reformé, in 't beſchermen van ſijne Prince Anno 1600. inde batailje van Vlaenderen/ als Horatius * Cocles in 't defenderen de Bruggbe van Romen. Ock als deſe van Manlius ende Cocles/ ſoo alle andere ghelijcke ſtoutmoedige daden/ ende ſpecialijck als die van Capitolinus/ Sergius ende Scævola/ van deſe eeuw ſouden konnen werden by ghebracht; welcke om kortsheyt wille voor-by gae; Suiet dat Corona Navalis, Muralis, Caſtrenſis, ende alle andere teeckenen van eeren/ nu mede werden verdient; inſonderheyt indien men wil conſidereren de kracheten van de offenſive Wapenen van deſe tijden/ by die van de oude Romeynen. Wat zijn haere Baliſtæ, Catapultæ ofte andere diergelijcke te vergelijcken by de teghenwoordige Mortieren ende Canons/ die den donder en regarde van den ſlach/ ende den blixem ten aenſien van den brandt even zijn/ midtſgaders hare Arietes ofte muer-breechers/ by 't ſpringhen van de Mijnen? waer teghens gheen defenſive Wapenen konnen/ oft werden/ ghevoert? Ander voeghen/ dat de militie van deſe eeuw alle hare diſſeinen onder enckele hope/ ende koruyne/ (dat is/ favor Dei) moeten erploicteren/ daer de Romeynen onder 't faveur van hare Schilden in 't beklimmen van veſtighe ſtadt/ haer vpanden wapenen konnen af-weeren/ ende in blacke rumpanje de Cavallerie/ als over eenen ſteren bergh/ lieten paſſeeren: als Lipſius in ſijn Militia Romana levendigh heeft af-ghebeeldt.

* T. Livius lib. 7. Decad. 1.

† De Hiſtorie van E: van Meteren, Lib. 16. fol. 317.

‡ Meteren Lib. 22. fol. 455.

* Liv. lib. 2. Decad. 1.

XII. Niet alleen deſe particuliere actien van onſe tijden komen in conſideratie by die van de oude Romeynen/ maer ock den generalen Staet van de Republijcke ſelfs. Want ghelijck als Romen is ghebout by Romulus/ ende geweeſt een Aſylum voor alle volckeren; ſo ock deſe/ gefondeert by Prince Willem/ een Sanctuarium conſcientiæ voor alle Chriſtenen: die voor de welvaert van de ſelve/ ſoo wel als Romulus voor Romen/ ſijn leven heeft ghelaten. Als ock d'eene voor goede politie by Numa is vaſt ghekelt/ ſoo d'andere voor de wapenen by Prince Maurits. Van ghelijcken de voordere erploicten/ conqueſten/ alliancien/ extenſien/ macht van wapenen ende vpanden/ ſoo te water als te lande/ binnen 't ſeſtich jaren/ naer ijders fondatie; midtſgaders hoe de ſelve teghenwoordich domineert in de vier deelen van de gantſche weereldt. Ben ickens de regeeringhe van Hoſtilius ende deſen Prince te verghelijcken/ ſoude gaen buyten ons voornemen; aengheſien wy tracteren van den Adel; evenwel/ nademael den Edeldom komt voor de Wapenen/ hebben moeten ſpreecken van Wapenen/ ende ock wederom dalen tot de Wapenen.

XIII. De Romeynen/ conſidererende dat den menſch voor twee dingen aenghedreven werdt hem te onderwinden groote ſaecken; waer van 't eerſte is/

is / eer ende glorie; 't welck Edele / animeuse / ende heroïsche gemoederen affecteren: 't ander / profijt ende commoditeyt; dat vile ende onweerdighe na-jaghen: midtsgaders / meer dan eenighe andere natien ghesocht te illustreren / benefens behoorlijcke recompense. Dis / de welcke trachten naer hoome ende deughdelijcke acten / verordineerden niet alleen de verhaelde Croonen / maer oock honorable tieulen / beelden / Statuas, ketenen / brasseletten / harnassen / ende dierghelijcke / alles in 't eerste wel verstint / ende daer naer by haer soo toeghenomen / dat wat Croonen / Ketenen / of andere teeckenen van eere een yder hadde verdient / ofte wat schilden / speeren / lancien / ofte andere Wapenen van oorloge sy van hare vyanden hadden verkreghen / de selve ghewoon waren af te beelden op hare rustinghen / vandassen / ak helmetten; ende by tijde van vrede op te hanghen in hare hupsen. Nu / senghesien dat dickwils den zoon behiels het schildt van synen vader / van ghelicken het devijs / 't ghene daer op ghesschreven stondt / ist ghebeurt (t'welck oock wel te ghelooven is) dat dese verscierselen ende representatien van haer heroïcke daden soo mede overgelevert aen de posteriteyt / by succesie van tijdt / den naem van wapenen hebben behouden; overmidts met de selve de vyanden wierden wederstaen / ende oversulcx / by ons ende andere / yeder in syn tale / gheheeten Arma, ofte Wapenen. Insignia armorum nomine nuncupantur, (segt * Tiraquellus) quoniam plerumque hæc insignia in armis insculpi & antiquis & nostris temporibus solebant; ut hinc armati facie armis operta dignoscerentur. * De nobilit. cap. 6. No. 19.

Andere zijn van ghevoelen / dat de selve hebben haren oorspronck van de teyckenen die de oude Capiteynen hadden / om in de battalie by hare soldaten van andere te konnen werden onderschepden / bestaende in de couleuren van hare kleederen / als † Cæsar van hem selfs ghetuyght / met dese woorden: Cæsaris adventu cognito, ex colore vestitus, quo insigni in præliis uti consueverat, gheheeten paludamenta, *Cottes d'armes*, ofte Wapen-rocken / overmidts sy de selve droeghen over hare Wapenen / zijnde van verschepden couleuren; waer van eenighe alsroodt / bedupde oorloghe; ende wit / victorie. Want in dusdanighen Wapen-rock / quam Hertoch Carel de Stoute / Ao. 1467. triumpherende binnen Luyck. Grandi splendore ac pompa (segt Meyerus ‡) superbus dux civitatem ingreditur, nudum gerens manu gladium. Vix scribi possit quam pretiosum indutus paludamentum propter multitudinem, & inestimabile pretium unionum gemmarumque, quibus refulgebat. Maer als dese Wapen-rocken dienstich zijn / soo zijn sy oock altemet de selve Princen ondienstich; als wy lesen van Jacobus * Stuwart / Koninck van Schotlant / die Anno 1513 in de battalie teghen de Engelschen / verslaghen / door synen Wapen-rock by syne vyanden is bekent gheworden / ende daer over den selven Wapen-rock gheheel bebloedt / aen Henricum / Koninck van Engelandt / toe-ghelonden. Daer ter contrarien / Anno 1600. in de battalie van Vlaenderen / den Eertz-Hertogh Albertus / die door haestichept ende overgrooten yver / in 't vervolghen van syne eerste victorye in den morgenstondt / synen Wapen-rock / (niet tegenstaende hy daer toe versocht wierde) tot syn groot gheluck / refuseerde aen te doen / als onbekent / noch is ontkomen. In plaetse van welcke wapen-rocken nu werden gebruyckt eenige *Escharpes*; ofte Sluyers / van diverschе couleuren / als by ons / Oranjen; ende by de Spaensche / Root; 't welck sy hebben behouden vande Bourgonjons / welckers oudt † Blazoen was *tout plein de guelles*, ende haer by Philips le Hardi geconsenteert / *de porter en Bataille*, by opene Brieven in dato 22 Sept. 1391. midtsgaders in Vranckrijck ten tijde vande Ligue / d'eene partye swart / ende d'ander wit.

† Lib. 7.

‡ Lib. 17 pag. 392.

* Paul. Jon.

† Gelios fol. 27.

Digitized by Google

Sommighe willen de ſelve deriveren van de devijſen / die de hoofden van de Militie op-namen in haer Vanieren: beſtaende eenſdeels in het uytbeelden van hare particuliere concepten / deſſeinen ende fantaſyen / door ſucincte termen / ofte de repreſentatie van eenighe figueren. Maer daer naer wierden deſe wapenen alleen verkteghen van de Princen / als ghetuyghenijſſen ende repreſentatien van hare noble actien / ſoo militaire als politijcke. Welck recht van Wapens te gheven by de Princen / wordt gheſeyt eerſt te zijn ingeſtelt by Alexander de Groote / en die van ſynen Raedt; alwaer erpres gheordineert wierde dat het gheven van deſe Wapenen / ofte teyckenen van victorye te voeren in haer Vanieren / ſoude dependeren van de Soyverainen. Het welck niet alleen de Romeynen maer oock veel andere Princen ende Republijcken daer naer gevolgt hebben; al-hoe-wel nu peder naer ſyn eyghen ghevoelen ſtelt een Sweerdt / Ruſtingh / Speer / Lancie / ofte ander wapen van Oorloghe / als ſy / in dienſt zynde / hebben ghevoert / ende moghelijck wepnigh ghebruyckt; waer van d'exempelen overvloedigh zijn.

XIV. Doch om te verhalen de oudtheyt van deſe Wapenen / zijnde de teyckenen van Edeldom / ſegghen ſommighe / dat Perſeus / den Man van Andromeda / een compaignon van Hercules / was den eerſten inventeur der ſelver / afbeeldende op ſynen ſchildt de figuere van het monſter Gorgon / 't welck hy in een ghevecht hadde verſlaghen / ende overſulcx droegh het als Trophæum van ſyne victorye; waer over hy oock vermaert wierde door de gantſche weereldt; ende dat na deſen ſchildt de figuere van Wapenen eerſt ſoude zijn verſonnen. Oock om de waerheydt te ſegghen / tot op deſe eeuw / hebben de ſelve gheen ander bedupdeniſſe / dan om de poſteriteyt te verthoonen de deughden van onſe verſtorven voor-ouderen / maecken haer daer door te leven / in hare kinderen ende kindts-kinderen / voor eeuwigh. Ja Hercules ſelfs / al waſt saecke hy niet en hadde eenen Wapen-rock / als Perſeus / evenwel door het dagelijcx draghen van het Leeuwen-vel / ('twelck oock bewaerdt wierde naer ſyn doodt) was anders niet dan het Edel teyckken van ſyne ontelbare deughden ende conqueſten. Als deſe / ſoo van ghelijcken Theſeus / Pirithous / Mercurius / ende Pallas / ſchrijven de Poëten te weſen inventeurs van deſe teyckenen van eeren ende renommé. Doch die de waerheydt naerder komen / als de oude Rabbiers ende haer nakomelinghen / ſegghen eenighe Tubalcaijn / den zoon van Cain / ofte / als andere mepnen / van Lamech / te weſen den eerſten vinder van den Hamer / (of Smidts ambacht) ende maecker van de eerſte wapenen; ſtellende daer op de krijghs-daden van ſyn vader ende broederen. Doch aengheſien hy een verdoeckte ſtamme was / niet teghenſtaende eenighe van ſyne nakomelinghen ongheſwijfelt zijn ghereſtaureert gheweeſt / willen daer op niet ſtennen; maer beſlupten met Japhet / den zoon van Noë / die by conſent van alle / maeckte eenen ſchildt daer hy op ſtelde ſyn devijs (ofte wapenrock) latende den ſelven als een modell voor alle eeuwen; ende door ſulcke teyckenen / een levende ghetuyghenijſſe van alle hare honorable acten ende manhaftigheden. 't welck daer naer / niet alleen ghevolght wierde by de twaelf ſtammen der Heylighe Patriarchen / Propheten ende alle andere / die des Heeren ſtrijdt ſtreden; maer oock by ons / ende alle andere natien.

Geneſis cap. 4. verſ. 22.

Mila-

Milanen.

XV. Alſoo leſen wy dat * Otto/ Burch-Graue van Milanen/ Aº. 1106. ten tijde als Godefroy de Bouillon de Zarazeenen bevochte/ den Admirael Volux een van de Zarazeenen (hebbende op ſyn Helmet gheſchildert een wreſſelijck groot Serpent/ verſlindende een kindt met uytgheſtreckte armen/ in imitatie van Perſeus/ ofte apparentelijck/ in aenſien van de Heydeghers-pennandt van de Chriſtenen in ſingel-combat provoceerende) met met minder manhafticheyt als gheluck heeft overwonnen ende verſlaghen: ende overſulcx 't ſelve Serpent ende kindt/ in voughen voorſchreven voor ſyn Wapen op-ghenomen; 't welck ſyne nakomelinghen/ Vorſten van Milanen/ hebben behouden tot op deſen hedendaeghen daghe/ volghens deſe Verſen:

* *Alciat. de ſing. cert. c. 43. Item, Geliot, pag. 206.*

Exiliens infans ſinuoſi è faucibus anguis,
Eſt gentilitiis nobile ſtemma tuis.

Een kindt uyt ſlanghen keel, voort-ſpringhende met kracht,
Is Wapen-teecken van u Edel-oudt gheſlacht.

Haies.

XVI. De familie vande † Haies in Schotlandt/ voert *d'argent à trois eſcuſſons de gueulles*, op deſe occaſie. Ten tijde als de Denen vielen in Schotlandt/ ende in een battalie de Schotten deden retireren; eenen Hay met ſyn twee zoonen daer ontrent den acker ploeghende; ſiende dat ſyne landtslupen (de vlucht nemende) naer hen toe quamen/ door eenen naeuwen wegh aen beyde zijden met ſteene Wallen/ ontmoete haer op 't eynde van den ſelven wegh/ dryvende haer weder te rugghe met de ploegh-balcken van haer Ploeghen/ op dat ſy de vyanden weder mochten chargeeren/ haer repreſenterende/ dat door ſulcke couwaerdiſe ſy het gantſche Koninckrijck haſardeerden: waer over de Schotten met een ſtoute reſolutie/ haer herſtellende/ weder vielen op de Denen/ ende bequamen de victorie. Over welcke acte deſen Hay/ by den Koninck niet alleen wierde ghenobiliteert/ ende hem voor ſyn wapen ghegheven een ſilver veldt/ ende drie ſchildekens *de gueulles*, met eenen Bouw-man/ hebbende eenen Ploegh op ſyn ſchouder; maer oock tot ſyn onderhoudt/ ſoo veel landt als eenen Valck/ gaende van de handt/ eer hy in de vlucht quam/ konde over vlieghen. Welck landt tot op deſen hedendaeghen daghe in Schotlandt werdt gheheeten *Hayes landt*; ende den Valck neder vallende op eenen ſteen/ ontrent ſeven mijlen daer van/ den naem van *Valckenſteen*.

† Holinſhead in the title of Scotland, *apud* Peacham, the compleat Gentleman, cap. 13.

Cordua.

XVII. Don Diego de * Cordua/ Graue van Cabra/ die by het advijs ende conſent van Ferdinandus/ Koninck van Caſtilien/ wierde gheoctroyeert te voeren in ſyn Wapen een Moriaens hooft/ met een goude Keten vaſt ghebonden/ den bande ghelaſt met neghen Standaerts: ter ghedachteniſſe van de Victorie teghens de Moren van Granaden/ Anno 1483 verkreghen; al-waer den Koninck Mahumet Albohaen met neghen Standaerts wierde ghevanghen ghenomen/ welcken Koninck Mahumet/ den voorſchreven Graue van Cabra was ten deele ghevallen.

* *Hiſt. Hiſp. lib. 23. cap. 1.*

Digitized by Google

Beyeren.

* *M. Freherus de origine Palat.*

XVIII. De Hertoghen van * Beyeren hebben van ouden tijden gheboert *Lozanges d'argent & d'azur*, overmidts sy representeren de couleuren van de casacken van den ouden Hop: die attenteerden het surprinse op het Capitolium. Van de welcke Virgilius / de selve describerende / seydt: Virgatis lucent sagulis; meynende het wit / 't welck by nacht best kan ghesien worden: ende daer naer de Werelt met het Cruys daer op daer benefens te voegen / vergunt de Palz Graven aen den Rhyn / by Keyser Carel de Vijfde / tenregarde dat den Paltz-Graef Philips / t'samen met den Grave van Holmes / soo manhaftigh ghedefendeert hadde de stadt Weenen / teghens de furie van Solyman / die dese stadt belegherd hadde met drie hondert duysent mannen; ende / verstaende de komste van den Keyser / retireerde.

Vlaenderen.

† *Histor. Corn. Martin.*

XIX. † Philips den eersten van dien name / Grave van Vlaenderen / heeft het wapen van eenen grooten Heydenschen Prince / te weten Nobilion / Koninck van Albanien; in de conqueste van den Heyligen Lande / met syn eygen handt verslagen: wesende eenen schildt *d'Or à lyon de sable*, 't welck de reghenwoordighe Graven als noch voeren; verlatende 't eerste Wapen / 't welck Liederick / Forestier van Vlaenderen / hadde bekomen van den Tyran Phinard / die hy met syn eyghen handt in belloten campaigne / ende in presentie van den Koninck van Vranckrijck Dagobart A°. 621. hadde verslaghen.

Gent.

* Den Boomgaert van wapenen; gedruckt tot Gent.

XX. Die van * Gent / (overmidts hare leeuwsche stoutigheyt / in 't verdryven van de dry Koninghen / hare Vpanden / ghedurende de absentie van haren Grave Arnoult / in syne voyagie van Lombardyen) hebben van den selven Grave verkreghen in haren schildt *de sable*, eenen Leeuw *d'argent, couronné, arme & accollé d'or*, in plaetse van haer voorgaende silvere handt-schoenen.

Montmorency.

‡ *Geliot pag.* 11.

XXI. 't Huys van ‡ Montmorency / in plaets van de vier Arentgens / setthien. Overmidts de setthien vaendelen by hun / ten tijde van Otho de vierde / van de Sarazeenen verkreghen.

Portugal.

* De Historie van Hisp. by Maierne, lib. 12. *Item, Introduction de Olivier de la Marche, Chapitre* 1.

XXII. Den Koninck Don * Alphonso Henricques ter gedachteniße vande victorye van Obrique A°. 1139. (waer van sy den dach noch vieren) nam op voor syn Wapen vijf kleyne schildekens *d'azur*, representerende de vijf Standaerts / van de vijf Koninghen / by hem overwonnen / in eenen schilde *d'argent*, stellende de selve door devotie in forme van een cruys / naer de vijf wonden ons Heeren / voeghende daerenboven by elck schildeken vijf silvere penninghen / maeckende t'samen met de vijf schildekens / het ghetal van dertich; wesende de penninghen die Judas hadde ontfangen om onsen Salichmaecker te verraden: 't welck is de allegorische ende spirituele interpretatie van het Wapen van Portugal. Al-hoe-wel sedert daer by ghevoeght is een *bordure de geulles*, upt reden dat Don Alphonso / Regent van Portugal (synen broeder den Koninck Don Sancho Capello verstoten hebbende,

hebbende ons fyn rijck / trouwde met Donna Beatrix / dochter van Don Alphonso / Koninck van Castilien / met wie hy ten houwelijck kreegh het landt van Algarben / onlanghs van de Mooren bekomen. De unie van welck landt van Algarben met Portugal / midtsgaders de hernieuwinghe van de oude homagie van Portugal / die hy weder dede aen Leon / was d'oorsaeck dat de Koninghen van Portugal van dien tijdt af in haer wapen voerden een *bort d'or de gueulles semeé*, met Casteelen *d'or*, sonder ghetal; alhoewel sedert gheredueert tot seven.

Arragon.

XXIII. Die van * Arragon / vier roode strepen in een goudt veldt / overmidts Carel le Chaume (beyde Koninck ende Keyser) sende Godefroy le Velu / Prince van Arragonien / komende geheel bebloedt uyt de battalie tegens de Noormannen / met eenen schildt *d'or*, sonder ander verciersel / de vier vingeren van syn rechter-handt heeft gedoopt in 't bloedt / 't welck van syn wonden af-liep / ende den voorschreven schildt van boven tot beneden daer mede overstreken. Al hoe-wel † Pierre den eersten daer naer op-nam tot een wapen / eenen schildt *d'argent*, met een cruys *de gueulles*, gheaccompaingneert met vier Moriaens hoofden. Overmidts / ghedurende 't ghevecht van de battalie d'Alcoraz / voor Huesca Anno 1096. by hem ghewonnen / hy sach in een visioen St. Joris te peerde / met eenen stalen schildt / in hebbende een cruys *de gueulles*, (vechtende voor de Christenen) midtsgaders dat naer de nederlaghe ghevonden wierden vier hoofden van de voornaemste Vorsten der Mooren; doch sedert verlaten by Ramier den tweeden / ende vijfden Koninck / Anno 1134 / ende het voorgaende weder opghenomen.

* *Indice Armorial. per Gelot, fol. 41. Item Hiſp. Hiſp. lib. 6. cap. 42.*

† De Hiſtorie van Spangien, *lib. 8. cap. 19.*

Navarre.

XXIV. Sancius den tweeden / Koninck van ‡ Navarre / om syn remarquable victorie van Muradal / Anno 1212, teghens Aben Mahomad / den grooten Miramamolin van Africa / welcke het hooft was van dertich Barbare Koninghen / occupateurs van 't Koninckrijck van Castilien / die welcke ketenen hadden ghespannen om van Sancti Rupterije niet overloopen te werden / heeft tot conservatie van dit vroom feyt / ende de ghemoederen van syne successeurs te ensouragieren / begheert ketenen in syne wapenen / ende gheordineert dat syne successeurs / Koninghen van Navarre / die selve souden voeren: niet teghenstaende in 't eerste / de selve Koninghen Anno 716. ten tijde van Garcia ‡ Ximenes / den eersten Koninck (uyt oorsaeck / als men seydt / van seecker visioen / hem gheopenbaert) hadden opghenomen eenen schildt *d'or au cheſne de ſinople a la croix de gueulles ; prommettee en chef*, in plaetse van den ganden schildt / sonder eenigh verciersel / die de voor-ouders van de voorschreven Ximenes voerden.

‡ *Gelot. fol. 37.*

‡ *Hiſt. Hiſp. lib. 6. cap. 5.*

Biscayen.

XXV. Die van * Biscayen ghelijcken groenen Eycken-boom in een silver veldt / overmidts sy alle hare solemnele ende vrolijcke vergaderingen maeckten onder den Boom Garinga.

* *Gelot fol. 36.*

Leon.

XXVI. Het Koninckrijck van † Leon een schildt *d'argent au leon de gueulles*, is opghenomen / als ons de Spaensche Historien verhalen; by Pelagius / haren

† *Gelot fol. 39. lib. 6. cap. 5.*

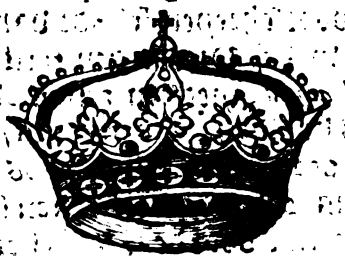
haren eerſten Koninck Ao. 722. wanneer hy van de Moren hadde gewonnen de Stadt Leon / by de Romeynen gheheeten Legio ; ghebout by den Keyſer Traianus; doch dat het ſelve wapen niet en is relatijf tot den naem van die Stadt.

Toledo.

* Titles of honor, by Selden, fol. 19.

XXVII. 't Wapen van * Toledo was eertijts het Beeldt van een Keyſer in ſyn habijten / hebbende de weereldt in de ſinckerhandt / ende een bloodt ſweerdt in de rechterhandt ; overmidts de ſelve Stadt was de voornaemſte plaetſe van dat Rijck, ende haer Koningen / die haer intituleerden Imperatores, ende overſulcx in een charter van Pedro / Koninck van Caſtilien / vereert met de dignitept van *Cabeza d'el Imperio de Eſpanna* : doch ſedert ghepreſenteert door de † Croone alleenlijck. Sulcx dat de teghenwoordige Croone van Spangien / ende het Wapen van Toledo / in eenen ſchildt *de gueulles* , is een Keyſerlijcke Croone *d'or* , in deſe ſorme;

† *Le blaſon des armoiries. H. Barn, fol. 295.*

Caſtilien.

‡ Hiſtorie van Hiſp. lib. 10. cap. 35.

XXVIII. 't Wapen van ‡ Caſtilien / zijnde *de gueulles au chaſteau ſommé de trois tours d'or* , is op ghenomen / naer d'opinie van vele / by den Koninck Don Alphonſo / den neghenden / naer de voorſchreven battalie van Muranſabal / ter ghedachtenisſe van het caſteel de Ferral. Willende daer door te kennen gheven dat het Koninckrijck van Caſtilien was een ghecſalleureerde Forteresſe teghens de Moren ende ongheloovige / hare vyanden ; in wiens bloedt dit Caſteel ſchijnt ghebout te zijn. Alhoewel Garibay verhaelt / in de Chronijcke van Sr. Dominicque van Calſada / ghelesen te hebben veel oudet privilegien by den ſelven Koninck verleent / dan de voorſchreven battalie-alwaer aenhingh eenen zegel van Loot / hebbende aen d'een zijde een Caſteel / ende aen d'ander zijde eenen Ruyter te peerde ; ſulcx dat ſy achten 't ſelve Wapen opghenomen te zijn van de naem van 't ſelve landt / als meeſt alle andere ſteden in Spangien. *qui chantant, ou parlent*.

Geliot fol. 40.

Guipuſcoa.

§ Hiſtor. Hiſp. lib. 16. cap. 26.

XXIX. Die van de Provincie van § Guipuſcoa / de welcke Anno 1512. 't Legher van de Francoyſen / in 't retireren van Pampelona (welcke Stadt den Koninck Johan van Navarra beleghert hadde) in de arriere-guarde ſoo grooten af-breuck deden / dat ſy ghenoodſaeckt waren mede achter te laten een deel van haer Artillerye / verkreghen in recompenſe van die dienſten van Ferdinandus / Koninck van Caſtilien / benefens vele exemptien ende privilegien / te voeghen tot het Wapen van Guipuſcoa de twaelf ſtucken *Canon d'or*, in eenen ſchildt *d'azur* , twelck ſy tot op hyden noch voeren.

Saxen.

Saxen.

XXX. 't Wapen van Saxen/ zijnde *d'or & de ſable, de ſix pieces, & en face à la couronne de rge, pery en bande de ſinople*, welcke *bande de ſinople* (ſeydt * Crantzius in ſijn hiſtorye van Saxen) is daer by gevoeght door den Keyſer Frederick Barbaroſſa/ ten tijde als hy Bernart van Anholt inveſtieerde in dat Hertoghdom. Welcken Bernardt verſoeckende eenighe differentie by de wapenen van Saxen ghevoeght te werden/ tot een diſtinctie van hem ende de hoogaende Hertoghen/ nam den Keyſer eenen krans van Wijnruyt/ die hy alsdoen droegh om ſijn hooft/ ende wierp den ſelven dwers over ſynen ſchildt van wapenen/ die daer over datelijck daer op geſchildert wierde.

* By Peter Heylin, the deſcription of the great-world, pag. 319.

Savoyen.

XXXI. 't Wapen van Savoyen/ 't welck eertijdts is gheweeſt *d'argent au poulain gay au cheval effraye de ſable*, zijnde het out wapen van Saxen/ uyt welck hups ſy zijn gheſproten/ ende by hun eerſt op-ghenomen/ naer 't ghevoelen van † Cambden, door de praſagien/ de welcke ſy/ adviſerende op ghewichtighe ſaecken/ als zijnde grootelijcx ghenegen tot ſuperſtitie/ ſpecialijck namen uyt het gheſchrey van peerden/ houdende de namen van de ſelve onder haer/ voor een teycken van gheluck ende krijghs-manhaftichept. volgens dit ſeggen van Virgilius:

† *In Anglo-Saxon.*

Bello armantur equi, bella hæc armenta minantur.

Ende daer naer verandert *d'gueulles au poulain gay tourne d'argent*, ter ‡ gedachtenijſſe dat ſy Anno 820. hadden ghecombatteert het Chriſtelijck gheloof/ ende ſedert beyde op-ghenomen *d'or à l'aigle de ſable au eſcuſſon d'or & de ſable de ſix pieces en faſce*, 't welck was het wapen van de Keyſers van Duytſchlandt/ uyt het ſelve hups van Saxen. Doch hy Amedus de vierde (geſept de Groote) verandert/ ende aenghenomen eenen ſchildt *d'argent*, met een cruys *de gueuller*, zijnde het wapen van de Ridders van St. Johan van Jeruſalem/ als die van Rhodes/ tot een ghedachtenijſſe van de victorye hy hem verkreghen in het defenderen van 't ſelve Eylandt van Rhodes tegens de Turcken/ Anno 1409.

‡ *Geliot fol. 49.*

Lorainen.

XXXII. Die van * Lorainen eenen ſchildt *d'or à une bande de gueulles, charge de trois allerions d'argent*, uyt oorſaeck dat Godefroy de Buillion/ ten tijde van de belegheringhe van de Stadt van Jeruſalem/ met eenen pijl dry voghels van den toorn (David gheheeten) ſchoot/ hebbende te voren ghevoert in ſynen ſchildt een root Hert in een wit veldt.

* *Geliot fol. 43.*

Ooſtenrijck.

XXXIII. 't huys van * Oeſtenrijck eenen ſchildt *de gueulles a la faſce d'argent*, uyt oorſaeck dat Frederick (ofte Leopoldus) Anno 1193. zijnde in de battalie teghens de ongheloovighe/ ende hebbende ypreude ſynen broeder verloren haer Banieren/ nam ſynen witten ſluyer/ ende den ſelven in 't midden vaſt houdende/ doopte in 't bloedt van de dooden/ maeckende alſoo banden ſelven ſluyer/ die gheheel wit was/ uytghenomen 't ghene hy in de handt hadde/ een baendel/ waer over ſyne ſoldaten couragie hernemende/ bequam de victorye: ende overſulcx door advijs van ſynen Edeldom/ tot een wapen aenghenomen.

* *Geliot fol. 47. Item, Introduction d'Oliver de la Marche, Chapitre 1.*

Digitized by Google

Schotlandt.

* *Goliot fol. 35.*

XXXIV. Die van * Schotlant leſen wp/ dat Charlemaingie/ Keyſer ende Koninck/ Anno 809. conſenteerde haren Koninck Achaius/ den Leeuw/ (die Forgus/ den eerſten Koninck van Schotlandt/ 330 jaren voor Chriſti ghevoerte voerde in ſyn wapen) te beſluyten in eenen voort binnen ende buyten/ verciert met Lelien/ 't welcke de Heraulten noemen *treſ beur fleure & contre fleuré*, tot een eeuwighe memorie van de offenſive ende defenſive alliantie teghens een peder/ tuſchen de Francoyſen ende Schotten/ 't welck ſy noch behouden: inder voeghen dat als den Leeuw werdt omcingelt met de Lelien; ſoo weder de Lelien met het wapen van Schotlandt. ende hier wpt komt het dat beyde deſe natien witte veldt-teyckens draghen/ ende witte cruyſſen in haer baendelen voeren.

Hungarien.

† *Goliot fol. 45.*

XXXV. Als deſe/ ſoo 't wapen van † Hungarien/ beſtaende in acht ſtucken/ (ofte *faces d'argent & de gueulles,*) waer van de vier zijnde *d'argent* (ofte van ſilver) repreſenteren de vier Rivieren/ waer mede Hungarien gelaeft werdt/ te weten/ Danubius/ Tibiſcaus Drabus ende Savus/ midtſgaders de vier andere *de gueulles*, de vruchtbaerheyt van 't landt ende de mineralen/ ende onghetwyffelt opghenomen voor het Symbolum adminiſtrationis van dat Koninckrijck.

't Keyſerrijck.

‡ *Hiſt. Sebaſt. Franc. fol. 2.*

XXXVI. Ock als Cæſar den Arent/ die de Romeynen hadden opghenomen/ om daer door wpt te beelden ‡ haer macht ende gheweldt; alle de Keyſers naer de conqueſte ende * 't ſamenvoeginghe van 't Oosterſche ende Weſterſche Keyſerrijck/ den dubbelen Arent.

* *Roy d'armes, pag. 111.*

XXXVII. Ende dit niet alleen in de wapenen van Princen ende Koninghen/ maer ock in alle andere/ ſoo ghemeene als eyghen wapenen van Ridderlijcke orders/ ofte particuliere Edelen/ ende manhaftighe perſoonen. Want dus ſien wp dat het wapen * van de Ridderlijcke order van 't Schip/ ofte liever die Francoyſen; die van de Gepides (een volck in haren tijdt de vermaerſte Zee-luyden van de gantſche weereldt) ſoo veel kennille ende experientie van Zee-vaert hadden ghekregen dat ſy niet alleen de ſelve/ maer ock alle andere natien paſſeerden in ghelurk van zeylagie; was twee ſchepen *de ſable* in eenen ſchildt *d'or*, in voorme van een Zee-ſchelp/ met twee roode wallende Manen; 't wapen der Turcken; tot ghedachtenille van de groote battalien ghewonnen by de Koninghen van Vranckrijck welckers onderſaten ſy waren. Van ghelicken heeft Johannes † Sebaſtianus de Cano/ die Anno 1522. is ghereeſt de eerſte die de gantſche weereld omzeylde/ de ſelve weereld voor ſyn wapen behouden. Midtſgaders den vermaerden Ridder Sr. Francis ‡ Drake (wpt ghelijcke redenen) van ſyne ſouveraine Princeſſe de Koninginne van Engelandt/ eenen ſchildt *de ſable à une fuſce rude*, tuſſchen de polen/ Arcticus ende Antarcticus, *d'argent*: ter ghedachtenille van alle 't welck ſeecker Poëet heeft ghedicht in deſe Latynſche Verſſen:

* *The booke of honor, by Markham, Decad. 13. Epiſt. 1.*

† *Globus terrarum Ao 1606.*

‡ *Guill. his diſplay of Heraldry, Pag. 117. Sect. 3. Chap. 2.*

Drake, pererrati novit quem terminus orbis,
Quemque ſemel mundi vidit uterque Polus;
Si taceant homines, facient te ſydera notum;
Sol neſcit comitis non memor eſſe ſui.

Digitized by Google

Al waer't den menſch verſweech, ô Draeck, dat g'hebt omvaren
Al dwalend' 'swerelts rond', en d'Aſſen beyd' haer baren;
Soo ſal doch 't Serr' gheſpan, en al dat daer in ſtaet,
Beneffens Son en Maen, vergheten noyt ſijn maet.

Ende nu onlaer den gheluckigen Heldt Marten Harbertſz. Tromp/ van den Koninck van Vranckrijck / een ſchildt *d'argent au cheuron de gueulles, accompaignée d'un Galioen de ſable en pointe au chef d'azur, chargé d'une fleur de Lys d'or,* ter gedachteniſſe van den victorieuſen Zee-ſtrijdt / by hem/ op ſyne Majeſteyts ende deſer Landen vyanden/ verkregen. Sulcx dat alle oprechte en wettige verkreghen wapenen/ ſoo publijcke als private/ haer eyghen occaſie ende oorſpronck hebben van eenighe klare ofte vrome geſchiedeniſſen. Waer van de toeſicht ende diſtributie in de oude tijden wierde ghegeven aen de Conneſtabels ende Mareſchals in Vranckrijck; het maecken ende regiſtreren aen de Heraulten/ gheheeten Feciales; beſtaende het blaſonneren deſer wapenen in twee dinghen/ figueren ende couleuren. De figueren generalijck ghenomen / zijn oft doode/ oft levende: waer van de levende zijn de weerdigſſte; ende onder de doode het cruys 'taenſienlijckſte; overmidts daer van ghelept werdt/ Salve crux ſancta, arbor digna, &c.

XXXVIII. De voornaemſte doode tepckenen/ ghemeenlijck by de Heraulten gheſtelt in den ſchildt/ die voor de maſculinus ſexus ghemaeckt werdt van een vierkante forme / komende van beyde zijden circkelſche wijſe / beneden buyten 't ſelve vierkant in een poinct/ als in de oude tijden ghebruyckt wierde voor een defenſive wapen: ende voor de Vrouwen/ in 't catſoen van een ruyte/ overmidts haer principaelſte eere beſtaet in de menagie; die verthoont werdt door de repreſentatie van eenen ſpinrock / naer het oudt ghebruyck by de Romeynen; die altijdts verordineerden / eenen ſpinrock ghedraghen te werden op de Trouw-feeſten haerder Dochteren: ende by ons het ſpreeck-woordt/ wanneer eenighe Huyſen komen op Vrouwen; te zijn verballen in den Spinrock. Deſe doode tepckenen/ ſeggh's ick/ zijn neghen/ ende werden ghenoemt in de Walſche ſpraecke byſonder / *Croix, Chef, Pal, Bande, Face, Cheuron, Sautoir, Eſcuſſon, Gyron,* ende t'ſamen / *Honorables Ordinaires:* nemende haren oorſpronck van eenighe honorable ornamenten ende militaire tepckenen / welckers forme ſy ſchijnen te repreſenteeren.

Cheuron, by d'Armoriſten ſignum (a) capitale, wil weſen idem quod trabea, het kleedt van Staet / 't welck de Romeynſche Ridders ende Edellupden droegen tot een onderſcheydt van 'tgemeene volck/ alſoo genaemt/ à trabibus purpuræ intextis. Trabeam honorariam portavit, (ſeydt (b) Glover) ſpreekende van de ceremonien in 't creeeren van Marquyſen. (c) Andere te repreſenteeren 't ghebindt van eenighe timmeragie/ ende dien volghende te betecken het volbrenghen van eenighe koſtelijcke ghebouwen / of groot verkregen patrimonie. Siet onſe uytleggingе deſer konſt-woorden beneden.

Chef, een (d) Senator, ofte honorable perſonagie/ ontleent van de Grieken/ zijnde een woordt/ dat betepckent een hooft/ in welcken ſin wy noemen Capitaneus (ſoo ghenoemt van caput) eenen Oversten ofte Capitepn: al iſt ſaecke dat hy aerdich ſchrijft/ die den naem van een Capitepn deriveert/ à capiendo & tenendo; want

Non minor eſt virtus, quam quærere, parta tueri.
Ten is gheen minder eer, voor yder een van binnen
't Beſchermen van een Stadt of ſ'Schans, als een te winnen.

Sulcx als het hooft is het voornaemſte lidt in den menſch/ ſoo ook het *chef*

a *Vpton l. de armis. Item, Magiſter Ioannes de Vado aureo; M. S.* by den Autheur.
b *De nobilit. civil.*
c *Guillim Seff. 2. chap. 6. pag. 56.*
d *Guillim Seff. 2. chap. 4. pag. 45.*

Digitized by Google

in de wapen; een recompenſe alleenlijck voor die ghene/ wiens merite hem hebben op-ghebracht de voornaemſte plaetſe/ eer/ reputatie/ ende liefde onder 't volck.

a *Guillim Sect. 2. chap. 6. pag. 55.* *Face*, den Baudrier/ oft (a) Balteum militare, waer mede de Ridders wierden ghereereert.

b *Roy d'armes, pag. 17.* *Bande*, der Bevelhebberen (b) *Eſcharpe*, oft Veldt-tepcken/ofte (als (c) ſommighe willen) een inſtrument waer mede beklommen wierden de Voortreſſen van de vpanden/ ſpecialijck *breueſeé à double*.

c *Guillim Sect. 2 chap. 5. pag. 51.* *Pal*, ſtaeck of marck/ tepcken van victorie/ prijs of eer behaelt te hebben voor de wapenen.

Eſcuſſon, dat den eerſten aen-nemer is geweeſt van weerdighept een Vpheer/ oft andere dierghelijcke perſonagie/ ende ghedient als *Bachelier* in den voorloghe/ voerende ſynen wapen-ſchildt *en* ‡ *pennon ou eſcuſſon*.

‡ *L'Oyſeau.*

d *Guillim Sect. 2. chap. 7. pag. 71.* *Sautoir*, een (d) inſtrument vol pinnen ghelaghen/ waer mede inghenijen eertijdts der vpanden Wallen of Trenchen overloopen wierden.

Guiron, ofte *Giron*, de repreſentatie van ſoo veel *pennons*, onder een baniere; welcke komme beyde de figueren ende verſchepdentheden der couleuren uptwijſen: zijnde ordinaris acht/ neghen/ ofte thien; in welck ghetal van feuda militum, (Ridders goederen/ ofte *eſcuyers Bachelliers*, dat is/ perſoonen ghehouden te doen Ridders dienſt) (wiens *enſeigne* oyghentlijck was een *Pennon*) een Baniere ofte Baronnie beſtonde; eben als in de oude tijden van 't Keyſerrijck Symbola adminiſtrationis, (de welcke/ als noch de wapenen) geſchildert wierden in de brieven van creatie/ ofte commiſſie voor Graven/ Hertogen/ ende andere groote Officieren/ ſoo wel politiſque/ als militaire/ repreſenteerden het voornaemſte objeet/ waer in haer gouvernement/ ofte bedieninghe beſtonde. Den Comes ſacrarum largitionum, vel rerum privatarum, hadde de figuere (e) van gheldt in ſchotels/ ſacken ende buſſen: Comes militum, ſchilden van verſchepden couleuren en devijſen/ met de naemen haerder troupen ofte regimenten: Comes limitis Ægypti, hadde Memphis, Peluſium, ende eenighe andere Steden van Egypten/ met een gedeelte van Nilus: Comes Britanniæ, een eylandt omringelt met de Zee/ inhoudende een ſchoon ghebouw: Comes littoris Saxonici; 't ſelve eylandt met de repreſentatie van negen Zee-ſteden/ ende ſoo voorts. Al 't welck voer in verſchepden couleuren/ benevens de figuere van den boeck zijnder inſtructie/ ofte Principis mandata, in een groen covert/ ende de commiſſie verguit/ boven in den rechteren hoeck hadde voor ſijn *enſeigne*, of wapen. Onder voeghen dat deſe *honorables ordinaires*, mede zijn gheweeſt dierghelijcke Symbola, op de welcke ſommijlen gevoeghe (ofte naer de formule van ſpreecken der Heraulten) geacompaigneert met levende figueren/ repreſenteren eenighe noble acten/ vergheſelſchapt met ſulcke bedieninghe ofte profeſſie/ als wp ſien in de voorſepde exempelen van

e *Paneirol. ad notit. apud Selden, fol. 321.*

f *Roy d'armes, fol 5.* (f) Montmorency ende Cordua; alwaer d'een van wegen ſyne notable ghetupgeniſſen in de Chriſtelijcke religie/ benevens den titel van (g) *premier Baron Chreſtien*, voert het Cruys; ende d'ander mids ſyne militaire bedieninghe *de ſibarpe*; beyde vergheſelſchapt met de tropheen haerder vpanden. Want het Cruys/ 't welck mede is een van de *honorables ordinaires*, en was nopt bekent (ofte in ghebruyck) bp de Heydenen/ maer (h) eerſt gekomen in eſtime bp de Chriſtenen/ ende tzedert opghenomen in de *armories*. Als wp (i) leſen in der Chriſtenen dachvaert naer 't heylich Landt met Godefrop de Buillion/ ende Pieter den Hermijt/ dat/ 't Concilium gheſchepden zijnde/ te Claermont in Vranckrijck/ het volck ſoo wierde ontſteecken met yver/ dat niet alleen in alle Landen/ ende Provintien van Chriſtenrijck/ geſien wierden een groote

g *Roy d'armes, pag. 17.*

h *Lieg. fol. 72.*

i *Torck. Hiſt.*

menichte

menichte van alder hande slach van volckeren/ te dragher (a) purpure Cruycen/ gheslaen in de kleederen (b) op de rechte schouder/ maer oock vele Edellupden/ ghewees zijnde in dit expeditie/ (c) veranderden hunne wapenschilden/ ende in plaetse van Leeuwen/ Arents / ende andere levende figueren die sy voerden/ op-namen het heylige Cruys. 't Exempel van den hupse van (d) Alzemont ons sal vernoeghen/ die van oudts voerden *parti d'azur & de gueulles, à l'aigle d'argent*; 't selve op dese heylige voyagie mede veranderden in eenen schildt *de gueulles au croix d'argent*. Ende tot een onderschepdt onder den anderen van verschepden rouleuren/ katsoenen ende namen/ naer de menichte van haer verschepden komen/ ende de veranderlijcke epghenschappen van de linien/ daer sy af ghemaeckt wierden; sulcx datter teghenwoordich meer als seven en dertich verschepdentheden der Cruycen in wapen ghevonden werden/ ende upvdie reden/ soo werdt oock aenghemerckt/ dat dese Cruycen niet en worden ghenoemt signa proprie, sed differentiæ signorum. Want. ist saecke (segdt (e) Franciscus de Foveis) dat yemandt van den *Roy* der Heraulten versoeckt een wapen / wien hy niet en kent/ en oft den selven goede ofte quade conditien ofte epghendommen heeft/ soo sal aen dusdanigen ghegheven worden van de voorsz. Cruycen : welck Cruys te voeren (segdt hy) beteeckent datter in de dragher/ noch particulier oorsaecke/ noch conditie en is ghevonden; naer de welcke hem een besondere wapen soude gesassigneert magen werden/ anders als syne Christelijcke professie in de wapenen. Doch 't en is niet om te verwonderen datter in de wapenen meerder verschepdentheden van Cruycen gebruyckt werden/ dan van andere figueren; aengesien 't selve is het teycken ende figuere onser verlossinghe. Eusebius in syne generale beschrijvinge van het Cruys/ segdt/ dat Constantijn ordineerde het teycken van 't Cruys ghedragher te werden voor syne soldaten in de battalie: op dat sy daer door mochten afghetrocken worden de afgoden te adoreren. Het selve dede mede Keyser Carel de vijfde/ anno (f) 1535. in syne oorloge teghens Barbarossa in Africa/ stellende bepde het Cruys op syne munte ende baendelen/ met dit advijs/ In hoc signo vinces. Ja/ by de eerste Christenen wierde daer van soo veel ghehouden/ dat sy in alle actien/ als Tertullianus segdt/ spreeckende de Corona militis, haer eerst zegenden met het teycken des Cruys. Ad omnem progressum atq; provectum, (soo zijn de woorden) ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & ad calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad limina, ad cubilia, ad sedilia, quæcunq; nos conversatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus. Daer naer/ spreeckende van de traditien/ voeght daer by; Harum ejusmodi disciplinarum, si legem expostules scripturarum, nullam invenies: traditio tibi prætendetur, auctrix; consuetudo, confirmatrix; & fides, observatrix. Al-hoewel nu by d'een te veel/ en d'ander te weynigh daer van werdt ghehouden.

XXXIX. Onder die levende figueren of teeckenen der wapen / zijn de voerdighste/ dusdanige die mannelijck zijn/ (oft masculini sexus) ende naer 't schrijven van Bartholus in syn Tractaet de Insignibus & armis, 't zy de selve menschen ofte andere dieren verthoonen/ altijdt moeten ghestelt worden met de hoofden naer de rechte zijde/ als mede *Bandes, Bastons*, etc. ghetrocken van de selve zijde. Doch soo wanneer den schildt werdt ghestelt in eenige plaetse *d'honneur*, ende van respect/ moeten de wapenen so gestelt werden/ dat het *chef* van de selve siet op de plaetse *d'honneur*, ende dat soo wel wanneer de slincker zijde van den schildt is naest de voorsepde plaetse *d'honneur*, als het *chef*, soo sy vier-deelich gestelt zijn/ als aen te mercken is in vlagghen en vanen/ alwaer sy ghestadich haer verthoonen met het hooft naer de vlagghe-stock / hoe van den winde gedreven. Dan aengesien de levende figueren zijn vele/ ende diers

a *Sigonius l. 9. de Regno Italiæ*, gheciteert by *Gratianus l. 2. de Cruce, c. 58.*

b Den selven, benevens *Pet. Diaconus*, ende *Chronicon Cassinense*, by *Baronius anno* 1095.

c *Gelbot, pag.* 139.

d *Annales de la maison de Linden, par Butkens, pag.* 37. *lin.* 2.

e *M. S.* by den Autheur.

f De Chronijcke van Brabandt.

hedupdenisse verſchepden/ende oversulcr te lange wesen om in dit tractaet te verhandelen/ sullen de selve voor-by gaen/ ende alleenlijck remarqueren/ dat den Leeuw/ obermidts de koninckliicke eygenschappen/ die in hem zijn onder de dieren/ als den Arent onder het gevogelte/ is de voornaemste. Desen is den koninck der ghedierten; naer de ghetuygenisse Plinii (a) is den selven in groote genegentheyt/ wanneer die natuere den hals bekleedt met die maene (b). Wanneer den selven vervolght werdt van de jaghers/ soo is hy in de periculen meest kloeckmoedich; hy verberght sich niet/ maer blijft in campagnie/ ende maeckt hem veerdich tot het verweeren. Wanneer hy ghequetst werdt/ soo slaet hy gade met een wonder bemerckinghe wien dien is die hem eerst heeft de wonde gegeven; ende in't midden der jageren soo valt hy dien aen/ al soude hy syn leven laten: is ock een dier seer danckbaer/ erkennende ende liefhebbende die hem wel doet. Als den Leeuw gram is/ soo vriest den selven lijf ende hoogh/ waer voor d'andere ghedierten verschricken/ ende subitelijck halta houden/ als verwachtende 't mandement ofte edictum van hunnen koninck (c). Die proye die hy gegrepen heeft/ schaemt hy alleen te eeten/ waerom den selven upt oorsaeck van liberaelheyt/ aen de hem navolghende dieren laet een portie. *.

a lib. 8. c. 18.

b Siet Plinius.

c Dioſc. de Animalib. c. 18.

* Siet Plinius.

Ock wordt aengeteeckent/ dat/ soo wie vogelen voert in wapen/ niet voor so vast ende standt houdende en wordt geacht/ als wel die vierfoetige dieren draghen; al-hoewel nochtans het selve gevogelte/ voornamentlijck de kleynste/ in particuliere gaven/ soo van congh en reden ('tghene ons meest schept van de andere beesten) de menschelijcke natuyre naest zijn/ ende oversulcr ock met reden/ by vele brave Chavallieros opgenomen/ voor de Spruyten/ ofte stomme teyckenen haerder concepten. Ende onder beyde dese levende/ de alderwreedste: niet dat de dragers met de selve in haer grouwelijck verslindende ende roofachtige eyghenschappen eyen zijn; maer om dat sy met een onvertsaeghde kloeckmoedicheyt/ tyrannen/ en andere Barbarische natien/ ofte schadelijcke beesten hebben overwonnen ende verslagen. Ende hier upt komt het/ dat harten/ hasen/ ganzen/ duyven/ ende diergheliicke andere goedt-aerdighe ende vreesachtige creaturen/ niet/ ofte seer wepnich/ in wapen ghebruyckt werden/ om upt te beelden dusdanige merck-teeckenen van vrome daden/ maer wel andere morale deughden die wijsheyt te kennen gheven/ ende aen de wapen-voerders ter oorsaecken van hunne wijsheyt zijn gegunt. Daerom/ by aldien sommige dit alles wel hadden willen overwegen/ souden ongetwijfelt den Edeldom in 't voeren haerder wapenen met wreede beesten/ niet soo seer hebben teghen gesproocken/ nochte des Arents krachten so qualijck geapplicceert: alsso de couleuren (die alle niet minder als de figueren mede hebben haer bedupdenissen) eygentlijck sien op de gestaltenisse vanden wapen-voerder. Sulcr dat de figueren meest zijn passive teeckenen van de overwonnen; ende de couleuren/ active eyghenschappen van de overwinners. Als wy sien in't voorsepde exempel van Otto/ over het verslaen vanden Tarazeen; ofte/ als Olivier de la (d) Marche wil/ het serpent selve: de vier Moriaens hoolden in den wapen-schildt van Arragon/ opgenomen by Pierre den eersten: de Ketenen by Sanctus/ koninck van Navarre: ende nu noch onlancr het Galioen voor den L. Admirael Tromp/ vanden koninc van Vranckrijck/ als eertijts de scheeps-colomne inden zee-blauwen Standaert/ voor Marcus Agrippa/ (door victorie ter zee) van Augusto verkregen. Ock in dat van Thomas Howard/ Hertoch van (e) Norfolke/ die van Henrick den VIII. koninck van Engelandt/ verkreech voor hem ende syne nakomelingen/ voor eeuwich in syn wapen/ de bovenste helft van eenen Leeuw/

d Introduction, chap. 1.

e The Catalogue of honor.

heb-

hebbende seuen pijl dwers voor de monde / met de principaelste couleuren van het wapen van Schotlandt ; ter ghedachtenisse van de victorie / tot Wzaurron voor syn belepde Anno 1512 verkreghen / alwaer Jacobus de vierde / Koninck van Schotlandt / mede wierde verslaghen / te weten / *de gueulles à la bande d'argent chargé en chef l'escu d'Escosse, accompagnée de six croix fiche d'argent, mises en orle, trois en chef, trois en pointe*; 'twelck de nakomelinghen van die wzanche oock hebben ghevoert / ende de andere in 't plaetse van t selve / een *croissant de sable*: waer over oock by sommige de wapenen (wel te recht) *verwin-tepckens ghenoemt werden.

Tho. Miles, fol. 522. *Item*, Camden *Norfolcie Comit.*

* *Hist. Sebastian. Francs.* in sijn Voorreden van den Arent.

Doch desen Regel / so licht in het een als in het ander / en is niet altijdt generael: te weten / dat die suick ofte suick tepcken / ofte suick dier ofte couleur wzaeght is van sulcke ende ghelijcke condicie / ofte uyt dierghelijcke oorsake verkreghen; maer faelt somwylen / aenghesien menichmael ghen ofte weynigh regardt daer op is ghenomen gheweest / maer ghegheven uyt andere consideratien ende invallen van Koninghen ende Wzincen ; die oock veeltijdts daer by voeghen (als in de oude tijden de Kepsers haer effigien) de tepckenen haerder dominien ; als Schotlandt / de Distel ; Engelandt / de Roos ; ende Wzanckryck de Lelie : voornamentlijck / Koninck Carel de vijfde / Jan le Maingre / *dict* † Bouchicauld / Mareschal van Wzanckrijck (ofte als sommighe willen) syn broeder Geoffrop Bouchicauld / mede Mareschal / ende verslagen in de battalie van Alincourt Anno 1415. den Arent in syn wapen te breecken / met een *fleur de Lys d'or*. Midtsgaders Carel de selde / Jan Galeas / Hertogh van Milanen / syn wapen met Wzanckrijck te escarteleren / *au quartier d'honneur*, by opene brieven van den 10 Mey 1432. Oock ghelijcke privilegie aen Nicolais / Hertogh van Ferrare / doch mits condritie 't selve quartier te breecken met *un bordure endenté d'or & de gueulles*. Ende Carel de sevende Jacques d'Arc / ende Jeanne / de Maget van Orleans / syne suster / eenen schilde *d'azur* met een Konincklijcke gouden croon / opghehouden by een bloodt silver swaerdt / met eenen vergulden hecht ende appel / *en pal*, aen elcke zijde een gouden Lelye. Ende Ferdinandus / Koninck van Spangien / den Ridder / Henrick † Guilford uyt Engelandt / *au canton* het wapen van Granaden / in recompense van syne goede dienſten in't helpen uytdrijven van de Moozen uyt dat Koninckrijck. Midtsgaders de Kepser den Arent / als klaerlijck blijckt uyt de naervolgende erectie so voor Jacob de Crop / Bisschop van Camerijck / in den tijtel van Hertogh van Camerijck / als de brieven van Nobilitatie voor Johannes Velthem / ende Caspar vanden Perre.

† Goliet fol. 211.

† Camden. *Cantium Comit.*

XL. Hijnde dese couleuren naer het segghen van de Heraultey / seven; te weten / twee metallen / als *Or* ende *Argent*, dat is / goudt ende silver ; midtsgaders vijf couleuren / als namentlijck *Gueulles*, dat is roodt ; *Azur*, blauw; *Sable*, swart ; *Sinople*, groen ; ende *Pourpre*, gecomposeert van alle ; maeckende tsamen seven / ende niet meer : alhoewel eenighe moderne daer by voeghen *Orangie ou Tanné* ende *Sanguiné, ou Laqué* ofte *Rozé*, als Bara* verhaelt, ende in't blasonneren vande wapenen ghenoemt werden voor de Nobiles Minores, als de edele † ghesteenten / by sommighe voor de Majores, ende de Planeten voor de souveraine. Welckers alle verschepdentheden ende nobelheyt onder den anderen Magister Johannes de Dado Aureo / ende Franciscus de ‡ Fovis synen Meester / in syn tractaet de Armis, aldus heeft afgemaelt. De verschepdentheyt der couleuren (seydt hy) ende welcke onder de selve de nobelste is / wordt aengewesen met dese leeringe ; Alle couleur wordt gesecht Edel ofte

* *fol.* 12.

† Guillim his display of heraldrie, *Sect.* 3. *Chap.* 7. *pag.* 137.

‡ M.S. by den Autheur.

Baltaert

Bestaert duobus modis: oft te per ſe, te weten in ſyn weſen/ ende by ſyn ſelven oft naer het couſtuy meerder oft minder heeft van 't wit.

Naer d'eerſte conſideratie ſpreken/ ſoo en zynder naer twee couleuren/ de witte ende de ſwarte/ ende alle andere hebben haer voorſkomen van deſe/ te weten azur/ goude couleur/ ende roodt. De reden/ waerom azur wordt voor gheſtelt/ is deſe/ om dat azur voort komt uyt vermenginge van wit ende ſwart/ ſonder anders perſoos te voeghen; maer d'ander couleuren ghemerden door vermenginghe van vele witte ende ſwarte materien/ door medewerckinghe van vyer oft water/ ende krycghen alſoo haere ſuyſter ende verlichtinghe.

Van de witte couleur.

XL I. Deſe wordt voor de beſte ende nobelſte ghehouden. 1. Om dat deſe van 't eerſte kan ghelien worden; want door deſe wordt het licht betekent/ contrarie het licht ſyn duyſterniſſen betepckende 't ſwart; ergo, 'tghene door de duyſterniſſe betepckent wordt/ en is van ſulcken valeur niet als het wit/ wordt ghecitcert Bartolus in ſyn tractaet van wapenen. 2. Om dat deſe kan verandert werden in alle middele couleuren/ ende die couleuren die submedij werden ghenoemt. 3. Ratio eſt, quia non poſſumus dare contrarium diſcrimen alicujus alterius coloris, reſpectu ipſius, ut è contra: ut ſi quis quereret, quod eſſet contrarium coloris albi, ſtatim reſponderet, quod color niger eſſet ejus contrarium: ſicut non poſſumus videre de aliquo colore medio, ergo neque ſubmedio. 4. Om dat/ als Bartholmeus ghetuyght de proprietatibus rerum cap. de coloribus, in egeene couleur beter ghegront worden die medij colores, quam in albo, ende hoe 't wit/ 'tghene onderghelcken werdt/ meerder in graet is/ hoe dat oock die couleur vaster aenkleeft/ 't zy het ſwart/ bleeck/ azur/ goude couleur/ oft roodt.

Van de ſwarte couleur.

XL II. Leert den Autheur/ dat ſwart niet anders en is/ als een beroovinghe van wit; even ghelijck bitter/ is een beroovinghe van 't ſoet. Waerom wordt ghe leert ende ghe ſeght/ dat het witte is d'eerſte oorſpronck der couleuren/ ghelijck de ſoetichept is het beginne des ſmaecks; ut dicit Ariſtoteles de ſenſu & ſenſato. Quare wordt by den Autheur beſloten/ dat de ſwarte is die tweede couleur in weerdichept.

Van de Azur couleur.

XL III. Naer deſe couleuren wordt/ naer het ghevoelen van Franciſcus de Fovys/ ghe ſtelt azur/ om dat door deſe wordt ghepreſenteert de edele Locht/ ontfanghet des lichts ende duyſterniſſe/ oock om dat azur onder de middel-couleuren de eerſte is/ ende volght de principale couleuren/ beginnende van het wit/ ende degenererende tot het ſwart: is oock een Hemels couleur/ propter dominium aëritatis in ſuperficie, perſpicuo materiæ puræ, ende wordt by den Diamant verghelcken door Ovidius. Want dat dat ghe ſteente azur couleur heeft/ ende de reden waerom Ovidius deſe couleur verghelijckt by den Diamant/ is om dat/ naer 'tghevoelen van Dioſcoridis/ den Diamant is een ghe ſteente van verſoeninge/ liefde ende eendracht/ ende uyt ſynder naturen is deſe couleur meeſt te kennen ghevende ende openbarende die liefde/ naer 'tſeghen Ovidij de Arte amandi, lib. 3.

Pal'eat omnis amans: hic eſt color aptus amanti.

Welck

d'Welck oick blyckt in de amoreuſe perſoonen/ die welcke om die grootheyt der liefde die levenmaeckende gheeſten/ als uytdompende laten verbl:eghen/ tot welcker aenwaſſinghe/ onderhoudinghe/ etc. die natuere van de hupten-deelen des menſche die leventheden doet vertrecken naer de inwendighe/ ende blyft alſoo/ dooz 'contrecken van 't bloedt/ d'uyterlickheyt van de hupt Azurverwich/ oft bleeck.

Andere reden gheeft Franciſcus den Meeſter van den Autheur/ verghelyckende deſe coleur aen 't yſer; ende dat den keyſer eerſt moet ghekroont wozden met yſer/ als met ander metal; ghelyck aenteeckenen die Doctozen in Cap. venerab. ex. De elect. want dooz 'yſer wozdt betreckent die ſterckheyt/ om dat den keyſer allen menſchen in kracht behoozde te overtreffen; dat oick den ſelven alle wederſpannighe ende ongheloovighe macht bedwinghen ende overwinnen. Noch een andere reden wozter by ghebzacht van Franciſcus vooꝛſz. daerom wozdt Azur, ghepzeſereert dooz d'andere middel coleuren / om dat die coleur toeghe ſonden is van Godt/ dooz eenen Enghel aen de Coninghen van Vzanckryck / dooz den grondt en 'tfondament van de wapenen/ etc. d'welck is Azur ende dyn goude Leyen. Ende alſoo is die goude coleur wyckende aen de Azur, die welcke is fundamentele; ter contrarien 'tgoudt accidentele. wozdt by den Autheur ex Speculo hiſtoriali oock die wapen die welcke teghen Julianum den keyſer gevoert heeft S^te. Mercurius bpghebzacht/ den welcken was Scutum Azoreum cum cruce florida, cum quatuor roſis aureis. uyt deſe reden en beſluyt den Autheur/ Azur te weſen die weerdichſte onder die medios ende ſubmedios colores.

Wy alsien wy ſouden moghen treden buyten dit ghevoelen van Franciſcus ende andere/ ſonden 'tkatſoenlyckſter achten/ dat wapen by Clouis te zyn opghenomen/ dooz inghevinghe van den goeden Engel/ die deſen Coningh/ als alle menſchen/ van hunder ghebooꝛte/ tot den ſterfdach is toegevoeghd/ om uyt te beelden/ dat hy kenniſſe bekomen hadde van een beter leven hier boven/ ghereprezenteert dooz den azuren Schildt / en de Hieroglyphica van de dyn goude Leyen/ ten opſien van de Oyvuldicheyt / waer in hy al ſyn hope en vertrouwen ſtelde/ zynde die coleuren beyde van de Locht en Sterren in den Hemel: even als die van Savoyen/ die naer ſy ghemberalſeert hadden het Chriſtelycke gheloove/ mede changeerden het *eſmail* haerder wapenen. In der bougen/ dat als nu Vzanckryck heeft den alder-Chriſtelyckſten Coninck/ ſoo inſghelyex die Coninghen het alder-Chriſtelyckſte wapen.

Dat oock het Geel Azur is wyckende / komt/ om dat Azur is voozts kommende uyt een ſubtile/ en de Geele uyt een grove materie / ghelyck wy ſien in de roocken en dompen/ oft aſchen van alle combuſtibile ſubſtantien/ gegenereert ex aqua & terra; wit en ſwart, alwaer 'tyver d'overhandt hebbende/ verjaeght beyde deſe materien / die welcke dooz de groote hitte t'ſamen ghecongeleert zynde/ wercken deſe coleuren/ te weten Azur, ſoo wanneer die vochtighe d'overhandt heeft; en Geele/ de dzooghe. Nu dan / aenghelien het licht is wit/ en verdzyft die duyſternille/ dat is ſwart, ſoo oick Azur, als mede hebbende van het wit die geele/ ſoo dat het Geel Azur is wyckende.

Van de goude coleur, oft Goutgeel.

XLIV. Onder die middel coleuren wozdt oick ghetelt die goude coleur. Want naer 'tſeggen van Iſidozus / werdt Aurum ghenaemt / ab aura, quia eſt repercuſſio auræ plus refulgentis. Want natuerlyck is / dat den glans

der metallen meer van ſich ſchijnen ſal/ wanneer den ſelven dooz eenich licht wederbot. Ergo / ſoo en is die goude coleur van ſoo groote eſtime ende valeur niet/ ghelijck 't witte/ maer grijpt van 't wit oft licht / ſijn weſen en klaerheyt. Hier en ſtrijdt niet teghen dat het goudt is het alder-edelſte onder die metallen. want ghelijck Bartholomeus de proprietatibus rerum ghetuyght in Capit^lo. de Auro, tot die compoſitie van gout is meer Argenti vivi van doen / als wit ſolpher / waerom het wit goudt ſijne maſtichept oft vaſtichept / ende edeldom neemt upt die materien. Evenwel bekent den Autheur deſe coleur te weſen een uptnemende. Waer ten ware hy beweeghlijck ware dooz 'tſeeghen van Bartholus / hy ſoude ſeeghen / dat goudt verwe die ſlechtſte is. Want Bartholus ſeeght / dat die coleuren daerom weerdigher zijn om 'tgheene ſy repzeſenteeren: ende alſoo om die nobiliteyt van 't metal/ is die verwe/ naer ſijn ſeeghen/ beter. Die reden die welcke den Autheur moveert/ is deſe/ om dat die goudtverwe wozdt dooztis ghebzacht upt die ſlechtſte coleure des weereldts/ te weten / die groene / als weſende ſubmedius color.

Blijckt in de bladeren ende planten/ in de welcke die groene coleur veranderd in den herſt in geele / of goudtgeele: want in de bladeren is meer vochtighe materie/ als blauwe oft goudtgeele/ ende wozdt dooz 't aenkomen van de wermte verteert/ alſoo nochtans datſe niet teenemael en wozdt verdeſtruerrt of te niet ghedaen van de hitte / die welcke die materie verheft/ niet tegenſtaende in de bladeren die koude d'overhandt heeft. Nu die koude d'overhandt hebbende in de matighe materie / bzenght dooztis noodtelijck een middel-coleur. want lichtelijck ende beter kan veranderen in vochtighe dan dzooghe/ ende overſulcr bzenght daer dooztis een middelcoleur/ mededeplende meer van 't witte als van goudtgeele coleur.

Dooztaen waerſchout den Autheur/ die ghene/ die ſoude willen dolghen die opinie van Bartholus/ die welcke om die beteeckeninge des lichts (qua nihil clarius, aut nobilius) die goude coleur vooztſtelt in ſuo Tractatu de Armis pingendis, dat ſy moeten wachten van 't exempel van Bartolus. Reden: Want wit is een coleur voozkomende in 't ſuyver doorſchijnende (puro perſpicuo) ter oozſaeck van veel ende klaer licht. Waer by aldien 't clicht wepnich ende dupſter is/ ſoo wozdt in't doorſchijnen noodtſaeckelijck douſterniſſe dooztis ghebzacht. Ergo / ſoo ſaelt Bartholus in ſijn verghelijckinghe vande goudtverwe ende lichte.

Want alle licht is of klaer / ende alſoo wit; of dupſter / ende is alſoo ſwart; of is veele ende groot/ ende alſo wit; of wepnich/ ende is alſo ſwart. Ergo / iſt ſaecken datter in een ſuyver doorſchijnende materie wozdt ghevonden veel ende klaer licht / ſoo wozdt aldaer witrichept dooztis gebzacht. Citeert Ariſtotelem 2. de Anima, & de ſenſu & ſenſato.

Item / ghelijck in medio perſpicuo (doorſchijnende ſubiect) die teghenwoozdigheyt des lichts 'tſelve klaer maeckt / ende d'abſentie ter contrarie dupſter; alſoo ock in corpore terminato (niet doozlaetende cozpus) die tegenwoozdigheyt des lichts/ maeckt 'tſelve verwich / te weten / wit; ende d'abſentie/ ſwart ende dupſter. Alſoo nochtans dat het licht niet gheheel daer van benomen en zy/ ghelijck wozdt gheleert by Ariſtoteles in lib. de ſenſu & ſenſato, c. 8.

Van de roode coleur.

XLV. Deſe is een middel coleur/ van 't wit en ſwart eben gelijck wijckende; die welcke in't plat (ſuperficie) der doorſchijnende corpora dooztis

komt

hem voor inmenginghe van dierich licht; ende daerom 't ghene root is/ boven maten verstropt het ghelicht/ ghelijck doet groen licht. Waerom die laken-verkoopers pleghen voor 't licht roodt laken te hanghen/ om die koopers (welckers ghesicht door 't wit en swart in 't roodt wesende/ wordt gheturbeert) niet en souden te deghe die coleuren van andere lakenen connen onderkennen.

Dese coleur komt eyghentlijck toe den princen/ ut patet l. 1. de officio Comitis Sacrarum largitionum. Die ridden is/ om dat dese betreckent strafheyt ende wreese van die princen; dis in hunne correctien/ ende teghens hunne vyanden zijn feroces, op dat henlieden werde onderdanicheyt bewesen: gelijck by * Justinianus kan bemerckt worden/ dat sommige beesten door 't aensien van 't roodt/ ontsteecken tot wreedtheyt. Siet Seneca lib. 2. de Ira. * lib. 4. Inst.

Ende dus gheworden die medii colores naer de verscheydentheyt van de proportien en d'overhandt van de principale coleuren/ bekomen haer weerdigheyt. Doch hoe die selve beter ende precijselijcker zijn ghe-proportioneert/ hoe dat die aenghenamer zijn. Patet per Barth. de Proprietatibus rerum.

Van de groene coleur.

XLVI. Dese wordt van den Autheur niet aenveert/ om dat hy de onde dese coleur niet en is toeghelaten onder die coleuren der wapenen/ want henluyden vremdt ende absurd dochte/ dat yemandt soude moeten gheven dyerderhande onderscheyt/ of differentie/ van coleuren/ te weten/ dat onder de coleuren sommighe soude wesen principales ende per se; sommighe middele; sommighe onder middele/ sive submedii. De principale/ wit en swart: de middele oft medii, azur, die geele en roodt, die submedii, die groene coleur en andere/ waren ghevonden werden. Ende de reden waerom dese worden submedii ghenoemt/ is/ om dat sy niet en konnen voorts komen ex duobus coloribus principalibus, wit en swart/ maer alleen uyt die middel coleuren/ te weten/ azur, en geele oft gonde die we onder malkanderen vermengt/ en daerom niet en mach ghenoemt worden medius color; want middel coleuren ghevorden/ naer opinie van sommighe/ door vermenginge van de twee principale coleuren/ maer die groene alsoo niet; ergo/ en mach niet eygentlijck ghenoemt werden/ medius color.

Daer zijn noch submedii colores, de welcke eerstelijck niet en ghevorden uyt de principaelste coleuren; en dese zijn edelder/ of slechter/ naer dat sy hun klaerheyt krighen van slechter oft edelder ingaende coleuren.

XLVII. Daer wat bynde onde wierde vermeynt by dese twee metallen en vijf coleuren/ dienende tot cieraet des wapens/ nae de opinie van d'oude Chaldeen en andere Heydenen/ voornamentlijck de Grieken/ die haer Goden/ specialijck de seven Planeten/ yder van dese haer eygen coleur gaven en toe eyghenden/ staet te noteeren/ dat het Gout/ als hebbende de preeminentie boven alle d'andere/ naer 't ghevoelen der Heydenen/ vanden opper-Godt Jupiter voort gebracht/ en daerom † gheordonneert alleenlijck voor koningen of uytnemende mannen/ (t'welck die Romeynen ook langhen tijt daer naer ghe-observeert hebben) herekent hoocheydt/ authoriteydt en preeminentie/ vergheleecken by de Son/ synde 't schoonste en edelste licht van allen; de Symbole van Royaulte, ghepresenteert by de Wijse uyt Oosten aen den nieuwen geboozen Koninck te Bethleem/ hebbende sijn eygenschap soodanich dat alle andere door 't vier worden gecorrumpeert/ ter contrarien 't Gout ghesuyvert ende meer blinckt. En uyt dis reden by Plinius † H. Barlandus in sua blasonn. des armoiries, pag. 15.

ghenoemt/ aurum obryzum, quaſi ſincerum, probatum, purgatum, ghepreſenteert doo2 den Topaze, ſijnde van Goude coleur / eertijts by de Koninghen in grooter weerden.

Argent, Silver/ betreckent victorie / gheluck/ innocentie en eenvoudicheyt; verghelijcken by twater / want doo2 alle dincken konnen afghewaſchen werden/ toegeeyghent de Maen (naer Plinij ſeggen) boven al ſuyver/ en de Peerle/ die dochter der Maene.

Gueulles, Root/ naer ſeggghen van Seneca/ de coleur der deughden / en allenlijck eyghen en ghecorronneert voor princen of groote heeren; betreckent magnanimitept/ hardieſſe en goetheyt ſonder envie, verghelijcken by 't vier/ toegeeyghent den Godt Mars/ en den Radijs.

Azur, Blauw/ betreckent liefde/ getrouwicheyt en wetenſchap/ vergheleecken by de lucht / toegeeyghent de Godinne Venus/ dienende meer in 't wapen voor den gront en veldt des Schilts/ als voor de figueren/ afgebeelt door den Saphyr/ de * Hieroglyphica van de heerſchappije oft Imperium ende d'opperſte Prieſterdom; by de Juweliers genoempt Gemma Sacrá.

* Pierius Hieroglyph. 41.

Sable, ſwart/ ſimbole der doorthept en ſtantvaſtichept/ betreckent patientie/ demoedichept/ verachtende de werelt en ſich ſelven/ vergheleecken by de eerde / toegheeyghent Saturno en den Diamant.

Synople, Groen/ by eenige ghehouden voor de minſte noble. Doch by de Turcken/ ghepreſereert boven alle d'andere/ en daerom den ſtandaert en vlagh van dat rijck. Is de ſimbole van hope/ ghenomen voor vrolichept/ betreckent ſtercke / jeught en beleetheyt/ toeghecyghent Mercurio/ en den Esmeraude.

Purpre, Purper/ ſept Caſſaneus (hebbende ghelijcxkens bande witte/ ſwarte/ roode/ gouwe/ groene/ en blauwe colour) wordt ghecompoſeert van alle de ſelve/ en ongewrickelt uyt die roden by de Heraulden ſpecialijck gereſerveert voor princen/ koninghen/ en monarchen/ om dat dele coleuren/ (even als alle de edele qualitepten inde ſouverainе) meeſt ruſten in het Purper/ en mits dien wel te recht betreckent/ hoocheyt/ dignitept/ abondantie van eer/ en goederen/ dienende alleene voor metael/ alleenet voor coleur/ toegheeyghent Jupiter/ en den Spaciante.

XLVIII. Inder voughen/ dat alle wapenen moeten gecompoſeert worden van dele twee metallen/ en vijf coleuren / want de ſchilden van metael of coleur alleen/ worden ghehouden/ en ſijn *Tables d'attentes*, oft om eyghentlijcker te ſpreecken/ arma candidata, dat is/ trachtende naer eenigh vercieraſel der manhaftichеden. Siet d'oude ſchilden van Arragon / Navarre en andere. Inſgelijcx/ de bedeytinghe der ſchilden voor princeſſen en ander edel vrouwen ongheſondt/ *par pale* aende rechter ſijde/ *d'or* of *d'argent*, verthonen haer verwachte alliancien. † Siet 't ſeghel van Vrouwe Iſabella Clara Eugenia/ Infante van Spangien/ Hartoginne van Brabant/ etc. Sulcke bloote ſchilden/ ſonder eenighe tincture/ was 't ghebruyck in d'oude tijden te geven aen onedele ende jonghe oft onerbaren knechtſchuppen inden oorloogh/ op dat ſy ſouden aſpireeren/ om daer in te ontfangen de teſtimonien haerder Edelboms en valiendiſe/ ſijnde anders van geen of weynighe eſtime/ nae dit ſeggghen ‡ Virgilij/ ſpreeckende van Helenor/ die by Æneas gheſonnen wierde voor Troyen/ die welcke manmoedich verſchrickende verſlagen wierd by Turnus voor dien Troyen:

† *Sigilla Comitum Flandriæ, pag.* 270. 271.

‡ *Æneidos lib.* 4.

Enſe levis nudo, parmâque inglorius albâ.
Hy was wel rap met 't bloot gheweer,
Maer d'witten Schilt gaf hem gheen Eer.

Evenwel

Ewelwel sustineeren * sommige / dat hare voeren van duldanighe bloote schilden is gheweest / sonder ghelijx hoogachtbaer en heel oudt / bouwende hare sustinue op copieen ghelesen were vanden koninck Salomon / dat hy drie mael hondert schilden / ende drie hondert Tartschen vanden besten goude / sonder verhael van eenich peynsant oft cincture / want ingheualle / de selue soo bevonden waren / soude onghelooffelijck (naer mijn seggen) de kost van 'tgraveren ghe weest sijn van meerder weerdicheyt dan den gonde / en niet min mede opghedruckt. 'tExempel hier van nemen sy uyt † Ouidius / beschrijvende de stadelijckheyt van 't palays van de Son / alwaer hy seyt /

* Ligh de accolade of armoyerie. † Ouidius Lib. 2. Met. Fab. 1. vers. 16.

Argenti bifores radiabant lumine valvæ;
Materiam superabat opus.

De dobbel Silver deur, in 'tlicht wierp voort haer straelen;
Dat machtich noch eevenwel by 't konstich werck niet haelen.

† Mat lib. 2.

Daerenboven dat den keyser Alexander Severus hadde seeckere gouwe schilden / welckers dragers ghenoempt wierden / Chrysoaspides, de gouwe schildknapen. Van gelijcken Alexander Macedo eenighe / welckers dragers ghenoemt wierden Argyroaspides, de silvere schildknapen: alle mede sonder verwaen eenighe cincture als grauesteighe. Ock om te betoonen dat niet alleen duldanighe bloote schilden van metall in d'oude tijden ghebruyckt wierden / maer ock van coleur / brengen by die seggen vanden Assyriaer * Ninus / prophereerende die van Assyrien haer straffe / De schilden sijner seerckten sijn roet, sijn heyr volck sier als purper, alludeerende op haer bloedighen oorloogh. Dit voeren van roode schilden / was mede een ghebruyck by de Persiaenen ende die van Lacedemonien / ten oorloch gaende / op dat sy ghewont / wordende door 't sien haerder bloet / niet en soudden verslauwen / noch haer vranden encourageeren: oock om dat sy te meerder schricker souden mogen schijnen / so ghebruyckten dit volck dese roode coleur / niet alleen in hare schilden / maer ock in alle haer cleedinghe en vermaningeren oorloghe. Dat mede oyt eenighe vierghelijcke redenen noch hedendaeghs de ghewapende oorlochs mannen / haer preparerende ten strijde / de schijns kleederen en blaggen van sijn / is niet alleen te presumeeren maer bestendijck te ghelooven. Wy bevinden dat het voeren van duldanighe bloote schilden is in vogue ghe weest inde Landen van herwaerts over. De familie van Egmont voerd de *gueules*, sonder meer. Insghelijcks doet de Stadt van Boulel / hoewel S. Wichtin daer naer by ghevought. De *fourrures* andere dese soorte van bloote schilden mede begreepen / dats ongheseondeert: mede mael sy verpolentreven beyde d'een en d'ander. want door de bepalinge haer metall en 't coleur peer verkijsche sijn forme en wesen / als de schilden *semé, vuide, coupé*, die mede voor gort ghehouden werden / sijnde anderlints (mijns oordeels) van weynighe consideratie / aenghesien nae den ordinaren regel van Heraldie / maer konnen verthoonen de natuerlijcke eyghenschappen der draghers / ende niet de tepekenen haerder eerm ofte manhaftigheden.

Wanneer mede metall op‡ metall / ofte coleur op coleur / in 't principael stuck van d'armoyries gevonden wert / word voor fals ghehouden / uptgenomen in dat van Jerusalem / sijnde *d'argent a la croix potencee d'or, cantonnee de quatre crotsettes simples de mesme*, in plaets van *gueulles*; 't werck was het oude Wapen: dat sijn een oorsprouck nam vande * witte banniere / in hebbende de figuere van een groot / en vier kleyne roode kruysen / om upt te beelden de vijf

‡ Essai des merveilles, par Rene Francois, cha. 43. en andere. * Indice armorial, par. Gallot pag. 51.

* Sier Baronius, en de Annalen in 't 9 Cent.

wouden constitueren / die Thomas / Patriarch van Jerusalem / en sijne monicken van haer ordre anno 799 hadden opghenomen / ook by * Joannes Parvischa / door sijne twee monicken anno 800. ghecommen aen Carolum Magnum. En anno 1099. dese eeuwen daer aen / in gouwe wierden verandert / naer die conquesten vanden heyligen lande ende die selve Stadt / gedaen by Godefroy de Bouillon / ende dat hy d'eenstemmich advou van alle princen / hertoghen / graven / baronnen / ridders en capiteynen met hem op dat exploit ghewest sijnde / die welcke niet voordacht ordonneerden een wapen / differerende van alle andere / op dat den geenen die kennisse dan d'armories sijn hebbende / haer daer over souden verwonderen / ende in 't toedersoucken en inforseren kennisse crijghen van sijne groote conquesten en valiandise. Want metal op metal / oft colour op colour / in 't principaelste van d'armories / is niet alleen teghens den ghemeenen reghel van d'Heraldie / of Grammatica der wapens / maer ooch directelijcken strijdende teghens de natuerlijcke eyghenschap vande coleuren selfs / als sijnde in haer selven swart ende duyster / en daerom den anderen niet garen raecken : ter contrarien ghevoucht by een van dese twee metallen / malkanderen lieven / verblijen / en doen uytmuncken. Als de consonanten onder de letteren / de welcke niet uyt haer selven / maer met een vocael klincken ende ghelupt ghaven. Soo dat de koleuren halen en ontfangen / alle haren glans en lupster (als de mane vande son haer licht) van dese twee metallen. Die insghelijcx 't samen ghevoucht sijnde / als twee lichten / verceken d'een teghens d'ander / maeckende een diphthongus in 't blasonneeren / als de vocalen in 't pronuncieren. Soo dat metal op metal / oft coleur op colour / in 't sorteeren der wapenen / naer de Orthographia, of rechtstellinghe der coleuren / niet en mach ghebruyckt worden.

De voordere gherequireerde observantien inde wapenen / als de figueren van alle levende / en andere creaturen / als dieren / voghelen / visschen / planten / etc. midsgaders kasteelen / toorens en dierghelijcken / hoe de selve inde wapenen moeten gestelt werden / 't sy gaende / staende / loopende / springhende / oft ligghende / met clauwen / of sonder clauwen / gekroont oft ongekroont. Aenghesien alle de selve niede hebben yder haer eygen beduydenissen / om uyt te beelden de affecten van 'smenschen conditien. Waer van wy hier 't exempel in dat van Jan d'Avennes / Soon van d'eerste bedt van Margarita / Gravinne van Vlaenderen / die by den Koninck St. Lewijs is ghecommandeert ghewest den Leeuw van Vlaenderen niet meer te doen / met tongh oft clauwen / om dat hy sijn moeder (debatteerende 't recht van 't selve Graefschap teghens Guilliam Dampiere / oudste Soon van 't tweede bedt) in sijn presentie hadde gheinjurieert : als oft hy seggen wilde / die de eere van sijn moeder schent / en met sijn tongh violeert / niet te meriteeren tongh noch naghelen te draghen. Dese / seggh ick / beneffens de communen van sproken / kennisse van oprechte oft valsche wapenen / en 't gheene meer daer aen dependeert / willen den leser sepnden tot die boucken daer van sijnde. want 't is seecker / dat door figueren en coleuren / de armories sijn als historien / spreeckende de gheschiedenissen van yder familie; Tantum enim praestat picturata cernentibus, quantum scriptura legentibus.

* Lodewijck d'Orleans aen overstaen du parlement de Paris.

XLIX. De wapenen aldus ghegheven en ghe blasonneert sijnde / worden met 't cassieren der draghers / op ghenomen (te weten de publijcke als de blasons van alle geestelijcke en wereltlijcke dominien / of ridderlijcke orders) by de successeurs sonder eenighe veranderinge / ende de private / oft eygen wapenen / by de descendenten inde rechte linie / waer van den oudsten

ſten hæres van wegen ſijnder prerogative / de ſelve mede ten vollen ende ſon dereenige veranderinge is voelende; een jonger gheboozen met verſchepden bzeucken en overbzeucken van vermeerderinghe of verminderinghe / als *Lambeaux, Crotſſants, Mollets, Eſtoilles, Baſtons, Bandes, Bordures &c.* elck naer de oyder ſijnder gheboozte. 'tweick in Chaſſaneus ghetupcht met dese woozden/ Quilibet primogenitus ſoler portare arma plena & integra ipſius domus, ſine aliqua diminutione (doch by 'tleven vanden vader een *Lambeau*, van metal of coleur van d'ander ſoonen verſchepden) alij vero poſteriores & poſtea geniti, deſcendentes portant cum aliqua differentia, diminutione & diſtinctione, videlicet communiter ſecundo genitus portat, & addit cum armis principalibus *les lambeaux* (te weten met dzy pendants, en haer jonger ſoonen met vier / vijf / of ſes. Als wy ſien in d'oude ſchzijften 'twapen van Heer (b) Arnout van Loven / Heer van Bzeda en Bergen anno 1272. jonger ſoon van Godefrop / een jonger ſoon van Hartoch Henrick den eerſten / den Leeuw van Bzabant met een *lambeau a cinc pendants*: (c) Scohier van Gent / jonger ſoon van Scohier / Caſtelain van Gent / jonger ſoon van Arnout van Gent / Gzave van Guines / 'twapen van Guines / ſijnde *de vair*, met een *lambeau de cinc pendants*: an. 123. (d) Guido / ſoon van Willem de Dampiere / bzoeder van Willem / Gzave van Vlaenderen an. 1234. den ſchilt twee leeuwen *leopardees*, met een *lambeau a cinc pendants*: (e) Hugo Courtney / Gzave van Devonſchiere in Englant 1335. *d'or a trois forteaux de guenlles*, met een *lambeau a cinc pendants*) tertius vero bordaturam ſimplicem, (dat is gheheel van metal of coleur) quartus bordaturam compoſitam (van metall en coleur 'tſamen) ſeu alio modo diſtinctam: alij vero aut per bendam, ſeu barram, ſeu alias quo vis modo, per aliquam diſtinctionem, op dat een peder daer booz can werden onderſchepden / of hy ghecoomen ſy van den eerſten / tweeden / derden / oft andere ſoone / na den loop der naturen. Ou dat dese bzeucken en overbzeucken in d'armozies / tot gheenen anderen epnde en dienen / dan om te weten booz de ſelve / als booz een genealogie / poers afkomſte / en upt de hoedeelſte linie ſy ſijn geſpzoten / en upt dese redenen by ſommighe autheuren gheheeten Doctrinæ armorum, en geacht ſo noodich als den Chzijdennaem / by den ſtamnaem der familie. Inſghelijcx diminutiones armorum, ten reſpecte derogueeren de weerdichept der wapen / moer by ſijn ghevoecht werden. Multiplicitas enim individuorum in eadem ſpecie, diminutionem arguit.

a *Cat. glor. mundi, concl.* 76.

b Genealogie van Bergen.

c *La recherce & nobiſſe de Flandre, par Eſpinoij, pag.* 155.

d *Sigilla comitum Flandriæ, Olivari Vredi, fol* 39.

e *Catologus of honor by Tho. Millis pag.* 465.

L. Van ghelijcken de illegitime (nademael ſy in Bzanckrijck en ander omlegghende landen volgens 'tghebzupcken d'obſervantie ghehouden werden booz (g) goede Edelen / en ghenieten alle de pzivilegien en beneficien des Edeldoms / uptghenomen in ſucceſſie) voeren mede de ſelve wapenen met eenighe veranderinghe / namentlijck met een *barre, cotice, filet, &c.* beginnende boven vanden ſtinckeren houck / dwers booz den ſchilt tot beneden inden rechteren / om te betoonen d'infectie van't bloet haerder generatie: ſo wel die by de Latijnen gheheeten werden nothi, illegitimi, naturales, baſtardi & ſpurij, als ſtinde alle onder den naem van baſtarden begzepen; ja de baſtarden van baſtarden ſelfs. Doch in d'oudetijden beſtont de demonſtratie der baſtarden in 't voeren van 'twapen haerder vaders inden eerſten houck / in eenen (h) valſchen ſchilt van metal of coleur. En was 'tſelve een teecken van baſtardie ofte haerder afkomſt: alhoewel eenighe meynen dat ſy mogen volſtaen / met het ſtellen van 'twapen haerder vader en moeder vierdeelich / of met een ozdinaris bzeucke booz jonger ſoonen / of dierghelijcke bzeucken oft quartieren / ſpecialijck ghepzocreert by verbleven bzye perſoonen. Even wel het meeſte bekent teecken van baſtardie is de *barre*; en haer naecomelingen

f *Ioh. Guillim his diſpaij of heraldrie, Sect.* 1. *chap.* 6: *pag.* 26, 27.

g *Tiraq. de nobilit. cap.* 15. *n.* 25.

h *l'Eſtat & comportement des armes, par M. Iehan. Schohier, chap.* 1. & 11. *pag.* 2. 57.

Digitized by Google

lingen de ſelve wech werpende / in plaetſe van dien / eenen houck van metal of coleur / te weten / inghevalle den ſchilt is van metall / den houck van coleur / of den ſchilt van coleur / den houck van metall / op dat den houck van 't wapen mach onderſcheyden werden. 't Exempel van 'teerſte / vinden wy op ſeecker'e oude ‡ ſepulture van Magdalena de Zanzelles / wettige dochter van Jacques de Sanzelles / Heer van Saint Martin / en Agnes van Berghen / natuerlijcke dochter van Heer Jan van Glijmes / ofte mette lippen / heer van Berghen / 't wapen van Sanzelles / ſijnde de *vair effronté, au chevron de gueulles, brachant ſur le tout, eſcartelé* met Glijmes Bergen. Van 'tweede / 't blaſon van vrouwe (a) Maria van Bergen / wettighe dochter van heer Cornelis / baſtart van Bergen / heer van Kanſbeeck / droſt der ſtadt Bergen / *couppè d'or en pointe*: Meſſire (b) Jan de Berges / heere van Waterdijck / burgemeeſter tot Berghen / en naemaels preſident in 't parlement tot Mechelen / wettighe ſoon van Meſſire Dismas / baſtaert van Bergen / *couppè d'or en chef*: Heer Jan van Hoorne / wettighe ſoon van Guilliam / baſtaert van Gaesbeeck / 't wapen van Hoorn / *a la pointe de l'eſcu couppè de gueulles*: Heer Jan van Bourgoigne / heere van Froimont / 't wapen van Bourgoignen / *a la pointe triangle d'or*: Heer Philips van Bourgoignen / heere van Sommerdijck / *en forme de chevron, eſclopé a dextre & ſeneſtre d'or, a la pointe de meſme*. En ſoo voorts / ten ware by dilpenſatie der ſouveraine Princen / ten regarde haerder goede dienſten: maer van 't exempel gheſien wert in d'armoiries van (c) Jan / Grave van Dunois / baſtart van Orleans / die om ſijne goede dienſten / ghedaen in 't ontſetten der ſtadt van Orleans / en andere victorien becomen op de Engelſchen / vercreegh van Coninck Carel de VII. op 't wapen van Vranckrijck te moghen voeren een *filet d'argent*, komende van boven upt den rechteren houck / tot beneden inden ſlinckeren / in plaets van 't voorgaende *de ſable* des ſlinckeren houck / tot beneden inden rechteren; en dusdanige andere. want 'tis ſeecker / dat veeltijts de illegitime (al oft het waer door een fatale voorſienichept) de legitime te boven gaen / niet alleen in couragie en manhaftichept / maer oock in alle andere gaven van induſtrie en vromicheden. Waer door ſy oock menichmael / tot de alderhoochſte ſtaten deſer werelt ſijn verheven gheworden / als Romulus / Tullus / Theſeus / Themiſtocles / Timotheus / Arideus / Hercules / Menelaus / Alexander Magnus / Brutus / Homerus / Demoſthenes / en veele andere / benevens de Heydenen byde Chriſtenen / welckers naercomelinghen by nae onepndelijck daer in ſijn verbleven / ende daerom onghetwiſfelt den (d) Poeet doen ſeggher.

‡ In 't pant van 't Nonne clooſter tot Berghen.

a In de grote Kercke aldaer.

b *M. Iehan Schobier, chap. 11.*

c *Favin en ſon Theatre d'honneur, liv. 3. pag. 11. Item, Indice armorial. Geliot pag. 63.*

d *Euripides in Eurytheo, apud Stobeum 75. ut vertit Geſnerus.*

Frustra mortales ſibi cavent a nothis
Filijs generandis, quiſquis enim bonus fuerit
Illius natura non corrumpitur nomine.

Of hy seggher wilde.

Spurii & legitimi natura non differunt. Tiraq. de Nobilit. cap. 15. n. 32. 33.

Hy is een wettich ſoon, ſijns vaders huys gheboren,
Die 't rechte weſen heeft, ſijns vaders deucht verkooren;
Daer teghens baſtardt hy, die vande ſlam veraert,
Want 't vleys en bloet is een, 't ſy echt oneght gebaert.

c *Introduction. pa. 60*

Ferdinand (ſeyt (d) Oliver de la Marche ſpreeckende / vande koninghen van Portugal) *fut legitime, pour avoir l'heritage, & baſtard, quand aux vertus de ſes anceſtres: Et Ian naſquit baſtard quand a l'heritage, & fut legitime per vertueuſes œuvres.*

Nu

Nu als de Illegitime in deser vonghen de wapenen vreecken/ ten regarde haerder onwettelicke geboorte/ so sijn sy insgelijer mede gehouden te veranderen (a) 't Cimier ofte Timbre/ mits de vleeslijcke vitieuslheyt haerder vaders/ 't welck by de predecessenrs strictelijck wierde gheobserveert / waer van d'exempten in 't volghende Capittel op hare behoorlijcke plaetse sullen volghen.

a Scohier, chap. 12. pag. 59.

Het Sevende Capittel.

Van Titulen en Timbren.

Inhout daer van.

1. De titulen in het Oosterse en Westersche Keyserrije, naer Constantinus Magnus, d'ordonnantie van investiture, en 't woort *Princeps*.
2. Van Souveraine Princen.
3. De salvinghe der Koninghen, en het ghebruyck van dien in verscheyden Koninckrijcken.
4. De Conincklijcke kroon, of *Diadema*, ende ceremonien van canonisatie.
5. Het solemneel kussen vande voeten, handen, en lippen van Souveraine Princen, en adoreeringe, de *Diadema* by de oude Romeynen, ende het eerste ghebruyck van gouwe kroonen by de Christenen.
6 Vanden Scepter, en de Werelt met het Cruys daer op, ende voordere ceremonien gebruyckt op de krooninghe van een Koninck en Koninginne, in een electiiff Koninckrijck.
7 De inauguratie van souveraine Princen, die gheen kroonen gebruycken.
8. Van Subalterne Princen.
9 De ceremonien eertijts ghebruyckt in 't creeren van subalterne Princen in 't Oosterse Keyserijck.
10 d'Investituere der teghenwoordige subalterne Princen.
11 De forme vande Charter, waer by Carel van Croy wierde ghecreeert Prins van Chimay.
12 Den titel van *Dux*, en sijn tweederhande bereeckeninghe.
13 De Commissie vanden *Dux Rhætiarum*.
14 d'Officieren en legionen onder den *Dux Britannicarum*.
15 Hoe de Longobarden eerst prefereerden den naem van *Dux* voor *Comes*, en dat een Hartochdom bestondt in twaelf Graefschappen.
16 By de Koninghen van Vranckrijck eerst ghemaeckt hereditair, haer vefdeylinghe *in majores* en *minores*.
17 De ceremonien hunder investituere, so in d'oude, als dese tijden.
18 Forme des Briefs, waer by Iacob van Croy, Bisschop van Camerijck, wierde gecreeert Hartoch van Camerijck.
19 Forme des Briefs, in 't creeren vanden eersten Hartoch van Oostenrijck, 't opnemen vanden tijtel van Artshartoch, en haer Croone.
20 *Grand Duca*, of *Magnus Dux Etruriæ*, eerst begonnen in Cosmo de Medicis, Hartoch van Florencen, by de bulle van Pius Quintus, en de ceremonien ghebruyckt in die creatie.
21 Marquijsen, d'oude en moderne ceremonien in 't creeren der selver, en haer Kroone.
22 Forme des briefs, waer by Anthonis van Glijmes, wierde ghecreeert Marquis van Bergen op den Zoom.
23 Den titel van *Comes*, en de verscheyden orders vande *Comites*, als sy sijn gheweest honorable, en Officiable in 't oudt Keyserijck.
24 Forme der brieven in 't creeren een Graef vande eerste Order.
25 Forme der brieven in 't creeren een Graef vande eerste Order, wesende insgelijcx vanden secreten Raedt, ofte *Consistorianus*.
26 Forme der brieven, waer by ghe-

Digitized by Google

maeckt wierde *Comes sacrarum largitionum.*

27 Van *Comes rerum privatarum.*
28 Van *Comes patrimonij.*
29 Van een Graef van een Provincie.
30 Van een Graef van de stadt van Napels.
31 Van een Graef vande tweede Order, of *Ordinis secundi.*
32 Hoe den selven titel van Graef is geworden feudael en hereditair.
33 d'Investiture en ceremonien, ghebruyckt in't creeren van Graven in verscheyden Coninckrijcken.
34 Forme des briefs, waer by Henrick van Riviere, gheseyt van Aerschot, wierde ghecreeert Grave van Heer.
35 Van Burchgraven, en haer verscheyden sorten.
36 Van Baronnen, en vande ghenerale en particuliere betekeninge van 't selve woort, en titel, haer creatie, de ghemeenschap vande selve titel *Baron* met *Bannerets*, en 't creeren vande Ridderen Bannerets.
37 Van Ridder gheslagen, de personen capabel tot het Ridderschap, en van wie die weerdicheyt wierde verkreghen in d'oude tijden.
38 Den eersten oorspronck en inventie van Ridderen.
39 De privilegien daer aen behoorende.
40 De verscheyden betreckeninghen van 't woort *Miles*, en *Eques.*
41 De ghenerale circumstantien ghebruyckt in't creeren Ridderen.
42 De forme van creeren Ridderen van S. Pieter by de Pausen in't *Pontificale Romanum.*
43 De verscheyden ceremonien ghebruyckt in't creeren van Seculiere Ridderen in d'oude tijden.
44 De ceremonien gepleecht in't Ridderslaen van Willem, Grave van Hollant, ten tijde sijnder beroepinge als Keyser.
45 d'Order vanden Hont.
46 d'Order vanden Haen.
47 d'Order vande Gennette.
48 d'Order vande Starre.
49 d'Order vande *Port-espic.*
50 d'Order vande Distelbloem.
51 d'Order vande Corenaer.
52 d'Order vande Bremcappenbloem.
53 d'Order van 't Schip, of Zeeschelp.
54 d'Order *de la Dame blanche.*
55 d'Order vande Lelie.
56 d'Order vande Tempelheeren.
57 d'Order van Iesus Christus.
58 d'Order vande Swaen.
59 d'Order van Montese.
60 d'Order van 't Wijnruyt.
61 d'Order vanden Oliphant
62 d'Order vanden Beer.
63 d'Order vanden Hoorn, of des H. Huberti.
64 d'Order van 't Geckengeselschap.
65 d'Order van S. Iacob in Hollant.
66 d'Order vande Duyve.
67 d'Order *de la Raisen.*
68 d'Order vande Christelijcke oorloghe.
69 d'Order vanden Draeck.
70 d'Order van *Tusin*, en Discipline.
71 d'Order van Hungarien.
72 d'Order van Sweden.
73 d'Order van *Portugael.*
74 d'Order vande Halve Maen.
75 d'Order van 't swoer, of *Bende.*
76 d'Order van 't H. Graf.
77 d'Order van S. Lazarus, en S. Maurice.
78 d'Order van S. Ian d'Accon, S. Thomas, S. Blaise, S. Marie, en *de Repentance.*
79 d'Order van S. Catarina.
80 d'Order van Montjoy, en Truxillo.
81 d'Order van *Portgleive*, of het swaert in Livonien.
82 d'Order van *Gens d'armes*, of mannen van Wapenen.
83 d'Order van S. Maria Gloriens.
84 d'Order van Montcarmel.
85 d'Order van Alcantara.
86 d'Order van *Avesien.*
87 d'Order van S. Ioris.
88 d'Order van S. Steven, Paus, en Martelaer.
89 d'Order van 't Heylige bloet.
90 d'Order van St. Marie, *Redemptionis captivorum*, of *de mercede*, oft S. *Marie de misericordia.*

91 d'Or-

91 d'Order van de Heeren van S. Ian Baptist van Ieruſalem, geheeten Hoſpitaliers, oock Ioanniten.
92 d'Order der Duytſche Heeren, of *Terte Cruix*.
93 d'Order van S. Salvator.
94 d'Order van S. Iacob in Spangien.
95 d'Order van Calatrava.
66 d'Order van Scamd.
97 d'Order van la Calza.
98 d'Order van *Annunciado*, of Boodtſchap.
99 d'Order van S. Andries.
100 d'Order van 't Guide Vlies.
101 d'Order van Cyprus.
102 d'Order van S. Michiel.
103 d'Order van 't Bourgondies Cruys.
104 d'Order vanden Heylighen Geeſt.
105 d'Order vande Ronde Tafel.
106 d'Order vande Baronets.
107 d'Order vande Bannerets.
108 d'Order vande blauwen Confebant.
109 Van S. Ioris, patroon van die Order.
110 Vande figuere die gewoonlijck repreſenteert S. Ioris.
111 d'Order van 't Bat, en de ceremonien ghebruyckt in 't degradeeren van Ridderen.
112 Den titel van *Eſcuier*, of Schiltknaep,
en ſijn verghelijckinghe met den titel van *Comes*, in 't oudt Keyſerijck.
113 Den titel van *Nobilis*, of Edelman.
114 Forme der brieven van nobilitatie uyt militaire, en civile dienſten.
115 De generale ornamenten, in 't timbreeren oft becleen der wapenen.
116 Forme der brieven in 't veranderen van 't Cimier, en te mogen voeren open Helmen voor nieuwlijcx gheaedeſt.
117 Te voeren van gouwe en andere croonen op armories, voor ſouveraine en ſubalterne.
118 d'Ornamenten op armories voor Eccleſiaſtijcke.
119 Het Timbre oft beleedinge des wapens voor die minder Edelen.
120 De ceremonien in 't creeren van een *Pourſuivant*, *Herault*, en *Roy d'armes*, mitgaders het erigeeren van Tomben en Sepulturen.
121 De generale *precedance* vanden Edeldom.
122 De *precedance* van d'Honorable ampten, *Adminiſtrantes*, *Vacantes* en *Honorarij*.
123 Edict des Koninck van Vranckrijck, houdende de *precedance* van de Princen van 't bloet.

NV als door ſtammamen en wapenen die adelijcke familien vanden anderen worden onderſcheyden; ſoo werden in ghelijck die verſcheyden uytſchijnende weerdicheden der ſelver familien/ door Titulen ende Timbren der wapenen verthoont. Van Timbren hier naer. De Titulen/ aenghelien niet upt en drucken die weerdicheden van 't eerſte ende out keyſerrijck/ noch Patricij (die d'oude Romeyen ſoo reſpecteerden/ al of ſy upt den hemel nedergheda[e]lt waren) beteeckenen ſulcke perſonen teghen woordich by ons; ſoo laet ons ſien/ en dat in ſoo wepnigh woorden als doenlijck is/ eerſt aenraecken/ hoe ende in wat manieren; naer dat het rijck van die ſtadt/ dewelcke by ſchaepherders eerſt was ghebout/ ende een leſten de werelt door cloeckheyt ende perſtant onder haer ghehoorſaemheyt ghebrocht heeft/ begonde te declineren van ſoo grooten ſtaet/ 't ſamen hoe dat de veranderinghe mede allenrſkens nae hem trock de veranderinge van titulen ende weerdicheden.

I.

Want naer de tranſlatie van het Roomſche rijck/ by Conſtantinus Magnus ghedaen/ ſoo ſchijnt alle de luyſter van publijcke weerdicheden (waer van hier te voren ghenoech/ ende dupdelijck is ghe-

in een ſeecker ander forme ende nieuwe maniere van nobilitatie verandert te zijn; oock om de waerheyt te ſeggen / de namen ofte Titulen van eeren ende dignitepten in't Oosterſche keyſerrijck/ſchijnen te verſchillen van't keyſerrijck in't Weſten. Van gheliſcken de Latijnē, naer dat het keyſerrijck was gheſeparcert ende ghelept te Conſtantinopolen/ ſchijnen oock aenghehanghen te hebben de Griecken. Want hy/ die aldaer/ ofte hy bloet/ ofte inſtitutie/ naeſt beſtorvde den keyſer/ ende b yde Latijnen gheheten Primas, wierde gegroet Deſpotes, dat is heer/als tegenwoordich by de Franſoiſen (a) Monſieur. Dejonghſte ſchrijvers noemden denſelven Sebaſton. Alle naer de keyſers gheinventeert hadden alſulcke honorable titulen / om hare vrienden daer mede te gratificeeren ende te verobligheren. De derde in weerdicheyt naeſt den keyſer wasden Sebaſtocrator, ende Cæſar de vierde.

a Pauchet Origines des dignites, lib. 1. chap. 6.

Evenwel/ wanneer keyſer Baſilius werde gheheten beyde Sebaſtos ende Cæſar't ſamen/waren deſe dignitepten maer als officien/ ende niet als treden van eeren; doch naermaels/ naer gelieffte des keyſers / wierden dieſelve ſonder d'authoritept van eenich officie/ als bloote namen van eeren verreghen. ock voor eenighen tijde wierde hy ghenaemt Cæſar, die den keyſer ſoude ſuccederen/ als nu den koninck van Bohemen/ ende altemet geintituleert Cæſar nobiſſimus; alhoewel nobiſſimus, daer naer geſeparcert is / dienende ſimpelijck voor de creatie van eenen titel van minder dignitepe/ als wy ſien in het exempel van Nicetas/ den jonghſten ſoon van Copronymus. ock ſommige Proto-Nobiliſſimus, als ofmen ſeggen wilde / Primo-Nobiliſſimus ſupremus.

Maer daer naer/als Alexius Comnenus ſtelde ſynen broeder Iſaacius tot Sebaſtocrator, als ofmen ſeggen ſoude Auguſt. Imperator, was 't ſelve de tweede in eeren / ende Cæſar de derde / van wie (b) Tomaras broeder verhaelt / ende ten leſten Alexius Paleologus/ ſijnde deſpotes, wierde gehouden naeſt den keyſer in eeren/ als die de welcke (ſoo hy voor den ſelven keyſer Comnenus/ die hem met den titel van deſpotes hadde vereert/ ende met ſijn oudſte dochter Irena [geen ſonen hebbende] was verlooft/ niet en hadde komen te ſterven) naer hem in't rijck ſoude ſuccederen.

b Tom. 3. fol. 234.

Proto-Sebaſtus hadde de vijfde plaetſe van eeren naeſt den keyſer / ende ten laeſten wierde Panhyper Sebaſtus den alderſtatelijckſten ende koninckelijcken naem van alle d'andere/ ſijnde eenen nieuwen titel van een nieuwe weerdicheyt/ gheinventeert by Alexius Comnenus/ om daer mede te gratificeren Michael Taronitus. Van gheliſcken was Eparchus eenen naem van grooter eeren/als ofmen ſeggen wilde ſuperintendent van alle de provintiale Presidenten. Contoſtaulus, was den ghenerael vande vreemde ofte auxiliare voren/als Franſoiſen/ Sicilianē/ende Italianen/die daer dienden int Oosten/ende over ſulcx gheheten den grooten Contoſtaulus ofte anderſins Comeſtabilis, 't welck by de Italianen wert gheinterpreteert *Conteſtabile*. Drungarius was die daer commandeerde over een vloot ter zee: maer hy die commandeerde de gantſche armade/ werde gheheeten den grooten Hertoch/ ofte Mega dux. want die 't legher te lande leyde wierde ghenoemt Hegemon, ende ter zee Dux. Over 't gantſche legher te lande/ commandeerde of den keyſer ſelfs/ ofte den Deſpotes, ofte den Sebaſtocrator, ofte den Cæſar, ofte den Panhyper Sebaſtos. Ende onder de commando van deſen grooten Hertoch ſtonden alle de Drungarij van hare vloten/ hare admiralen/ hare protocomixes, ende den grooten Drungarius ſelve; voor wie ſy ordonneerden gedragen te worden te peerde 't beelt/ ofte ſtatua, vanden keyſer/ geheeten Conus / in haer armade ter zee. Van gheliſcken hadden ſy haren grooten Logotheta,

die

die wp by ons teghenwoordich heeten Cancellier; haren Logariastes, die de Francoisen noemen *controlleur*, ende haren Protostator, ofte maerschalck van't legher; hare Primicerios, Primaugustos, ende andere dierghelijcke willen wp voor by gaen/ op dat anderlints int voorder verhalen van pder. een ons discours den leser niet en vervele. Dese waren alle honorable dignitepten/ niet soo seer/ ten respecte vande orders ende officien selfs/ als wel ten regarde van 'staveur ende ghehelpe des keysers.

Doch dewijle de keysers aldus goet vonden den staet van haer keyserrijck tot Constantinopelen te stabileren/ ('tgheene nu by den Turcq is opgeslwolgen) lieten sy het Westersche ontbloot van hare legioenen/ ende alleenlijck versien met eenige starcken/ onmachtich/ ende subject de invasie ende furie der Barbarischen natien; door welcker onderganck/ de rupne van het Oosterlsche keyserijck ten lesten mede is ghevolcht. Italien ende Africa wierde alsdoen ghregouverneert by hare Exarchi, Toparchi, Comarchi, Carthularij, Spatharij, Gustardi, ende Capitanei. Doch ten lesten als Narses den Eunuchus/ en een vande Romeynsche Patricij, by den keyser Justinus was ghestelt tot Gouverneur/ stelde hy die/ dewelcke gheheeten wierden Consulares, Præsides, en Correctores. maer naer dat denselven Narses/ door de injurien ende affronten der keyserinne Sophia tot gramschap verweckt ende ghevervoorert sijnde/ hadde inghelaten de Longobarden uyt Pannonia/ begonden allenskens de honorable titelen/ ende namen van dignitepten/ te veranderen.

Want Narses overleden sijnde/ Longinus/ van gelijcken een der Romeynsche Patricij/ by den selven keyser verkoren tot gouverneur ofte Exarche/ in zijn plaetse over Italien/ tot upedrijvinge der Longobarden/ onlanx by Narses ingheroepen/ ordineerde in alle provintien hertoghen: naervolghende den keyser Constantinus; die ghelept wort/ by sekere wet ghestatueert te hebben/ dat de gouvernementen van alle landen ende steden souden ghelaten ofte ghegheven worden/ aen hertoghen/ graven/ ende capitepnen/ ten regarde ende in retompense van hare langhe ende goede ghedaene diensten. Waer toe mede dienen de woorden van Guiciardijn/ de welcke hebbe goet ghedacht hier by te vougen; Door de veranderinge van het keyserijck naer Constantinopolen (seyt hy) wierde eenen wech gheopent voor de bisschoppen van Roomen. want de authoritept vande keysers in Italien/ dagheliex meer ende meer aknemende ende verswackende (soo door hare continuele absentie/ als dat sy ghestadich belich waren met den oorloch in't Oosten) ook 'tvolck van ghelijcken allenskens van hen revolterende/ ende de stadt van Roomen selfs/ zijnde ten lesten dickmaels by de Gothen ende Wandalen overwonnen ende ghesaccageert/ begonde de authoritept vande keysers/ in Italien te declineeren ende te verdwijnen. Doch het barbarisch volck ten lesten door de macht vande keysers weder uyt Italien verdreven sijnde/ werde de regieringhe by Grieksche magistraten weder aenghevanghen (vande welcke/ die over alle d'ander commandeerde wierde ghenoemt Exarchus, ende hadde sijnen stoel te Ravennen) die stelden gouverneurs over alle d'ander steden van Italien/ welcke gouverneurs sy noemden Duces, ofte hertoghen: waer van gesproten is den naem van het Exarchaetschap van Ravennen/ waer onder begrepen waren alle plaetsen/ die ghene eyghen hertoghen hadden/ maer stonden onder het commandement van eenen Exarche.

Niet langh daer naer/ volghde een notabele veranderinghe in dien staet/ door de Longobarden. want dese sijnde een furieuse ende cruelle natie/ komende in Italien/ overwonnen 'tlandt/ gheheeten Gallia Cisalpina, dat overs

sulcx van haer alsnoch den naem heeft van Lombardien, insgelijckx de stadt van Ravennen met alle het exarchaetschap van dien/ beneffens vele andere deelen van Italien/ extenderende hare wapenen tot Picenum/ Spoletum ende Beneventum; alwaer sy gaven het commando aen Gouverneurs/ die sy noemden Hartoghen. Soo dat (de Longobarden seer langh ende diep Italien overloopen hebbende/ ende ten lesten met dertich van hare Hertoghen ofte capitepnen te vergeefs ghepoocht Roomen te overrompelen) ghebeurt is/ nae de maniere vanden oorloge/ dat door negligentie die titulen van dignitepten in't eerste keyserrijck ghebruyckt/ syn achter ghelaten/ ende alsoo geregeert by die/ dewelcke sy noemden Hertogen/ Graven ende Princen.

Dit volck heeft Carolus Magnus/ soon van Pepin/ koninck van Vranckrijck (by de Romeynen gheroepen synde in Italien/ ende ingenomen hebbende Pavien/ Ticinum/ de Metropolitane vande Insubrien/ ende aldaer verslaghen Desiderius/ van eenen Constable ghepromoveert tot koninck van Italien) overwonnen ende ghesubjugeert/ ende is daerom met consent van alle/ verkosen tot keyser van het Westersche keyserrijck/ dat hy begeerde geheeten te worden het Fransche Roomsche Keyserrijck: want syn meeninge die was/ t'selve te maecken hereditair aen die kroone. De groote heeren/ ende sulcke als met honorable titulen waren ghebenificieert/ maeckte hy gheheel vry/ ende verplichte haer met eede/ als mannen van leen aen den koninck/ en keyser. Ende oft ghebeurde/ by veranderinghe/ dat sy overvielen van haren eede ende ghetrouwicheyt/ ofte quamen te sterven sonder oir/ dat alsdan deselve weerdicheden/ hy soude transfereren aen andere. Ende dese zijne ordonnantie wierde gheheeten Investitura; 'tgouvernement vande palen ende steden zyns koninckrijcks/ gaf hy aen graven/ ofte Comites: de palen ende limiten noemden sy Marchias, ofte marcken/ waer over de gouverneurs van die plaetsen gheheeten wierden Marchiarum Comites, ende ten lesten Marchiones, ofte Marquisen. Doch/ dewelcke hy stelde inde provintien tot het administreren vande justitie/ ende 't volck te houden in onderdanicheyt/ wierden alsdoen ghenoemt Missi ofte Legati, dat is des keysers legaten/ ofte lieutenants. Maer sulcke als het volck selfs upt den haren verkoosen tot de bedieninghe vande justitie/ ende regieringe der steden/ synde twee ofte meer in ghetale/ naer de maniere van d'oude Romeynsche republijcke/ hietmen Consules. Het Fransche Roomsche keyserrijck/ door Carel de Groote in deser voegen vast geset synde/ is by nae erfelijck ghebleven aen syne naecomelinghen; hoewel daer naer/ onder den keyser Carel le Gros/ nevc inden vierden graet van Carel de Groote/ ende te voren koninc van Germanien/ ghedevolveert vande Francoisen op de Hooch Duytschen: wie gesuccedeert is eenighe jaren daer naer/ Otto de Groote/ koninck van Germanien/ ende oock keyser/ die/ volghende de voetstappen van Carel de Groote/ gaf sulck een volkomen ghenoughen van syne beginselen/ in't uytgheven van eeren ende dignitepten/ mids gaders goede wetten ende heroijske ordonnantien/ dat hy met recht voor eeuwich van alle de posteritept/ meer om deselve/ als zijnen toenaem ende noble actien/ moet ghepresen worden/ ende by de aldergrootste keysers vergheleken. Want desen keyser/ naer de oude manieren der Longobarden en Francoisen/ benefitieerde alle baliante persoonen/ die hy bevonde in synen dienst haer wel ghedragen ende sulcx ghemeriteert te hebben/ met koninclijcke giften/ als landen/ gouvernementen van provintien/ ende alle soorte van dignitepten. Ende daer naer begonden men te maecken een onderschept van titulen ende weerdicheden. Soo dat de titulen van Hertoghen ende Graven (synde by de oude Romeynen

nen maer de bloote namen van perſonele ampten ende officien) nu begonden te werden van een ander nature. Want eenen Hartoch/ die inde oude tyde wierde vercooren om ſyne deuchden ende notable actien/ bequam dien naem van weghen ſijn hartochdom. Van gelycken een Marquis van zijn marquiſaet; ende een Graef/ van ſijn graefſchap. Oock hy/ die van weghen een koninck/hartoch/marquis ofte graef hadde 't bevel over 't volck/ wierde gheheeten Capitaneus; maer die 't commandement hadde vande Capitepnen/ wierden ghenoemt Valvaſores; ende vande Valvaſores, Valvaſini. Welcke nieuwe beginſelen van Poolnſchen adel/ wyt ende breet verſpreyt zijnde door de koninckrijcken van 't gantſche kepſerrijck/ werden ten ſelfden die perſoonen/ ofte weickers voor ouderen met ſulcke Titulen ende privilegien ghebenefitieert waren gheweeſt/ naer de coſtumme van yder lant ende plaetſe/ ghehouden voor goede edelluyden. Ende hier uyt compt het dat ingheliicx meeſt alle den ouwen adel/ inden lande van Herwaertſlober/ ſpecialijck in Blaenderen/ mede ſijnen oorſprongk neemt/ van die gheene/ welckers prædeceſſeurs aldaer zijn caſtelepnen ofte gouverneurs gheweeſt. Nu gheconſidereert dat alle graden van edeldom hare namen hebben ende beſonderheden/ ende die grootſte ghelpooten ende meeſt voortghekomen zyn uyt den oorlogh/ hebbe goet ghedocht oordenelijck die te verhalen/ beginnende met den naem van Prince.

In het legher wierden gheheeten Principes, ofte princen/ oorlochsmannen/ ſtaende inde eerſte ghelederen/ paſſeerende de reſte in fleur ende ſeughe van jaren/ gedeylt in ſekere troupen ofte benden/ volghende de pitchen als een retraicte voor deſelve/ ingheualle zy ghenootſaeckt wierden te retireren/ als tot die/ welcke daer waren die principaelſte ende gheexperimenteerſte ſoldaten. Ende van deſe komt het dat wy ſoo dickwils leſen in Livio/ Primus Princeps, prior centuria, caſtra principalia, porta principalis; dat is de plaetſe daer deſe princen ofte principale ſoldaten ghelogheert waren met haere troupen.

Ten tijde Auguſti wierden ghenoemt principes juventutis, aenghekoſen jonghmans vanden kepſer/ die de edelſte officien ende ampten van hoomen bedienden. Doch daer naer/ ſoo begheerden den kepſer/ dat den titel van princeps juventutis ſoude weſen een dignitept naeſt den kepſer/ als wy leſen in (a) Tacito Cajum ac Lucium in familiam Cæſarum induxerat, nec dum poſita puerili prætexta, Principes inventutis appellari cupiverat. Van gheliicken ſpreekende van Nero/ Claudij ſucceſſor, (b) Cæſar adulationibus Senatus libens ceſſit ut viceſimo ætatis anno conſulatum Nero iniret, atque interim deſignatus Proconſulare imperium extra urbem haberet, ac Princeps juventutis appellaretur. Ende ſoo is Princeps ten leſten ghewoorden eenen gheneralen titel/ voor alle groote ende illuſtre perſonagien. Ende deſe princen ſijn tweederhande/ te weten ſouveraine/ende ſubalterne.

a *Ann. lib. 1.*

b *Ann. lib. 12.*

II. De ſouveraine princen (aenghelien inde ſelve is eenighe differentie) ſijn of elective/ of hereditaire. De elective/ (nademael ſy worden ghekoren naer de goede ghenupghenille ende renomee haerder deuchden/ wijſheyde ende Godtſalicheyt/ midtsgaders dat de verkiesers hebben tijdt om te deliibereren/ ende te examineeren alle de inwendighe ende uptwendighe qualiteyten van die/ dewelcke ſy tot een ſoo hooch ende heylich beroep willen avancheren/ ende daerommme met vreden wille haer onderworpen deſelve te obedieren; daer de ghebooren princen brenghende hare ſouveraniteyt met haer inde werelt/ ende 't zy deſelve ſijn goet ofte quaet/ men ghenoodſaeckt is te accepteeren) worden/ ſegghe ick/ de elective by eenighe ghehouden voor

de

de beſte. Andere ſuſtineeren ter contrarien/ upt oorſaecke dat menſchelijcke opinien connen dwalen/ dat ambitie/ gierichept/ flatterie/ende revenge menichmael in ſulcke ghelegentheden domineeren/ dat ghebooren princen bp Godt ſelfs inde werelt worden ghefonden/ daer de elective alleenlijck door ſijn Goddelijcke directie/okt/ſoo ghelept is/anderſints voorts komen/ mids gaders dat den menſch ghenoghen is de weerdichept vande vaders te reſpecteren inde kinderen/ ende mitſdien haer regieringhe te beter embraſſeren/ met meer anders dierghelijcke redenen daer toe dienende. Alle deſe ſouveraine Princen nochtans/ al iſt ſaecke zp hebben verſchepden titulen ende dignitepten/van keyſer/koninck/prince/ etc. ſijn even/een regarde haerder ſouveranitept/ als dependerende van niemant. Ende beſtaen de voorvaerſte ceremonien in't hulden/van meeſt alle deſe ſouveraine princē ſo wel elective als hereditaire/ ſynde koningen/ in't gebruycken van Olie/ kroon/ ſcepter ende globus, met het cruys daer op.

III. 't Ghebruycken vande olie op de krooninghe bp de Chriſtenen heerelijnen oorſpronck ghenomen vande ſalvinge der koninghen bp de Joden. Ende die redenen waerom die koninghen wierden ghefalft/ ſijn a om dat ſp onder die politijcke princen ſouden uytſchijnen in weerdichept ende authoritept/ gelijck den opperprieſter onder d'ander prieſteren. (b) II. Om dat ſoude beteeckent worden/ dat hun van Godt wierde ghegheven genade ende ſterckhept/ tot beſcherminghe vande religie/ kercke/ 't volck ende erfdeel Godts. III. Om dat ſp ſouden voorbeelden Chriſtum/ den waren koninck des werelts/ den welcken/ als prieſter/ oock betreckende den ghefalfden Opperprieſter. Om welcker ſalvinghe deſer koninghen waren Sacroſancti, ende wierden ghenoemt (c) Chriſti. Die ceremonien van welcker huldinghe al iſt ſaecken door egene Goddelijcke wetten zijn uytghedruckt/ nochtans door menſchelijcke obſervantie, zijn deſe naervolghende gheweeſt; Ten erſten/ wierde den toekomenden koninck in een ſtoel gheſet (d). Ten tweeden/ wierde hp ghecleert met een diadema (e). Ten derden/ wierde hp ghefalft. Doch ghelijck Halcut/ ende Rabbi Iſaac Abarbanel (opt 30. cap. Exodi) ghetuyghen op deſer manieren/ te weten; dat den ſalver ſynen vinger met vande Olie/ lepden rontom ſijn hooft ende haer dusdanichlijck/ dat deſe ſalvinghe circkel wijſe afteeckende een croone; daer den opperprieſter pleech ghefalft te worden cruyſwijſe/van welck cruys de twee uytterlijcke ende finale linien eyndende waren op de wijnbrauwen. Waer naer wierde inde ſalvinghe van yder op de hooſden eenighe druppelen Olie ghegoten. Ten vierden/ wierde hem in handen ghegheven den bouck des Wets/ te weten Deuteronomium, op dat hp niet alleen machtich/ maer oock (f) wijs ſijn ſoude. Ten vijfden/ beſwoer hp dien te onderhouden. (g) Ten ſelden/ wierden alderlep offeranden ghedaen. (h) Ten ſevenſten/ gheſchieden verſchepden teeckenen van blijtſchap ende approbatie. Doch wat bp de ſalvinghe der hedendaechſe koninghen vermeynt wort/ boven den pontificale beneden/ is te verſtaen/ upt dit ſeggen van Thomas Beoket/ (i) Aertsbiſſchop van Cantelberch/ Inunguntur reges (ſept hp) in capite, etiam pectore & brachiis, quod ſignificat gloriam, ſanctitatem & fortitudinem. Coninck Henrick den III. van Enghelandt/ zijnde begeerich om te weten wat kracht deſe ſalvinghe hadde inde koninghen/conſuleerde daer over bp brieven met Robbert (k) Groſteteſt/Biſchop van Lincoln/ een vande gheleerſte mannen van die eeuwe/ wie hem daer op antwoorde/ bp nae als of ſijn opinie gheheelijck ghelien hadde op de ſalvinghe ende ceremonien/ ghebruyckt inde kercke van Romen/ bp confirmatie; Quod autem in fine litteræ veſtræ nobis mandaſtis

a *Abulenſis, q. 1,*

b *Auguſtini Triumphus de Poteſt. Eccleſiaſtica q. 38. art. 2.*

c 1 *Sam.* 24. 2. *Sam.* 2. 1 *Paralip.* 16. *Pſal.* 105.

d 2 *Paralip.* 23. 2 *Reg.* 11.

e *Ita Boſius, l. 16. de ſignis Eccleſiæ, c. 2. & Iacobus Boſius de Triumphante Cruce*

f *Deutero.* c. 17. 18. 19.

g 1 *Reg.* 1. & 1. *Sam.* 11.

h 1. *Reg.* 1. & 1. *Sam.* 10.

i *In Epiſt. ad Hen. 2. apud Matth. Pariſ.*

k Robert. Lincol. Epiſt. 127. M.S. apud Selden, Titles of honor the firſt part, pag. 141.

Digitized by Google

daſtis, videlicet quod intimaremus quid unctionis Sacramentum videatur adjicere regiæ dignitati, cum multi ſint reges qui nullatenus vnctionis munere decorentur, non eſt noſtræ modicitatis complere hoc. Tamen non ignoramus quod Regalis inunctio ſignum eſt prerogativæ, ſuſceptionis ſepti-formis doni Sacratiſſimi Pneumatis, quo ſepti-formi munere tenetur Rex inunctus præeminentius non unctis regibus omnes regias & regiminis ſui actiones dirigere, ut videlicet non communiter, ſed eminenter & heroicè dono *Timoris* ſe primò, & deinceps, quantum in ipſo eſt, ſuo regimini ſubjectos, ab omni cohibeat illicito; dono *Pietatis* defendat, ſubveniat, & ſubveniri faciat viduæ, pupillo, & generaliter omni oppreſſo; dono *Scientiæ* leges juſtas ad regnum juſtè regendum ponat, poſitas obſervet, & obſervari faciat, erroneas deſtruat; dono *Fortitudinis* omnia regno adverſantia repellat, & pro ſalute Reipublicæ mortem non timeat. Ad prædicta autem præcellenter agenda dono *Conſilij* decoretur, quo artificialiter & ſcientifice ordo hujus mundi ſenſibilis edocetur; deinde dono *Intellectus*; quo cœtus Angelici ordo dinoſcitur. Tandem vero dono *Sapientiæ*; quo ad dilucidam cognitionem Dei pertingitur ut ad exemplar ordinis mundi & ordinis Angelici ſecundum leges æternas in æterna Dei ratione deſcriptas, quibus regit univerſitatem creaturæ, Rempublicam ſibi ſubjectam ordinabiliter regat tamdem & ipſe. Adjicit igitur regiæ dignitati unctionis ſacramentum, quod rex vnctus præ cæteris in ſuo genere debet, ut prætactum eſt, ex ſeptiformi Spiritus munere, in omnibus ſuis regiminis actibus, virtutibus divinus & heroicis pollere. Eenighe andere zijn van ghevoelen gheweeſt / doch met wrpnighe apparentie / dat als dooz den doop afghewaſſchen werden alle voozgaende ſonden / ſoo oock van ghelijcken dooz deſe unctie. Als wp ſien in dat van Polyeuctus / Patriarch van Conſtantinopolen / die niet en twijffelde / ofte dat den keyſer Johannes Zemiſcis vooz Godt was gheabſolverrt / dooz ſijne ſalvinghe als keyſer / vande doot van Nicephorus Phocas / die hy hadde doen ombzenghen. Sijnde de maniere deſer ſalvinghe aldaer in't maecken van een cruys met de olye op 't hooft des keyſers / by den Patriarch / roepende overluyt Heylich; waer in al het volck met een groot ghelchzey hem volchde / 'twelck was de maniere in de leſte tijden van dat keyſerrijck. Doch nopende 'tſeggben van Groſſeteſt / cum multi ſint reges qui nullatenus unctionis munere decorentur, 'tis ſeker / dat verſchepden mentis maecken / dat inde oude tijden alleenlyck vier Coningen (a) geſalft wierden / te weten de koninghen van Jeruſalem / Vranckrijck / Engelandt / ende Sicilien. waer over int out formulier / gheintituleert Formulare, vnd Teutſch Rhetorie, ghedzuckt tot Straelbozch / in't Jaer 1519 / de diviſie der ſouveraine Pzincen is vierderley / den Keyſer, den Koninck der Romeynen, de vier geſalfde, ende de ghemeene koninghen. Inder vonghen als of hy de vier ghelalfde / ghenerael ghelpzoocken / conde verſtaen werden wie ſy mepnden / al hoe wel nu ghemeen alle coninghen in Chziſtenrijck.

a *Alberic. ad Tit. de ſtatu hom. lib 1.* en andere, Siet Selden.

(b) De Francoiſen hebben eene gemeine traditie / haer hepligbe olye in een ampulle by een duyve ghebzacht te zijn upt den hemel / om haren coninck Clovis den I. mede te ſalven / ontrent den jare 500. naer Chziſti gheboozte / midtſgaders dat Remigius / alsdoen Aertsbiſſchop van Repns hem daer mede als coninck ghelalft heeft; oock dat deſelve niet en vermindert / naer hun ſegghen / maer is ende blijft even de ſelve / waer mede alle de koninghen van Vranckrijck ſijn / ende noch werden ghelalft. Nopende het continueren der ſelver Olie / ſonder verminderen; hebben ſy een exempel inde traditie vande hepligbe olye by de Joden / de welcke bewaert wierde van Aarons tijden tot de ghevanckeniſſe. Doch oft deſelve alſoo in der daet upt-ten hemel ghecomen is / twijffelen vele. Eenighe gheleerde willen de ſelve

b *Choppin de Domanio, lib. 3. tit. 8. §. 1. Hierom. Bignon de Prærogatiua des Roys, lib 4. Gualter Giron. foll. 5. pag. 6.*

Olie/ ofte ſalvinghe van Clouis / nemen voor zijnen doop / want de oude legghen / dat hy was ghedoopt ſonder verhael van eenighe Olie / ock (a) Aimonius/(b) Hincmarus/ende andere ſprekende vande Fles ende Olie/ refereren deſelve geheelijck tot zijnen doop/ende niet tot ſijn inauguratie ofte huldinghe. Jae (c) Baronius ſelfs; Ampullam Chriſmatis columbæ ore cælitus advenientis allatam eſſe, quatum ſons ipſe, more ſolito, tum etiam Rex Clodoveus ſacratus eſt, cujus exemplo & reliqui omnes ſucceſſores Francorum reges conſueverunt inungi. Van gelijcken Thomas (d) Aquinas/ Antoninus (e) ende (f) verſchepden andere (beneffens de Francoiſen) van andere natien. Alhoewel de leſte tijden hebben opgheworpen deſe imaginatie. De ſeeckerſte ghetuyghenisſe der ſalvinghe haerder koninghen/ is/ 'tgherne de Hiſtorien ſchrijven van koninck (g) Pepin/ die ontrent den jare 750. gheſalft wierde als coninck van de Franſche tot Soiſſons / by Bonifacius / Archbiſſchop van Mentz/ ende dry jaren daer naer/ bepde hy ende ſijne twee ſoonen Charles ende Caroloman/ weder in't clooſter van S. Denis/ bpden Paus Steven den derden/ als hy (h) ſelfs/ ende den keyſer Louis ghetuygen by hare brieven die noch overich ſijn; *le Roy Pepin* (ſeyt Du (i) Tillet) *fut le premier ſacré*, ende dat by den Paus ſelfs/ of ſijne authoriteyt tot S. Denis in Vranckrijck/ ende niet by den archbiſſchop van Rheims; hoewel hy ſuſtineerde 't ſelve by pauſelijcke privilegien ghehadt te hebben / ten tijde van Clovis den eerſten Chriſten coninck: Soo dat het ſchijnt geen coningen vande Merovviens / ofte vande eerſte linie ſijn gheſalft gheweeſt/ maer zijn beginſel genomen inde tweede linie/ ende ſoo ghecontinueert.

De Engelſen hebben mede vele ghetuygeniſſen vande ſalvinghe haerder koningen/ ock eenige veel ouder dan de Franckoiſen/ ofte van't keyſerijck/ doch 't beginſel van't ſelve is onſeker. Gildas die leefde ontrent de dupſent jaren gheleden/ in ſijnen brief de excidio Britanniæ, ſprekende vande dwalinghe inde kerck/ ende boosheden van het volck aldaer/ heeft deſe paſſagie der Britanniſche koningen van die eeuwe/ Vngebantur reges (ſeydt (k) hy) non per Deum, ſed qui cæteris crudeliores extarent. & paulo poſt, Ab unctoribus, non pro veri examinatione, trucidabantur, aliis electis trucioribus. Van ghelijcken/ naer 'tſchrijven van vele ende (k) goede autheuren / is onder haer een traditie van H. Olye/ om hare coninghen mede te ſalven. De H. maghet (ſegghen zy) gaf Thomas archbiſſchop van Cantelberch (ten tijde zijnder Bannißement onder Henrick den II.) eenen gouwen arent vol van coſtelijcke olye/ in een ſteene fles beſloten/ bevelende hem de ſelve wel te bewaren/ende hem voorſegghende / quod reges Anglorum, qui ungerentur hoc unguento, pugiles eſſent eccleſiæ, & benigni, & terram amiſſam à parentibus pacifice recuperent, donec Aquilam cum ampulla haberent. 'twelck hy liet (ſoo ſeyt de hiſtorie) in een clooſter te Poitiers/ alwaer Henrick den I. Hertoch van Lancaſtar / onder Eduard den derden / ten tijde banden oorloch in Vranckrijck/ 'tſelve vercreech van een heylich ofte religieus perſoon/ die 'tſelve (ſegghen zy) hadde ghevonden by (l) revelatie, ende ſoo voorts ghebrocht in den Tour van Londen/ ende naermaels koninck Henrick den vierden daer mede vereert op zijne crooninghe.

't Selve mach mede gheſeyt worden van Schotlandt/ alwaer (indien ghy gelooft Adamandus/ beſchrijvende het leven van S. Colme ofte Columba; die leefde ontrent de dupſent jaren gheleden/ ende Adaman ren eeuw daer aen) een ceremoniale ordonnantie van Benedictie wierde ghegheven by eenen Enghel aen S. Colme/ wie naer den inhoudt van't ſchrijven ('twelck zy

a *De geſtis Francorum, lib. 1. cap. 16.*

b *Vita S. Remigij, apud Surium.* Vitt. 55. 13. Ianuar. ſeu Tom 1 pag 195.

c *Annal. Tom 6. ann. 499.*

d *De regimine principum lib. 2. cap. 26.*

e *Hiſt. part. 2. cap. 2. tit. 11. §. 7.*

f *Azor. Inſtit. moral. part. 2. l. 10. cap. 5. Cantzen Politic. lib. 7. cap. 3.*

g *Tillet en ſon recueil des Roys, pag. 34. 40.*

h *Epiſt. Steph. 2. apud Reginonem, ſub anno 753. ita Aimo in lib. 4. cap. 62. & Epiſt. Lodovic. apud Baronium Annal. tom. 9. ann. 754.*

i *Recueil des Roys, pag. 40.*

k *Eadem ipſa vocabula citantur ex Gilda & Galfredo Monumeth. lib. 9. cap. 3.* Siet Selden, *pag.* 149.

l *Thom. Walſingham in init. Hen. 4.* en andere, ſiet Selden, *pag.* 153.

De S. Columba Scoto Confeſſore, lib. 3. cap. 5. apud Selden, Titles of honor, pag. 154.

noe-

noemen vitreus ordinationis regum liber) consacreerde coninck Aidan/ doch of 't selve gheschiede met olie/ of sonder olie/ can uyt de woorden van de historie niet verstaen werden. Dan aenghezien 't selve hoorde tot de huldinghe der koningen/ can mede voor salvinge genomen werden.

In Spangien begon de salvinghe der coninghen in't jaer naer Christi gheboorte 672. als wanneer coninck Wamba ofte Bamba/ (also W. ende B. by haer een pronunciatie gheven) afkomstich vande Gothen in't Westen/ wierde gesalft by Quirigo/ archbisschop van Toledo. Ad urbem Toleti perducunt; ibique per Quiracum Archiepiscopum unctus & coronatus est, segt/ Rodericus Sanchius/ ende (a) andere die hem volgen.

Hopende de salvinghe vande coninghen in Hungarien; is een exempel inde crooninghe van Vladislans den tweeden/ als (b) Bonfinius rapporteert/ hy was insghelijcx coninck van Bohemen/ ende onder dien naem gesalft/ want inde gouden bulle van Carel de vierde/ ghegheven ontrent den jare 1350. concernerende de Electores, is de eerste plaetse bevestight aen den coninck van Bohemen, cum sit princeps (c) Coronatus & unctus. als de woorden zijn inde Latijnsche tale/ ende inde Duytsche (d) wanner ein gheselbter vnd ghekronter Conig ist. Van ghelijcken den koningh van Polen/ alhoewel elective/ unctus inter scapulas (segt (e) Cromer.) Want al is het saecke dat de salvinge der coningen inde oude tijden/ gheschiede op het hooft (als wy sien inde koningen van Israel) soo is het nochtans/ dat inde volgende eeuwen/ specialijck in Christenrijck/ eenige der selver alleenlijck wierden gheselft/ op andere plaetsen van haer lichaem. als blijckt by dat vanden (f) Paus Innocentius den derden/ aen den Patriarch van Constantinopolen/ alwaer hy segt/ naer dat onsen Salichmaecker was gheselft/ Oleo Pietatis præ consortibus suis (qui secundum Apostolum est caput ecclesiæ, quæ est corpus ipsius) principis vnctio, à capite ad brachium est translata, ut princeps ex tunc non ungatur in capite, sed in brachio, sive humero, vel armo, in quibus principatus congruè designatur, juxta illud quod legitur, factus (g) est principatus super humerum ejus.

Doch/ niet tegenstaende desen regel der Pausen/ soo wierden de koningen van Vranckrijck ende Engelandt gheselft op haer hoofden. Qualiter Rex inungatur (segt Cardinael (h) Hostiensis/ die gheleeft heeft over 360. jaren) per librum Pontificalem, seu ordinarium poteris edoceri. Sed & consuetudo antiqua circa hoc observatur. Nam regum *Franciæ & Angliæ* capita inunguntur. Ende noch jegenwoordich den keyser/ beyde op't hooft met een cruys/ als in't Oosterrijck/ ende andere plaetsen van het lichaem/ als wy sien in dat van keyser Mattias/ anno 1612. tot Franckfort. 't welck (i) Oxelius verhaelt in dese woorden; waer naer sijn Majest. is eenichsins onteert ghewoorden/ om het Oleum Catechumenorum oft het heylich Olijsel te ontfanghen/ het welcke dan den consecrator (te weten den Archbisschop van Mentz) in zijn handt heeft ghenomen/ maeckende eerstelijck daer mede het teycken des H. kruys op het hooft van zijne Majest. daer naer tusschen de schouderen/ achter inden neck/ voor op de borst/ ende eyndelijck aen den rechteren arm/ tusschen de handt/ ende den ellebooge/ spreckende elcke reyse/ ende so menichmael als hy begonst te salven: ungo te in regem de oleo sanctificato, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, ende soo dra als sy ghesonghen hadden/ Unxerunt Solomonem, soo heeft de consecrator ook zijne Majest. de handen ghesalft.

IV. De coninclijcke en keyserlijcke croon/ ofte diadema (hoe de woorden zijn gheconfondeert onder den anderen van oude tijden) voor souveraine Princen/ was verscheyden in forme ende substantie vande tegenwoordighe/ als wesende niet anders dan eenen bant of snoer van syde/ linnen of

a Siet Roderic. Toletan. *lib* 3. *cap.* 1. *Mariana de rebus Hispan. lib.* 6. *cap.* 12. &c.

b *Rex Hungaria, Decad.* 4. *lib.* 10.

c *Aurea bulla Carol.* 4. *cap.* 4.

d *Adam. Contzen. politic. lib.* 7. *cap.* 3.

e *Polonia lib.* 2.

f *Extr. de sacra unct. §. unde.*

g *Esai. cap.* 9. 6. siet oock *Tertull. adverss. Judæos, cap.* 10.

h *Summ. tit. de Sacra unctione §.* 8.

i Hist. van Hung. pag. 552.

a *Ad lib. 6. Ann. Tacit. comm. pag. 526.*

andere dierghelijcke ſtoffe. Diadema (ſept (a) Lipſius) commune olim inſigne regum, non aliud quod faſcia tenuis cingens caput, ende dat ſoo wel in Europa/ als in Aſia ende Africa. d'Exempelen van Aſia ende Africa ſullen voor by gaen. Die van Europa/ ſien wy inde Medalien vande oude Coningen van Sicilien/ als Hiero/ Agathocles/ ende ſpecialijck in dit van Gelo;

ende by de Griecken in dit van Philips van Macedonien/ vader van Alexander/

welckers hoofden met ſulcke ſnoeren ofte banden aldus ombanden ſijn. Nochte is Alexander nadien met geen ander Diadema of teycken van Koninclijcke dignitept afghebeelt in ſijne medalien/ die noch overich ſijn/ dan met die ſnoer om zijn bloot hooft/ ende het teeuwen bel/ een teycken zijnder familie/ als ghelyckten van Hercules. Soo dat het te presumeren ſtaet/ alle d'andere coninghen in Europa/ t'ſelve ſnoer (ſynde ghemeenelijck (b) wit) tot een teecken van conincklijcke Majeſt. mede gebruyckt hebben. Ende de andere croonen van gout/ oft laurier/ ende ſoo voorts/ alleenlijck ghemeeſt een honorabel teecken van ſubalterne dignitepten. Den laurier crans/ ofte croon was van outs eygentlijck onder de Romeynen het teycken van Triumphe/ voor die daer hadden den naem van Imperator, inde betrekeninge als generael van 't leger voor dien ſtaet/ ende gheëxcerceert voor de goude kroon. "Triumphales Coronæ (ſoo Feſtus) ſunt quæ Imperatori victori (meenende den "generael van 't legher) Aureæ præferuntur, quæ temporibus antiquis propter "pauperatem Laureæ fuerunt. Ende de ghelſtraelde croon/ of radiatum caput, "welck ſoo menichmael ghelien wert om de hoofden vande keyſers/ langh voor Aurelianus/ een particulier teycken van ſlatterie/ toeghegheven aen de keyſeren/ die haer hielden als Goden. Want ſulcke ſoorten van croone (voornamentlijck in die tijden) tot geenen anderen ſpruyt en dienden. Ende hier uyt coint het/ dat wy ſoo dickwils ſien de hoofden van Julius ende Auguſtus (naer hare canoniſatie onder de Goden) met (c) dese ghelſtraelde croonen. Ende in de volghende tijden inde Medalien van verſcheyden andere; ende dat oock ſomwijlen/ by t'leven der ſelver: overmidts den naem ende dignitept van een Gode/ haer toeghepeghene wierde. De ceremonien van welcke canoniſatie/ ſynde een deele conform t'ghebruyck in eenighe landen

b *Sueton. in vita Cæſaris, cap. 79. Valerius, lib. 6 cap. 11.*

c *Vide Goltz. ad Numiſ. Imp. pag. 8*

by

bp ons/ ghelchiede (als (i) Herodianus ende andere verhalen) in deler boe- i Lib. 4.
gen: Naer de doodt/en solemnele begravenisse van haer lichaem/ als andere
persoonen/ wierde ghelozmeert een beeldt van walsch/ hebbende de gedaen-
te des overleden/ doch bleeck ende sieckelijck siende/ 't welck ghelepdt wierde
inde sale van't palleys/ op een hooge ende groote pvoize bedstede/ overdeckt
met gouwe cleederen ofte deeckens/ waer naer 't selve beelt/ ten overstaen ter
slincker zijde vande Senatozen ghecleedt int swart/ ende eenighe dames int
wit aen de rechter sijde/ daghelijcx ghevisiteert ende de pols ghetast wierde
bp de doctozen/ die daer over met den anderen consulterende adviseerden/
dat den patient swacker en swacker wierde/ende nauwlijcx condt eschappe-
ren; seven dagen aldus volepnt zijnde/ achtervolghende de wetenschap van
haer pzofessie/verclaerden den patient te wesen overleden; waer naer/eenighe
Senatozen/ specialijck daer toe ghecommitteert/ ende vande vooznaemste
jonge edelupden/ dzoegen 't selve bedt op haer schouderen/ dooz de via sacra,
naer d'oude merct (in forum vetus) alwaer was ghemaeckt een houte stella-
gie/ op die welcke was gebouwt een edificie staende op pilaeren/ becleet sijn-
de met pvooz ende gout/op d'welcke een ghelijcke bedstede was gebzacht met
purpere ende goutgebozduerde dekens. Op dit wierde 't beelt vanden Pzin-
ce/upt sijn paleys ghebzacht ende triumphantelijck ghecleet ghestelt sijnde/
van 't welck een jonghen van schoonder ghedaenten/ met pauwen vederen/
al oft den Imperator ghestapen hadde/ die vliegen afkeerden. Terwijlen hp
alsoo lach/ quamen die overighe Imperatores ende Senatores ende hupszouw-
wen/ als voozsept is/ ghecleedt aen 't bedde; die pzouwen saten onder galze-
pen/ en den Senaet onder den blauwen Hemel. Van bepde de sijden des
marcts waren trappen/ op die welcke aen d'een zijde was een choor van jon-
ghe edelupden/ en d'ander zijde een heusdels maechden/ die welcke songen
liedekens d'een tegens d'ander in lof vanden overleden pzince/ met eenen
dzoeghtighen toone/ vergheselschapt met alle andere sozte van musijcke
ende melodie. Inder vougen/ dat alle hare ceremonien waren een gemeng-
de actie van dzoefheyt ende vreuchde. Als mede blijckt bp Seneca/ spzee-
kende vande Canonisatie van Claudius: Et erat omnium formosissimum (fu-
nus Claudii,) & impensâ cum plenum, ut soires Deum efferri, tibicinum, cornici-
num omnisque generis cantorum, tanta turba, tantus conventus, ut etiam Clau-
dius audire posset. Waer naer wierde het lijck ghebzacht met een statige pzo-
cessie upt de stadt in Campo Martio; alwaer ghemaeckt was een viercant ge-
bouw ofte tabernacle van houdt/ bzeet aen den voet/ ende van een tamelijcke
hoochte/ om bequamelijck sout ende mutsaert daer in te leggen/ sijnde
aen de bupten spden behangen met ghebozduerde tapijten van gout/ pvoi-
re beelden en costelijcke schilderien/ staende op't selve ghebouw noch een
ander van ghelijcke sozme/ doch wat smalder dan het onderste/ met open
steuren en vensteren/ waer in het lijck liwerde ghelet/ bedeckt ende overstroyt
met d'alderbeste specerpen/ende met zupckende kruyden/ die in de wereldt
conden ghevonden wozden/ ende als dan een derde/ vierde stellagie/ ende
soo vooztz/ daer op ghelet. Soo dat het selve ghebouw repzesenteerde de
sozme van eenen Pharos, ofte vier toren/ 't welck licht geeft aen den schipvaer-
ders inde nacht. Daer naer/ soo quamen den vierighen Imperator, ende des
overledens maeghen/ ende custen sijne statue. Den pzince trad op sijnen
Thzoon/ de Senatozen ende andere Magistraten op hunne bancken ende
sit plaetsen/ om ghemackelijck alles te aenschouwen. Alle 't welck in ozder
aldus ghebzacht sijnde/ reden eerst alle de ridderlijcke oefeninghen met Gzieck-
sche spzonghen in goede ozder rontsom 't selve/ ende sommighe te voet/ deden

rontſom dit hout ghebouw leeckere loopen/ ende naer hun woꝛden rontſom ghevoert carollen/ hebbende regeerders met purpure tabbaerden/ die welcke die perſoonen voerden/ die dꝛoeghen die beelden der goede pꝛincen; ende andere honorable perſonagien van oude tijden. Welcke ceremonien geeyndicht ſijnde/ den ſuccederenden pꝛince met een Flambeau inde hant ontſtack eerſt het vier/ waer naer alle d'ander volcxden; het vier ontſteecken ſijnde/ (a) Dio, Lib. 56. in funere Auguſti. vloeyt datelijck eenen (a) Arent upt de opperſte ſtellagie/ ofte ſomwijlen een Pauw inde canoniſatie der vꝛouwen/ om de ziel vanden dooden inden Hemel te dꝛaghen. All 'twelck ghedaen ſijnde wierde den dooden alſdan ghehouden ende vp de Romeynen ghecadoꝛeert onder 'tghetal der Goden/ ſijnde mede een gebꝛuyck/ dat eenich man van goeder trouw op ſijnen eedt voꝛ de canoniſatie ghetuyghenille gaf van deſe ſijne heylichwoꝛdinge. Nec defuit (ſeyt Sueto nius ſpꝛeeckende van Auguſtus) vir Prætorius, qui ſe effigiem cremati (Auguſti) euntem in cælum vidiſſe juraſſet. Ghelijcke ghetuyghenille wierde ghegheven van Dꝛuſilla/ Caij ſuſter/ vp eenen Livius Geminius (b) Dio, Lib. 59. Senatoꝛ/ ſweerende dat hy (b) Dꝛuſilla hadde ſien op varen ten Hemel/ ende in 'tgheſelſchap ſitten onder de Goden/ wenſchende hem ſelven ende ſijne kinderen een eeuwich verderf/ ingheballe hy valſcheliick gheſwoꝛen hadde/ nemende tot dien eynde eenighe vande goden/ ende ſpecialijck de ſelſde Godinne (vande welcke hy ſpꝛack) tot ghetuyghenille/ voꝛ welcken eedt hy vercreech een millioen ſeſtertium, dat is ontrent 82000. guldens. Wiens segghen niet teghenſtaende het wel betaelt was/ wierde dies niet te beter gheloofd. Poſtquam (ſeyt Seneca) in Senatu juravit ſe Druſillam vidiſſe cœlum aſcendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit, quod viderit, verbis conceptis affirmavit ſe non indicaturum, etiamſi in medio foro hominem vidiſſet occiſum. Welcke maniere van doen hy de Romeynen/ ſchijnt ſijnen oꝛſpꝛonck ghenomen te hebben van Romulus/ die/ vp den ſenaet omgebꝛocht zijnde/ ende ghecanoniſeert/ Pꝛoculus Julius ſwoer hy de Goden gheſien te hebben; ende ſoo voꝛts van Cæſar/ Auguſtus/ Claudius/ Veſpaſianus ende Titus hy naer ſonder interruptie ſoo in 't ghebꝛuyck ghebleven/ dat eyndelijck vele van de keyſers onder de Chꝛiſtenen/ ende verſchepden andere pꝛincen/ naer hun/ hare vaders ende pꝛedeceſſeurs/ naer deſe maniere hebben laten canoniſeren. Ende dit was de eere/ die men aen dede de goede pꝛincen/ naer haer overlijden: krijghende van ghelijcken de quade/ vp de ſenaet/ hare recompenſe; ut nomen faſtis eximeretur, ut ſtatuæ dejicerentur, ut corpus unco traheretur in Tiberim. Als wy ſien in beyde deſe exempelen/ van Marcus Aurelius/ ende Heliogabalus/ waer van d'een onder de Goden/ en d'ander in den Tyber ghewoꝛpen is. Waer als in de oude floreerende tijden van het Romeyniſch keyſerijck de gheſtraelde croon/ was een character van Godtlijckheyt/ ofte Canoniſatie (als noch de gheſtraelde hoofden vp ons) ſoo in de heroique tijden was 'tſelve een teycken te weſen afkomſtich van de Goden ſelfs/ ſpecialijck van Phæbus/ waer over ock Virgilius/ (ſpꝛeeckende van den koninck Latinus/ ſoon van Circe/ dochter van Phæbus) noemt deſe gheſtraelde croon/ Solis Avi ſpecimen, zijnde 'tdꝛagen van de ſelve/ (c) Phæbus en ſijne poſteritept/ pꝛincipalijck toeghe ſchꝛeven; hoewel ock aen Jupiter/ Bacchus/ Aurora/ en andere Goden. (c) Lib. 12. Æneid.

Claudianus de 3 Honorii Conſul.

V. Het kuſſen van des keyſers voeten/ altemet verandert in 't kuſſen van de handt/ kupen/ ende uppen/ upt deſe Goddelijcke verghelijckinghe voꝛts ghekomen/ heeft ſynen oꝛſpꝛonck van het ondt ghebꝛuyck vp de Romeynen. want alꝛhet een ghebꝛuyck was/ ofte te kuſſen de (d) beelden (d) Cicer. in Verr. act. 5. de Herculis ſtatua, & Lucret. lib. 1. ſepe ſalutarum, &c.

van

van hare Goden/ ofte de selve adorerende/ te staen wat van verre voor de selve/ ende solemnelijck te beweghen de rechterhandt aen de lippen/ ende alsdan/ worpende/ als oft sy kusskens hadden gheworpen/ soo het lichaem om te draepen/ (daer mede beteeckende het univers, ghedurich draepende/ dat sy regeerden) ('twelck was de rechte forme van adoreren) wierde het ten lesten mede een ghebruyck/ eerst aen de keysers/ zijnde naest de Godthepdt/ ende by sommighe ghehouden als Goden/ de selve in erkentenisse van hare hooghept/ van ghelycken te doen. Insghelijcx aen eenighe van hare generaels voor 't keyserijck/ ghelijck wy sien in dat van Cato Junior. Wiens charge gheexpireert zijnde de soldaten op syn vertreck de handen kusten/ 'twelck was een eere (segdt (a) Plutarchus) die de Romeynen selven deden aen dierghelycke capiteynen/ generaels zijnde. Wat belanght het kussen van de lippen/ 'tis apparent 'tselve mede aldaer in 't eerste seer ghemeen is ghewest. Quotidiana oscula (segdt Suetonius/ spreeckende van Tiberius) prohibuit edicto. Welck ghebruyck daer naer/ niet tegenstaende de selve ordonnantie/ niet en wierde achtergelaten in malkanderen te saluteren; ghelijck ghenoech te speuren is uyt Martialis. Doch eenighe van syn successeurs/ haer niet konnende vergenoegen met den naem van een mensch/ maer willende ghheeten werden Iuppiter, ende ghehouden als vleeschlijck ghetrouwt te hebben met Venus en de Maen/ ende op dierghelijcke andere sotte imaginatien meer/ pretenderende te wesen Divi, en waren niet te vreden met die ordinaris maniere van doen/ maer achten in hare Majesteyt grootelijcx verongelijckt te wesen/ ingheualle pemandt in't saluteren/ poochde hooghet te kussen/ dan hare voeten; al hoewel nochtans eenighe van haer/ permitteerden 't kussen van haer handt ende knyen aen de voornaemste. Exempel van't kussen van haer voeten ende handen zijn in (b) Caligula/ ende in hem aldereerst; ende van de knyen/ voeten ende handen/ in Maximinus de jonge: doch synen vader Maximinus d'oude/ al hoewel een tyrannich ende godtloos mensch/ wilde 't kussen van syn voeten niet (c) ghedooghen. Dii prohibeant (soo waren syn woorden) ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat. Maer Diocletianus (segdt Pomponius Lætus) constitueerde by Edict/ uti omnes sine generis discrimine prostrati pedes exoscularentur: quibus etiam venerationem quamdam adhibuit, exornans calciamenta auro, gemmis & margaritis. Ghelijck den Bisschop van Roomen doet/ voor die synen voet kussen; aenhebbende eenen carmosynen (d) fluweelen schoen/ met een gouwe cruys daer op. Een ceremonie eertyds soo wel by andere Bisschoppen (e) ende groote Prelaten/ als by den Paus ghebruyckt. Hoewel voor 't meestendeel een usancie is ghewest te kussen die handen der Bischoppen/ naer 'tgetuygenisse van den H. (f) Ambrosius/ ende (g) anders. Maer van dese maniere van doen aen de keysers/ tenuere (segdt Lipsius) superbum, ne dicam impium, hunc morem, (quid homo infra hominem, hominem abjicis) principes aliquot secuti, sed non è bonis. Ja een van hare beste princen/ Alexander Severus (het is verhaelt by Lampridius) wierde ghegroet simpelijck met synen name/ Ave Alexander. Si quis, caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, uti adulator, vel abjiciebatur, si loci ejus qualitas pateretur, vel ridebatur ingenti cachino, si ejus dignitas graviori subjacere non posset injuriæ. Ende (h) Martialis/ ten tyde van Trajanus die gouwe eeuw/ alwaer men mocht dencken wat men wilde/ en segghen wat men docht/ verzocheyt die duyfle flatterijen Domitiano aenghedaen/ ende

Ad Parthos (segdt hy) proculite pileatos,
Et, inopes, humilesque supplicesque,
Pictorum sola basiate Regum.

Veer

a In Cat. Min. De hac re vide etiam in Bruto, ubi de conjuratione Cæsaricida.

b Dio Cass. Hist. 59.

c Capitolin. in Maximino juniore.

d Basingstoch Hist. Brit. 6. Not. 6.

e Casaubon. Exercit. 14. §. 4. in Baronium.

f De dignitate Sacerdot. c. 2.

g Greg. Turon. lur. par. 5. c. 378.

h Lib. 10. Epig. 72.

Veer by de wilde gaet, en andere Barbaren
Ghevryntſd, beleefſitch volck, verkoopen uwe waeren.
Teneckt dat wy hebben hier, een vrye Republijck.
't Playmſtrijcken ſtaet te geld, beſt in een koninckrijck.

a Volzonā. Hiſt. Sclauor. 1. cap. 15 Edit. Reineccii. Cantacuzen. Hiſt. 1. cap. 16.

't kuſſen van de knye / was noch onlanex over eenighe eeuwen in't (a) Oosterſche keyſerijck / dat Conradus de derde 't zijnder bpeenkomſte met Emanuel Commenus ſoo grooteliſer miſ haechde / dat hp niet en wilde ghebooghen / ten reſpecte van den perſoon / die hp repzeſenteerde (zijnde keyſer in't Weſten) dat den keyſer Comnenus / al ſittende / ſoo veel als een kus van hem ſtaende ſoude ontfanghen: waer over de ſaecke bp haer reſpective Raden in deliberatie ghelept zijnde wierde verſtaen / dat in equis ſe viderent, & ita ex paritate convenientes ſedendo ſe & oſculando ſalutarent. Noch en wilde Mulcalles / koninck van Tunis / kuſſen den voet van den Paus / Paulus den derden / maer ſyne knyen alleenlijck. Doch 't kuſſen van de handt van groote pzincen / werdt noch / (b) als in de oude tijden / gebzupckt / ende ghewoonlijck ghepzeſenteert als een ghetupghenisſe van gheaffectioneerden dienſt aen andere groote perſonagien. Ineſt (ſeydt Plinius) in aliis partibus quædam religio, ſicut dextra oſculis averſa appetitur, fide corrigitur.

b Arian. in Epiſtet. 1. cap. 19. Senec. Ep. 119.

D'Oude Perſianen (ſeydt Herodotus) malcanderen ontmoetende / konde haer egalitept in't kuſſen bekent werden. want in't ſaluteeren kuſten ſp den anderen: maer ingevalle den eenen ben wat minder qualitept was / kuſten ſp alleenlijck de wanghen; en ingheualle van veel minder edeldom / viel neder ter aerden / en adozeerde den anderen. Want bp 't ſimpel adozeren wozt menichmael verſtaen / wanneer pemant kuſt ſyn eygen handt / ofte voozſten vinger / met het bupgen van ſyn lichaem: maer het vallen ter neder ('twelck ſuppleert het kuſſen van de voeten) ghevoecht bp die ceremonie / beteeckent particulierlijck de Perſiaenſche adozeeringhe; die / als het blijckt / bp dat van Martialis hier voozen gheciteert / kuſten van ghelijcken (ingheualle de diſtantie 't ſelve permitteerde) in't adozeeren de voeten van hare koninghen.

c Lib. 8. (c) Xenophon ghetupght / dat niemandt en vermochte die koninghen van Perſien aen te ſpzeecken / ten ware / eerſt ter aerden vallende / die koninckliſcke voeten hadden ghekuſt: ghelijck oock noch die Japonners ende Spaneſers / willende hunnen Pzince groeten ende eeren / met hun voozhoofd die aerde kloppen. Ipſe (ſeydt Lampzidius van Alexander Severus) adorari ſe vetuit (mepnende met dat goddelijck reſpect van de handt te kuſſen) quum jam cœpiſſet Heliogabalus adorari regum more Perſarum. Waer over

d De benefic. lib. 2. cap. 12 (d) Seneca / ſpzeckende van Caligula / die aen Pompeius Pennus een oudt Senatoz (naer dat hp hem hadde gheabſolveert / ende hem bupchde tot danckbaerhept) pzeſenteerde ſpnen ſlinckeren voet om te kuſſen / ſeydt / dat hp was / homo natus in hoc, ut mores liberæ civitatis Perſica ſervitute mutaret. Doch in't veranderen van de Gzieczſche vzyheydt in deſe ſlavernye hp Alexander / noemt het Q. Curtius; venerari, procumbere, & humi corpus proſternere ('twelck de beleekthept van deſe eeuw / ende de mode van andere landen (ick en weet niet met wat omen) mede onder ons ſoo gebzoocht heeft / dat wp den anderen in't ſaluteeren / met ſoo groote homagie adozeeren als de heydenen hare goden) ende van't ſelve ſeydt Juſtinus / Retentus eſt à Macedonibus mos ſalutandi reges, exploſa adoratione.

Deſe groote maniere van adozeeren (naer het ondt ghebzupck van de Perſianen) werdt noch tegheuwoozdich ghepleecht bp den Gzootvozſt van Moſcovien / den koninck van Calicut / den grooten Cham / den Turck / ende andere; oock ten deele in het knielen (beneffens 't kuſſen van de

(a) han-

Digitized by Google

(a) handen) by eenighe groote Princen in Europa. Dat mede het kuſſen van de voeten/ in't doen van homagie op inveſtiture aen groote Princen in Europa/ heeft in ghebruyck ghe weeſt/ ſien wy in dat van (b) Rollo/ ofte Robert/ eerſte Hartoch van Normandien/ ontfangende 't ſelve Hartochdom van Carel de Simple/ ende meer andere. Al iſt ſaecke dat in de leſte tyden/ ende noch teghenwoordich by ons/ het kuſſen in homagie/ (dat is/ *komende te hande ende te monde*), als de woorden zijn) ghelchiet aen de wanghe ofte lippen: jae van ſulcke kracht is/ dat ſonder 't ſelve de homagie/ niet voor wettelijck werdt aenghenomen. Ende dit is al 't ghene wy van canoniſeren/ ende adoreren/ midtſgaders 't kuſſen van de lippen/ handen/ ende voeten/ in't verby gaen/ hebben goet ghedacht te verhalen. Ende ſullen overſulcx wederom komen tot het ſimpel ſnoer/ ofte Diadema, 't welck eygentlijck was het teycken van koninckliycke ſouvereiniteyt in de oude tijden; zijnde het draghen van 't ſelve ſoo ſuſpect by de oude Romeynen in perſonagien van grooten aenſien ende authoriteyt/ dat een van de ghemeente/ hebbende alleenlijck een (c) wit ſnoer/ ofte Diadema, ghelet op den laurier-crans van Julius Cæſars beeldt/ 't ſelve niet alleen weder door laſt van de Tribunen/ Flavius ende Marullus/ wierde afgheruckt/ maer oock den ſelven perſoon daer over geappreheendeert ende gevangen genomen/ als een die daer door hadde gedeorogeert de publijcke dignyteyt in hem te ghe ven/ 't ghene eygentlijck toequam een Koninck. Zijnde dat van Pompeius van de ſelfde natuere; Ei candidâ faſciâ crus alligatum (ſeydt (d) Valerius) habenti, Favonius, Non refert, inquit, qua in parte corporis ſit Diadema; exigui panni cavillatione regias ejus vires exprobans. Uyt reden deſer ſuſpicie van de Diadema, midtſgaders dat den naem van een Koninck ſoo odieus was onder haer (niet teghenſtaende ſy in gheen minder ſlavernye en waren onder de Keyſers/ onder eenen anderen tijtel/ in't beginſel/ van eenighe andere natie onder haer Koningen) abſtineerden haer de Keyſers in't eerſte de Diadema te draghen. Wel is waer/ dat Caligula haſardeerde de ſelve aen te doen/ maer niet te ghebruycken. Inſigne regni (ſeydt Aurelius Victor) capiti nectere tentaverat. Van ghelijcken Eutropius/ ſpreeckende van hem/ Primus diademate impoſito dominum ſe appellari juſſit. Ock niemandt naer hem/ ontrent den tijdt van twee hondert tachtentich jaren/ affecteerde de ſelve Diadema openlijck te draghen: alhoewel ten leſten Heliogabalus droech een met koſtelijcke ghe ſteenten verciert; doch binnen 's huys/ om de vroukens dies te beter te behaghen. Voluit (ſeydt Lampridius) uti & diademate gemmato, quia pulchrior fieret, & magis ad fœminarum vultum aptus, quo & uſus eſt domi. So dat eerſt in Conſtantijn de Groote/ de Diadema bequam een continuele dracht: Habitum regium gemmis, & caput exornavit perpetuo diademate, ſeydt Victor/ ofte ſynen Epitomator. Al hoewel in't eerſte van ſyn rijck/ hy/ als andere/ mede hadde ſynen laurier-crans/ ende de ghe ſtraelde croon. Jae ſelfs naer dat hy een Chriſten geworden was. 't Verlaten van ſyne triumphale laurier-crans/ ende den ſelven te veranderen in een ſnoer of Diadema, ghemaeckt met goudt ende koſtelijcke ghe ſteenten om 't hooft/ werdt by (e) ſommige ghehouden in hem te zijn ghelchiet; om alſoo te quiteeren den Laurier/ Apollo toeghe eygent/ een teecken van Heydendom; d'welck niet wel en ſcheene te behoeghen aen dulsdanighen/ die welcke die tempelen van Apollo ſoo ghedeſtrueert hadde; ende om naer te volghen/ de maniere ghebruyckt by de Koninghen der Joden/ (waer van eenighe waren een typus ofte voorbeeldt van dien grooten Koninck/ wiens naem hy Conſtantinus ten leſten hadde beleden/ en profeſſie maeckte) nam de Diadema van goudt

a *Adam Contzen. Politic. lib. 7. cap. 4. §. 5. Et de Adorationc & Oſculatione manus, &c. Videſis Marc Anton. Surgent. Neapol. Illuſtrat. lib. 1. cap. 21. & Bullinger. de Rom. Imp. lib. 1. cap. 11.*

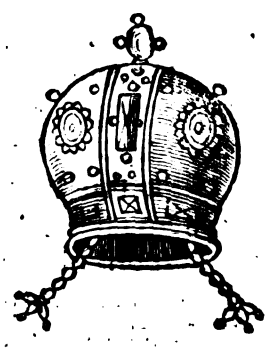
b *M. S. vet. apud Camd. in Normannis.*

c *Sueton. in Iulio Cæſare cap. 79.*

d *lib. 6. cap. 1. §. 7.*

e *Baron. Annal. tom. 3. ann. 337. & vide ann. 351.*

ende ghesteenten/ ende was de eerste die de selve alsoo gebruyckte/ ende naer hem syne successeurs; doch niet altijdt soo scrupuleus in't wech werpen van den laurier-crans als hy hadde gedaen/ zijnde het fatsoen van hare Diadema meest als dat van Constantinus. Maer daer naer/ wierde de keyserlijcke Diadema vermeerdert/ komende dwers over de crayn/ van d'een oor tot de andere/ ende ten lesten ghedraghen over een gouwe helmet ofte muts/ als teghenwoordich de besloten croonen op de hoeden. Maer ghelijck het een ghebruyck was/ de simpel Diadema achter om't hooft/ met eenen strick toe te binden; soo oock daer naer/ aen beyde de oren: als wy moghen vermoeden by de snoeren/ hanghende aen beyde zijden van hare hoofden/ in hare medalien/ ten ware/ dat aen haer mutsen/ ofte hoeden/ die snoeren waren vast ghewerckt/ als aen de Mijters van Bisschoppen. In somma/ sy waren soo veranderlijck in de fatsoenen van hare Diadema, als vrouwen in hare hulsels. Doch de forme van de leste Constantinopolitaensche Keysers/ als Crusius in syn Turco Græcia de selve heeft afghemaelt/ was dese;

Wordende het Diadema in't gulden bande de keysers in't eerste opgeset by des keysers guarde/ ofte by die de macht hadden haer plaetse te suppleeren op huldinge van keysers/ ofte by den voorgaenden keyser/ in't designeren van synen successeur/ ende daer naer/ door't omdragen op eenen schildt/ door't leger van de soldaten/ ende so by acclamatie verkoosen keyser. Doch ten lesten by den Patriarch van Constantinopolen/ wiens ampt aldaer het eygentlijck was/ als in Engelandt den Bisschop van Canterberch/ in Spangien van Toledo/ in Vranckrijck van Rhemus/ in Sweden van Upsalen.

3. Maer als den Patriarch van Constantinopolen croonde de keysers in't Oosten; soo inghelijcx den Paus in't Westen: doch met de derde ofte gouwe croone alleenlijck; aenghesien de keysers ghewoon zijn eerst ghecroont te werden tot Aecken/ in Ste Marien Kercke/ alwaer den Thzoon en Stoel is van Carel de Groote/ by den Aertz-Bisschop van Ceulen/ met de silvere croone als Koninck van Germanien; ende daer naer te Milanen/ in de Kercke van Ste Ambrosius/ by den Aertz-Bisschop aldaer/ met de ysere croon/ als Koninck van Italien; ende ten derden/ by den Paus/ ofte Cardinael van Hostia/ synen Vicarius/ met de gouwe croon/ als keyser/ in Ste Pieters Kercke binnen Roomen. De eerste crooninghe tot Aecken is ordinaris; de tweede/ ende derde/ somwijlen verschepden. Als wy sien in Frederick de derde/ die om de groote sterkte binnen Milanen/ anno 1452, by den Paus Nicolaus V. binnen Roomen met de ysere croon tot een Lombardisch Koninck is ghecroont ghewordden; ende inghelijcx drie dagen daer nae/ met de gouwe croon/ als keyser des Rijcx. Van ghelijcken Carel de vijfde/ by den Paus Clemens te Bolongien/ om te suppleren dat van Milanen ende Roomen/ beyde met de ysere ende gouwe croon/ mede is ghecroont ghewordden. Oock sedert/ Maximiliaen ende Matthias/ in plaetse

van

van Aecken/ beyde tot Franekkoxt/ mitsgaders Rodolphus tot Regenſ-burch: even als eertijdts de Princen binnen Roomen/ 'twelck 'twolck ende de milice eerſt naer de doodt van Nero ghewaer wierden/ ſeydt (a) Tacitus/ (evulgato Imperii arcano) mede op andere plaetſen te komen gheſchieden. Ock om de maer beydt te legghen/ wepnich aen gheleghen/ ſoo wanneer maer de ghecroonde/ met believen van 't volck/ ende de wapenen haer ſelven komen maintenieren; alhoewel nochtans/ naer ſnicke maniere van doen/ beyde de Rycken groote ſwarichept is overkomen: inder voeghen/ als oft het waer een Omen, ofte voorſeggynghe van toekomende troublen.

a *Hiſt. lib. 1.*

Doch/ nopende 'tſeggghen van de ſilvere croon tot Aecken/ ende de ſiere tot Milanen/ moetverſtaen werden/ dat de ſelve Rycke zijn van goudt/ als die binnen Roomen/ maer om verſchepden redenen alſoo gheheeten.

VI. Naeſt deſe volght den Scepter/ ende den Globus met het Cruys daer op. Nopende den Scepter/ ſommighe houden den ſelven veel ouder tepcken van Koninckkycke Majeſtept/ dan de Croon of Diadema. Juſtinus/ oft liever (b) Trogus Pompeius/ ſchijnt te ontkennen dat de oude Koningghen van Roomen hadden Diademata, ofte Croonen/ maer dat ſy in plaetſe van dien moeghen lancien/ die de Grieken noemen *Scepters*, overmidts de oude/ in plaetſe van de Goden/ de lancien adoreerden; jae/ by die ſolemneelen eedt gedaen hebben/ ter ghedachtenifſe van 'twelck noch tegenwoordich (ſeydt Juſtinus) de beelden van de Goden met lancien werden afgebeeldt/ ende dat/ by deſe ſyne woorden/ ſpreeckende van de oudtheyt van die Koningghen; Per ea adhuc tempora Reges haſtas pro diademate habebant, quas Græci *ſceptra* dixêre. Ock is het kenckter/ dat/ beyde in de Heylige ende prophane Hiſtorien/ den Scepter ouder is/ dan de Croone. In Homero/ leſen wy van Koningghen met Scepters/ maer gheen met Croonen. Ock in't diriveren van het Koninckryck tot Agamemnon/ ſeydt hy/ Agamemnon hadde den Scepter van Thyeſtes/ Thyeſtes van Atreus/ Atreus van Pelops/ Pelops van Mercurius/ Mercurius van Jupiter/ Jupiter van Vulcanus. Inder voeghen/ als oft de oudſte ende eminenſte charactere van eenen Koninck/ oft Koninckryck/ alleenlijck gheweeſt waer den Scepter. Ende hier upt komt het/ dat eertijdts die van Egypten in haer Hieroglyphique beduydeniſſe afbeelden Oſiris by de ghedaente van eenen Scepter/ met een oogh daer op: Significantes (ſeydt (c) Macrobius) hunc Deum Solem eſſe, regalique poteſtate ſublimem cuncta deſpicere; quia Solem Iovis oculum appellat antiquitas. Doch in de Heylighe Schriftuere is 'tſelve veel ouder/ dan 'twoordt daer mede beduydt woordt eenen Koninck ofte Souverain. *Den Scepter en ſal van Iuda niet ghenomen werden, tot dat Silo komt*, ſeydt Jacob/ dat is een Koninck/ ofte Regeerder/ ende dierghelijcke ghetuyghenifſen meer. Tot wat eynde de Koninghen den Scepter ontfanghen/ is te ſien upt deſe woorden/ nopende den ſelven ten tijde haerder Crooninghe; (d) Accipe ſceptrum, Regiæ poteſtatis inſigne, virgam ſcilicet regni rectam, virgam virtutis, qua te ipſum bene regas, & ſanctam Eccleſiam populumque videlicet Chriſtianum tibi à Deo commiſſum, Regia virtute ab improbis defendas, pravos corrigas, rectos pacifices, &, ut viam rectam tenere poſſint, tuo juvamine dirigas, quatenus de temporali regno ad æternum regnum pervenias. Ipſo adjuvante, cujus regnum & Imperium ſine fine permanet in ſæcula ſæculorum, *Amen*.

b *Hiſt. lib. 3.*

c *Saturnal. lib. 1. cap. 21*

d *Apud* Selden, his titles of honor, *pag. 177.*

Als de Scepter is het oynement van de rechterhandt/ ſoo van ghelijcken den Globus, met victoria ſomwijlen daer op/ een ſingulier tepcken van keyſerlijcke dignitept in de ſlincker handt. Het ſolemneel ghebruyck van 't ſelve in 't keyſerijck/ werdt by (e) ſommighe ghecobſerveert inden ſtaet van

e *Vide Lipſium de militia Romana, lib. 4. Dialog. 5.*

Digitized by Google

Roomen gheweest te zijn/ aleer de Keysers waren Christenen. Den eersten die den Globus ghebruyckte (seydt (a) Isidorus) was Augustus; Pilam (seydt hy) in signa constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subjectas, ut malis figuram orbis ostenderet. Doch naermaels als het Heylich Cruys was ghekomen in estime/ ende by de Keysers aenghenomen in grooter weerdighept/ wierde t'selve ghevoeght by de Globus in de handen van hare beelden/ ofte statuæ, somwijlen in de slincker/ somwijlen in de rechterhandt. Den eersten/ die 't selve hadde in syn beeldt/ alse statua, volghens de beste ghetuyghenisse/ was Justinianus/ die 't selve hadde in de slinckerhandt van syn groot beeldt te Constantinopolen/ als (b) Procopius schrijft/ betreckenende beyde/ naer syn seggen/ dat de Tyt ende het Lant den Keyser onderdanich was/ door de merite van 't Cruys. Van gelycken (c) Suidas, spreeckende van't selve beeldt/ seyde/ dat hy hielde sonen kloot met een Cruys daer op/ in de slinckerhande/ betoonende daer mede dat hy door 't gelooven in het cruys/ Keyser van de gantsche werelt geworden was. Want de Globus, seydt hy/ betreckent de werelt/ zijnde van gheliycke forme/ ende het cruys 'tgheloof/ overmidts Godt in den uytersten daer aen ghenaghelt was. (d) Lipsius en andere ghetuyghen langh voor Justinianus in ghebruyck gheweest te hebben/ pomum Imperii te draghen/ met een cruys daer op/ want men sulcke numismata vindt/ van Theodosius/ ende anders Keyseren. Jae (e) Nicephorus ghetuyght/ dat Constantinus aen de Globus, 't cruys toeghevoeght heeft. Van welcke Globus (f) Gotfridus Viterbiensis/ Notarius van den Keyser Conrad de derde/ Frederick Barbarossa/ ende Henrick de vierde/ bringht voort dese verssen;

a *Origin. lib. 17. cap. 3.*

b *l. 1. de Ædificiis Iustin.*

c *Verbo Iustinianus.*

d *lib. 3. de Cruce, cap. 16.*

e *lib. 7.*

f *Chronic. part. 19.*

Dit woort *Palla*, komt van het Duytsch woort *Bal.*

Aureus ille globus, pomum, vel palla vocatur,
Unde figuratum mundum gestare putatur,
Quando coronatur palla ferenda datur.
Significat mundum forma perhibere rotundum,
Intus habet plenum terrestri pondere fundum,
Quem tenet arcana palla ferenda manu.
Hæc fuit ex terris mundi collecta quaternis,
Ut foret Imperii manibus gestanda supernis,
Hac tulit Imperium Iulius arte suum.
Taliter hunc mundum gestat manus una rotundum,
Regius includit sic omnia climata pugnus,
Taliter omne quod est regia pompa tenet.

Ende daer naer verhaelt ons;

Quid significet Crux, posita super aureum pomum.

Crux super est pomo, Cœli super insita dono,
(Suscipe corde bono, Rex, quæ tibi mystica promo
Teque sedente throno, prospice quid sit homo)
Crux & Palla simul pariter connexa tenentur,
Hæc magis, illa minus per te reverenda videntur
Hæc ferit, hæc sanat, hæc perit, illa manet.
Si mundana cupis pugno concludere regna,
Significata Crucis tibi sint reverenter habenda
Servulus esto Dei, qui tua sceptra regit.

Voorts dese teghenwoordich ghebraghen by de Paltz-Graven van den Rhijn/ op de crooninghe van de Keysers/ by den naem van Pomum Imperiale,

Digitized by Google

riale. In de Bulle van Carel de vierde / Comes (a) Palatinus Rheni pomum Imperiale portar à latere dextro; als / den Hertoch van Saxen draeghe het Sweerdt / ende de Marquijs van Brandenburch den Scepter / ende zetten by boven Carel de (b) vijfde / de Palatz-Graven vergunt / beneffens Keyseren / den pomum te voeren in haer wapen.

a *Aurea Bull. Caroli IV. cap. 22.*

b *Marq. Freher. Orig. Palat. lib. 1. cap. 15.*

De voorders ceremonien / beneffens de salvinghe / Croon / Scepter / ende Globus met het Cruys / ghebruyckt op d'Inauguratie van souveraine Princen ut Christenrijck / sulcke Koningen / konnen best gheslen werden upt ne particuliere ceremonialen van elck Koninckrijck: ende overulx sal alleenlijck hier by voeghen de crooninghe van eenen Koninck / met syn Koninginne / in een electijf koninckrijck. Soo lupden de voorden in Pontificali Romano, geconfirmeert by den Paus Clemens den achtsten / vermidts d'antiquiteyt / ende authoriteyt dan den selven / midtsgaders dat de Pontificale selfs is in wermighe handen / hier te lesen;

De Benedictione, & Coronatione Regis;

(c) Cum est Rex coronandus, Episcopi Regni ad Civitatem ubi coronatio fieri debet, convocantur. Rex triduanum jejunium devote peragit, per hebdomadam precedentem, videlicet quartâ & sextâ feriâ, & sabbato. Dominica vero proxima sequenti coronatur; qua ipse rex se ad communionem parat. Ecclesia vero ipsa Metropolitana, sive Cathedralis, ubi solemnitas celebrabitur, paretur & ornetur, quo melius fieri poterit. Ad altare majus parantur ea quæ consueta sunt parari, Pontifice celebrante, & credentia juxtà altare cum rebus opportunis. Super altare ponitur *Gladius*, *Corona*, & *Sceptrum* Regi danda, & *Oleum Catechumenorum*; *bombyx* ad ligandum & extergendum brachium Regis, & inter scapulas post unctionem. *Fascia* ad ligandum bombycem in brachio. Paratur in ecclesia in loco competenti *Thalamus*, sive suggestum pro Rege, in quo sit Regalis sedes ornata, & thalamus ipse sit ornatus pannis sericeis, & aulæis; sed advertendum est, quod altitudo thalami non sit major quam gradus supremus altaris. Paratur etiam in loco convenienti *Tentorium*, sive papilio, sub quo Rex vestes regales, pro regni consuetudine, quæ ibidem pro eo parantur, suo tempore recipit. Et si *Regina* etiam simul est coronanda, paratur pro ea alius *Thalamus*, non longe à regio, sed illo aliquantulum humilior, & ita sunt situandi thalami, ut inde possint videri altare, & Pontifex celebrans. Parantur etiam ante altare hinc & inde sedes, pro numero *Episcoporum* coronationi interessentium.

c *Pontificale Romanum, Parisiis 1615. fol. 127. item, Romæ, 1611. fol. 161.*

Die autem Dominica, qua Rex benedicendus & coronandus est, omnes *Episcopi* conveniunt, mane in Ecclesia, in qua hoc fieri debet, & Metropolitanus, sive Pontifex, ad quem spectat, parat se solemniter cum Ministris, Missam celebraturus, paramentis tempori convenientibus. *Episcopi* vero induuntur supra *rochetum* (vel supra *superpelliceum*, si sint religiosi) *amictu*, *stola*, *pluviali albo*, & *mitra simplici*. Quibus omnibus paratis, *Metropolitanus* in faldistorio ante medium altaris posito sedet cum mitra, & Episcopi parati hinc & inde super sedibus pro eis paratis, quasi in modum coronæ sedentes, sibi assistunt. Interim, Rex vestibus militaribus indutus, cum suis Prælatis Domesticis non paratis, ac Baronibus, Nobilibus, & aliis, venit ad Ecclesiam; & cum fuerit prope Presbyterium, duo priores *Episcopi* ex paratis veniunt ei obviam, & cum mitris capita, illi aliquantulum inclinantes, ipsum inter se medium, *birreto* deposito, usque ante Metropolitanum deducunt, cui *Rex* caput inclinans, humilem reverentiam exhibet; qua facta prior Episcoporum deducentium stans, detecto capite, versus ad *Metropolitanum*, dicit intelligibili voce;

Reverendissime Pater, postulat Sancta Mater Ecclesia Catholica, ut præsentem egregium militem ad dignitatem Regiam sublevetis.

Digitized by Google

Interrogat Metropolitanus.

Scitis illum eſſe dignum, & utilem ad hanc dignitatem?

Ille reſpondet.

Et novimus, & credimus eum eſſe dignum & utilem eccleſiæ Dei, & ad regimen hujus regni.

Metropolitanus dicit.

Deo gratias.

Tunc ſedet *Rex* medius inter duos *Epiſcopos* deducentes, congruenti ſpatio à *Metropolitano*, ita ut illi faciem vertat; ipſi etiam deducentes *Epiſcopi*, ſenior ad dexteram, alius ad ſiniſtram Regis ſe collocant, ut & ipſi ad alterutrum facies vertant. Quibus ſic ſedentibus, poſtquam aliquantulum quieverunt, *Metropolitanus* coronandum *Regem* admonet, dicens;

Cum hodie per manus noſtras, optime Princeps, qui Chriſti Salvatoris noſtri vice in hac re fungimur (quamvis indigni) ſacram unctionem, & regni inſignia ſis ſuſcepturus; bene eſt ut te prius de onere, ad quod deſtinaris moneamus. Regiam hodie ſuſcipis dignitatem, & regendi fideles populos tibi commiſſos curam ſummam. Præclarum ſane inter mortales locum, ſed diſcriminum, laboris, atque anxietatis plenum. verùm, ſi conſideraveris, quod omnis poteſtas à Domino Deo *eſt, per quem Reges regnant, & Regum conditores juſta decernunt, in quoque de grege tibi commiſſo ipſi Deo rationem es redditurus. Primum, pietatem ſervabis, Dominum Deum tuum tota mente, ac puro corde coles. Chriſtianam religionem, ac fidem Catholicam, quam ab incunabulis profeſſus es, ad finem uſque inviolatam retinebis, eamque contra omnes adverſantes pro viribus defendes. Eccleſiarum Prælatis, ac reliquis Sacerdotibus condignam reverentiam exhibebis. Eccleſiaſticum libertatem non conculcabis. Juſtitiam, ſine qua nulla ſocietas diu conſiſtere poteſt, ergo omnes inconcuſſè adminiſtrabis, bonis præmia, malis debitas pœnas retribuendo. Viduas, pupillos, pauperes, ac debiles ab omni oppreſſione defendes. Omnibus te adeuntibus benignum, manſuetum, atque affabilem, pro regia tua dignitate te præbebis. Et ita te geres, ut non ad tuam, ſed totius populi utilitatem regnare, præmiumque benefactorum tuorum non in terris, ſed in cœlo expectare videaris. Quod ipſe præſtare dignetur, qui vivit, & regnat* Deus, *in ſæcula ſæculorum.* Reſp. *Amen.*

Rex electus accedit ad *Metropolitanum*, & coram eo, detecto capite, genuflexus, facit hanc profeſſionem, dicens.

Ego N. *Deo annuente, futurus Rex* N. *profiteor, & promitto coram* Deo, *& Angelis ejus deinceps Legem, Juſtitiam & Pacem Eccleſiæ Dei, populoq; mihi ſubjecto pro poſſe, & noſſe facere, ac ſervare, ſalvo tendigno miſericordiæ Dei reſpectu, ſecut in conſilio fidelium meorum melius potero invenire. Pontificibus quoque Eccleſiarum Dei condignum, & Canonicum honorem exhibere; atque ea quæ ab Imperatoribus, & Regibus, Eccleſiis collata, & reddita ſunt, inviolabiliter obſervare. Abbatibus, Comitibus, & Vaſallis meis congruum honorem, ſecundum conſilium fidelium meorum præſtare.*

Deinde ambabus manibus tangit librum Euangeliorum, quem *Metropolitanus* ante ſe apertum tenet, dicens.

Sic me Deus adjuvet, & hæc ſancta Dei Euangelia.

Poſtea *Rex* electus *Metropolitani* manum reverenter oſculatur.

His expeditis, illo genuflexo manente, *Metropolitanus* depoſita mitra, ſurgit, & ſtans verſus ad ipſum coronandum, dicit competenti voce ſequentem orationem, quam etiam dicunt omnes Pontifices parati, ſimiliter ſine mitris ſtantes; dicunt etiam omnia alia benedictionem, & coronationem ipſam concernentia, voce ſubmiſſa, *Metropolitanum* tamen in omnibus obſervantes, & imitantes.

Oremvs.

Omnipotens ſempiterne Deus, Creator omnium, Imperator Angelorum, Rex Regum, & Dominus Dominantium, qui Abraham *fidelem ſervum tuum de hoſtibus triumphare feciſti,* Moyſi, & Ioſue, *populo tuo prælatis multiplicem victoriam tribuiſti, humilemque* David *puerum*

Digitized by Google

puexum tuum regni fastigio sublimasti, & Salomonem sapientiæ, pacisque ineffabili munere ditasti; respice, quæsumus, Domine, ad preces humilitatis nostræ, & super hunc famulum tuum N, *quem supplici devotione in Regem eligimus, Bene ✠ dictionum tuarum dona multiplica, eumque dexteræ tuæ potentia semper, & ubique circunda; quatenus prædicti* Abrahæ *fidelitate firmatus,* Moysi *mansuetudine freetus,* Iosuæ *fortitudine munitus,* David *humilitate exaltatus,* Salomonis *sapientia decoratus, tibi in omnibus complaceat & per tramitem justitiæ inoffenso gressu semper incedat; tuæ quoque protectionis galea munitus, & scuto insuperabili jugiter protectus, armisque cælestibus circumdatus, optabilis de hostibus Sanctæ Crucis* Christi *victoriæ triumphum fœliciter capiat, terroremque suæ potentiæ illis inferat, & pacem tibi militantibus lætanter reportet. Per Christum Dominum nostrum, qui virtute sanctæ Crucis tartara destruxit, regnoque Diaboli superato, ad cælos victor ascendit, in quo potestas omnis, regnique consistit victoria, qui est gloria humilium, & vita salusque populorum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum.* Resp. *Amen.*

Posthæc *Metropolitanus* cum mitra procumbit supra faldistorium. *Rex* vero ad ejus sinistram in terram prosternit, aliis Prælatis paratis ante sedes suas similiter procumbentibus. Tunc cantores incipiunt, & prosequuntur Litanias, Choro respondente. Cum dictum fuerit.

Vt omnibus fidelibus, &c.

Resp. *Te rogamus audi Nos.*

Metropolitanus surgit, & accepto baculo Pastorali in sinistram manum, super electum *Regem* prostratum, dicit.

Vt hunc electum in Regem *coronandum bene ✠ dicere digneris.*

Resp. *Te rogamus audi nos.*

Secundò dicit.

Vt hunc electum in Regem *coronandum bene ✠ dicere & con ✠ secrare digneris.*

Resp. *Te rogamus audi nos.*

Producendo semper super eum signum Crucis. Idem dicunt, & faciunt Episcopi parati, genuflexi tamen permanentes. Quo dicto, Metropolitanus redit ad accubitum, Cantoribus resumentibus, & perficientibus Litanias. Quibus finitis, Metropolitanus, deposita mitra, surgit, illo prostrato, atque Episcopis, deposita mitra, genuflexis manentibus, versus ad coronandum, dicit.

Pater noster.

Vers. *Et ne nos inducas in tentationem.*

Resp. *Sed libera nos à malo.*

Vers. *Salvum fac servum tuum, Domine.*

Resp. *Deus meus sperantem in te.*

Vers. *Esto ei, Domine, turris fortitudinis.*

Resp. *A facie inimici.*

Vers. *Nihil proficiat inimicus in eo.*

Resp. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.*

Vers. *Domine exaudi orationem meam.*

Resp. *Et clamor meus ad te veniat.*

Vers. *Dominus vobiscum.*

Resp. *Et cum Spiritu tuo.*

OREMVS.

Prævenè, Domine, huic famulo tuo dexteram cælestis auxilii; ut te toto corde perquirat, & quæ digne postulat, consequi mereatur.

Actiones nostras, quæsumus, Domine, aspirando prævenì, & adjuvando prosequere; ut cuncta nostra oratio, & operatio à te semper incipiat, & per te cœpta finiatur. Per Christum Dominum nostrum. Resp. *Amen.*

Post-

Digitized by Google

Poſthæc *Metropolitanus* ſedet, accipit mitram, & electus *Rex* coram eo genuflectit, & circumſtantibus Prælatis paratis, cum ſuis mitris in modum coronæ, *Metropolitanus* intingit pollicem dexteræ manus in oleum Catechumenorum, & inungit in modum Crucis, illius brachium dexterum, inter junctúram manus, & junctúram cubiti, atque inter ſcapulas, dicens hanc orationem;

DEVS, DEI *filius*, JESVS CHRISTVS *Dominus noſter, qui à Patre oleo exultationis unctus eſt, præ participibus ſuis; ipſe per præſentem ſanctæ unctionis infuſionem* SPIRITVS PARACLITI *ſuper caput tuum bene + dictionem infundat, eandemque uſque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc viſibili & tractabili oleo, dona inviſibilia percipere, & temporali regno juſtis moderationibus exacto, æternaliter cum eo regnare mereatur, qui ſolus ſine peccato, Rex Regum vivit, & gloriatur cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti* DEVS, *per omnia ſæcula ſæculorum*. Reſp. *Amen*.

OREMVS.

Omnipotens, ſempiterne DEVS, *qui* Azahel *ſuper* Syriam, *&* Jehu *ſuper* Iſraël *per* Eliam, David *quoque &* Saulem *per* Samuelem *Prophetem in Reges unxiſti, tribue, quæſumus, manibus noſtris opem tuæ benedictionis, & huic famulo tuo* N. *quem hodiè, licet indigni, in Regem ſacra unctione delinimus, dignam delibutionis hujus efficaciam, & virtutem concede; conſtitue,* DOMINE, *principatum ſuper humerum ejus, ut ſit fortis, juſtus, fidelis, providus, & indefeſſus regni hujus, & populi tui gubernator, infidelium expugnator, juſtitiæ cultor, meritorum, & demeritorum remunerator, Eccleſiæ tuæ ſanctæ, & fidei Chriſtianæ defenſor, ad decus, & laudem tui nominis glorioſi. Per Dominum noſtrum* Ieſum Chriſtum *filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia ſæcula ſæculorum*. Reſp. *Amen*.

Quo facto, *Metropolitanus* lavat, & abſtergit manus, ſurgit cum mitra, deſcendit ante altare, ubi depoſita mitra, ſtans, cum ſuis miniſtris facit Confeſſionem. *Rex* verò electus ad partem ſe retrahit, & genuflexus cum ſuis Prælatis Domeſticis idem facit. Similiter, & *Epiſcopi* parati ſine mitris ſtantes, bini, & bini. Confeſſionem dicunt. Finita Confeſſione, *Metropolitanus* aſcendit ad altare, & procedit in Miſſa, more ſolito uſque ad *Alleluia*, ſive ultimum verſum *Tractus*, vel *Sequentiæ* excluſive, Prælatis paratis juxta ſuas ſedes ſtantibus vel ſedentibus, prout tempus requirit. Interim, ſchola inchoat *Introitum*, & proſequitur in Miſſa; & *Rex* à ſuis ducitur in Sachriſtiam, vel ſub papilione ad hoc parato, ubi inter ſcapulas & brachium inunctum bombyce bene abſtergitur, & induitur regalibus indumentis, & more regni. Paratus itaque *Rex*, & ornatus, procedit cum ſuis Prælatis, Baronibus, & aliis ad eminentem, & ornatum thalamum, in Eccleſia ſibi præparatum, & ibi ſuper aliquo faldiſtorio ornato genuflexus incumbens, audit Miſſam, quam Prælati ſui non parati circumſtantes etiam genuflexi legunt uſque ad *Alleluia*, ſive ultimum verſum *Tractus*, vel *Sequentiæ* excluſive. Miſſa dicitur de die, & cum Oratione diei, dicitur pro ipſo electo Rege, ſub uno *Per Dominum*, hæc Oratio.

Quæſumus, Omnipotens Deus, ut famulus tuus N. *Rex noſter, qui tua miſeratione ſuſcepit regni gubernacula, virtutum etiam omnium percipiat incrementa, quibus decenter ornatus, & vitiorum monſtra devitare, & ad te, qui via, veritas, & vita es, gloriaſius valeat pervenire. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia ſæcula ſæculorum*. Reſp. *Amen*.

Graduali cantato, *Metropolitanus* ſedet ante altare cum mitra in faldiſtorio, & *Rex* à ſuis aſſociatus medius inter priores Prælatos paratos ad *Metropolitanum* reducitur, cui facta reverentia, ut priùs, genuflectit coram eo. Tunc *Metropolitanus* accipit *Gladium*, quem unus Miniſtrorum ſibi porrigit de altari, & illum evaginatum tradit in manus *Regis*, dicens.

Accipe

Digitized by Google

Accipe gladium de altari sumptum per nostrum manum, licet indignas, vice tamen, & auctoritate sanctorum Apostolorum consecratas, tibi regaliter concessum, nostraq; Benedictione officio, in defensionem sanctæ DEI *Ecclesiæ divinitus ordinatum; & memor esto ejus, de quo Psalmista prophetavit, dicens;* Accingere gladio tuo, super femur tuum potentissime; *ut in hoc per eundem vim æquitatis exerceas, molem iniquitatis potenter destruas, & sanctam* DEI *Ecclesiam, ejusque fideles propugnes, ac protegas; nec minus sub fide falsos, quam Christiani nominis hostes exeores ac dispergas, viduas, & pupillos clementer adjuves, ac defendas; desolata restaures, restaurata conserves; ulciscaris injusta, confirmes benè disposita; quatenus hæc agendo, virtutum triumpho gloriosus, justitiæque cultor egregius, cum mundi salvatore sine fine regnare mereatis. Qui cum Deo Patre, & Spiritu Sancto vivit, & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum.* Resp. *Amen.*

His expeditis, ensis à Ministris in vaginam reponitur, & *Metropolitanus* accingit ense *Regem* dicens.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime; & attende, quod Sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Et mox *Rex* accinctus surgit, & eximit *ensem* de vagina, illumque viriliter vibrat, deinde super brachium sinistrum tergit, & in vaginam reponit; atque iterum coram *Metropolitano* genuflectit. Tunc ei Corona imponitur, quam omnes Prælati parati, qui adsunt, de altari per Metropolitanum sumptam manibus tenent, ipso *Metropolitano* illam regente, capiti illius imponente, ac dicente.

Accipe Coronam regni, quæ licet ab indignis, Episcoporum tamen manibus, capiti tuo imponitur. In Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quam sanctitatis gloriam, & honorem, & opus fortitudinis, significare intelligas, & per hanc te participem Ministerii nostri non ignores. Ita, ut sicut Nos in interioribus pastores, rectoresque animarum intelligimur, ita & tu in exterioribus verus Dei cultor, strenuusque contra omnes adversitates Ecclesiæ Christi Defensor assistas, regnique tibi à Deo dati, & per officium nostræ benedictionis, in vice Apostolorum, omniumque Sanctorum, regiminis tuo commissi utilis executor, proficuusque regnator semper appareas, ut inter gloriosos Athletas, virtutum gemmis ornatus, & præmio sempiternæ felicitatis coronatus cum Redemptore, ac Salvatore nostro Jesu Christo, cujus nomen, vicesque gestare credris, sine fine glorieris. Qui vivit, & imperat DEUS *cum Patre, & Spiritu Sancto in sæcula sæculorum.* Resp. *Amen.*

Postea Metropolitanus dat ei adhuc genuflexo *Sceptrum*, dicens.

Accipe Virgam virtutis, ac veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere improbos, errantes viam docere, lapsis manum porrigere, dispergere superbos, & relevare humiles, & aperiat tibi ostium JESUS CHRISTUS *Dominus noster, qui de semetipso ait,* Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, *qui est clavis* David, *& Sceptrum domus* Israël, *qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Sitque tibi ductor qui educit vinctum de domo carceris, sedentem in tenebris, & umbra mortis; & in omnibus sequi merearis eum, de quo* David *Propheta cecinit,* Sedes tua, DEUS, in sæculum sæculi: virga directionis, virga regni tui; *& imitando ipsum, diligas justitiam, & odio habeas iniquitatem, quia propterea unxit te* DEUS, DEUS *tuus, ad exemplum illum, quem ante sæcula unxerat oleo exultationis, præ participibus suis,* JESUM CHRISTUM *Dominum nostrum, qui cum eo vivit, & regnat* DEUS, *per omnia sæcula sæculorum.* Resp. *Amen.*

Tunc *Regi* surgenti discingitur ensis, & in vagina datur alicui, qui eum ante *Regem* immediatè portat. Et *Metropolitanus* cum aliis Prælatis paratis deducit *Regem Sceptrum* in manu, & *Coronam* in capite ferentem, medium inter se à dexteris, & digniorem Prælatum paratum à sinistris *Regis* incedentem ad solium supra thalamum, & adjuvante eum digniore Prælato prædicto, intronizat *Regem*, in solio, dicens.

Sta, & retine amodò locum tibi à DEO *delegatum, per auctoritatem Omnipotentis* DEI, *& per præsentem traditionem nostram, omnium scilicet Episcoporum, cæterorumque*

 fere-

ſervorum; *& quanto Clerum ſacris altaribus propinquiorem perſpicis, tanto ei potiorem in locis congruis honorem impendere memineris; quatenus mediator* DEI, *& hominum, te mediatorem Cleri, & plebis permanere faciat.*

Deinde *Metropolitanus* depoſitâ mitrâ, ſtans verſus ad altare inchoat, ſchola proſequente, Hymnum,

Te DEVM *laudamus.*

Qui totus dicitur: quo incepto, *Metropolitanus* accedit ad dexteram *Regis*, ibi continuò manens, uſque ad finem hymni; & eo finito, *Metropolitanus* ſtans, ut priùs, ad dexteram *Regis* ſine mitra, dicit ſuper illum verſus.

Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua.

Reſp. *Juſtitia, & Judicium præparatio ſedis tuæ.*

Verſ. *Domine exaudi orationem meam*.

Reſp. *Et clamor meus ad te veniat.*

Verſ. *Dominus vobiſcum*.

Reſp. *Et cum Spiritu tuo.*

OREMVS.

DEVS, *qui victrices* Moyſi *manus in oratione firmaſti, qui quamvis ætate langueſceret, infatigabili ſanctitate pugnabat, ut dum* Amalech *iniquus vincitur, dum probatius nationum populus ſubjugatur, exterminatis alienigenis, hereditati tuæ poſſeſſio copioſa ſerviret; opus manuum tuarum pia noſtræ orationis exauditione confirma; habemus & Nos apud te, ſancte Pater,* DOMINVM *Salvatorem, qui pro Nobis manus ſuas extendit in Cruce, per quem etiam precamur, altiſſime, ut, tua potentia ſuffragante, univerſorum hoſtium frangatur impietas, populuſque tuus, ceſſante formidine, te ſolum timere diſcat, Per eundem Chriſtum Dominum noſtrum*. Reſp. *Amen*.

OREMVS.

DEVS *inenarrabilis auctor mundi, Conditor generis humani, confirmator regni, qui ex utero fidelis amici tui Patriarchæ noſtri* Abrahæ *præelegiſti Regem ſæculis profuturum, in præſentem inſignem Regem hunc, cum exercitu ſuo per interceſſionem beatæ* Mariæ *ſemper Virginis, & omnium Sanctorum uberi benedictione locupleta; & in ſolium regni firma ſtabilitate connecte: viſita eum ſicut viſitaſti* Moyſen *in rubo*, Ioſue *in prælio*, Gideonem *in agro*, Samuelem *in templo, & illa eum ſiderea benedictione, ac ſapientiæ tuæ rore perfunde, quam beatus* David *in Pſalterio*, Salomon *filium ejus, te remunerante, percepit de cælo. Sis ei contra acies inimicorum lorica, in adverſis galea, in proſperis ſapientia, in protectione clypeus ſempiternus. Et præſta, ut gentes illi teneant fidem, Proceres ſui habeant pacem, diligant caritatem, abſtineant ſe à cupiditate, loquantur juſtitiam, cuſtodiant veritatem, & ita populus iſte ſub ejus imperio pullulet, coalitus benedictione æternitatis; ut ſemper tripudiantes maneant in pace, ac victores. Quod ipſe præſtare dignetur qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia ſæcula ſæculorum*. Reſp. *Amen*.

Quibus finitis, *Metropolitanus* cum Prælatis paratis redit ad ſedem ſuam, vel faldiſtorium prope altare, & (niſi ſit coronanda *Regina*) dicitur *Alleluia*, ſive ultimus verſus *Tractus*, vel *Sequentiæ*, *Evangelium*, & alia uſque ad *Offertorium* incluſive. Quo dicto, *Metropolitanus* reſidet in faldiſtorio ſuo ante medium altaris cum mitra, & *Rex* à ſuis Prælatis & Baronibus aſſociatus venit ante *Metropolitanum*, coram quo genuflexus, detecto capite, offert ei aurum, quantum ſibi placet, & manum *Metropolitani* recipientis oſculatur.

Deinde ad ſolium ſuum revertitur. *Metropolitanus* lavat manus, ſurgenſque accedit ad altare, & proſequitur Miſſam uſque ad Communionem. Cum Secreta dici dicitur pro Rege, ſub uno, *Per Dominum noſtrum*.

Secre-

Digitized by Google

Secreta.

Munera, quæsumus, DOMINE, *oblata sanctifica, ut, & nobis unigeniti tui corpus & sanguis fiant; &* Regi *nostro ad obtinendam animæ, corporisque salutem, & ad peragendum injunctum officium, te largiente, usquequaque proficiant. Per eundem Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM *filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti* DEVS, *per omnia sæcula sæculorum.* Resp. *Amen.*

Pax datur Regi per Primum ex Prælatis paratis, cum instrumento ad hoc ordinato. Postquam *Metropolitanus* se de corpore, & sanguine, quem totum sumere debet, communicaverit, *Rex*, detecto capite, de thalamo suo accedit ad altare, coram quo, in supremo gradu genuflectit, & *Metropolitanus* conversus ad *Regem*, ipsum communicat. *Rex*, priusquam Communionem sumat, osculatur manum dexteram *Metropolitani*, & sumptâ Communione, ex Calice de manu Metropolitani se purificat, & purificatus ad thalamum suum revertitur. Metropolitanus vero ablutionem sumit, & accepta mitra, lavat manus, & perficit Missam.

Cum Postcommunione diei dicitur pro Rege, sub uno, *Per Dominum*, &c.

Post Communio.

Hæc, DOMINE, *oblatio salutaris famulum tuum* N. Regem *nostrum ab omnibus tueatur adversis; quatenus Ecclesiastica pace obtineat tranquillitatem, & post istius temporis decursum ad æternam perveniat hæreditatem. Per Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM *filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti* DEVS, *per omnia sæcula sæculorum.* Resp. *Amen.*

In fine *Metropolitanus* dat benedictionem solemnem, ut supra; qua data, singuli ad sua revertuntur.

De Benedictione & Coronatione REGINÆ.

Si verò tunc *Regina* benedicenda sit, & coronanda, quamprimum ipso *Rege* intronizato, & orationibus expletis, *Metropolitanus* cum Prælatis paratis ad altare reversus in faldistorio sedet.

Rex de solio suo surgens, cum comitiva sua, Coronam in capite, & Sceptrum in manu gestans ante altare ad *Metropolitanum* proficiscitur, & facta ei reverentia, stans, detecto capite, petit *Reginam* benedici, & Coronari, sub his verbis.

Reverendissime Pater postulamus, ut Consortem nostram nobis à Deo conjunctam benedicere, & coronare regiali decerare dignemini, ad laudem, & gloriam Salvatoris nostri Iesu Christi.

Deinde ad solium suum revertitur.

Tunc *Reginâ*, quæ in aliquo loco ad partem in Ecclesia à principio steterat, à duobus *Episcopis* paratis, non his, qui Regem deduxerunt, sed primis post eos, crine soluto, & capite velato, in vestibus suis communibus ad Metropolitanum ante altare deducitur, & facta Metropolitano reverentia, coram illo genuflectit, & ejus manum osculatur.

Tunc surgit *Metropolitanus* cum mitra, & in faldistorio procumbit. Regina verò ad ejus sinistram in terram se prosternit; & inchoantur, ac perficiuntur *Litaniæ*, ut supra: quibus finitis, *Metropolitanus*, depositâ mitra, surgit, & stans versus ad illam ante se genuflexam, dicit sequentem orationem intelligibili voce; quam etiam, & alia sequentia astantes Prælati parati submissa voce dicunt.

OREMVS.

Omnipotens sempiterne Deus, hanc famulam tuam N. *cælesti benedictione sanctifica,*

Digitized by Google

quam in adiutorium regni Reginam *eligimus, tua ubique ſapientia doceat, & confortet, atq; Eccleſia tua fidelem famulam ſemper agnoſcat. Per eundem Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM *filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti* DEVS.

Deinde, extenſis manibus ante pectus, dicit.

Verſ. *Per omnia ſæcula ſæculorum.*

Reſp. *Amen.*

Verſ. *Dominus vobiſcum.*

Reſp. *Et cum Spiritu tuo.*

Verſ. *Surſum corda.*

Reſp. *Habemus ad Dominum.*

Verſ. *Gratias agimus Domino* DEO *noſtro.*

Reſp. *Dignum & juſtum eſt.*

Verè dignum & juſtum eſt, æquum, & ſalutare Nos tibi ſemper, & ubique gratias agere DOMINE *ſancte, Pater Omnipotens, æterne* DEVS, *honorum cunctorum auctor, ac diſtributor, benedictionumque omnium largus infuſor, tribue ſuper hanc famulam tuam* Reginam *benedictionis tuæ copiam; & quam humana electio ſibi præeſſe gaudet, tua ſuperna electionis, & benedictionis infuſio accumulet. Concede ei,* DOMINE, *auctoritatem regiminis, conſilii magnitudinem, ſapientiæ, prudentiæ, & intellectus abundantiam, religionis, ac pietatis cuſtodiam; quatenus mereatur benedici, & augmentari in nomine, ut* Sara; *viſitari, & fœcundari, ut* Rebecca; *contra omnium muniri vitiorum monſtra, ut* Iudith; *in regimine regni eligi, ut* Eſther; *ut, quam humana nititur fragilitas benedicere, cœleſtis potius intimi roris repleat infuſio. Et quæ à nobis eligitur, & benedicitur in* Reginam, *à te mereatur obtinere præmium æternitatis perpetuæ. Et ſicut ab hominibus ſublimatur in nomine, ita à te ſublimetur fide, & operatione. Illo etiam ſapientiæ tuæ eam rore perfunde, quem beatus* David *in repromiſſione, & filius ejus* Salomon *percepit in locupletatione. Sis ei* DOMINE, *contra cunctorum ictum inimicorum lorica; in adverſis galea; in proſperis ſapientia; in protectione clypeus ſempiternus. Sequatur pacem, diligat caritatem, abſtineat ſe ab omni impietate; loquatur juſtitiam; cuſtodiat veritatem; ſit cultrix Iuſtitiæ, & pietatis, amatrix religionis; vigeatque præſenti benedictione in hoc ævo annis plurimis, in ſempiterno ſine fine æternis.*

Quod ſequitur, dicit plane legendo, ita tamen, quod à circumſtantibus audiatur.

Per Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM *filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus ſancti* DEVS, *per omnia ſæcula ſæculorum.* Reſp. *Amen.*

Qua præfatione expleta, ſedet *Metropolitanus*, & accepta mitra, inungit in modum Crucis cum oleo Catechumenorum illius brachium dexterum, inter junctu-ram manus, & juncturam cubiti, atque inter ſcapulas, dicens.

DEVS *Pater æternæ gloriæ ſit tibi adiutor, & Omnipotens benedicat tibi, preces tuas exaudiat; vitam tuam longitudine dierum adimpleat; benedictionem tuam jugiter confirmet; te cum omni populo in æternum conſervet; inimicos tuos confuſione induat; & ſuper te* CHRISTI *ſanctificatio, atque hujus olei infuſio floreat; ut, qui tibi in terris tribuit benedictionem, ipſe in cœlis conferat meritum Angelorum; ac benedicat te, & cuſtodiat in vitam æternam* IESVS CHRISTVS *Dominus noſter, qui vivit, & regnat* DEVS, *in ſæcula ſæculorum.* Reſp. *Amen.*

Quo facto, ſurgit Regina, & à ſuis ducitur ad Sacriſtiam, ſeu papilionem, ubi Rex regales veſtes indutus eſt, ibi & ipſa induitur veſtibus reginalibus, quibus induta reducitur ad *Metropolitanum* adhuc cum mitra in faldiſtorio ſedentem, qui imponit illi ante ſe genuflexæ coronam, dicens.

Accipe Coronam gloriæ, ut ſcias te eſſe conſortem regni, populoque DEI *ſemper proſperè conſulas; & quanto plus exaltaris, tanto amplius humilitatem diligas, & cuſtodias, in* CHRISTO IESV *Domino noſtro.*

Et mox dat ei *Sceptrum*, dicens.

Accipe Virgam virtutis, ac veritatis, & eſto pauperibus miſericors, & affabilis; viduis, pupillis,

Digitized by Google

pupillū, & orphanū, diligentissimam curam exhibeas ; ut Omnipotens Deus augeat tibi gratiam suam, qui vivit, & regnat in sæcula sæculorum. Resp. *Amen*.

Quo facto surgit, *Regina*, & *Episcopi* parati, qui ipsam ad altare deduxerunt, eam associant usque ad suum thalamum, ubi sedet in solio suo, matronis ejus ipsam comitantibus; Deinde dicitur *Alleluia*, sive ultimus versus *Tractus*, vel *Sequentiæ*, *Euangelium*, & *Offertorium*. Quo dicto *Regina* cum *Rege* à suis tantum associati, vadunt ad offerendum *Metropolitano* in faldistorio ante medium altaris sedenti, de auro, quantum volunt, & manum *Metropolitani* recipientis osculantur; deinde revertuntur ambo ad thalamum suum, & proceditur in Missa usque ad Communionem. Data pace *Regi*, & *Reginæ* per primum ex Prælatis paratis, cum instrumento ad hoc ordinato.

Rex, & *Regina* à suis tantum associati descendunt de thalamis, & veniunt ad altare, ubi in supremo gradu genuflectunt; & percepta communione, *Metropolitanus* ponit ambas hostias consecratas super patenam, & conversus ad *Regem*, & *Reginam*, eos communicat.

Rex, priusquam Communionem sumat, osculatur manum dexteram *Metropolitani*, tum simili modo communicat *Reginam*, quæ similiter ejus manum osculatur, & successive ambos ex Calice suo purificat, qui purificati ad thalamos revertuntur, eo ordine, quo venerunt. *Metropolitanus* verò ablationem sumit; & accepta mitra lavat manus, perficitque Missam, & in fine dat benedictionem. Qua data, *Rex*, & *Regina* vadunt ad palatium suum, & *Metropolitanus*, atque alii Prælati omnes deponunt vestes sacras, & ad propria quisque revertitur.

De Benedictione & Coronatione Reginæ solius.

Si *Rege* jampridem coronato, *Regina* sola, ut conjux illius, coronanda sit, parantur duo thalami, & alius locus, in quo *Regina* à principio officii usque ad tempus coronationis expectat. Vocantur omnes Prælati regni, atque omnia alia fiunt, quæ supra pro coronatione Regis ordinata sunt. Die autem statuto, Metropolitano, & Prælatis in Ecclesia constitutis, & se vestientibus, *Rex* vestibus regalibus indutus cum *Corona* in capite, & *Sceptro* in manu, ense præcedente, à suis associatus venit ad Ecclesiam, & ascendit thalamum suum; & Metropolitano, ac Prælatis omnibus paratis, incipitur Missa, more solito, & continuatur usque ad *Alleluia*, sive ultimum versum *Tractus*, vel *Sequentiæ* exclusive. Tum Rex *Coronam*, & *Sceptrum* ferens descendit de thalamo suo, & Metropolitano in faldistorio ante altare cum mitra sedente, stans, detecto capite, petit ab eo *Reginam* benedici, & coronari, sub his verbis.

Reverendissime Pater, postulamus ut consortem nostram nobis à Deo conjunctam benedicere, & Corona regiali decorare digneminī, ad laudem & gloriam Salvatoris nostri Iesv Christi.

Deinde ad thalamum suum revertitur; & *Regina*, quæ usque tunc in aliquo loco ad partem in Ecclesia steterat, à duobus prioribus Prælatis paratis, crine soluto, & capite velato, ducitur ad *Metropolitanum* ante altare sedentem; & facta ei reverentia, coram eo genuflectit, & ejus manum osculatur. Tunc surgit *Metropolitanus*, & cum mitra procumbit supra faldistorium. Regina verò ad ejus sinistram se in terram prosternit, & inchoantur Litaniæ, & perficiuntur, atque omnia alia fiunt, quæ supra in coronatione Reginæ dicta sunt, usque ad Offertorium, ad quod poterit *Rex* cum *Regina* procedere, vel *Regina* sola, prout Regi placebit. Facta communione per *Metropolitanum*, communicatur *Regina*. Deinde perficitur Missa, & in fine *Metropolitanus* dat benedictionem solemnem, &c.

Digitized by Google

VII. Komende nu tot die Souveraine Princen/ die gheen Croonen en ghebruycken/ is den Turck/ wiens kleedingen zijn rycker dan de reſt/ ende ſynen Tulipant/ ofte Cidaris, in prijs ende koſtelijcke uptnementhept van juweelen/ midtſgaders groote/ ende hoochte van faſoen/ verſchepden van haer Croonen.

a Pet. Martyr Legat. Babylon. lib. 3. & Mart. à Baumgart. Peregrin. 1. cap. 17.

In Egypten draegen de Grieckſche Sultans eenen (a) Tulipant/ gemaeckt van tſeſtich ende meer ellen dunne ſtoffe/ verſchepdenelijck ghevouwen/ ſoo dat ſes bulten/ als hoornen/ daer van upſtaen/ waer van de vier hebben de lengde van eenen ſpan/ ende de andere twee tuſſchen beyden van een cubit. Doch is 'tſelve faſoen niet alleen eyghen den grooten Sultan/ maer mede alle de voornaemſte Princen onder hem. Soo dat de huldinghe van de Mahumetaenſche Princen/ eer beſtaet in ſolemneele acclamatie/ ende de ſelve te ſtellen in den Keyſerlijcken Thyroon/ dan in 't aendoen van eenighe habijten.

Inſghelijck den Koninck ofte Keyſer van Ruſſia/ (want ſoo werdt hy gheheeten/ ende dat oock met reden/ al hoewel dickmaels geintituleert den Groot-Voyſt ofte Hertoch van Moſcovien) gebruyckt mede gheen Croon: maer is het Koninckliicke teecken van ſyn hooft/ een rijcke Muts (b) van Purper.

b Paul. Odorborn. in vita Theodor. 1. & Videſis Sigiſm. lib. in Reb. Moſcoviticis. Item, Fletſer in ſijn Ruſſiſche Republijcke, cap. 6.

Den Koninck van Congo draeght voor een Koninck-teecken eenen Peerden ſteert/ hanghende van de ſchouwer/ d'welck die Ethiopiſche Koningen/ alleen toeghelaten is/ ſeydt (c) Mackeius.

c Lib. 1. big. Ind.

VIII. De ſubalterne Princen/ die eyghentlijck voeren den naem van Prins/ ſonder de additie van eenighen anderen honorablen titel Nobilium majorum, (aenghelien 'twoordt Princeps, ofte *Furſt*, als wy het noemen/ generalijck compryhendeert alle de feudale dignitepten in 't keyſerijck/ van Baron ofte Wy-Heer opwaerts inclusive) zijn inſgelijck tweederhande/ by gheboorte/ ende by creatie/ ofte/ naer die diviſie van Carolus Paſchalius/ majores en minores. By de majores, ofte gheboorte/ vermeynt by alle de ſoonen van de Koninck te weten/ in Vranckrijck/ ende haer deſcendenten ſucceſſivelijck/ by haer ghenoemt/ *Princen van 't bloedt*, oock altemet tot een voorder diſtinctie van (d) Allegitime/ met de additie *du Coronne*: want al is 't ſaecke/ de Allegitime mede zijn van 't bloedt/ nochtans/ ten regarde dat den eerſten van haer is onwettelijck/ en daerom 'trecht tot die Croone niet en kan tranſfereeren aen ſyne poſteriteyt/ hebben alleen den titel van *Prins* ſimpelijck. Doch staet te noteeren/ dat deſe Princen van 'tbloedt in de oude tijden/ (gedurende d'eerſte linie haerder Koninghen) oock ſomwijlen wierden gheheeten/ *Seigneurs du ſang*, & Domini ſanguinis, den titel van *Prins* achterlatende; maer de ghedachteniſſe van haer bloedt (e) ghepreſerveert/ door het draghen van langh hayr over haren rugghe ende ſchouderen. Ende was 'tſelve een ſpeciael teecken/ en ornament Royal/ waer af ſpruyt Jus (f) Regalis Capillitij, en dat de Franſche Koninghen/ by de Autheuren/ ghenoemt werden Comati Reges: Ja/ dit hayr was in ſulcke eere en reſpect/ dat 'tſelve aengheraeckt te hebben/ gehouden wierde/ als eedt ghedaen te hebben; ende by hun eerſt opghenomen/ in teecken van volkomen wyndyghept/ teghens het (g) Decreet van Cæſar/ die naer ſyne conqueſte van dat Rijck/ ordonneerde 'tvolck te draghen kort hayr/ tot een teecken van dienſtbaerhept/ ende by Pipin eerſt (h) achtergelaten/ door dien Luitprandus/ Koninck van Lombardyen/ hem Pepin aenghenomen hadde voor ſyn ſoon/ ende naer die couſtumen van Lombardyen/ een wepnich van ſyn langh hayr doen afſnijden. Anders/ naer de Wet *Salique*, *au Tiltre* 26. was d'amende twee duyſent vyf hondert

d Loyſeau de Ordres, chap. 7. §. 86.

De ſtirpe & oriz. Domus de Courtney, pag. 149.

e Tillet en ſon recueil des Roys, pag. 313.

f Thomas Dempſter in corpore antiquitatum Roman. lib. 10. ad cap. 29.

g Tillet Chron. abregé, fol. 2.

h Tillet en ſon recueil des Roys, pag. 40.

Digitized by Google

hondert penningen/van die tijden/die hem in dit afsnijden misgrepen hadde. Soo dat de Koningen van de tweede linie 't selve lanck haer niet en hebben ghedragen op 'tvatsoen van de Merovviens/ *Les Rois de ceste seconde lignée,* (segt (a) du Tillet) *ne porterent des tresses longe cheveux, comme celle des Merovviens.* Van alle 'twelck/ mede ghetuygenissen zijn in Gregorius van Tours/ (b) Aimoinus ende (c) andere. Ja/ Landulphus (d) Sagax/ spreeckende van 't selve Prinselijcke teecken/ heeft dese belacchelijcke passagie; Dicebantur ex genere illo descendere Cristati, quod interpretatur Trichorachati. Pilos enim habebant natos in spina, veluti porci. Inder vvoghen/ als of de Princen van 'tbloedt in die tijden/ upter natuyr/ waren ghedoorkelt gheweest op haren rugghe/ als de verckens. 'twelck hy hadde (segt (e) Selden) van eenige Griecken/ ende naer syn ghevoelen/ van Theophanes. Gock (f) Cedrenus heeft 't selve in syn Grieckse schriften. Want de Griecken/ als dickwils gebeurt/ doende hier inne eenen misgreep/ imagineerden dat in plaetse dese Princen hadden lanck haer hangende op haren rugghe ende schouderen/ 'tselve upter natuyren op haren rugghe was groeyende. By de minores verstaet den voorsegden Paschalius de feudale Princen/ komende by creatie; Minores Principes (segt (g) hy) voco illos, qui stemmata nequaquam ducunt à regibus, sed quibus est concessus ager, urbs, ditio, feudum, cui nomen principatus cujusque Domino ac possessori permissum ut vocetur Princeps, propria nimirum ac peculiari appellatione, quæ talem Dominum distinguit ab aliis aliorum feudorum Dominis, hoc est, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, nempè; hi omnes in hoc sunt similes, ut sint in perpetua clientela, atque adeo in ditione Regum. Soo dat desen feudalen titel van Prins/ meer eyghen is het territorium, dan hare persoonen. Hoc solum (segt (h) Choppin) possessionibus inditum nomen est, feudatariæque possessionum dignitati verius, quam personarum celsitudini. Nochtans soo/ dat wanneer eenige van de selve honorable Leenen komen te verballen in handen van persoonen/ die gheen qualiteyt en hebben/ weerdich zijnde en corresponderende met sulcke titulen/ de selve dignitepten gantschlijck (i) cesseren/ ende wederom ghebought worden aen de Souverainiteyt: soo dat evenwel noch eenige illustre weerdigheyt/ ende eminentie in de persoonen werdt verepscht. Daer naer segt Paschalius/ dat dese Principes minores, zijn soo naer egael met de Duces minores, dat het qualijck is te onderscheyden/ wie meerder zy. Hic quoque minor Principatus est minori Ducatui (als hy schrijft) æmulus; neque cui prærogativam des facile dictu est. Zijnde het voornaemste teycken van dese hare groothey/ naer syn segghen/ om dat sy voeren Croonen als de groote Princen: waer in hy is gheabuseert/ (segt (k) Selden/) ingevalle Favin hem niet en abuseert. Want in Favin hebben de Princen van 't bloedt/ die Paschalius noemt Principes majores, een Croon/ verheven met Lelyen/ en Roosen/ oft als sommige willen/ Eycken/ oft andere bladeren; daer de andere Princen/ alhoewel Souverain/ haer Croonen zijn *espanouie de Roses,* ofte gheblomt met Roosen/ en het Goudt ingelept met Gesteenten. Andere (l) segghen/ dat dese feudale Princen alleenlijck souden hebben *un cercle d'or pur, ou esmaillé de feuillages.* Onse (m) Heraulten/ dat haer Croon een wepnich minder is dan des Hartochs Croon/ en meerder dan de Croonen van Marquissen/ om dat sy de Hartoghen in qualiteyt volghen; als aen te mercken is by de electie van het Graefschap van Chimay/ is een Prinsipaulte.

IX. De ceremonien in 't creeeren van de subalterne Princen in de oude tijden van 't Gosterlijcke keyserijck/ in de titel van Cæsar, Despotes, Sebastocrator, Mega-domesticus, ende soo voorts; zijnde van ghelijcke proportie als hy

a Loco citato.
b Hist. 3. c. 19.
c De Gest. Franc. lib. 2. cap. 12. & Hotoman. in Franco-Gall.
d Hist. Miscellan. lib. 12.
e Titles of Honor, 2. part. chap. 3. pag 480.
f Hist. comp. pag. 373.
g De Coronii, lib. 9. cap. 23. pag. 642.
h De Domanio, lib. 9. tit. 5. §. 10.
i Edict van d'Ertz-Hertogen, 1616, den 14 December.
k Titles of Honor, the second part, chap. 3. pag. 485.
l P. Moreau en le tableau des Armories de France, chap. 6. pag. 245.
m L'Estat & comportement des armes, par Iean Scohier, chap. 19.

by ons Hartoghen/ Marquiſen/ Graven/ Burchgraven/ en dierghelijcke/ ghelchiede meeſt in deſer vroughen: Den Keyſer/ ſittende in ſynen Thzoon/ met ſyne Keyſerlijcke habijten/ wierde ſolemnelijck voor hem ghebzacht by twee groote Heeren van 't Hoff/ in haer tabbaerden en oznamenten van Staet/ den (a) perſoon/ die hy wilde creeren Deſpotes, aenhebbende eenen carmoſijnen mantel/ gebozduert met peerlen/ ende leerſkens van carmoſijn en wit/ dat beyde die Heeren hem aendeden in de voor-zale/ alwaer de ceremonien ſouden ghelchieden/ 'twelck waren de oznamenten van die weerdigheyt/ als Gzegozius meuie maecke/ ſpzeeckende van den Deſpotes Johan/ die gebzocht wierde voor Michaël Palæologus/ aen wie den Keyſer/ ſtaende over eynde/ ghebzuyckte deſe woozden; *Mijne Majeſteyt creëert u tot een Deſpotes:* waer over den Deſpotes kuſte des Keyſers voeten; opſtaende van 't kuſſen/ ſette den Keyſer hem een ryckx Croon op 't hooft/ die hy zieten Stemmatogyron, hebbende vier opgaende boghen/ inghevalle hy een ſoon was die ghecreeert wierde/ te weten/ een van voozen/ een van achteren/ ende een aen elcke zyde/ maer indien hy alleenlinck was een ſchoonzoon/ ofte/ ſoo het ſchijnt/ den Keyſer wat naerder beſtonde/ hadde eenen boogh alleenlijck/ en dat van voozen/ ende ſoo met een ſolemnele acclamatie van lanck leven/ was de ceremonie ghecpndicht. De andere dignitepten/ die gheen Croonen en hadden/ wierden by hare hoeden en tabbaerden (b) onderſchepden.

a *Codinus de Officiis Conſtant. cap.* 18.

b *Groſſer. pag.* 181.

X. De teghenwoozdighe inſtitutie van de ſubalterne Pzincen/ ſimpliciter ſic dicti, ſoo wel perſoneel/ (te weten/ abſque adminiſtratione domicelli, ofte/ qui territorium non habent) als feudael/ by ons en in 't Rijck/ beſtaet meeſt in 't overgheven van de bzieven haerder creatie of erectie/ in ſozme naervolghende;

c *Schobier en la Genealogie de la maiſon de Croy, pag.* 59.

XI. (c) Maximilianus, Divina favente clementia, Romanorum Rex, ac Hungariæ, Dalmatiæ, Croaciæ, &c. Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Limburgi, Luxemburgi, & Gelriæ, Comes Flandriæ, Habſpurgi, Tirolis, Ferretis, Biburgis, Artheſiæ, & Burgundiæ: Palatinus Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Namurci & Zutphaniæ: Margravius Sacri Romani Imperii & Burgoviæ: Landgravius Alſatiæ: Dominus Friſiæ, Marchæ Solavonicæ, Portus Naonis, Salinarum & Mechliniæ, &c. Nobili *Carolo*, Comiti de *Chimay*, ex illuſtribus de *Croy* deſcendentibus ex vera & legitima progenie, ſeu origine Regum Hungariæ, noſtro & Imperii Sacri dilecto, gratiam Regiam & omne bonum. Illuſtris, fidelis, dilecte, etſi Regalis ſublimitas nec non ejus circumſpecta benignitas univerſorum exaltatione ſtudioſe conſueverit intendere, & ea quæ Reipublicæ conducibilia eſſe crediderit perpendere, ad illorum tamen ſublimationem procurandam proniori & ſingulari quodam fervore inclinatur uberius quos firma conſtantia & inſeparatæ fidei diuturnitas, evidentibus teſtimoniis in conſpectu Regiæ Majeſtatis non mediocriter commendant. Sane conſideratis multiplicibus & ſtudioſis tuis & progenitorum tui ſolida & integra probitate, cura pervigili, nobis & Sacro Imperio Romano indefeſſe claruiſſe, & complacuiſſe dinoſcuntur, & in antea ferventius clarere & complacere poteris & debes, quanto majoribus honorum prærogativis larga noſtra manu Regali, te ſenties frugalius refectum atque conſolatum. Ideoque Regalis noſtræ majeſtatis oculos ſingulari quadam ferventia in te gratioſius dirigentes, Te, tuoſque utriuſque ſexus hæredes ac eorundem ſucceſſores legitimos, qui de lumbis tuis aut ſuis deſcenderunt, vel impoſterum deſcendent, in veros *Principes Illuſtres Principatus de Chimay*, Principum Sacri Imperii ad hoc accedente conſilio, animo deliberato, auctoritate noſtra Regali, motu proprio & ex certa ſcientia ac de plenitudine poteſtatis in nomine Domini Salvatoris noſtri, à quo omnis honor & poteſtas prodire dinoſcitur, elevavimus, exeximus, ſublima-

vimus

vimus atque creavimus, prout elevamus, erigimus, sublevamus & creamus auctoritate & potestate prædictis, decernentes, & hoc regali nostro edicto, quod tu & hæredes tui ac eorundem successores legitimi singuli utriusque sexus ex lumbis tuis & suis nati & nascituri ex nunc & in antea perpetuis temporibus, quandocunque & quotiescunque casus se obtulerint, titulo *Principis Illustris* dicti Principatus de Chimay frui, nominari, & appellari possitis, ac in dandis & recipiendis juribus, & in conferendis seu suscipiendis feudis, ac in omnibus aliis conditionum & statum *Principum Illustrium* concernentibus, teneri, honorari & ubique ab omnibus reputari, atque privilegio, honore, gratia, dignitate, & immunitate frui possitis, & debeatis quibus alii Sacri Imperii Principes illustres hactenus jure vel consuetudine fruiti sunt, nostris tamen & sacri Imperii juribus auctoritate & superioritate in præmissis semper salvis. Mandamus igitur omnibus & singulis Principibus, Ecclesiasticis, & Secularibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, Clientibus, Officialibus, quibuscunque Capitaneis, Burgraviis, Potestatibus, Ancianis, Gubernatoribus, Præsidibus, Judicibus, Regibus Armorum Haraldis, Persovandis Civitatum, Oppidorum, Villarum, & locorum communitatibus, cæterisque nostris & Imperii Sacri fidelibus dilectis cujuscunque status, gradus, seu conditionis existant tam in Imperio Sacro, quam alibi ubilibet constitutis, quatenus te & hæredes tuos & successores suos utriusq; sexus legitimos præfatos *Illustres Principes* nominent, intitulent & revereantur, vosque dignis honoribus semper prosequantur cunctis temporibus fururis, ad evitandam nostram & Sacri Romani Imperii indignationem gravissimam, & quadraginta marcarum auri puri pœnas, qui contra facient toties quoties contrafactum fuerit ipso facto noverint se irremissibiliter incursuros. Quarum medietatem Regalis fisci seu ærarii, residuam vero partem injuriam passorum usibus decrevimus applicandas: Datum in Civitate nostra Imperiali Aquisgrani sub Regalis Sigilli appensione & testimonio literarum, ipso die Coronationis nostræ Aquisgrani habitæ, Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo sexto, Regni nostri Romani anno primo.

XII. Duces, ofte Hartoghen / hebben haren naem ghenomen van het Latijnsche woordt Ducendo, als oft men seghghen wilde Ductores, ofte voorlepders. Niet alleen Generaels / worden by de oude ende moderne schrijvers gheheeten Duces, maer oock andere Kryghs-overslen / qui suis auspiciis bellum gerebant. Den naem van Dux (als het is ghewerelt eenen titel van eeren / ofte van souverainiteyt) heeft specialijck ghehadt tweederhande bedupdenisse. d'Een / betepckende een absolute Hooghepdt / meer verschillende by de verschtinghe van erpreslie / dan by de natuere van den supremen titel van Koninck: als wy sien in dat van Philippus van Macedonien / die om wech te nemen de opinie van ambitie synen eerste conquesten / hem liet noemen Dux, ende niet *Koninck*. Ita vicit (seydt Justinus) ut victorem nemo sentiret: sed nec Regem se Græcis, sed Ducem appellari jussit. In desen sin is het somwijlen in de Historien van de oude tyden ghebruyckt / voor die niet en waren ghekroont als Koninghen / ende nochtans gheenen superieur en kenden; specialijck in eenighe plaetsen van Duytschlandt / ende nabuyrighe landen: ende dat soo wel voor / als naer het Franschc Keyserrijck. Soo sien wy het van ghelijcken toeghepghent den Keyser van Russia / die wy noemen Dux, ofte Hertoch van Moscovien. De andere betepckeninghe is / als het is ghewerelt honorabel / officiabel / ende feudael / onder eenen superieur in 't oudt keyserrijck. In desen staet het samen te considereren met den titel van Comes, al eer de selve waren feudael ende hæreditair / alleenlijck dit onderschepdt / dat aen wy bevolen was het gouvernement van eenighe Provintie / beneffens militaire force / gheen Graef zijnde / alleenlijck wierde

gheint:tuleert Dux, ofte Hartoch' ende inghevalle een Graef / Comes hujus aut illius Provinciæ. De fozme haerder commissie oft creatie in die tijden was dese;

XIII. Quamvis spectabilitatis honor unus esse videatur, nec in his aliquid aliud nisi tempus soleat anteferri, tamen rerum qualitate perpensâ, multum his creditum videtur quibus confinales populi deputantur. Quia non est tale pacatis Regionibus jus dicere, quale suspectis gentibus assidere, ubi non tantum vita quantum bella suspecta sunt, nec solum vox præconis insonat, sed tubarum crepitus frequenter insultat. *Retia* namque munimina sunt *Italiæ*, & claustra Provinciæ. Quæ non immerito sic appellata esse judicamus, quando contra feras & agrestissimas gentes, velut quædam plagarum obstacula, disponuntur. Ibi enim impetus gentilis excipitur, & transmissis jaculis sauciatur furibunda præsumptio. Sic gentilis impetus vestra venatio est, & ludo geritis, quod vos assidue fæliciter egisse sentitis. Ideo validum te ingenio ac viribus audientes, per illam indictionem, *Ducatum* tibi credimus *Rætiarum*, ut milites & in pace regas, & cum eis fines nostros solenni alacritate circumeas. Quia non parvam rem tibi respicis esse commissam, quando tranquillitas regni nostri tuâ creditur solicitudine custodiri. Ita tamen ut milites tibi commissi vivant cum Provincialibus jure civili, nec insolescat animus qui se sentit armatum; quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare *Romanis*. Quos ideo constat appositos, ut intus vita fælicior secura libertate carpatur. Quapropter nostro respondè judicio, fide nobis & industria placiturus, ut nec gentiles sine discussione suscipias, nec nostros ad gentes sub incuriositate transmittas. Ad necessitatem siquidem rarius venitur armorum, ubi suscepta surreptio custodiri posse sentitur. Privilegia verò dignitatis tuæ nostris tibi jussionibus vendicabis.

Beneffens de brieven van creatie ofte commissie / waer by dese Hertogen / ofte Graven / in die tijden wierden ghecreeert / hadden mede / als andere groote Officieren van Marcke / haer teyckens / oft symbola administrationis. Het teycken / oft symbolum administrationis van den Dux Britanniarum was / *de verthooninghe van veertien Steden in dat Eylandt*. De garnisoenen ende Officieren onder sijn commando dese;

XIV. Sub dispositione Viri spectabilis, Ducis Britanniarum.

Præfectus legionis sextæ.
Præfectus Equitum Dalmatarum, Præsidio.
Præfectus Equitum Crispianorum, Dano.
Præfectus Equitum Catafractariorum Morbio.
Præfectus numeri Barcariorum, Tigrisiensium, Arbeia.
Præfectus numeri Nerviorum Dictensium, Dicti.
Præfectus numeri Vigilum, Concangios.
Præfectus numeri Exploratorum, Lavatres.
Præfectus numeri Directorum veterum, *alias* Veneris.
Præfectus numeri Defensorum, Braboniaco.
Præfectus numeri Solensium, Maglovæ.
Præfectus numeri Pacensium, Magis.
Præfectus numeri Longovicariorum, Longovico.
Præfectus numeri Derventionsis, Derventione.

Item per lineam Valli.

Tribunus Cohortis quartæ Lergorum, Segedano.
Tribunus Cohortis Corvoviorum, Pontæ Ælii.
Præfectus Alæ primæ Astorum, Conderco.
Tribunus Cohortis primæ Frixagorum, Vindobola.

Præ-

Digitized by Google

Præfectus Alæ Savinianæ, Hunno.
Præfectus Alæ ſecundæ Aſtrorum, Cilurno.
Tribunus Cohortis primæ Batavorum, Procolitia.
Tribunus Cohortis primæ Tungrorum, Borcovico.
Tribunus Cohortis quartæ Gallorum, Vindolana.
Tribunus Cohortis primæ Aſtorum, Æſica.
Tribunus Cohortis ſecundæ Dalmatarum, Magnis.
Tribunus Cohortis primæ Æliæ Dacorum, Amboglanna.
Præfectus alæ Petrianæ, Petrianis.
Præfectus numeri Maurorum Aurelianorum, Aballaba.
Tribunus Cohortis ſecundæ Lergorum, Congavata.
Tribunus Cohortis primæ Hiſpanorum, Axeloduno.
Tribunus Cohortis ſecundæ Thracum, Gabroſenti.
Tribunus Cohortis primæ Æliæ Claſſicæ, Tunnocelo.
Tribunus Cohortis primæ Morinorum, Glannibanta.
Tribunus Cohortis tertiæ Nerviorum, Alione.
Cuneus Armaturarum, Bremetenraco.
Præfectus alæ primæ Herculeæ, Olenaco.
Tribunus Cohortis ſextæ Nerviorum, Viroſido.

Officium autem habet idem Vir ſpectabilis Dux, hoc modo;

Principem ex officiis Magiſtrorum Militum præſentalium alteris annis.
Commentarienſem utrumque.
Numerarios in utriſque officiis omni anno.
Adiutorem.
Subadiuvam.
Regerendarium.
Exceptores.
Singulares & reliquos officiales.

XV. Waer daer naer/ de Longobarden (weſende eene belliqueſe natie/ ende upter natuyren geinclineert tot den oorloge) gekomen zynde in Italien/ en bevindende deſe twee titulen van Dux en Comes in ghebruyck/ en van ghelijcke authoritept en ghelach/ ende dat den titel van Comes was relatijf aen 't Hoff/ en van ſyn eerſte inſtellinghe meerder dan Dux: daer nochtans Dux meer was exyrſterende den titel van een Gouverneur/ onder hem hebbende eenighe garniſoenen/ yrefereerden ſy den naem van Dux alſoo dat de hooghſte dignitept te leen uytghegheven in haer Koninckrijck/ was Dux: latende dat van Comes niet alleen minder/ maer oock altemet ſubaltern aen den ſelven titel; ende by haer ghegheven/ aen (a) Rechters/ ende politijcque Regeerders van Steden ofte kleyne Territorien/ die maer en waren/ ofte een ghedeelte van Hertochdommen/ ofte van andere Yrovintien van haer Koninckrijck.

a *Videſis Feud. lib. 2. tit. 27. §. 2. &c. & Hotoman. de verb. feudalibus, in* Comes.

Ende als nu de Longobarden in Italien liever embraſſeerden den naem van Dux, dan Comes, voor haren hooghſten titel onder den Koninck; ſoo van ghelijcken/ in ſommighe plaetſen van Vranckrijck/ Duytſlandt/ ende andere Landen/ (alwaer die Noordtſche natie/ plantende haer ſelven/ hadden ghevonden die Yrovinciale namen van Dux ende Comes, als betyckenende Gouverneurs van Yrovintien) wierde Comes mede ghehouden onder de ſubalterne/ als eenen titel van de hooghſte dignitept/ ende ſoo ghevoeght by de Leenen/ als Dux in Italien. Ook menichmael ſoo genomen voor een en 't ſelve/ datter gheen onderſchepdt was van hare weerdighept in 't ghheene ſy betreckenden. want al is't ſaecke dat in Italien/ voornamentlijck by de Longobarden/ ende elders/ den hooghſten titel van deſe was Dux, ende dat van Comes gemeenlijck ſubaltern onder (b) hem/ dies niet tegenſtaende

b Walafrid. Strab. de rebus Eccleſ. cap. 31.

staende soo waren elders in die tijden/ Comites qui super se Ducem (a) non habebant, ende Comites qui post Imperialis apicis dignitatem populum Dei regebant. Insgelijcx als daer waren in't oudt keyserryck *Graven van de* (b) *eerste, tweede*, en *derde Order*, waer door sy mede wierden onderschepden in hare ampten/ ghevoecht by hare dignitepten ofte weerdicheden; soo/ naer de t'samenvoeginghe van de Leenen by die weerdicheden by de Noordtsche natie/ waren daer verschepden Graven egael met de Hartoghen; oock eenige andere van ghelijcken minder dan de selve. De egale Graven/ en sulcke/ als indifferenter wierden gheintituleert *Graven* ofte *Hartoghen*, hadden geheele Provintien/ en ghelijck ghesach als de Hartoghen/ ende waren immediaet subject aen den Konnick/ ofte Keyser/ die haer creeerde. De minder Graven/ waren sulcke als daer waren subaltern aen de Hartoghen/ ghelijck Rechters/ of Presidenten van ghedeelten van haer Provintien/ ofte zijnde immediaet aen den Keyser/ hadden nochtans gheen ander dignitept en officie vermeynt by dien naem/ dan hadde een Rechter/ of President van eenighe Stadt/ of klepn ghedeelte van eenighe Provintie. Soo dat in't leste eenen Hartoch/ voornamentlyck in't eerste van het Fransch keyserrick/ onder hem hadde twaelf Graven/ welverstaende van de minder soorte. *Ordinairement* (segt du (c) Tillet) *sur douze Comtez, avoit un Duc, comme il y a de present Gouverneurs de Provinces, lequel commandoit aux douze Comtes, & leur gens de guerre au plus pres suffisans, pour faire une armée.* Inder voeghen/ als of het gouvernement van eenen Hartoch/ of Hartochdom/ eyghentlijck bestant in twaelf Graefschappen/ en by sulck een ghetal van Graefschappen onderschepden. Pipinus Grifonem more Ducum XII Comitatibus donavit, segt een (d) oudt Schrijver van de Fransche/ spreeckende van 't quartier van Normandien. Doch 'tis seecker/ dat beyde voor en naer 'thegin van het Fransche keyserryck/ het ghetal van Graefschappen voor een Hartochdom is gheweest onseecker. Ende hier upt komt het/ dat als noch by ons alsulcke personen/ als daer mede hebben 'tghebiedt over gheheele Provintien/ en particuliere Steden/ beneffens militaire forcen/ werden gheintituleert *Gouverneurs*, ende (even als Dux en Comes) de præeminentie voor Stadthouders/ Presidenten/ Vorsaerts/ ofte Bailliuws hebben. Al hoewel nochtans eenighe van gelijcken mede syn egael met de selve/ en promiscue ghenomen onder den anderen/ uptwijsende de bevelen der souveraine Edicten/ alwaer de Provinciale namen van alsulcke personen/ als representeeren den Prins/ in d'eene Provintie/ werden bekent by den titel van *Gouverneur*; in d'ander/ by den naem van *Stadthouder*, *Groot-Bailliuw*, of *President*, ende soo voorts. Oock eenighe van gelijcken subalterne onder hun/ ofte zijnde mede immediaet aen den Prince/ evenwel als in d'oude tijden/ daer door niet anders en werden bekent/ dan een Richter oft Bailliuw van een Stadt of klepne Jurisdictie eeniger Provintie. Soo dat by de oude officiale namen van Dux en Comes, zijnde ghetrocken van haer eerste beduydenisse/ ende ghevorden honorabel/ feudael/ ende hereditair/ nu eyghentlijck werden vermeynt eenighe illustre personagien/ als Hartoch of Graef/ en de bedienders van ampten/ bekleedt met de titels van Gouverneur ende Bailliuw.

XVI. De eerste die dese groote militaire beroepinghe maeckten honorabel ende hereditair/ by een oprecht ende waerachtich Leen/ waren de Koninghen van Vranckrijck/ ende (als sommighe segghen) Pipin/ de vader van Charle Magne; andere/ Carel de Simple/ van wie Raoul/ Hartoch van Normandien (naer dat hy vrede met hem hadde ghemaeckt/ ghedaen trouw/ ende ghelofte) 'tselve Hartochdom erkende als een beneficie ontfanghen

a *Apud Frodegar. apud Bignon. in Marculph. Synod. Cabillon. 2. cap. 20*

b *Eusebius in vita Constantini, lib. 4. cap. 1.*

c *Recueil des Rois. pag. 386. Item, Fauchet l'origine des dignites, chap. 2.*

d *Aimoinus lib. 4. cap. 61. Et de ea re vide Hotoman. verb. feudal. in Duces. Et Douze Annal. Holland. lib. 5. pag. 213. Item, Tillet, recueil des Rois, pag. 39.*

Digitized by Google

fanghen te hebben; doch onder Hugo Capet eerſt ghewoꝛden hereditair/ ende dat met alſulck recht en abſolute authoꝛitept oveꝛ haer juriſdictie (uytghenomen eenighe kleyne homagie) als de Koninghen ſelfs. Van welcke oft dierghelijcke Hartoghen Carolus Paſchalius (vꝛdeelende de ſelve in majores & minores, als hy doet de Pꝛincen) ſpꝛeeckt aldus: Majores (ſeydt hy) voco illos quorum dignitas proximè accedit ad Regiam: & hos quidem Duces in tantam magnitudinem & claritatem evectos video, ut tot mihi Reges videre videar. Minores ſunt illi, qui ſunt in ditione majoris poteſtatis Regiæ, Imperatoriæ, Pontificiæ. Iſtis videlicet dati ſunt Ducatus, hoc eſt dignitas & feudum, quod hoc nomine demonſtratur, ea lege & conditione, ut juri & juriſdictioni datoris per omnia ſubjecti ſint, haud ſecus quam quilibet è vulgo. Welcke ſouverainitept in Hartochdommen en Graefſchappen/ de Hartoghen ende Graven hebben behouden tot in de leſte tijden/ als wanneer meeſt alle de oude Hartochdommen ende Graefſchappen/ met ſulcke ſouverainitept en juriſdictie/ by mariage/ koꝛfaits of anderſints/ wederom ſo zyn vervallen aen de Croone. Dat de nieuwe uytgiften/ of creatien der ſelver titulen zijn geweeſt ſonder ſulcke ſouverainitept/ als in de oude tijden/ (a) was ghevoeght by die territoꝛien: al hoewel eenighe der ſelver noch continueeren/ als wy ſien in het Graefſchap van Vlaenderen/ ende 't Hartochdom van Bourgondien/ ende in de jonghſte tijden/ ſedert die reductie/ alleenlijck in eenighe Hartochdommen en Graefſchappen/ toegheeygent vooꝛ (b) appanagien aen jonghꝛ ſoonen van den Koninck/ tot een onderſchept van d'andere. Welcke appannagien/ by faulte van mans oir/ oock weder moeten komen aen de Croone.

a *Loyſeau des Seigneuries, chap. 5. §. 58. 59. &c.*

b *Voyez les Edicts des Rois, Tom. 2. liv. 1. tit. 4.*

XVII. De pꝛincipaelſte ceremonien van inveſtiture/ benevens die bꝛieven van creatie/ in d'oude tijden van 't keyſerrijck/ beſtonden vooꝛ 't meeſten deel/ in't overgheven van een ofte meer bannieren/ of banderollen. De bannieren wierden den Keyſer/ ſittende in ſynen thꝛoon ten tijde van de creatie/ ghepꝛeſenteert vooꝛ verſchepden Pꝛincen/ van weghen den perſoon die ghecreeert wierde/ ende als dan/ by den Keyſer eick een bylonder ghegheven/ aen die deſe weerdighept moeſte ontfanghen. 't Was mede een ghebꝛuyck/ dat ingheballe pemandt van d'andere Pꝛincen eenigh recht oft actie pꝛetendeerde tot die dignitept/ ten tijde van de ſelve inveſtiture/ oft overgheven van de bannieren/ de handt daer op leyde/ waer vooꝛ hy behielde de continuatie van ſyn recht. Sulcx bede den Electoꝛ van (c) Bꝛandenburch/ op de inveſtiture van de Hartoghen van Pomerlandt. Ende die ceremonie wierde niet alleen ghebꝛuyckt in 't gheven van Hartochdommen; maer oock in 't beſteden van andere Pꝛovintien en Territoꝛien aen Marquiſſen/ Graven/ ende dierghelijcke. Eſt conſuetudo curiæ (ſeydt Otho Friſingenſis) ut Regna per gladium, Provinciæ per vexillum à Principe tradantur, vel recipiantur. Maer deſe inveſtiture van feuda vexillaria, oft baen-leenen/ by bannieren in't Rijck/ is ten leſten achterghelaten. Soo dat nu de creatie van Pꝛincen/ met ſulcke dignitepten/ juriſdictien ende pꝛivilegien daer aen behoꝛende/ benevens de ſolemneſe wooꝛden van inſudatie aldaer ghelchiet by Charter/ Sweerdt oft anderſints/ naer ghelicktе des Keyſers. Ende hebben die Hartoghen aldaer vooꝛ habijten ende oꝛnamenten van Staet/ carmoſijne/ fluweele/ roode rocken/ ende hoeden ghevoert met Herminen/ en Croonen op haer wapenen/ tot teecken van die weerdighept; hoewel ſommighe/ die Croonen maer toeſchꝛijven die Aertz-Hertoghen/ ende alſulcke Hartogen/ die hebben ſouveraine macht ende Koninckſijcke authoꝛitept/ als Lotaringen/ Savoyen/ Bourgondien/ ende andere; ſoo Souverain/ dat ſy de macht hebben Hartoghen te maecken.

c *Georg. Ceſtin. Hiſt. Comit. Auguſt. 1530. part. 2. fol. 246. & Goldaſt. Politic. Imperial. part. 6. pag. 361.*

Digitized by Google

In Vranckrijck gheſchiede d'inveſtiture van deſe ſouveraine Hertoghen/ volgens de *Sallade* (een oudt boeck/ geſchreven bp een Anthonp de la Salle/ ende naer hem ſoo ghenoemt) met het ſolemneel opſetten van een rijcke Croon/ oft circkel van goude/ ende dat met ghren minder ceremonie dan den Koninck ſelfs/ uptghenomen d'upterſte unctie ofte ſalvinge. De woor-

a *La Sallade, fol.* 67. a. *& chez Loyſeau, chap.* 5. *des Seigneuries, §* 46.

den aldaer zijn; *Quand vng* (a) *Marquijs, ou vng Count à quatre Contez, ou quatre Baronies pour chaſcun Counte, l'Empereur, ou ſon Roy, le peult faire Duc licetement, & le doit faire en ſa meilleure ville que doit eſtre cité; & d'icelle ou du pais porter le nom de Duc, ainſi que doit un Roy de ſon Royaume, & tout en la propre forme que le Roy eſt Coronné, except d'eſtre oingt. Doit eſtre le Duc en chappellé d'un treſriche Chappel, d'or & de pierres, precieuſes par ledict Trince, & le plus digne Trelat qui doit faire le ſervice, ou doivent eſtre quelques autres Trelats, Princes, Comtes, Barons, Bennerets, & aultres Nobles homes à grand plante, pour honoreur ſa feſte.* 't Selve in ſubſtantie/ ende bp na in de ſelve wooꝛden/ hebben wp in een klepn boecrken/ gheintituleert *La diviſion du Monde*, ghedꝛuckt/ oft herdꝛuckt tot Parijs in den jare 1565. pag. 65. De andere Hartoghen aldaer van de leſte tijden/ die niet en hebben ſulcke ſouveranitept/ noch inveſtiture/ hebben mede haer toeghepghent de ghedaente van Croonen van 't ſelve ſatſoen/ als die oude Hartoghen hadden/ op haer armoꝛies/ niet die Croonen ſelfs op haer hoofden/ten tijde hunder inveſtiture/ten ware ſp met ſulcke ſouverainitept ghecreeert wierden ghelijck d'oude Hartogen/ als (b) Loyſeau ſchꝛijft. De natupꝛe en foꝛme haerder creatie in deſe leſte tijden/ konnen gheſien werden (c) in 't erigeren van de Baronnpe van Montmoꝛency in een Hartochdom.

b *Loyſeau des Seigneuries, chap* 5. *§.* 53. & 54.

In Engelandt/ alwaer ſp gheen territorium hebben/ maer eenighe jaerlijckſche revenuen om haren Staet t'onderhouden/ wooꝛden ghecreeert (d) per gladii cincturam & pilei ac circuli aurei ſuo capite impoſitionem. Soo dat Hartoghen/ welckers dignitept in 't eerſte maer is geweeſt officiable/ daer naer ghewoꝛden honoꝛable/ ende ten leſten ghebeneficieert met landen ende inkomſten/ ghewoꝛden erffelijck bp ſucceſſie van tijdt/ in hare hooghept zijn ghewoꝛden ſoo machtich/ dat ſp/ uptghenomen een klepn homagie ofte erkentenſſe aen de ſouverainitept/ ſtaen bp na ghelijck met de Koninghen; ende van Stadthouders en Gouverneurs van Landen ende Pꝛovintien/ ghewoꝛden erffelijcke poſſeſſeurs van de ſelve.

c By *A. du Cheſne, en les preuv. du liv.* 5. *de l'Hiſt. de Montmorencie, pag.* 286. & 307.

d *Sir* Selden his titles of honor, pag. 755. *Item*, Markham his booke of honor, Decad. 4. Epiſt. 8.

XVIII. Nopende de foꝛme der bꝛieven van creatie ofte inveſtiture/ voꝛ Hartoghen ende Hartochdommen/ ſullen hier bp voeghen den bꝛief/ waer bp den Keyſer Maximiliaen den eerſten/ creeerde Jacob de Croy/ Biſſchop van Camerijck/ Hertoch van Camerijck.

e I. *Scohier en la Genealogie de la mayſon de Croy, pag.* 51.

(e) Maximilianus, divina favente clementia, Electus Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex, venerabili, illuſtri, Iacobo de Croy, Epiſcopo ac Duci Cameracenſi, Comiti Cameraceſii, Principi, conſiliario ac conſanguineo noſtro, devoto dilecto, gratiam noſtram Cæſaræam & omne bonum. Splendor noſtræ Cæſareæ Majeſtatis ad inſtar divini illius ſolii qui in magnitudine & multitudine Electorum & Sanctorum ſuorum exultat, dignè trahens exemplum, hilari ſemper affectu deſiderat, ut in circuitu Auguſtalis ſolii noſtri Principum numerus creſcat & fæliciter augeatur, quo & noſtra Majeſtas majoribus aucta dignitatibus, & poteſtatibus ſolidius roboretur, & fidelibus populis noſtris juſtitia adminiſtretur, ac indebitè oppreſſi & afflicti refugium habeant, ubi ſublevamen & auxilium in preſſuris eorum comperiant, & cæteri fideles noſtri ſpe gloriæ & premii ad virtutes magis magiſque excitentur. Attendentes itaque multiplicia virtutum tuarum merita, & devotionis affectum, quo nos & Sacrum Romanum Imperium omni ſtudio & officio veneraris, ac gloriam, honorem, & com-

Digitized by Google

commodum noſtrum & ipſius Imperii aſſidue ſollicitis ſtudiis procuras, motu proprio & ex certa noſtra ſcientia, animo deliberato, accedente etiam conſilio & aſſenſu venerabilium & illuſtrium noſtrorum ac ejuſdem Sacri Imperii Principum, Comitum, Baronum, Nobilium noſtrorum, fidelium dilectorum, te præfatum Iacobum, Epiſcopum Cameracenſem, Comitem Cameraceſii (cum & origo nobilitatis tuæ à Sereniſſimis Regibus Hungariæ originem trahat, & beatitudo & amplitudo ditionis tuæ militum ſe diffundat, nec non intemerata fides, devotio & obſervantia tua & progenitorum tuorum, quæ à longo tempore nobis, & eidem Sacro Romano Imperio & ſereniſſimæ domus noſtræ Burgundiæ inſervivit) hodie in verum *Ducem Cameracenſem* Erigimus, Illuſtramus, Inſignimus, & decoramus, decernentes expreſſe quod tu ex nunc in antea omni dignitate & præeminentia, Iure, Poteſtate, Libertate, Honore, & conſuetudine, gaudere, & frui debeas, quibus alii noſtri & Sacri Romani Imperii Duces Illuſtres fruiti ſunt hactenus, & quotidie potiuntur.

Civitatem Cameracenſem, terras quoque tuas munitiones territoria tum omnibus Aquis, Pratis, Paſcuis, Iudiciis, Homagiis, & aliis juribus tibi competentibus, ac omnibus eorum pertinentiis, quæ latitudo Dominii Civitatis Cameracenſis, comprehendit, in verum *Ducatum Cameracenſem* erigimus, ac de plenitudine noſtræ Cæſareæ poteſtatis tenore præſentium erigimus; Decernentes & hoc Cæſareo ſtatuentes edicto, quod tu *Iacobus, Epiſcopus & Dux Cameracenſis, & Comes Cameraceſii*, nominari & appellari ex nunc in antea debeas, & tanquam cæteri Romani Imperii Duces teneri & honorari, ac ubique locorum ab omnibus reputari: Privilegiis, gratiis & immunitatibus, abſque omni impedimento frui, quibus alii noſtri & Sacri Romani Imperii Duces & Principes in conferendis & recipiendis Iuribus, & in omnibus & ſingulis aliis, illuſtrem ſtatum, & conditionem Ducum concernentibus, fruiti ſunt hactenus, ſeu quomodo libet potiuntur. Quo autem univerſi te ipſa cognoſcant peculiarem gratiam & benevolentiam noſtram quate complectimur, ad Arma & Inſignia tuæ antiquæ & præclaræ Nobilitatis, quæ ſunt in hunc modum deſcripta: videlicet, Scutum quadripartitum, habens in ſuperiori dextra, & inferiori ſiniſtra in campo argenteo tres facies rubeas ad regulam directe per tranſverſam ductas, & in ſuperiori ſiniſtra, & inferiori dextra, etiam in Campo argenteo, tres ſecuras rubeas latas manubriis brevibus rubeis, quarum duæ ſuperiores, manubriis ad invicem converſis, inferior autem in dextram vertens, in medio autem ſcuti parvus Clipeus ſuperpoſitus etiam quadripartitus, in cujus ſuperiori dextra & inferiori ſiniſtra, in Campo aureo ſunt rubei tractus incerti numeri ab angulis incipientes, quadrati in formam rumbi cancellantes; in ſuperiori autem ſiniſtra, & inferiori dextra ejuſdem Clipei, iterum in Campo aureo eſt Leo niger elevatis pedibus erectis, & cauda ad caput elevata. Hæc arma & Inſignia tuæ & tuorum Nobilitatis antiquæ in modum & formam ſubſcriptam innovanda & melioranda, ſtatuimus & etiam innovamus, & meliora facimus auctoritate & de plenitudine poteſtatis noſtræ Cæſareæ, ſcilicet, quod tu Iacobus, Epiſcopus & Dux Cameracenſis, Cameraceſii Comes, in poſterum ultra arma & Inſignia ſolita, eiſdem armis poriaris quibus in eodem ſcuto ad tertiam partem (quæ caput ſcuti vocatur) ſuperponatur ſacra noſtra Aquila nigra Regalis, in Campo aureo, extenſis alis, pedibus, & cauda, Raſtellum rubeum tranſverſum per alas ad pectus geſtans tribus dentibus; quorum ſinguli in ſingulis alis, medius in pectore deorſum porrecti, prout melius hæc artificis miniſterio hac in medio cernuntur figurata. Quibus ex nunc imposterum futuris temporibus in omnibus uti poſſis, in quibus alii noſtri & Sacri Imperii Duces talibus utuntur. Omnes autem & ſingulos defectus ſi qui in præmiſſis ratione ſolennitatis omiſſi, dubia interpretatione ſententiarum aut verborum, ſeu alio quovismodo, comperti fuerint, ſupplemus ex certa noſtra ſcientia, & de plenitudine noſtræ Cæſareæ poteſtatis, noſtris tamen ac cujuſlibet alterius,

juribus

juribus ſemper ſalvis, & præſertim ipſius Civitatis Cameracenſis, quam ultra ſolitum minimè gravari volumus: & ſine præjudicio primævæ amortiſationis, libertatis, neutralitatis, Jurium, Privilegiorum, conceſſionum, uſuum, & conſuetudinum laudabilium tuorum Epiſcopatus, Eccleſiæ, Comitatus, Civitatis, & ſubditorum tuorum, & abſque eo, quod vos aut aliqui veſtrum, ad aliqua ſervitia, ſubventioneſque teneantur, ad quæ ante eandem erectionem non tenebantur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc noſtræ Illuſtrationis, Erectionis, Augmentationis, Supplctionis, Decreti, Conceſſionis, & Mandati paginam infringere, aut ei auſu temerario contraire, ſub noſtra & Sacri Romani Imperii indignatione graviſſima, ac pœna centum Marcarum auri puri: quarum medietatem Fiſco ſeu Ærario noſtro Cæſareo, Reliquam vero partem injuriam paſſi vel paſſorum uſibus, decrevimus applicari, quam maluerint evitare. Harum teſtimonio literarum, ſigilli noſtri appenſione munitarum, Datum in Civitate noſtra Imperiali Auguſta, die XXVIII Junij, Anno Domini, milleſimo quingenteſimo decimo, Regnorum noſtrorum Romani XXV, Hungariæ vero vigeſimo primo.

* Fol. 47. De redenen van veranderinge by additie in dit wapen/ zijn hier * voozen gheexpzeeſſeert; oock ſedert by Heer Maximiliaen van Bergen/ en andere ſyne ſucceſſeurs/ ſoo mede ghevoeght by haer eyghen wapen/ tot teecken van die weerdighept.

XIX. Van ghelijcken den brief/ waer by Frederick den eerſten creeerde ſynen Oom Henrick/ (a) Hartoch van Oostenrijck/ aenghelien hy/ zijnde beyde Hartoch van Beyeren/ ende Marquis van Oostenrijck/ (alsoom ſubaltern onder dat Hartochdom) 't ſelve Hartochdom van Beyeren moeſte overleveren aen Henrick/ Hartoch van Saxen/ als rechten erfghenaem. Ut nomen Ducis non perderet, & Duces Bavariæ minus deinceps contra Imperium ſuperbire valerent, Imperator de voluntate & conſenſu Principum (soo zijn de woorden van Otto Altahenſis) in Curia Ratiſponæ habita An. Dom. MCLVI. Marchionatum Auſtriæ à Juriſdictione Ducis Bavariæ eximendo, & quoſdam ei Comitatus de Bavaria adjungendo, convertit in (b) Ducatum, Judiciariam poteſtatem Principi Auſtriæ ab Anaſo uſque ad Sylvam prope Patavium, quæ dicitur Rotenſal, protendendo.

a *Otho Friſingenſis de geſtis Fred. I. lib. 2. c. 30. Item*, Keyſers Chronica, by Georgius Chanler, pag. 252.

b *Videſis Krantz. Wandalia lib. 7. c. 23. Saxon. lib. 6. cap. 8.*

c *Cuſpin. Auſtr. pag.* 33.

FRidericus, Divina (c) favente clementia, Romanorum Imperator Auguſtus, primus ejus nominis. Quanquam rerum commutatio ex ipſa corporali inſtitutione poſſit firma conſiſtere; nec ea quæ legitime geruntur, ulla poſſint refragatione convelli: ne cauſa rei geſta ulla poſſit eſſe dubietas, Imperialis debet intervenire autoritas Noverit igitur omnium Chriſti Imperiiq: noſtri fidelium præſens ætas, & futura poſteritas, qualiter Nos ejus cooperante gratia, à quo cælitus pax miſſa eſt hominibus ſuper terram, in generali noſtra Curia Ratiſponæ, in nativitate ſanctæ Mariæ celebrata, in præſentia multorum Religioſorum & Catholicorum, litem, & controverſiam, quæ inter chariſſimum noſtrum patruum, Heinricum Ducem Auſtriæ, & inter nepotem noſtrum chariſſimum, Heinricum Ducem Saxoniæ, diu agitata extitit, ſuper Ducatu Bavariæ, & ſuper Marchia à ſuperiori fluminis parte Anaſi, terminavimus hoc modo: quod Dux Auſtriæ reſignavit Nobis Ducatum Bavariæ, & dictam Marchiam quos tenebat. Qua reſignatione facta mox eundem Ducatum Bavariæ in beneficium contulimus Duci Saxoniæ. Prædictus verò Dux Saxoniæ ceſſit & renunciavit omni juri, & actioni quas habebat ad dictam Marchiam, cum omnibus ſuis juribus & beneficiis. Ne autem in hoc facto honor & gloria patrui noſtri chariſſimi aliquatenus minuatur, de conſilio & Iudicio Principum, illuſtri Vladiſlao Duce Bohemiæ ſententiam promulgante, quam cæteri Principes approbabant, Marchionatum Auſtriæ & dictam Marchiam ſupra Anaſum, com-

Digitized by Google

commutavimus in Ducatum: ejusdemque Ducatum cum subscriptis Iuribus privilegiis, & gratiis omnibus liberalitate Cæsarea contulimus Heinrico prædicto, patruo nostro charissimo, prænobili suæ uxori Theodoræ, & liberis eorundem, ob singularem favorem, quo erga dilectissimum patruum nostrum Heinricum Austriæ Ducem, ejus conthoralem prænobilem Theodoram, & eorum successores, necnon erga terram Austriæ, quæ clypeus & cor sacri Romani Imperii esse dinoscitur, afficimur, de consilio & assensu principum Imperii dictis conjugibus, eorum in eodem Ducatu successoribus, necnon prætactæ terræ Austriæ, subnotatas constitutiones, concessiones, & indulta autoritate Imperiali in jura plena & perpetua redactas, donavimus liberaliter vigore præsentium & donamus: primo quidem quod Dux Austriæ quibusvis subsidiis & servitiis non tenetur, nec esse debet obnoxius sacro Romano Imperio, nec cuiquam alteri, nisi ea de sui arbitrii libertate fecerit: eo excepto duntaxat, quod Imperio servire tenebitur, in Hungariam duodecim viris armatis per mensem unum sub expensis propriis, in ejus rei evidentiam ut Princeps Imperii agnoscatur. Nec pro conducendis feudis requirere seu accedere debet Imperium extra metas Austriæ, verum in terra Austriæ sibi debentur sua feuda conferri per Imperium, & locari. Quod si sibi denegaretur, ab Imperio requirat, exigat literatoriè trina vice: quo facto, juste possidebit sua feuda, sine offensa Imperii, ac si ea corporaliter conduxisset. Dux etiam Austriæ non tenetur aliquam Curiam accedere, Edictam per Imperium, seu quemvis alium, nisi ultro de sua fecerit voluntate. Imperium quoque nullum feudum habere debet Austriæ in Ducatu. Si vero Princeps aliquis, vel alterius statûs persona nobilis vel ignobilis, cujuscunque conditionis existat, haberet in dicto Ducatu possessiones ab ipso jure feudali dependentes, has nulli locet seu conferat, nisi eas prius conduxerit à Duce Austriæ memorato: cujus contrarium si fecerit, eadem feuda ad Ducem Austriæ devoluta, libere sibi extunc jure proprietatis & directi Dominii pertinebunt, principibus Ecclesiasticis & Monasteriis exceptis duntaxat in hoc casu. Cuncta etiam secularia Judicia, bannum Sylvestrium, & Ferinarum, Piscinæ & Nemora in Ducatu Austriæ, debent jure feudali à Duce Austriæ dependere. Etiam debet Dux Austriæ de nullis oppositionibus vel objectis quibuscunque nec coram Imperio, nec aliis quibuslibet, cuiquam respondere, nisi id sua propria & spontanea voluerit facere libertate: sed si voluerit unum locare, poterit de vasallis seu homologiis, & coram illo secundum terminos præfixos parere potest & debet justitiæ complemento. Insuper potest idem Dux Austriæ, cum impugnatus fuerit ab aliquo de duello, per unum idoneum, non inenormitatis macula detentum, vices suas prorsus supplere. Et illam ipse eadem die seu princeps, vel alius quisquam pro alicujus nota insaniæ non potest impetere, nec debet impugnari. Præterea quicquid Dux Austriæ in terris seu districtibus seu fecerit, vel statuerit, hoc Imperium nec alia potentia modis seu viis quibuscunque debet alio quoque modo in posterum commutare. Et si, quod Deus avertat, Dux Austriæ sine hærede filio decesserit, idem Ducatus ad seniorem filiam, quam reliquerit devolvatur. Inter Duces Austriæ qui senior fuerit, dominium habeat dictæ terræ. Ad cujus etiam seniorem filium jure hæreditario deducatur; ita tamen, quod ab ejusdem sanguinis stipite non recedat, nec Ducatus Austriæ ullo unquam tempore divisionis alicujus recipiat sectionem. Si quis in dicto Ducatu residens, vel in eo possessiones habens, fecerit contra Ducem Austriæ occultè vel publicè, est dicto Duci in rebus & corpore sine gratia condemnatus. Imperium dicto Duci Austriæ contra omnes suos Injuriatos debet auxiliari & succurrere, quoad justitiam assequatur. Dux Austriæ principali indutus veste, suppositio pileo Ducali circundato serto pimito, baculum habens in manibus, equo insidens, & insuper more aliorum Principum Imperij, conducere ab Imperio feuda sua debet. Dicti Ducis institutionibus & destitutionibus in Ducatu Austriæ, suo

Digitized by Google

eſt parendum. Et poteſt in terris ſuis omnibus tenere Iudæos, & uſurarios publicos, quos vulgus vocat *Gewerteſchin*, ſine Imperii noſtri moleſtia & offenſa. Si quibuſvis Imperii curis publicis Dux Auſtriæ præſens fuerit, unus de Palatinis Archiducibus eſt cenſendus. Et nihilominus in conſeſſu & inceſſu, ad latus dextrum Imperii poſt Electores principes obtineat primum locum. Dux Auſtriæ donandi & deputandi terras ſuas cuicunque voluerit, habere debet poteſtatem liberam, ſi (quod abſit) ſine hæredibus liberis decederet: nec in hoc per Imperium debet aliqualiter impediri. Præfatus quoque Ducatus Auſtriæ habere debet omnia & ſingula jura, privilegia & indulta, quæ obtinere reliqui principatus Imperii dinoſcuntur. Volumus etiam, ut ſi diſtrictus & ditiones dicti Ducatus ampliati fuerint ex hæreditatibus, donationibus, emptionibus, deputationibus, vel quibuſvis aliis devolutionum ſucceſſibus, præfata jura, privilegia, & indulta ad augmentum dicti Dominii Auſtriæ plenarie referantur. Et ut hæc noſtra Imperialis conſtitutio omni ævo firma & inconvulſa permaneat, præſentes literas ſcribi, & ſigilli noſtri impreſſione fecimus inſigniri, adhibitis idoneis teſtibus, quorum nomina ſunt hæc; Pilegrinus Patriarcha Aquileienſis, Eberhardus Archiepiſcopus Saliſburgenſis, Otho Friſingenſis Epiſcopus, Chunradus Pathavenſis Epiſcopus, Eberhardus Babenbergenſis Epiſcopus, Hartmannus Brixnienſis, Harwicus Ratiſponenſis & Tridentinus Epiſcopus, Dominus Welffo, Dux Chunradus, frater Imperatoris Friderici primi Cæſaris: Palatinus Rheni Fridericus, filius Regis Chunradi: Heinricus Dux Carinthiæ, Marchio Engelbertus de Hiſtria, Marchio Leopaldus de *Vochburg*, Hermannus Palatinus Comes de Rheno, Otho Comes Palatinus, & frater ejus, Fridericus de *Schiern*, & *Witelſpach*, Eberhardus Comes de *Sultzbach*, Rudolfus Comes de *Sweinſheut*, Albertus Comes Hallenſis, Eberhardus Comes de *Purchenſen*, Comes de Putina, Comes de *Pettſtain*, & quamplures, &c. ſignum, &c. Ego Reynaldus Cancellarius vice Arnoldi Moguntini Archiepiſcopi, & Archicancellarii recognovi, regnante Domino Friderico Romanorum Imperatore Auguſto, ejus nominis primo, in Chriſto. Datum Ratiſponæ quinto decimo Cal. Octobris, indictione quarta, anno Dominicæ Incarnationis MCXVI, feliciter. Amen. Anno regni ejus quarto, Imperii ſecundo.

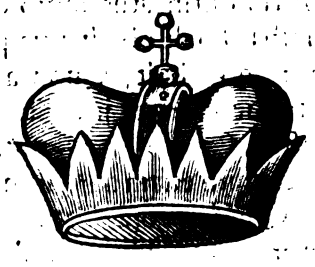
Doch by wie/ wanneer/ ende op wat occaſie den tijtel van Aerts-Hartoch by haer eerſt is opghenomen/ is (a) onſeecker. Eenighe refereren den oorſpronck aen Albert/ oudſten ſoon van Rudolphus den eerſten/ die by ſijn vader (legghen ſy) wierde ghecreeert in dien tijtel te Mozenburch/ anno 1284. Andere tot Frederick den derden. En ſommige/ dat Frederick den eerſten/ ſynen Oom Henrick/ ten tijde ſijner creatie/ benckens de extraordinaire privilegien ende characteren van dignitept boven andere Princen met deſen tijtel van Aerts Hartoch (al hoewel niet ghecxpreſſeert in de charter) mede openlijck vereerde/ ende ſedert ſoo ghecontinueert. Eſt (ſepot Cuſpinianus) à Frederico Imperatore magnis libertatibus, immunitatibus ac privilegiis ſupra alios principes Imperii donatus, quæ extant ac circumferuntur, inſignitus, præcipue Pileo Ducali crinito, qualis fuit apud Romanos Corona Roſtrata, tum veſte principali, qui quidem habitus Regius eſt, & inde *Archidux* dictus eſt. Deſen pileus Ducalis crinitus, waer van hy ſpreeckt/ is dien pileus Ducalis; circumdatus ſerto pinnito in den brief van creatie/ ende van ſatſoen/ als de gheſtraelde Croon/ waer naer de Aerts-Hertoghen/ anno 1244. van den Keyſer Frederick den tweeden/ vergunt is by te voegen een Cruys. Concedimus (ſepot den (b) Keyſer) noſtro illuſtri Principi, Duci Auſtriæ, crucem noſtri Diadematis, ſuo principali pileo ſufferendum.

a *Vide Krantz. Saxoniæ, lib. 6. cap. 8.*

b *Cuſpinian. Auſtr. pag. 34.*

De

De forme van den Hoedt ende Croone van Oostenrijck / met het Cruys woordt menichmael afgheheeldt in (a) dese voorghen;

a *Thurnier Buch, part. 2. fol. 27. apud* Selden Titles of honor, the second part, chap. 1. pag. 364.

ende oock somwylen met vier verheven boghen/ als de ghesloten Croon.

XX. Oock dat van *Grand Duca*, ofte Magnus Dux Etruriæ in Italien / eerst begonnen in Cosmo de Medicis / Hartoch van Florencen / by den Paus (b) Pius V. 1569. die hem mynde te maecken tot een Koninck / inghevalle den Keyser Maximiliaen (c) sulcx hadde willen ghedoghen/ seggende: non habet Italia Regem, nisi Cæsarem.

b *Cherubin de Nursia Bullar. tom. 2.*

c *Bodin. de Rep. lib. 1. cap. 9.*

PIus Episcopus, servus servorum Dei, Ad perpetuam Rei memoriam, Romanus Pontifex in excelso militantis Ecclesiæ Throno, disponente Domino, super gentes & regna constitutus post perlustratas suæ indefessæ mentis acie Orbis Christiani Provincias, circumspecta sua providentia præclaros, ac Principes viros, qui de sancta sede Apostolica, fideque Catholica bene mereri videntur, singulari suæ benignitatis clementia, quantum sibi ex alto conceditur, augere eosque insignibus, ornamentis, ac speciosis honorum titulis decorare, atque illustrare consuevit, necnon alias disponit, prout temporum, locorum, & personarum qualitate pensata, conspicit in Domino salubriter expedire. Sane cum Nos his nostris luctuosissimæ tempestatis diebus, animo nostro diu multumque gravissimo cum dolore versaremus, quot & quantæ pestiferarum hæresium sectæ quotidie undique erumperent, diraque & exitiosa perditorum hominum à fide Catholica aberrantium semina passim serperent, & usque quaque propagarentur, omnia Italiæ loca circumspicientes, Ethruria provincia, nobilitatis decore, & antiquitatis nomine à majoribus celebrata, cujus maxima pars, quæ nobis & ipsi Apostolici Sedi subjecta non est, ab omnibus ferè lateribus ditioni nostræ Ecclesiasticæ contermina atque conjuncta existit, nobis præcipue occurrit, quam divinæ primum bonitatis gratia, solicitudineque ac vigilantia nostra, deinde præstantissimi ac Religiosissimi ejus Principis virtute, consilio, diligentia, præ cæteris intactam & incorruptam, ab hujusmodi pernicioſa labe & contagione, sartam tectam conservatam esse conspicimus. Huc accedit, quod profecto magnopere nos movet, Sedem Apostolicam, cum ob Regionis vicinitatem, tum propter loci opportunitatem gratissima plerunque obsequia, atque etiam commoda, subministratis ab Ethruscis auxiliis, à multis jam ante seculis recipisse, idque complures Romanos Pontifices prædecessores nostros, & præsertim fel. recordat. Innocentium quartum, Clementem etiam quartum, Gregorium decimum, Benedictum undecimum, Martinum quintum, & Leonem decimum luculenter testatos fuisse, adeo ut tam eandem provinciam, quam ejus Rectores & Magistratus ob peculiarem eorum erga Romanam Ecclesiam devotionem, & observantiam, propenso paternoque affectu, variis gratiis, honoribus, ac privilegiis jure cohonestandos, atque ornandos esse duxerint. Quibus rebus debita meditatione mature consideratis, attendentes quoque in primis quod dilectus filius, nobilis vir, Cosmus Medices, Reipublicæ Florentinæ Dux, majorem in dies suæ eximiæ virtutis splendorem, ferventioremque Catholicæ Religionis cultum, & in administranda Justitia præcellens studium, ex eo tempore quo imperare cœpit, nusquam prætermissum, laudabiliter præ se ferre

Digitized by Google

non ceſſat; Quod omnibus in occaſionibus, nobis, ac prædeceſſoribus noſtris, & Apoſtolicæ Sedi, prompto ac libenti animo obſequi ſemper ſtuduerit; Quod nos & eandem Sedem ab ipſo noſtri Pontificatus initio continuato debitæ reverentiæ honore coluerit; mandatis noſtris filiali obedientia paruerit: honeſtis noſtris petitionibus obſequentiſſime morem geſſerit; Quod à Nobis requiſitus, cœpta noſtra pecuniis, peditatu, equitatuque alacriter juverit, præſertim pro ferendo auxilio Chariſſimo in Chriſto filio noſtro, Carolo Francorum Regi Chriſtianiſſimo, adverſus ejus rebelles, & hæreticos, centum etiam aureorum millia, ultra alia illi mutuando, hortatu noſtro id fecerit; Quod majora ſi uſus venerit, ad Catholicæ fidei defenſionem, & incrementum ſe præſtaturum ultro pollicetur; Quod pro inclyta ejus in Deum pietate, ſuperioribus annis, Militiam Sancti Stephani, ad ſanctæ fidei exaltationem ad propagationem inſtituerit, bonis ditaverit & ampliaverit; Quod univerſæ prope provinciæ Ethruſcæ imperſcrutabili Dei judicio ad ſummæ dignitatis poteſtatem civium Florentinorum aſſenſu vocatus fœliciſſime præſit ac dominetur; Quod delatum ſibi admirabiliter Principatum admirabilius regat & moderetur, illumque incomparabili prudentia ac ſapientia in pacis ac juſtitiæ amœnitate, ab ineunte ejus ætate diligentiſſime continet & conſervet; Quod terra marique præpotens exiſtat; Quod Piratis, facinoroſis ſicariis, quietis & ocii turbatoribus, necnon noſtris & hujus Sanctæ Sedis rebellibus, & adverſariis hoſtis acerrimus, ſceleruſque & delictorum ſeverus vindex ſit; Quod numeroſa ac frequenti populorum ei ſubditorum Deo benedicente multitudine, copioſis grandibuſque redditibus, & ampliſſimis proventibus gaudeat, & fruatur; Quod validus peditum & equitum numerus in omnes uſus ei præſto ſemper eſſe poſſit; Quod quamplures florentiſſimas urbes, tam Cathedralium, quam earum nonnullas Metropoliticarum Eccleſiarum dignitate inſignes, ac ſtudiorum generalium univerſitatibus ornatas, munitiſſimos portus, validiſſimas arces, loca tutiſſima, triremium claſſem paratam & inſtructam tam ad Tyrrheni ſui Maris, quam etiam ad noſtræ oræ maritimæ tutelam habeat; Quod rerum omnium copia, ditionis amplitudine, locorum ubertate, continua vitæ fœlicitate, demumque gentis celebris admodum & opulentæ viribus firmiſſime ſubnixus vigeat; Quod cuncta hæc ipſa bona per immenſam Dei omnipotentis benignitatem ſibi elargita, ad divinum honorem & gloriam paratiſſima ſemper fore profiteatur; Quod abſoluta poteſtate ratione liberi & directi dominii Florentini nemini ſit ſubjectus, ita ut juxta diſtinctionem piæ memoriæ, Pelagii ſimiliter Romani Pontificis Prædeceſſoris noſtri, uti Rex & Magnus Dux ac Princeps merito exiſtat, & inter cæteros magnos Duces ac Principes re ipſa eſſe, cenſeri, & connumerari poſſit, & debeat. Nos igitur tot ac tantis rationabilibus, digniſque de cauſis, clariſſimis quoque ipſius Coſmi Ducis erga Nos & Sedem eandem meritorum, & officiorum monumentis inducti, firmaque ſpe freti, quod is, & ejus ſucceſſores, collati noſtri in eos beneficii memores debitam Nobis, futuriſque Romanis Pontificibus grato animo fidei ac devotionis ſinceritatem, perpetuo exhibere, conſervareque ſtudebunt; Attendentes etiam, quod ſane plurimi facimus, dictum Coſmum Ducem, ac dilectum filium nobilem virum Franciſcum ejus filium primogenitum, arctis admodum affinitatis ſanguinis, & neceſſitudinis vinculis cum Chariſſimo in Chriſto filio noſtro Maximiliano in Imperatorem electo, & maximis Chriſtiani nominis Regibus conjunctos eſſe, coſque à nobiliſſima ſtirpe Mediceæ multis honoribus & titulis decorata, & ex qua tot illuſtres Proceres, ac tres Romani Pontifices prodierunt, ortum habere; Propterea eundem Coſmum Ducem ſpecialibus favoribus, & gratiis paterne benigneque proſequi volentes, ipſumque à quibuſvis excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti, aliiſque Eccleſiaſticis ſententiis, cenſuris, & pœnis à jure vel ab homine quavis occaſione vel cauſa latis, ſi quibus quomodolibet innodatus exiſtit, ad effectum præſentium duntaxat conſequendum,

harum

Digitized by Google

harum ſerie abſolventes, & abſolutum fore cenſentes, Motu proprio, non ad ipſius Coſmi Ducis, ſeu alterius pro eo Nobis ſuper hoc oblatæ petitionis inſtantiam, ſed ex certa ſcientia, maturaque deliberatione, & mera liberalitate noſtris, ac de ſupremæ noſtræ Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, tam dictorum Prædeceſſorum, quam etiam Alexandri III. & Innocentii pariter III. ac Pauli IV. ſimiliter Prædeceſſorum noſtrorum, qui Portugalliæ, Bulgarorum, ac Blanchorum, nec non Hiberniæ Reges, & ut tunc Dux Bohemiæ Rex in ſuis Literis nominari poſſit, reſpective crearunt, conſtituerunt & conceſſerunt, aliorumque Romanorum Pontificum erga diverſos Principes exempla ſequentes, veſtigiiſque inhærentes, ut potiſſimum cæteri Principes hoc exemplo invitati ad bene de ſancta hac Sede promerendum incitentur, eundem Coſmum Ducem, ejuſque Succeſſores pro tempore exiſtentes Duces, perpetuis futuris temporibus in Magnos Duces & Principes Provinciæ Ethruriæ ſibi pro maxima illius parte ſubjectæ, & in ipſa Provincia reſpective autoritate Apoſtolica tenore præſentium creamus, conſtituimus, pronunciamus, & declaramus, Magnorumque Ducum Ethruriæ Provinciæ, ut præfertur, ejus ſubjectæ nomine, titulo, & denominatione extollimus, & amplificamus, nec non eos Dictæ Ethruriæ Provinciæ eis ſubjectæ Magnos Duces & Principes ab omnibus nominari, appellari, inſcribi, dici, haberi, cenſeri, & tractari debere volumus, præcipimus, ac mandamus, atque Coſmum Magnum Ducem, ejuſque Succeſſores præfatos omnibus & ſingulis Exemptionibus, Immunitatibus, Libertatibus, Favoribus, Præeminentiis, Prærogativis, Indultis, Privilegiis, aliiſque quibuſlibet Gratiis, & Honoribus quibus alii vere liberi, & directi Domini, ac Magni Duces & Principes etiam Ducali, aut alia quavis etiam majori dignitate præfulgentes, ac quacunque libera & abſoluta poteſtate fungentes, in genere vel ſpecie, in quibuſcunque locis, pompis, ſeſſionibus, celebritatibus, ceremoniis, & actibus publicis vel privatis, tam de jure quamquam de conſuetudine, etiam in Aula noſtra Vaticana, & ubique terrarum, etiam ſi aliqui alii Magni, & ſimiles Duces & Principes præſentes fuerint, quoquomodo utuntur, fruuntur, potiuntur, & gaudent, ſeu uti, frui, potiri, & gaudere in futurum quomodolibet poterunt, & ſoliti ſunt: non quidem ad illorum inſtar, ſed pariformiter, & abſque ulla prorſus differentia uti, frui, potiri, & gaudere poſſe ac debere. Et inſuper in evidens clarumque propenſæ noſtræ voluntatis erga dictum Coſmum Magnum Ducem teſtimonium, certamque dilectionis ſignificationem, eum ampliores quoque gratiæ, & favoris prærogativa, maxime dignum cenſentes, ut juxta ſententiam Clementis quarti prædeceſſoris noſtri prædicti, ex majori decore ornatum, majoritas appareat dignitatis, ipſum Coſmum Magnum Ducem, & ejus Succeſſores hujuſmodi, Regali Corona, ut inferius depingi mandavimus, qua ſuper eorum gentilibus inſignibus, ad illuſtrius nobiliuſque ipſorum decus & ornamentum, uti, eamque portare, ferre, & geſtare, depingique & inſculpi facere libere & licite poſſint, & valeant, motu, ſcientia, ac poteſtatis plenitudine ſimilibus decoramus, exornamus, & inſignimus, decoratoſque, exornatos, & inſignitos fore, & eſſe. Præſenteſque literas de ſubreptionis vitio, aut intentionis noſtræ, ſeu quocunque alio defectu ex quavis etiam quantumlibet juſtiſſima, & urgentiſsima, rationabilique cauſa nullo unquam tempore à quoquam notari vel impugnari poſſe, ſed illas validas & efficaces perpetuo fore & eſſe, ſuoſque plenarios, totales, & omnimodos effectus ſortiri poſſe ac debere in omnibus & per omnia, ac ſi conſiſtiorialiter & de fratrum noſtrorum conſilio factæ & in ipſo Conſiſtorio noſtro ſecreto lectæ fuiſſent. Sicque per quoſcunque Iudices etiam Imperiali, Regia, Ducali, vel quavis alia excellentia, ac dignitate præditos, & alios Commiſſarios qualibet auctoritate fungentes, etiam cauſarum Sacri Palatii noſtri Auditores, & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales, ſublata eis,

Digitized by Google

& eorum cuilibet quavis aliter judicandi, ſententiandi, diffiniendi, & interpretandi facultate & auctoritate, judicari, diffiniri, & interpretari debere; ac quicquid ſecus ſuper his a quoquam quavis auctoritate ſcienter vel ignoranter contigerit attentari, irritum & inane decrevimus, & declaramus. Non obſtantibus quibuſvis conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis, ac Provinciarum, Civitatum, & locorum quorumlibet ſtatutis & conſuetudinibus, etiam Iuramento, confirmatione Apoſtolica, vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque indultis, & Literis Apoſtolicis, illis & quibuſvis aliis perſonis, etiam Ducibus, quibus forſan per Sedem Apoſtolicam conceſſum ſit, quod privilegiis, præeminentiis, favoribus, indultis, & gratiis ad inſtar Magnorum Ducum, perinde ac ſi ipſi Magni Duces realiter & cum effectu eſſent, uti & gaudere poſſint, in genere vel in ſpecie ſub quibuſcunque tenoribus & formis, ac cum quibuſvis etiam derogatoriarum derogatoriis, & quantumcunque efficaciſſimis clauſulis, & decretis quomodolibet conceſſis, confirmatis & innovatis (quibus omnibus etiamſi de illis, eorumque totis tenoribus ſpecialis, ſpecifica, & expreſſa, & individua, ac de verbo ad verbum mentio ſeu quævis alia expreſſa habenda, aut aliqua exquiſita forma ad hæc ſervanda eſſet, eorum omnium tenores præſentibus pro ſufficienter expreſſis habentes illis alias in ſuo robore permanſuris, hac vice duntaxat ad effectum præſentium ſpecialiter & expreſſe derogamus, totaliterque & latiſſime derogatum eſſe volumus & decernimus) cæteriſque contrariis quibuſcunque. Salva nihilominus in noſtris dictæ Provinciæ, Civitatibus, & locis, noſtra, & Romanæ Eccleſiæ auctoritate, juriſdictione, ac quibuſvis juribus reſpective in locis mediate vel immediate eis ſubjectis, ac citra aliquod præjudicium Civitatum, Terrarum, & Locorum in eadem Etruriæ Provincia conſiſtentium quæ non ſunt ditionis dicti Coſmi Ducis, nec ei quomodolibet ſubjecta ſunt, neque alio modo obediunt. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtrorum abſolutionis, creationis, conſtitutionis, pronuntiationis, declarationis, amplificationis, voluntatis, præcepti, mandati, decorationis, exornationis, inſignitionis, & derogationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Siquis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Romæ apud S. Petrum, Anno incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo ſexageſimo nono, VI. Calend. Septembris, Pontificatus noſtri anno quarto.

De brief van creatie wierde gheſonden aen den Hartoch van Florencen/ bp Signior Michaële Bonello/ zijnde de Regalis corona, daer inne ghementioneert/ beneffens een verheven Lelie in fronte, gheſtraelt/ ofte met puncten/ als eertijdts Corona Roſtrata;

a *Anton. Gabutius de vita Pii V. lib. 3. cap. 16. &c.*
b *Fr. Modius Pandect. Triumph. tom. 1. lib. 4. cap. 27.*

middelgaders doer de dienſtie van Pius Quintus/ met deſe (a) woorden omvanghen: Pius Quintus, Pontifex Maximus, ob eximiam dilectionem, ac Catholicæ Religionis zelum, præcipuumque juſtitiæ ſtudium, donavit, ende daer naer bp den (b) Paus ſelfs ſolemneliſck geſtelt op het hooft van den Hartoch/ ten tijde zijnder inveſtiture: die ons beſchreven werdt bp een die hem noemt Archidux, in plaets van Magnus Dux.

De

De Inauguratione Cosmi Medicei in Magnum Ducem Ethruriæ, Romæ anno CIↃ ⅠↃ LXX.

DOminica lætare, quæ fuit v. Martij, anno CIↃ ⅠↃ LXX. Cosmus Mediceus Dux Florentinus inauguratus est Romæ in Magnum Ethruriæ Ducem à Pontifice Pio V. in Sacello S. Sixti, Præsenti Cardinalium consessu, & aliquot proceribus, his fere cum ceremoniis quæ sequuntur.

Pontifici ex Palatio descendenti in eum locum ubi indui Pontificalibus & ad solennem talem inaugurationem pertinentibus solet, Cosmus Dux veste Ducali ipse indutus, hoc officium præstitit, ut togæ ejus extremas lacinias à tergo per viam gestaret. Hic comparens in re præsenti Orator Cæsareus coram Cardinalibus Morono, Alexandrino, & Chiessensi, testatus est eam inaugurationem quæ pararetur, in Domini sui præjudicium vergere, sine cujus expresso consensu nihil tale fieri deberet. Quare etiam illegitimam futuram pronuntiare sustinuit; cujus sui officii & facti ut testes essent tres modo dicti Cardinales, Oravit: addita persona publica etiam, quodam Cæsareo Notario.

Interpellans autem Oratorem Cæsareum Procurator Fisci, interrogavit, an mandatum nominatim ad hujus suæ cautionis formulam à Domino suo accepisset; ad quod ille respondit, non ultra quam per litteras interpretes, quas litteras etiam suæ sanctitati ederet eo ipso momento; quibus ultro citroque dictis, facessit Orator.

Pontifex nihilo secius institit facere quod proposuisset, indutusque solennitet & Pontificali Diademate coronatus: ad S. Sixti sacellum perrexit, Cosmo semper lacinias extremas gestante, sed nunc Archiducali habitu, hoc est, vestito tunica talari ex holoserico rubro segmentato, cujus subditicia sultura essent Alpinæ mustelæ candidæ, dependentibus caudis nigris ad terram fere; manicæ ejusdem generis, tam interius, quam exterius erant latissimæ. Ipsa autem tunica sub axillam alteram reducta ita erat, ut facile proderet gemmarum, & unionum vim, quibus intrinsecus ditaretur. Huic tunicæ pallium insederat generis per omnia ejusdem, solo autem capite Ducalem adhuc pileum retinebat. Habuit autem in sacello consuetum locum inter duos Presbyteros Cardinales.

Cum sacrum sive Missa eo perducta esset, ut cantandæ Epistolæ finis fieret, allata sunt Pontifici Diadema primum in pelvi aurata ex auro puro ductili, à D. Galitto Cubiculario Pontificio, atque inde Sceptrum argenteum à summo Lilio prægrandi decoratum, perinde in aurata pelvi à D. Justiniano.

Hinc Cosmus medius inter Ducem Tagliacozam & Gratianum ad Pontificem processit, ibique in genua procubuit; Pontifex vero postquam ipsum Ducem precationibus lustrasset aliquot, Diadematique & sceptro benedixisset: acceptum à Cardinale Urbino Diadema vertici Cosmi imposuit, qui ante pileo ex holoserico rubro segmentato tectus fuerat: similiterque Sceptrum ei in manum dedit.

Eo habitu, Cosmus, jam Archidux, Pontificis pedi osculum impressit, quem inde Cardinales duo juniores Madrucius & Alciatus medium ad locum suum reduxerunt, ubi antè nominati Duces Archiduci novo eam operam dederunt, ut Tagliacoza Diadema, Gratianus Sceptrum ab eo acciperent; Pontifice quoque eodem tempore suum Diadema deponente.

Ad oblationis datum signum Archidux Ducibus altrinsecus eum comitantibus munera obtulit Pontifici, primo calicem auratum cum operculo suo, & patera altera aurata; qui calix dicitur habuisse pondus novem librarum, erantque incisæ in ambitu ejus arte ratissima tres figuræ: Fidei, puta, Spei, & Charitatis; quæ manibus calicem tenerent: ad pedes vero haberent Euangelicos quatuor scriptores, additis insignibus tam Pontificiis, quam Archiducis, qui secundum munus quatuor Prælatis in pateris afferri mandavit, quod erat amiculum aureum, cujus generis ornatu

Pon-

Digitized by Google

Pontifices non niſi ſolennioribus feſtivitatibus uti ſolent, & pallium item ex textili auro, quod à pectore ita conjungebatur, ut fibulæ gemmeæ & pretii incredibilis characteres eos exprimerent & conformarent, quæ nomen Ieſu Mediatoris noſtri conficerent.

Hæc dona Pontifici, quod ex vultu etiam ipſius coligi poterat, longe chariſſima Cardinali Urbino commiſſa ſunt, qui ea expoſuit in ara quæ juxta erat; cuique idem Cardinalis Urbinus, tanquam ſenior inter Preſbyteros Cardinales, aſſidere ſolet.

Archiducem Duces ad locum reduxerunt, cui etiam iidem ad ſacri finem uſque operam dederunt.

Finito ſacro ad officium ſuum rediit Archidux, utque erat Diademate ornatus, tranſlato in ſiniſtram ſceptro, dextra poſticam veſtem Pontificiam tulit uſque eum locum, ubi exui de more is conſuevit.

Qui depoſitis Pontificalibus Roſam ſacratam Archiduci in donum dedit, quam ille lætus ad hoſpitium ſuum uſque ipſe ferre voluit: proſequentibus eum omnibus omnino Cardinalibus, & novum ei honorem gratulantibus: etſi perſequendi officium magis Roſæ ſacræ, quam Archiduci imputaſſe atque impendiſſe credantur.

Sacrum fecit eo die Cardinalis Donellus, tanquam Pontificis Vicarius. Ceremoniis tamen hujus inaugurationi nemo Legatus, aut Orator externorum Principum Gentiumque interfuit; exceptis duobus Alexandrinis fratribus, & filio legati Luſitanici.

Sub noctem ignes quidem privatim à quibuſdam lætitiæ indices excitati ſunt, ſed publice nulli.

Die Lunæ Archidux cœpit ſalutandis Cardinalibus operam dare, ex quibus eum humaniſſime excepêre Piſanus, Farneſius, Ferrarienſis, Urbinas, & Corregius; qui etiam comitatui ipſius, honoris cauſa, vinum tragemataque largiſſime præbuerunt. Idem Archidux non parvam pecuniæ ſummam apud Preſbyteros Hieronymianos depoſuit, ipſorum arbitrio in pauperes & egenos erogandam.

Eo tempore illuſtriſſimus Paulus Iordanus Roma deceſſit, cupiens ea domi providere, quæ ad novum Archiducem quam honorificentiſſime excipiendum pertinerent.

Miſſus eſt etiam Pontificis nomine ad ditiones Sedi Romanæ ſubjectas D. Harnius, qui curaret Archiducem paſſim maximo apparatu tractari.

Jusjurandi Forma Archiducis

Ego Coſmus Mediceus, Magnus Dux Ethruriæ, promitto & juro ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ, ejuſque Sedi Apoſtolicæ & tibi, Pie, Dei providentia hujus nominis quinte, Pontifex, ſolitam hactenus obedientiam, & venerationem, quemadmodum per Legatos meos eam ad hanc diem ſemper exhibui, & ad officium Principis pertinet. Profiteor etiam hic me pro viribus paratum & ſtudioſum ſanctam Catholicam Religionem promovere & propugnare in perpetuum, commodis ejus & tuæ ſanctitatis ſervire; tanquam veri Chriſti Vicarii, cui vellem plenius poſſe demonſtrare animi propenſionem Principis vere Chriſtiani, quam debeo innumerabilibus ſanctitatis tuæ in me beneficiis, & huic ſanctæ Sedi Apoſtolicæ, quibus ea quæ ſupra meo poſterorumque meorum nomine caveo & jurejurando confirmo. Sic me Deus adjuvet & hæc Sancta Euangelia.

Formula cautionis, qua Orator Cæſareus rebus Domini ſui conſultum voluit in inauguratione Magni Ducis.

Quandoquidem Florentia & Senæ Cameræ ſunt Romani Imperii, neque poteſt, neque debet circa titulum Ducis Florentini aliquid innovari citra voluntatem Cæſareæ

Digitized by Google

sacræ Majestatis, alioqui huic pertinebis, nos ad manutenendum ejusdem Majestatis præjudicium, atque ita tanquam non facta habebimus, & viribus omnibus defendetur.

Precatio Pontificis ante Coronationem Magni Ducis.

O Domine Deus, extende ad hunc famulum tuum Magnum Ethruriæ Ducem, dexteram tuam cum cœlesti auxilio, quo is ex toto corde suo quæret quæ divina sunt, &c.

Verba Pontificis sedentis, ad Magnum Ducem.

Accipe Coronam testimonium gloriosarum tuarum virtutum, quam nos ex officio tibi imponimus in nomine Patris, & Filii & Spiritus Sancti.

Quando autem deinceps obligaris & teneris Protectorem agere fidei, hujus sacrosanctæ Ecclesiæ, viduarum, pupillorum, & omnium afflictorum, opeque indigentium, vide in posterum gubernator & administrator sis justus & clemens; ut coram Deo gloriosus Athleta omnium virtutum gemmis splendens: quam gratiam tibi faciat Dominus noster Jesus Christus, qui cum Patre & Sancto Spiritu imperat & regnat in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Accipe Virgam amoris atque æquitatis in nomine Patris, &c. qua uni cuique tribuas pro meritis suis, mulceas bonos, terreas improbos; & ut Deum semper ante oculos habens neque in dextram, neque in sinistram declines, sed æqualis sis omnibus, pauperes protegas, malos punias; ut omnes intelligant te cultorem justitiæ, osorem iniquitatis: quod tibi concedat qui est benedictus in sæcula sæculorum.

Benedictio Pontificis.

Deus, Pater sempiternæ gloriæ, sit adiutor & protector tuus, benedicat tibi omnipotens; audiat in omnibus orationem tuam, & impleat vitam tuam dierum plenitudine, confirmet dominationem tuam, populos tibi subjectos foveat, hostes tuos perdat: sanctus Christi Vicarius in te inspiret, ut quemadmodum hic tibi ditiones terrestres contulit, ita in cœlis præmia tibi æterna largiatur, &c.

XXI. Naest Hartoghen in order (a) volghen Marquisen: also in de oude tijden geheeten van seeckere jurisdictie op de limiten van yenich landt oft Koninckrijck/ daer over sy als Gouverneurs ghestelt waren. want als de oude Comites, ofte Graven van ordinaris provintien/ waren ende generalijck ghenoemt Graven/ ofte Comites van dese ofte die provintie: soo inghelijcx/ sy die daer hadde commandement van eenighe Frontierplaetse ofte Heerschap werde geheeten Marchio, ofte Marchgravius in't Latijn, by ons/ ende de Hoochduytschen/ *Marckgrave*: also *Marck* betreckene een pael/ limite ofte scheydinghe. Soo dat Marckgrave/ naer de letter ghenomen/ soo veel is als Comes Limitaneus, als men klaerder mede sien mach in dese honorable namen van *Landtgrave* en *Burchgrave*, alwaer ghelijcke additie van *Grave*, is tot *Lande* en *Burch*, als tot *Marck* in *Marckgrave*; want als Marck in Marckgrave/ beteeckent/ Comes Limitaneus; so Landt in Landtgrave/ Comes Provincialis; ende Burch in Burchgrave/ Comes Castrensis. Maer als in den voorgh Comites ofte Graven wierden ghestelt in grade naest Hartogen/ soo schijnt noch tegenwoordich die dignitept in sommighe landen/ die Hartogen te volghen: al hoewel de Marquisen in rang en dignitept by ons/ ende vele andere/ worden ghestelt voor Graven; als mede ghenoegh te speuren is uyt den navolghende brief van Creatie/ voor Heer

(a) *l'Oyseau des Seigneuries, chap. 5. §. 3, & 32. Item, Alciat. de Sing. certam. cap. 31.*

Anthonis van Berghen/die den Keyſer onlanghs te voozen hadde verheven tot een Graef/ met het ſeggben: *Dat hy den ſelven begheerde te augmenteren ende verbeſſen, in titele, eere, dignitey, authoritey en præeminentie, met het oprechten en creêren van ſijn Landt en Heerlijckheyt van Berghen, in titule, dignitey, ende præeminentie van Marckgraeffſchap.* Is oock by 't Parlement in Vranckrijck alſoo ghevoordeelt/ tuſſchen den Vicomte de Talardo/ ende den Marquijs van (a) Trailio in Provence/ by den Koninck Lowijs den XII. Marquijs ghecreeert/die ſuſtineerde dat den Marquijs/ zijnde te voozen maer gheweeſt Baron/ in ſyn præiuditie (zijnde van ghelijcke meriten) niet en behoozde Marquijs ghecreeert te werden. Dan/ aenghelien dat het is eenen vaſten reghel bupten alle contradictie/ dat dpder moet gheeert wozden naer den wille des Koninck/ wierde verſtaen/ dat den Marquijs ſoude hebben de præcedance.

a *Apud* Markham the Booke of Honor, Decad. 4. Epiſt. 8. pag. 149.

Nopende d'antiquiteyt van deſen honozablen titel/ de beſte ende ghea-ppoheerſte Autheuren/ diriveren den ſelven van Carel de Groote/ zijnde by Otto ghemaeckt hereditair/ ende ſoo by ſucceſſie van tijde ghewozden honorable ende illuſtre. Belangende d'erectie ende inveſtiture deſer eer/ de ſelve is differerende/ als alle andere van ghelijcke natuyr ende dignitept/ naer coſtumen van landen/ en opinien van Pzincen. Die ceremonien/ ende die requiſita zijn onſeecker/ nademael Pzincen die veranderen naer ghelieftе.

In de eerſte tijden deſer eer in Vranckrijck/ ſeydt de Fallade: *Quant aulcun Comte, ou puiſſant Baron ſe vent faire Marquis, il faut que par raiſon il ait en moyens cinq ou ſix Baronies, dont en la moindre ait dix nobles hommes, tous ſes ſubjects. Et ſe plus en a eſt, & ſere ſon honneure, & lors par le Empereure, ou par ſon Roy, ou per leur Commis, que ſault ſoit Duc, ou Prince, de plus grand dignité que Marquis, a la grand Egliſe, en apres le ſervice de la grand Meſſe chaunte per le Prelat, en autre que en aura la Commiſſium, le dit Comte, ou Baron, luy eſtant a genoulx devant luy, & luy offrant nouvelle homage de ſes Baronies, reduittes a unque ſeul nom, c'eſt a ſçavoir,* Marquis de la plus noble Seigneurie que il auera. *Et ce fait la privilege de la dignité ſerra la publiquement levé, & lors le dit Prince recepuera ſon homage & foy de luy, & puis l'enveſtira & mettre en poſſeſſion de Seigneurie de Marquis, par un vesbien* (b) *Rubit, qui porte ſigne de Seigneurie, que il metera au moyen doibt.* Maer als hier bpf of ſes Baronien werden verepſcht/ ſoo ſommighe andere meynen/ dat in ſulcke gheleghenthept van noode waren thien Baronien. Onder Henrick den derden/ in den jare 1579. in een Edict/ (c) *Pour le reglement de Seigneuries de dignité*, wierde ghevoordonneert/ dat elck Marquiſaet moeſte beſtaen upt dzp Baronien/ en dzp Chaſtelenien ten minſten/ of twee Baronien/ ende dzp Chaſtelenien t'ſamen ghevoeght/ ende te Leen ghehouden onder een homagie van den Koninck: maer deſe ozdonnantie was alleen ghevereficeert by 't Parlement van Rennes. In de leſte tijden/ ghelchiede de erectie van Marquiſaten aldaer/ alleen by des Koninck charter/ ghelijck alle andere dignitepten. Ende tot een teecken van die weerdighept/ voeren die Marquiſen de gedaente van een Croon van goude op haer armozies/ half van blommen/ half van peerlen; als hebbende ten deele de dignitept van een Hartoch/ ende Graef.

b L'Oyſeau des Seigneuries, chap. 5. §. 50.

c L'oyſeau, chap. 4. §. 72.

In Spangien ghelchiet d'inveſtiture van Marquiſen/ ſonder Croon/ om dat ſy haer niet willen toeſtaen alle de prærogativen van haer oude Hartoghen/ uptgenomen in 't hoozen van de Mille/ ende 'ſlitten by den Koninck/ alwaer ſy komen in ghelijcke rangh beneffens de Hartoghen. Doch by de *Pragmatica de las Torteſias*, 1586. ſchijnt dat Marquiſen Croonen moghen ſtellen op haren wapenſchilde/ aenghelien alle andere/ uptghenomen Hartoghen/ Marquiſen/ en Condes daer by/ het voeren van Croonen op haer armozies werde verboden: twelck Salazar de Mendoza/ Jeronymo de Berrea/

Verrea/ ende andere mede affirmeren; deſcriberende die Croone te weſen *un cerco guarnecido de piedras con cinco puntas, dos mas que el Conde.* Al hoewel eenighe (a) dat ontkennen.

a *Garibay in Henry 2.*

In Engelandt zijn de ceremonien in't creeeren van Marquiſen/ als die van haer (b) Hartoghen/ haer charter/ als die van Graven/ zynde naer 'twoordt Marchio, gheſtelt in plaets van Comes. De jaerlijcſe revenuen veertich marck ſilver/ maer haer Croon/ en de reſte van de habyten op de inveſticure verſchepden.

b Selden Titles of Honor, pag. 761.

XXII. De forme der brieven in't creeeren van Marquiſen in 't Ryck/ ende by ons/ in onſe tale/ neme tot exempel den brief/ waer by Heer Anthonis van Glimes/ oft Berghen/ wierde gheereeert Marquis van Berghen op den Zoom.

(c) CHarles, by der gratien Godts/ Roomſch Keyſer/ altijdt vermeerder s'Rijcx/ Koninck van Germanien/ van Caſtilien/ etc. Doen te weten eenen peghelijcken/ teghenwoordighe ende toekomende: Alſoo den Overſten Yncen/ van welcken alle Staten ende graden van Edelhept ende authoritept/ præeminentie ende heerlijckhept procederende/ toebehoort ende betaemt te verheffen ende vereieren in hare dignitept van titule ende prærogative/ die ghene die deur lange continuatie van exercitie/ende experientie van groote notable/ deughdelijcke/ ende loffelijcke feyten/ daden/ wercken/ ende dienſten/ ſy bekennen ende weten ſulcx verdient te hebben/ ende van ſulcken retributie van dignitept ende eere/ waerdich ende capabel te zijn/ van de ſelve ſoo veel te meer ende bat te inciteren/ verbinden/ ende inducēren/ om daer inne te volherden/ verſtercken/ ende perfecteren/ van wel in beter ende te bemeeren/ verwecken/ ende trecken andere/ ende principaliſcken heure ſucceſſeurs ende nakomers/ om henlieden t'achtervolghen/ niet alleenlijck ter eeren/ fame/ ende reputatie van hen/ maer oock tot profijte/ ende ghemeynder welvaert van den lande; ende het ſoo ſy/ dat wijlen onſen beſondere/ beminde/ ende ghetrouwe Riddere van onſer Ordene van den Gulden Vlieſe/ Raedt ende Camerlinck/ Heer Jan/ Heere van Berghen op den Zoom/ alle ſyn leven onſen prædeceſſeurs/ ende ons van onſer gheboorten af/ tot ſynen overledene toe/ continuelijck ghedaen heeft vele ende menigherley goede/ groote/ ende ghetrouwe dienſten/ in diverſche laſten ende commiſſien/ langhe ende verre voyagien ende reyſen/ ende groote handelinghe van ſaecken/ als oock ſyn voorvaders ende prædeceſſeurs/ den onſen altijdt ghedaen hebben/ in't welcke oock ghecontinueert ende naerghevolcht hebben ſyne naerkomers/ ende ſucceſſeurs/ ende beſondere onſe ſeer welbeminde/ ende ghetrouwe/ oock Ridder van onſer Ordene/ Raedt/ Camerlinck/ Stadthouder/ Gouverneur/ ende Capitepn Generael in onſen Hertochdomme van Lurenborch/ Heer Anthonis/ Heere van Berghen voorſchreven/ ende van Walhein/ ſoone ende erfghename van voorſz. wijlen Heer Jan/ de welcke Heere Anthonis van zijnder jonckhept af/ inſghelijcx ſynen perſoon gheemployeert heeft tot onſen dienſte/ ende ten welvaren/ voordringhe/ ende ter goeder directie van onſe ſaecken/ in al't ghene dat hem by ons ghecommitteert ende ghelaſt is gheweeſt/ als hy oock dagelijcx doet/ ſonder in eenighe dinghen/ onſen dienſt aenroerende/ te ſparen den arbeyt van ſyn voorghenoemde perſoon/ oft te koſte ende laſt van ſyne goederen; ende wy in conſideratie/ ende beleeninghe der ſelver ſaecken/ ende om andere merckelijcke redenen/ ons daer toe porrende/ met rijpe deliberatie ende behoorlijck advijs daer op ghehadt/ ſyne voorgaende Heerlijckhept van Wal-

c Siet 't Regiſter der Chartren van Brabandt, de anno 1529, onder de letter T. fol. 119.

" Walhein/ tot eenen Graefſchappe voor hem/ ſyne erven ende nakomelin-
" ghen/ beſitters van dien: inder voeghen ende manieren/ breeder verklaert
" ende begrepen in onſe opene brieven daer op gheexpedieert/ in onſe Keyſer-
" lijcke Stadt van Gennes/ in datum des maendts van Apzil leſt voorleden;
" ende wy den ſelven Heer Anthonis van Berghen/ beghecren te augmente-
" ren/ ende verheffen/ in titule/ eere/ dignitept/ authozitept ende præeminentie/
" voor hem ende den ſynen/ om henlieden des te meer te obligeren ende ver-
" binden/ tot continuatie van heure dienſten/ ghetrouwicheden/ ende goetwil-
" licheden/ tegens ons ende den onſen: Soo iſt/ dat/ eerſt ende al voozen hier
" op ghehadt advijs/ ende deliberatie van de Koninginne/ Vzouwe Maria/
" Tochtenerſſe van Hongarpen ende Bohemen/ onſe beſondere lieve/ ende
" beminde goede ſuſtere/ Regente ende Gouvernante/ ende van onſen lieven
" ende ghetrouwen/ de Cancellier/ ende van onſen Camere van den Rade/
" ende reeckeninge van onſen Hertochdomme van Brabandt/ van den Hoof-
" den/ den Thzeſozier Generael/ ende Gecommitteerde ten ſtucken van onſe
" Domeynen/ ende Finantie van de hoofden ende luyden van onſen Secre-
" ten Rade in onſe Nederlanden/ ende daer van luyden van onſen Rade van
" Staet ende Secreten/ neffens ons weſende/ in tegenwoozdicheyt van eeni-
" ghe Prelaten/ ende Princen van onſen bloede/ Hertoghen/ Graven/ Ba-
" ronnen/ Ridderen van onſen Ozdene/ Schildtknapen/ ende meer andere
" goede ende notable perſonagien/ ontrent ons vergadert/ wy opgherecht/
" gheerigeert/ ende verheven hebben/ opzechten/ erigeren/ ende verheffen
" midtſdeſen/ onſe teghenwoozdighe brieven/ ſyn voozſeyde landt ende
" Heerlijckheyt van Berghen op den Zoom/ met ſynen huyſe van Wouwe/
" ende Dozpen daer toe behoozende/ te weten/ Wouwe/ Harle/ Hoerſtraten/
" Rudtbenne/ 'tlandt van Voozne by Spzundele/ 'tlandt van Berghen by
" Voozlicht/ Halfteren/ Noozdtgeeſt/ Zupdtgeeſt/ Hilreniſſe/ Woonſdzecht/
" Oſſendzecht/ Putte/ Huyberghen/ 'tDozp vanden Poldze/ Gaſtelen/ Bar-
" lebolſche/ Nieuwenboſch/ Houbene/ Standt daer Bupten/ met hooghe/
" middele/ ende leeghe Heerlijckheyt ende juſtitie/ ende de mannen van Lee-
" ne/ Heyeren/ Schepenen/ Laten/ Wateren/ Winden/ Fozeeſten/ ende
" Wildernijſſen; midtſgaders/ allen den toebehoozten/ alſoo de ſelve hen
" ſyzepen/ uytſteecken/ ende dzaghen/ in titule/ dignitept/ ende præeminentie
" van *Marckgrave*; willen octroyeren ende ozdonneren/ dat die ſelve Heere An-
" thonis van Berghen/ zy/ ende wozde gheheeten ende geintituleert/ *Marck-*
" *grave van Berghen op den Zoom*; ende ſulcr hebben wy hem ghemaeckt/ gecreeert/
" gheheeten/ ende gheintituleert/ maecken/ creeeren/ heeten/ ende intituleren
" uyt onſe ſonderlinghe gratie/ wel-wetenthept/ volle ende abſoluts macht
" voozhem/ ſynen erven ende naekomelinghen/ ende dat in plaetſe dat hier
" voozmaels hy/ ende ſyne voozvaders/ te heeten plaghen/ Heeren van Ber-
" ghen voozſeyt/ hy/ ende ſyne erven ende nakomelinghen/ heeten ſullen/
" ende hen moghen kondighen ende intituleren/ Marckgraven/ ende Marck-
" grabinnen van Berghen op den Zoom voozſchzeven/ ende dat hy ende ſyne
" voozſeyde erven ende nakomelinghen/ ſullen moghen ende behoozen te
" uſeren/ ende te ghenieten/ ende ghebzuycken/ van den ſelven titule/ naem
" ende dignitept van Marckgrave/ gheliick in aller manieren als ghedaen
" hebben/ doen moghen/ ende ſullen andere van gheliicke dignitept/ authozi-
" tept/ titule/ naem/ ende qualitept/ ende hen ſelven daer mede heeren/ behel-
" pen/ ende dienen in alderhande kepten/ ſtucken/ ende bergaderinghen/ die
" hun moghen/ ofte ſullen moghen raecken/ ende aengaen; ende voor ſulcr
" houden ende reputeren wy hem/ ende willen ghehouden ende ghereputeert

zyn/

zijn van onsen erven ende nakomelinghen/ Vasallen/ Justicieren/ Officieren/ende onderzaten; behoudelijck nochtrans ende merckelijck onderspzoocken/ ende expzesselijck ghereserveert/ dat ondr 'toeckssel/ ende ter oozsaecke van dese jeghenwoozdighe erectie/ de selve Heer Anthonis van Berghen/ spne erven ende nakomelingen/ niet en sullen/ in wat manieren het zp/ moghen hebben/ pzetenderen/ attempteren/ ofte verepschen/ andere ofte bzeeder authozitept van Heerlijckhept ende jurisdictie in onsen voozghenoemden Hertochdomme van Bzabandt/ dan hp en hadde ende behoozde te hebben in de voozsz. lande ende Heerlijckhepde van Berghen voozsz. toebehoozten ende aenkleven van dien/ vooz tijde van dese jeghenwoozdighe erectie; ende dat wp ende onse nakomelinghen/ Hertoghen/ ende Hertoginnen van Bzabandt voozschzeven/ sullen blijven ten eeuwighen daghe in de selve authozitept/ overhandt/ hooghept/ pzæeminentie/ jurisdictie/ resozten/ domepnen/ heden/ tholen/ pzofijten/ emolumenten/ rechten/ ende andere pzærogativen/ ozdinarisen/ ende extraozdinarisen/ die wp tot nu toe ghehadt hebben/ ende moghen hebben/ vooz date van de voozmoemde erectie; ende dat die selve Heer Anthonis/ ende spne nakomelingen houdende 'voozsz. Marckgraefschap van Bergen/blijven sullen subject ende onderdanich ons/onsen erven/ ende nakomelinghen/ Hertoghen ende Hertoginnen van Bzabandt/ in alle alsulcke subjectie ende onderdanichept als sp waren/ ende behoozen te zijne/ vooz date van dese selve erectie; inder voeghen ende manieren/ dat deze die selve erectie onse hooghept/ jurisdictie/ pzofijten ende emolumenten/ die wp plaghen ende ghewoonlijck zijn te hebbene/ende nemene in de voozschzeven Heerlijckhept van Berghen/ metten toebehoozten/ende aenkleven van dien/ niet en sullen in gheenderhande manieren bp dese onse voozmoemde erectie ghepzejuditeert/ beswaert ofte vermindert werden/ noch oock de rechten ende pzæeminentien van eenighe onse vasallen ende onderzaten/ die 't selve aengaen mach: maer wp ende sp/ sullen in alsulcken state ende gherechte wijse/ als wp ende sp gheweest zijn/ vooz de voozsz. onse erectie/ ende creatie; ende die selve Heer Anthonis/ spne erven ende nakomelingen/ ende saecken van hem hebbende/ 'tselve Marckgraefschap met spne toebehoozten ende partpen daer aen ghean̄exeert als voozsz. is/ sullen ten eenwighen daghen van ons/ ende onse nakomelinghen/ Hertogen/ ende Hertoginnen van Bzabandt/ te Leene verheffen/ ende houden/ ende betalen ons vooz 'trecht van onse reerkeninghe/ als 'tselve ghebeurt ende vervallen sal/ 'tzp bp versterfte/ koope/ ofte andere alienatie/ 'tghene ende ghelijck men tot nu toe ghewoonelijcken is te doene; verklarende ende decreterende van nu vooz als dan/ ende van dan als vooz nu/ nul/ machteloos ende van onwaerden/ alle 'tghene dat ter contrarien/ ende in pzejuditie van de hooghept/ heerlijckhept/ rechten/ domepnen/ heden ofte pzofijten/van onse successeurs/ vasallen/ ofte onderzaten/ nu ofte namaels mochte ghedaen ofte ghearrenteert werden in eenigher manieren. Bevelen ende ghebieden daerom̄e allen Pzelaten/ Pzincen van onsen bloede/ van onsen Rijcken/ Landen/ ende Heerlijckheden/ Ridderen van onser Ozdene/ Edelen/ Vasallen/ dien van de dzie Staten ons voozghenoemden Landts van Bzabandt/ Cancelliers/ Hoofden/ Pzesidenten/ ende lupden van onsen Rade in allen onsen Rijcken/ Landen/ ende Heerlijckheden/ ende besondere van onse landen van Bzabandt/ Dzossart van Bzabandt/ Meyer van Loevenen/ Amptman van Bzussele/ Schouteth van Antwerpen/ ende Marckgrave ons landts van Rijen/ Schouteth van s'Hertoghen-Bosch/ die van den voozmoemden Marckgraefschap van Berghen op den Zoom/ midtsgaders allen anderen onsen

» onſen Vaſallen/ Juſticieren/ Officieren/ Dienaers / ende onderſaten/ dien
» dit eenichſints mach toucheren ofte aengaen/ nu zynde/ ende namaels we-
» ſende/ dat ſy ende elck van hen beſondere van deſer erectie van der Stadt/
» ende landen van Berghen op den Zoom in Marckgraefſchappe / doen la-
» ten ende ghedoghen den voorſz. Heer Anthonis/ ende ſyn erven ende nako-
» melinghen/ volkomelijck/ pepſelijck/ ende eeuwelijck ghenieten ende ghe-
» bruycken/ ende dat ſy voortaen hem eeren/ achten ende eſtimeren/ ende re-
» verentie doen in allen acten/ als eenen Marckgrave toebehoort/ ſonder hem
» ofte ſyne erven ende nakomelinghen/ te doene/ ofte ghedoghen ghedaen te
» worden/ nu nochte in toekomenden tyden/ eenich hinder/ letſel/ ofte moepe-
» niſſe/ contrarie van 't ghene des voorſz. is/ in eenigher manieren: Bevelen
» voorts den voorſz. hoofde Theſorier Generael / ende ghecommitteerde tot
» onſe Finantie/ ende den luyden van onſe Reeckeninge in Brabandt/ dat ſy
» procederende wel ende deughdelijck/ te weten/ de voorſz. van onſe Finantie
» tot verificatie/ende de voorſz van onſe Reeckeninge tot 't interinement van
» deſen onſen brieven / naer heurlieder forme ende inhouden / ſonder eenighe
» difficulteyt; want ons alſoo gheliefft: niet teghenſtaende eenighe ordonnan-
» tien/ reſtrictie/ ſtatuten / mandamenten/ bevelen / ghebooden ofte verboden
» ter contrarien. Ende ten eynde dat dit vaſt/ ſeecker/ ende gduyrzich blyve
» tot eeuwighen daghen/ ſoo hebben wy deſen ſelven teghenwoordighen ghe-
» teeckent met onſen naem/ ende onſen grooten gulden Zegel hier aen doen
» hanghen/ behoudelyck in andere ſaecken ons recht/ ende een yegelijck 't ſyne
» in alle. Ghegheven in onſe Stadt van Barcelonien / in de maendt van
» Mey/ 't jaer van gratie/ duyſent vyf hondert dry ende dertich/ ende van
» onſen Rycke/ te weten/ van den Roomſche/ 'tderthienſte; van Spangien/
» Sicilien/ en andere/ d'achthiende. Ondertreckent / Charles.
»

XXIII. De weerdighept van Graven/volght bupten alle twyffel Mar-
quiſen/ ende hebben anders hunnen oorſpronck dan is 'tghemeen ghevoe-
len: zynde van klepn (als 'tmeeſtendeel aller dignitepten) ghekomen tot
ſulcke weerdighept als nu is. Eenige zyn van opinie/ dat Graven haren
oorſpronck ghenomen hebben van die/ by d'oude Germanen toegevoeght
wierden die Pryncen tot Raedt en Achtbaerhept/ volghens dit ſeggen van
Tacitus/ Eliguntur in conciliis & Principes, qui jura per pagos vicoſque red-
dunt, centum ſingulis ex plebe Comites, concilium ſimul & authoritas adſunt.
* Suetonius in Iulio & Tiberio. Plinius, lib. 9. cap. 30. Andere/ * dat voor die tyden van Conſtantin/ zyn geſept gheweeſt Comites,
die de Proconſules ende Preſidenten der Provintien mede volgende waren/
in publicke ſaecken te begaen/ hunlieden behelpers/ ende zynde als Aſſeſ-
ſeurs / 'trecht adminiſtreerden. Waer van de tyden van Conſtantijn/ den
Keyſer/ is dit woordt Comes in een ander beteeckeninge ghenomen. Want
deſen Keyſer heeft voor een Chriſtelijcke courtoiſie/ ſommige van ſyne Ma-
giſtraten ghenoemt Comites, als medeghеſellen in 't adminiſtreren ſyns
Ryck; doch onder de ſelve eenich onderſchept van præeminentie / naer 'tfa-
veur ende order van dignitept die ſy ontfinghen. Want daer waren Comi-
a Euſebius de vita Conſtantini, lib. 4. cap 1. tes van de eerſte (a) dignitept/ ofte primi ordinis, als ſy het noemden; andere
van de tweede / of ordinis ſecundi; ende andere van de derde. Van de eerſte
order van Graven / wierden eenighe gheintituleert / Comites ordinis primi
intra Conſiſtorium, als zynde van den ſecreten Raedt: tot een onderſchept van
d'andere/ als zijnde alle Raden generalijck. Soo dat Comes Conſiſtorianus,
een Graef van de eerſte order in dien tydt / was een Raedſheer van den
ſecreten Raedt. Want alle die Conſiſtoriani (als het ſchijnt) waren van
d'eerſte

d'eerſte oꝛder/ ende niet alle die van d'eerſte oꝛder Conſiſtoriani. Daer waren inſgheliꝛx Comites Honorarii, (ofte Vacantes, ghelijck ſy die noemden) ende ſonder eenighe particuliere charge of bedieninge/ ende die dien naem alleen hadden voꝛ een characteꝛe van dignitept/ ende (tot een onderſchept van ſulcke/ als waren Comites Provinciarum, *ofte anderſins ghemployeert in eenighen ſpecialen dienſt*) wierden ghenoemt Comites intra Palatium, ofte Comites Palatini ſimpelijck/ als oft men ſegghen wilde/ Graven van 't Hof/ oft om gemeender te ſpꝛeecken/ *Palsgraven*. Maer ſulcke als poſt probatos labores, (dat is/ ghehadt hebbende eenighen uptnemenden ſtaet of bedieninghe in't Hof oft kepſerijck (in Palatio Comites eſſe (a) meruerant, waren van meerder aenſien/ dan eenighe die alleen verheven waren dooꝛ fabeur ofte merite / tot de eerſte oꝛder van Comitiva vacans, ofte cingulum otioſum: 'twelck was den ghemeenen naem van die weerdighept/ niet alleen van ſulcke als waren Comites intra Palatium (hoewel van d'eerſte oꝛder) maer oock van die daer waren intra Conſiſtorium, inghevalle ſy gheen andere particuliere bedieninghen en hadden: Want beyde wierden geheeten Vacantes & Honorarii. Boven deſe verſchepden ſooꝛten van Graven/ ofte Comites, waren daer noch eenighe andere die een weerdighept hadden van Comitiva ordinis primi, ende den titel van Comites ordinis primi diverſarum artium (haer ghegheven als een honoꝛable vergheldinge ob vulgaris cujuſlibet artis obſequium, ofte/ operis publici curam temporalem injunctam, ofte/ rerum publicarum levem curam commiſſam, als de wooꝛden zijn in een ander wet (b) van Honoꝛius ende Theodoſius. Al'twelck maer upt en duꝛckt eenigen dienſt van gheringe natuꝛe. Ende niet teghenſtaende haren titel was relatijf tot haren dienſt/ ordinis primi, waren nochtans van minder weerdighept dan eenige andere Graven ordinis primi vacantes, ofte epghentlijck honoꝛable. Want oꝛdinaris alle vacantes Comites van die tijden/ hadden de honoꝛable attributie van ſpectabilis: ende inghevalle ſy hadden eenighe van de groote ampten ofte officien/ als/ Sacrarum largitionum, rerum privatarum, ofte dierghelijcke/ wierden gheheeten Illuſtres: daer deſe Comites vulgarium artium zijnde van ghelijcke dignitept met de Conſulares van Pꝛovintien/ maer en hadden den titel van Clariſſimus, 'twelck was nacſt beneden Spectabilis. Nu / aenghelien dat de Officien van Marcke/ ghemeenlijck wierden ghegheven aen de Graven van deſe Oꝛders; namentlijck de groote officien/ van Magiſter Sacrarum largitionum, rerum privatarum, Equitum, en van diergelijcke groote weerdighe-den/ aen eenige van deſe Graven van de eerſte Oꝛder/ wierde het ten leſten een ghebꝛuyck/ dat die officien in de Graven wierden bekent bp den titel van Comes ende Magiſter, in plaetſe van Magiſter, ende altemet bp Comes ſonder Magiſter, met de additie van plaetſe/ofte tepcken haerder bedieninge: ghelijck wp ſien in Comes & Magiſter Sacrarum largitionum, ende Comes Sacrarum largitionum, Comes & Magiſter Equitum, Comes Domeſticorum, ende dierghelijcke/ in plaetſe van Magiſter Sacrarum largitionum, Magiſter Equitum, ende Magiſter Domeſticorum. Ja / niet alleen van de grootſte Officieren / maer oock andere van mindere dignitept / ghenomen upt deſe Oꝛders / wierden gheheeten Comites. Inſgelijck/ Gouverneurs ofte Pꝛeſidenten van particuliere Steden. Hoch waren deſe van de tweede Oꝛder/ ofte Ordinis ſecundi, alle volghens de bꝛieven haerder creatie ofte commiſſie / waer van mede eenighe tot booꝛder licht/ ende onderſchept van de teghenwooꝛdighe bꝛieven in't creeeren van Graven/ beneden bp voeghe.

a C. Theodoſ. lib. 6. Tit. 18. Et videſis Claud. Salmaſ. in Trebell. Poll. p. 307.

b C. Theodoſ. lib. 6. Tit. 20.

XXIV. De foꝛme der bꝛieven van creatie van een Graef van de eerſte Oꝛder/ epgentlijck vacans, ontrent vijf hondert jaren naer Chꝛiſti geboꝛte.

Si

SI honor frequenter defertur otioſis: ſi interdum aut nobilitas eligitur, aut ad promerendum aliquid perſonæ tantum gratia ſuffragatur: quo ſtudio remunerandi ſunt, qui ad agonis ſui præmia pervenerunt? Conſiderandum, quali labore ſervitum, & ſic de remuneratione cogitandum. Harum quippe rerum menſura de contrario venit: dum tale obedientibus dari debet donum quale indevotis potuit eſſe periculum. Grandia ſunt, quæ ſuſtinent excubantes perſonas, contumaces ad parendum cogunt, latentes in cubilibus ſuis prudenti ſagacitate veſtigant, ſuperbis modeſtiam æqualitatis imponunt. Ita quod à judicibus breviter dicitur, ab ipſis efficacia famulante completur. Notum eſt quæ pericula ſuſtineant, cum ad cauſas mittuntur alienas. Si ſegnius agat, petitor quæritur, ſi diſtricte, pulſatus vociferatur. Sic inter utrumque diverſum rara laus eſt inveniſſe præconium. Dignitatum pace dicamus, facilius eſt laudatum judicem reperire, quam militem injuncta ſine offenſione complere. Aliud eſt enim tantum dicere legitima, aliud ad terminum deduxiſſe juſtitiam. Laudabiliter quidem bonum dicitur, ſed multo glorioſius ſtatuta complentur. Verba tantum diriguntur à præſulibus, à militibus autem poſtulatur effectus. Poſt omnia periculis ſubduntur, ſi conſtricti aliquid veriſimile conquerantur. Frequenter nocuit aliis ipſa quoque integritas actionis. Nam multos, quos in executione contriſtari niſi ſunt, ipſos poſtea impenſos judices pertuleruntOffendunt enim frequenter ignari, quibus ſunt poſtea parituri: & dum cauſis alienis fidem cuſtodiunt, interdum pericula propriæ ſalutis incurrunt. Verum inter hæc militem evaſiſſe laudatum, nonne juſte videtur eſſe miraculum? Talibus igitur meritis viciſſitudo reddenda eſt, ut nimio labore torpentes indictis compenſationibus excitemus. Utere igitur confidenter quicquid veteranis munificentia jura tribuerunt, nulli ſordido ſubjiciendus oneri, qui te puriſſima converſatione tractaſti. *Comitivam* quoque tibi *primi Ordinis*, quam tali militia perfunctis cana deputavit Antiquitas, ſecundum ſtatuta divalia vindicabis. Hæc quidem priſcorum beneficio conſequeris, ſed noſtri nominis contra inciviles impetus, & conventionalia detrimenta, perenni tuitione vallaris. Ut officium quod noſtris juſſionibus ſpeciali ſolicitudine famulatum eſt, amplius aliquid à militibus cæteris promereri potuiſſe videatur. Mulcta quoque tot librarum auri percellendum eſſe cenſemus, ſi quis ſtatuta noſtra qualibet crediderit occaſione violanda. Nec tamen aliquid contra te valere permittimus quod doloſa fuerit machinatione tentatum.

XXV. De forme van opene brieven/ in't marcken een Graef van d'eerſte Order zijnde inſgheliex Conſiſtorianus.

MAgnum quidem multis & inter vices videtur eſſe geniatum, publicæ utilitati probis actionibus occupari. Sed quanto fœlicius honorem ſplendidum ſumere & cogitationum moleſtias non habere? Interdum enim aſſidui labores etiam ipſas ingratas faciunt dignitates, dum imbecillitas humana cito ſolet ſuſtinere faſtidia, & quod prius ambiſſe creditur, poſtea vitare velle ſentitur. Sed hoc multo præſtantius adeſſe conſpectibus Regiis & abeſſe moleſtiis, gratiam habere loci & vitare contumelias actionis. Dulce eſt aliquid ſic mereri, ut nulla poſſit anxietate turbari, dum multo gratius redditur, ubi proſperitatis ſola gaudia ſentiuntur. Hunc igitur honorem tibi reſpicis otioſa remuneratione præſtitum qui nimium laborantibus antiqua noſcitur proviſione collatus, ut Rectores Provinciarum, anni actione laudatos vix ad tale culmen perducerent, quibus confitebantur plurima ſe debere. Conſiliarii quoque Præfectorum conſcientia clari, dictatione præcipui, qui in illo actu ampliſſimæ Præfecturæ ſic videntur exercere facundiam, ut ad utilitates publicas expediendas, alteram credas eſſe Quæſturam. Unde frequenter & nos judices aſſumimus, quia eos doctiſſimos comprobamus. Quid ergo de tali honore ſentiatur, agnoſce; quando perfecti pro tot laudabilibus inſtitutis hujuſmodi inveniunt præmia digni-

Digitized by Google

dignitatis; & merito, cum tanta pompa creditur, quæ Senatorii quoque Ordinis ſplendore cenſetur. Spectabilitas clara, & Conſiſtorio noſtro digniſſima, quæ inter Illuſtres ingreditur, inter Proceres advocatur. Otioſi cinguli honore præcincta dignitas, quæ nullum novit offendere, nullum cognoſcitur ingravare, & ſuper omnia bona concitare neſcit invidiam. Quocirca provocati moribus tuis *Comitivam* tibi *Primi Ordinis*, ab illa Indictione, Majeſtatis favore largimur, ut Conſiſtorium noſtrum ſicut rogatus ingrederis, ita moribus laudatus exornes. Quando vicinus honor eſt Illuſtribus, dum alter medius non habetur, delectet te illos imitari, quos proximitate contingis. Tu locum amplum & honorabilem facis ſi te moderata conſideratione tractaveris. Admoneat te certe, quod ſuſcepta dignitas primi Ordinis appellatione cenſetur, utique quia te ſequuntur omnes qui Spectabilitatis honore decorantur. Sed vide ne quis te præcedat opinione qui ſequitur dignitate. Alioquin grave pondus invidiæ eſt, ſplendere cinguli claritate, & morum lampade non lucere.

XXVI. De ſome der brieven/waer by ghemaerkt wierde Comes Sacrarum Largitionum, mede inſgheliſcr ghegheven 'tampt van Primicerius Notariorum, ofte d'opperſte der Clerken van de Croone.

GRata ſunt omnino nomina quæ deſignant protinus actiones: quando tota ambiguitas audiendi tollitur, ubi in vocabulo concluditur quid geratur. Donis enim præſidere Regalibus *Comitivam Sacrarum largitionum*, indicia rerum verba teſtantur. Quod vere decorum, vere fuit omnimodis exquiſitum, in donorum Regalium parte ſequeſtratam facere dignitatem & alterius honorem dicere dum nos conſtet dona conferre. Actus innocens, pietatis officium, illud ſemper ingerere, unde ſe fama Principis poſſit augere. Regalibus magna profecto fœlicitas militare donis, & dignitatem habere de publica largitate. Alii judices obtemperant reſiduis virtutibus regentori. Hæc ſola eſt quæ tantummodo ſerviat ad momenta pietatis. Nihil enim per ipſam diſtrictum geritur, nil ſeverum forte cenſetur, ſed tunc obſequitur quando pro nobis vota funduntur. Supplicium per te Fortunas erigimus, Cal. Januariis affatim donum largimur, & lætitia publica militia tua eſt. Verum hanc liberalitatem noſtram alio decoras obſequio, ut figuræ vultus noſtri metallis uſualibus imprimatur, monetamque facis de noſtris temporibus futura ſecula commonere. O magnam inventam prudentiam! O laudabilia inſtituta Majorum! ut & imago Principum ſubjectos videretur pascere per commercium, quorum conſilia invigilare non deſinunt pro ſalute cunctorum. Sed huic (ut ita dixerim) muneratiæ dignati præconem largitatis noſtræ, publicæ fœlicitatis indicium, locum quoque *Primicerianum* adjungimus, ut per te demus honores, per quem & noſtræ pecuniæ conferimus largitates. Merito, quando & ſimili gratia utraque præſtantur, & ab uno debuerunt judice geri, quæ pari videntur laude conjungi. Parum eſt autem quod Provinciarum judices tuæ ſubjaceant dignitati. Ipſis quoque Proceribus Chartarum confirmas officium, dum perfectum non creditur, niſi à te fuerit pro ſolennitate completum. Veſtis quoque ſacra illi antiquitus noſcitur fuiſſe commiſſa, qui quod ad ſplendorem Regium pertinet tuis minus ordinationibus obediret. Curas quoque litorum adventitia lucri proviſione commixtis. Negotiatores, quos humanæ vitæ conſtat neceſſarios, huic poteſtati manifeſtum eſt eſſe ſubjectos. Nam quicquid in veſtibus, quicquid in ære, quicquid in argento, quicquid in gemmis ambitio humana poteſt habere pretioſum, tuis ordinationibus obſecundat, & ad judicium tuum confluunt, qui de extremis mundi partibus advenere. Salis quoque commercium, inter vetera ſcitas & pretioſiſſimam margaritam, non inepte tibi deputavit antiquitas, ut ſapientiam tuam evidenter oſtenderet, cui talis ſpecies deputata ſerviret. Quapropter per illam Indictionem *Comitivæ Sacrarum Largitionum*,

num, & Primiceriatus tibi conferimus dignitates ut multis laudibus decorari possis, qui honorum numerositate præcingeris. Utere igitur solemniter titulis tuis, & si quid tibi de antiquo privilegio usus abstulit, plurima certe quæ vendicare debeas dereliquit. Quando duarum dignitatum gloriosa quidem cura, sed & laboriosa custodia est, quæ tibi copiosum fructum decoris afferunt, si probis moribus excoluntur.

XXVII. De forme van creatie van Comes rerum privatarum.

Comitiva privatarum, ficut nominis ipsius sentitur insonare vocabulum, per Rationalium curam quondam principum privatam fertur gubernasse substantiam. Et quia judicis fastigium exercere non poterat inter homines, extremis conditionibus inclinatos, alios quoque titulos provida deliberatione suscepit: ne dignitas Latialis causam tantum videretur habere cum famulis: sed actibus urbanis tunc se felicius occupavit, postquam agrestium causas decenter amisit. Quid enim prius facerent inter servos, jura publica, qui personam legibus non habebant? Non ibi advocatus aderat: non se partes solenni actione pulsabant. Erat Secretarium impolluta seditione confusum: & appellabatur abusive judicium, ubi non allegabantur à partibus dicta prudentium. Utitur nunc dignitas liberorum causis, & legitimus Præsul veraciter habetur, quando de ingenuorum fortunis disceptare possesentitur. Primum tibi contra nefarias libidines, & humani generis improbos appetitus, quasi parenti publico, decreta custodia est: ne quis se probrosa commixtione pollueret, dum vicino sanguini reverentiam non haberet. Gravitas enim publica proximitatis sanctitatem & conjunctionis gratiam, habita æstimatione, discernit. Quia longe aliud debetur proximitate naturæ, quam corporali possumus indulgere licentiæ. Contra hos eligeris unicus & contidens inquisitor; ut dum talia probra persequeris, consequaris præconia castitatis. Defunctorum quinetiam sacram quietem æquabilia jura tuæ conscientiæ commiserunt: ne quis vestita nuditatis moribus sepulchra nudaret: ne quis columnarem decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos, aut longinquitate temporis, aut voraci flamma consumptos, iteratæ perscrutatione detegeret: ne corpus, quod semel reliquerat mundanas molestias, humanas iterum pateretur insidias. Nam cum cadaverum furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur, qui aliquid mortuis abrogasse monstratur. Vide quæ tibi commissa sunt; castitas viventium, & securitas mortuorum. Habes quoque per Provincias de perpetuario jure tributorum non minimam quantitatem. Canonicarios dirigis, possessores admones, & cum aliis judicibus non modica jura partiris, caduca bona non finis esse vacantia. Ita quod usurpatio potuit invadere, tu fiscum nostrum facis justis compendiis obtinere. Proximos defunctorum nobis legaliter anteponis, quia in hoc casu principis persona post omnes est. Sed hinc optamus non acquirere, dummodo sint, qui relicta debeant possidere. Depositivæ quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur erariis: ut quos functionis palmur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre. Sine damno siquidem inventa perdit, qui propria non amittit. Proinde (quod fœlicibus applicetur auspiciis) per indictionem illam *Comitiva Privatarum* te honore decoramus, quam leges Præfectis quoque parem esse decreverunt: est enim & ipsa aulica potestas Palatio nostro jure reverenda, quam tu facis ultra terminum suum crescere, si susceptam continenter egeris dignitatem.

XXVIII. De forme der brieven, waer by gemaect wierde Comes Patrimonii

ANtiquæ consuetudinis ratio persuadet, chartis nostris illos imbuere, qui longe positi transmissas accipiunt dignitates: ut quos non poteramus præsentes in-

inſtruere, lectio probabilis commoneret. Sed te quem ad Patrimonii noſtri curas regalis defloravit electio non tam deſtinatis præceptionibus inſtruimus, quàm uſu ſereniſſimæ collocutionis erudimus. Confabulationis ſiquidem noſtræ erunt tibi inſtrumenta juſtitiæ, quando illud gratum nobis perſpexeris, quod & divinis poteſt convenire mandatis. Patrimonium ſiquidem noſtrum, pro ſublevandis privatorum fortunis, tibi credidimus, non premendis. Nam ſi tranquillitatis noſtræ velis conſiderare rationem, quoddam Regiæ domus famulis præjudicium humilitatis imponis. Proprias quippe utilitates improbus dominus quoquo modo nititur vindicare. Cæterum qui bonæ famæ ſtudere cognoſcitur, ſuo ſemper judicio plus gravatur. Inſolens libertatis genus eſt ruſticorum, qui adeo ſibi putant licet voluntaria, quoniam ad noſtram dicuntur pertinere ſubſtantiam. Eſto igitur illis cum erecta poteſtate moderatus. Temperamentum ſimul damus, cui poſſe concedimus. Conſidera, ſuſcepta dignitas quo debeat ſplendore tractari, per quam ſupra cæteros Iudices familiaritatem principis habere meruiſti. Nam ſicut Sol ortus corporum colores fugata nocte detegit, ita ſe morum tuorum qualitas, aſſidue viſo principe, non celabit. Mens tua & oculis noſtris patebit & auribus. In vultu & in voce cognoſcimus ſervientium mores. Si facies tranquilla, ſi vox moderata ſuggeſſerit, credimus eſſe probatiſſimas cauſas. Quicquid enim turbulenter dicitur, juſtitiam non putamus. Quapropter penſabit loqui tuum dominatus examen, quando nequeunt proprias regere voluntates, qui ſuos poſſunt proferre ſermones. Speculum ſiquidem cordis hominum verba ſunt: dum illico moribus placere creditur, quod ipſe ſibi ad agendum legiſſe monſtratur. Superbus quinetiam vaticatis greſſibus patet. Leves inconſtantia prodit oculorum. Avarus ab uncis unguibus explanatur. Et ideo ad quas provecti eſtis, ſtudete virtutibus. Quia nemo poteſt principem fallere, qui etiam rerum naturalium cauſas in vobis optime probatur inquirere. Quapropter ad *Comitivam patrimonii noſtri* te per Indictionem illam (Deo juvante) promovemus, ut in avarum Iudicem Palatia noſtra teſtentur, quem nos judicavimus eſſe promovendum. Quid enim magis cupias, quam ſi te linguas nobilium laudare cognoſcas? Alibi forte judices formidentur injuſti, hic ubi remedium præſens petitur, redempta ſententia non timetur. Querimonias poſſeſſorum ſine venali protractione diſtingue. Omne ſiquidem juſtum, celeritatis commodo tranſit ad beneficium: & quod debito redditur, tali gratia munus putatur. Poſſeſſiones noſtræ, vel quia ſunt immobiles, non egrediantur terminos conſtitutos: ne conditione contraria quod non poteſt moveri, malis moribus contingat extendi. Trade etiam militibus tuis quam ſectari delegeris animi caſtitatem: Quoniam ille juſtus poteſt dici, ſub quo non probatur excedi. Utere igitur, auctore Deo, conceſſo tibi fæliciter privilegio dignitatis. Incitet te ad bonorum deſiderium, ſæpiſſime quod videris: quia in his quæ feceris, judex & teſtis ero. Nam etſi epulas ſolicita ordinatione diſponas, non ſolum noſtro palatio clarus, ſed & gentibus neceſſe eſt, reddere eximius. Legati pæne ex tota orbis parte venientes cum noſtris cœperint intereſſe conviviis, admirantur copioſe repertum, quod in patria ſua norunt eſſe rariſſimum. Stupent etiam abundantiam unius menſæ, tantas ſervientium turbas poſſe ſatiare: ut judicent conſumpta recreſcere, unde tanta quæ probantur exire. Habent nimirum in ſua patria quod loquantur, dum parentibus ſuis dicere geſtiunt, quæ viderunt. Sic propemodum in toto mundo celeberrimus redditur qui providus noſtris apparatibus invenitur. Adde quod tempora noſtræ lætitiæ ſecretaria tua ſunt, cum pectus redditur curis alienum: & tunc tribuitur ſuggerendi locus quando cunctis adimitur. Merito, ut qui es judex tanti apparatus & epularum, delinitus cibis tibi animus concedatur.

Digitized by Google

XXIX. De forme der brieven waer by ghemaeckt wierde een Graef van een Provintie/ of ghegheven de Comitiva Provinciæ;

QVamvis omnium dignitatum officia à manu ſecludantur armata, & civilibus veſtibus videantur induti qui diſtrictionem publicam docentur operari, tua tamen dignitas à terroribus ornatur, quæ gladio bellico rebus etiam pacatis, accingitur. Vide quo judicio fueris evectus, quando aliis vigorem faſcium videas eſſe creditum, tibi autem ab ipſis legibus ferrum conſtet eſſe porrectum. Rem cruentam dederunt animo pacato, ut & noxii nimium metuerent, & læſi de optata ultione gauderent. Alioquin culparentur priores, ſi temperata omnia non feciſſent. Sed cum te intelligas ad moderamen electum, humanum facile non concupiſcas exitium. Reus qui dicitur, & probetur. Scito puniendi remedium datum tibi pro ſalute multorum. Arma iſta juris ſunt, non furoris. Hæc oſtentatio nimirum eſt contra noxios inſtituta, ut plus terror corrigat quam pœna conſumat. Non enim cogitur ferro ſuccidere robuſtam, qui adhuc teneram verbis curvat audaciam. Civilis eſt pavor iſte, non bellicus: quem tu ſic facies eſſe glorioſum, ſi habere non probetur exceſſum. Habes etiam & ferrum nihilominus incruentum. Claudantur nexibus cathenarum, quos levium criminum pulſat invidia. Cunctator eſſe debet, qui judicat de ſalute. Alia ſententia poteſt corrigi, de vita tranſactum non patitur immutari. Signa tua abactores timeant, fures paveſcant, latrones perhorreant. Innocentia tantum læta reſpiciat, dum tibi auxilium veniſſe credit, quæ Legum diſciplina tranſmiſit. Nemo redemptionibus tuum velle deflectat. Gladius conditur ubi aurum ſuſcipitur. Tu te inermem reddis, ſi à virili animo cupiditate receſſeris. Quocirca per Indictionem illam *Comitivæ* tibi in illa *Provincia* tribuimus dignitatem, ut ad titulos tuos pertinentia civilitate potius laudabilis exequaris; nec quicquam præſumas facere niſi quod privatus poſſis legibus vindicare. Ipſa eſt enim recta adminiſtratio quæ & ſine poteſtate defenditur, ut tunc probetur fuiſſe juſtus quando ei quæ mavult objicere poſſit inimicus. Nec tamen ſpes noſtra velut faſtiditate deſeritur. Nam ſi bene provinciarum adminiſtrationibus præſidetis, honores vos ampliſſimos ſperare, leges merito cenſuerunt. Unde jam videtur pæne debitum, quod vobis à tanta authoritate ultro noſcitur fuiſſe promiſſum.

XXX. De forme der brieven waer by ghemaeckt wierde een Graef van de Stadt van Naples;

INter cætera veruſtatis inventa, ordinatarum rerum obſtupenda præconia, hoc cunctis laudibus meretur efferri, quod diverſarum Civitatum decora facies aptis adminiſtrationibus videtur ornari: ut & conventus nobilium occurſione celebri colligatur, & cauſarum nodi juris diſceptatione ſolvantur. Unde nos quoque non minorem gloriam habere cognoſcimur, qui facta veterum annuis ſolennitatibus innovamus. Nam quid prodeſſet inventum, ſi non fuiſſet jugiter cuſtoditum? Exeunt à nobis dignitates relucentes quaſi à Solis radiis, ut in orbis noſtri parte reſplendeat cuſtodita juſtitia. Ideo enim tot emolumentorum commoda ſerimus, ut ſecuritatem Provincialium colligamus. Meſſis noſtra cunctorum quies eſt, quam non poſſumus aliter recordari, niſi ut ſubjecti non videantur aliquid irrationabiliter perdidiſſe. Et ideo ad *Comitivam* te *Neopolitanam*, per illam Indictionem libenter adducimus: ut civilia negotia æquus trutinator examines, tantumque famam tuam habita maturitate cuſtodias, quantum te illi populo vel in levi culpa facile diſplicere cognoſcas. Urbs ornata multitudine civium, abundans marinis terreniſque deliciis: ut dulciſſimam vitam te ibidem inveniſſe dijudices, ſi nullis amaritudinibus miſcearis. Prætoria tua officia replent, militum turba cuſtodit. Confidis gemmatum tribunal: ſed tot teſtes pateris, quot te agmina circundare cognoſcis.

Præ-

Digitized by Google

Præterea littora uſque ad præfinitum locum datâ juſſione cuſtodis. Tuæ voluntati parent peregrina commercia. Præſtas ementibus de pretio ſuo: & gratiæ tuæ proficis, quod avidus Mercator acquirit. Sed inter hæc præclara faſtigia optimum judicem eſſe decet; quando ſe non poteſt occulere, qui inter frequentes populos cognoſcitur habitare. Factum tuum erit ſermo civitatis, dum per ora fertur populi, quod à judice contigerit actitari. Habet ultionem ſuam hominum frequentia, ſi loquar ad diverſa: & de judice judicium eſſe creditur, quod à multis adſtipulationibus perſonatur. Contra, quid melius, quam illum populum gratum reſpicere, cui cognoſceris præſidere? Quale eſt perfrui favore multorum, & illas voces accipere, quas & clementes Dominos delectat audire? Nos tibi proficiendi materiam damus: tuum eſt ſic agere, ut ſua beneficia Principem delectet augere.

Ende hier beneffens wierden geſonden de bevelen van obedientie/ bepde aen die van Naples/ en ſulcke als 't Ghebiedt van de Graef moeſten executeren in ſyn Gouvernement. Aen die van Napels aldus;

TRibuta quidem nobis annua devotione perſolvitis, ſed nos majore viciſſitudine decoras vobis reddimus dignitates: ut vos ab incurſantium pravitate defendant, qui noſtris juſſionibus obſecundant. Erit noſtrum gaudium, veſtra quies; ſuave lucrum, ſi neſciatis incommodum. Degite moribus compoſitis, ut vivatis legibus feriatis. Quid opus eſt quenquam facere, unde pœnas poſſit incurrere? Quærat judex in vos cauſas, & non inveniat. Ratio motus veſtros componat, qui rationales vos eſſe cognoſcitis. Improbis judicem, teſtem bonis moribus deſtinamus: ut nemo ſe cogi ſentiat, niſi quem ordo legitimæ converſationis accuſat. Atque ideo illi nos *Comitivam Neapolitanæ* Civitatis per illam indictionem dediſſe declaramus: ut noſtra gubernatione laudatus, alteram mereatur de noſtro judicio dignitatem. Cui vos convenit prudenter obedire: quia utrumque laudabile eſt, ut bonus populus judicem benignum faciat, & manſuetus judex gratiſſimum populum æquabili ratione componat.

Aen de Officieren onder de Comitiva, in deſe woorden;

OMnes apparitiones decet habere judices ſuos. Nam cui Præſul adimitur, & militia denegatur. Sed nos, quibus cordi eſt, locis ſuis univerſos ordines continere indicamus, illi *Comitivam Neapolitanam*, Deo juvante, largitos. Ut judicibus annua ſucceſſione reparatis, vobis ſolennitas non pereat actionis. Quapropter deſignato viro præſtate competenter obſequium, ut ſicut vos non patimur emolumentorum commoda perdere, ita & vos parendi debeatis priſcam regulam cuſtodire.

XXXI. De ſyme in 't maecken een Graef van de tweede Order/ om te gouverneren eenighe Steden;

SEculi hujus bonor humanæ mentis eſt manifeſta probatio: quia libertas animi voluntatem propriam ſemper oſtendit, dum ſe contemnit occulere, qui ſibi alios cognoverit ſubjacere. Sed humanæ mentis fœlix illa conditio eſt, quæ arbitrium provectionis ſuæ intra terminum moderationis includit, & ſic peragit dignitatis breviſſimum ſpatium, ut univerſis temporibus reddatur acceptus. Quapropter interdum judices ad blanda deſcendite. Laborioſum quidem, ſed non eſt impoſſibile, juſtitiam ſuadere mortalibus. quam ita cunctorum ſenſibus beneficium divinitatis attribuit, ut & qui neſciunt jura, rationem tamen veritatis agnoſcant. Neceſſe eſt enim, ut quod à natura conceditur, ſubmonente iterum eadem ſuaviter audiatur. Et ideo non laboretis populis imponere, quos eos conſtant ex propria voluntate ſentire. Facile enim ſequuntur veſtigia verbi alieni, qui ſe poſſe credunt

Digitized by Google

monitione compelli. Propterea per illam Indictionem in illa civitate *Comitivæ honorem ſecundi Ordinis* tibi, propitia divinitate, largimur: ut & cives commiſſos æquitate regas, & publicarum ordinationum juſſiones conſtanter adimpleas: quatenus tibi meliora præſtemus, quando te probabiliter egiſſe præſentia ſentiemus.

Daer naer volghen inſghelijcx de bevelen van obedientie aen de inwoonderen ende Officieren van de Comitiva, ghelijck hier voozen aen die van Naples.

XXXII. Deſen titel ſoo eerſt begonnen in het Hof/ en ſo ſedert de Graven/ ofte Comites gevolght in alle hare bedieninge/gaf occaſie dat naermaels alle die Officieren van ſulcke ampten alſo geintituleert wierden: inder vougen/ of die ampten aen ghеen andere als Graven eyghen waren/ ende ſoo ghecontinueert tot den onderganck van de Romeynſche Monarchye, oock ſedert behouden by de Gothen Longobarden/ende ſpecialijck by de Franchoyſen: die de Romeynſche policie in Gaule ghelaten hebben. want in Vranckrijck ten tijde van de (a) eerſte/ ende noch in de tweede familie haerder Koninghen/ wierde 't bewindt van Provintien ende Steden ghegheven ſomwijlen aen Patricii, ſomwijlen aen Comites, ofte Graven/ die ſy mede noemden *Cuens*, voor Comes. d'Exempelen/ ſiet (b) Fauchet ende (c) Butkens Tropheen van Brabandt. De commiſſie gaf haer juriſdictie bepde criminel ende civil/ ende de weerdigheyt van 't ampt/ in 't abſtract ghenoemt Ducatus, Patriciatus, & Comitatus, ende de forme haerder commiſſie ontrent de duyſent jaren gheleden/ deſe; (d) Præcipue Regalis in hoc perfecta collaudatur clementia, ut inter cunctum populum bonitas & vigilantia requiretur perſonarum. Nec facile cuilibet judiciariam convenit committere dignitatem, niſi prius fides & ſtrenuitas videntur eſſe probatæ. Ergo dum & fidem & utilitatem tuam videmus habere compertam, ideo tibi actionem *Comitatus*, *Ducatus*, *Patriciatus*, in Pago quem anteceſſor tuus N. uſque nunc viſus eſt egiſſe, tibi ad agendum regendumque commiſimus, ita ut ſemper erga regimen noſtrum fidem inlibatam cuſtodias, & omnes populi ibidem commanentes tam Franci Romani, Burgundiones vel reliquæ nationes ſub tuo regimine & gubernatione degant & moderentur, & eos recto tramite ſecundum legem & conſuetudinem eorum regas, viduis & pupillis maximus defenſor apparens, latronum & malefactorum ſcelera à te ſeveriſſima reprimantur, ut populi bene viventes ſub tuo regimine gaudentes debeant conſiſtere quieti; & quicquid de ipſa actione in fiſci ditionibus ſperatur, per voſmetipſos annis ſingulis noſtris æraris inferatur.

a *Fauchet l'origine des dignites, livr. 2. chap. 4. pag. 58.*
b *loco citato.*
c *Tom. 1. preuves fol. 111, 112, 113, 131.*
Item, *Sigilla Comitum Flandriæ, pag. 54, 55. per Oliv. Vred.*
d *Marculph. Form. lib. 1. cap. 8.*

Ende ſtaet te noteren/ dat deſe officien/ofte amptlijcke dignitepten/ niet heerffelijck en waren/ maer dat deſe Graven op en afghеſet wierden; hebbende hunne inkomen ende revenuen ghelijck in Engelandt: alwaer die oude couſtuymen van Vranckrijck voor (e) Willem/ Hertoch van Noormandien/ zijn ghebrocht/ten deele noch werdt onderhouden. Want al is het ſaecke dat 't ſelve Koninckrijck is verdeelt in Hartochdommen ende Graefſchappen/ ſoo is het nochtans/ dat voor 't meeſtendeel van die ghene/ die welcke den titel voeren/ hebben ghеen recht noch proprietept/ ofte ghelach in de ſelve Graefſchappen/ als Graven; ten ware de *Sheriffis-place*, dat is het Schout-ampt/ beneffens die dignitept ware ghevought: maer wel den (f) derden penninck/ de placitis & forisfacturis, als ſy het noemen/ dat is/ keuren en breucken van die Provintie/ daer ſy den naem van voeren/ of anderſints een jaerlijcx penſioen upt s'Koninex finantie: behalverende niet te min menichmael dien titel/ en dat recht op haer nakomelinghen. Onder

e *Fauchet loco citato.*
f *Camd. Ordin. Angl.*

de

de formen der brieven aldaer ghegeven van die weerdighept/ neme die voor Godefroy van Mandevile/ als Grave van Essex;

(a) EGo Matildis, filia Regis Henrici, & Anglorum Domina, do & concedo Gamfredo de Magnavilla pro servitio suo, & hæredibus suis post eum hæreditabiliter ut sit Comes de Essexia, & habeat tertium denarium Vicecomitatus de Placitis, sicut Comes habere debet in Comitatu suo, &c.

a *Camd. loco citato.*

Insgelijcx de Charter waer by Albert de Vere/ wierde getreeert Grave van Oxford/ by Koninck Henr. II.

(b) HEnr. Rex Angliæ, & Dux Normanniæ & Aquitaniæ, & Comes Andegaviæ, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Comitibus, Baronibus, Justiciariis, Vicecomitibus, Ministris, & omnibus fidelibus suis totius Angliæ, Franciæ, & Angliæ, salutem. Sciatis me dedisse & concessisse Comiti Alberico in feodo & hæreditate, tertium denarium de Placitis Comitatus *Oxenfordscyre*, ut sit inde Comes. Quare volo, & firmiter præcipio, quod ipse & hæredes sui habeant inde Comitatum suum, ita liberè, & quietè, & honorificè sicut aliquis Comitum Angliæ liberius, & quietius, & honorificentius habet. Testibus T. Cancellario, Hugone, Comite de Norff. Rogero, Comite de Clare; Comite Patricio; Richardo, filio Gisleberti; Henrico de Essex, Constabulario; Richardo de Hum, Constabulario; Richardo de Lucii; Waltero, filio Roberti; M. Biscet, Dapifero; Marino, filio Geraldi, Camerario; Richardo de Canvilla; Wilhelmo de Lanval; Hammone Peccato, apud Dour, in transitu Regis.

b *Apud* Selden Titles of Honor, the second part, Chap. 5. pag. 651.

(c) Otto Frisingensis (spreeckende van de Comites in Hungarien) verhaelt insghelijcx dese woorden; De omni Justitia ad fiscum Regium, duæ lucri partes cedant, tertia tantum Comiti remanea. Alsoo dat uyt dese en andere consideration/ Comes hier voorsz. en Ballivus, of *Sendschaff*, dat is/ Voocht/ schijnen ghelweest Synonima. Dat tweevoudt *Grafliones*, met d'welcke die Graven by d'oude Authenren soudijen werden ghenoemt/ inghelijcx wil bevestighen. Want wy bevinden dat besitters van sulcke Jurisdictien ende Landen eertijdts by ons/ noch behauden hebbende den naem van (d) *Greve*, zedert den selven tijtel is ghevoorden honorable/ ende by sulck een nieuwe investitu e verkreghen/ tanquam titulus Prætoris, hebben achterghelaten/ en opghenomen den naem van Dominus, ofte Heer/ als meer expresserende den titel van een opghen en absolute heerschappye; tot dat eyndelijck eenighe weder dien titel van Graef/ by creatie of attributie van de Souveraine hebben bekomen. Ja/ by ons is den naem van Grave met d'additie van de bedieninghe in eenighe diergelijcke ampten/ alsnoch overich/ als *Pluymgrave*, *Dijckgrave*, etc. Een waer men 't selve woordt *Grave*, liever wilde toeeyghenen 't woordt Gravis, dat is/ honorable/ aenlienlijck/ hoogh/ oft moghende; dat *Earle*, oft *Earle* (dat by de Engelsche in Latijn beyde (e) was/ ende noch is Comes, en by haer behouden van de Denen/ alwaer teghenwoordich in haer tale/ *Erlig* is Edel/ of honorable) mede bedupdt. Doch meder een propoosite.

c *De Gest. Frid. I. lib. 1. cap. 3.*

d *Butkens Annales van Linden, preuves pag. 9. item,* Sijn Tropheen van Brabandt, *preuves, pag. 113.*

e *Apud* Selden Titles of Honor, second part, Chap. 4. pag. 610.

Nu/ dese Comites of Graven/ mits haer langhe continuatie in de selve ampten/ ende naer hun have kinderen daer in succederende/ in voughen al oft die in erfdom haer hadden ghegheven ghelweest/ verkreghen soo groote rijckdommen/ authoriteyt ende alliancien/ dat by veranderinge van tijden/ die Princen en Koninghen zijn ghenoodsaeckt ghevoorden/ die ampten te laten met de nakomelinghen van de voorgaende besitters/ onder homagie. Sulex dat alle die den naem van Graef/ of Hartoch voerde in Vranckryck/

ten

a Fauchet loco citato:

ten tijde van Carel le (a) Simple (mids de troubien ende minderiarigheyt van deſen Prince) hebben begonnen openbaerlijck te houden voor erfelijck/ 'tghene ſy hadden verkreghen by commiſſie/ ende bupten alle twijfel/ daer voor occaſie ghegheven/ inſghelijcx andere Gouverneurs/verre afgheſeten/ gheliicke vryheydt te ghebruycken. Want een yder van deſe Heeren/ in 't eerſte deſer leſte familie/ pretendeerde alſulck recht en authoritept over de landen onder ſijn juriſdictie/ als die nieuwe Koninghen ſelfs; twelck Hugo Capet tolereerde/om dat hy haer vreeſde/nademael hy ſelve den rechten erfgenaem van de Croone verſtooten hadde. Want den ſelven (b) Hugo ende Robert/ belaſtende Audebart/ Grave van Perigneux/ ſijn legher op te breecken voor Tours/ ende by ſomme van reproche/ hem indachtich te maecken/ dat hy hem hadde verheven tot eenen Grave/ gaf voor antwoordt: *Niet ghy, Koninghen, maer die u Koninghen ghemaeckt hebben.* Soo dat de Koninghen vrywillich/ ofte *per contrainƈte* van den Edeldom/ de ſelve Graefſchappen/ die te voren maer en waren wtghegheven by commiſſie/ in erfdom/ onder homagie hebben moeten laten volghen; nochtans ghelijcx evenwel daer door de onghereghelde macht haerder oude Koningen/ die alles deden naer appetijt en gheliefte.

b Chronique de St. Cibar.

XXXIII. De creatie ende inveſtiture deſer Graven/ ofte Comites, hebbende territorium, ofte Graefſchappen in 't Rijcx/was in de oude tijden als die van (c) Hartoghen/ te weten/ by 'tgheven van een ofte meer banieren/ofte banderollen/ in de naem van haer territorium. Ende in Spangien/ ſomwijlen daer beneffens *de Caldera*, ofte *Cauldron*: als wy ſien in de creatie van Don Alvaro Numes Oſorio/ favorijt van Alonſo den XI. Koninck van Caſtilien/ die anno 1428. als Grave van Traſtamara/ Lenios ende Sarria ghecreeert wierde. De ceremonien deſer creatie waren deſe: Den Koninck ſittende op ſynen throon/ wierde voor hem ghebracht eenen kop met wijn/ inhebbende dry ſoppen/waer van eerſt den Koninck ſolemnelijck noodichde Don Alvaro een te nemen/ Alvaro inſghelijcx weder den Koninck/ met deſe woorden/ *Tomade Conde*, en *Tomade Rey*, ende naer dzie dusdanighe noodinghen/ aten de ſoppen t'ſamen: waer op d'omſtaenders met een gheſchrey groten Alvaro/ by den naem van *Conde*. Daer naer wierde hem een baniere/ ende een *Cauldron*, of *Caldera*, ende middelen voor een *Conde* by Charter ghegheven. De woorden by Mariana zijn deſe; Oſorio (ſept (d) hy) amicorum Principi abs Rege Hiſpali datum, ut Traſtamaræ, Lemoſii atque Sarriæ Comes eſſet. Ende een wepnich daer naer; Tres offæ in vini poculo oblatæ; cum inter ſe Rex Comeſque tertio invitaſſent, uter prior ſumeret, à Rege offa una ſumpta, à Comite altera, jus Caldariæ in Caſtris, in bello, vexilli propriis inſignibus diſtincti datum. In eam ſententiam confectis tabulis atque recitatis, conſecutus aſtantium clamor plauſuſque. Is inſtituendi Comites ritus fuit. De oude Spaenſche Chronijcke van Juan Nunnez de Villaſan/ ſeydt/ dat den Koninck (e) eerſt het wapen van deſen Alvaro/ (weſende *d'or à deux Loups de gueulles*) veranderde in *argent à deux Boucqs de ſable*, ende hem Graef maeckte in deſer manieren: *El Rey aſſentoſe en un eſtrado, y trueron una copa con vino, y tres ſopas, y el Rey dixo*, Tomad Conde, *y el Conde dixo*, Tomad Rey, *y fueſſe dicie per ambos a dos tres vezes, y comieron de aquellas ſopas ambos; a dos luego todas las gentes, que eſtauan alli, dixeron*, eccad el Conde, eccad el Conde, *y de alli adelante truxo pendon y Caldera y caſa, y hazienda de Conde, y todos los que antes le ygnoraban, aſſi como a paſiente y amiego quedaron de alli adelante, por ſus vaſallos y otros mas.*

c Siet §. 17

d Hiſtor. lib. 15. cap. 20. in Spaenſche tale, Tom. 2. pag. 764.

e Nunnez de Villaſan Chronic. del Rey Alonſo II, cap. 64.

De bauniere/ ſeydt Salazar de Mendoza/ was een ghetweghenille van 'tgheſach of hevel/ dat hy hadde in 't veldt om te commanderen; ende de

Caul-

Digitized by Google

Celebres. den staet sijnder Hoocheydinghe/ ende sijne middelen in't onderhouden (a) den gheenen die hy commandeerde. Quia status demonstrat qualitatem & dignitatem personæ: want groote hupsen en klepne keuckens/ bedueghen meer Koopluyden/ dan Edelen. Tot welcken eynde dese Graven in Engelandt/ wierde gheghéven den derden penninck van d'inkomsten haerder Provincien; ofte/ als wy gheseyt hebben/ een jaerlijcx pensioen uyt s'Koninex schantie/ pro statu Comitali (als de woorden sijn) decentius & (b) honorificentius sustentando & manu tenendo. In Vranckrijck moesten sulcke personagien hebben vier Baronnien/ ende van elcke Baronnie ten minsten dependeren thien Edelluyden: anderlints (seydt Anthony de la Roche) was het een disreputatie voor den titel van Graef. *Quant un Vicomte ou Baron* (soo zijn de woorden) *se veult faire Conte, il faut que il ait quatre Baronies, & chascun Baronie ait sous elle au moins dix Nobles hommes, pour luy faire honeur a ses besoignes. Adonc son Prince il le peult licitement faire Comte, & autrement il fait tort à la dignité de Comte.* De investiture van deze Graven/ soo wel mediaet/ als immediaet/ zijnde minder dan eenen Hartogh/ gheheeten Comites minores (ten respecte van die/ den welcken dien titel hadden gheméen met de Hartogen/ mede sulcke souvereinitept/ dat sy waren ghelijck Imperatores in suo Comitatu, ende haer investiture ontfinghen met een rijcke Croon van goudt op haer hoofd/ ghelijck de Koninghen) gheschiede aldaer met het gheven van eenen rijcken (c) Diamant/ oft Diamant-ringh/ ende een Croon boven haren wapen-schilde. Maer noch in Englandt/ soo wanneer den Koninck ghelieft de ceremonien te laten geschieden/ werdt (d) d'investiture ghedaen met den tabbaert/ of 't kleedt van Staet/ d'aengordinghe van 't Rapier/ende een Bruns met een Croon van goude; ende ten tijde van de creatie by den Koninck selve/ heeft opghelet/ dat ghemaeckt/ ende aenghedaen. Den eersten van onse Princen/ die desen grooten titel van Grave/ brachte in ons Nederlandt/ was Carolus Audax/ die/ anno 1473. binnen Bruggha creeerde Jan de Croy/ mede met het leenen op't hoofd een Croon van goude/ ende andere groote ceremonien/ den eersten Grave van Chimay in Henegouwen. Welck Graefschap van Chimay daer na by den Keyser Maximiliaen/ anno 1486. is verheven in een principaute/ ten regarde van Carel de Croy. Maer tegenwoordich soo wel by ons/ als in't Rijck/ ende andere Landen/ gheschiet voor meestendeel die creatie/ door't overgheven van de Chartee: hoewel mede sommighen (als eertijdts in andere Landen) met woorden alleen. 't Exempel by ons/ sien wy in dat van Keyser Carel V. in't creeren van Adriaen de Croy/ Heer van Reux/ in den titel van (e) Grave van Reux/ ten tijde hy hier croninge tot Bolongien: alwaer den Keyser sittende met sijn Croon op't hoofd/ den Scepter en Globus in de handt/ den selven Croy (die hy riep) knielende voor hem/ creeerde in dese woorden;

(f) Non me latent, generose Adriane, majorum tuorum vetustissimæ nobilitatis imagines, eorundemque erga prædecessores nostros ingentia merita. Sed nec tuam in majorum tuorum virtute imitanda constantiam ignoro, qui tua strenue gesta magnificoque facta expertus, dignum virtutibus tuis præmium referre statuens, te unum vocavi & elegi, in quem hujus sacri Diadematis primitias impenderem, teque, quod & merita tua deposcunt, & virtutes tuæ merentur, in sacri Romani Imperii *Comitem* proveherem. Quæ dignitas nunc nostro Imperio gloria, tibique ac tuis successoribus perpetuum decus esto. Sacri Romani Imperii Comes bona fide appellator, tuoque Rhodio Dominio, cum adjacentibus illi terris tuis, tu & successores tui, deinceps Comitatus titulo fruuntor; æqualem cum cæteris Romani Imperii Comitibus dignitatem habento, paribus honoribus, privilegiis, præminentiis

a *Ita Joseph. de Sessi Decis. Aragon. 1. §. 62.*

b *Joh. Holland. apud* Selden, the second part, pag. 661.

c *La Salade, L'Oyseau des seigneuries, chap. 5. §. 49.*

d Selden Titles of Honor, 2. part, chap. 5. pag. 676.

e *Gudelinus de jure Feud. part. 2. cap. 6.*

f *Corn. Agrippa, apud Goldast. Politic. Imperial. part 4. pag. 377.*

rientiis libertateque ſine ulla contradictione utuntor. Qui in iſtis contradicere tibi auſus fuerit, aut obſtinatus non paruerit, Sacri Romani Imperii rebellis, & Majeſtatis noſtræ reus habetor.

In Vranckrijck anno 1237. tot Compeigne / attribueerde Koninck S^t. (a) Louwijs / in 't overlevеren van het opperste ghebiedt van de Provintie Artoys / aen synen broeder Robert / den titel en dignitept van Graefschap / (ter vergaderinghe van de groote ſijns Rijcx) ſonder charter.

a Perreol. Chron. Belg. Tom. 3. pag. 399.

In Erigelandt anno 1535. (b) Hugo Courtnep / ſtende dat d'erfenisse van Devonſhire op hem was vervallen / ende dat hy by 't Hof aengeproken wierdt / over 't contſanghen van den derden penninck van die Provintie / ghеen Graef zijnde / nam op / door goetvinden van den Koninck / den titel van Graef ſonder charter / ofte creatie.

b Catalogue of honour, by Tho. Milles, pag. 164.

XXXIV. De forme der brieven / ofte chartere in 't crecreren van Graven teghenwoordich / ſullen voorſtellen die charter / waer by Henrick van Riviere / gheſept van Aerſchot wierde ghemaeckt Grave van Heer.

FErdinandus ſecundus, divinâ favente Clementia, Electus Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ Rex, &c. Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, &c. Marchio Moraviæ, &c. Dux Luxemburgiæ, ac ſuperioris & inferioris Sileſiæ, Wirtembergæ & Techiæ Princeps; Sulviæ Comes, Habſpurgi, Tirolis, Ferretis, Riburgi, & Goritiæ, Landtgravius Alſatiæ, Marchio Sacri Romani Imperii, Burgondiæ, ac ſuperioris & inferioris Luſatiæ Dominus, Marchio Slavonici Portus, Naonis & Salinarum, &c. Nobili noſtro ac Sacri Imperii fideli Dilecto, Henrico de Riviere, Baroni de Heere, gratiam noſtram Cæſaream & omne bonum. Ut à ſole reliqua lumina lumen & Interiora horum corpora vires atque incrementum; ſic hominum ordines reliqui ab Imperatoria dignitate, dignitatum maxima, ac ſtatus honorum ornamenta accipiunt, in quibus conferendis divi anteceſſores noſtri, Romanorum Imperatores ac Reges, ſummi Dei exemplo, qui rerum copiam in varios humani generis uſus uberrimè effundit, liberales ſeſe oſtendere conſueverunt; diligenter tamen hoc obſervare ſolebant, ut honores ac præmia pro cujuſq; virtutibus ac meritis diſtribuerent, ne pari omnes loco, nullo diſcrimine, cenſerentur. Quam conſuetudinem laudatiſſimam & nos, poſtquam à Divinâ Majeſtate ad Majeſtatis Imperatoriæ culmen evecti ſumus, imitari ac retinere ſtudentes nihil prius ducimus, quam ut eos qui ſingularem erga nos & erga ſacrum Romanum Imperium, noſtram Auguſtam Auſtriæ Domum, animi devotionem atque obſervantiam gerunt, peculiari gratiâ ac favore complectamur, eorumque augendis commodis atque ornamentis benignè animemus. Compertum itaque habentes, Henrice de Riviere, te non minus antiquâ quam nobili, & in Epiſcopatu Leodienſi primariâ proſapiâ, quæ celeberrimæ Comitum poſtmodum ob res fortiter geſtas Ducalis dignitatis titulo condecoratæ familiæ de Aerſchot originem ſuam acceptam ferat, prognatum; unde multi Heroes, multi viri fortes ac magnanimi cum in armis, tum in togâ celebres prodierint, qui per perpetuam principibus ſuis ac ſacro Romano Imperio fidem, ac ſingularis obſervantiæ ſtudium utrique domui noſtræ, Auſtriæ & Burgondiæ, vivis rerum documentis probarint, ac proinde per varios præcipuarum dignitatum & officiorum gradus, ad eminentiſſima quæque tam Caſtrenſia quam Provincialia munia provehi, commiſſionibus & legationibus variis honorari, & ad Conſilia quævis ardua fideli, & prudentiæ ſuæ merito accerſiri & admitti meruerint. Te verò, laudatiſſimis eorum veſtigiis jam tum à primis ætatis tuæ temporibus generoſo animi ductu inſiſtentem, omnes conatus, ſtudia & actiones tuas in eum velut ſcopulum ſedulò diligenterque direxiſſe, ut à vetuſta majo-

majorum successione continuato fluxu in te transfusam, tibique velut per manus consignatum decus domesticum non modò ab oblivionis interitu vindicare, verùm etiam propriis meritis atque virtutibus pulcherrimè adauctum & illustratum ad posteritatem tuam propagare possis. Quem in finem cum diversas provincias & nationes perlustrasses, & linguarum, variarumque rerum, quæ virum nobilem ornent, ubivis terrarum & gentium appellari vocari & salutari debeat, non minus ac si ea progenitores ac majores vestri ab immemorabili tempore legitimè usi fuissent, illamque ad vos successionis jure propagassent. Ut præterea gratiam atque clementiam erga te magis magisque ostendamus, ex eadem certa scientia, animo deliberato, sano accedente consilio, & de Cæsareâ nostræ potestatis plenitudine Oppidum, Dominium & Baronatum de Heere, quem in Episcopatu Leodiensi cum omni modo, jurisdictione, fructibus, emolumentis, decimis molendinis, venandi, piscandi, & aliis juribus dominicalibus quibuscunque ab omni honore liberum possides, habitas, desuper sufficiente informatione in nostrum & sacri Romani Imperii specialem protectionem, tutelam, atque salvam guardiam perpetuò duraturam assumimus, & in Comitatus sacri Romani Imperii specialem protectionem, titulum & dignitatem erexim⁹, fecimus, & creavimus, quemadmodum virore præsentium assumimus, erigimus, facimus, creamus, & pro tali agnoscimus: salvis tamen Episcopi & ecclesiæ Leodiensis superioritate & juribus aliorum quorumcunque, quibus per hanc gratiam & creationem nostram nullatenus præjudicium volumus. Expressè declarantes, dicti Comitatus de Heere pro tempore possessores majorem proinde exemptionem, immunitatem & privilegia ampliora quàm sibi jam nunc competant contra dictos Episcopum & ecclesiam Leodiensem prætendere non posse, vel debere, omni dolo & fraude remotis.

Quocirca universis & singulis Electoribus tam ecclesiasticis quam sæcularibus, aliisq; Principibus, Archiepiscopis, Episcopis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, Nobilibus, Clientibus, Capitaneis, Vice-Dominis, Advocatis, Præfectis, Procuratoribus, Heroaldis, Officialibus, Quæstoribus, Civium Magistratibus, Judicibus, Consulibus, Civibus, Communitatibus, ac denique omnibus nostris, ac sacri Romani Imperii subditis ac fidelibus dilectis, cujusque status, gradus, ordinis conditionis, ac præeminentiæ existerint, firmiter, ac sub mandamus & præcipimus ut te antedictum Henricum de Riviere utriusque sexus, in infinitum ex te descendentes ac descensuros, tam in literis quam nuncupatione verbali, Comites & Comitissas de Riviere nominent, dictumque Dominium de Heere pro sacri Imperii Comitatu habeant & cognoscant, & in omnibus & in singulis rebus, actibus, dignitatibus & congregationibus ecclesiasticis & prophanis, ac denique ubique locorum ac terrarum, pro talibus admittant reputent atque honorent, nec non omnibus & singulis privilegiis, indultis, immunitatibus, libertatibus, honoribus, dignitatibus, prærogativis, exemptionibus, juribus, consuetudinibus, gratiis & favoribus quibus cæteri Comites & Comitissæ sacri Imperii fruuntur, potiuntur & gaudent, libere quietè & absque ullo impedimento uti, frui, potiri, & gaudere permittant, adeòque vos in his omnibus & singulis defendant, conservent, & manu teneant, & alios ne quid in contrarium attentent & moliantur, pro viribus prohibeant & impediant, quatenus nostram, & sacri Imperii indignationem gravissimam, ac pœnam centum Marcharum auri puri pro dimidiâ Imperiali fisco, seu ærario nostro, reliquâ verò parte injuriam passi aut passorum usibus, toties quoties contra factum fuerit irremissionabiliter applicandam incurrere voluerunt, & ad gubernandam rempublicam præsidio esse possunt usum acquisivisses, & ad Reverendissimi & Serenissimi Ferdinandi, Archiepiscopi Colonien⁹is, sacri Romani Imperii per taliam Archicancellarii, Episcopi Leodiensis, Hildesheimensis, Monasteriensis, Paterbornensis, & stabilem præpositi Berchtolgadensis, Comitis Palatini Rheni utriusque

Bavariæ, Rheni ac utriuſque Bavariæ Ducis, Principis Electoris, & patruelis noſtri chariſſimi aulam contuleris, ubi fidelibus & continuis obſequiis ſingularem dilectionis ſuæ tibi gratiam & favorem concilliaris, nullamque interim occaſionem prætermiſeris, qua tuum de nobis ſacroque Romano Imperio & Auguſtâ noſtrâ Auſtriæ, Burgundiæ domo benè merendi fervens deſiderium re ipſa demonſtrare poſſes: adeò ut præclarum hunc conatum tuum dilectio ſua in hoc ſolenni Electorum & Principum conventu inſigni nobilis teſtimonio prædicare, tequi eo nomine gratiorem nobis & acceptiorem reddere non dubitarit. Unde ſpes nobis certa eſt, te deinceps quoque, ſeu belli ſeu pacis tempore, tui tuorumque exemplo in eodem de nobis bene merendi præpoſito conſtanter perſeveraturum. Idcirco dignum te judicavimus, cui peculiare benignitatis noſtræ Cæſareæ documentum tibi tuæque poſteritati perpetuo honori & ornamento futurum relinqueremus. Motu itaque proprio, ex certâ noſtrâ ſcientiâ, animo benè deliberato, ac ſano accidente conſilio, deque Cæſareæ authoritatis & poteſtatis noſtræ plenitudine, te ſupradictum Henricum de Riviere, Liberum Baronem de Heere, omneſque & ſingulos Liberos hæredes poſteros, ac deſcendentes tuos legitimos utriuſque ſexus, natos aternâque ſerie naſcituros, veros ſacri Romani Imperii Comites & Comitiſſas creavimus, fecimus, & nominavimus, tituloque, honore & dignitate Comitatus Imperialis auximus atque inſignivimus, ſicuti vigore præſentium creamus facimus & nominamus, augemus & inſignimus, volentes præſentique edicto noſtro Cæſareo in perpetuum valituro firmiter & expreſsè decernentes, quod tu ſupradicte Henrice de Riviere, Baro de Heere, cum univerſâ prole atque poſteritate legitimâ maſculâ & fœmineâ in infinitum, titulum, nomen & dignitatem Comitum Imperii perpetuis deinceps temporibus habere, obtinere, & deferre, eoque tam in litteris quam verbali nuncupatione, in rebus ſpiritualibus & temporalibus, eccleſiaſticis & prophanis honorari, appellari, & reputari, ac denique omnibus & ſingulis honoribus, ornamentis dignitatibus, gratiis, libertatibus, privilegiis, juribus, indultis, conſuetudinibus, præeminentiis & prærogativis liberi & citra cujuſlibet impedimentum uti, frui, potiri & gaudere poſſitis & debeatis, quibus cæteri noſtri & ſacri Imperii Comites utuntur, potiuntur, & gaudent, conſuetudine vel de jure, non obſtantibus in contrarium facientibus quibuscunque, etiamſi talia forent, de quibus in præſentibus ſpecialis & expreſsè mentio fieri deberet; quibus per præſentes ſcienter & authoritate noſtrâ Cæſareâ derogamus, ac ſufficienter derogatum eſſe volumus. Porrò tibi ſæpè dicto Henrico de Riviere, omnibuſque liberis, hæredibus poſteris & deſcendentibus tuis perpetuò orituris maſculis & fœminis, eam gratiam, & facultatem conceſſimus & elargiti ſumus, ac vigore præſentium concedimus & elargimur, ut vos in poſterum Comites & Comitiſſæ de Riviere, & nominari poſſitis ac valeatis, atque hujuſmodi denominatione tam ſcripto quam vivâ voce, tum, extra judicium, harum teſtimonio litterarum manu noſtrâ ſubſcriptarum, & bullæ noſtræ aureæ appenſione munitarum. Datum in civitate noſtrâ Imperiali Ratiſbonæ, die vigeſimâ ſecundâ menſis Martii, Anno Domini, milleſimo ſexcenteſimo, vigeſimo tertio. Regnorum noſtrorum, Romani, quarto; Hungarici, quinto; Bohemici, ſexto. Erat ſignatum, *Ferdinandus*.

XXXV. Den honorablen titel van de Vicecomites, of *Vicomtes*, (die *Burchgraven* beteeckenen by ons/ ende in 't Rijck/ ende dien naem voeren/ door dat ſy hebben gheſtelt gheweeſt omte bewaren die borchten en ſterckte plaetſen des Rijcx/ en territorien daer onder reſorterende) waer die van daen komt/ laet ons die Etymologie ſelfs: want ſulcke aen wie de Graven beveelden 'eghelach ende d'authoriteyt hunder Juriſdictie/ gaende in den oorloghe/ wierden ghenoemt Vicecomites; gelijck in d'oude tijden den Proconſul, ende ſyner

lyncn Lupteniant. Maer daer naer mede ghewoꝛden honoꝛabel ende heꝛeditair; ende naer tleggen van de oudtste ende beste Auchteuren/ syn begin sel ghenomen in 't Koninckrijck van Vranckrijck: alwaer die Graven/ naer hun nemende een spetie van souveraine hooghept en absolupt bevel/ over eenighe Pꝛovintien/ gaven die mindere heerschappye aen hun beste vertrouwde/ alwaer dese Vicecomites, of *Vicomtes*, naer haer exempel/ ende in imitatie van die/ of by usurpatie/ of in leen/ insghelijcx verkreghen eenighe authoꝛitept ende eyghendom in de jurisdictien van die Steden te verdeslinghen/ ende ten lesten soo mede verbleven aen de posteritept. Dese honorable ende heꝛeditaire Burchgraven/ naer d'opinie van sommige/ syn dyderhande. (a) D'Eerste/ die by speciale institutie van den Koninck/ syn ghestelt ghewest om te gouverneren over plaetsen/ of landen daer ghen Graven waren/ ofte die upt haer eyghen authoꝛitept/ eertijdts van hooghet sulte hadden naer hun ghenomen/ ende alleen erkenden de macht des Koninck; medeghende dien volghende alle hare eere/ soo mede immediatelijck te dependeeren van de Croone/ ende niemandt anders. De tweede/ die van weghen eenich Graefschap of Hartochdom/ weder verhallen aen die Croone/ houden dien titel van de Koninck. Ende die derde/ die dependeeren van Vasallen. Oock/ naer dat sy dus zijn mediaet of immediaet/ hebben hun weerdighepdt.

a L'oyseau, ende andere.

Het creeren van de Vicecomites, of *Vicomtes* aldaer/ ghelchiede/ (indien wy moghen ghelooven de Sallade) met het overleveren van een Ringh van goude/ ende den titel ghegheven aen niemandt anders als *Barons*, of *Bannerets*, of andere groote Edellupden/ die drie oft vier Baronnien hadden/ ende van elcke Baronnie dependeerden ten minsten thien Edellupden. *Quant le Baron ou Banneret* (so zijn de woꝛden van de Sallade) *ou autre grand noble homme, à trois, ou quatre Barons de son patrimoine, ou acquises, dont la moindre doit, estre de dix nobles hommes, ses hommes de foy.* (†) *Du Roy ou Prince, par qui il doit estre Vicomt, doit estre en place publique assis en l'estate, que a luy appartient; & a ses pieds doit estre le Vicomt à genoulx, auquel il requira l'honeur de Vicomt, en luy offrant novel serment de ses dicts Baronies, assemblés tout en un nom, c'est à sçavoire* de Vicount; *& ce faict, adonc son Prince par un tres riche ring d'or se mettra en possession.* Ende in *la Division du* (b) *Monde*; dat sy mosten hebben *cinque Comtes* (d'welck ongheꝛwijffelt is mistoꝛuckt/ voꝛ *cinque Baronies*) *ou plus enclaves en une Duche, ou pres l'une de l'autre, il peut estre faict du Duc en grand solennité, par le congé du Roy, si le Roy y est en personne; le Vicomte est plus honorable.*

† Le Roy, ou Prince.

b A Paris, 1565.

In Engelandt/ alwaer den titel van (c) *Vicount* eyghentlick maer en is tselve woꝛdt/ dat beteeckent haren *Shrifve*, of Schoutet/ verandert in een weerdighept/ ghelchiet haer investituꝛe met den (d) tabbaert van Staet/ ende een kleyne Croon op een rijcke Huts.

c Selden his Titles of Honor, Chap. 5. pag. 762.

In Spangien/ segghen de (e) Spaensche schrijvers/ wierden gewoonlijck de soonen en apparente erfghenamen van *Condes* ghenoemt *Vizcondes*, ende dien titel haer eygen/ als een *Mayorazgo*, of recht van pꝛimogeniture; uyt reden/ sy ghebruyckten haer vaders authoꝛitept/ en fonisseerden dat recht in syn plaetse/ ofte illius vice.

d *Martinez pag.* 143.

e *Salazar de Mendoza, Orig. de las dignidades, lib.* 3. *cap.* 7. ende *Garibay, lib.* 19. *cap.* 4. Item, *Guardiola de la Nobleza de Esp. cap.* 42.

Nu/ aenghesien de bꝛieven van ꝛectie voꝛ dese dignitept/ zijn by na van den selben teneur en inhoudt/ als die voꝛ Hartoghen/ Marquisen/ ende Graven/ uytghenomen 'twoꝛdt Hartoch/ Marquijs oft Grave/ in dat van Burchgrave/ hebbe goet ghedacht om den Leser niet te verveelen by de voꝛghaende exempelen te verblijven.

XXXVI. Baronnen/ oft *Vryheeren* by ons ende in 't Rijck/ zijn eygentlijck sulcke personen als besitten eenich territorium, oft jurisdictie van den Prince/ oft van den Keyser/ t'samen met investiture van dignitept van Heer oft *Baron*; al hoewel dien titel (als alle andere dignitepten) alleniet mede toeslachtich is aen sulcke/ die niet en hebben eenighe diergelijcke jurisdictie/ oft territorium, maer verkrijgen door gheboorte/ gifte of anderssins. 't Exempel by ons vinden wy op een oude sepulture van het oudt doorluchtich huys van Berchoude Grimbergen in de kranche van Barlar Berchem/ t'Ste Michiels tot Antwerpen/ volghens d'originele en authentijcque Genealogie van wapen voor dat huys/ met sijn *prœuves* gemaeckt/ soo uyt Sepulturen/ Testamenten/ Codicillen/ Houwelijcke voorwaerden/ als andere wettighe pampieren/ by Josse van Beckberghe/ *Herault d'armes*, tot Brussel den 20 Julij/ 1589.

HIC JACET DOMINA MARIA SPRONCX, UXOR QUONDAM DOMINI COSTINI DE BERCHEM, BARONIS, QUÆ OBIIT A°. XIIII^C. LII.

Item.

Hier leyt begraven Heer Costen van Berchem, Baen-arche, sterf A°. xiii^c. lviii.

Item.

Goort Costen van Berchem; Heer Costens soon, Baen-arche, sterf xiii^c. lxxxi H.

Alle sonder eenigh vermaen van territorium: in 't regaerd van welcke/ Barones (sepdt (a) Paurmeister) in genere definio Proceres proximo post Comites Nobilitatis grada ornatos, sonder eenige particuliere relatie tot eenige jurisdictie. Doch Baldus schrijft aen dese Baroenlijcke dignitept toe de jurisdictie. Baronnen/ (sept hy) zijn die gene die daer hebben merum, (b) mixtumq; Imperium in aliquo Castro, Oppidone, concessione Principis, te weten/ hooghe/ middele en laeghe jurisdictie/ dat is/ de macht en d'authoritept om misdadighers te straffen/ of pardonneeren: en onghetwijfelt upt die reden/ als nu die Graven/ mede de attributie van *Ghenade*. Soo dat eenighe goede Authenren tusschen dese dignitept ende die van Graven (uptghenomen den titel) gheen oft weynich onderschept maecken. Quidam Germanis moribus (sept den ghemelten Paurmeister) inter Comites & Barones præter nominis ac ordinis rationem parum vel nihil intereſſe arbitrantur. Ende Besoldus nopende haer egalitept met Graven noch klaerder / Tandem ex moribus noſtris (sept (c) hy) Comiti Baro æquiparatur, nullumque inter eos cenſetur eſſe diſcrimen; niſi quod Baro non eſt inveſtitus de Comitatu; qui tamen aliis in rebus ſuſcipiendis, honoribuſque adminiſtrandis haudquaquam Comite inferior cenſetur. Oock om te waerheyt te spreecken, soo zijn de hooghe qualitepten niet anders als bloote titelen van præeminentie en respect. Soo dat die personagien gehadt hebben soo veel ghelach ende authoritept over haer Landen ende jurisdictien/ doen sy noch waren Heyreen oft Baronnen/ als wanneer sy zijn ghewordeu Hertoghen/ Marquisen/ Graven/ oft andere. Siet d'erectie van 't Marckgraefschap van Berghen.

In Vranckrijck herft den naem van Baron beyde een generale en particulaire bedupdenisse. Generalijck beteeckent den selven (ten minsten in de

a Cap. 16. §. 31.

b *Ad C. in-vestit. de elect. in-*. Et *Alciat. de singulari certamine*, cap. 32.

c Diſſertatione de Comitibus &c. cap. 4. §. 20.

de oude tijden) alle groote Heeren / ofte alsulcke als daer hebben de groote honorable titelen in het Koninckrijck: doch speciaelder toe-gheeyghent / betreckende een particuliere dignitept / alleen bekent bp den naem van *Baron*. De eerste betreckeninghe wordt ghelesen in verscheyden passagien van de oude Schrijvers in Vranckrijck / Aimoinus / Frolkart / ende andere: die woordt *Barons* ghebruycken generalijck voor alle Hartoghen / Marguisen / Graven / *Pairs*, en dierghelijcke. *Le mot de Barons* (seydt du (a) Tillet) *estoit anciennement general adopté aux Princes du sang, Ducs, Marquis, Comtes, & autres de la Noblesse de France, tenans leurs Seigneuries principales immediatement de la couronne, en tous droicts, fors la souveraineté & homage; pource les vieilles ordonnances, chartres & istres, faisans mention des Barons, les comprennent sur ce mot.* Even als (b) Lords in Enghelandt / Tirolani, of Tirularii in Italien / ende *Ricos hombres* in Spangien, als wp specialijck sien in een oude Charter van den jare Mccc xx. verhaelende in't Clooster van Sahagun (c) alwaer de Staten van 't Rijck werden ghenommineert bp *los Infantes, & los Prelados, & los* Ricos hombres, *& los concelis, & de las ordines, & la Cancellaria del Regno de Castilla, & de Leon, & de Galizia, &c.* Insgelijcx in een oude wet van Alfonso den X. *Si algun Rico home de nuestro Senorio denostare a Dios, o a Santa Maria, &c.* Indien eenich *Rico home* blasphemeerde / verbeurde daer aen een jaer inkomste van sijn middelen; voor de tweede reyse / d'inkomste van twee jaren; ende voor de derde reyse / alle sijne middelen. Ende in een wet van Alfonso den XII. aengaende d'exactien bp tijde van troubelen / *Establissemens* (d) *otrosi que ningun Rico hombre, ni Cavallero, ni hombre hydalgo, ni home conducho, &c.* Alwaer wp sien gheenen anderen titel voor de groote Edelen / die alsdoen bestonden alleen in *Condes* of *Ricos hombres*, van *Ricos hombres*, Tot welcken eynde den Auteur van dat De regimine (e) principum, Apud Hispanos omnes sub rege Principes; Divites homines appellantur, & præcipuè in Castella; welcke woordt Gregorio Lopez citeert op de Partidas / ende gheeft dese reden; Hujus est ratio (seydt (f) hy) quia Rex providet in peculiis singulis Baronibus secundum merita sua, vel secundum complacentiam hos deprimit, illos exaltat. Ut plurimum enim munitiones & jurisdictiones, non habent nisi ex voluntate Regis, & inde vocantur *Divites homines*, quia cui in majori summa providetur, ille major est Princeps, qui apluribus potest militibus providere. Want als Alexis (g) Venegas noteert / soo is *Rico hombre* den titel van een groote weerdighept / ende *hombre Rico* simpelijck een rijck man. Soo dat alle rijcke en machtighe persoonen / niet teghenstaende sy hadden territorien soo groot als de grootste *Condes*, evenwel niet en mochten ghenoemt werden *Ricos hombres*, ten ware sy mede den selven titel bpexpresse hadden verkregen. 't Exempel (h) hier van nemen sy van Don Alonso Ferandez Cozonel / die / zijnde een Heer van seer groote territorien / eerstelijck versocht aen Don Diedzo / Coninck van Castillen / om ghereeckt te werden in den titel van *Rico hombre*, van welcke weerdighept de ceremonien en investiture zijn / als die van *Condes*. Ende den titel van Baron / ofte *Varon*, betreckende een particuliere dignitept / alleen bekent bp den naem van *Baron*, mede bp haer / als in Vranckrijck; specialijck in Catalaunia (i) en Valencia: alwaer sulcke persoonen / als besitten eenighe *Signories* met groote Jurisdictien / hebbende gheen andere gheannexeerde titelen / werden ghenoemt *Barons*.

Nu de tweede / of particuliere betreckeninghe van *Baron* in Vranckrijck / is considerabel / ten aensien van de weerdighept in de Baronnen oorspronckelijck ende immediaet dependeerende van de Croone / en mediaet. Sulcke als oorspronckelijck ende immediaet gehouden wierden van de Croone / waren dese van d'oude tijden alsdaer. Want naer dat die Croone soo was ver-

a *En son Recueil des rangs des Grands, liv. 2. pag. 41.*

b *Glover de Nobil. civil.*

c *Guardiola de la Nobleza, cap. 10.*

d *Recopilac. Phil. 2. lib. 8. de los lavantamientos, lib. 3.*

e *lib. 3. cap. uls.*

f *Ad lib. 10. tit. 25. de los vasallos Partid. 4.*

g *Apud Guardiolam de nobilit. cap. 40. & Salazar de Mendoza, lib. 1. cap. 9.*

h *Salazar & de Guardiola Ibidem. Vide plura de Ricis hominibus, & Rica hombrea Arragonum, apud Ioseph. de Sesse, Decis. Arag. 1. §. 30. &c. & alios ibi citatos.*

i *Guardiola de la Nobleza, cap. 43.*

Digitized by Google

verſwackt/ door opgheven en toelaten van ſouveraine Hooghedom aen onderdanen/ (als hier voorzen gheſeyt is) alle ſulcke groote Heeren die ongelijck naer hun hadden ghenomen teriteszien en juriſdictien/ minder dan die van Hartoghen oft Graven/ ende nochtans niet en hadden ſulcke titulen/ oft eenighe andere van diergelijcke natuyre/ nochte wilden affecteeren den naem van *Princ*, wierden gheheeten *Barons*. Ock ſommighe ſchijnt dat by creatie/ ſommighe door haer eyghen opnemen/ andere ingelijck haer Leenen attribuerende/ ſoo transfereerden dien titel met haer Leenen op de poſteriteyt. Ende van deſe ſoorte van Barons/ waren die oude Baronnen van Montmorencie/ Coucy/ Bourbon/ Beaujeu/ en andere dierghelijcke. Sulcke als originair hielden dien titel mediaet van de Croone/ dat is/ ſulcke als immediaet dependeerden van Hartochdommen en Graefſchappen/ zijnder noch veel teghenwoordich Baronnien van Vranckrijck. Want al ſoo ſaeche ſy nu dependeeren van den Koninck/ werden nochtans niet gheacht den als originaire te dependeeren vande Croone/ maer van eenighe oude Hartochdommen of Graefſchappen/ al over langh weder verhalen aen de Croone. 't Beginſel deſer ſoorte van Barons/ waren voor meeſtendeel by creatie/ (dat ſolemnelijck gheſchiede by d'oude Hartoghen en Graven) oft by aſſumptie van dien titel; 't welck was d'oudſte ghebruyck. Dat affecteeren was ſpecialijck ghebruyckt by jonghe ſoonen van Graven/ die verkreghen hebbende een ghedeelte van haer vaders erfenille/ ſonder den honorablen titel van Grave/ (die ghemeenlijck quam op den oudſten ſoone) haer intituleerden *Barons* van die partagie.

D'Oude uſancien ghebiedt in 't creeren van Baron alhaer/ ſeggheu ſommighe te ſyn/ dat den perſoon/ die met dien titel wierde vereert/ moeſte onder hem hebben een *Banneret*, oft ſes Ridders *Bachelliers*, hebbende elck jaerlijcx inkomende renten ſes hondert Francken. Eenige vier Caſtelijnen; andere anderſins: doch alle/ dat den perſoon eerſt moeſte gemaeckt werden Banneret. Soo dat hy mocht voeren Statum Baronis, & honorem vexilli (als gheſeyt wordt van Machien de (a) Gournay/ een Baron van 't Hartochdom van Guienne/ onder Heur. den IV. Koninck van Engelandt) dat is/ *ſon drappeau & armoirie enquarré*, ende 't recht van de plaets zijnder Heerlijckheyt met (b) muyren en veſten te om-wallen; ende dyemael ghebeurt in een bataille/ volghens dit ſeggen in *la* (c) *diviſion du monde*; Item, *pour faire un Baron, c'eſt quant un chevalier en eſcuyer à la terre de quatre baceles, c'eſt à dire, quatre Chaſtelenies terriennes, ayant droict de juſtice, haute moyenne & baſſe, le Roy luy peut bailler banniere, à la premiere bataille de guerre, où ſe trouvera dict eſcuyer, & à la ſeconde il eſt Banneret, & à la tierce il eſt Baron*. Maer aenghelien/ de weerdigheyde van Banneret/ is gheinvolveert met de dignitept van Baron/ ſullen de obſervantien in 't creeren van de ſelve/ volghens de Ballade hier by voeghen/ ſeggghende: *Quant ung Chevalier, ou Eſcuyer noble, de trois ſes quatre lignes a la terre de dix Chevaliers, ou Eſcuyers Bachelliet, & ſe veult faire Banneret, foult per droit d'honneur que premier ait, de ſa patrimonil ou acquis, pour eſtre accompagnez de moynes de quatre ou cinq gobbes homes continuelement à dongz, ou à ſeizt chevaulx; lors ſe peut faire Banneret, par la fazon que l'enſuit; Le Roy, ou le Prince, lieitement donera Banniere, & luy coupera la queue de ſon pennon, a la premier bataille, ou il ſe trouvera & le fera Chevalier s'il ne l'eſt. Et lors ſera Banret. Et s'il ne le fait en guerre, le peut faire en jour ſolemnelle feſt, apres le ſervice devin, luy eſtant en ſa chaine, & les Banneretz a genoulx. Et s'il avance ſa Seigneury, perſonne, que il puiſſe avoir ung Banneret, ou ſix Chevaliers, chaſcun de ſix cent Francs de rente ſoubz luy, a lors il peult, par le Congé du Prince, ſe dire Baron; & autrement le Prince, que la ſouffre, ſoule les termes de raiſon*. Ende hier upt ſchijnt het/ dat ſommighe 'twoordt

a *Hen. 4. in Rot. Veſc. 15. H. 6. membr. 4. mand. 2. apud Selden, chap. 3. pag. 139.*

b *L'Office des Seign. chap. 7. §. 72.*

c *Imprimé à Paris 1565. pag. 65.*

't woordt *Baron*, willen trecken van het Duytsch seggen/ *Banner-Her*, by ons *Bender-Heer*, dat is/ so veel als Dominus vexillifer, om dat die Baronnen plachten die principale (a) krijghsbenden op te rechten/ hebbende den naem van Bender-Heeren/ als *Heeren der Benden*, welck bendel die Baronnie moeste volghen waer henen den Bender-Heere commandeerde; andere anderlins. Soo dat den oorspronck van den naem Baron is onseecker. 't Waerschijnelijckste van alle ghevoelen / willen sommighe houden/ die dat toe-eyghenen 'toude Duytsch woordt *Baere*, 'twelck in vergangen tijden/ beteyckende *ghereet*, *kenbaer*, etc. waer van de woorden/ *openbaer*, *baerghelde*, ende andere in onse tale noch overigh zijn. Soo dat *Baro* soo veel te seggghen is/ als by de oude Romeynen/ den titel van Illustris, wiens dignitept ghenoemt wierde Illustrissimatus: of 't woordt (b) *Bar*, *Barn*, oft *Bern*; dat by de Wetten vande Longobarden eyghentlijck wierde ghebruyckt voor een mensch in dien sin/ als het beteyckent de sexus, als vir doet/ ende niet als homo: ofte liever als homo doet/ volghens de ghemeene aenneminghe/ wanneer dart by vermeynt werdt alleen de mannelijcke oir/ ghelijck in de provinciale taken/ die hebben *homme*, homini, ende *hombres*; alle komende van homines, ende/ door de invalle van de Gothen ende Wandalen (behouden hebbende een wepnich van die Noordtsche spraecke) 'tselve woordt *Baron*, als noch voor Vir ghebruycken/ als Barus & foemina, *Baron & femme*, bysonder in (c) Piccardien / alwaer de bruwen seggghen/ *mon Baron*, voor mijn man. Soo dat (naer hun seggghen) dit woordt *Baron*, beteeckenende een *man*, by applicatie mede soude konnen getrocken zijn tot een dignitept; even als Dux en Comes van haer ghemeen beduydenisse/ ofte als Miles in de Feudale wetten dickwils voor een Ridder/ ende altemet voor een Edelman.

a *Marchant in descriptione Flandriæ, lib. 1. in Saxsinge.*

b *Cambd. in ord. Ang.*

c *Fauchet l'origine de dignités, liv. 2. chap. 5.*

Dit is soo veel/ als raeckt die titulen der groote Edelen. Van de mindere/ ofte Innominati, (alsoo ghheeten ten aensien hare titulen niet en komen by erffelijcke successie/ als die van Hertoghen/ Marquisen / Graven/ ende andere) namentlijck van Ridderen/ Schildeknapen/ ende ghemeene Edelen / sullen spreecken in 't naervolghende. Eerst van Ridderen/ ende Ridderen mede-ghesellen/ die Baronnen ghelijck.

XXXVII. Nopende dese dignitept van Ridder/ staet specialijck te considereren/ wie daer toe capabel is; den persoon van wie dese dignitept werdt verkreghen; den oorspronck van dien; de privilegien daer toe behoorende; de verschepden beteeckeninghen van Miles en Eques; de ceremonien ghebruyckt in 't gheven van 't Ridderschap in d'oude/ en dese tijden; de particuliere Orders; ende het degradeeren/ oft ont-Ridderen deser weerdighept.

Niemandt was capabel of ghequalificeert dese dignitept te ontfanghen in 't Rijck/ by een constitutie van Frederick den tweeden/ ofte (als (d) Goldastus schrijft) van Coenraed den vierden/ dan die daer was van Ridders aerde ghekomen/ te weten/ wiens vader oft voor-vader was geweest Miles, dat is (e) Nobilis, oft een Edelman / aenghesien 'twoordt Miles by de oude Feudale wetten in't Keyserijck dickwils beteeckent een Edelman/ ende niet een persoon die met die dignitept van Ridderschap is vereert/ ghelijck wy sien op veel plaetsen/ alwaer by 't Ridderschap vermeynt wordt den Edeldom van den lande. Quia denominatio fit à potiori. De constitutie hier voorzen verhaelt/ is een dispensatie by den Keyser ghegheven aen seecker persoon/ wiens voorouders (f) gheen Edellupden gheweest waren.

d *Constit. tom. 3. pag. 398.*

e *Selden, his Titles of Honor, pag. 436.*

f *Petr. de Vineis, lib. 6. Epist. 7. & vide sis Constit. Fredric. de pace tenenda, apud Horoman. de Feud. disput. cap. 5.*

Notum facimus (seydt den Keyser) universis, quod A. de N. Majestatis nostræ humiliter supplicavit, ut cum fieri velit Miles, & pater suus Miles non esset sibi exinde largiri licentiam dignaremur. Nos autem ut fidei suæ meritam, & suorum,

per Imperialis gratiæ præmium imperialiter compenſemus, ſupplicationibus ipſius benignius inclinati de poteſtatis noſtræ plenitudine ſibi concedimus poteſtatem, quod quanquam pater ſuus Miles non fuerit, & noſtris conſtitutionibus caveatur, quod Milites fieri nequeant, qui de genere Militum non naſcantur, ipſe tamen de culminis noſtri licentia decorari valeat cingulo militari; mandamus quatenus nullus ſit, qui ipſum ſuper hoc de cætero moleſtare vel impedire valeat, aut præſumat.

a *Liv. 1. c. 1.*

(a) Fauchet annoteert / dat in Vranckrijck / naer d'onde couſtume van Parijs / Orleans / etc. ſoo pemandt toeliet niet Edel van vader / niet tegenſtaende van de moeder / hem te laten maecken *Chevalier*, oft Ridder / van een Subaltern; in ſulcken gevalle ſynen Heere op eenen miſthoop / ſijn ſpooren mochte af-ſnijden. Ende du Tillet / dat by vonniſſe van 't Parlament van Parijs / eenen die niet Edel was / is ghecondemneert in een amende van dupſent ponden / om dat hy d'oorde van Ridderſchap had ontfanghen van de Grave van Vlaenderen. Welcke ſomme naer de ſchaerſheydt van gelde in die tijden / maeckt teghenwoordich een notable amende. *L'eſcuyer* (ſeydt den Autheur van de Ballade) *quand il a bien voyage & a eſté en pluſieurs faitz d'armes d'ont il en eſt ſatlly a honneur, & qu'el il a bien de quoy maintenier l'eſtat de Chevalier (car aultrement ne luy eſt honneur; & luy vault mieux eſtre bon Eſcuyer que un povre Chevalier) dont pour plus honorablement le eſtre, que avant la bataille, l'aſſault, ou Baniéres de Princes, ſoyent, alors doit requirer aulcun Seigneur en prend homme Chivalier, que le face Chivalier.* (b) *La diviſion du monde*, daer en boven / *Et qui a dequoy entretenir ſon eſtat, & qui eſt de grand maiſon & riche, & qu'il ſe trouve en une bataille, ou rencontre*, Daer by voeghende / *Poſé le cas* (ſoo zijn de woorden) *que le demandeur ſoit vaillant, & qu'il ſoit povvre, il ne doit pas eſtre, paſsé s'il ne luy eſt baillé rente & revenu pour l'honneur de l'ordre de Chivalerie*. By ons / achtervolghende een onde couſtume / vermocht niemandt deſe dignitept van Ridder te ontfanghen / dan die dryemael met den Hartoch hadde te velde gheweeſt. Et vidi (ſeydt (c) Gramapus) veteris ritus veſtigium in archivis Lovanienſibus, ubi cavebatur ne quis equeſtri baltheo cingeretur, niſi tertio cum Duce ad bellum profectus eſſet. Anno 1622. den Hartoch van Buckingam in Englandt / preſenteerende ſeecker uptheemſch perſoon aen den Koninck / om d'oorde van't Ridderſchap te ontfanghen / vraeghde eerſt ſyne Majeſteyt / *eſt by oock was een Edelman*, waer op den Hartoch antwoordende / ſeyde; *dat hy was van't maeghſchap van N*, denoteerende een perſoon van ſeer goeden Adel in dat Rijck / waer over alſdoen den Koninck ſeyde; *om 't maeghſchap van N*, Sois Chevalier; als dien nieuwen Ridder ons / aldaer zijnde / mede heeft verhaelt. Soo dat in 't gheven van't Ridderſchap / altijdt daer op is regardt ghenomen / zijnde niet te min van ſulcke kracht / dat die deſe weerdighept brenghen in haer familie / inſgheliick brenghen edeldom voor de ſelve / ende dien volghende / bepde haer ende haer poſteritept nobiliteeren. *Le Roy* (ſeydt du (d) Tillet) *faiſant un roturier Chevalier l'annoblit.*

b *A Paris, pag. 1565. pag. 66.*

c *De Antiquit. Lovan. fol. 120.*

d *Recueil des Rois, pag. 433.*

De perſoonen van wie deſe weerdighept van Ridderſchap in de oude tijden wierde ontfanghen / waren ſomwijlen onderdanen (die ſulcx deden upt haer eyghen authoriteyt) ſoo wel als ſouverainen; al hoewel langh daer naer / alleen ſouverainen / ofte pemandt anders van haren 't weghen by ſpeciale commiſſie. Want in de onde tijden / bey Eccleſiaſtijcque en ſeculiere vaſallen / oft onderdanen creeerden Ridders. d'Exempelen ten regarde van de Eccleſiaſtijcque / zijn ghenoech te ſpeuren upt de naervolghende forme van't creeeren Ridders in 't Pontificale Romanum, ende Ridderlijcke Orders voor-geſtelt. Van wegen de ſeculiere den Heere van (e) Croy / anno 1452. voor

e *Olivier de la Marche, Pag. 358. liv. 1. chap. 25.*

Digitized by Google

voor 't combat teghens die van Ghent by Overmeer creeerde Heer Adolf van Cleve/ Cornelis/ baſtaert van Bourgondien/ Philips van Croy/ ſoon van den Heere van Chimay; Jehan de la Trimouille/ Heer van Sours; Guy van Brimeur/ Heer van Hymbercourt; Philips van Crevecœur/ Heer van Cordes; Charles/ ſoon van den Heere van Termont; Philipot de Jocourt/ Heer van Villamont/ ende een groote menichte andere Ridderen: Van Graye van (a) Eſtampes in 't ontſetten van de belegheringhe voor Oudenaerde/ eerſt Ridder ghemaeckt zijnde van den Heere van Haubourdin/ baſtaert van S^t. Pol/ creeerde tot Ridderen/ Heer Anthonis/ baſtaert van Bourgondien/ den Heere van Mozeul; Philips de Hoornes/ Heere van Banſignies; Anthonis Rolin/ den Heere van Rubempré/ den Heere van Crevecuer; den Heere du Bois; Johan/ Heere van Wirammont; Robert ende Pieter de Wirammont gebroeders/ met vele andere Edele mannen.

a O. *de la Marche, pag.* 350. *lin.* 1. *cap.* 24.

XXXVIII. Van den eerſten oorſprong ende inventie van Ridderen/ zijn verſchepden ghevoelen. Eenighe meynen/ dat ſulcx is voortgekomen van de eerſte Romeynen/ die deſe eere gaven aen jonghe luyden van hare outſte ende edelſte familien/ ſoo wel voor de bataille (om niet alleen haer te verobligeeren eenighe notable ende heroïcke exploicten te volbrenghen; maer oock om andere inſgelijcx op te werken door een deughdelijcke emulatie/ de ſelve te egaleeren/ ofte waer het moghelijck/ haer brave ende manhaftige keuten te excelleeren/ als naer de bataillie/ haer wonden noch verſch ende bloedigh zijnde/ tot ghetuygniſſe hunder vromigheyt. Ghelijck d'Hertoghen van (b) Brabandt ende andere Princen mede menichmael hebben ghedaen. Anno 1588 wanneer den Prince van Parma met ſyn Leger voor Berghen retireerde/ ende die van de Stadt om haren vpandt te irriteeren tot vechten te vergheefs volghde/ creeerde den Baron Willoghe alle d'Officieren/ of Ritmeeſteeren (uytghenomen wepnighe die noch beſich waren in den vpandt te vervolghen) in die actie Ridderen/ als Heer/ Knollis/ Parker/ Poulp/ ende Baer. Equites hoſtem (ſoo zijn de woorden (c) J. Baſelij) ſannis proſequuntur ut irritatus ſe converteret, & pugnandi copiam faceret. Quod cum fruſtra fieret, Baro Willughæus, poſtquam præfectas omnes in coronam convocaſſet paucis præfatus, & ad Verium, Knollium, Parkerum, Poulium, Anglos omnes, & Paulum Baxium, Belgam converſus: Quia, *inquit*, vetus & quidem laudabilis conſuetudo eſt, ut qui ſe viros in bello præſtiterint monumentum habeant ſuæ virtutis fortitudiniſque, atque ipſo ego oculatus teſtis ſim, omnia illa in vobis ineſſe, quæ in equitibus militibuſque fortiſſimis, requiruntur, cujus rei teſtem, hoſtem ipſum appello; qui ſuo malo maximo quales in armis ſitis, ſæpius ſit expertus, Sereniſſima Domina noſtra, Angliæ Regina (ejus eum ego mandatum exequor) VOS OMNES EQUESTRI DIGNITATE DONAT, & ſingulos gladio, quà humeri collo nectantur leviter tangens; Regiæ inquit in vos benevolentiæ ſummæ, quod virtute promeruiſtis mnemoſynon, accipite. Illi gratias quam poſſunt maximas agant, ſeque nullo unquam tempore, quod nomine dignitateque Equeſtri indignum ſit commiſſuros ſanctè jurant: ſi perjerent, Deum vindicem appellant.

b *Anno* 1288. bataillie van Woeringe, *M. S.* Siet Buttkens Tropheen van Brabandt, *Tom.* 1. *pag.* 312.

c *De obſidione Bergenſi.*

Andere segghen/ dat ſulcx is ghemventeert gheweeſt by Ariſtoteles/ ende eerſt gepractiſeert by Alexander de Groote/ door de giſte van eenige ketenen/ ringh/ ofte andere immunitept ende ſpeciael privilegie; 't welck daer naer by de Romeynen is gevolght/ die in plaets van ſulcke ketenen ende ringhen/ gaven croonen van goudt/ van laurier/ van myrte van epcke/ etc. Inſgelijcx aen ſommighe/ peerden; ſommighe/ ſweerden; ſommighe/ wapenen/ oft wapenrocken: die bewaert wierden als reliquien/ tot ghetuygeniſſen haerder vromigheyt. Doch is by ſucceſſie van tijdt/ door de wijſheyt van andere

Digitized by Google

Princen ghebracht in usancie; als het nu is/ende by niemandt anders jonckbaer/ dan by souveraine Princen/ gheenen superieur kennende/ofte by haer authoriteyt/ of commissie.

Somnighe/ dat den oorspronck deser Ridderen soude herkomen van 't ghebruyck binnen oudt Roomen/ alwaer de Equestris Ordo, bestondt in sulcke/als waren Equites. Dat een groot abuys is: midts die verkosen wierden om hare middelen by den Censor; dese om hare deughden/ ende noble actien in den oorloghe/ by Koninghen/ Princen/ ende andere Ridderlijcke personagien: oock haer ceremonien ende de solemniteyten in 't creeren van die verschepden/ ende de Gyders Ecclesiastijeq en Civil/ beyde dependerende van de wapenen/ d'een tot defensie van de Kerck ende 't Christelijcke gheloof; d'andere tot afweeringhe van oppressie/ ende dienst van 't ghemeene beste.

XXXIX. Onder de privilegien deser dignitey gelegen/als in 't maecken van Testamenten/ vrydom van herbenille/ torture/ etc. was het eygen ende particulier privilegie der Ridderen/van een Edelman/ja een Grave/Prince ofte ander illuster persoon/ Ridder te moghen maecken. Wy lesen dat tot de (a) achtbien Baenderheeren in Brabandt/ noch waren acht andere/ geheeten *Ridderen medegesellen*, als die Heeren van *Hullebergbe*, *Bouterssem*, *Rivière*, *Boeckhom*, *Assche*, *Linteren*, *Wavre*, etc. qui Baronibus æquiparantur: midts sulcken haer (als mede ghebonde merum mixtumque imperium) ende de Baronnen/ præter nominis, ac rationem ordinis, was gheen of minnich onderscheydt: Notoyrs dat die Ridderen hadden de præcedance voor dese Heeren ende alle Edelen ghen Ridders synde; als blyckt in dit exempel. (b) Heer Godert van Tennen/ ende Jan de Swaef/ Ridderen; Jan van Westhem/ Heere van Bouterssem/ Ras van Gaveren/ Heer van Heldere/ ende Bondewijn van Gistnes/ alle als ghezeyden. Ja dat meer is/ hebben die Ridderen d'oude edicten voor de Baronnen selfs ghetercken. Adeoque in diplomatibus antiquis (seydt (c) Gramapus) videbis etiam Baronibus præponi Equitum nomina. Willem/ Baron van Rotselaer/ anno 1312. * zeghelde de Charter van Cortenberghe onder die Schildtknapen. Noch en kreghen die Baronnen d'eere van te sitten op groote festinen van souveraine Koninghen/ met de Ridders aen een tafel. *Les Princes & grands Seigneurs* (seydt (d) Favin) *qui n'estoient Chevaliers aux Festes solemneles, que les Rois tenoient leur court ouverte & plenière, n'avoient l'honneur d'estre assis a la table de ceux, qui estoient Chevaliers.* Oock tot in dese eeuw/ specialijck in (e) Vranckrijck ende in (f) Engelandt/ nemen de Baronnen mede de additie van *Chevalier*, ofte Militis, sy de selve zijn Ridder gheslaghen ofte niet. Alle tweick mede wil uptwijsen den titel van *mijn Heer*, en *Ma-Vrouwe*; die beyde hun/ ende haer wyven toyghen is/ ende ghemeen hebben met die groote Edelen: die ghenwel dien titel/ noch niet lichtelyck en pleghen te ghebruycken dan voor het trouwen/ ofte Ridder te worden. Observa (seydt den selven (g) Gramay) Domini nomen, aut Dominæ veteres non obiter usurpasse, nisi matrimonio juncti, aut Equites facti. Noch te Leenen als andere van tydelycke goederen. Wat respect en eerbiedinghe selfs de souveraine Princen by ons Ridderen hebben toe-ghedraghen/ den titel van *Mon-Seigneur* (niemandt toeghelaten dan den (h) Stadthouder/ Gouverneur/ of Capiteyn Generael deser Nederlanden/ en Bourgondien) in dese gifte van Wommelgem/ aen Heer Jan van Lier/ (i) Ridder/ by Hartoch Jan/ sal ghenoech vertoonen.

Nous Jehans, par la grasse de Dieu, Duc de Lothier, & de Brabant, faisons a savoir a tous ceaus qui ces lettres verront & orront, que nous avons donné, & donons en droit

fief

a Oude Chronijcke, cap. 1.

b Privilegie der Stadt Berghen, 3. Aprilis 1408.

c De Antiquit. Louvan. fol. 119. * M. S.

d Theatr. d'honneur, liv. 3. pag. 577.

e L'Oyseau des Ordres, chap. 6. §. 11.

f Selden, his Titles of Honor, chap 5. pag. 746.

g De Antiquit. Prof. Furnens. fol. 2.

h Edict des Koninex, 1595. 23. Septemb.

i Buttkens Tropheen van Brabandt, fol. 291 proeven 109, 110.

Digitized by Google

sief à Mon Seigneur, *Johan de Lyra, Chevalier, à* Mon Seigneur *Everard de Lyra, &c à ſes hoirs, toute la ville de Wommelgem, avec tous ſes tenures, toutes ſes tenures dépendues, toutes les juſtices, haulteurs & baſſes, & telles que nous y avions, ou pouvions avoir, en quelconque maniere que ce ſoit, &c. & pource que ce ſoit ferme choſe & eſtable, & que nous ne nos hoirs n'en puiſſions venir par nous, ne par autrui en contre le dit & les choſes devant dites à nous jour, avons nous les preſentes lettres ſcellées de nos propres ſeaux, & les ſeaux de nobles hommes* Mon Seigneur, *Godefroit noſtre frere,* Mon Seigneur *Thierry de Louvegne, Seigneur de Hetſtal,* Mon Seigneur *Gyſert, Seigneur de Breve, & de Rarbais, Godefroit de Wyans, avec les ſeaux d'autres nos hommes* Mon Seigneur *Renaut d'Yſche,* Mon Seigneur *Henry Volcart,* Mon Seigneur *Everard de Wilegnal, qui en teſmoignage de verité, à nos dites lettres ſcelées de leur propres ſeaux, en ont mis.* Nous Seigneurs M CC XX VII *mois de Janvier.*

Item by Keyſers en Koninghen van Ridderen wierde gheſchouden / leert ons inſghelijcx dese Oratio Caroli Magni Imp. ad Nobiles Milites Francos & Germanicos ſubjectis Saxonibus;

(a) Te Milites mei, vos heroës vocabimini, Socii regum, judices criminum, vivite poſthac laboris expertes, conſulite regibus publico nomine, favete orphanis juvate pupillos, conſilio circumdate Principes, ab his veſtitum & ſtipendium petite. Si quis antea vixerit inglorius, infamiſque eſto. Si quis injuriam vobis intulerit reum ſe manifeſtis agnoſcat. Vos autem cavete, nec tantum decus tantumque privilegium, juſto laborum labore partum, aut ignavia, aut ſervilitatis, aut alio quovis vitio maculetis; ne, quod largimur vobis ad gloriam redundet ad poenam: quam de vobis ſumendam, ſi forte ſucceſſeritis, nobis & ſucceſſoribus noſtris Rom. Regibus propterea reſervamus ea. Want het Ridderſchap mach niet ſoo leer een teecken van Edelheyt als wel de weerdigheyt van een notable profeſſie van hooghe gemeriteerde eere voor een Edelman / gheſchouden voor eſtime / als nu die van Gheslacht. Want die Ridderen waren Heeren / die hadden haer Vaſallen / Schilt-knapen / Pagien / Enſlaghen / en Dienaren in liverye. Hic obſervandum eſt (ſcribit (b) Gramaeus) equeſtris ordinis, nobiles tanti fuiſſe, quanti nunc ſunt Comites. Habebant enim ſuos clientes, armigeros, ephebos, ſatellites, miniſtros, concolore ſecum veſte amictos; ende daer en boven / Adde ſemper vocari fidales amicos; (als de Comites in oude Keyſerryck) alios nec dum Baltheo militari cinctos, fideles miniſtros, *ghetrouwe knapen*. De Ridderen waren bin van alle laſten ende quartieren / die Prinsen ende andere groote Heeren binnen haer territoiren van hun ordinaris eroveren. Philips / Marckgraeve van Namen / ontloech hare Ridderen van het ſervitupt / gheheeten Melius mobile, ſeu cathelum; of het beſte hooft / naer hun overlijden afghenomen / by ſpeciale acte; (c) Ego Philippus (ſoo zijn de woorden) Marchio Namucenſis, notum facio univerſis, tam preſentibus quam futuris, quod conſuetudines quaſdam indecentes quas contra honorem militarem injuſte uſurpaveram, iniquas eſſe diſcernens, denovo & ſtatui ut à nullo Milite, qui ſit de familia vel advocatione mea, melius mobile (quod quidem melius cathelum dicitur) de cætero accipiatur poſt ejus deceſſum nec id ab ejus hærede pro illo mortuo exigatur. Ut autem hoc habeatur ratum preſente ſcripto & ſigilli mei appoſitione confirmavi. Actum anno dominicæ incarnationis, milleſimo ducenteſimo duodecimo. Waer vermochten wel eenighe ſeeſtadtie / heve / oft rationable auxilium, tot verſchillighe van de onkoſten (d) haerder ouditten ſoone Ridder werden / als hun eighen ghevaen hebben / oft ook het trouwen haerder oudſte

a *Ioh. Nicolai Hermanni Mappa rerum Burgundicarum, Tom. 1.*

b *De Antiquit. Louvan. fol. 119.*

c *Apud Aubert. Miræum in Diplom. Belgic. cap. 67.*

d *Cloppin de Dom. 3. lib. 3. tit. 4.*

vid. Gail. 16. §. 14. Berardi Argentr. in conſuet. Britan. art. 83. & Brodeau lib. 2. de acquir. Dom. cap. 16. §. 8.

van de dicoſten der Heeren van Breda ende Bergben, by Jan van Polanen, ende Henrick van Bortefeen, verbrieft anno 1306. des Dijngſdaeghs naer Palmen-dagh. *Item*, van Jan, Hartoch van Brabandt, 1330. tot Bruſſel des Dijngſdaeghs Ste Catalinen, voor die van Steenberghen:

vorsheer/ hun onderdanen afbergghen. Soo veel recht wierde oertijdes by ons Ridderen opgheoraghen/ dat *inghevalle een Dorpman* (soo spreeckt de Charter van (a) rechte/ den Lande/ Steden ende opgheboden van Brabandt/ by hertoch Jan verbrieft/ anno 1229.) *sloech met de handt een Ridder, verbeurde sijn handt, sloech met de voet, sijn voet; dan, sloech by een Ridders knape, van Ridders aerde ghekomen, (dat is een Schildtknaep) verbeurde maer een pecuniele breucke. Insghelijcx/ dade een ander loghen slopte, ofte seyde, Gode hadde meenigh hebben, ghedoot moesty worden, of ghy sijt een quaet schalck met selheden, was op 5 ß. Lovenscher mijnen, ende dede een Dorpman een Ridder, was op honderd ß. Lovens.* 't Selve recht oberveren wp by dese passagie in (b) Selden/ noopende de Ridders van Englandt/ *Anciens usurpations* stepdt den Ruttheur/ spreeckende in den persoon van Koninck Edwaerd den eersten) *sont ne que dem p'm punissables, si comme trespas fait en temps de peas a Chivaliers ou a autres gentz honorables par Ribaus, & par autres viles personns; en quelcuns nous volons, que si Riband soit atteint à la suite de chascun Chivalier, que il eit fete par selonte, sans desert de Chivalier que le Riband perd son poin, dont il trespasse.* Insgheliker onder Koninck Henrick den tweeden/ wierde seecker persoon aldaer ghecondemneert in een amende van hondert ponden steerlincx/ over 't slaen van een Ridder: ende een ander in veertich marck/ (dat is ontrent twee hondert en tachtentich gulden) om dat hy alleen hadde present ghetweest/ alwaer een Ridder wierde ghecompelleert hy eede te verswyghen 'tongheluck twelck hem was aenghedaen. Hakelinus filius Joschij Quatrebusches (stepdt het (c) register) debet c. libras, ut sit quietus de hoc quod militem percussit. Moyses de Cantabrigia reddit computum de xij marcis, quod confessus est se interfuisse ubi Miles ille coactus fuit affidare, quod non ostenderet injuriam sibi illatam. Ja/ haer Hooghe Banck/ oft Conventus Juridicus, wierde gheheel ghesequestreert upt Ridders/ inghevalle sy te bekomen waren. Soo dat het ghetuyghde/ alsmen een (d) Baron eyghentlick was aenleggher/ oft verweerder/ wierde voor onwettelijck ghehouden/ en vermocht te recipieeren/ inghevalle niet eenen Ridder ten minsten onder de selve Rechters en ware ghetweest. Ook by een wet/ soo het schijnt/ was mede de Equitatura, ofte het peerdt en wapenen van een Ridder/ aldaer levende in goede reputatie/ ende altydt berepdt om den Koninck ende tvaderlandt te dienen/ vyt van alle executien/ arresten/ of bekommeringhen om eenighe schulden/ alwaer 't saecke voor des Koninx gherechtigheden selfs; ende inghevalle een Ridder was in 's Koninx dienst/ ende op occasie hem absenteerde; was al het ghene hy hadde executabel/ upghenomen een peerdt/ dat hem ghelaten wierde/ propter dignitatem militiæ: Ja/ alwaert saecke/ dat een Ridder soo niet en ware berepdt ghetweest tot sulcken dienst/ oft hem oock schandelick had de gheabsenteert/ wierde nochtans sijn ordinaris rijdt-peerdt ghereuseert van alle executie/ ofte beslommernissen. Nota quod si debitor ille qui solvendo non est (stepdt (e) Gervasius Tilburrensis/ spreeckende van het innen van des Koninx heden ende schulden) Militiæ cingulum semel obtinuerit, venditis cæteris, Equus tamen ei, non quilibet, sed usus usualium reservabitur, ne qui dignitate factus est Eques, pedes cogatur incedere. Quod si Miles ejusmodi fuerit quem juvat Armorum decor, & juvat usus eorum, qui meritis exigentibus debeat inter strenuos computari, tota sui corporis armatura cum Equis ad id necessariis à venditoribus erit liberrima, ut cum oportuerit ad Regis & Regni negotia armis & Equis instructus possit assumi. Sed si hic idem cui lex in parte pepercit, audita necessitate Regis vel Regni dilaverit & absentaverit, vel ad hoc vocatus non venerit, si tamen non propriis sed Regiis stipendiis militet & evidenter absentiam suam non excusaverit, nec ab iis venditores temperabunt, sed solus contentus Equo (propter dignitatem Militiæ) sibi relicto juri communi vivat obnoxius.

a M. S. penes me.

b Titles of Honor, pag. 784.

c Apud Seldm, loco citato.

d Apud Seldm, als vooren, pag. 783.

e Apud Seldm, loco citato, pag. 784.

In

In Spangien en waren inſgelijcx niet (a) executabel de peerden en wapenen van een Ridder; ten ware niet anders gevonden wierde: in welcken gevalle nochtans gepryvilegeert bleven ſijn eygen rijdpeerden: ende niemandt vermocht in't huys te komen van een van deſe Ridders/dan by ſpeciale commiſſie ende laſt des Koninck/ ofte ſijn Juſtitia: noch brenghen ter torture/ dan op bedraginge van verraedt: noch oock die executeeren als een gemeen perſoon/ maer onthoofden. Soo veel eere wierde de Ridders aldaer gegeven by de (b) Partidas, dat in de Kercke niemandt gedoorloft was boven haer te ſitten dan Koninghen/ Prelaten/ ende andere groote Heeren/ of Geeſtelijcke/ den dienſt doende: noch aen den diſch/ oft met hen te argueeren / ten ware hy ware een Ridder/ *Eſcudero, ni otro ninguno* (als de woorden ſijn) ofte een perſoon van groote eminentie ofte weerdighept.

a *Videſis Ordin. Caſtellæ, l. b. 4. tit. 1.*

b *l. 25. 24. & tit. 21. part. 2.*

Niemandt was het gheoorloft de figuere ſijnder wapenſchildt/ (c) ghetimbreert met Helmen/ oft Ridderen ghedaente / in zeghel te ghebruycken: noch *Surcot*, oft barduren van peerden ghewapent te voeren dan Ridderen; die 't ſelve eyghentlijck ghemeen was met Barons ende Princen / mede Ridders ſijnde/ ende by hun ghebruyckt in de oorloghen ende bataillien/ om te moghen bekent weſen/ ende hun kloecke daden aenſienlijck te maecken: Inſghelijcx (d) vergulde ſpoorzen of Baudrier te draghen dan Ridderen/ tot marque van die weerdighept. De Ridderen werden onderſchepden (ſepdt du (e) Tillet) van andere/ door hare gouwe ſpoorzen / de ſchildtknapen droeghen ſilvere. Een ſtondt haer niet toe vergulde ſpoorzen te draghen. Willem Hurle/ den rijcken Brouwer van Dunſtaple in Enghelandt (die men vermeynt wilde Ridder ghedaghen weſen in 't veldt van Sir Johan Old-Caſtle (ſepdt Walſingham) om dat hy by hem hadde vergulde ſpoorzen en twee peerden/ rijckelijck behangen met Houſſen of boetkleen van goudt) hielde die vergulde ſpoorzen in ſijnen boeſem verborghen. Den Baudrier by die van Macedonien/ (achterbolgende haer ordonnantie van militaire diſcipline) was 't niemandt gheoorloft te draghen/ dan die een van de vpanden verſlaghen hadde; anderſints (ſepdt Alexander ab Alexandro) non militari cingulo, ſed capiſtro cingeretur. t'Selve leſen wy van de Iſraëliten / by dit leggen van Joab/ Generael van haer Leger/ teghen den Krijghsman die hem tydinghe brocht dat Abſalon noch levendich aen den eycken boom was hanghende/ (f) *Waerom* (ſoo ſijn de woorden) *en ſloeghe ghy hem dan niet ter aerden, ſoo woude ick u dan van mijnen 't weghen thien ſilverlinghen, ende eenen Gordel ghegeven hebben:* 't welck eenighe interpreteren Cingulum, andere Baltheum. Den Baudrier/ ſepdt ſeeckeren (g) Autheur *eſtoit anciennement preſent Royal, & tant eſtimé, que Charlemaine, l'envoya en don à Offias, Roy des Mercuriens.* Duces & Principes, verhaelt St. Ambroſius in ſijn eeuw/ omnes militantes operoſa cingula auro fulgente pretioſa ambiunt. (h) Adolphus den eerſten Grave van Ste Pol/ anno 933. ſtervende in 't Clooſter van Ste Bertin/ maeckte aen de Cappelle aldaer onder andere gifren/ ſijnen Baudrier. Als nu 't verkrijghen van den Baudrier was honorabel/ aengeſien niemant als perſoonen van merite daer mede wierden vereert; ſoo inſgelijcx daer van gepryveert te worden een groote ignominie/ nochte weder te bekomen dan door eenighen notabelen dienſt. Auguſtus (ſepdt Ferretus) laudabiliter militarem diſciplinam geſſit ſeveriſſime, & privatos militari cingulo nunquam reſtituit, niſi illos præ cæteris virtutum merita inſignirent.

c *Fauchet Origine, de dignités, liv. 1. pag. 16.*

d *Fauchet loco citato.*

e *Recueil des Roys, pag. 431.*

f *2 Sam. 18. 11.*

g *M. S.*

h *Ferry de Locre en ſon Hiſtoire des Comtes de S. Paul, pag. 11.*

De form van Baudriers/ habyten/ ende andere ornamenten van Ridderen eertijdts/ verthoont deſe effigie van Meſſire Salomon Boxhorn, die oorloghende in Syria tegens de Heydenen op ſijn eygen borſe/ anno 1410. in't weder-

SALOMON BOUCHORNIUS EQUES AURATUS, IN BASILICA D. PETRI.

Digitized by Google

wederkeeren tot Cyprus is gestorven. Sijn (a) Blason was *d'or à un escusson d'azur, au chef d'argent.* I.B. (b) Gramapus verhaelt ons t'selve in dese woorden: Celeberrimi sunt itidem, Salomon & Ioannes fratres; ille sacra bella propriis impendiis diu sectatus, dein à Syria rediens Ceraunię in Cypro, obiit anno 1410. Inter primos dotatores, & fautores Beethlemitici cœnobii (te weten tot Loven) conspicitur in D. Petri templo, armis & Galea inauratis, Balteo lato aureo, aureis tintinnabilis pendulis paludatis, qui habitus est, teste Lasio, Bouchornæi Comitum, & descendentium ab iis.

a M. S.

b De Antiquit. Lovan. pag. 26.

XL. Voortaen wierden dese Ridders ghenoemt Milites, als in der daedt dienende in den oorloghe / zijnde daer toe verkosen / en by solemneten eede verplicht. Teghenwoordich zijn eygentlijck Milites by ons / *Ridders*, die voor 't ontfanghen van die dignitept / waren Edellupden. Ridders / Equites aurati, of *Chevaliers d'ores* gheheeten / van haer vergulde spoorzen / ten tijde van creatie eertijdts hun aenghedaen / die ghеen Edellupden waren. *Non obstant* (sepdt (c) Schohier) spreeckende van nieuwlijcx gheadelt) *qu'il soit Chevalier, ne peut estre nommé* Miles, *d'autant qu'il n'a eu maniance des armes, mais sera nommé* Eques deauratus, *c'est a dire Chevalier d'oré.* In Spangien / onedele / oft *hombres pecheros* dese dignitept verkrijgende / werden genoemt *Cavalleros Armados*; *Hydalgos*, oft Edellupden / die men altijdt presumeert de wapenen te dragen / *Cavalleros de Espuella d'orada*, oft somwijlen / *Hydalgos e Cavalleros*, Edellupden en Ridders; gelijck wy sien in't oudt (d) Epitaphium van een van de familie van de Feyroos /

c l'Estat, & comportement des armories, chap. 13. pag. 61.

A qui iaz Feyxoo Escudeiro,
Bon Fydalgo e Cabaleiro,
Grand cazador e monteyro.

d Gonçalo Girlote de Molina, en la Nobleza de Andaluzia, lib. 1. cap. 103. & lib. 2. cap. 23.

Dus wierde ghenoemt Miguel Peret / Alguazil Major van Japen / begraven in't jaer 1320. te Saint Jago te Arrabal in Toledo. Want by de Spangiaerden wordt het Ridderschap / dat sy noemen *de Espuella d'orada*, oft van de gouwe spoor / aen niemandt anders ghegheven als aen *Hydalgos*, oft Edellupden van afkomste / oft sulcke als de *Hydalguia*, ofte den Edeldom te voorzen by creatie hebben ontfanghen; ende dat van *Cavalleria Armada*, ofte *los Armados* (die subject zijn t'onderhouden peerdt en wapenen) aen *Buenos hombres pecheros*. D'oorsaeck deser distinctie is / dat als alle Edellupden / ofte *Hydalgos*, die aldaer vry ende exempt zijn van tailles / dese eere hebben oock sonder privilegie tot dien eynde / ter oorsaecken van hunnen Edeldom. (Quia cum sint nobiles, hoc est *Hyosdalgos* (als (e) Otoloza's voorzen zijn) etiam citra privilegium (te weten / de *Cavalleria*) sunt immunes ab omnibus collectis & contributionibus.) Soo hebben *d'hombres pecheros*, ok die ghеen Edellupden zijn / oversulcx subject in alle lasten ende impositien / den selven vyandom t'samen met die dignitept specialijck uytgedruckt in de brieven haerder creatie; welcken vyandom alsoo ghegheven / is de voornaemste charactere van *los Cavalleros Armados*. Soo dat in de Charters van Ridderschap (die de Spangiaerts noemen *Privilegios de Cavalleria*) voor *Hydalgos*, ghеen mentie gemaeckt werdt van sulcken vyandom. In hujusmodi privilegiis nulla fit mentio (sepdt Otoloza) tributorum, quia non consequuntur militiam hanc, nisi tantum quoad majores honores, & alias nobilitatis præeminentias, & ad exercendos ipsius militiæ actus; als blijckt: voor dien niet alleen *Ricos hombres*, ende andere groote Heeren / maer oock de soonen van den Koninck / en de Koninghen selfs / dese eer ontfanghen / ende daerom by sommighe den titel van *Cavalleros Armados* (zijnde geen Edellupden voor haer creatie / hoewel met al ende de selve ceremonien en solemniteyten ghecreeert) niet soo seer gheacht / als wel die dat zijn

e Summ. Nobilis. part. 4. cap. 1. §. 6.

Hydalgos, oft Edelluyden van afkomſte. Want (ſeydt den ſelven (a) Squangiacrt) licet utrumque privilegium, ſcilicet *el de Hydalguia, y Cavalleria*, confert jus immunitatis, plenius tamen & uberius providetur per privilegium nobilitatis. De brieven dan van *Hydalguia*, oft Edelbom/ geven eenen abſoluten vryhom van alle ſtaten en contributien; maer die van *Cavalleria armada*, onder conditie van te onderhouden peerd en wapenen/ ende t'obſerveren de Wetten van Hadrigael en Zamora.

a *Ibidem*, pag. 282.

In't Ryck zijn Miles ende Eques: ſynonima als voorts gekomen à militando, equitando, ende 't draghen van vergulde ſpooren/ wapenen/ ende andere ornamenten der Ridderen/ blyckende by deſe forme der brieven haerder creatie by den Keyſer;

(b) TE N. præſenti noſtro edicto, & de plenitudine noſtræ Cæſareæ poteſtatis *Militem*, ſive *Equitem auratum* facimus & creamus, ac titulo & dignitate Militari decoramus, & ad ſtatum & ordinem Militarem aſſumimus, Militaris quoque Cinguli & Baltei decore faſcibuſque & ſtemmate *Auratæ Militiæ* inſignivimus, & fortitudinis Gladio accingimus, ac aliorum Militum numero & conſortio clementer aſcribimus & aggregamus, volentes & decernentes quod deinceps ubique locorum & terrarum pro vero Milite habearis & honoreris, poſſiſque & debeas, pro hujuſmodi ſuſceptæ dignitatis ornamento, torquibus, gladiis, veſtibus, phaleris, ſeu Equorum ornamentis aureis, cæteriſque omnibus & ſingulis Privilegiis, gratiis, dignitatibus & franchiſis uti, frui, & gaudere, quibus viri ſtrenui per nos ſtricto enſe facti & creati Milites utuntur, fruuntur, & gaudent, & etiam admitti ad quæ illi admittuntur quomodolibet de conſuetudine, vel de Jure.

b *Lib. de Equeſtri dignitate Petri Calfati, apud Selden, pag.* 441.

Inter virtutis præmia (ſeydt Adrianus (c) Junius) apud pleraſque gentes fuit Equitum, quos illud ſeculum ab aureis ornamentis quæ illis attribuuntur *Auratos* appellat. Waer op mede ſlaen deſe (d) verſen van ſeeckeren ouden Schryver by de Engelſche natie/

c *Batav. cap.* 19.

d *M. S. Dan, Lidgat. apud* Selden, his Titles of Honor, pag. 450.

„ *Eques ab equo* is ſayd of very right,
„ And *Chevalier* is ſayd of Chevalrie,
„ In which a Rider called is a Knight.
„ Arragoners done alſo ſpecifie,
„ *Caballiero* through all that partie.
„ Is name of worſhip, and ſo tooke his ginning,
„ Of Spores of Gold, and chiefly Riding.

Dat is:

„ Eques ab equo *werdt gheſeght*,
„ Chevalier *van't ryden te peerde*.
„ *Sulck een Rieder noemen ſy Kneght*;
„ *Oock t' Arragon een naem van weerde*,
„ *Was* Caballiero, *nae en voor*,
„ *Van ryden, draghen d'gouwe ſpoor*.

Evenwel in dat Ryck/ werden by 't ghemeene volck onderſcheyden die deſe dignitept van Ridder verkrygen upt Civile dienſten/ by den naem van (e) *Carpet-Knights*, om dat ſy die weerdighept ontfanghen van den Koninck/ te Hove op een kleedt. Doch al iſt ſaecke een curieuſe nydighept/ die Eere van Ridderſchap ſoo bekomen/ qualick ſoude moghen opnemen; is nochtans dien niet teghenſtaende/ ſoo honorabel ende dienſtweerdich/ beyde aen den Koninck ende 't vaderlandt/ als die komt upt wonden en lyck-teeckenen van de oorloghe. Want/ door de wyſheyt ende 't beleyd van ſulcke per-

e Markham his booke of Honor, Decad. 2. Epiſt. 8. pag. 69.

Digitized by Google

perſoonen/ konnen menichmael inſgheliſer ſoo d'eae bataillien ghewonnen werden/ als dooz de wapenen en haer deſſelpnen præbenteren het hoogzne-men van de vyanden / hebbende beyde wetenſchap / om ſulcx te beleyden/ ende couragie om te doen executeren.

Maer of deſe Equites aurati, *Chevaliers d'orés*, of Milites facti tegenwoordich/ mede declachtich zijn alle oft eenighe privilegien van d'oude Ridderen / diſputeren de Gheleerde. Sommighe zijn van ghevoelen/ dat ingheualle ſy mede dienen in de oorloghe/ ende in der daet zijn Milites, dat ſulcx is buyten alle (a) twiſfel. Dan / aenghelien deſe weerdighept haer niet en maeckt een ghedeelte van eenighe Armee/ noch heeft eenighe geannereerde militaire bedieninghe/ is 'tghemeen ghevoelen/ dat ſy gheen recht en hebben aen die oude privilegien.

a Siet *Tiraquell. de Nobilitate.*

XLI. De ceremonien ende circumſtantien/ ghebruyckt in 't gheven van deſe weerdighept in d'oude tijden / waren ten deele gheeſtelijcke / ten deele wereldtſche. De gheeſtelijcke ceremonien/ beſtonden in de heylige devotie/ ende al 'tghene ghedaen wierde in de Kercke/ als Biechten/ Dienſt hooren/ het ontfanghen van 't Heylich Sacrament/ 'top-offeren van 't Kappier / de redemptie ende omgordinge van 't ſelve by de Pauſen/ Biſſchoppen/ Abten/ oft andere Gheeſtelijcke perſoonen / ten tijde of voor 'tontfanghen van die weerdighept; waer over 'tſeggghen conſecrare Militem, was 'tmaecken van een Ridder. De wereldtſche waren de Feſtinen ten tijde van de creatie / ende andere triumphe gepleeght / 'tgheven van wapenen/ ſpooren / 'trijden equo inſtrato, met houſſen/ ofte voet-kleen/ ende andere cieringhe der peerden/ gheheeten Phaleræ, den honorablen titel van *Meſſire*, die de Vorſten ſelfs / gheen Ridders zijnde / niet en gebruycken. Soo dat armis militaribus donare, oft cingulo militari, ende dierghelijcke andere manieren van ſpreecken/ waren een met Militem facere, of 't maecken van een Ridder.

XLII. De forme in 't gheven deſer weerdighepdt/ aen Eccleſiaſtijcque Ridders/ ofte van S^t. Pieter by de Pauſen/ werdt in 't Pontificale Romanum aldus voor-geſtelt:

De Benedictione Novi Militis.

Miles creari & benedici poteſt, quacumque die, loco & hora; ſed ſi inter Miſſarum ſolemnia creandus eſt, Pontifex in eo habitu, in quo Miſſam celebravit, aut illi interfuit, in faldiſtorio ante medium Altaris, ſtans, vel ſedens, prout convenit, finita Miſſa, id peragit. Si autem extra divina, in ſtola ſupra Rochetum, vel ſi ſit regularis, ſupra ſuperpelliceum, id facit. Et primo Enſem, quem aliquis coram eo genuflexus evaginatum tenet, ſtans, detecto capite, benedicit, ſi non ſit benedictus, dicens:

Verſ. Adjutorium noſtrum in Nomine Domini.
Reſp. Qui fecit Cœlum & Terram.
Verſ. Domine, exaudi orationem meam.
Reſp. Et clamor meus ad te veniat.
Verſ. Dominus vobiſcum.
Reſp. Et cum Spiritu tuo.

Oremus.

Exaudi, quæſumus, Domine preces noſtras, & hunc Enſem, quo hic famulus tuus circumcingi deſiderat, Majeſtatis tuæ dextera dignare bene ✠ dicere, quatenus

esse possit Defensor Ecclesiarum, viduarum, Orphanorum, omniumque Deo servientium, contra sævitiam Paganorum, atque Hæreticorum; aliisque sibi insidiantibus sit terror & formido. Per Christum Dominum nostrum.

Resp. Amen.

OREMVS.

Bene + dic, Domine sancte, Pater Omnipotens, æterne Deus, per invocationem sancti Nominis tui, & per adventum Iesu Christi filii tui Domini nostri, & per donum Sancti Spiritus paracliti, hunc Ensem, ut hic famulus tuus, qui hodierna die eo tua pietate præcingitur, visibiles inimicos conculcet, victoriæque per omnia potitus semper maneat illæsus. Per Christum Dominum nostrum.

Resp. Amen.

Deinde dicit, si quis, ut prius.

BEnedictus Dominus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.

Misericordia mea, & refugium meum: susceptor meus, & liberator meus.

Protector meus, & in ipso speravi: qui subdit populum meum sub me.

Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.

Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. *Amen.*

Vers. Salvum fac servum tuum Domine.

Resp. Deus meus, sperantem in te.

Vers. Esto ei Domine turris fortitudinis.

Resp. A facie inimici.

Vers. Domine exaudi orationem meam.

Resp. Et clamor meus ad te veniat.

Vers. Dominus vobiscum.

Resp. Et cum Spiritu tuo.

OREMVS.

Domine Sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui cuncta solus ordinas, & rectè disponis, qui ad coërcendam militiam reproborum, & tuendam justitiam, usum Gladii in terris hominibus tua salubri dispositione permisisti, & Militarem Ordinem ad populi ptotectionem institui voluisti, quique per beatum Iohannem Militibus ad se in deserto venientibus ut neminem concuterent, sed propriis contenti essent stipendiis, dici fecisti; clementiam tuam, Domine, suppliciter exoramus, ut sicut David puero tuo Goliath superandi largitus es facultatem, & Judam Machabæum de feritate gentium nomen tuum non invocantium, triumphare fecisti: ita & huic famulo tuo, qui noviter jugo militiæ colla supponit, pietate cœlesti vires & audaciam, ac fidei & justitiæ defensionem tribuas: & præstes ei fidei, spei, & charitatis augmentum, & tui timorem pariter, & amorem, humilitatem, perseverantiam, obedientiam, & patientiam bonam, & cuncta in eo recte disponas, ut neminem cum gladio isto vel alio injustè lædat, & omnia cum eo juste & recte defendat: sicut ipse de minori statu ad novum Militiæ promovetur honorem. ita veterem hominem deponens cum actibus suis, novum induat hominem: ut recte retineat, & recte colat, perfidorum consortia vitet, & suam in proximum charitatem extendat: præposito suo in omnibus obediat, & suum in civitate justum officium exequatur. Per Christum Dominum nostrum.

Resp. Amen.

Tunc ipsum aqua benedicta aspergit. Si autem Ipse sit prius benedictus, omnia prædicta omit-

Digitized by Google

omittuntur. Post hæc Pontifex ſedens, acceptâ Mitrâ, dat Enſem nudum novo militi ante ſe genuflexo, in manum dexteram, dicens;

Accipe gladium iſtum in nomine Patris ✠, & Filii ✠, & Spiritus ✠ Sancti, & utaris eo ad defenſionem tuam ac ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ad confuſionem inimicorum crucis Chriſti, ac fidei Chriſtianæ; & quantum humana fragilitas permiſerit, cum eo neminem injuſtè lædas: quod ipſe præſtare dignetur, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit, & regnat Deus per omnia ſæcula ſæculorum.

Reſp. Amen.

Deinde Enſis in vaginam reponitur, & Pontifex cingit militem novum Enſe, dicens;

Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime; & attende, quod ſancti non in gladio, ſed per fidem vicerunt regna.

Enſe igitur accinctus Miles novus ſurgit, & Enſem de vagina educit, & evaginatum ter viriliter vibrat, & ſuper brachium ſiniſtrum tergit, & in vaginam reponit.

Tunc Pontifex dat novo militi oſculum pacis, dicens;

Pax tecum.

Et iterum Enſem evaginatum in dexteram accipiens, Militem novum ante ſe genuflexum, cum ipſe Enſe evaginato ter ſuper ſcapulas leviter percutit, interim ſemel tantum dicens;

Eſto miles pacificus, ſtrenuus, fidelis, & Deo devotus.

Deinde repoſito Enſe in vaginam Pontifex manu dextra dat novo militi leniter alapam, dicens;

Excitêris à ſomno malitiæ, & vigila in fide Chriſti, & fama laudabili.

Et milites aſtantes imponunt novo militi Calcaria, & Pontifex ſedens cum mitra dicit Antiphonam;

Specioſus formâ præ filiis hominum, accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime.

Surgit Pontifex, & verſus ad novum militem ſtans & delecto capite, dicit;

Verſ. Dominus vobiſcum.

Reſp. Et cum ſpiritu tuo.

OREMVS.

Omnipotens ſempiterne Deus ſuper hunc famulum tuum, qui hoc eminente mucrone circumcingi deſiderat, gratiam tuæ bene ✠ dictionis infunde, & eum dextræ tuæ virtute fretum fac contra cuncta adverſantia cœleſtibus armari præſidiis, quo nullis in hæc ſeculo tempeſtatibus bellorum turbetur. Per Chriſtum Dominum noſtrum.

Reſp. Amen.

His dictis, novus Miles *oſculatur manum Pontificis; & depoſitis Enſe, & Calcaribus, vadit in pace.*

XLIII. Het creeeren van ſeculiere Ridderen / ſchrijft Franciſcus Sanſovinus ende andere/ in d'eerſte tijden deſer eer/ geſchiede in deſer voeghen; den perſoon/ die ghecreeert ſoude werden/ wierde ghebracht op een ſtellagie/ ende aldaer gheſet in eenen ſtoel van ſilver/ overdeckt met groene ſijde; ende naer dat hem afghebraeght waren verſchepden draghen / te weten / oft hy oock hem ſelven vondt ghedisponeert om upt te voeren al 'tghene een ſoo weerdich ampt van Ridder verepſchte / ende van deſe ſyn capacitept en goede componementen ghetuyghenisſe konde gheven / wierde hem voor ghehouden den eedt/ beſtaende daer in/ dat hy niet en vermocht te dienen teghens den gheenen van de welcke hy deſe eere hadde ontfangen/ noch eenich perijckel/ oft vreeſe van de doodt/ in eene rechtveerdighe ende wettighe querelle/ te ontſien / die eere van alle edele vrouwen/ weduwen en weeſen/ ſonderlingh

derlingh des verſocht zijnde / voor te ſtaen: welcken eedt ghedaen zijnde / wierde by twee Edelen ghepreſenteert voor den Koninck / die hem alsdan met ſyn ſweerdt op 't hooft aenraeckte / ſeggende; *Godt maecke van u eenen goeden Ridder.* Waer naer het Rapier hem wierde aen 't lijf ghebonden / by ſeven Maeghden in 't wit ghekleedt / ende by vier Ridders de ſpoorzen aen de voeten / is ſoo by de Koninginne / den Ridder leydende by de rechterhandt / ende een Hertoginne / by de ſlincker / ghebracht op een verheven plaetſe / ende gheſet tuſſchen den Koninck ende Koninginne / ſittende alle d'andere groote Heeren dry treden laegher / alwaer ſy ghetracteert wierden met een groote feſtine. De ceremonien naer deſe inſtellinghe zyn gheweeſt verſchepden / ſomwijlen met meerderé / ſomwijlen met mindere ſolemniteyten. Doch nimmermeer / of ſelden ſonder 'tomgorden van 't Rapier / ende het aenraecken: 'twelck als noch ſuppleert den ſlach aen d'oor / hooft / oft wange (waer van *Ridder ſlaen*, by ons is 't maecken van een Ridder) was meeſt gebruyckt voor de ghemeene ceremonie. Keyſer Carel de IV. anders ghenaemt de Groote / in ſyn Conſtitutie ghemaeckt voor den Staet van Vrieſlandt / authoriſeert den Gouverneur / de Ridders te maecken by de omgordinghe van het Rapier / met het ſlaen eenen ſlach aen d'oor / ende het gheven een teycken van haer Ridderſchap / met by-voeginghe van de Keyſerrijcke Croon voor haer wapen. Statuimus (ſoo zyn de (a) woorden) ut ſi qui ex ipſis ſuſtentationem habuerint, vel militare voluerint, dicta Poteſtas (ſoo was den titel van Gouverneur / als *Todeſta* in Italien) ſicut conſuetudinis eſt, manu, colapho, Milites faciat, coſdemque firmiter injungendo præcipiat, ut deinceps more Militum Sacri Imperii, aut Regni Franciæ armati incedant; eo quod conſideramus, ſi prædicti Friſones ſecundum ſtaturam corporis & formam, eis à Deo & natura data ſic militaverint, cunctis in orbe terrarum militibus, ſua fortitudine, ingenio & audacia (dummodo ut prædictum eſt ſint armati) facile præcellent & prævalebunt. Qui Friſones ſignum ſuæ militiæ à dicta poteſtate recipere debent, in quo Corona Imperialis in ſignum ſuæ libertatis à nobis conceſſæ debeat eſſe depicta, &c. Datum Romæ in Lateranenſi Palatio, anno Dominicæ incarnationis, DCCCII. Volghens de ghetuyghenisſe der Hiſtorien van de volgende eeuwen / werdt 'tmaecken van Ridder menichmael verhaelt / doch ſelden met andere particuliere uytbruckinghe van ceremonie / dan met 'tomgorden van 't Rapier: als Carel de (b) Groote / die 't Ridderlijcke ſweerdt ſynen ſoone Louwijs tot Regenſborch heeft aenghebonden; Louwijs ſynen ſoone Carolus de Calue / ghelijck Aimonius verhaelt / ſeggende: *Daer hi eeft mijn Heere den Keyſer 't Ridderlijck ſweerdt ſijnen ſoone Carel aenghebonden*, ſonder voorder verhael van ceremonie ons ſchrifteliſck naer ghelaten. Frederick den eerſten / hielde een feſtine tot Mentz / Ut filium ſuum (ſeydt (c) Arnoldus Lubecenſis) Henricum Regem, militem declararet, & gladium ſuper femur ejus potentiſſimum accingeret. Een ceremonie oock hyden ſdaeghs ghepleeght by ſubalterne Prince / ende groote Heeren in 't vergunnen van dele minder qualiteyt: Als ick ghelien heb in Carel / Grave van Egmondt / Prince van Gavere / anno 1617. in 't weerachtich maecken van een van ſyne Pagien / den welcken hy (naer een treffelijcke vermaninghe tot wat eynde de wapenen ghedragben werden) ſolemnelijck met ſyn eyghen handt 't Rapier heeft aenghehangen / geboden 't hooft te decken / ende met hem ter tafel te gaen / etc. Die naer die ceremonie verhaelde / dat alle Pagien / by hem duſdanich ghemaeckt weerachtich / haer altijdt wel en manhaftich hadden ghedragen / ende tot een en twintich / ſoo in d'oorloghe als in duell / door 't Rapier ghevallen.

a *Hamconius de reb. Friſ. & apud Franc. Mennon. d. lic. Equeſt. pag. 7. & apud Favinum Theat. honoris, lib. 3. pag. 529.* Item, *Winſemius, lib. 3. pag. 28.* in ſijne Chronijck van Vrieſlandt.

b *Fauchet l. 1. fol. 3.*

c *Hiſtor. Sclav. 3. cap. 9.*

Ja /

Digitized by Google

Ja met wat luyſter en magnificentie Keyſers en Koningen/ niet alleen haer eyghen onderdanen/ maer oock zijnde t'samen in alliantie (by een ſeeckere manniere/ende als oft het waer van natuyrlijcke macht der Monarchen onder den anderen/in't beſteden vanden Edelmoet) malcanders onderdanen en Ambaſſadeurs (die daer dragghen het beelde ofte weſen hunder Princen/ oft Republiquen in vreemde landen) met dese weerdighedt hebben vereert ende ghetrentieert/ neme dit exempel in't Ridder-slaen van Richardus de Rodney/ by Koninck Eduward den tweeden/ van Englandt/ anno MCCCXVI. Dominus Richardus de (a) Rodney factus fuit Miles (leydt een oude naemloose Chronijcke by haer) apud Keynſham, die tranſlationis Sancti Thomæ martyris, in præſentia Domini Almarici, Comitis de Pembroch, qui cinxit eum gladio. Et Dominus Mauricius de Berkley, ſuper pedem dextrum poſuit unum calcar. Et Dominus Bartholomæus de Badileſmere poſuit aliud ſuper pedem ſiniſtrum in Aula. Et hoc facto receſſit cum honore. Dese maniere van 't Rapier aen't lijf te binden/ mede in dat Rijck/ gheeft andermael occaſie in paſſant te ſpreecken/ dat het waerſchijnelijckſte van den oorſpronck der Ridderen komt van de oude *Germani*: die hare jonghe luyden/ gekomen zijnde tot mannelijcken ſtaet/ ende bequaem bevonden/ 't ghewaer aen 't lijf bonden/ ende alſdan noemden/ *Knechten*; die by ons ende de Duytſchen eygentlijck zijn Milites, te weten/ d'officiable/ niet d'honorable: ofte ſo gladio cincti, al-hoewel ſy mede hadden haer Cingulum en Sacramentum, ende menichmael de additie van Miles; als weſende alles ghemeen alle krijghslupden. Want uyt dit woordt *Knechten*, ſiet men dat d'Engelſche natie de Ridderen/ die alle andere yder in ſyn tale/ den naem gheven van 't rijden/ ende den dienſt te peerde/ (ſtellende i voor é) noemen *Knights*, met by-voeginghe voor den Chriſten naem der Ridderen/ t'woordt *Sir*; als *Sir William*, *Sir Peter*, &c. ghenomen van *Sire*, dat is Heer/ komende van 't Grieck woordt *Heros*, betreckenende een uytnemende perſoon in valliantie/ ende excellerende in deughdelijcke daden/ in plaets van Meſſire, oft *myn Heer*; dat tegenwoordich by ons prodigaelder werdt ghebruyckt/ dan *Monſieur* by de Franchoyſen/ oft Maiſter by de Engelſche. Daer nochtans dit woordt *Sire*, certyds by de groote Heeren ſoo wierde gheaffecteert/ dat ſy 't ſelve preſereerden voor den naem *Baron*. Dus vinde (b) Godefrois de Brabandt/ Cuens d'Aerſchot/ gheintituleert *Sires de Virſon*, *Henri de Lovain*, *Sires de Herſtal*, *Wautiers de Bartaus*, *Sires de Malines*, *Gerars*, *Sires de Morbais*, *Arnous*, *Sires de Dieſtre*, en ſpecialijck den Heere van Couſſy in Vranckrijck: die tot ſulcken eynde voor (c) ſyn devijs hielde dese verſen;

Je ne ſuis Roy, ne Prins auſſi,
Je ſuis le *Sire* de Couſſy.
Noch Prins, noch Koninck, ben ick ghebeten,
Maer Sire *van Couſſy laet yder weten.*

Doch/ wat ceremonien en circumſtantien ghepleecht zijn/ wanneer Keyſers/ of Koningen dese weerdighedt ontfingen/ kan dit exempel van Willem/ Grave van Hollandt/ ghenoechſaem betoonen.

a *Apud Glover de Nobilit. civili.*

b Siet Burkens Tropheen van Brabandt, ſijn preuven, Pag. 113.

c *Paſquiere en les Recerches, liv. 9. chap. 5. §. 37.* Item, *Indice Armorial, par Louvan Gelior, pag. 154.*

XLIV. *Regula Militaris Ordinis præſcripta Willielmo, cum in Regem Romanorum* (d) *eligeretur à Principibus Imperii in Comitiis Colonienſibus,*
An. Domini MCCXLVII.

d *Goldaſt. conſtit. Tom. 3. pag 40.*

QUoniam Wilhelmus, deſignatus Romanorum Rex adoleſcens eſt Armiger, viſum nobis eſt, ut cum feſtinatione præparentur omnia, quæcunque ſunt neceſſaria; ut ſecundum ritum Chriſticolarum Imperatorum Miles fieret, antequam Aquiſ-

Digitized by Google

Aquiſgrani diadema Regni ſuſciperet, & ut ſecundum Chriſtianam inſtitutionem Miles effectus, & Regulam Militaris Ordinis profeſſus, ex eò diſceret, cujuſmodi jugum in ordine ſuo ſuſceperit, & quale votum in proceſſione ſuæ Regulæ emiſerit. Itaque ex conſenſu noſtro, præparatis in Eccleſia Colonienſi omnibus, poſt Euangelium ſolemnis Miſſæ, prædictus Wilhelmus Armiger coram Petro Capucio Cardinali Stæ. Apoſtolicæ Sedis Legato, productus eſt per Regem Bohemiæ, dicentem
„ in hunc modum: Veſtræ reverentiæ, Pater almiſlue, præſentamus hunc electum
„ Armigerum, devotiſſime ſupplicando, ut veſtra paternitas votivam ejus profeſſio-
„ nem ſuſcipiat, quo Militari noſtro collegio dignè aſcribi poſſit. Dominus autem Cardinalis in Pontificalibus aſſiſtens ornamentis, eidem Armigero dixit, ſecundum Etymologiam nominis, quod Miles eſſe debeat

M agnanimus in adverſitate.
I ngenuus in conſanguinitate.
L argifluus in honeſtate.
E gregius in Curialitate,
S trenuus in virili probitate.

Sed antequam votum tuæ profeſſionis facias, cum matura deliberatione jugum regulæ prius audias.

Iſta itaque regula eſt Militaris Ordinis: Inprimis cum devota recordatione Dominicæ paſſionis, Miſſam quotidie audire; pro fide Catholica corpus audacter exponere; ſanctam Eccleſiam cum miniſtris ejus à quibuscunque graſſatoribus liberare; viduas, pupillos ac orphanos in eorum neceſſitate protegere; injuſta bella vitare; iniqua ſtipendia renuere; pro liberatione cujuſlibet innocentis duellum inire; Imperatori Romanorum, ſeu ejus Patricio reverenter in temporalibus obedire; Rempublicam illibatam in vigore ſuo permittere; bona feudalia Regni vel Imperii nequaquam alienare, ac irreprehenſibiliter apud Deum & homines in hoc mundo vivere. Hæc ſtatuta Militaris regulæ ſi devote cuſtodieris, & pro virili diligenter adimpleveris, ſcias temporalem te honorem in terris, & poſt hanc vitam requiem æternam in Cœlis mereri.

Quibus expletis, Dominus Cardinalis conjunctas manus ejuſdem Tyronis clau-
„ ſit in Miſſali, ſupra lectum Euangelium ita dicens: Vis ergo Militarem Ordinem in
„ Nomine Domini devote ſuſcipere, & regulam tibi verbotenus explicatam, quan-
„ tum potes, perficere? Cui reſpondit Armiger, volo. Et tunc Dominus Cardinalis ſubſequentem profeſſionem, Armigero dedit, quam idem Armiger palam omni-
„ bus in hunc modum legit; Ego Wilhelmus, Comes Hollandiæ, Militiæ Princeps,
„ Sacrique Imperii vaſallus liber, jurando profiteor regulæ Militaris obſervantiam,
„ in præſentia Domini mei Petri, ad Velum Aureum Diaconi Cardinalis, & Apoſto-
„ licæ ſedis Legati, per hoc Sacroſanctum Euangelium, quod manu tango. Cui Car-
„ dinalis: Hæc devota profeſſio peccatorum tuorum ſit vera remiſſio, *Amen*. Iſtis itaque dictis, Rex Bohemiæ idem impegit in collum tyronis ita dicens: Ad hono-
„ rem Dei omnipotentis, te Militem ordino, ac in noſtrum Collegium gratanter ac-
„ cipio. Sed memento, quoniam ſervator mundi, coram Anna Pontifice pro te co-
„ laphiſatus & illuſus coram Pilato præſide, & flagellis cæſus, ac ſpinis coronatus, co-
„ ram Herode Rege chlamide veſtitus & deriſus, & coram omni populo nudus & vulneratus, in cruce ſuſpenſus eſt, cujus opprobria meminiſſe te ſuadeo, cujus cru-
„ cem acceptare te conſulo, cujus etiam mortem ulciſci te moneo.

Quibus ita ſolemniter adimpletis, novas Tyro poſt dictam Miſſam cum ſtridentibus buccinis, perſtrepentibus tympanis, & tinnientibus cymbalis contra filium Regis

Digitized by Google

Regis Bohemiæ tribus vicibus concurrit in haſtiludio, & exindè, cum gladiis enitentibus, dimicationis tyrocinium fecit.

Erant autem ei in eadem ſua electione & Curia Præſentes;
Petrus Caputii, Cardinalis Legatuſque ſedis Apoſtolicæ,
Rex Bohemiæ cum filiis ſuis,
Arnoldus de Iſenborch, Archiepiſcopus Trevirenſis,
Conradus de Hoyſtaden, Archiepiſcopus Colonienſis,
Gerhardus, Archiepiſcopus Moguntinenſis,
Henricus de Geldria, Electus Leodienſis,
Otto de Hollandia, Epiſcopus Trajectenſis,
Cum novem aliis Archiepiſcopis & Epiſcopis, Marchio Brandenburgenſis, cum pluribus Ducibus, & Marchionibus, & vaſallis Imperii.

Maer de ſuccederende eeuwen/bevindende alle deſe ceremonien te moeyelijck/ curieus ende ongheleghen/ noch over-een-komende met de nootſaetkelijckheden van de oorloghe / ende dat die actie van Ridderen te creeeren/ dickmaels gheſchiet in 't veldt/ voor/ in/ ende naer de bataillie/ alwaer den tijdt alſulcke ſolemnitepten niet en permitteert/ hebben de ſelve achter gelaten. Ordinaris den perſoon die met deſe dignitept nu werdt vereert/ knielt/ tot teycken van homagie/ dat is/ gheloofte van alles naer te komen 't ghene de Ridderlijcke dignitept vereyſcht/. (Homagium eſt, quando aliquis flexis genibus, junctis manibus, in manus Domini poſitis aliquid promittit,) ende den Prins hem ſachtlijck claende / ende het legghen *te weſen Ridder*, maeckt hem Ridder. Somwijlen het legghen alleen/ ſonder gebruyck van Rapier/ ofte ten minſten ſulck gebruyck/ dat het raeckt de perſoonen die ghecreeert werden/ ghelijck in dit exempel van Carel de V. die ghewonnen hebbende de victorie van Frederick/ Hertoch van Saren / t'ſamen creeerde vier Ridderen / met het legghen / dat ſy ſouden weſen *todos* (a) *Cavalleros*, altemael Ridders.

a *Mennev. Delic. Reyſt. pag.* 20.

Nu/ wat ceremonien/ circumſtantien/ ende gheloften in 't creeeren Ridderen/ particuliere Orders van Ridderſchap voorders in houden / willen hier een wepnich met die Orders verhalen / ſpecialijck die (wanneer de Chriſtenen teghens d'ongheloovige hebben gehouden bloedige en verſchricke bataillien) by verſchepden Princen en Generaels (getriumpheert hebbende over haer vyanden/ ende upt andere honorable oorſaecken en conſideratien) zijn inghekelt ende verordonneert geweeſt. In welcke actie 't Koninckrijck van Vranckrijck meeſt heeft geflorieert/ende daerom ock 't hooft is van meer verſchepden Orders van Ridderſchap/ dan eenighe andere natie.

d'Order van den Hondt.

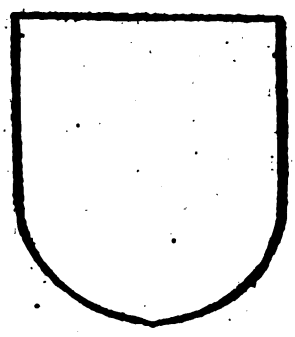

XLV. d'Alderoudtſte Order van Ridderſchap in Vranckrijck (als ſommighe mepnen/ te weten/ Philips Moreau/ ende andere) was d'Order van den Hondt: inghekelt by 't Huys van Montmorency/ hebbende tot een

teycken/

teycken/ eenen bandt / ofte *Collier*, vol van Harts-hooznen/ waer onder aen hingh het beeldt van eenen Hondt / (het *Cimier*, ofte Timber/ teycken haerder *Armories* noch teghenwoozdich) om upt te dzucken de ghetrouwe ende ſincere affectie/ die ſy altydt wilden draghen tot de Chriſtelycke Religie/ ende ſpecialyck van Dzanckryck.

d'Order van den Haen.

XLVI. Van ghelycken was d'Ozder van den *Haen*, ghefondeert by 'tſelve Huys van Montmozency. Die Blaſoen was die figuere van een Haen; de bailliantſte aller voghelen; ghenomen vooz victozie ende vigilance. Willende daer mede te kennen gheven/ dat ſy waren belliqueur/ vigilant/ ende victozieus. Doch van deſe Ozder is wepnich leeckerheyts/ noch den tijdt haerder inſtitutie te vinden.

d'Order van de Gennette.

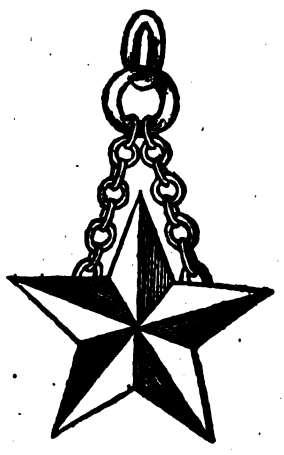

XLVII. Naeſt deſe is d'Ozder/ gheheeten *Gennette*; ghefondeert by den baillianten Dzince Carel Martell / naer den naem van ſyn hupſvzouwe Johanna/ die hy ghemeenlyck noemde *Jannette*. Het teycken deſer Ridderen was een *Gennette*, oft Weſel/ gheſneden op haer wapenen. Bellap/ een wepnich verſchillende / ſeydt / dat deſe Ozder was ghefondeert by deſen Dzince/ in 't jaer 738. op de victozie by hem verkreghen teghen de Sarazenen/ ontrent de Stadt van Tours/ om te æterniſeren de memozie van de bailliandiſe/ende couragie van de Franſchen Adel; die welcke byſonderlyck hem hadden gheaſſiſteert / ende ghegheven deſe Ozder den naem *Jannette*:

over-

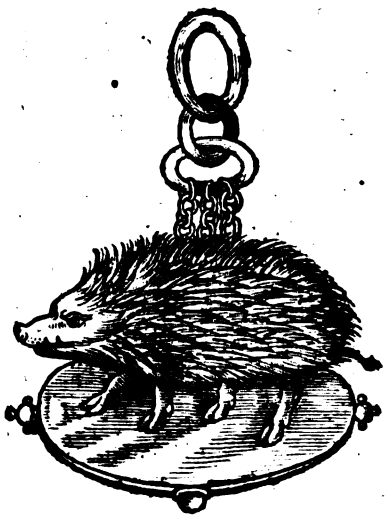
obermidts syne vyanden/ die hy hadde verslaghen/ woonden op een plaets in Spangien/ soo gheheeten ten regarde van de menichte van Weselș die daer waren.

d'Order van de Star, oft van de H. Maghet Maria.

XLVIII. Daer naer Johan de Valois/ Koninck van Vranckryck/ fondeerde in de Kercke van S^t. Audoen/ de Ozder van de *Star*, in 't jaer 1351. ter ghedachteniſſe van de Star/ die de vzie Koninghen lepden upt Ozienten naer Bethlem/ om onsen Salichmaecker te aenbidden; de welcke werden ghenoemt die *Confreres van onſe L. Vrouwe van S^t. Audoen*, om dat die plaetſe hunder reſidentie alſoo werde gheheeten/ een myle hy naer van Parys: welcke plaetſe met de Kercke ende alle appendentien ende dependentien hun ghegheven/ oock wierde ghenoemt *'t Paleys van Chely*. 'tBlaſon en teycken was een Star/ hanghende aen eenen bandt van goudt/ met het devys/ MONSTRANT REGIBVS ASTRA VIAM, die sy vzoegen om haer hoeden/ oft op een ander uptwendighe plaetſe. In 't eerſte waren niemandt dan d'uptnemenſte ende grootſte van 't Ryck van deſe Ozder; maer daer naer/ als onedele ende gheringhe perſoonen daer onder begonden in te kruppen/ ſoo maeckte Charles/ ſoon van Johan/ alle syne Guarde van deſe Ozder Ridders. Ende ſo quam deſe te ceſſeren: welck Blaſon noch tegenwoozdich vzaghen alle de Archiers van de Wacht binnen Parys op haer caſacquen.

d'Order van de Porc-Eſpic.

XLIX. Daer naer Charles/ Hertoch van Ozleans/ in imitatie van

Philips/ Hertoch van Bourgondien/ inſtitueerde de Orde van de Ridders van *Porc-Eſpic*, draghende op hare baydriers de figuere van een *Porc-eſpic*, met de ſymbole/ COMINVS ET EMINVS. Niemant mochte van deſe Orden weſen/ dan die waren van grooten Adel/ ende vermaert door wapenen. Maer/ Carel overleden zynde/ Lowijs den XII. Koninck van Vranckrijck/ ſyn erfgenaem/ nam de *Porc-eſpic* gekroont met deſe deviſe/ ULTVS AVOS TROIA. d'Oorſaeck waerom Charles de Porcupine nam/ was/ om dat dit Dier hem ſelven van na by ende verre af beſchermt teghens de honden/ met het werpen van ſyne pinnen/ als pijlen; ſoo inſgelijck hem willende thoonen gheaſſureert teghens alle aſſaulten van de foortuyne/ ende ghereedt om ſich teghen nijdt/ ende injurien te defenderen/ gaf aen ſyne Chevaliers dusdanich Blaſon.

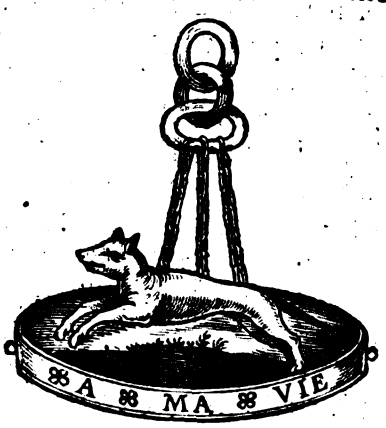
d'Order van de Diſtel-blom.

L. In imitatie van deſe Orden/ daer wy lest af-ghehandelt hebben/ als mede van die van 't Gulden Vlies/ hier naer te verhalen/ den baillianten Lodewijck/ Duc de Bourbon (ghelept de Goede) naer ſyne wederkomſte van Africa/ allwaer hy hadde overwonnen de Heydenen/ fondeerde de Orden van de Ridders van de *Diſtel-bloem der H. Maget*. Het welcke hy niet alleen en dede ter eeren van ſyne eerſte victorie/ maer van ghelijcken om meer te authoriſeren ſyne macht/ die welcke hy gheheel employeerde tot aſſiſtentie van Charles/ Hertoch van Orleans/ Philips/ Grave van Eureux/ ende Jan/ Grave van Augoleſme/ tegens den Hertoge van Bourgondien/ die hadde doen vermoorden/ Lodewijck/ Hertoch van Orleans/ ſynen neve. Ende was het teycken van deſe Orden/ een ghewreven bandt van goudt/ doorvlocht met Lelien ende bladeren van Diſtel-blommen: waer onder aen hingh een Cruys/ met dit woordt/ ESPERANCE. Waer van de beduydeniſſe was ſyne ſtantvastighept teghens alle delaſteren/ ende ſyne Hope van eene goede foortuyne. want de Diſtel-blom is de Hieroglyphica van afflictie/ ende de Lelye/ van Hope. Andere/ dat onder aen hingh een ovael/ waer in ſtondt op een halve Mane/ 't beeldt van de Maghet Maria/ omvanghen met ſtralen van de Son/ ghecroont met twaelf Sterren; ende onder aen 't ovael/ de knop van een Diſtel-blom.

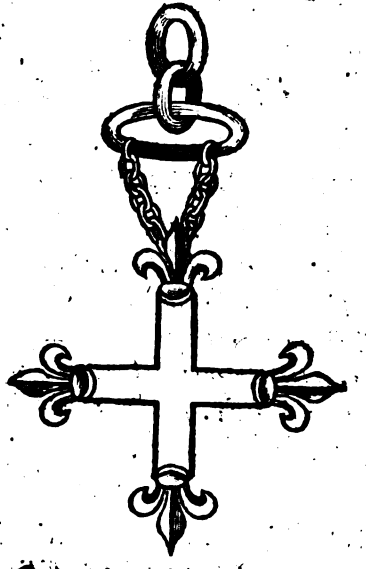
Digitized by Google

d'Order van den Corenaer.

LI. Anno 1540. Franchois den eersten van dien name/ Hertoch van Bzittannien in Bzanckrijck/ instituerde de Ozder van de Ridders van de *Corenaer*; soo wel ter eeren van syn Grootvader/ gheheeten Johan den IV. anders den Conquereur / die aldereerst dit Hertochdom transpozteerde aen het ghellachte van Montfozt / ghesprooten van den grooten Eduward van Montmozency/ als om meer te verheffen syn Noblesse. Het teycken 'twelck dese Ridders ontfingen/ was eenen bandt van goudt/ gemaeckt als Cozneaderen/ t'samen geblochten met minne-stricken/ in't fatsoen van een Ceres-croon; waer aen hingh met twee klepne ketenkens / een Ermine op eenen groenen bergh/ met het woozdt / A MA VIE: 'twelck was 't woozdt van Johan den Conquereur; de symbole/ okte beduydenisse van een pupz ende genereur ghemoedt. Want dit Dier / naer 't seggghen Plinij ende andere / heeft sulck vermaeck in suyverheyt/ dat/ al ist saecke sy vervolght werdt van de saghers/ ende vindt 'tgat van haer hol vuyl ende slickerich / haer liever laet vanghen / dan 'tselve aen te doen. Doch dese Ozder quam te cesseren/ wanneer't Hertochdom van Bzittannien wierde geannereert aen de Croon van Bzanckrijck/ dooz het houwelijck van Anna / dochter van Franchoys/ Hertoch van Bzitannien / ende Carel de VIII. ende naer hem aen Louys den XII. beyde Koninghen van Bzanckrijck. Siet du Tilet/ fol. 241.

d'Order van de Brem-Capper-blom.

LII. De Ridderlijcke Ozder van de *Brem-Capper-blom*, symbole van de-

moedighept/ als by der aerden ſich houdende / opghenomen by Koninck S^t. Louys voor ſyn Emblema, met dit devys/ EXALTAT HVMILES, is by hem gheinſtitueert anno 1234. ende ſelfs alder-eerſt ontfanghen/ door handen van Gautier/ Arch-Biſchop van Sens/ 'savonts voor de crooninghe der Koninginne Margarita van Provence ſyn wyf / ghevende elcken Ridder eenen *Collier*, ofte bandt/ ghemaeckt van ſulcke ſoorte van Capperen (hebbende ten deele de blom noch in de mondt) als ghemeenlyck groeyen op Brem/ ende by ons ghebruyckt werden voor Salade/ geëmailleert naer konſt/ ende over handt t'ſamen gheketent met Leyen *d'or*, omvanghen met *lozanges checcés*, dat is gheheel open na de buyten zyde/ gheëmailleert met wit / onder aen een Cruys *florencés d'or*. Voor kleedinghe/ witte Damaſte tabbarts met violette hoeden. Willem de Nangis/ een van de Monnicken tot S^te. Denys in Vranckryck / obſerveert in de Legenden van deſen Koninck/ dat anno 1238. hy deſe Order gaf aen Robbert ſynen broeder / eerſte Grave van Arthoys/ in de Kercke van S^te. Cornille te Compiegne / 'smorghens naer 't celebreren van 't Houweliyck van deſen Grave/ met Wachtelt/ des Hertoghs van Brabandts dochter / ten overſtaen ende by-weſen van alle den Adel/ ſoo wel vrouwen als mans in dat Ryck ende wel twee duyſent Ridderen/ Bannerets/ met hare ſuyte. Inſgelyck anno 1267. ter vergaderinghe van de Generale Staten ſyns Koninckryck/ op Pincxter-feeſt / in de Kercke van Parijs / aen ſynen oudſten ſoon Philips / ſynen neve Robbert/ ſoon van Robbert/ eerſte Grave van Arthoys/ ſynen broeder/ verſlaghen te Mallourre in Egypten/ ende veel andere Baronnen / ende Groote van Vranckryck. De ſolemnitepten geſchieden met groote magnificentie/ ſoo dat de winckels binnen Parijs gheſloten waren den tijdt van acht daghen/ de ſtraten behanghen met tapiſſerijen / ende tafels opgherecht voor poer/ naer ouder ghewoonte. Alle 't welck Willem de Nangis mede notteert in deſe woorden: Anno Domini 1267. in Pentecoſte, Prælatis & Baronibus fere totius regni Franciæ Pariſiis congregatis, Ludovicus, Rex Franciæ, videns filium ſuum primogenitum Philippum, juvenem fortem & probiſſimum, atque Robertum nepotem ſuum, filium Roberti fratris ſui, Attrebatenſis Comitis, quondam apud Maſſoriam interfecti, eos cum pluribus aliis, Milites novos Geniſtellæ fecit: ubi tanta fuit lætitiæ ſolemnitas, quod populus Civitatis Pariſienſis ab omni opere vacans, ſolummodo lætitiæ & exultationi intentus per octo dies & amplius, Civitate per totum Cortinus Pannorum varii coloris & ornamentis pretioſis mirabiliter palliatâ, cibiſque publicis ſolemnitatem protendere. De forme der brieven in't geven deſer Order/ brenght (a) Fabin voor exempel geſien te hebben de charter by Carel de V. gegeven aen Heſſire Godefroy de Belleville/ Edelman van ſyne kamer/ wiens wapen-ſchildt was *gironné de vair & de gueulles*. Den inhoudt des briefs dus vertaelt/ was deſe;

a Theatre d'honneur, liv. 3.

CArel, by der gratien Godts, Koninck van Vranckryck, &c. alle die deſe jeghenwoordighe ſullen ſien, ſalut. Doen te weten, dat wy, midts de goede rapporten aen ons ghedaen van den perſoon ende goede Adelyckе afkomſte van Godefroy de Belleville, Edelman van onſe kamer, hebben uyt onſe ſpeciale gratie ende faveur, hem ghegheven ende gheconſenteert op alle feſtinen, ende ſolemnele vergaderinghen, vryelyck te moghen draghen den Collier van de Brem-Capper-blom, *ſonder eenighe reprochie. Ghegheven onder onſen zeghel te Tours, den ſeſten dach July, een duyſent drie hondert en tachtentich, ende van ons Ryck, het veertbiende.*

b Recherche des Antiquités de No-

Inſgelyck (ſeydt (b) Eſpinop) aen Victor van Lichtervelde/ die voerde *d'azur au chef d'Hermines*, in date 17. Decemb. 1398. met deſe woorden;

Charles

Charles, Roy de France, donna congé par ſes lettres patentes, de l'an mille trois cent nonante huict, le dixſeptieſme jour de Decembre, au Viſtor de Lichtervelde, de porter ſon Ordre & Collier de Coſſes geneſtes. blaſſe de Flandres, chap. 35. pag. 128.

d'Order van 't Schip, oft Zee-ſchelp.

LIII. De Ridderlijcke Oȝder van 't *Schip*, oft Zee-ſchelp/ ſchȝijven eenige den oorſprouck toe leeckere Fränchoplen/die vande Gepides (een Zee-volck aen de Zee Germanicum woonachtich/ ende wel vermaerde Zee-luyden) ghekreghen hebbende ſoo veel kenniſſe ende experientie van de Zee-vaert/ dat ſy niet alleen die/ maer oock alle andere natien/ in ghebuck van zeplagie paſſeerden/ ſouden ghereſolveert hebben op te nemen voor haer/ ende die plaetſe alwaer ſy haer ter neder ſoude ſtellen/ voor Blaſon die figuere van een ſchip. Doch dat ſy noch d'een noch d'ander effectueerden/ maer allernijck dat S^t. Louȳs/ Koninck van Vȝanckrijck/ter gedachtenille van haer/ dede ſlaen een munte/met de figuere van een Schip ende Zeeſchelp. Andere leeghen ſtoutelijck/ ſonder nochtans te erpreſſeren fondateur/ tijdt/ ofte plaetſe/ datter is ghemeeſt een Ridderlijcke Oȝder van't *Schip*, oft Zee-ſchelp: hebbende voor Blaſon/ twee Schepen in eenen ſchildt *d'or*, in fȝorme van een Zee-ſchelp: waer in ſtonden twee waſſende Manen; tot ghedachtenille van ſoo veel victoȝien die welcke die Franſche Koninghen hadden verkreghen teghen die Barbaren in den Ooſten; ende van hunne baendelen/ ghemerckt met die figuere vande Mane; zijnde die principale Stemma van't Ottomanniſche Hups/ ghenomen van 't oudt Byſantium. 'twelck voor ſyn Blaſon een *Croiſſant* hadde/ (ghelijck (a) Lipſius ſeydt) ghenoteerd te hebben in Buſbequio/ ende leeckere oude medalien/ op welcker eene zijde ſtondt eene halve Mane/ met inſcriptie/ BIIZANTIVM. Sommighe/ dat deſe Oȝder is ghenſtituëert by den Koninck S^t. Louȳs ſelfs/ ten'tijde zȳnder tweede vopagie over Zee/ anno 1263. ende upt die reden/ den Collier deſer Ridderlijcker Oȝder/ ghefȝormeert van dubbele *Coquilles*, (beteeckende den zandigen Oever ende Zee-haven van Aiges-Moȝtes/ alwaer hy embarqueerde/) ende de waſſende Manen/ te beoȝloghen d'ongheloovighe die daer volgen de Wet van Mahomet/ ende voeren de waſſende Maen in haer wapen; in fȝorme van *Sautoir*, ende onder aen (in een ronde van goudt) de figuere van 't Schip/ ſymbole van Zee vaert.

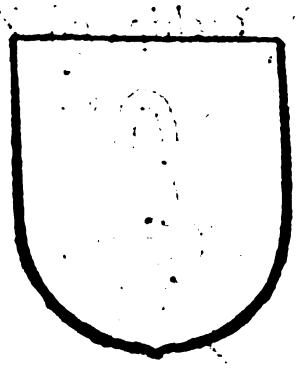
a *Epiſt. quæſt. l. 1. Epiſt. 16.*

d'Order

d'Order de la Dame Blance à l'eſcu verde,

Oft,

Van den groenen ſchildt voor d'Edel' Vrouwen.

LIV. d'Ozder *de la Dame Blance à l'eſcu verde*, was geinſtitueert (als Wauchant/ *Sieur de Romain ville*, ſchrijft in ſyn Hiſtorie van (a) Bouchicauld) ten tyde van Carel den VI. by dien vermaerden krijghs-overſten Jean de Bouchicauld/ Mareſchal van Vranckrijck/ upt oorſaecke de menichvuldighe klachten aen den Koninck van verſcheyden *Dames* en Joffrouwen/ ghedaen over de injurien die ſy daghelijcx moſten lijden/ beyde aen haer eer/ ende goederen/ van die/ de welcke ſoo machtich waren/ dat ſy geen campioenen/ oft andere vrienden en konden bekomen/ die daer dorſden wagen haer recht voor te ſtaen; waer over deſen Bouchicauld/ gheperſuadeert hebbende noch twaelf andere beneffens hem/ oprechte deſe Ozder/ met dat debiſe/ voor vijf jaren. De articulen onder andere/ waren deſe; dat ſy alle *Dames* ende Joffrouwen/ in haer eer ende goederen verongheliſckt zijnde/ ſouden aſſiſteren/ alle deſen upt te voeren/ de noodtſaeckelijcke abſentie van den anderen te ſuppleren; ende inghevalle eenighe *Dame*, oft Jonckvrouwe verſocht de hulpe van pemandt onder haer/ ofte van haer allen/ ende daer naer eenighen Ridder ofte Schildtknaep haer deſieerde/ dat in ſulcken gevalle ſy eerſt ghehouden ſouden zijn/ 'tongelijck van de Vrouwe te repareren: maer by aldien ſy eerſt uptgheeyſcht wierden/ ende daer naer verſocht/ 'troſt van eenighe *Dame*, oft Jonckvrouwe te defenderen/ ſoude ſtaen in haer ghelieffte/ 'twelck ſy eerſt wilden effectueeren: met meer andere dergelijcke poincten/ volgens de bezeghelde Acte gheintituleert;

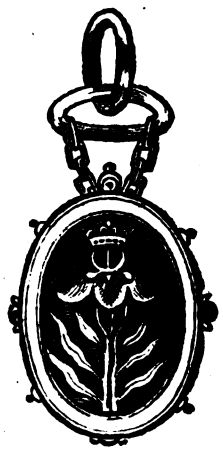
A touts haults & nobles Dames & Damoiſelles, & a touts Seigneurs, Chevaliers & Eſcuyeres: apres touts recommandations fait a ſçavoir, les tres Chevaliers compagnons, portans en leur deviſe, L'ESCV VERDE A LA DAME BLANCE. Ende was onderteeckent by *Meſſire Charles d'Albret; Meſſire Bouchicauld, Mareſchal de France; Bouchicauld ſon frere; Franchon de Aubiſcourt; Iean de Ligues; Chambrilac Caſtelbajac, Gaucourt, Chaſteau, Morant, Betan Bonicebant, Colleville, Toiſy*. De redenen waerom Bouchicauld/ als weſende 'thooft deſer Ozder/ niet eerſt en teyckende/ was/ om dat Charles d'Albret was Couſijn Germain met den Koninck. d'Oorſaeck van 't mercketeycken de *l'Eſcu verde*, achte Bouchicauld opghenomen te hebben in imitatie der Ridderen van de Ronde Tafel in Engelandt; welcke Ridders (ſchrijft (b) Geliot/ waren *les vrays Chevaliers des Dames*, ende vele blaſonneerden haer *armories de Synople*, een couleur/ toegheeygent de Godinne Venus.

a *Part. 1. chap. 38. & 39.*

b *Indice armorial, pag. 332.*

Digitized by Google

d'Order van de Lelie.

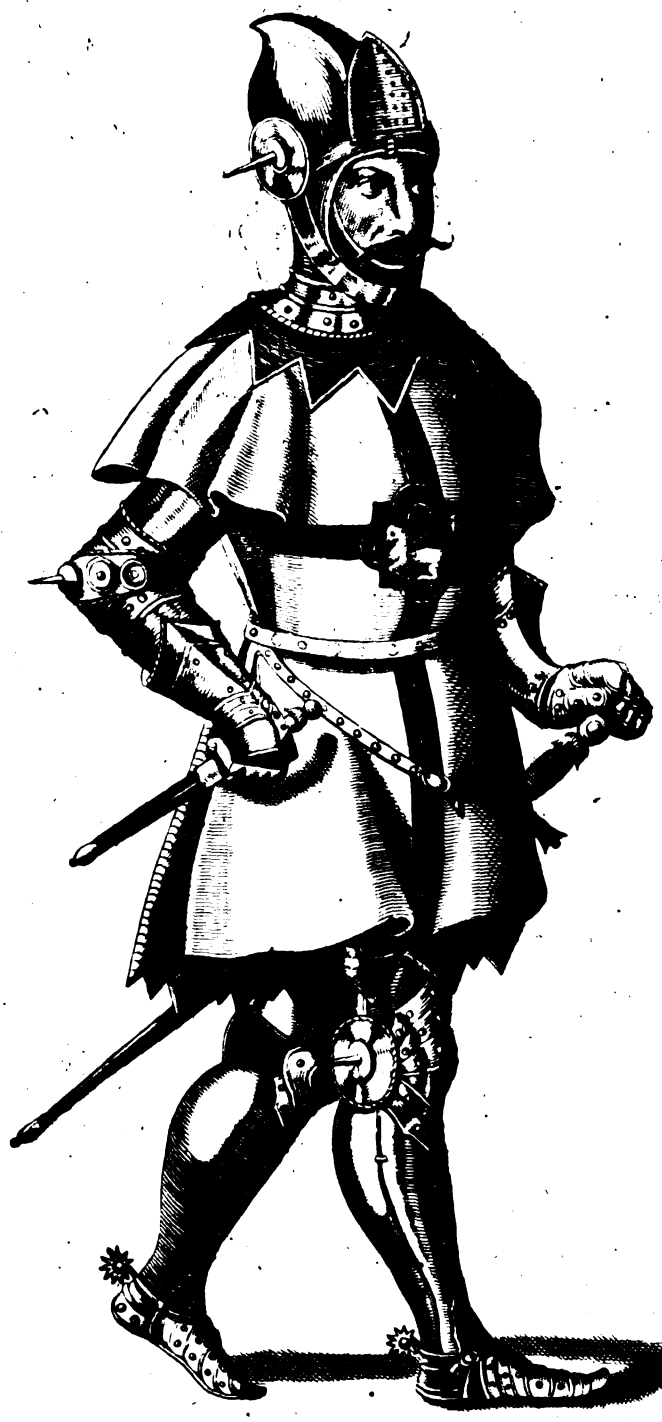

LV. Don Garcia den VI. Koninck van Navarra / inſtitueerde de Oꝛder der Ridders van de *Lelie*, upt ooꝛſaeck dat miraculeuſelijck ghevonden was / een beeldt van de Hepligbe Maghet Maria / dat noch teghenwooꝛdich ſtaet in 't Koninckljcke Clooſter binnen de Stadt Nugere. Ter ghedachteniſſe van 'twelck / hp ende ſyne hupſ vꝛouwe / bouwden een Clooſter ter eeren van S^t. Benedictus: ende hp deſe Ridderljcke Oꝛder / ghevende de ſelve booꝛ Blaſon / oft ſchildt / een pot met witte Lelien / waer op gheſchildert ſtondt het beeldt van onſe Lieve Vꝛouwe. Van deſe Oꝛder waren des Koninck kinderen / ende den booꝛnaemſten Adel van Vꝛanckrijck / Navarra / ende andere Koninckrijcken. Sp waren ghehouden te defenderen 'ware Gheloof / teghen alle vpanden / ende 'tſelve te verbꝛepden naer hun macht; midtſgaders / te leſen alle daghen ſeeckere Ghebeden / ende ſeecker ghetal van Pater Noſter, ende Ave Maria.

d'Order van de Templiers, ofte Tempel-Heeren.

LVI. Gheljck d'Italianen booꝛ 't beroberen van de Stadt van Jeruſalem / hebben autheurs gheweeſt van de Hoſpitaliers / ſoo ook naer conqueſte van 't Hepligbe Landt / is d'Oꝛder van de Tempel-Heeren van de Franſchen begoſt anno 1118. booꝛ Hugo de Paganis / ende Goufredus de S^t. Audomaro / en noch ſeven andere kloecke Latijnſche mannen. d'Ooꝛſaeck was / om dat die weghen van den H. Lande / booꝛ die uptloopinghe der Zaꝛazijnen ſeer onveplich waren / alſoo dat die Pelgrims gheenen toeganck en hadden tot die H. plaetſen. Waer ober Hugo de Paganis / ende Goufredus de S^t. Audomaro / met die ander ſeven kloecke mannen van de Latijnſche natie / hebbende hun opghedꝛaghen ten dienſte van Godt / beljdende ſupverhept / onderdanighept / ende ſonder epghendom te willen leven / in handen van den Patriarch. Deſe egheen woonplaets in den begin hebbende / ſo heeft Balduinus den Koninck hun verleent in ſpn Paleps / d'welck hp hadde outrent den Tempel / booꝛ eenen tijdt te woonen / waerom ſp boeren den naem *Templiers*. Hebben eerſtelijck gheleeft van de mildtſpt des Patriarchs / Koninck / ende andere. Hun beroep was / die weghen teghen de ſtraetſchenders booꝛ die Pelgrims vꝛp te maecken / om onbekommert die H. plaetſe / ende 't Graf des Heeren te moghen beſoecken / ende te ſtrijden booꝛ die Religie; hebben naer neghen jaer hunder inſtellinghe / anno 1127. een vaſte foꝛmulam ghekreghen / ſoo booꝛ authoꝛiteyt des Paus Honoꝛius /

als mede des Patriarchs Stephani. Ende alſoo ſy tot dier tijdt eyghen leecker kleedt ghehadt en hadden/ ſoo heeft den ſelven Honorius/ hun ghe-

gheven eenen witten mantel/ daer op den Paus Eugenius III. geſtelt heeft een roodt Cruys/ achtkantich/ als dat van S^t. Jan van Jeruſalem/ om van andere te konnen werden onderſchepden; midtſgaders/ dat ſy op-oſferden haer bloedt tot beſcherminge van 't H. Landt/ ende andere plaetſen

van

van Chriſtenrijck. In den krijgh voerden haer Vänieren t'wart ende wit/ 't welck ſy noemden *Beauſeant*, upt reden (als Jaecques de Vitry ſchrijft) ſy haer droeghen teghens de Chriſtenen minnelijck/ dat betreckende 't wit; teghens d'ongheloovighe terrible/ 't'wart: ghevanghen zijnde/ wierden ghelost alleen met eenen riem ende mes; ſtervende/ werden hare beenen ghelept krupsweechs over den anderen/ uptwijſende de heelden haerder Sepulturen/ waer van eenighe hebbe ghelien binnen Lonnen in Engelandt: dus werden ſy begraven (ſeydt (a) Cambden) in die tijden/ die op haer hadden ghenomen 't Cruys (als ſy het noemden) belookt te dienen ten H. Lande/ ende onder ander op de Sepulture van Willem Marchal/ Grave van Pembrocke/ bevonden dit Epitaphium: a *Middleſex.*

MILES ERAM MARTIS, MARS MULTOS
VICERAT ARMIS,

Ick heb my onder Mars, als Ridder meè ghedraghen,
Wat heeft Mars menich man, door Wapenen verſlaghen?

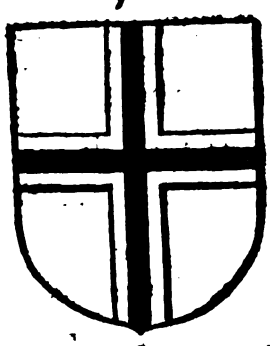
Ende al iſt ſaecke hun begin klein is gheweeſt/ zijn ſoo machtich gheworden in middelen/ dat ſy vele Vorſten/ ja/ Koninghen overtrekten en ſchrickelijck waren. Paus Calliſtus II. heeft die Templiers uptgheſondert van de ghehoorſaemheyt des Patriarchs van Jeruſalem/ ende Alexander III. heeft die ſelve/ beneffens de Hoſpitaliers van de Thienden/ die de Biſſchoppen/ daer ſy onder ſtonden/ betaelt wierden/ vry verklaert. Sijn ontrent den jare 1310. onderghegaen/ ende door aenhouden voornamentlijck van den Koninck van Vranckrijck/ Philips de ſchoone/ by den Paus ghedoemt/ om door gheheel Europa op eenen nacht op alle plaetſen uptgheroept/ ende t'eenemael verdelghe te werden. Hebbende haer Order ghedurt ontrent 200 jaren. Ende in den jare 1314. is te Parijs/ met ſommige noch van de Chevaliers/ openlijck verbrandt Jaecques van Molay/een Bourgoignon/ laetſten Groot-Mr. der Templieren. Van haer (b) ſchuldt ende (c) onſchuldt wordt verſchendentlijck gheſchreven. Hoe ſy zijn omghebracht in dese Landen tot Zierickzee/ verhaelt ons den Heere Boxhorn in ſyn Chronijcke van Zeelandt: Dat ſeeckeren brief/ de welcke ſeer wijdt ende breedt toeghebouwen was/ om onder het opſchrift noch verſchepden regulen te konnen ſchrijven/ wierde ghedreſſeert aen Baillin/ Burghermeeſters/ Schepenen/ende Raden der Stede Zierickzee; ende daer onder by gevoeght/ dat haer ghelaſt wierde/ op een precijſen nacht/ die aldaer ghenoemt wierde/ ten twaelf uyren den Raedt te laten vergaderen/ om alsdan de voorſchreven brieven te openen/ ende dat ſy op lijfſtraffe/en ſonder uptſtel/ ſouden executeren de bevelen die daer in ſtonden ghespecificeert/ ende soo ſy ſulcx alleen niet en ſouden konnen doen/ dat ſy gheauthoriſeert wierden alle ſoodanighe luyden daer toe te ontbieden/ als tot de uptvoeringe van ſoodanigen werck ſoude noodich zijn/ ende dat ſy het ſelve haer ſouden aenſeggen met ſoodanighe bedreyginghe/ datmen/ by aldien ſy haer daer van ſouden willen ontſchuldighen/ aen haer ſoodanighen ſtraffe ſoude pleghen/ als haer ghelaſt wierde te doen. Dese brieven op den beſtemden tijdt gheopent zijnde/ ende den gheheelen Raedt/ na het leſen van dien/ ſeer ancklich ende verſlaghen weſende/ doch eyndelijck daer toe verſtaende/ hadden voor eerſt goet ghevonden voor haer te ontbieden alle ambachtſluyden die aen de Stadt ghewendt waren te wercken/ ende in haren dienſt waren/ met haer werckluych ende ghereedtſchappen; ende voorts alle arbeyders/ aen ende op de ſtraten

b *Platina, Volaterranus, & Polydorus Virgilius.*

c *Nauclerus, Boccalinus, & Sabellicus.*

werckende/ met wapenen. Ende alsoo toeghereedt zynde/ zyn de Heeren ghevolght/ ende ghedient van de voorsz. arbeyders/ ghelyckelyck ter midden in de nacht ghegaen naer het huys ofte logement van de Templieren/ ende hare deuren met ghewelde over al open ghelaghen hebbende/ hebben haer al te malen op het voorsz. bevel/ doodt ghelaghen/ behalven twee Templieren/ alsdoen in haer Convent niet zynde/ ende door dat middel dien slach ontkomen.

d'Order van Jesus Christus.

LVII. Dionysius/ Koninck van Portugael/ heeft dese Order ingheset omtrent den jare Christi 1318. teghens de Saracenen en ongheloovighe. Is bevestight door den Paus Joannes XXII. Die broeders der selver Orden ghebruyckten een swart kleedt/ ende op't selve een Cruys half wit/ half roodt/ ofte een roodt Cruys met een witte linie doortrocken. Seden dryp ghelosten/ als/ die Hospitaliers/ Templiers/ ende die Ruytscher Heeren. Die hooftplaetse van de Order was in d'eerste Marino/ daer naer Tomarium/ alsoo Steden/ Houden/ Huysen der Templieren/ zyn van Koninck Dionysio hun tot onderhoudt toeghecpghent: den Oversten van de Order/ is den Abt van Alcobatien/ des Bisdoms van Lisbona/ die bevel heeft dese Ridders te beschryven/ te ontfanghen/ ende al te setten: hun beroep was te oorloghen teghens de Mooren/ die daer woonden in Berica/ brochten groote eere aen haer vaderlandt. Want door hare vromighept heeft 't selve Koninckrijck hem wydt gheextendeert tot in 't Gosten/ Africa/ Brasil/ ende andere plaetsen/ met verbreydinge des ghelooss Christi. Alexander den VI. heeft hun toeghelaten te trouwen.

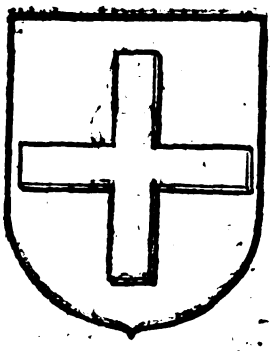
d'Order van de Swaen.

LVIII. De Ridderlicke Order van de Swaen/ was ghefondeert by Salomis Brabon (waer Brabandt den naem af houdt/ als sommighe willen

willen legghen). Haer Blason ofte kentepcken was een Swaen; de bedui-denisse van Liefde ende Eendracht. Die van den huyse van Cleve afkom-stich/ houden hun van een deser Ridderen. Hiet Olevier de la Marche.

d'Order van Montese.

LIX. Dese Order wordt ghenaemt d'Order van Montese/ of ghelijck Hieronymus Blanca die noemt/ S^t. Mariæ Montesæ/ om dat Montesa hun hooftplaets is/ ende om dat dese Order is onder de schut van de H. Moeder opgherecht/ omtrent den jare 1317. Jacobus II. Koninck van Arragonien/ heeft door sijn Ghelanten ghekreghen van Joannem XXII. Paus/ dat dese nieuwe Ridderlijcke Order in Spangien soude werden op-ghherecht/ ende met die goederen der Templieren in't Koninkrijck van Va-lentia/ eertijts by hun beseten/ ghoderen/ of verrijckt souden werden/ twelck also is toegelaten ende verkregen; leeft naer d'oude van Cisteaux/ ende is ghehoeght by d'Order van Calatrava/ onder eenen opghenen Groot-M^r. gaen in't wit gekleet met een roode ende slecht plat Cruys: zijn opgherecht en ingheleit door Guilhelmum Erlinds/ een groom man/ om de ruiten van Valentia tegens de Mooren te bewaren. Wese Ridders plachten in hunne Banieren/ gestelte ende swaerdewijse Cruysen te voeren/ maer in hunne schilden en kleederen neen; plachten superbegre te geldven/ maer nu niet.

d'Order van 't Wijnruyt.

LX. Dese Order was in groote reputatie in Schotlandt/ ghefondeert by haren Koninck Achajus/ ghemaeckt hebbende d'alliantie met Vranck-rijck. Het tepcken ofte Blason deser Order/ was eenen Collier/ ghemaeckt van twee tacken/ d'een Wijnruyt/ d'ander Distel; waer onder aen hingh het beeldt ende Cruys van S^t. Andries/ met dit devijs/ Indefessus. Want/ als

de Diſtel niet wel is aen te raecken ſonder ſteecken / oft goede hardeleere handtſchoenen; ende t'Wijnruyt/een kruydt dat verjaeght de kenijnige Dieren/ ende vpanden van't menſchelijck geſlacht; ſoo wilde hy behoonen/ dat die teghens ſyn perſoon oft Rijck pets wilden attenteren/ haer qualijck ſonden bevinden. Voor verloop van tijdt is deſe Ordet mede te niet gekomen.

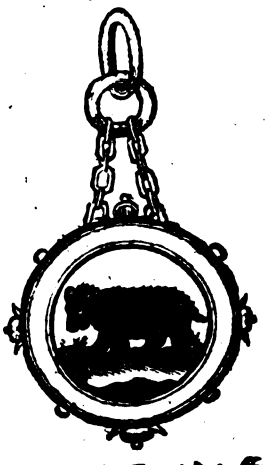
d'Order van den Oliphant.

LXI. Niet minder vermaert als de voorgaende/ was d'Order van de Ridders van den Oliphant in Denemarcken/gheſondeert by de vader van Criſtiernus/Koninck van dat Rijck; die haer gaf voor Blaſon/ eenen bandt met opgherzuckte Oliphanten/ draghende hunne Caſteelen op den rugge/ ende Spoorzen tuſſchen beyden/waer aen hingh het beeldt van de H. Maget Mariæ/ omvanghen met de ſtraelen van de Son; mideſgaders/ een kleyn Medalie/ waer in gheſneden ſtonden dry Naghelen/ repreſenterende de naghelen waer mede onſen Zaligmaecker aen't Cruys was vaſt gheſlecht/met 'twapen van Denemarcken/ weſende *d'or à trois Lyons de ſynople*, beſprenckelt met tranen van bloedt/ ofte herten van menſchen. Tzijnde de reden van deſen titel van den Oliphant/om dat die beeſten de menſchelijcke natuyre (by maniere van ſpreecken) ſchijnen aldermaeſt te komen/ bekleedt met alderhande deughden/als/militaire kracht/voorſichtichept/Religie/Godtſalichept/ende gemeene goedertierenthept. Op dat die met deſe Order vereert wierden/ſouden trachten in de ſelve deughden ſoo veel te meerder te excelleren/ als den menſch in natuyre den Oliphant overtreft. Thieri de Linden is gheweeſt van deſe Ordre. Siet (a) d'Annales van haer huys/ alwaer den Collier om ſyn effigie/ naer d'originaire is afghebeeldt.

a Par Chriſt. Butkens, Pag. 183. lin. 4.

d'Order van den Beer.

LXII. d'Order van den Beer/ gheſlept de Sainct Gall/is gheinſtitueert by

by den Keyser Ferdinandus den II. anno 1213. ter ghedachtenisse van S^t. Vrsus de la Legion de Thebains/ gemartiriseert te Soleuren in Switserlandt/ hadden voor Colier/ gonde Ketenkens/ onder aen hangende eenen Beer *d'or, esmaille de Sable*; was langh in swangh by de Switsers/ eer dat sy waren ontlaghen de ghehoorsaemheyt van't Huys van Oostenrijck/ maer tzedert dat sy haer hebben vry gemaeckt/ de Casteelen ende Stercken gheraseert/ is de memorie daer van verdwenen.

d'Order van den Hoorn, oft, des H. Huberti.

LXIII. Dese Order was inghestelt van Gerart/ Hertoch van Gulick/ Burchgrave van Ravenst berghe/ in't jaer 1444. op S^te. Huberti dach. d'Oorsaeck was de victorie/ die hy in't selve jaer/ op den selven dach verkreech teghens Aernout/ Hertoch van Gelre/ broeder van den Heere van Egmont/ die met twee en twintich hondert peerden waren in Gulickerlandt hertogen/ om dat te verwoesten. Dit Broederschap wierde ghenoemt/ het gesellschap van den Hoorn; tot het welck/ geene dan Edelen ontfangen wierden: ende onder dese waren die van Nallauwen/ Merode/ Pallant/ Terlenburch/ Plettenburch/ Sombreck/ Birgel/ Blatten/ Hungaert/ ende dierghelijcke. Dese Ridders droegen eenen Halsbande van Jachthorens gemaeckt/ met de welcke sy hun wapenden/ op de wijse van den Gulden Vlies/ in de ronde verrierdt; ende beneden daer aen/ hingh 't beeldt des H. Huberti/ knielende voor den ghekruysten Christum/ tusschen de hoornen van den Hert.

d'Order van 't Gecken ghesellschap.

Volgens d'originele.

XLIV. Het Gecken ghesellschap/ oft *Compagnons des Fols*, is eerst begost in't

in't jaer 1381. op Ste. Cumberti dach/ by Adolf/ Grave van Cleve/ en noch andere vijf en dertich Heeren ende Ridderen. Die Blaſon oft ſimbolum was/ eenen Gheck/ aenhebbende een kappe ende rocxken *Eſchiqueté d'argent & de gueules*, met bellen *d'or*, geele koullens/ ſwarte ſchoenen/ ende een vergulde ſchotel met frupt in de handen/ die de Broederen moeſten draghen ghetickt oft ghebordueert op hun kleedt. d'Oorſaeck was/ die ſonderlinghe lickde die ſy den anderen toe droegen; den dach hunder by-eenkomſte/ den eerſten Sondach naer Sinte Michiel: de plaets/ de Stadt Cleve: niemandt vermocht ſich te abſenteren van die vergaderinghe/ een ware by ſieckte/ of dat hy ses dachreyſens van ſyn woonplaetſe was/ met meer andere poincten/ volgens den bezegelden Brief/ waer van den inhoudt is deſen:

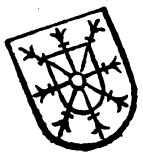
WY/ allen de ghene die onſe zegelen aen deſen Brief ghehangen hebben/ maiken kondt allen luden/ ende bekennen dat wy met gueden voorghehalden Rade ons ſelfs; ende om ſunderlinge gunſt/ vrintſchap/ die mallich van ons tot den anderen heeft/ ende nu voort me die genlicken hebben ſal onder ons eyne ghеſelſchap ghemaeken hebben/ ende der overkommen zijn/ diemen heyten ſal die ghеſelſchap van den Gecken/in formen ende manieren als hier na geſchreven ſteyt. Dat is te weten: Dat yder man van onſen Ghеſellen draghen ſal eynen Geck van ſilver gemaeckt/ of anter ghеſtickет op ſeyn clepder/ ſoo wie oer des beſt ghenuget: Ende ſoo wie van ons des Geckes daghelijcx niet en droegh/ den ſal end mach der anderen van ons Geſellen ſoe ducke als hie dat ſiet/peynden voy drie alde grote Tornoiſe, wilckt drie grote Tornoiſe/ hie doch Gott armeluyden gheven ſal. Ende voert/ ſoelen wie Ghеſellen allegader jaerlijcx eyne geſelſchap/ end eynen Hoff hebben/ daer wie alle ſementlijck ſoelen komen ende vergaderen/ als tot Cleve; ende alle jaer den anderen Sondaghs naer Sente Michiels daghe; in der Herberghen ſcheyden noch uter ſtal ryden/ ſie en hebbr den eyſten ghegalden ende wael betaelt ſyn andeel van der teringhe/ die een gheboert toe ghelden van den Hoeve. Ende niemand van ons en ſal achter blyven/ hy en kenne op den voorſz. Hof om einges dings of ſaecken willen/ en beneme een rechte kenlycke lyfs noet/ ſonder alleyne die giene/ die buten lands weren ſeſe dachvaert van ſyne woninge daer hy dagelijcx wonachtich were. Ende were oick ſaike dat imande van ons Geſellen die ander Geſellen vpand were/ die Geſellen van ons aen beden zyden mit allen hoeren hulperen ſoelen ghebredet zijn van den Vridage voer den Hoeve als die Sonne opgept/ende werende t'ſheynt des Vrydags naer den Hove all die Sonne ondergept. Ende voert ſollen wy alle jaer op den voorſz. Hove kieſen onder ons Geſellen/ eynen Koninck van onſen ghеſelſchap met ſeſe Raetluyden/ welcken Koninck mit den Raetluyden haten end ordeniren ſal alle ſaecken van den geſelſchap/ ende ſonderlinges den Hof des anderen jaers daer nae te verſein/ beſtellen/ end ſaeten ſal/ ende alle ſaken die men tot den Hoeve behoudende is/ werven end begaderen ſal/ end beſchеydelicke rekeninge daer af doen ſal; van wilcken koſt des voorſz. Hofs/ die Ridder en knechte gelyck gelden ſoelen/ end die Here een derdendeel meer dan die Ridder ende knechte/ end eyn Greve een derdendeel meer dan die Here. Ende des Dinxdages des morgens vroe binnen den Hoeve/ſoelen wy Geſellen onder ons allen toe Cleve in onſer Vrouwen Kercken begaen om de helyſt te bidden vur alle die ghene die van onſen Ghеſellen geſtorben weren/ ond daer ſal mallich van ons ſyn Offer brengen/etc. In orkonde onſer zegele aen deſen Brief ghehangen. Ghegeven in't jaer onſes Heren/ duſent drie hondert tachtentich/ end eynd op Sente Rumberts dach.

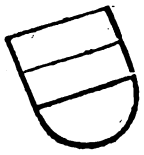
Deſen Brief is bezegelt met 36 zegelen/ alle in groenen walle/ uytghenomen des Greve zegele van Cleve/ die is in rooden walle; en den Greve van Cleve/ zeghelt in't midden van den Brieve/ ende aen de eerſte handt een Grave van Meurs; aen de lincke handt/ Dierick van Eyl/ ende ſoo voorts conſequentelick/ ende zijn alle die wapentjens ſonder Timier oft Timber/ in kleyne ſchildekens/ ende wordt het originel van deſen Brief bewaert in archiva Comitum Cliviæ, ende alle de ſchildekens in de zeghelen zijn panches oft hanghende/ op deſe maniere.

De

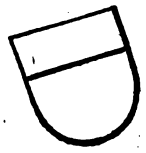
Digitized by Google

De namen ende ſchilden in de zegelen der broederen.

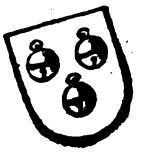
1.
Adolf, Greve zu Cleve.

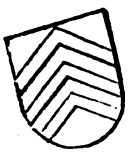
2.
Een Greve van Meurs.

3.
H Dierck van Eyl.

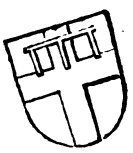
4.
Die Heere van Megen.

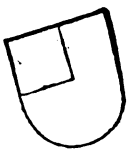
5.
Arent Snoeck.

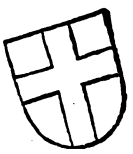
6.
..... van Bellinchaven.

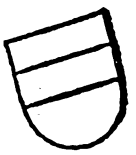
7.
Willem van Vorſt.

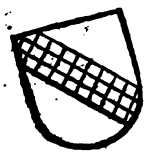
8.
Otto van Hall.

9.
Ian van Bylant.

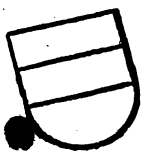
10.
Reynolt van Reys.

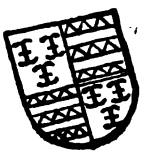
11.
Her Evert van Ulſt.

12.
Een Greve van Meurs.

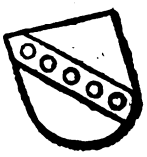
13.
Willem van Locl.

14.
Henrich van Oeſte.

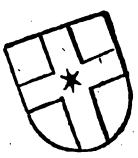
15.
H. Rutgert van Dorinck.

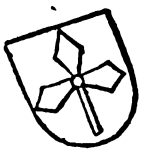
16.
..... H. van Ameyde.

17.
..... van Höltmolen.

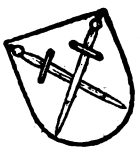
18.
Ian van Hetterſcheyde.

19.
Willem, Heer van Abconde.

20.
H. Henrich van Bylant.

21.
..... van Buderick.

22.
Seno van Sculenberg.

23.
Hein van Depenbroeck.

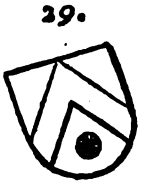
24.
Herbert van Lewen.

25.
H. Willem van Roede.

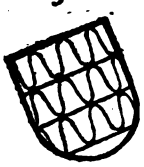
26.
Evert van Oeſte.

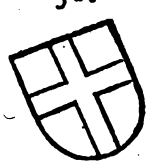
27.
Gerit van Oſſenbruck.

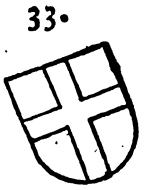
28.
Jung Bernt van Ingenhave.

29.
Aelff van Wijlaecken.

30.
Erneſt van Stoemey.

31.
..... H. van Grutterſwijck.

32.
Otto van Bylant.

33.
Ian van Bylant.

34.
Ian van Bronchorſt.

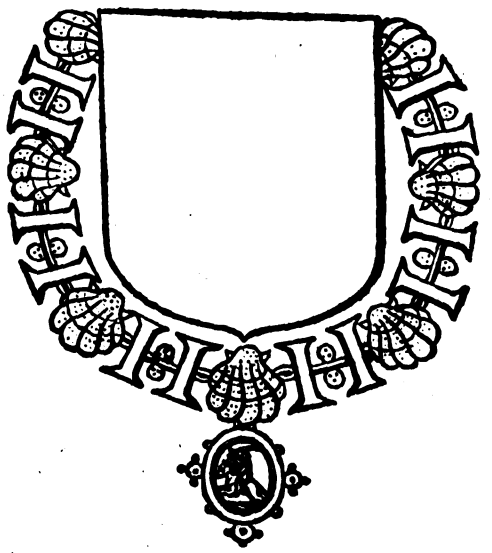
35.
Ian van Kuekehem.

36.
Walrave van Benthem.

De reſt en was niet leeſbaer.

Digitized by Google

d'Order van S^t. Jacob in Hollandt.

a Der Ridderſchap *Nombre* 4. *fol.* 105. ſoo ſeydt C. *Buſchoos* in ſijn Annales van 'thuys van Linden, *Preuves pag.* 18.

LXV. In den jare ons Heeren (ſoo lupdt het (a) Regiſter) als men ſchreef duyſent twee hondert en meghentich/ ſoo heeft mijn hooghe Heere/ Heer Flozis/ Grave van Hollandt/ Zeelandt/ ende Vrieſlandt/ open Hoff ghehouden in den Haghe/ ende in vollen zale ghegheven ſyne Ordre ende Ridderſchap/ van S^t. Jacobs Broederſchap/ aen twaelf de voornaemſte Heeren ende Ridderen van de Hofghenoten/ die hier naer beſchreven ſtaen: Diederick/ Grave van Cleve; Lancelot/ Heer van Hamelton/ Ambaſſadeur van den Koninck van Schotlandt; Godevaert/ Heere van Boicholt/ Ambaſſadeur van Weſtfalen; Heer Henrick/ Grave van Hennenberch/ Ambaſſadeur van Ceulen; Dierck/ Heer van Bredenrode; Jan/ Heer van Heuſden; Jan/ Heer van Arckel; Dierck/ Heer van Linden; Otto/ Heer van Aſperen; Jaecques/ Heer van Wallenaer; Gijſbrecht/ Heer van Amſtel; Hugo/ Heer van Vianen/ Ridderen. Die welcke hebben den vollen eedt gedaen by het Heplich Evangelie/ in handen van Heer Johan/ Biſſchop van Utrecht/ ende voor onderpandt ghelaten hunne ghemeene ſchildt ende wapen. Ende hebben ontfanghen eick eenen vergulden Hals bandt met vijf Schelpen/ ende het beeldt van S^t. Jacob daer aen/ weghende anderhalf marck ſilvers; ende hunne wapenen zijn ontfanghen voor Jan Paeuwaert/ Knape ende Herault van Hollandt/ ende ghehangen in de groote Plechzale in s'Graven-Hage/ tot ghetuygeniſſe deſſelfs.

Ende daer naer in 't ſelve jaer/ heeft Graef Flozis/ ſyn Broederſchap een Tournoy aenghericht/ almaer beroepen waren de vermaerdſte Ridderen van dien tijdt.

De Campioenen waren/

Dierck/ Heer tot Bredenrode/ die binde dat voerde *d'or, au Lion de gueules,* met een *Lambeau d'azur à trois Pendants,* ende riep/ Hollandt.

Johan/ Heer tot Heuſden/ *d'or a la Rouette de gueules,* ende riep/ Cleve.

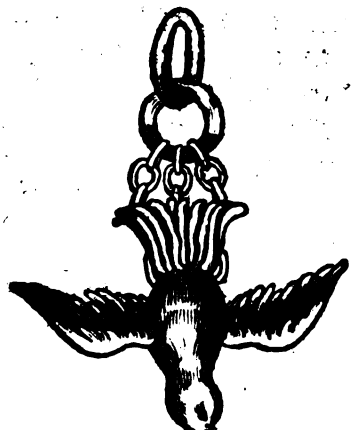
Dierck/ Heer van Linden ende ter Leer/ *de gueules a Croix d'or,* ende riep/ Aſpremont.

Arent/ Heer tot Yſelſtein/ *d'or a la Faſce de ſable, a un Sautoir Eſchiqueté de gueules & d'argent, brochant ſur le tout,* ende riep/ Amſtel. †

† Siet mede Reygerſberghs Chronijcke van Zeelandt, ghedruckt 1550. ende herdruckt 1634. nopende deſe Order, Cap. 16. 2e Deel.

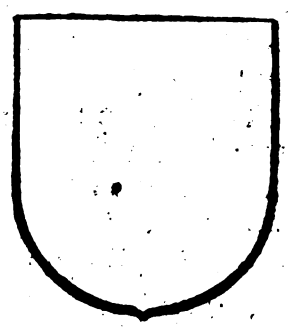
d'Or-

d'Ordre van de Duyve.

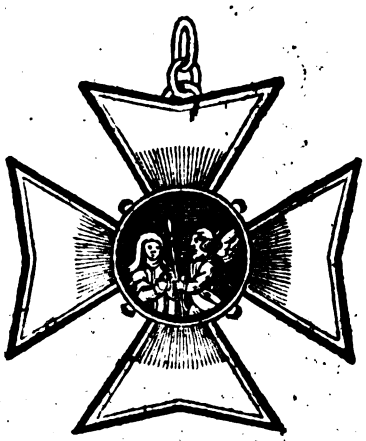
LXVI. d'Ordre van de Duyve / inghestelt by Jan / Koninck van Castilien / anno 1390. om op te wecken syn Hovelinghen ende den Adel / om pet aen te grijpen hunnen staet weerdich. Die Blason was die figuere een Duyve / met een Collier *d'or*, ghemengt met Sonne-stralen.

d'Ordre de La raison.

LXVII. Den selven Koninck / heeft noch inghestelt eene Ridderschap / d'welck hy noemde *de La raison*; tot welcke wierden toegelaten Edelen van minder marque / maer die hun mannelijck droeghen in militaire oefeninghen / ghelijck met die Lancie te loopen / etc.

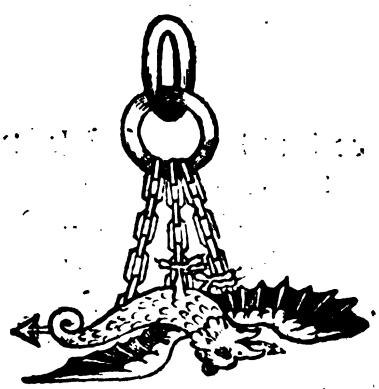
d'Ordre der Christelijcke oorloghe.

LXVIII. Anno 1614. wanneer den Keyser Matthias / ende Ferdinandus / Koninck van Bohemen / te Weenen in Oostenrijck sich onthielden;

soo hebben aldaer Carolus Gonzaga/ Hertoch van Meurs/ ende andere seventhien van de voortreffelijckste Edelen/ onder die welcke waren Hooch-duytsche/ Fransche/ Poolsche/ Hongersche/ ende Italiaensche/ ingheschelt die Ridderlijcke Orden der Christelijcke oorloghe/ onder den schut ende bewaernisse der Maghet Mariæ/ des H. Aertz-Engel Michaëlis/ ende des H. Francisci/ teghen die Turcken/ ende andere vpanden der Christenen Religie. Heurlieder kenteycken is een Crups in goudt ghevorduert/ op de maniere van de Maltische Ridders/ met die beelden der Maghet/ ende des Aertz-Engel Michaëlis.

d'Ordre van den Draeck.

LXIX. Sigismundus den Keyser/ vermaert voor den yver die hy toeghedraghen heeft aen de Christen religie/ ende voor vele glorieuse victorien teghen den Turck/ mede oock voor syn aenhouden twee Concilien zijn ghehouden tot Constans ende tot Basel/ instituerde de Ridderlijcke Krijghs-Orden van den Draeck: ghevende haer voor Blason/ eenen Draeck/ thoofft neder waerts hangende/ tot een teycken dat voor syn toedoen/ alle scheuringhen/ schismen/ ende ketteryen overwonnen waren.

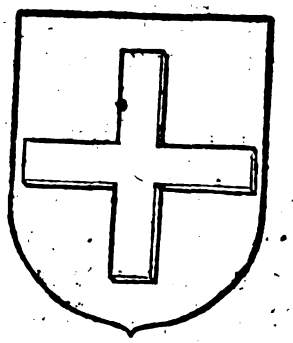
d'Ordre van Tulin ende Discipline.

LXX. Op de selve tijdt/ ende om de selfde oorsaecken/ fondeerde Albert als Koninck van Hongarien/ ende Bohemen/ d'Orden der Ridderen van Tulin/ ende als Hertoch van Oostenrijck/ de Ridderlijcke Orden van Discipline: welckers Blason was eenen kostelijcken bandt/ met eenen witten Arent in een roodt veldt/ zijnde 't wapen van Polen.

d'Or-

d'Ordre van Hungarien.

LXXI. De Hiſtorie van Hungarien maeckt mentie van een Ridderlijcke Orȝre/ wiens Blaſon was een groen Crups/ op een Schaerlaken Mantel/ en ghefondeert tot wederſtandt van den Turck/ mepnende Hungarien te invaderen.

d'Ordre van Sweden.

LXXII. In't Koninckrijck van Sweden / vermaert door wapenen ende militaire devilen/ werdt geſept een Ridderlijcke Orȝer geinſtituеert te zijn by haren Koninck Magnus de vierde/ anno 1334. naer dat ſy waren bekeert tot 't Chriſten gheloove/ in imitatie van andere Chriſten Princen: 't Blaſon was eenen Collier van goudt / vol van Cherubinen/ ende Seraphinen / met vier Patriarchale Crupcen onder den andeten. d'Orȝaeck was de ghedachteniſſe der belegheringhe van de Stadt Upſale/ de hooftſtadt van dat Koninckryck/ waer onder aen hingh 't beeldt van onſen Zalichmaecker.

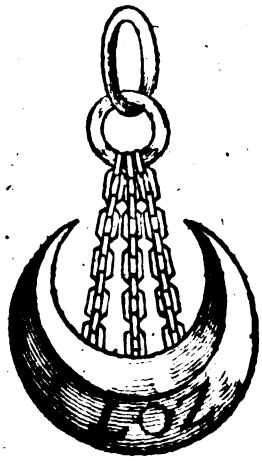
d'Order van Port Eſpées.

LXXIII. Noch was daer een ander Orȝer in Sweden / ghenoemt

Port Eſpeé, oft Swaerdt-draghers: de Ridderen Blaſon was/ eenen bandt vol van t'ſamengevoechde ſwaerden van goudt/ met een ſwarten Baudrier/ ſchijnende met hare bloedige poincten d'een tegen d'ander te ſtooten; de ſimbole van Juſtitie/ en wapenen/ twee pilaren/ pder Staet oft Koninckrijck. Droegen eenen ſchildt van goudt/ hebbende een roode verheven ronde/ waer in ſtondt eenen gouden klimmenden Leeuw/ omvangen met dry koninckſche Croonen/ ende ſo veel roode bellen; boven den ſchildt eenen Helm/ ende ſilvere Ouer-croone/ bedeckt met eene groene Pluym/ waer uyt ſtaecken twee ſilvere Baendelen/ daer in geſchildert waren twee roode Hanen. Met 'tveranderen van de Religie is deſe Ordre te niete ghegaen/ alſoo dat den tijdt/ ende by wie deſe Ordre was ghefondeert/ ook niet verhaelt en werdt by mijnen Autheur.

d'Order van de halve Maen oft Croiſſant.

LXXIV. René/ Hertogh van Anjou/ ende Koninck van Sicilien/ Arragon/ en Jeruſalem/ inſtitueerde de Ridderlijcke Ordre van de halve oft wallende Mane/ in de Cathedrale Kercke van S^t. Maurice te Angiers. De Ridderen hadden eenen Collier van goudt/ waer aen hingh een halve Mane oft *Croiſſant*, met dit woordt/ *Los en Croiſſant*. Niemandt konde tot deſe Order gheadmitteert werden/ dan die ghegheven hadde goede ghetuyghenisſe zijnder dromighept; alle hare exploicten wierden ghekent by ſeeckere klepne ſtoorkens/ t'ſamen ghebonden met eenen ringh/ hanghende om haren hals aen een ſchoon lindt oft ſnoer. Den eerſten/ die deſe Order ontfinck/ was Jan/ broeder van Koninck René/ Hertogh van Calabren ende Lorainen/ benevens vele andere groote perſonagien/ welckers namen zijn gheregriſteert in de Kercke van Angiers. Waren verobligeert/ d'een des anderen goede ofte quade foortuyne deelachtich te weſen/ hoe groot oft ſwaer die ook ſouden moghen zijn/ malkanderen in noodt caritatelijck in alles te aſſiſteren/ ende boven al/ aengaende de wapenen oft Ridderſchap/ d'een den anderen niet te injurieren; doch met den uytgangh van dit Huys/ verdwenen.

d'Or-

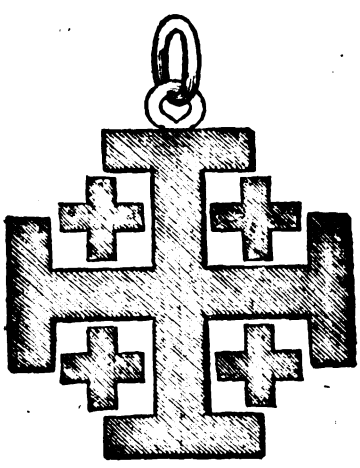
d'Order van 't ſnoer Banda, oft Vanda.

LXXV. Koninck Don Alphonſe / ſoon van Koninck Ferdinando / inſtitueerde een nieuwe Order van Ridders / die hy noemde / Ridders van 't Snoer / oft / *Banda*, uyt oorſaecke hy voorgheen een roodt ſnoer / oft linde / dry oft vier vingheren breedt / in ſorme van een eſcharpe / over haer ſlincker ſchou-

ſchouder/ onder de rechter toegheboden. Van deſe Oꝛdꝛe wilde hp dat ſpn bꝛoeders ende kinderen ſoude weſen/ ende de voꝛnaemſte Ridderen ſpns Koninckrꝛjcx; niemant konde deſe Ridderen maecken dan den Koninck ſelfs/ weſende den *Grand Maiſtre*, noch ghegheven werden dan jonghers ſoonen van eenighe groote Edele of vailliante Ridderen/ hebbende ten minſten 'thof gevolcht den tijdt van thien jaren/ ofte den Koninck gedient teghen de Moꝛzen/ aenghezien ſpne intentie was/ alle jonghe achtbare Edellupden van ſpn Koninckrꝛjck/ (wepnich middelen van haer ouders behouden) t'advanceren: deden eedt in handen van den Koninck d'inſtitutie deſer Ridderlijcke Oꝛdꝛe van 't Snoer naer te komen/ op pene van coꝛrectie. Den inhoudt van de conditien onder andere/ waren deſe: Dat de Ridderen ſouden ghehouden zijn den Koninck te ſpꝛeecken booꝛ 'tghemeene beſte/ ende boven al/ den Koninck de waerhepdt te ſegghen: haer wooꝛdt te houden: niet te frequenteren abiecte/ mechanicke/ maer wnſe/ manhafte/ Ridderlijcke mannen: wel verſien van wapenen en peerden: altijdt 'trapier op 'tlijf/ ende een lancie ghereedt ſtaende aen haer pooꝛte: niet ſonder ſnoer te hove te komen: niet te weſen flatteurs ofte ſpotters: niet te ghebꝛupcken teerlingh ofte kaertenſpel: niet te klaghen over hare wonden/ ofte banteeren haerder bꝛome daden: op ghemeene daghen tamelijck ende eerlijck ghekleedt te zijn in 't fijn laecken/ op andere tijden in ſijde/ op hooghe daghen ghepaſſementeert met goudt ofte klinckaert: rencontrerende eenighe illuſtre Dame/ af te ſitten/ ende haer te accompaigneren: te houden een eerlijcke tafel/ altijdt verſien met gheſelſchap: als Ridderen van 't Snoer tegen niemandt anders te dienen als den Turck: peinandt van de ſoonen des overleden Ridder/ den Kominck in ſpn plaets te recommanderen/ ſpne weduwe naer gelegenhept te willen beneficeeren/ ende ſpne dochters houwelijckende/ te doteeren; op dat de Ridderlijcke Oꝛder van 't Snoer moet blijven bupten alle kreuck van eerbaerhept. Met meer andere poincten/ die alle pder met ſpn uptleggınghe bꝛeeder te vinden zijn in 't boeck *Della Origine Cavallerie di M. Franciſco Sanſovino, lib.* 3. *pag.* 120.

d'Ordre van' t H. Graff.

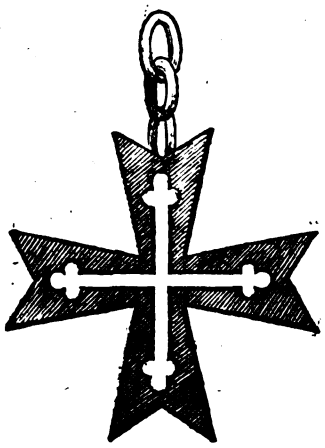

LXXVI. d'Eerſte Oꝛdꝛe van't H. Graff/ is ghefondeert ten tijde van Conſtantijn de Groote/ want ſpn moeder S^t. Helena ghegaen zijnde naer Jeruſalem/ om te ſoecken 't Heplich Cruys ende 't Heplich Graf/ ende ghevonden hebbende de ſelve dooꝛ eene divine inſpiratie/ dede aldaer houwen eenen Tempel/ ter eeren van de heerlijcke opſtandinghe ons Heeren/ ende beval

beval die bewaringhe van het H. Graff eenighe notabele Edellupden van haer suite/ die ghehouden waren te oorloghen teghens de ongheloovighe/ ghevanghenen te verlossen/ dienst te hooren/ ende te lesen die ghetyden van't H. Cruys/ ende te draghen vyf roode Cruycen/ ter ghedachtenis van de vyf wonden ons Heeren. (a) Camden verhaelt in syn Britannia/ dat de Stadt Colcester/ alwaer dese Helena was ghehooren ende opghebracht/ als wesende de dochter van haren Koninck Cooel/ ter gedachtenisse van haer ende 'tselve Cruys/ heeft tot een wapen een Cruys tusschen vier Croonen. a Ffleet. Comit.

(b) Monstrelet. Dat Messire Hector de Flavij in Henegouwen/ een van dese Ridders/ in syn combat van duel teghens Mallotim de Bours/ anno 1431. den 20 Junij/ tot Atrecht/ hadde in syn wapen de figuere van een Graff/ upt reden hy ghestaghen was Ridder van't Heylighe Graff. syn woorden zyn dese: *Lequel pavillon du dessus dict Messire Hector, estoit armoyé moult richement de seize manieres de Blasons. C'est assavoir, des costé dont luy & ses ancestres estoyent issus, & dedans iceluy estoit figuré ung sepulchre, pource que iceluy Messire Hector avoit esté fait Chevalier au Saint Sepulchre de Jerusalem.* Andere zyn van ghevoelen/ dat den oorsprouck deser Ordre soude komen van den H. Apostel St. Jacob/ Bisschop van Jerusalem/ die om 'tgheloof ghedoodt is/ anno 63. ende dat upt die consideratie/ dese Ridders mede subject zijn den Patriarch van Jerusalem. Andere anderssints. b Tom. 2. pag. 58.

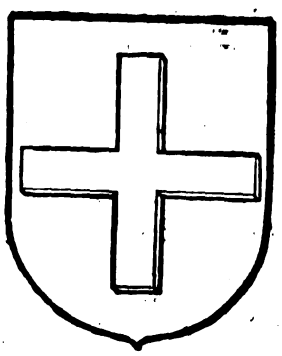
d'Ordre van St. Lazarus, en Ste. Maurice.

LXXVII. Naest dese Ordre was die van St. Lazarus. Welcke Ridders ghehouden waren in haer Hospital te ontfanghen die Christenen/ die van alle quartieren van Europe toe-liepen totten krygh van den H. Lande. Droeghen voor Blason van de Ordre/ een groen Cruys/ met wit omcinghelt. Is van verschepden Paulen bevesticht/ ende met Privilegien vereert. Mutsaert anno 1119. §. v. seght aldus van de Ordre der Ridderen St. Lazari: Ontrent dese tydt is ock ingestelt de Ordre der Hierusalemsche Heeren/ ofte Ridderen St. Lazari/ droeghen een kleedt van couleur de Roo/ met een roodt Cruys op de borste. Door verloop des tyts by naer vergaen zynde; is herstelt/ ende met Privilegien vereert van Paus Pius de IV, op't versoeck Jannoti Castilioni Milaneser/ wesende op dien tydt het Hooft ende meester van die Ordre. Maer wanneer dese Ordre is ghevoeght met de Ordre van Ste. Maurice/ ende het eeuwich hooft en Prince desselfs is ghemaeckt den Hertoch van Savoyen/ per Gregorium XIII. soo heeft Emanuel Philibert/ Hertoghe van Savoyen/ 'tselve bekleedt met een witte *Bordure*, in't midden van de welcke was ingesloten Ste. Maurice; den

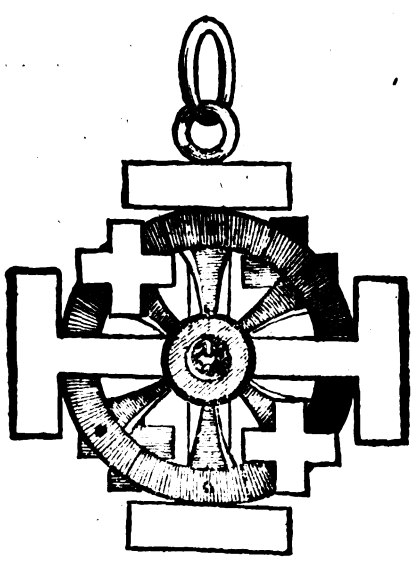
oorspronck van dese/ wordt by de Historyschrijvers van Savoyen soodanich gheseght: Amedeus Hertoch van Savoyen/ alles gheabandonneert hebbende/ gheaccompagneert zijnde met thien Chevaliers van treffelijcken huyse/ besloot sich tot Ripaille in een Cloocster/ eertijdts gheticht van syn voorouders/ ter eeren van S^te. Maurice/ alwaer hy aenvinck 't leven van een Hermijt/ zijnde ghekleedt met eenen aschgraeuwen rocke/ den welcken hy gorde met eenen riem/ geborduert van goudt/ waer over hy hadde eenen mantel van 't selve couleur als synen rock/ op den welcken was een Cruys geborduert van goudt. Franciscus Modius ghetuyght/ dat die Heremiten/ die welcke hy noemt *Chevaliers de S^te. Maurice*, hebben/ dusdanich ghekleedt zijnde als voorsz. is/ in de wijdinghe van Felix V. teghens Paus anno 1440. die Amadeus haren fondateur was/ ghecompareert. Doch/ al ist saecke/ dat dese op haer namen den titel van Ridder/ waren evenwel maer Monnicken ende Heremiten.

d'Ordre van S^t. Ian d'Accon. S^t. Thomas. S^t. Blaise. S^t. Marie, en de Repentance.

LXXVIII. Insgelijcx waren die van de Orden van S^t. Jan d'Accon/ ende van S^t. Thomas in Palestinen/ welckers institutie onseecker is; als mede is d'Orden van S^te. Blaise; S^te. Marie; ende van Penitentie der Martelaren/ die droeghen een roodt Cruys/ ende hielden d'Orden van de Augustinen.

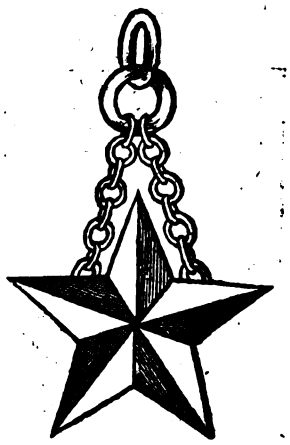
d'Order van S^te. Catherine.

LXXIX. Nopende dese Orden/ de Pelerinen van Jerusalem gaende naer 't Cloocster van S^te. Catherine/ op den Bergh Sina/ alwaer rust 't lichaem

'tlichaem van dese H. Waghet: achter oft onder den hooghen Autaer werden naer 't hoozen van de Misse/ende 'ontfangen van't heylich Sacrament/ aldaer Ridder ghestaghen op haer Graff oft Sepulture/ by den Guardiaen oft de boznaemste van de Monnicken van dat Clooster/ ghebruyckende de selfde ceremonien ende woorden/ als ghebruyckt worden in 't creeren Ridderen van 't H. Graff te Jerusalem. Dese Ridderen dragen mantels/ ende op de slincker zijde benevens 't Cruys van Jerusalem het teecken Catherine lijden/ te weten/ een Wiel met ses speecken.

d'Order van Montoy en Truxillo.

LXXX. d'Ordre van de Ridders van Monton in Syria/ verkreghen haren naem van een Bergh by Jerusalem/ anno 1180. deden groote assistentie aen de Christenen in de conquesten van den H. Lande. Droeghen eenen rooden mantel/ ende op haer borst een witte Sterre met vijf poincten. Hielden den reghel van de Augustinen. d'Order was gheconfirmeert by den Paus Alexander den III. Uyt Syria verdreven zijnde/ quamen in Europa/ namentlijck in Castilien/ alwaer sy haren naem veranderden/ ende ghenoemt wierden de Ridders van Truxillo/ naer die Stadt waer sy haer eerst onthielden. Waren alleen verbonden aen den Koninck Alphonso/ die haer anno 1233. groote goederen gaf/ maer nu al gheconnecteert aen andere.

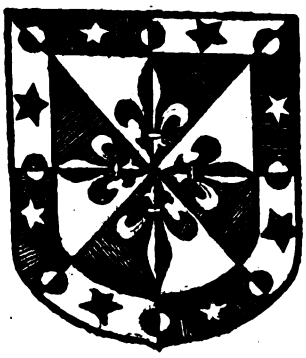
d'Ordre van Port glaive; ofte, Het Swaerdt in Livonien.

LXXXI. By de Princen van Livonien is gheinstitueert geweest/ mede

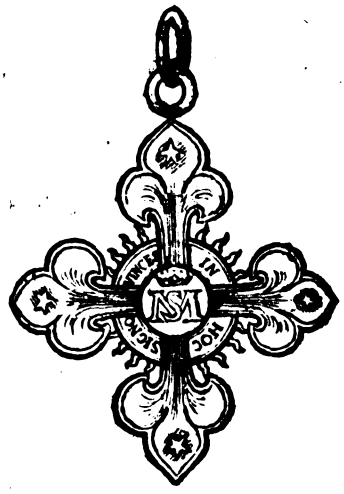
oock bp authoziteyt van den Paus Innocentius den III. de Ridderlijcke Ozdze/ Militiæ Chriſti, oft Enſiferorum, dooz Albertus Biſſchop/ anno 1205. in imitatie van de Duptſche Ozdze. 't Blaſon was twee roode Swaerden/ in fozme van S^t. Andzies Cruys/ op haer mantels vaſt ghehecht. Haer ooghmerck was/ de Chziſtelijcke religie teghens de Heydenen te beſchermen/ alle Afgoderije upt te roepen/ ende den waren Godtſdienſt dooz te planten. Maer deſe Pzedincie vermenght zijnde met de Lutherſche religie/ is deſe Ozdze gantſch en gaer vergaen/ den naem ghedoodt/ ende een ghtwozden met die Duptſche Ozdze. Hebben gheflozeert 357 jaren.

d'Ordre van Gens d'Armes; oft, Mannen van Wapenen.

LXXXII. Daer was mede een ander Ozder / gheheeten *Gens d'Armes*, inſgheliicr gheconfirmeert bp Paus Innocentius/ ende ghefondeert bp S^te. Dominicke/ tot uptroepinghe van de Albigoiſen/ ende bekeeringhe van die van Toulouſa / ende Lombardpen/ van haer der dwalinghe. De Ridders waren bep ghehoude ende onghehoude perſoonen/ ende upt die redenen onder den anderen ghenaemt luſters/ ende die Ridders bzoeders.

d'Ordre van S^te. Marie glorieus.

LXXXIII. Den aenbanck van de Ozdze van de H. Maria glozieus/ is ontrent den jaere 1233. ten tijde Gzegozij IX. zijn naderhandt beveſticht van Paus Vzbanus IV. leeſden naer Wetten die eenighe dooztrekkelijcke mannen/ ende ſp/ onderlinghe hadden ghemaeckt. d'Oozſaeck haerder fondatie was/ om te pzocureren over al onder die twiſtich waren/ vzede. Vzoeghen een wit kleedt/ met eenen graeuwen mantel/ ende dooz Blaſon een purper Cruys/ in een ſilver veldt / met twee Sterren daer boven op. Waren verobligeert/ weduwen en weeſen te beſchermen/ Liefde ende Eendzacht

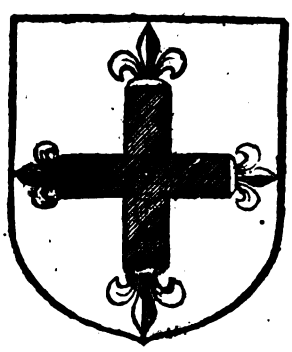
dracht te procureren onder alle volckeren; by sommige schrijvers geheeten/ Fratres Gaudentes, *de Blijde Broeders*, om dat sy leefden in alle tranquilliteyt met haer huysgesin ende familie. 't waer te wenschen sy noch leefden.

d'Ordre van Montcarmel.

LXXXIV. d'Ordre van de Ridders van ons L. Vrouwe van Montcarmel/ is d'Ordre van S^t. Lazare in Vranckrijck/ die te voren was gevoeght by d'Ordre van S^t. Jan/ doch daer naer weder ghescheyden door de ernstighe sollicitatie van Philips van Nereskain/ anno 1607. ten tijde van Koninck Henrick den IV. by den Paus Paulus IV. ende gheaccordeert voortaen de Ridders van S^t. Lazarus in Vranckrijck/ haer te laten noemen de Ridders van ons L. Vrouwe van Montcarmel. Hadden voor Blason om haren hals/ een violet Crups/ met 't beeldt van onse L. Vrouwe/ ende van ghelijcken een op d'eene zijde van hunnen mantel. Als dese/ soo zijn oock verscheyden andere diergheliicke Orders ingheskelt by de Paulen/ als namentlijck/ van Jesus Christus/ van den H. Gheest/ van S^te. Pieter/ S^te. Paulus/ S^t. Joris/ ende menichvuldighe andere/ al differerende by Crupcen van verscheyden coleuren.

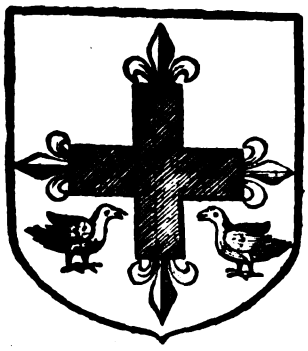
d'Ordre van Alcantara.

LXXXV. Dese Order van Alcantara/ is ghefondeert in 't Koninckrijck van Leon/ by den vermaerden ende vaillianten Ridder/ Gomelius Ferdinandus; ten tijde Ferdinandi/ Koninck van Leon en Galicia/ omtrent den jare 1176. om te resisteren de hovaerdye der Moren. Wierden in 't eerste ghevoemt/ de Ridders van S^t. Julien van Picario/ naer die Stadt alwaer sy haer eerst onthielden. Hadden voor Blason eenen groenen Peeren-boom in eenen schildt *d'or*, tot dat Alphonse d'VIII. haer vereerde een vermaerde ende goede plaetse op den oever vande Reviere Tagus/ geheeten Alcantara/

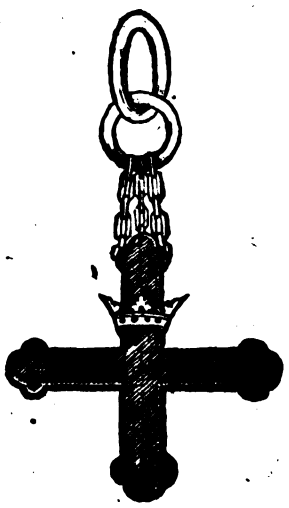
te voozen ghegheven aen de Ridders van Calatrava / ende nu aen dese op conditie. Anno 1411. verkreghen dese Ridders vanden Paus Benedict/ een privilegie/ te mogen dzagen een groen Cruys / in fozme van een Lelye/ op haer slincker bozst.

d'Ordre van de Aveſiens.

LXXXVI. Naest dese Ozder waren de Ridders van de Aveliens / ofte Avis/ in Pozrugal/ wierden in 't eerste ghenoemt Ridders van Eboza/ naer die Stadt daer sy woonden. Ontfingen desen titel van haren Grootmeester Ferdinando Montezo/ tot uptdzyvinghe der Moozen: daer naer by Ferdinando de Yamus/ haren tweeden Grootmeester / ghewonnen hebbende het Casteel d'Avis/ alwaer hy haer transpozteerde om te wesen naerder den vyandt/ naer 'tselve Casteel/ *Aveſiens*. Dzoeghen een groen Cruys op eenen langhen steel/ in plaets van den Peerenboom/ tot distinctie van die van Alcantara. Doch schijnen in't eerst ghedzaghen te hebben een roodt Cruys/ met twee kleyne voghelkens onder aen den voet / blyckende by de oude zegelen haerder Ozder.

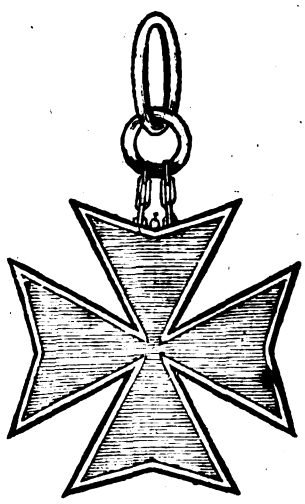
d'Ordre van St. Joris.

LXXXVII. Niet minder van weerdighept als de voozgaende/ is d'Ozder van St. Jozis van Carinthia/ gheinstituеert (als sommighe segghen) by Rodolphus van Habsburch/ den eersten Keyser van't Huys van Oostenryck / tot resistentie / ende teghen d'invalie der Turcken. Gaf haer een welgheleghen Stadt van Carinthia vooz een woonplaetse / ende haren Grootmeester den titel van Pzince. Haer Blason was 'troodt Cruys van St. Jozis/ 'twelck sy voerden in haer eyghen wapenen. Andere segghen/ dat dese Ozder was ghefondeert by den Paus Alexander VI. ende den Keyser Maximiliaen/ ende haer tepcken een goudt Cruys/ met een Croon in een ringh van goudt.

d'Order

d'Order van St. Steven, Paus, en Martelaer.

LXXXVIII. d'Ozder van de Ridders van St. Steven/ is ghefundeert anno 1561. bp Colmo de Medicis/ eerſten Hertoch van Flozencen/ die haer gaf in bewaringe een nieuwe ſterckte/ bp hem gemaeckt in't eplandt Elba/ genoemt Colmopolis/om 'tſelve te beſchermen tegen den aenloop der Turcken. Is een Ozdze als die Rodiſche/uptgenomen dat deſe binnen haer leven mogen trouwen. wozdt ghecelebzeert den 2 Auguſti/ weſende den dach dat hp won de battalie *de Marciano*. Niemant mach tot deſe Ozder gheadmitteert wozden/ dan Edele/ wettighe geboozen/ Catholijcke perſoonen/ ſonder blecke ofte infamie. Haer habijt is eenen witten Camelotten rock/ met een roodt Crups op de ſlincker zijde: zijn gehouden te defenderen 't Chziſtelijcke geloof/ arme gevangene Chziſtenen te verloſſen; dagelijcx te ſeggen hondert Pater Noſter/ ende gelijcke Ave Maria; en op ſeeckere ſpeciale dagen/ ofte 'takſterven van eenige Ridderen deſer Ozdze/ 'tſelve getal te verdubbeleren. Haren Grootmeeſter is den Hertoge van Flozencen. Haer Crups/ de kozme van dat van Malta: hebbende inſgelijcx als die/ beyde haer Pziesters ende *Freres, Servans d'Armes*. De woonplaetſe der Ridderen is tot Piſen/ende d'Ozdze beveſticht dooz Pius IV. anno 1562. den eerſten Febzuarij.

d'Ordre van 't Heylighe Bloedt.

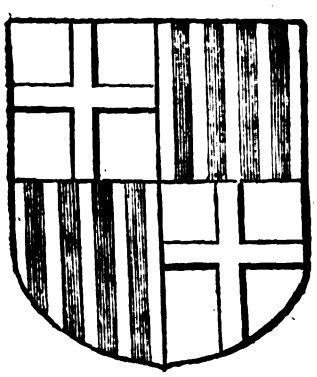

LXXXIX. d'Ozdze van 't Heylighe Bloedt binnen Mantua/ is inghe-

ſtelt

ſtelt by Vincent de Gonzago / vierden Hertoch van Mantua/ ende tweeden van Montferrat/ anno 1608. Ten tyde als ſyn ſoon Franchois celebreerde 't houwelyck met Margrieta van Savoyen/ tot defenſie van 't Chriſten gheloof / ende om dat die van de Cathedrale Kercke van S^t. Andries binnen Mantua/ houden ende ſuſtineren te hebben een ſtuck van de ſpongie ons Heeren/ ende dry droppelen bloedts/ d'welck ſy ſeggen/ by S^t. Longin/ hondertſten man ende martelaer ontfanghen te zijn; inſtitueerde den Hertoch op die voorgaende titel deſe Orde. Haren Colier was eenen bandt van goude Ovalen / t'ſamen verknocht met klepne goude Ringen/ d'een inhebbende klepne goude rocden/ t'ſamen gebonden in een Goudtſmits ſmeltkrotſken/ ſtaende op vlammen van vper/ d'ander deſe woorden / DOMINE PROBASTI ME. De Simbole ofte bedupdeniſſe/ dat ſy in allen tegenſpoet moeſten ſtantvaſtich blyven/ met den anderen in vriendtſchap ende eenigheyt leven. Onder aen hinghen twee Engelen in een Ovael/ vaſt houdende een Relique van goudt en criſtal/ daer in hem vertoonden dry droppelen bloets/ omvangen met deſe woorden: NIHIL HOC TRISTE RECEPTO. d'Orde was geconfirmeert by Paulus V. De Ridders twintich in ghetale.

De Order S^te. Mariæ Redemptionis Captivorum, oft, de Mercede, oft; S^te. Mariæ de Miſericordia.

XC. Den inſtelder van deſe Orde/ is geweeſt den Koninck van Arragonien/ Jacobus den Verkrijger/ Victor ſeu Expugnator, beneffens hem Petrus de Nolaſque / eerſten Generaelmeeſter deſer Orde / met Pieter Rapmondus Pennia Fortius/ een vermaerdt ende Heylich man/ van d'Orde der Predicaren/ 't jaer is anno 1223. Die plaetſe der inſtellinge/ Bercelona. d'Oorſaecken/ I. Die Mooren/ Hiſpanien ſeer onvry maeckende / lepden vele Chriſtenen gevangenen ſoo te water als te lande in ſlavernye / in de welcke vele verſaecken Chriſtum en ſyn geloof/ tot groote ſchande der Chriſtenen: die H. Moeder ons Heeren (als ſy ſchryven) om deſer oorſake/ heeft op eenen nacht door openbaringe aenden Koninck/ ende de voorſz. Nolaſque/ en Rapmonde te kennen gegeven/ datmen ſeer aengenamen dienſt om haren ſoone ſoude doen/ indien men een Orde inſtelde / tot die verloſſinghe der ghevangenen; d'welck alſo is geſchiet 10. Auguſti/ inde Cathedrale Kercke van't H. Cruys tot Bercelona. Die II. oorſaecke is geweeſt/ dat Jacobus gevangen zynde tot Carraſona/ in't bedwanck van Simon/ Grave van Montfort/ aldaer proevende 't verdriet der gevangeniſſe/ ſoude geloft gedaen hebben/ ingevalle hy verloſſinge bequam/ en in ſyn vaders Ryck geſtelt/ dat hy ſoude oprechten ter eeren vande H. Maget Maria/ Ordinem Redemptionis Captivorum. Aen de Broeders is gegeven den Regel S^ti. Benedicti/ gelyck blyckt uyt 't formulier haerder profeſſie. Ego Frater N. Miles Ordinis St. Mariæ de Mercede, facio profeſſionem & promitto obedientiam, paupertatem, caſtitatem obſervare, Deo vivere & comedere ſecundum regulam B. Benedicti, & in Saracenorum poteſtate, ſi neceſſe fuerit, ad redemptionem Chriſti fidelium detentus manebo. Soo dat yemandt onder haer/ door gebreck van middelen/ niet en konde verloſſen een Chriſten ſlave/ uyt handen van d'ongheloovige/ ende hem ſach door deſperatie / ende miſhandelinge/ van ſyn geloof te verballen/ was gehouden de plaetſe van den ſlaef te ſuppleeren / ter tyde ende wylen hy den Meeſter van den ſlaef voldaen hadde / 't welck was een ſonderlinghe liefde/ ende (indien daer nu

eenighe

eenighe diergelijck is) wepnich te vinden. Haer habijt was een wit kleedt/ met de wapenen van Arragon ende Cathaloinge. d'Order is ghecanoniseert bp Gregorius IX.

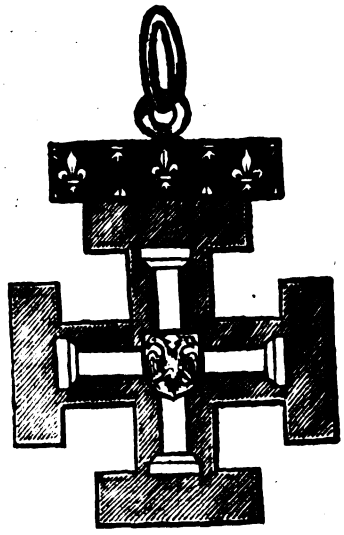
d'Order van de Heeren van St. Ian Baptist van Ierusalem, gheheeten Hospitaliers, oock Ioanniten.

XCI. Onder alle de voorgaende Ridderlijcke Orders/ is ghene van de minste d'Order van St. Ian van Jerusalem / is begonst anno 1104.

d'Oꝛſaeck / is eenen Gerardus / of die Malphitaenſche kooplieden / die voꝛ 't veroveren van Jeruſalem / hebben van den Koninck van dien lande verlof ghekreghen / om volghens hun devotien ende pver / te mogen ontrent den H. Grave / Hoſpitalen maecken / om die arme ſiecken / ende Pelgrims te ontfanghen / d'welck hun vergunt zijnde / hebben hun gheheel ghebouw / ende familie opghedꝛaghen aen den H. Jan Baptiſt. Waren verobligeert te ontfanghen upt liefde alle die quamen om 't Heylige Landt te beſoecken / haer te conboperen ende beſchermen teghen d'Arabiers en ongheloovighe. Dꝛaghen eenen ſwarten mantel / met een wit Cruys achtkantich / teecken haerder ſupverheydt / ende de acht Godtzalicheden / waer nae ſy trachten. Nꝛemen hunne Overſten / Magiſtros Militiæ, dat is een Grootmeeſter van Krijghshandel: van welcken den eerſten (alſoo Gerardus / die voꝛ 't innemen der Stadt Jeruſalem deſen titel niet ghevoert en heeft) ghehouden werdt Raimundus de Podio / een Flozentiner. Voldoen hun Gheluyden met Pater Noſter ettelijcke repſen te leſen / zijnde van d'Oꝛder van St. Auguſtijn: Ghelooven getrouwighept / onderdanighept / ende ſupverheyt: Zijn ghehouden ſelfs te ſtrijden teghens d'ongheloovighe: Hunne oude krijghslieden dooꝛ ouderdom onbequaem / van te vooꝛen vailliant teghen hunne vpanden / wooꝛden in verſchepden Landtſchappen ghelonden / met bevel omme hunne landen ende hupſen te regeeren / Comminendatooꝛes ghenaemt. Paleſtina verlooꝛen zijnde / in Europam ghekomen / hebben met gheweldt ghewonnen Rhodos / d'welck ſy behouden hebben 214 ſaren / van daer verplaetſt naer Malta / 'twelck ſy 'tſedert altijdt vailliantelijck hebben ghedefendeert. Tot deſe Oꝛdꝛe moghen gheen onedele perſoonen genomen wooꝛden / noch die daer zijn van Mahomet / Mooꝛen / oft Joden afkomſte. Inſghelijcx gheen onechte / oft perſoonen beneden hun achthien ſaren / uptghenomen ſes / 'twelck is 't pꝛivilegie des Grootmeeſters.

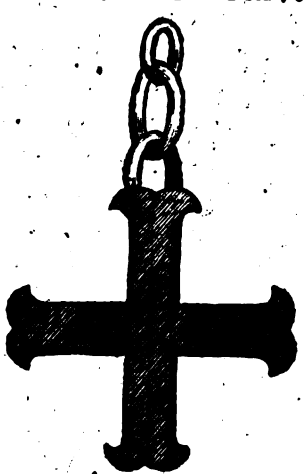
d'Order der Duytſcher Heeren, oft, Porte Croix.

XCII. Aengaende deſe Oꝛder / en hebben die Duytſche natie niet minder willen weſen / als die Italianen / Spangiaerden / oft Franſche / die nu hunne Oꝛdꝛes hadden. Waer over ſyn begin heeft / anno 1191. Die Oꝛder van Duytſcher Heeren wooꝛdt genoemt Oꝛder der Duytſcher Heeren / Ridders vande Maget Maria / *Porta Croix*. Aengaende den naem vande Ridders van de Maghet Maria / dien voeren ſy van hunne Kercke ende Hoſpitael / die welcke ter eeren Marie waren gebouwt. Wooꝛden ghenaemt Duytſche Heeren /

Heeren / ofte Ridders / om dat in 't begin een Wet ghemaeckt is dat alleen Duytschen in dese Orden souden aengenomen werden van Edelen geslachte. voeghden 't *Rosarii* by haer tepcken / 't welck sy rondtom haer Cruys droegen; ende uyt die reden gheheeten Marianes / oft / *Porte Croix*; haren oorspronck wordt toegeschreven aen sommige Burgers van Bremen en Lubec / ten tyde Henrici V. anno 1191. in de belegeringe Ptolomaidis / oft Arconis / andere vroeger / anno 1119. korts naer het overgaen van Jerusalem aen de Christenen / by seeckeren Duytsch / ende andere van hun natie / die daer woonden. Welcken Duytsch / wesende ryck ende machtich van middelen / hielde een liberael huys / ontfangende als in een Hospitael / alle passagiers ende Pelgrims die gingen naer Jerusalem / soo dat hy ten laetsten daer aen bouwde een schoone Kercke / die hy toeeygende de Maget Maria / erigeerde dese Orde / bevestight door den Paus Celestin den III. (volgens de Brieven de date anno 1192. 22 Febr. Romæ) ende Henrick den V. Desen Paus heeft dese Orde vergunt te draghen / niet alleen een witten mantel / maer ook eenen schuldt van de selve verwe / met een swart Cruys op beyde *Porte Croix*. Professeren den Regel van S^t. Augustyn. Last ende hun ampt was / naer d'exempel van de Templiers / te logeeren Pelgrims / ende siecken van hunne natie; door al te vechten voor den Geloove tegens d'ongeloovige / gelyck d'Hospitaliers ende Tempel-Heeren: moeten dagelyck lesen binnen 24 uyren / 200 mael Pater Noster / Ave Maria / Credo. Staen onder 't ghebiedt van een Hooft / die sy noemen Maginum, oft / Summum Magistrum: Den eersten is geweest in 't beleegh van Ptolomais / Henricus à Walpot. In 't aennemen wierde die Novitien onder andere dese ghelofte gedaen: *Wir tragen euch wasser und brodt zue, und desz genuch, daer zue ein geringe kleydung euwer leben lang: wirt es besser, so habt irs auch: wyter sind wir euch nicht schuldich.* Verjaeght zynde / zyn vertrocken naer Ptolomaida / van daer ook door die Sarazenen verjaeght / zijn in Duytschlandt gekomen / ende anno 1227. ontrent 't achtste jaer Frederici II, den Paus Gregorius IX. daer toe consent benesens den Keyser Frederick draghende / door Conradus Hertoge van Mazolvien in Pruissen geropen / om 't selve met wapenen aen te tasten / d'welck sy soo manhaftelijck hebben gedaen / dat sy Pruissen ende Livonien overwonnen hebben / die ingesetenen tot den Christen gheloove / in alle stille zeden ghebracht; waerom sy ook Pruissens worden ghenoemt / maer om Livonien te conquesteren / hebben te hulpe ghehadt d'Orde Militiæ Christi, oft Ensiferorum.

d'Ordre van S^t. Salvator.

XCIII. Dese Orde van S^t. Salvator / is gheinstituweert binnen de

Stadt Montreal in Arragon / anno 1118. by Alphonſo Koninck van Spangien/ wanneer hy belich was uyt te roepen de Moozen ende ongheloovighe uyt Arragon ende Saragoſſa/ wetende wat voozdeel diergheliicke militaire Oyders andere Provintien byzochten: gheloovende oock Ridder die hem in de oozloghe wel comporteerde/ ſyn faveur/ ende aſſiſtentie op alle occaſien/ d'welck haer ſoo encourageerde / dat anno 1120. de Moozen ghenoodſaeckt waren die Landen te verlaten / in recompenſe van 'twelck den Koninck beneficeerde dese Oyze met groote middelen van landen.

d'Ordre van St. Jacob in Spaignen.

XCIV. Hoyende d'Oyder van St. Jacob/ naer dese ghetuyghen is begonſt anno 1170. wozden ghenoemt St. Jacobs Heeren/ ende byghenaemt de Spatha in Spaignen/ waer van d'eerſte Hooft is gheweeſt Petrus Ferdinandus. Wozdt oock ghenoemt/ d'Oyze van Compoſtella/ ende is ghe-approbeert van den Paus Alexander den III. Den oozſprouck werdt toeghe ſchreven by eenighe/ de Canonicken van St. Elou / welckers Cloofter by Compoſtella lach; die/ ſiende 'tvolck by hoopen/ uyt devotie/ van alle Landen in Chriſtenryck aldaer komen/ mids dy miraculen die aldaer ghebeurden / en de weghen (waer waren dooz Rotten / en onbepl mids de Moozen/ bouwden eenckere plaetſe om de Pelgrims te ontfangen / namentlijck/ dat van St. Marck in de vooyſtadt van Leon / dooz welck exempel/ andere met pver ontſteecken/ haer voorghden by dese Canonicken: ſoo dat ten leſten dooz de liberaliteyt van de Koninghen / ende indulgentien van Paulen/ ſy toenamen in goederen en ghetal van perſoonen/ dat ſy machtich waren in beyde de Conventen van Oviedo ende St. Marc / te wapenen een dupſent complete Lancien. Ja / noch hedendaeghs heeft dese Oyze ſes hondert Ridders / gheteeckent ſoo in tijde van vryede als oozloghe / op de hoyſte met een purper Crups / op de wijſe van een ghebeſt / quæ Militaris Spathæ Capulum exprimit. Doch al iſt saecke/ (ſeyt de (a) Hiſtoyze/) dat dese Oyze is ghefondeert te oozlogen tegens d'ongheloovige/ ſoo zijnder nochtans wepnighe die de Commanderyen ende die habijten tot dien eynde afkecteren; maer om te bekomen middelen ende reputatie onder 'kryghsvolck dooz d'ordinariſche reſidentie van dese Ridderen/ is ghegheven 'thups van St. Marc tot Leon. Den Meeſter deser Oyze is dooz gheheel Spaignen in grooten aenſien/ van groote macht / hebbende een jaerlijck inkomen van over hondert vijftich dupſent Piſtoletten.

a Mariana liv. 10. chap. 9.

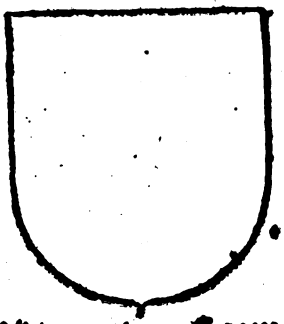
d'Ordre van Calatrava.

XCV. Van de Ordre van Calatrava / vinde dat die soude begost zijn anno (a) 1121. by Alphonsum Sanctum / soo andere / anno (b) 1158. hebben den naem van Calatrava / in de ghewesten van Toledo / upt voorsaeck de Mooren komende voor dese plaetse / ende die Ridders van den Tempel die refuserende te defenderen / twee Monicken van de Ordre van Cisteaux die aennamen te beschermen: door welckers manhaftichept andere geanimeert zijnde / deden de Mooren retireren / ende de plaetse voor hun behouden. Draghen een wit kleedt / met een groot roodt Cruys / ex ordinatione Benedicti XIII. die sich voor Paus hielde in Spaignen. Zijn bevesticht van den Paus Alexander de III. Prokiteren den Regel van Cisteaux. Anno 1540. door Paulus III. is die Ridders toegelaten eens te trouwen. Siet Maierne Hist. Hisp. liv. 9. Chap. 21. Item / Mariana Hist. Espan. Tomb. 1. lib. 11. Cap. 6. pag. 516.

a *Mariana.*
b *Onuphrius.*

d'Ordre van Scama.

XCVI. d'Ordre van de Ridderen van Scama in Spaignen / was ghefondeert by Johan den II. Koninck van Castilien / die dese Ordre in groote weerde hielde / doch mede te niete ghekomen.

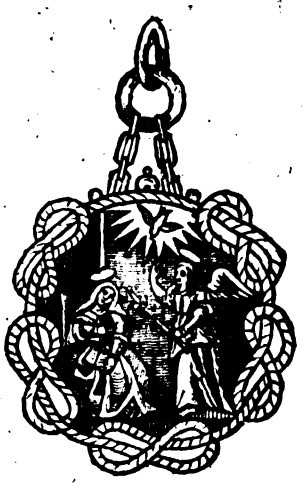
d'Ordre van La Calza.

XCVII. In imitatie van de Ridders van't Snoer / oft *Banda*, instituee-

den de Venetianen d'Oꝛdꝛe van de Ridders van *La Calza*. Niemant mochte van deſe Oꝛdꝛe weſen dan die was van Edelen bloede. Anno 1562. verkreghen de Ridders van deſe Oꝛdꝛe vele nieuwe pꝛivilegien. Haer tepcken was eenen bandt van goude/ daer onder aen hingh 't beeldt van S^t. Marc/ oft eenen vlieghenden Leeuw/ met deſe woꝛden: PAX TIBI MARCE, doch aen de ſeeckerhept deſer Oꝛdꝛe/ twijffelen ſommighe.

d'Ordre van de Annunciade, oft Boodtſchap.

XCVIII. Aengaende deſe Oꝛdꝛe van de Boodtſchap/ den naem is blijckelijck/ om 't beeldt/ 't welck deſe Ridders-Oꝛdꝛe draghen; ten anderen/ om dat den dach van hunne bpeenkomſte/ is den Feeſtdach van de Annuntiatie Mariæ/ op den welcken 't ghetal ende plaetſe der overledene Ridderen woꝛdt aenghevult dooꝛ den Pꝛince van Savopen/ de welcke 't hooft is van de veerthien Ridderen. d'Oꝛſaeck; Amadeus den IV, ghenaemt den Grooten/ hadde ontrent 't jaer 1319. op de Feeſt der Hemelvaert Mariæ/ vꝛomelijck Rhodum die Turcken ontnomen/ ende Chꝛiſto wederghegheven. Waer dooꝛ ghelchiet is/ dat die wapen van Savopen/ die een was met het Keyſerrijck/ (ghelchakeert tot noch toe met de Sarijſche Hertoghen/ van welcke die Voꝛſten van Savopen ghelpꝛoten zijn) tot loon ende pꝛijs hunder vꝛomighept aldaer bedꝛeven/ vermeerdert ende vereert is gheweeſt/ met den ſchildt der Hieroſolimitaenſche Heeren van S^t. Jan/ te weten/ een ſilver Cꝛups/ in een roodt veldt/ ende dat ten verſoeck der ghedachte Ridderen/ die daer naer met het Eylandt Rhodos zijn begiftight gheweeſt van den Keyſer van Conſtantinopolen/ ende ghenoemt Ridders van Rhodos/ welck veroveren Rhodi heeft oock oozſpꝛonck gheghheven aen de vier letteren F. E. R. T. noch hedenſdaeghs den Voꝛſten van Savopen in ghebꝛuyck/ bediedende/ Fortitudo ejus Rhodum tenuit. *Sijne ſterckte heeft Rhodum bewaert*. Deſe vꝛomighept van Amadeus den IV, heeft Amadeus den VI. willen eenwich maecken/ dooꝛ 't inſtellen van een Ridderlijck ghelellchap/ ter eeren van de Enghelſche Boodtſchap. Daer toe verkieſende veerthien van de Edelſte mannen/ ende elck van dien begiftende met eenen gouden Halſbandt/ met ſommige ſchildekens met Minneknoopen aen een ghehecht/ hebbende 't voozgemelde Marckſchrift Amadei Magni F. E. R. T. onder upthanghende het beeldt der Maghet Mariæ/ daer ſp van den Enghel ghegroet woꝛdt. De plaetſe hunder bp-eenkomſte/ is de Kercke van 't hups der Chartroiſen Petræ Caſtri/ in Savopen/ gheſticht bp Amadeus den VI, om dat de Religieuſen aldaer ſouden ruſtelijck bidden

bidden vooz de zalichept deser Ozdze; ende dat die Ridders jaerlijcx souden op den Feestdach van de Annontiatie Mariæ/ aldaer verschijnen/als voozsept is. Haer ghetal is 14. met het Hooft 15. ter eeren van de vijfthien misterien der Heyligher Maghet.

d'Ordre van St. Andries.

XCIX. d'Ozdere van St. Andzies in Schotlandt/ was gheinstitueert bp den Koninck Hungus/ als hp overwonnen hadde Athelstan/ Koninck van Engelandt: wierden ghenoemt de Ridders van St. Andzies/ ook de Distel. Hadden eenen bandt van goudt/ vol knoopen/ waer in waren ghe-knoopt Distel-blommen/ met het merckwoozdt/ NEMO ME IMPVNE LACESSIT, alluderende op 't steecken der Distelen. beneden daer aen ghehecht het beeldt van St. Andzies/ houdende spn Cruys vooz hem/ onder aen hanghende: welck Cruys/ hp sepde/ hem verschenen was in de Lucht/ vooz de bataillie/ ende upt die redene/ tot ghedachtenisse van die victozie/ dooz de merite van dien H. Apostel/ begheerde den Koninck 'tselve Cruys op spn wapen soude ghesneden wozden/ ende ghevoert in de baendelen van spn Legher/ dat sp allnoch religieusheyt observeren.

d'Ordre

d'Ordre van 't Gulden Vlies.

C. d'Ordre van de Ridders van den Gulden Vliese/ is ghefondeert by Hertoch Philips van Bourgondien/ toeghenaemt de Goede/ tot Brugghe anno 1429. 1 Januarij/ den dach van syn houwlijck met Elizabeth/ dochter des Koninck van Portugael. d'Oorsaeck/ is de liefde die hy droegh tot

Digitized by Google

den Edelen ſtandt ende Ordre van de Ridderlijcke weerdighept / door die welcke mochte in ſtandt gheſtouden werden 't Catholijck gheloove. Beſcherme die Heplighe Kercke/ gherusthept/ ende welvaren der Republijcke bewaert. Gaf haer den titel van Gulden Vlies / tot alluſie van Gedeons Vlies/ 't welck bevestighen d'oude tapijten van Philippus/ die noch jaerlijcx S. Goelen tot Bruſſel worden uptghehanghen. Geliet ſchijnt / dat deſe Ordre ſoude by hem weſen ingeſtelt/ in faveur van ſeeckere ſchoone Dame binnen Brugghe/ die hy beminde; dragende een kleedt ghevoert met Schapen vellen/ in imitatie van den ghevallen Couſebant van de Gravinne van Hall burrp in Engelandt. Andere dat de vruchtbaerheydt van 't landt dat den goeden Hertoch belat/ hem dede nemen 't Gulde Vlies van Jaſon/ waer van eicke letter begrijpt een van de vijf maenden/ binnen alle de welcke de vruchten aldaer vergadert werden/ namentlijck:

J ulius.
A uguſtus.
S eptember.
O ctober.
N ovember.

Doch 't waerſchijnelijckſte/ die ſegghen deſe Ordre by hem te zijn ingheſtelt / met intentie te gaen oorloghen teghen de ongheloovighe in Syrien/ ende te conqueſteren 't landt van Judea/ waer toe hy grootelijcx gheneghen was/ ende ghedaen hadde ghelofte/ beneffens vele van de Groote deſer Nederlanden/ op de Feſtine binnen Rijſſel/ 1453. waer de Hiſtorie van Jaſon inſghelijcx wierpe verthoont. 't welck ſyne oorloghe teghen die van Gent/ ende ander affairen/ empeſcheerden. De ghelofte die hy dede/ was deſe:

(a) *Je voue tout premierement à Dieu, mon Createur, & à la glorieuſe Vierge Marie, ſa Mere, en apres aux Dames, & aux paiſans, que ſi le plaiſir du tres-Chreſtien, & tres victorieux Prince, mon Seigneur le Roy, eſt de prendre Croiſée, & expoſer ſon corps pour la deffence de la Foy Chreſtienne, & reſiſter à la damnable empriſe du grand Turcq, & des infidelles, ainſi lors je voue loyale enſeigne de mon corps, je la ſervtray en ma perſonne, & de ma puiſſance audit ſainct voyage, le mieux que Dieu m'en donnera la grace. Et ſi les affaires de mon dict Seigneur le Roy eſtoyent tels, qu'il n'y peut aller en ſa perſonne, & ſon plaiſir eſt d'y commettre aucun Prince de ſon ſang, ou autre Seigneur, chef de ſon Armée, je à ſon dit Commis obeïray & ſervtray audict ſainct voyage, le mieux que je pourray, & ainſi que ſi luy meſme en eſtoit en perſonne. Et ſi pour les grands affaires il n'eſtoit diſpoſé d'y aller, ne d'y envoyer, & qu'autres Princes Chreſtiens à puiſſance convenable empreunent le ſainct voyage, je les y accompaigneray & m'employeray avecques eux à la deffence de la Foy Chreſtienne, le plus avant que je pourray, pourveu que ce ſoit du bon plaiſir & congé de mon Seigneur le Roy, & que les Païs, que Dieu m'a commis, & Gouverneur, ſoyent en paix & ſeureté. A quoy je travailleray, & me mettray en tel devoir de ma part, que Dieu & le monde, cognoiſtront, qu'à moy n'aura tenu, ne tiendra. Et ſi durant le ſainct voyage, je puis par quelque voye ou maniere que ce ſoit, ſçavoir ou cognoiſtre, que ledict grand Turcq ait volonté d'avoir à faire à moy, corps à corps, je pour ladicte Foy Chreſtienne le combattray, à l'ayde de Dieu toutpuiſſant, & de ſa treſdouze Vierge Mere; leſquels j'appelle touſiours en mon aide. Faict à Liſle, le 17 jour de Fevrier, l'an de l'incarnation du noſtre Seigneur, mil quatre cents cincquante trois. Seigné de ma main*, Philippe. Ende soo naer hem / *Monſieur de Caraloi, de Cleves, de*

a Siet O. de la Marche, chap. 30. pag. 439.

Raveſteyn deſpous, *de Charny*, *de Chimay*, *de Crequy*, *de Haubardin*, *de Briges*, ende andere/ die hem alle met eenighe Edelhupden beloofden te dienen op haer eyghen boyſe. Soo dat dese inſtellinghe ſonder konnen gheweeſt zijn eene Goddelijcke inſpiratie van booyſeggynge/ dat in plaetse van te conquesteren 't heylighe Landt by hem/ dooy de nakomelinghen van dat houwelijck (als Jaſon dooy Medea) 'topzechte Gulde Vlies ſoude gehaelt werden over Zee/ 'twelck ten tijde van Keyſer Carel V. (wiens over-ouc-Groetvader hy was) is ghelchiet. Want onghetwijfelt/ Godt beminnende deſen Pzince/ waer over hy hem oock maeckte by de weereldt aenghenaem/ ende ghenegen tot Goede; heeft hem in ſyne nakomelinghen willen zegenen/ ende ontdecken dat opzechte Gulde Vlies van Peru in de Weſt-Indien/ ſoo langhe dooy de booyſienighept Godts verboyghen gebleven/ tot welſtandt ende gelucx van dat huys/ ende eerſt ontdeckt/ doen hy 't Keyſerrijck ende de Koninckrijcken van Spangien ende Indien beſat. Al 'twelck mede upt de circumſtantien/ ſoo van de Hiſtoyie van Jaſon/ als inſtellinghe/ Collier/ ende merck-teecken deſer Ridderlijcke Oyder/ 'tverſlaen van ſoo vele bzutalen in 't conqueſteren van de Indien ſouden konnen gillen/ dat by het Gulden Vlies/ ghehaelt over Zee/ werdt vermeynt den rijckdom der mineralen/ende ſeer fijne wolle van de overgroote menichte van Schapen in die nieuwe ghevonden Weereldt/ waer in 't Gulden Vlies beſtaet/ welcke ſchatten booy dat huys zijn gheweeſt ende noch zijn/ Pretium non vile laborum, 't Ghetal der Ridderen is in den eerſten gheweeſt/ boven 't hooft/ d'welck was Philippus/ ende nu ſyne nakomelinghen/ de Koningen van Spangien/ 24. daer naer noch ſes. maer anno 1516. van Carel V. tot Bzuſſel vermeerdert tot 52. Den Collier die deſe Ridderen dzaghen/ is van goudt te ſamen ghedoeght/ met des Hertoghs teecken/ weſende een dperſlach/ ende twee dperghevende Lanceſtocken/ krupsweeghs over een legghende/ met een Gulden Vlies daer aen hanghende. Sweeren den Boyſt getrouwighept/ om 't landt te beſchermen/ ende die Chziſten religie te handthaven. Hebben eenen Cancelier/ Thezaurier/ *Roy d'Armes*, ende eenen Griffier/ de welcke Rechters zijn van alle debatten der Ridderen/ ende crimen/ etc. Den Feeſtdach van S^t. Andries/ is den dach van hunne ſolemnitept/ duyzende dzye dagen lanck: den eerſten dach zijn hunne habijten roodt ſcharlaken tabbaerts/ met mantels ende rolcapzoenen van 't ſelve/ in teecken/ dat de zalichept bekomen is dooy bloedtvergieten: den tweeden ſwart/ over d'afgeſtozven Ridders van die Oyder: ende den derden wit/ ter eeren van de H. Maghet Maria.

d'Ordre

d'Ordre van Cyprus.

CI. Naeſt dese Ordre/ is d'Ordre van de Ridders van Cyprus/ ghefondeert bp't Hups van Lusignan / dat soo veel Koninghen ende Princen aen Christenrijck ghegheven heeft. Haer Blason was een bandt van goudt/ in forme van een Koorde/ gemenght met letters S, in groote characteren/ met een swaerdt onder aen hanghende/ de lemmer van silver/ ende den hecht van goudt/ met dit woordt: Povr loyavte' maintenir, om de Ridderen te animeeren ende te onderwijsen / dat sy geen occasie mosten laten passeeren/ om haer manhaftich ende couragieus te thoonen / tot welcken eynde 't Kapier ghedraghen werdt/ ende onder malkanderen schuldich waren te onderhouden eendracht ende vriendtschap / tot beschermingh des Vaderlandts; die letter S, betreckende Silentie by de oude Romeynen: andere segghen/ dat den bandt was een ronde Koorde van witte zijde / t'samen ghevlochten met Minnestricken / tusschen beyde de letters S ende R, van fijn goudt: 't Swaerdt onder aen hanghende/ in een Ovael/ ombangen met dese woorden; Secvritas Regni.

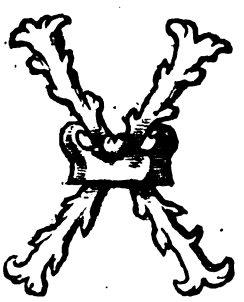
d'Ordre van St. Michiel.

CII. Niet minder als de voorgaende is d'Order van S^t. Michiel in Vranckrijck/ ghefondeert anno 1469. te Amboise/ by Louys XI. De Ridderen hebben eenen bandt van goudt/ met Schelpen aen malkanderen vast/ met dit merckteecken; Immensi tremor Oceani, onder aen't beeldt

van den Arch-Enghel / naer 't exempel ſyns vaders Carel VII, die 't ſelve beeldt hadde in ſyn vaendel / doende ſyne inkomſte binnen Rouaen / upt oorſaeck hy gheſien hadde (op een miraculeuſe wyſe) dien Enghel / op de brugghe van Orleans / ten tyde van de belegheringhe by d'Engelſche. In't eerſt waren de Ridderen maer 30 inghetale / en van de principaelſte huyſen in Vranckryck maer nu ſoo veel als den Koninck ghelieft / die haren Grootmeeſter is. De Ridderen toeghelaten tot deſe Orde / verbinden hun by byſondere ghelofte den Koninck te onderdanen; ende niemandt en wordt upt deſe verſtooten / ten zy om crimen van ketterye / ofte van ghelchender Overheyt / ofte om dat hy heeft ſyn plaets ghequiteert in oorloghe / ofte door bloohept is gaen loopen. Soo wanneer yemandt van de Orde overleden is / ſoo wordt die opene plaetſe verlien by lotinghe; dien die plaetſe behalt / wordt by den Prince ontfanghen met deſe woorden: d'Orde ontfanght u voor *Frere* ende Compagnon / waerom zy u begift met deſen bandt. Godt gheve dat ghy den ſelven langh mocht dragen. Tot teycken van vrientſchap / ſoo kuſt hy d'andere Chevaliers. d'Orde heeft ſynen Cancelier / Thezorier / Stockdraegher ende Griffier / die aenteeckent die namen der Ridderen / ende vrome daden der ſelver. Die Koningheu begiftighen oock vreemde Princen met deſe Orde / in teecken van vriendtſchap / die welcke willende de ſelve breecken / ſeynden d'Orde wederom / om van den eedt ontſlaghen te weſen.

d'Ordre van 't Bourgondies Cruys.

BARBARIA.

CIII. Keyſer Carel de V. inſtitueerde de Orde van 't Bourgondies Cruys / op Ste. Magdalena dach / anno 1535 / binnen Tunis / als hy ſyne victorieuſe entree dede / ende reſtaureerde Muloalles in de Croone van Tunis / die hem den Zeeroover Barbaroſſa hadde ontnomen / tot recompenſe van manhaftichept / die hem in die conqueſte gheaſſiſteert hadden. De Ridders droegen eenen mantel / daer op ſtondt een Bourgondies Cruys / gheliſck Carolus ghewoon was te voeren in den oorloghe / beſtaende in twee knoopachtighe ſtocken / gheſkelt en *Sautoir*, ter ghedachtenisſe van St. Andries / Patroon van dat huys / waer by ghevoeght waren een vyerſtael / d'welck vyer ſloegh upt een kepe / met deſe Inſcriptie; BARBARIA.

d'Ordre

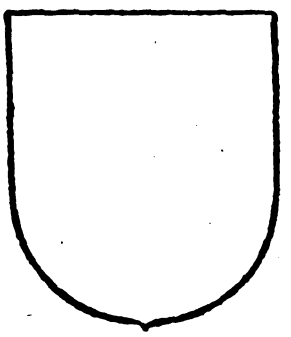
d'Ordre van den Heyligben Gheest.

CIV. Hopende d'Ordre van den H. Gheest/ den instelder is gheweest Henr. III. Koninck van Vranckrijck ende Polen: 't Jaer 1579. den dach/ eersten Januarij: de plaetse der instellinghe/ Parijs. d'Oorsaeck/ de weldaden hy hem van Godt ontfanghen/ zijnde beyde op dien dach ghewoorden

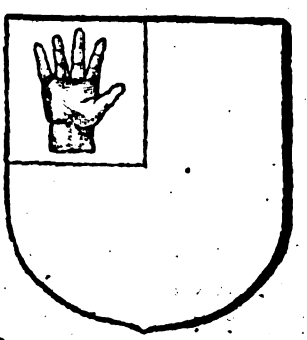
Koninck van Polen/ van Vranckrijck/ ende oock gheboozen. Aen de Ridders is ghegheven eenen ſwarten fluweelen mantel/ overzaept met Lelpen ende vlammen/ ghebozduert van goudt ende ſilver/ inſgheliker eenen bandt van goudt/ doozwzocht met ghelijcke Lelpen en vlammen. Den Koninck is Oppermeeſter/ die welcke eedt doet/ 't Rijck ende ſpn leven te waghen vooz 't Catholijck gheloof. De Ridderen/ doen ghekaeſden eedt veerdich te weſen om 't Roomſch Catholijck gheloof vooz te ſtaen/ ende nopt tegen den Koninck wapenen aen te nemen. De Ridders 26.

d'Ordre van de Ronde Tafel.

CV. Anno 516. Arthur/ Koninck van Engelandt/ verdzeven hebbende die Saxen/ ende verſchepden andere natien/ tot recompenſe van die haer in die oozloghe recht manhaftich hadden ghedzaghen/ creeerde 24 Ridderen/ ghenaemt Ridders van de Ronde Tafel/ upt oozſaeck den Koninck (bevindende haer eer ende deughden te weſen van egale merite/ ende om te ballanceren ſpn faveur en ghelegghenthept bp ghelijcke pzopoztie) ozdineerde ghemaeckt te werden een ronde Tafel/ waer aen deſe Ridderen op Triumphdagen in 't ronde bp den anderen ſaten/ wechnemende daer dooz alle jalouſie van pzæcedance/ om dies te beter alle eenighept ende Bzoederſchap te onderhouden. Sommighe zijn van opinie/ dat deſe bp-eenkomſte meer is gheweeſt een ozdinaris ghebzupck in die tijden onder die Grooten/ (om wech te nemen alle occaſie van querelle/ die dooz het vooz ofte naer-ſitten ſonde moghen ontſtaen) dan een Ridderlijcke oft militair Ozde: jae/ om ghelijcke redenen/ ſchijnen hedenſdaeghs de ronde tafelen meer ende meer in ghebzupck te komen. Petrus Olivarius verhaelt/ dat eertijdts om dit voozſitten onder den Adel in Vrieſlandt/ ſulck een oneenighept ontſtont/ (mudts eick de eerſte wilde weſen/ ende upt dier oozſaeck pzetendeerde 't hoogh-epnde in de Kercke) dat ten leſten pder in ſpn Parochie een epghen Kercke dede maecken; ende dat upt deſe redenen ſoo veel Kercken aldaer ghevonden werden.

d'Ordre van de Baroneets.

CVI. De Ridderlijcke Ozder van de Baroneets/ is ghefondeert bp den Ko-

Koninck Jacobus/ in't neghende jaer synes Rijcx/ wanneer hy het Koninckrijck van Yerlandt hadde gheheerlijck door de wapenen onder syn ghebiedt/ ende verdreven de Rebellen uyt de Provintie van Ulster. 'tWoornaemste deser Order is/ dat dese eer niet en is personeel als de dignitept van alle andere Ridderlijcke Orders/ maer hereditair op den oudsten soon/ ghekomen zijnde tot den ouderdom van 21 jaeren/ als wanneer hem 'tselve Ridderschap werdt ghegheven. Haer Blason is 't wapen van Ulster/ zijnde een bloedighe handt in een silver veldt/ dat sy en haer; descendenten voeren in den eersten hoeck hunder wapenschildt.

d'Ordre van de Banneretz.

CVII. 't Eerste ghebruyck van de Ridderen te creeeren Banneretz in dat Rijck/ 'twelck altijdt ghelschiede in 't veldt onder 'sConincx Standaert/ werdt by hun toeghelschreven haren Koninck Eduart den derden/ ende ghehouden tweederhande. d'Eerste/ die by den Koninck selfs/ oft synen successeur in presentie des Koninex/ onder den grooten Standaert by openbaer oorloghe ghecreeert werden/ ende de precedance nemen voor jonghers soonen van Burchgraven/ Baronnen/ ende Ridderen Baronets in dat Rijck. De tweede/ die van den Generael van 't Legher/ ofte van pemandt anders door last ende commissie des Koninex/ dese eere ontfanghen/ ende gaen voor d'ordinaris Ridderen/ ende beneden Baronetz. De ceremonien in 't creeeren van beyde/ zijn dese: Den Ridder/ die dese eere sondt te ontfangen/ wierde gebroght voor den Koninck oft Generael/ tusschen twee Ridderen/ dragende syn *Pennon*, oft een Baniere/ opghevouwen. Waer naer in presentie van alle den Adel en Officieren van 't Legher/ den Koninck oft Generael by den Herault werde aenghesproocken in deser voeghen: Dat syne Majesteyt/ midts d'afkomste/ merite/ dienght/ ende middelen van desen Ridder/ om te konnen onderhouden dien staet/ souden ghelieven af te snijden de steerten van 't *Pennon*, oft de Baniere te ontvouwen/ ende alsoo den Ridder te advanceren tot den staet van Banneret. d'Exempelen van 't afsnyden hier naer/ van 't ontvouwen by den Prince/ is een speciael exempel in Froissard van Sir Johan Chaundos/ die by Prins Eduart/ (toeghenaemt de Swarte/) ten bywesen van Don Pedro/ Koninck van Castilien/ voor de bataillie van Nabarret/ dese eere ontfingh/ ende by den Prince ontvouwen wierde syn Baniere/ by den Generael van 't Legher/ dat van Sir Thomas Trivet/

die

die deſe dignitept verkreegh van den Grave van Buckingam/ jonger broeder van den Prince Edoart de Swarte/ ende ſoon van Koninck Edoart den III. voor de bataille te Teroane/ teghen den Hertoch van Bourgonien/ broeder van Koninck Carel de V. van Vranckrijck. De woorden hy (a) Froiſſart van hem/ zijn deſe: *Et premierement Meſſire Thomas Trivet apporta ſa Bannier tante enveloppée, devant le Conte de Bourgignon, & luy dict; Mon Seigneur, s'il vous plaiſt, je deſvelopperay aujourd'huy ma Banniere: car Dieu mercy, j'ay aſſez de revenue pour maintenir eſtat comme à la Banniere appartient.* Waer op den Grave antwoordende; *Il nous plaiſt bien*; nam de Baniere ende gaf hem de ſelve weder in handen/ ſeghghende; *Meſſire Thomas, Dieu vous laiſſe voſtre pleux faire cy & aultre part.* Meſſire Thomas ontvouwen hebbende ſyn Baniere/ gaf de ſelve aen een van ſyn beſte vertroude ſchildeknapen/ ende quam alſoo in de avantguarde.

a Second. volume, fol. 55.

Niemandt beneden Ridder/ werde eertijdts by ons ende in Vranckrijck met deſen titel van Banneret vereert: de dignitept verepſchte 'ghevoech van 25 Edellupden ten minſten: was hereditair/ ende ghevoeght by de Leenen/ als Hertoch/ Marquijs/ etc. Directie ofte 'tverheſ beſtont in 't overgheven van 't *Pennon*: de ſteerten afghheſneden/ ok de Baniere ontvouwen/ als de dignitept van de Vaen-leenen/ oft feuda, vexillaria van Provincien/ oft andere territozien in 't oude Keyſerrijck: ſoo dat de eyghenſchap van Banneret/ meer is gheweeſt een weerdighept/ die maeckte ſulcke Ridderen van ſtaet de Baronnen ghelijck/ dan een Ridderlijcke Orden. Sulcke feudale Bannerets oft Baenderheeren/ wierden ghecreeert by de Hertoghen van Bourgognien. d'Crempelen beyde van 't verheſ ende erectie/ met 'taſnijden van 't *Pennon*, ſien wy in Olivier de la Marche/ van Louijs *de Vieville*, Seigneur de Sains/ ende Jaecques Mouton/ Seigneur de Harchies in Henegouwe/ by Hertoch Philips in 't Legher van Rupelmonde/ in d'oorlogh teghens die van Gent/ anno 1452. *Là veux-je*, (ſoo zijn ſyn (b) woorden) *Meſſire Louijs de la Vieville, Seigneur de Sains, relever Banniere, en elle preſentant Roy d'Armes de la toiſon d'or? Et ledit Meſſire Louijs tenoit en une lance le Pennon de ſes plaines armes, & dict ledit toiſon: Mais, tres redouté & ſouverain Seigneur, veyci voſtre humble ſubject, Meſſire Louijs de la Vieville, iſſu d'ancienne Banniere à vous ſubjettée, & eſt la Seigneurie de leur Banniere entre les mains de ſon aiſné: & ne peut ou doit ſans meſprandre porter Banniere quant à la cauſe de la Vieville, dont il eſt iſſu: mais il a par partage la Seigneurie de Sains anciennement, terre de Banniere. Pourquoy il vous ſupplie, (conſideré ſa nobleſſe de ſa nativité, & les ſervices faicts par ſes predeceſſeurs) qu'il vous plaiſe de le faire Banneret & le relever en Banniere, & il vous preſente ſon Pennon armoyé, ſuffiſſamment accompaigné de vingt cinq hommes d'armes pour le moins, comme eſt & doit eſtre l'ancienne coſtume. Le Duc luy reſpondit, que bien fut il venu, & que voulontiers le feroit. Si bailla le Roy d'Armes un couteau au Ducq, & prit le Pennon en ſes mains: & le bon Duc, ſans oſter le gantelet de la main ſeneſtre fit un tour au tour de ſa main de la queue de pennon; & de l'autre main coupa ledit Pennon, & demeura quarré, & la Banniere faicte, le Roy d'Armes bailla la Banniere audit Meſſire Louijs, & luy dict; Noble Chevalier, recevez l'honneur que vous faict aujourd'huy voſtre Seigneur & Prince, & ſoyez aujourd'huy bon Chevalier, & conduiſez voſtre Banniere à l'honneur de voſtre lignage. Ainſi fut le Seigneur de Sains relevé en Banniere, & preſtement ſe preſenta à Meſſire Jaques, Seigneur de Harchies en Hainaut, & porta ſon Pennon ſuffiſamment accompaignée de gens d'armes, ſiens, & d'aultres qui l'accompaignoyent. Celuy Meſſire Jaques requit à ſon ſouverain Seigneur comme Comte de Hanaut, qu'il le fit Banneret en la Seigneurie de Harchies. Et à la verité bien luy devoit eſtre accordé, car il eſtoit un treſvaillant Chevalier de ſa perſonne, & avoyens luy & les ſiens honorablement ſervy en toutes guerres. Si luy fut accordé, & fut faict Banneret celuy jour le Seigneur de Harchies,*

b Liv. 1. chap. 25. pag. 364.

Digitized by Google

Harchies, & de ces deux Bannieres je fay difference d'autant que l'un relevé ſa Banniere & l'autre entre en Banniere, & tous deux ſont nouveaux Banneretz celuy jour comme dict eſt.

't Boeckxken *La diviſion du Monde* ſepdt/ deſe dignitept van Banneret te verepſchen 'tgevolgh van 50 Edelen. *Pour faire un Chevalier Banneret* (ſo zijn de woorden) *c'eſt quant il à longuement ſuivy les guerres, & qu'il à aſſez terres & revenu tant qu'il peut tenir & ſouldoyer cinquante gentils hommes, pour accompeguer la Banniere, lors il peut licitement lever ladicte Banniere, & non autrement, car nul autre homme ne peut porter Bannier en battaille, s'il n'a cincquante hommes preſts pour batailler*: van gelijcken Geſta Romanorum; *s'il n'a cincquante hommes d'armes & les archeries & les arbaleſtres que y appartient.* *A Paris 1565. Pag. 65.*

Soo dat deſe perſoonen/ midts d'oude ghemeenſchap van de Bannerets met Baronnen/ 'tgevolgh van Edelen/ 'tſuppozteren hunder wapenſchildt/ ende den ſelven te voeren in een vierkante Banniere/ 'twelck niemant upt kracht van eenighe dignitept/ die niet en is officiable/ ende relatijf tot den oozloghe/ beneffens Heeren/ Baronnen/ en ſulcke als meerder zijn als Baronnen vermocht te doen/ als anderſints/ wierden bp ſommige ghetituleert (a) Baronnets/ als die hadden een titel wepnich minder dan Baron.

a *Bert d'Argentr. Hiſt. de Bret. lib. 1. cap. 13.*

d'Ordre van den Couſebant.

CVIII. Den Fondateur van deſe vermaerde Ozder van den Couſebant/ is gheweeſt Koninck Eduard den III. 'tjaer (b) 1350. andere (c) 1344. Den Patroon S^t. Jozis/ den welcken hp in't perijckel van eenen dubieuſen ſtrijdt tot ſpn pzoftjt ende glozie/ gheluckelijck heeft aengheroepen/ naer de ghetupgheniſſe van Wallingam. d'Oozſaeck/ als ſommighe ſchzijven/ om te eterniſeren de memozie van ſpne groote conqueſten bp hem verkreghen teghen Johan Koninck van Vzanckrijck/ Jacobus Koninck van Schotlandt/ die hp bepde ghevanghen hadde op eenen tijdt/ binnen ſpn Koninckrijck verjaeght den Koninck Henrick van Caſtilien den Baſtaert/ende Don Pedzo weder gherestaureert; andere/ om te verdedighen de eere van Anna/ Gravinne van Saliſburp/ een ſeer ſchoone Dame/ die den Koninck beminde/ en opghenomen hadde haren blaeuwen Couſebant/ in't danſen ontvallen/ die hp daer naer dzoech aen ſpn ſlincker been tot een ſavenr. De Koninginne daer ober gheoffenſeert zijnde/ werde den Koninck ſulex aenghedient van eenighe ſpne Groote/ tot de welcke die Koninck al lacchende ſepde: *Hony ſoit qui mal y penſe*, daer bp voeghende/ dat hp ſoude maecken dien Couſebant een eere vooz alle die hem ſouden dzaghen/ ende upt die redenen/ niet langhe daer naer inſtitueerde deſe Ridderlijcke Ozder/ ghevende elcken Ridder eenen Couſebant/ rijckelijcken ghebozduert met goudt ende koſtelijcke gheſteenten/ met 'tſelve devijs daer op/ die deſe Ridderen altijdt dzaghen onder de knie van haer ſlincker been/ vaſt ghemaeckt met een goude Geſpe/ beteeckenende liefde ende eendzacht deſer Ozdze. Haer habijt is carmoſijn fluweel/ ende eenen purperen mantel met wit ghevoert/ ende het roodt Crups van S^t. Jozis daer op in eenen ſchildt omvanghen met den Couſebant; ſwarte fluweele bonnetten met witte plupmen op haer hoofden; om haren hals eenen Collier van goudt/ zijnde eenen Couſebant dickwils ghevouwen met witte ende roode Roſen tuſſchen bepden/ waer aen hanght 'tbeeldt van S^t. Jozis/ ende den Dzaeck onder hem. 'tGhetal der Ridderen is 26. waer van den Koninck 'thooft is; haer Feeſt werdt jaerlijcx gehouden op S^t. Jozis dach. Als wp dat alle ghevien hebben/ anno 1619. tot Greenewich; alwaer ſp in't gaen hielden deſe ozder van rijen/ te weten/ eerſt vier/ twee en twee/ ende daer na een alleen/ ende all dan weder ſoo twee en twee/ ende een als vooren. De Ridderen dan teghenwoozdich

b *Segar lib. 2. cap. 9.*

c *Froiſſar. vol. 1. chap. 101.*

Digitized by Google

verkiesen by consent ende confirmatie des Koninck/ nieuwe in plaets van d'afgheſtorvene/ die daer naer met groote magnificentie op 't Casteel tot

COMILITONUM GARTERIANI ORDINIS HABITUS, A FRONTE ET A TERGO.

Winsor worden geinstalleert: zijn verobligeert te onderhouden 50 Edellupden/ op alle occasien den Koninck te dienen in de oorloge/ ende op den dach van de Feſtine te weſen in haer Suite; heeft synen Pzelaet/ Cancelier/ Griffier/ Hofmeester/ ende *Roy d'Armes*, ghenaemt Garter.

CIX. De

CIX. De reden waerom d'Engelsche eyghentlijck hebben opgenomen S^t. Joris / boven de voorverhaelde / by Selden (a) zijn dese. Ten is niet vreemt (seydt hy) dat een soo belliqueuse natie (denoterende de sijne) voor haren Patroon heeft opgenomen den persoon van een soo hepligen soldaet / ende soo wel bekent by den specialen naem van Tropheophorus / oft victorieus. Dat is / die verkrijght de victorie / ende wech-draeght de Tropheen der vpanden / zijnde insghelijcx van soo veel meerder eminentie in beyde de kercken van't Oostersche ende 't Westersche Keyserrijck / als is S^t. Sabas / S^t. Sebastiaen / S^t. Maurice / ende alle andere die mede krijghslupden zijn gheweest / ende dat (naer syn segghen) door de kenniſſe / die d'Engelschen aldereerst van hem verkreghen hadden / in't oorloghen ten Hepligher Lande / als zijnde desen S^t. Joris (soo vermeynt werdt) geboozen in Cappadocia van een eerlijcke familie / ende gheweest een vermaerden krijghs-Oversten in den oorlogh onder Diocletianus / doch ten tijde syns lijdens ende decapiteeren van dignitept een Grave / als wy lesen die syn Legende hebben beschreven / zijnde verschepden Kercken ende Autaren gheticht / ende ghewijdt in synen naem / specialijck tot Diospolis oft Lydda / daer hy gheleden heeft / alwaer ontrent 500 jaren geleden / een Bisdom wierde ghestight / ende gheconsacreert t'zijnder eeren / ende den dach zijnder overlijden in alle kercken jaerlijcx gheviert den 23 April / jae niet alleen op synen dach / maer insghelijcx op andere hepligher daghen. Soo bouwde den Keyser Justinianus hem ontrent 240 jaeren naer syn lijden / eenen Tempel in Eremo Jordanis / ongetwijffelt uyt redene hy soo veel hoorde van syn kame: is insghelijcx opghenomen by de (b) Mahumetisten / om te wesen suæ sectæ protector eximius, soo dat sy alle beelden der Heyligher by de Christenen in eenighe plaetse verdestrueerende / haer onthouden van dat van S^t. Joris. Een exempel hier van verhaelt Cotovicus ghesien te hebben in't Clooster van Arnica / een Stadt in Cyprus / alwaer de Turcken alle de beelden vernielden / uytghenomen dat van S^t. Joris / sittende te peerde met eenen Tulpandt om't hooft. (c) Busbequius schrijft / dat die Turcken meynen dat 't beeldt van S^t. Georgius verthoont hunnen Chederlem / een man gheweest sterck van lichaem ende ghemoedt / die welcke van eenen grooten Draeck soude eene maeght gekalveert hebben: verlieren alsoo S^t. Georgium ende Chederlem een gheweest te zyn / die welcke ghenuchte neemt in oorloghe / helpt in oorloghe die sterckste / ofte die hem aenroepen tot hulp / Godt ghave van wat religie. soo is niet te verwonderen dat 't beeldt van S^t. Joris in de Kercken onder 'tghebiedt der Turcken wordt ghetolereert. Desen H. Georgium plachtmen aen te (d) roepen tot hulp tegen alle vpanden des ghelooffs. (e) Nicephorus den Keyser heeft hem aengheroepen / ende victorie verkreghen. (f) Chunibertus Koninck van Dranckryck / heeft van ghelijcken een heerlijcke victorie verkreghen teghen syne vpanden / door die hulpe van desen Hepligher. (g) Theodorus Sicerta heeft aen Mauritio 't Keyserdom voorsept / by aldien hy des H. Georgij ghedachte. In de Engelsche Kercke tot Roomen staet desen H. uytghebeeldt met desen Loff:

a Titles of Honor, pag 811.

b Cotovicus Itinerar. Hierosolymit. lib. 2. pag. 343.

c Legationis Turcica, Epist. 1.

d Ordo Romanus.

e Cedrenus in compendio.

f Paulus Diaconus l. 6. de gestis Longobardorum c. 5.

g Baronius anno 583.

GEORGIUM CAPPADOCEM ANGLIA SIBI PROTECTOREM ELEGIT, ET MAXIMIS BENEFICIIS TUM PACE TUM BELLO RECEPTIS SEMPER RELIGIOSISSIME COLUIT.

Digitized by Google

Soo dat niet vreemt en is/ dat deſen H. Georgius opghenomen is tot Patroon van deſe Ridderlijcke Orden ende dat Rijck / als S^t. Andries in Schotlandt/ S^t. Jacob in Spaignen/ ende S^te. Denijs in Vranckrijck/ als eertijdts de Griecken/ Troyanen / ende andere/ Apollo/ Pallas/ etc. volghens deſe verſen (a) Ovidij:

a Elg. 2. lib. Triſt. 10.

Mulciber in Troiam, pro Troia ſtabat Apollo,
Aequa Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.
Oderat Æneam propior Saturnia Turno,
Ille tamen Veneris numine tutus erat.

Al oft wp ſeghghen wilden van ghelijcken van de Chriſtene Patronen:

Als ſtaegh S^t. Joris à voor Eng'landt in het ſtrijden,
Roept Vranckrijck S^t. Denijs daer teghen aen in lijden.
Als 't Cruys en S^t. Andries de Schotten helpt in noot,
Soo werpt den Spaignaert hem weer in S^t. Jacobs ſchoot.

De ſoldaten in de bataillie tuſſchen Hertoch Jan ende die van Lupck/ riepen aen d'een zijde / *Noſtre Dame de Bourgoingne*, *Noſtre Dame Haynault*: ende aen d'ander zijde / *Sainct Lambert Perwez*; denoterende alſoo beneffens de Dii Patrii yder ſynen Prince. 't welck (b) Monſtrelet ons getuyght in deſe woorden: *Et crioyent à haulte cry les Bourgoignons, & Hainniers, chaſcun ſoubs ſa Banniere, Noſtre Dame de Bourgogne; Noſtre Dame Haynault; & leſdicts Ligeois crioyent, Sainct Lambert Perwez.* Reden. S^te. Lambert/ die in ſyn leven Biſſchop van Tongeren en Tricht/ met een Lancie doorſteecken/ vermoort wierde in de kercke Coſmæ ende Damiani/ voor den Autaer in het Ghebedt/ krupſwijſe uptgheſtreckt leyghende tot Lupck/ door oprel van renen Prince Dodo / om dat hy Hertoch Pepijn / die verlaten hadde ſyn wettighe huyſvrouwe Plectrupt / ende boeleerde met Alparis/ ſuſter van Dodo / beſtraft hadde / ghelijck Joannes de Doper den Herodes: naer ſyne Canoniſatie was opghenomen voor Patroon van haer Landt / ende den Biſſchops ſtoel ghetranſporteert tot Lupck/ daer hy noch is.

b Tom. 2. pag. 64.

CX. Nopende de figuere deſes S^t. Joris/ ſittende te peerde ghewapent/ met den Draeck onder heen/ ende ſomwijlen in ander figueren/ daer beneffens een Maghet knielende voor hem/ zijn vele van opinie meer figuerlijcke wijſe te zijn ghekeſt/ dan ghegrondt op eenighe Hiſtorien: aenghelien ghеen bequamer figuere/ nopende 't ſluyten te peerde ende ghewapent / konde bedacht werden/ om af te beelden een Krijghs-Overſten/ dan by ſulcken verthooninghe/ ende die overhandt teghen den Dupvel/ dan met het doorſteecken des Draecks: overmidts in d'oude tijden de maniere was/ den Dupvel en ketterije te exprimeren door die ghedaente / als wy ſien in de Heylighe Schrifture/ in de Ridderlijcke Orden van den Draeck by Sigiſmundus/ ende 't beeldt ofte ſtatua van Conſtantinus Magnus / hebbende een Cruys boven op/ ende daer beneffens (als getrimpheert hebbende over den Dupvel) eenen Draeck doorſteecken door 't midden van den buyck/ ende ghewurpen in de Zee. 't welck (ſeydt (c) Euſebius) was de figuere van 't ghene den Propheet Eſaia (d) ſeydt: Te dier tijdt ſal de Heere te huys beſoecken met ſynen harden/ grooten/ ende ſtercken ſweerde / den Draeck / (ſoo interpreteren die 70 interpretes Leviathan/ die een Sliche Slanghe / even den ſelven Draeck/ ofte Leviathan/ die een kromme Slanghe is/) ende ſal den Draeck inde Zee verwurpen. Soo dat S^t. Joris perſevererende in Chriſtum te ghelooven/ niet teghenſtaende alle tormenten ende doodt hem aengedaen/

c De vita Conſtant. d Cap. 17.

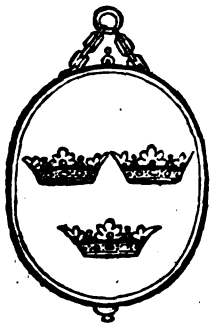
den

den Oꝛaeck/dat is/ſyne geeſtelijcke vyanden heeft overwonnen. (a) Andere/ allegoꝛiſcher wijſe upt te beelden de heerlijcke Opſtandinghe ons Heeren/ liever dan aen te nemen dien Geoꝛgium/ Biſchop van Arrian/ van wie ſpꝛeeckt Ammianus Marcellinus/ meenen mede die figuere der Maghet te betreeckenen eenich Landt oft Stadt/ verſoeckende ſyne aſſiſtentie/ zijnde de maniere ende alſnoch/ Landen en Steden af te malen dooꝛ de gedaente van een Maghet. van welcken Oꝛaeck en Maget (b) Baronius ſpꝛeeckt aldus: Pictura illa (ſeydt hy) S. Georgii qua effingitur eques armatus qui haſtæ cuſpide Draconem interficit, juxta quem etiam Virgo poſita manus ſupplices tendens implorat auxilium, ſymboli potius quam hiſtoriæ alicujus opinor eſſe expreſſam imaginem. in nullis enim quæ recenſuimus S. Georgii actis antiquis quicquam ejuſmodi legitur, ſed à Iacobo de Voragine abſque aliqua majorum auctoritate ea ad hiſtoriam referuntur quæ adverſus diaboli vires tanti martyris imploret auxilium. Doch hy ſeydt: Non imus inficias, S^t. Georgium ut equeſtris militiæ militem equeſtri imagine referri conſueviſſe.

a The Hiſtory of the vvorld, by Sir Walter Raleigh, 2 Booke, Chap. 7. §. 5. pag. 340.

b *Ad April 23. in martyrolog. Roman.*

d'Ordre van 't Batt.

CXI. De Ridderen van de Oꝛdꝛe van 't Batt/ in 't ſelve Koninckrijck/ (welckers ampt eyghentlijck was 's Coninck tafel te decken / op den dach van de krooninghe te rijden in haer habijten dooꝛ den Coninck/ ende 't Blaſon van d'Oꝛdꝛe / dꝛy Croonen in een ronde van goudt / met het devijs/ Tria in unum.) Nemen haren oꝛſpꝛonck/ naer ſommige ſchꝛijven/ van alſulcke ſchildtknapen/ die den nacht dooꝛ de krooninghe des Coninck/ hadden de wacht gehouden dooꝛ 's Coninck Batt/ hoewel wepnich sekerheyts hier van is te vinden/ zijnde meeſt dooꝛ negligentie ofte coꝛruptie des tijdts geraeckt upt de memoꝛie / alleenlijck dat Coninck Henrick den IV, op den dach ſyner krooninghe / op 't caſteel van Lonnen creeerde 46 ſchildtknapen / Ridders van deſe Oꝛder/ hebbende 'snachts te dooꝛen gehadt de wacht/ ende haer gewaſſchen in 't Batt/ ghevende haer elck groene Tabbaerts / met langhe mouwen tot op haer hielen / ende mantels vaſt gemaeckt op haer ſlincker ſchouder/ met een dubbele witte zijde kooꝛde/ eenen grooten quiſpel dooꝛ aen hangende.

In de eerſte tijden deſer inſtellinghe/ wierden twee groote Edelen onder hun (die noch niet waren Ridders) ghekoſen/ om deſe Oꝛder met grooter ceremonien dan de reſte te ontfanghen/ 'twelck ghelchiede op den dach der krooninghe/ oft trouwen van Coninck oft Coninginne / oft d'inveſtituꝛe haerder kinderen tot eenich Hertochdom/ Pꝛincipaulté / oft Graefſchap. De ſolemnitepten/ ceremonien/ ende maniere van doen / ghebꝛuyckt / ghelchiede op deſe maniere: Daeghs dooꝛ de creatie/ werden deſe perſonagien ghekleedt in graeuwe rocken / by nae gheliick Heremiten / met een kabel/ ende linne mutſen om haer hoofden/ oock gheleerſt; in deſe habijten gingen

ſy naer oyder haerder gheboorte/ met een groote devotie Mille hooren; daer naer (den avondt gekomen zynde) t'ſamen ter tafel/ alwaer elck werde ghedient van twee ſchildtknapen/ ende een Laquey oft Pagie. ghegheten hebbende/ vertrocken weder in haer kamer/ alwaer ſy vonden elck een bedt gheprepareert/ ende verciert met roode gordynen/ waer aen hinghen de wapenſchilden haerder familie/ beneffens een badtſtove/ overdeckt met een wit kleedt/ om daer in naer hun avondt devotie/ haer te waſſchen/ ende indachtich te maecken/ dat ſy vooraen moeſten zyn repn van ziel ende lichaem: ſmorghens heel vroegh werden ſy gheweckt met alderley inſtrumenten van Muſyeken/ ende kleeden ſich ghelyck daeghs te vooren: waer naer haer quamen vinden den Conestable/ den Mareſchal/ ende andere Ghedeputeerden van den Koninck; die elck by order ende ſynen naem aenſpreeckende/ haer voor vroeghen den eedt die ſy ghehouden waren te doen/ namentlyck/ Godt boven al te dienen/ de Kerck te beſchermen/ den Koninck te eeren/ de Rechten te bewaren/ wedunen/ weeſen/ ende jonghe dochters te nemen in haer protectie/ ende naer macht te defenderen. Dese articulen beſwooren hebbende by den Evangelie/ wierden weder ghelept naer die Metten/ des Koninck Muſicanten ende Heraulten voor hen gaende. De Metten gheeyndicht zynde/ wierden weder ghebracht in haer kamer/ alwaer ſy haer ontkleeden/ ende weder aen deden eenen fluweelen oft ſatynen mantel van Hemels blaeuw/ om te betkoonen dat hunnen krygks-pver gheheel Hemels ende Goddelyck was; witte hoeden met witte plupmen/ ende witte handtſchoenen/ die ſy met een klepn wit koordeken vaſt maeckten aen de mantels: d'welck ghedaen zynde/ traden op haer gheſadelde peerden/ verciert met houſſen/ ghemaeckt van wit en ſwart leer/ en 't paerdt aen 't voorhoofd een wit crups; haer Laquepen droeghen haer ſweerden en ſpoorzen al vergult/ en leere Baudriers om de ſcheeden voor haer/ aen elcke zyde een van haer *Eſcuiers* oft Schildtknapen te paerde. In deſer manieren quamen ſy voor den Coninck/ met ſteeckende Trompetten/ de Heraulten ende ander Officieren voor haer rydende met groote magnificentie. in 's Koninck preſentie ghekomen zynde/ wierden ſy ghelept by twee oude Ridders die haer hadden gheconduiſeert/ waer naer de Laquepen de ſweerden ende Baudriers overgaven aen den grooten Camerlinck/ die de ſelve met groote reverentie den Coninck preſenteerde/ om de nieuwe Ridders aen 't lyf te binden/ 't geen hy dede/ ende daer naer commandeerde de oude Ridders de ſpoorzen haer aen te doen/ de knien te kuſſen/ ende gheluck te wenſchen. Dese ceremonien gheeyndicht zynde/ retireerden weder in ſtaet als voorzen; doch den tydt der Veſperen ghekomen zynde/ ginghen ſy in de Kercke/ ende offerden hare ſweerden op den Autaer/ om te declareren dat ſy waren berepdt als kinderen van de Kerck/ de ſelve te defendeeren/ miſdadigers te ſtraffen/ ende haer Vaderlandt te beſchermen/ die ſy weder voor ſeeckere ſomme ghelts redimeerden. In 't wederkeeren rencontreerde haer des Coninck Kock/ toonende ſyn mes/ ende dreyghende ignominieuſelyck haer vergulde ſpoorzen af te ſnyden/ inghevalle ſy haer niet en droeghen als goede en ghetrouwe ſoldaten.

Pierre de Blois en ſon eſp. 49.

't Exempel hier van/ wierde aldaer uytghelpzoken teghens Sir Ralphe Grey/ die hem in ghetrouwigheyt miſgrepen hadde/ door den Grave van Worceſter/ als Conneſtable van Engelandt/ onder Edoart den vierden/ alwaer de ceremonien van dit afſnyden van ſyne vergulde ſpoorzen/ by den Mr. Kock/ ſpecialyck werden verhaelt. Dat mede 't afſnyden der ſpoorzen in 't degraderen van alle Ridders in d'oude tyden wierde gheobſerveert/ ſien wy

N. I. Stow in annal. pag. 693 & 694. apud Selden, pag. 789.

Digitized by Google

wp in dit van Sir Andreno Harcley/Grave van Carlile/by Thomas Wal- Pag. 118.
singem / in dese woorden: Quadrifario judicio (segt hy) condemnatus est, Item, Camb.
nempe primo degradatus, amputatis securi ad talos suos calcaribus, & sic vicissim Cumberl.
distinctus est balteo militari, ablatis calcaris, & chirothecis, deinde tractus, suspen- Comit.
sus, & in quartas divisus est. Selden verhaelt noch een ander soorme van degra- Loco citato.
deeren/ oft suspens van eeren by vonnisse van penitencie uytgesproocken by
den Aerts-Bisschop van Cantelberch/ t'samen met den Bisschop van Salis-
bury/ als ghedelegeerde Rechters/ anno 1285. onder Edwaert den eersten/
teghens Meslire Osbert Giffard Ridder / over tontvoeren van twee Non-
nen/ uyt het Clooster van Wilton. Den inhoudt was / dat hy nopt meer
in eenich Nonnen Clooster vermocht te komen / ja/ niet soo veel als in de
presentie van een Nonne / sonder licentie van den Overste sijns Diocese:
dat hy soude drymael gaen nudus in camisa & femoralibus, in Wilton Kerck/
(doch niet in 't bywesen van Nonnen) en elcke reyse met roeden gheslagen/
fustigetur. Soo van ghelycken op de marckt van Sailsbury / ende in
Shaftesbury Kerck. Præterea (segt het vonnis) insigniis militaribus interim
sit privatus, nec Calcaria deaurata, nec Gladium, nec Sellam militarem aut deau-
ratas phaleras habiturus, nec vestes coloratas, sed tantummodo in russeo cum ag-
minis pellibus vel ovinis, nec calciamenta nisi vaccina; nec utatur camisia post-
quam prædicto modo fuerit fustigatus. Et hæc omnia sibi injungimus in virtute præ-
stiti juramenti, ut taliter extra militiam agat vitam, donec per triennium steterit
personaliter & integre in terra Sancta, nisi infra triennium Dominus Rex Illustris
ipsum revocandum duxerit ex gratia speciali. De voorders ceremonien ende so-
lemniteyten ghebruyckt in 't degradeeren in die tijden/ namentlijck/ hoe dat
den Ridder gheheel gewapent van den hoofde tot de voeten/ soo wel offensive
als defensive / (al oft hy ten strijde soude gaen) wiende ghebracht op een
stellagie/ in de Kercke opgherecht/ ende aldaer by 30 van de Gheestelijcke
ghesonghen alsulcke Psalmen/ als men ghewoon was te singen over dooden/
ook ondertusschen allencxskens soo weder ontwapent/ 't Rapier gebroken/
midtsgaders naer hy den Herault/ een silver Lampe vol warm wa-
ter den Ridder in't aensicht ghesworpen/ ghestoten van de stellagie/ ende soo
voorts/ kanmen sien in Meslire Willem Segars Honor military and Civil, Lib. 2. chap.
ende soo den Leser hier dienen voor het degradeeren ofte ontridderen deser 4.
weerdighept.

CXII. Nu als een wenich verselt/ komen wy tot die Schildeknapen/
van titel/ staet/ oft dignitept/ een trap hooghet dan een Edelman/ en laeger
dan Ridder/ by de Franchoysen *Escuier*; Engelsche/ *Esquire*; by ons/ Schildt-
knaep; in den oorloghe (als by d'oude / homo ad arma) *homme d'armes*; een
qualitept sonder charge/ met distinctie der notable ende ghemeene oorloghs
mannen/ rijdende ordinaris met twee/ drye/ a vier paerden / ende varlets.
Dus vinde Charles (a) Roelant/ *Seigneur du Bosquel, homme d'armes des ordinances* a M. S.
du Roy, soubs la charge de Monsr. de Meerbeeck, & Dame Isabelle de Rouck sa femme,
an. 1576. De moderne Heraulten/ ervaren in dese materie/ oft hooghe ver-
borghentheden van eeren / willen / dat daer zijn vijf sooyten. 1. Schildt-
knapen van 's Koninex lijf. 2. d'Oudste soonen van Ridderen / ende haer
oudste soonen successivelijck. 3. d'Oudste soonen van de jonghste soonen
van Baronnen/ ende andere groote Edelen. 4. Sulcke als den Koninck
gheest wapenen ende (b) silvere spooyen. 5. Sulck als hebben eenighe b Camd. ord.
uytnemende ampten in Republijcke / of speciael officie in 's Koninex huys/ Anglia. Item,
als/ Edelman van de kamer / (c) Voorsnijder/ Schencker/ Sergeant van Tillet recueil
des Roys,
pag. 431.

Favin. liv. 1. chap. 6. c Oliv. de la Marche, en l'estat de la maison de Bourgogne.

wape-

wapenen ende alle andere Edelen/ ſpecialijck dependerende van 's Koninck perſoon/ gheen Ridders zijnde. Andere van hooger jaren/ gaende wat generaelder/ ſuſtineren te zijn tweederhande/ Schildtknapen bp gheboorte/ gheheeten Scutiferi; ende Schildtknapen bp creatie/ ghenaemt Armigeri. d'Eerſte/ d'oudſte ſoonen van Ridderen/ oft perſoonen van ghelijcke eminentie. d'Andere/ die groote Heeren ten tijde hunder creatie/ oft Ridder zijnde/ op hooghe ſolemnele dagen/ vergeſelſchapten in haer ſuite; dus quam ghеaccompaigneert Godefroy d'Anjou/ en de ſyne/ met 25 Schildtknapen. Eenighe mepnen dat ſp alleen ghenaemt wierden Armigeri, die toeghelaten wierden 't dragen van wapenen; oft/ als wp/ en de Duptſche ſeggen/ weerachtich gemaeckt waren/ ende dienden onder Ridderen in den oorloge; want niemant anders ſonder ſpeciael conſent des Keyſers in d'oude tijden/ vermocht in 't Rijck wapenen te dragen. Dat weerachtich maecken beſtont in 't gheven van 't Rapier/ ende ſlach aen d'oor/ maer niet aen 't lijf ghebonden/ oft dat ſp 't ſelve ſoo vermochten te draghen als Ridderen: ende hier upt komt het wp ſoo menichmael leſen in Froiſaert/ *Chevaliers & Eſcuiers*, om upt te drucken de voornaemſte kryghsluyden van conſideratie; in andere/ Milites & Armigeri, ende die van Malta/ *Chevaliers & freres ſervans d'armes*, want *ſervans*, komende van ſerviens, oft ſervientes, ſchijnt mede in d'oude tijden geſuppleert te hebben den titel van Schildtknaep/ door deſe en andere paſſagien van Matthien Paris/ hoewel oock ſomwijlen daer van verſchepden. Æſtimati ſunt (ſeydt (a) hy) ſpreeckende van 't Leger op Barham Downe/ inter milites electos & ſervientes ſtrenuos, & bene armatos ſexaginta millia virorum fortium. Inſghelijcx van 't Leger tot Lincolne/ in 't beginſel van Koninck Henrick den derden/ aen des Koninck zijde/ recenſiti ſunt (ſeydt den ſelven (b) Schrijver) Milites cccc, Bachilarii ferme ccl; ſervientes quoque, & equites tot & tales affuerunt innumeri quod vices militum poſſunt pro neceſſitate implere; ende daer waren ghevanghen van de Barons zijde/ Milites cccc; præter ſervientes equites, & pedites qui facile ſub numero non cadebant. Oock/ interfectus eſt in illo conflictu ſerviens quidam ex parte Baronum, omnibus ignotus. Ende daer naer/ (c) Milites etiam omnes & ſervientes ſine pœna & redemptione relaxati ſunt à Rege. Bracton ſpreeckende van de (d) Ridderen die gheſonden moſten werden bp den Schoutet/ om te weſen Rechters/ ſeydt/ dat het niet ghenoegh en was/ ſi Vicecomes mittat ſervientes, Milites enim eſſe debent; als oft Serviens notoirlijck hadde gheweeſt een dignitept naeſt het Ridderſchap. Oock in haer Annales onder Eduart den derden/ werdt den naem Serjant ('t ſelve met Serviens) bp haer ghebruyckt voor een dignitept naeſt de Ridderen. Sommighe houden deſe woorden Synonima, en haren oorſpronck ghekomen van perſoonen die droeghen de ſchilden en wapenen van andere. *Et auſſi y à il treſgrand apparence* (ſeydt l'Oleau) *que le vray & originaire Etimologie du nom d'Eſcuyer vient de porter l'eſcu, mais non le ſien, ains celuy de ſon maiſtre.* Ende in conformitept van dit ghevoelen/ ſoo leſen wp van d'oude Gaulen/ bp (e) Athenæus/ dat ſp ſaten aen een ronde tafel/ ende haer Schildtknapen achter haer/ houdende hunne ſchilden. Deſen titel van Schildtknaep/ was ſoo honorable in de voorgaende eeuw/ dat in alle combatten/ deſen/ ende andere publijcke oft private exercitien van wapenen/ ſp benevens Ridders gheegaleert wierden. *A tous Chevaliers & Eſcuiers*, ſeydt d'Ordre *de la Dame Blanche*, in de dekenſie van de Dames van dien tijdt. Koninck Richart den tweeden/ van Engelandt/ een van ſyn onderſaten Johan Kington/ beroepen zijnde in 't kept van wapenen van een Franſchen Ridder/ heeft niet alleen (om loffelijck upt te voeren die actie) hem ghedeclareert Edel/ maer oock ghemaeckt *Eſcuier*.

(a) Le

Fevin.

a *Pag.* 312.

b *Pag.* 393. & 396.

c *Pag.* 415.

d *Tract. de Eſſoniis cap.* 10. §. 2. *apud Selden.*

e *Dipnoſophiſt. lib.* 4. *apud Camd. Comit. Hantſhir.*

(a) *Le Roy à tous ceux as queux ceſtes lettres viendront, ſalute. Sches, que comme un Chivaler Françeys, à ceo que nous ſoumus enformez, ad chalenge un noſtre liege leban de Kingſton à faire certains faits & pointe d'armes, oveſque le dit Chivaler; nous à fin que le dit noſtre liege ſoit le mieulx honorablement reſceives & faire puiſſe & performir les dits faits & points d'armes, luy avons reſceives & à faire puiſſer & performer les dits faits & points d'Armes, luy avons reſceivez en l'eſtate de Gentilehome, & luy fait Eſquier. Et volons que il ſoit conus par armes, & porte deſorneavant d'argent oue un Chaperon d'azure oveſque un plume d'Oſtriche de gules; & ceo à tous yceux as qu'eux appertiens, nous notiſons par ycelles. En teſtimonance de quelle choſe, nous avons fait faire ceſtes nos lettres patents; Donez ſous noſtre grant ſeale à noſtre Paleys de Weſtminſter, le primer jour de Iuyl.*

Par breiſe de priviy ſeale.

a *Apud Selden* the ſecond part, chap. 5. pag. 832.

Soo dat tuſſchen Ridderen en Schildtknapen / was ghеen oft wepnich onderſchept/ zijnde beyde Edelmannen van wapenen / uptghenomen dat Schildtknapen niet en waren in ordinem militarem cooptati, oft men ſeghen wilde/ ghepzofeſſiet / dat beſtont in woozden / ende 'trapier aen 't lijf te binden/ welverſtaende paſſive, dat is/ ghebonden aen de wapenen/ als die haer ſelven hebben opgheoffert/ ende gheconſacreert ten dienſte van de wapenen. Siet 'treglement van militaire Ozder / in't creeeren van Willem Grave van Hollandt: want het Ridderſchap is de ghetupgheniſſe van een aenghenomen militaire beroepinghe / ende Schildtknaep den titel van een notabel Edelman militaris Ordinis (niet militiæ) candidatus; eertijdts epghentlijck ghenoemt *Bachelier*, als een die affecteert de dignitept van Ridderſchap/ende tot dien epnde de wapenen is exercerende. waer over (Ridders zijnde) gheintituleert werden *Chevaliers Bachelers*, als die noch dienen als *Bacheliers* in den oozloghe / onder Bannieren van Ridderen Bannerets. Inder voeghen dat alle Edelen indifferenter, ſoo wel nominati als innominati, doende pzofeſſie van wapenen/ ghеen Ridders zijnde/ wierden gheintituleert *Eſcuiers* oft Schildtknapen: Heer (b) Cozнelis van Bergen/ Heer van Sevenberghen/ Schencker van de Keyſer Maximiliaen ende Maria/ Eertz-Hertoghen van Ooſtenrijck/ Bourgondien/ Bzabandt/ etc. werdt ghenoemt Schildtknape. Den Grave van (c) Sint Martin/ *Eſcuier*. (d) Willem Grave van Hollandt/ *Armiger*. Soo dat de ſoonen van de aldergrootſte Pzincen / in haer jonghe jeught hovaerdich waren dien titel t'aſſumeeren. d'Oude Hiſtozien van Amadis van Gaule/ Ozlando/ ende andere/ gheven inſghelijcx ghetupgheniſſe/ de welcke/ al ſchijnen ſy te weſen verſiert ende fabuleus/ nochtans de dignitept van deſen titel/ niet ſonder groot fondament aenraecken. want al is't ſubject en de materie gheimagineert en ſpotteliſck/ den titel niet te min Koninckliſck / ende van ſulcke eſtime als ſy den ſelven alsdoen pzeſupponeerden / en ghevoert dien naem ober 'tozaghen van eyghen wapenen / niet andere / als Schildtknapen by d'oude Romeynen / die op generale monſteringhen oft ſolemnele triumphdaghen/dzoeghen die ſchilden en helmetten der Romeynſche Ridderen/ ende upt die reden gheheeten Scutiferi & Armigeri, als dzaghende die overighe wapenen van Ridderen / ghelijckerwijſe in onſe eeuw / de Lijfknechten oft Pagien-d'*Armes* des Veldtoverſten en Capitepnen/ op ghelijcke marche dzaghen haer ſchilden/ ſtozmhoeden/ ende andere wapenen / die ſy op occaſie aen doen/ ende haer Overſten (als in d'oude tijden die Schildtknapen Ridderen) menichmael mede dienſtich zijn. Den lijfknecht des Heeren van Banſiguies (toeghenaemt (e) Bourgongion) ontſette booz Oudenaerde anno 1452. met groote manhaftichept / den perſoon van Meſſire Jacques de Lalain/ omcingelt van ſyne vpanden; ende oock noch onlancx is gelien booz

b Handtveſt van de vrydom vande Tollen voor de Stadt Bergen, 1479.

c *Olivier de la Marche, liv. 1. chap. 9. pag. 189.* 189.

d Siet No. 44. pag. 143.

d *Oliver de la Marche, liv. 1. chap. 24. pag.* 352.

voor Loven/in den perſoon van den onverſaechden Ridder Charles Morgan/ Collonnel ende Gouverneur/ die/ in een rencontre ſtruyckelende/ een ſeecker Officier van partye meynde te voorſteecken/ den welcken van ſyn lijfknecht wierde voorſchoten. Maer als Schildtknaep eertijdts beteeckende een metvolgher voor Ridderen/ ſoo is nu dien naem/ als alle andere van dierghelijcke natuyre/ mede ghewoorden een byſonderen titel van dignitept voor een Edelman/ komende of by gheboorte/ of by creatie/ of by officie. By gheboorte: voor de ſoonen van Ridderen/ oft perſoonen van ghelijcke eminentie/ als wy ſien in dat Graftchrift te S^te. Michiels tot Antwerpen/ ende in de Genealogie als vooren:

HIC IACET COSTINVS DE BERCHEM ARMIGER, FILIUS DOMINI JOANNIS DE BERCHEM MILITIS, QVI OBIIT ANNO 1370.

By creatie: als den ghemelten Johan Kingſton/ ende vuldanige andere Schildtknapen ghecreeert door het gheven van een *Collier*, oft bandt/ (als Ridders/ opghedruckt met de letter S. S. tot teycken van die weerdighept: by officie: als *Eſcuyer panetier, de l'Eſchançon, Trenchant, de l'Eſcuyrie, &c.* Doch alle Edellupden/ en relatijf tot de wapenen. *Car l'eſtat des Tannetiers, de l'Eſchançon, de l'Eſcuyer trenchant, & de l'Eſcuyer de Eſcuyrie* (ſeydt (a) Oliver de la Marche/ ſpreeckende van de ſtaet ende Hof-houdinghe des Hertoghs van Bourgondien) *ſont auſſi nobles les une que les autres.* Soo dat alle *Eſcuyers* zijn Edellupden/ maer alle Edellupden gheen *Eſcuyers* oft Schildtknapen; oock ſomwylen tot een diſtinctie ſulcker ampten onder den anderen/ met de additie van *primier. Le Duc* (ſeyt (b) hy) *à un primier Eſcuyer, Eſchançon; & à deſſoubs luy 50 Eſcuyrs Eſchançons, qui ſont conduicte & chevaucent deſſous le cornette de l'Eſchanſon en un eſquadre*, als in d'oude tijden van 't Keyſerrijck/ de Præfectus Sacri Palatii, Cubiculi & Stabuli, hadden onder haer hare Comites, ende dat ſoo wel ten reſpecte van de verſchepden qualitepten ende orders/ als dat *Eſcuyer* mede was een byſondere charactere van dignitept in 't Hof/ voor die gheen particuliere charge oft bedieninghe en hadden. Want als die wierden gheintituleert Comites honorarii, ſoo deſe Schildtknapen *Eſcuyers* (c) *d'honneur*, als eenighe waren Comites ordinis primi, ſecundi & tertii, ſoo van ghelijcken waren ſommighe *Eſcuyers de primier, ſecond, & tiers eſtat.* Inder voegen/ dat dit woordt *Eſcuyer*, by naer heeft verkreghen ſulcke *eſtendue* oft verſpreydinghe/ als eertijdts Comes in 't Latijn/ en mede ghewoorden *honorable*, behoudende van ſyn eerſte weſen niet anders dan de bloote eyghenſchap van ſyn rangh ofte order.

a Pag. 668.

b Pag. 676.

c Oliver de la Marche.

CXIII. Belanghende nu den titel van Nobilis oft Edelman (als die ghemeenlijck pemandt werdt toegheeyghent in deſe en andere Landen) beteeckent een perſoon/ die door 't bloedt ſynder voorouders/ of 't ſaveur van Princen/ oft door eyghen deughden/ oft anderſins naer die Wetten ende couſtumen van den Lande is ghenobiliteert; dat is/ ghemaeckt Edel/ ende ſoo verheven in aenſienlijckhept boven 'tghemeene volck/ altijdt inhererende in ſyn perſoon/ dat nae die Wetten en couſtumen hy is recht Nobilis, ende Edel/ 't zy dat hy heeft daer benevens/ oft niet en heeft/ eenighe titulen hier voorens beſchreven: welverſtaende in dien ſin/ als Nobilis ghewoonlijck is in ghebruyck gheweeſt zedert 'tdeclineeren van de Romeynſche Monarchie/ ſoo wel/ voor die by opene brieven van de Keyſer/ als anders/ is ghemaeckt

Nobilis,

Digitized by Google

Nobilis, als / voor die is Nobilis by gheboorte. Want / 'oudt ghebruyck van Nobilis by de Romeynen was soodanich/ dat sulcx aen niemant anders wierde ghegheven / dan die (a) recht hadde van beelden te hebben / oft Imagines, oock somwijlen gheheeten Stemmata. Imagines waren trooningen oft aensichten/ gemaeckt van was /. tot die schouderen toe/ ende niet verder: Stemmata, waren klepnder en ronde figuerkens/ ter zijden van de Imagines ghesteit / oft den moederlijcken stam vertoonende / oft die maghen van den persoon/ den welcken 'tbeeldt oft imago repraesenteerde/die welcke sy bewaerden in hunne voorzalen/ elck bysonder in houte dooseu oft kasten: sommige oock hadden ghehouwen in marbel oft andere kostelijcke steenen/ ende beneffens de tropheen van haerder vpanden verkreghen / stelden boven haer poorten/ oft andere aensienlijcke plaetsen haerder huysen/ alwaer sy verbleven veel eeuwen/ zijnde van sulcken weerden/ dat/al waert saecke/ die huysen wierden verkocht/ de koopers nochtans niet vermochten te removeeren: Quia Dominis etiam mutatis, domus ornamenta erant: als noch (b) Sloten ende Heerlijckheden by ons behouden de namen ende wapenen haerder eerste besitters/ die welcke/ al ist saecke/ inshelijcx verkrijghen nieuwe Heeren/ niet moghen verandert oft by de nieuwe possesseurs ghebruyckt werden: ja/ al waert saecke/ van de eerste familie gheen mans oiren meer overich en waren / dan met consent der (c) souveraine. Quia est beneficium, quod indiget nova Principis concessione. Maer eenighe eeuwen naer dat de Romeynen waren onder een Monarchie / wierde den titel van Nobilis inshelijcx gheghéven aen sulcke/als by des Keysers opene brieven of Codicilli honorarii, wierden eerst verheven boven 'tghemeene volck: ende in dese beteeckeninghe/ heeft Nobilis zedert ghecontinueert/ ende soo by ons ende andere mede in ghebruyck ghebleven. Inshelijcx/ na dat de wapenen of de teeckenen van onderschept ghedragen op schilden/ begonde te werden erfelijck in veel familien (dat eerst is ghebeurt zedert vier hondert jaren herwaerts) wierde het een ghemeen ghebruyck/ dat sy/ die waren Edellupden van afkomste/ oft by acquisitie/ op namen oft van haer souveraine/ (d) hadden (naer haer gheleghenthept en de conditien haerder vaderlandt permitteerde) een speciael teecken van onderschept by wapenen/ om soo inshelijcx te devolveren met haren Edeldom op de posteritept: welck ghemeen ghebruyck van wapenen te gheven/ benevens Edeldom in brieven van nobilitatie/ oock heeft gecontinueert tot op desen hupdighen daghe. Maer voor die tijden dat wapenen waren hæreditair; alle Edellupden / soo het schijnt / hadden haer schilden ghedistingueert door eenighe teeckenen van haer eyghen particuliere concepten ende fantasien / waer door sy van den anderen wierden onderschepden in den oorloghe / ghelijck (e) Vegetius schrijft van de soldaten in 't oudt Keyserrijck / die onderschepden wierden door haer devisen en namen op haer schilden uytgedruckt. Soo dat volghens de conditien der volckeren van Europa (die voor 'tmeestendeel immediatelijck zijn voorts ghekomen / uyt die Noorder quartieren / door de tochten van de Gothi/ die wepnige hondert jaren naer Christi geboorte/ by na heel Christenrijck doorloopen hebben/ ende by haer soo voort geplant/ in Vranckrijck/ Hispanien/ Italien/ ende andere Landen) het recht van wapenen te draghen/ van oude tijden is ghebleeft een teecken van Edeldom/ als was by na Jus imaginum, by de oude Romeynen/ende langen tijdt alleen daer door gekent. *Long temps* (seydt du Tillet (f) sprreckende van den Adel in Vranckrijck) *la pluspart des familles n'estoyent cognus, que par l'escu & armorie*, midts sy haer stamnamen veranderen. Want die belliqueuse natie/ ende de

a Siet *Rosin. Antiq. Rom. lib. 1. cap: 19.* Siet *Lipsium lib. 1. cap. 24.* ende *Kerckmannum de funeribus Romanorum lib. 2. cap. 7.*

c Edict van d'Eertz-Hertogen, anno. 1616.

c Siet *l'Estat & comportements des armes, par I. Schoir, chap. 14. pag. 63.*

d *De Curtili de nobilit. part. 3. §. 172.*

e *De re Militari lib. 2. cap. 18.*

f *Pag. 9.*

reſt met haer vermengt in Europa/ ſoo eſtimeerden 't nobile ampt van Soldaet / als zijnde meeſt alle krijghslieden / dat ſy liever opnamen tot teecken van Edeldom/ 't gene dependeerde van den oorloge/ dan pets anders: waer over Miles, *Chevalier*, *Cavaillero*, inſgelijcx *Eſcuyer*, of *Scutifer*, of *Armiger*, zijnde alle namen eerſt ghefoxmeert ende ghemeet voox den oorloghe / ſomwijlen zijn ghebxuyckt in die beteeckeninghe/ waer by vermeynt werdt een Edelman/ ghelijck te obſerveren is by 't ghene wy daer van geſpxoocken hebben. Ende hier upt komt het/ dat wapenen ghewoonlijck mede ghegheven zijn aen nieuwlijcx gheannobiliteerde upt civile dienſten / die ſy wepnich van doen hebben/ als daer by vermeynt werdt eenen ſchildt oft dekenſive wapen. Waer zijnde Edellupden/ werden ghepxeſumeert krijghslupden/ oft gheret op occaſie ſulcke te weſen/ en upt die reden bekent voox dat teecken.

Deſen Edeldom in eenighe Landen beſtaet/ ſoo wel oft meer in 't ghenieten van verſchepden pxivilegien / ſoo perſoneel als reel / als in d'aenſienlijckhept van die weerdighept/ waer toe een Edelman voox ghevoxte oft anderſints/ is verheven. als by ons/ in 't Rijck/ Vxanckrijck/ Spangien; in ſommighe ſpecialijck in de upteſchijnende weerdighepdt; ende by pder verkreghen / oft by derivatie van edele ouders / oft anders by nieuw verkrijgh/ alles naer verſchepden Wetten ende couſtumen van eer. Nu de middelen ende maniere om ſulcx te verkrijghen / zijn ſeer verſchepden / nae die Wetten en couſtumen. By ons woxdt den Edeldom bekomen/ of by bloedt/ of by poſſeſſie/ of by creatie: by bloedt / verkrijghen die ſucceſſive deſcendenten van oude Edele ſtammen van bloede en van hupſe : by poſſeſſie/ welckers vaders ende voorvaders upt de mannelijcke linie / ende ſy ſelfs notoirlijck gheleeft hebben als Edelen / ende voox ſulcke ghehouden ghemeeſt: by creatie/ die ſelfs/ oft haer vaderlijcke voox-ouderen by openе bxieven van Nobilitatie/ met den graedt van Edeldom zijn vereert ghewoxden. De creatie gheſchiet/ of voox faveur/ of voox merite: voox faveur/ wanneer den Pxins aen pemandt deſe weerdighept ghelieft te beſteden upt ſyn eygen en bxyen wille: want Pxincen (ick ſpxeecke van ſouveraine) in deſen/ zijn als Goden/ en vermoghen die dignitepten met ghelijcke bxye diſpoſitie te gheven/ niet naer de wijſheyt van 't menſchen eyghen ghevoelen/ maer ſoo ſoo ſy willen/ waer ſy willen/ en wie ſy willen ; wel is waer/ datter van weghen den ghenen die genobiliteert woxden/ konnen voorgaen eetelijcke oorſaecken/ die welcke de congruo bewegghen moghen die Pxincen/ maer egeene die bedwinghen: duldanighe konnen weſen bxome qualitepten/ deughden/ oock ondeughden / de welcke ſomwijlen Pxincen bewegghen om te nobiliteeren pemandt civiliſck ; dan 'tis te pxeſumeeren / dat het nobiliteeren van weghen die Pxincen / meeſt ghelchiet/ oft voox voorgaende merite / oft die van deſcendenten der ſelver woxden verwacht. Propter nobilitatem parentum bene ſperatur de filiis:

Fortes (inquit ille) creantur fortibus, & bonis.

Voox merite/ in recompenſe eeniger militaire of civile dienſten/ hepde ghehouden van gelijcke eſtime/ behalvens/ (ſoo eenige pxeſumeren) den Edeldom voorts ghekomen upt den oorloghe / te weſen als den eerſtghevooren/ zijnde vergheſelſchapt met ghevaer/ ende upt die reden naer hem treckende meerder glorie dan die ghelpxoten is upt civile dienſten/ by-brengende meerder rijckdommen; ook/ Quod (b) actio magis ſit neceſſaria, quamvis contemplatio præſtantior. Ebenwel/ dat ſy hepde cauſeeren de weerdighept van een goede ghevoxte; noch werdt een Edel op een ander maniere ghedreit in dxien;

a Edict des Koninex, anno 1595.

b Picolomineus Philoſophus, pag. 668.

te

te weten/ { van Qualitept. / van Gheboorte. / van Afkomste.

Van Qualitept / die sulcx verkrijght sonder hulpe van de voor-ouderen/ voor spn eygen deughden/ die Republijcke en 'tgemeene beste voorderlijc zijn/ waer van den Prince voor de distributie van spn faveur ende gratie gheeft ghetuygenisse/ maeckende hem aensienlijck in eer ende authoritept bp 'tghemeene volck/ ende ghepryvilegeert vrypelijck te moghen draghen wapenen/ ende in alles naer 't recht Nobilis. Noch staet te noteeren/ dat sulck een nieuwlijck gheadelt/ al ist saecke hp ghenict alle de prærogatiben van den Edeldom/ niet en kan ghesept werden te wesen een Edelman/ in die bedupdenisse als de woorden gedistribueert van 't Latijnsch woordt Gentilis, in de Provinciale talen beteeckenen Wel-gheboren/ oft een Edelman bp gheboorte/ oft van afkomste/ als/ *Gentilhomme, Gentilhuomo, Gentilhombre* bp de Spangiaerden/ ende *Gentelman* bp de Engelsche. Om dat (als (a) Tiraquellus seydt) Gentilitas ab antiquitate ingenuorum dicitur, & Gentiles sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt. Maer wel edel midts de gratie des Koninex/ (b) Et hoc honore condignus erit quem Rex voluerit honorare.

a *De Nobilit. cap. 2. Num. 53.*
b *Esther cap. 6.*

Van Gheboorte/ oft ghebooren Edelluyden zijn d'eerste descendenten deser nieuwe ghenannobiliteerde/ om dat voor goede alliantien haren Edeldom wast ende toeneemt. Viri Nobilitas (seydt den selven (c) Tiraquellus) ex uxoris nobilitate quodammodo illustratur.

c *De Nobilit.*

Van Afkomste/ zijn de voorderе nakomelinghen deser Edelen/ aengesien sp sulcx van de voor-ouderen in de weereldt ghebracht hebben. Een Edelman van Qualitept of nieuwlijcx gheadelt/ die ghehouden werdt voor den eersten Edelman van spn familie; verwerckt bp een Jofrouwe van ouden huyse/ een Edelman van gheboorte/ welcken Edelman van gheboorte doende ghelijck houwelijck/ procreert een Edelman van afkomste: Inder voeghen dat hp is een oprecht Edelman bp bloedt/ die directelijck sonder eenighe andere vermenginghe/ van beyde zijden linie recht/ is ghesproten van edele ouders; want eenen edelen vader/ met een onedele moeder/ oft een edele moeder/ met een onedelen vader/ verwerckt gheen volkomen/ maer een imperfecte generatie. Soo dat van noode is om sulcx te suppleeren/ alzijdt moet ghesecondeert werden met edele alliantien/ ende hierom werdt hp (d) eenighe den Edeldom verghelecken bp de Maen/ die in haer beginsel noch maer wepnich licht van haer gheeft/ maer allenghskens wast en toeneemt/ tot dat sp eyndelijck verkrijght haer volle klaerheyt. Soo insghelijcx den Edeldom/ zijnde alsnoch ghedoezeert met de donckere wolcken zijnder eerste race/ begint maer voort te botten eenighen lupster van Edeldom/ die door continuatie van edele alliantien/ daer naer vermeerdert in grooter klaerheyt/ ende ten lesten komt tot de volkomen perfectie van ouden Adel/ wanneer sp is in haer periode, ende aldaer verblijft soo langh sulcx werdt onderhouden; oft anderstints/ ghelijck de Mane declineert/ weder allenghskens gaet verdwijnen; nochtans soo niet/ dat den Edeldom daer door gantsch werdt werch ghenomen; want den Edeldom is van sulcken deughd/ dat/ al ist saecke sp wordt geeclipseert ofte verdupstert door alliantie/ armoede/ oft quade fortune/ wederom ghelijck de Mane kan opgaen ende respireren/ ten ware door eenich enorm crim/ oft mis daet.

d *Scobier Chap. 13.*

(e) Namque ea vel nemo, vel qui tibi vulnera fecit,
Solus Achilleo tollere more potest.

e *Ovid. Trist. lib. 1.*

Soo is dan den Politicquen Adel niet volkomen en abſolupt van ſich ſelven/ maer dependeert van den Prince ende ſyne wetten/ ende een Edel niet Edel/ alleen ten aenſien zijnder afkomſte/ maer om dat inſgheliick ſyne (a) voor-ouderen die erkentenisſe van den Prins ende ſyne edicten ofte brieven ghheobtineert hebben. De forme welcker in 't creeeren deſer Edelen/ ſoo wpt militaire als civile dienſten by ons ende in 't Rijck/ is dus danich:

a *Tiraq. de Nobilit. cap. 6. nu.* 11.

CXIV. CArolus Quintus, Divinâ favente clementia, Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Caſtellæ, Legionis, Arragoniæ, utriuſque Siciliæ, Hieruſalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Navarræ, Granatæ, Toleti, Valentiæ, Galliciæ, Maioricarum, Hiſpalis, Sardiniæ, Cordubæ, Corſicæ, Murciæ, Giennis, Algarbii, Algeriræ, Gibraltaris, Inſularum Canariæ & Indiarum, ac terræ firmæ, maris Oceani, &c. Rex; Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Lotharingiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucenborgiæ, Geldriæ, Calabriæ, Athenarum, Neopatriæ, Wertenbergæ, &c. Comes Flandriæ, Habſpurgi, Tirolis, Barchilonæ Artheſiæ, & Burgundiæ, Comes Palatinus, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Ferreti, Kiburgi, Namurci, Roſſilionis, Geritaniæ, & Zutphaniæ; Lantgravius Alſatiæ, Marchio Burgoniæ, Oriſtani, Gothiani, & Sacri Romani Imperii, Princeps Sueviæ, Cathaloniæ, Aſturiæ, &c. Dominus Friſiæ, Marchiæ, Schavoniæ, Portus Naonis, Biſcayæ, Molinæ, Salinarum, Tripolis, & Mecheliniæ, fideli nobis dilecto, *Joanni Velthym*, familiari noſtro, continuo domeſtico, gratiam noſtram Cæſaream & omne bonum. TAMETSI omnibus & ſingulis Sacri Romani Imperii, ac terrarum noſtrarum, ſubditis inclinemus, eoſque meritis honoribus, & munificentia noſtra proſequi conſueverimus: illos tamen præ cæteris gratia & clementia noſtra complecti debemus, quorum fides & integritas in continuis noſtris ſervitiis & obſequiis clare probata & perſpecta eſt. Quum itaque animadvertimus tuam præfate *Joannes Velthym* ergo nos fidem & obſervantiam, ad hæc grata ſervitia, quæ nobis multis annis tam in utraque Germania, quam Britannia & Hiſpania, atque Italia per omnia diſcrimina Terra Marique tam pacis quam belli tempore nos ſequendo, nullis parcendo laboribus & periculis exhibuiſti, & adhuc fideliter indies exhibes atque in futurum præſtare poteris & debebis; non immerito te Cæſareo munere noſtro dignum eſſe duximus. MOTV igitur proprio ex certa noſtra ſcientia animoque deliberato, ſano quoque Principum, Comitum, Baronum, Procerum, & aliorum noſtrorum & Imperii Sacri fidelium dilectorum accedente conſilio, & de noſtræ Cæſareæ proteſtatis plenitudine, te prænominatum *Ioannem Velthym*, filioſque tuos legitimos utriuſque ſexus, tam natos quam naſcituros eorumque hæredes & deſcendentes, in perpetuum noſtros & Imperii Sacri nobiles fecimus, conſtituimus & creavimus, ac nobilitatis nomine, gradu, & ordine, tituliſque & faſcibus, inſignivimus, prout & tenore præſentium facimus, inſignimus, creamus, erigimus & attollimus, voſque juxta conditionis humanæ qualitatem nobiles, & tanquam de nobili genere procreatos dicimus & nominamus, ac ab univerſis & ſingulis cujuſcunque conditionis, præeminentiæ, ſtatus, gradus, & dignitatis fuerint pro talibus, ſic veris nobilibus, vos haberi, dici, nominari volumus & reputari, decernentes & hoc noſtro Cæſareo ſtatuentes edicto, ut poſthac tu præfate *Iohannes* ac ſucceſſores tui prædicti ubique locorum & terrarum, tam in Judicio quæ extra, in rebus ſpiritualibus & temporalibus, Eccleſiaſticis & prophanis, etiamſi talia forent de quibus in præſentibus mentio ſpecialis fieri deberet, omnibus & ſingulis privilegiis, gratiis, honoribus, dignitatibus, officiis, juribus, libertatibus, inſignibus, ac indultis uti, frui, & gaudere poſſitis & debeatis quibus cæteri Sacri Romani Imperii veri nobiles à quatuor avis paternis & maternis geniti & procreati, utuntur & fruuntur, & ad quæ admittuntur & recipiuntur quomodo libet,

Digitized by Google

libet, conſuetudine, vel de jure. Quo verò hujus nobilitationis tuæ ſtatus luculentius clareſcat; tibi præfato *Iohanni Veltym* ac hæredibus & ſucceſſoribus tuis prædictis, hæc infra ſcripta armorum inſignia, videlicet ſcutum in duas partes, ſecundum longitudinem diſtinctum, in cujus inferiori rubei coloris campo trabecula aurea ſeu crocea quinque concharum teſtas nigras, unam ſub acumine, & duas in quolibet ligno deſcendendo, ex ſerie poſitas continens; in ſuperiori vero & minore ſcuti parte, in campo aurei ſeu crocei coloris Aquila nigra verſo in dextram capite, alis expaſſis, protenſis pedibus, & explicata cauda conſpiciuntur, in galeæ vero communis aurei ſeu crocei & rubri colorum velaminibus adornatæ cono ex confortis aurei ſine crocei & nigri colorum faſciis duæ rubræ alæ exurgunt, quemadmodum hæc omnia artificis manu præſentium in medio cernuntur effigiata, dedimus, conceſſimus & elargiti ſumus, ac tenore præſentium damus, concedimus, & elargimur. Decernentes, ut poſthac prædicta arma in ſignum veræ nobilitatis habeatis, & deferatis, ubique locorum & terrarum, in omnibus & ſingulis honeſtis decentibuſque actibus & expeditionibus, nobilium, armigerorum more tam joco quam ſerio, in torneamentis, haſtiludiis, bellis, duellis, ſingulari certamine, & quibuſcunque pugnis, vexillis, tentoriis, annulis, ſignetis, ſigillis, ſepulchris, monumentis, ædificiis, & clenodiis quibuſque pro veſtræ voluntatis arbitrio. APTIQVE ſitis & idonei ad ineundas & recipiendas omnes exemptiones, libertates, privilegia, feuda, vacationes à muneribus, & oneribus, quibuſque realibus, perſonalibus ſive mixtis. Jura quoque & conſuetudines, quibus cæteri Sacri Romani Imperii nobiles hujuſmodi armorum ornamentis inſigniti, gaudent & fruuntur conſuetudine vel de jure impedimento & contradictione ceſſantibus quorumcunque. NVLLI ergò omninò hominum liceat, hanc noſtræ creationis, erectionis armorum conceſſionis, decreti, voluntatis, & gratiæ paginam infringere, aut ei quovis auſu temeratio contra venire. Si quis autem id attentare præſumpſerit, noſtram & Imperii Sacri indignationem graviſſimam & pœnam triginta marcarum auri puri toties, quoties contra factum fuerit, ſe noverit irremiſſibiliter incurſurum, quarum medietatem, fiſco, ſeu ærario noſtro Cæſareo, reſiduum verò injuriam paſſorum, aut paſſi uſibus decernimus, applicanda. HARVM teſtimonio litterarum manu noſtra ſubſcriptarum & ſigilli noſtri appenſione munitarum. Datum in civitate noſtra Imperiali Auguſta, die ultima menſis Octobris, anno Domini milleſimo, quingenteſimo triceſimo, Imperii noſtri undecimo, aliorumque regnorum decimo quinto. **Onderteeckent** / *Carolus.*

CArolus Quintus, Divina favente clementia, Romanorum Imperator Auguſtus, ac Rex Germaniæ, Hiſpaniarum, utriuſque Siciliæ, Hieruſalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Inſularum Balearum, Sardiniæ, Fortunatarum & Indiarum, ac terræ firmæ maris Oceani, &c. Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Lothrici, Brabantiæ, Limburgiæ, Lucembergiæ, Geldriæ, Wittembergæ, &c. Comes Habſpurgi, Flandriæ, Tyrolis, Artheſii, & Burgundiæ, Palatinus, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Ferreti, Kiburgi, Namurci, & Zutphaniæ, Lantgravius Alſatiæ, Marchiæ Burgundiæ, & Sacri Romani Imperii, &c. Princeps Sueviæ, Dominus Friſiæ, Molniæ, Salniarum, Tripolis, & Mechliniæ, &c. fideli nobis dilecto *Gaſpari vander Perre*, gratiam noſtram Cæſaream & omne bonum. Inter alias rationes quibus hominum virtuti præmia merita redderentur, illa vel maxima viſa eſt, quæ ad dignitatem & honores ſpectat, quamque enim virtus ipſa ſola ad hominem illuſtrandum, nobilitandumque, ſatis ſuperque ſit, tamen nunc majus quiddam habere videtur, cum aliorum etiam magnorum principum præſertim teſtimonio atque decreto probatur. Nos igitur attendentes inprimis præclaras illas & inſignes animi tui dotes, ac virtutum ornamenta, quibus te præditum cognovimus, adhæc tuam in nos eximiam

Digitized by Google

miam fidem, ſtudium & obſervantiam, grataque & accepta obſequia, quæ nobis, Sacro Romano Imperio, ac inclytæ domui noſtræ Burgundiæ, in pluribus arduis maximique momenti negotiis, & præſertim in tranſcribendis arcanis & ſecretioribus literis tam noſtris, quam Sereniſſimæ Principis Dominæ Mariæ, Hungariæ, & Bohemiæ Reginæ, &c. viduæ, ſororis noſtræ chariſſimæ, & olim locum tenentis & Gubernatricis noſtrarum Provinciarum Belgicarum, & tam ad nos quam ad Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem Dominum Ferdinandum, Romanorum Regem & fratrem noſtrum chariſſimum, nec non oratores noſtros in Galliis & Anglia exiſtentibus, confictis, & incognitis notis & characteribus datis, & multis aliis in rebus ſumma fide & induſtria præſtitiſti; atque etiamnum tamquam Secretarius ordinarius Sereniſſimi & Chariſſimi filii noſtri Hiſpaniarum, & Angliæ, &c. Regis Conſilii Brabantiæ præſtas atque in poſterum præſtare poteris & debebis; ad impartiendum tibi Cæſareæ liberalitatis noſtræ munera & ornamenta haud imperito ſumus propenſi. Motv itaque proprio ex certa ſcientia noſtra, animo deliberato, ſano quoque accedente Conſilio, & de noſtræ poteſtatis plenitudine, te prænominatum *Gaſparem vander Perre* filioſque tuos utriuſque ſexus, tam natos quam naſcituros legitimè, eorumque hæredes & deſcendentes legitimos, in infinitum noſtros & Imperii Sacri veros nobiles fecimus, conſtituimus, & creavimus, ac nobilitatis nomine, gradu, ordine, tituliſque & faſcibus inſignivimus, pro ut tenore præſentium facimus, creamus, erigimus, attollimus & inſignimus, voſque de nobili genere procreatos dicimus & nominamus, ac ab univerſis cujuſcunque præeminentiæ, ſtatus, gradus, & dignitatis fuerint, pro talibus, ſic veris nobilibus haberi, dici, ſcribi, nominari, & reputari volumus. decernentes, & hoc noſtro Cæſareo ſtatuentes edicto, quod deinceps omnibus perpetuis futuris temporibus, tu præfate *Gaſpar vanden Perre*, ac filii hæredes ac deſcendentes tui præfati ubicunque locorum & terrarum, tam in judicio, quam extra, in rebus ſpiritualibus & temporalibus, eccleſiaſticis & prophanis quibuſcunque, etiam ſi tales eſſent, de quibus mentio ſpecialis in præſentibus fieri deberet, omnibus & ſingulis privilegiis, juribus, inſignibus, immunitatibus, favoribus, & indultis uti, frui, & gaudere poſſitis & valeatis, quibus cæteri Sacri Romani Imperii veri nobiles à quatuor avis maternis & paternis geniti & procreati utuntur & ad quæ admittuntur & recipiuntur, quomodo libet, conſuetudine vel de jure. Quo vero ſtatus hujus nobilitatis tuæ luculentius eniteſcat, tibi præfato *Gaſpari vanden Perre*, ac filiis hæredibus ac deſcendentibus tuis antedictis, infra ſcripta armorum inſignia dedimus, conceſſimus, & elargiti ſumus, ac tenore præſentium authoritate noſtra Cæſarea damus, concedimus & elargimur; videlicet ſcutum azurei ſeu cæleſtini coloris, in quo leo flavi ſeu aurei coloris, lingua erecta & unguibus rubris, cauda poſt tergum reflexa, ac collo armillum rubeum geſtans, conſpiciatur, in vertice vero ſcuti in campo flavi ſeu aurei coloris aquila nigra unius capitis dextrorſum flexi, alis expanſis, & lingua rubea erecta pectore tenus emineat, ſupra ſcutum galeam apertam cancellatam ſeu tornearíam teniis ſive liciniis flavi ſeu aurei & azurei ſeu cœleſtini, eorundemq; colorum faſcia tortili redimitam, è cujus cono inter geminas alas ſimiliter azurei coloris, in quibus ſingulis duæ trabes flavi ſeu aurei coloris, ex inferioribus partibus in ſuperiorem aſcendentes, & in forma pyramidis, ſe conjungentes, & inter illas ternæ lachrymæ, ejuſdem fulvi ſeu aurei coloris, videlicet una inferius inter prædictas trabes, & aliæ duæ ſuperius ex utroque prædictarum trabuum faſtigii latere poſitæ, cernantur: anterior pars leonis flavi ſeu aurei coloris lingua exerta, & armillo in collo rubeo dextrum pedem protendens, & ſiniſtrum falciæ tortili imponens exurgat, quemadmodum hæc omnia præſentium in medio pictoris artificio accuratius delineata apparent. Volentes & decernentes, ut poſt hac tu præfate *Gaſpar vanden Perre*, ac filii hæredes ac deſcendentes tui antedicti hæc arma & inſignia in teſtimonium veræ nobilitatis habeatis & deferatis, ubicunque locorum aut terrarum, in omnibus & ſingulis honeſtis decentibuſ-

Digitized by Google

tibuſque actis, & expeditionibus nobilium & armigerorum more, tam joco quam ſerio, in torneamentis, haſtiludiis, duellis, bellis, ſingulari certamine, & quibuſcunque pugnis, ſcutis, vexillis, tentoriis, ſignis, annulis, ſignetis, ſigillis, aulæis, feneſtris, periſtromatibus, ſepulchris, monumentis, picturis, ſculpturis, ædificiis, ac univerſa ſupellectile veſtra, & in omnibus locis aliis pro veſtræ voluntatis arbitrio, aptique ſitis & idonei ad ineundas, & recipiendas omnes exemptiones, libertates, privilegia, feuda, vacationes à muneribus & oneribus, quibuſcunque realibus, perſonalibus, ſive mixtis, jura quoque & conſuetudines, honores, dignitates, officia, gratias, & indulta quibus cæteri noſtri, & Imperii Sacri veri nobiles à nobis ſeu à prædeceſſoribus noſtris Romanorum Imperatoribus & Regibus, hujuſmodi armorum ornamentis inſigniti gaudent, utuntur & fruuntur, quomodo libet, conſuetudine vel de jure. Ut verò gratiam noſtram Cæſaream liberaliorem ſentias, tibi prædicto *Gaſpari vanden Perre*, conſilio, ſcientia & authoritate præfatis damus & concedimus amplam authoritatem & facultatem, qua poſſis & valeas, per totum Romanorum Imperium, & ubilibet terrarum & locorum facere & creare Notarios publicos ſeu tabelliones, & judices ordinarios, ac univerſis perſonis quæ fide dignæ habiles & idoneæ ſint, (ſuper quo conſcientiam tuam oneramus) Notariatus & tabellionatus ac judicatus ordinarii officium concedere & dare, ac eos, & eorum quem libet per pennam & calamarium (pro ut moris eſt) de prædictis inveſtire, dummodo ab ipſis Notariis publicis ſeu tabellionibus, & judicibus ordinariis per te creandis, & eorum quo libet vice & nomine noſtro & Sacri Romani Imperii, & pro ipſo Romano Imperio, debitum fidelitatis accipias corporale & proprium juramentum, videlicet, quod erunt nobis & Sacro Romano Imperio & omnibus ſucceſſoribus noſtris Romanorum Imperatoribus & Regibus legitimè intrantibus fideles, nec unquam erunt in conſilio, ubi noſtrum periculum tractetur, ſed bonum & ſalutem noſtram defendent fideliter & promovebunt, damna noſtra pro ſua poſſibilitate vetabunt, & avertent. Præterea inſtrumenta tam publica quam privata, ultimas voluntates, codicillos, teſtamenta, quæcunque judiciorum acta, ac omnia alia ac ſingula, quæ illis & cuilibet ipſorum ex debito dictorum officiorum facienda occurrerint, vel ſcribenda, juſtè, purè, fideliter omni machinatione, falſitate, & dolo remotis, ſcribent, legent, facient, atque dictabunt, non attendo odium, pecuniam vel munera, aut alias paſſiones vel favores: ſcripturas verò quas debebunt in publicam formam redigere, in membranis mundis, non tamen chartis abraſis aut papireis, fideliter ſecundum terrarum conſuetudinem conſcribent, legent, facient & dictabunt, cauſaſque hoſpitalium & miſerabilium perſonarum, nec non pontes & ſtratas publicas pro viribus promovebunt, ſententiaſque & dicta teſtium, donec publicata fuerint & approbata ſub ſecreto fideliter retinebunt, ac omnia alia & ſingula rectè, juſtè & purè facient, quæ ad dicta officia quomodo libet pertinebunt conſuetudine vel de jure; quodque hujuſmodi Notarii publici ſeu tabelliones, ſeu judices ordinarii per te creandi, poſſint & valeant per totum Romanum Imperium, & ubilibet terrarum, facere, conſcribere & publicare contractus, judiciorum acta, inſtrumenta, ultimas voluntates, decreta & authoritates interponere in quibuſcunque contractibus, requirentibus illa vel illas, ac omnia alia ac ſingula publicare & exercere quæ ad dictum officium publici Notarii ſeu tabellionis & judicis ordinarii pertinere & ſpectare noſcuntur, & ſi aliquem vel aliquos in dicto officio ignaros aut delinquentes inveneris, debeas illos ab officio ſuſpendere, & cum cauſæ cognitione punire, & ſi inobedientes & rebelles tibi fuerint, tales nobis & noſtris ſucceſſoribus & locum tenentibus denunciare, ut juxta qualitatem delicti puniantur. Decernentes, ut omnibus inſtrumentis, & ſcripturis per hujuſmodi Notarios conficiendis, plena fides ubilibet adhibeatur, conſtitutionibus, ordinationibus, ſtatutis vel aliis in contrarium facientibus, non obſtantibus quibuſcunque. NVLLI ERGO omnino hominum liceat hanc noſtræ conſtitutionis, creationis, erectionis, ſucceſſionis, gratiæ &

privilegii paginam infringere, aut ei quovis auſu temerario contra ire. Si quis autem id attentare præſumpſerit, præter noſtram & Imperii Sacri indignationem graviſſimam, pœnam viginti marcharum auri puri, toties quoties contra factum fuerit, ſe noverit ipſo facto incurſurum, quarum medietatem Imperiali fiſco ſeu ærario noſtro, reliquam vero partem injuriam paſſi vel paſſorum uſibus irremiſſibiliter decernimus applicandam, harum teſtimonio litterarum ſigilli noſtri Cæſarei appenſione munitarum. Datum in oppido Bruxellenſi Ducatus Brabantiæ, die tertia menſis Julii, anno Domini milleſimo quingenteſimo, quinquageſimo ſexto, Imperii noſtri trigeſimo ſexto. Sic ſubſignatum ſub plica, *Carolus.*

CXV. Dus verre van de titelen; komende nu tot het timbreeren / bekleen/ oft verrieren van wapenen / dat beſtaet/ in al dat boven den wapenſchildt werdt geſtelt / 't zy helm / *Cimier*, kroon / *Boulet* oft bandt / plumagien: in ſomma / al dat dient tot cieraet des wapens / en marque van edeldom / waerom d'ondele deſe op de wapenen niet en vermoghen te hebben / ja nauwlijcx in d'oude tijden ſelfs de ghemeene edelen / ſpecialijck in Bourgondien / Nulli licitum eſt (ſept Chaſſaneus) nec ſolet quis timbrare arma ſua, niſi ſit ſaltem eques militaris, vulgo *Chevalier*; noch (a) nieuwlijcx gheadelt (als d'eerſt van hun ghelachte) eenighe opene helmen / 't zy met traillien / oft ſonder traillien / maer 't viſier gheſloten en nederghelaghen / om te beteeckenen / dat ſy niet en hebben te bemercken op de daden van een ander / of oock te ghebieden / hebbende den mondt gheſloten / ſoo wel als d'ooghen / dat is / hooren en ſien. Ende van deſe ſoorte van Helmen / ſt dat Silius Italicus ſpreeckt:

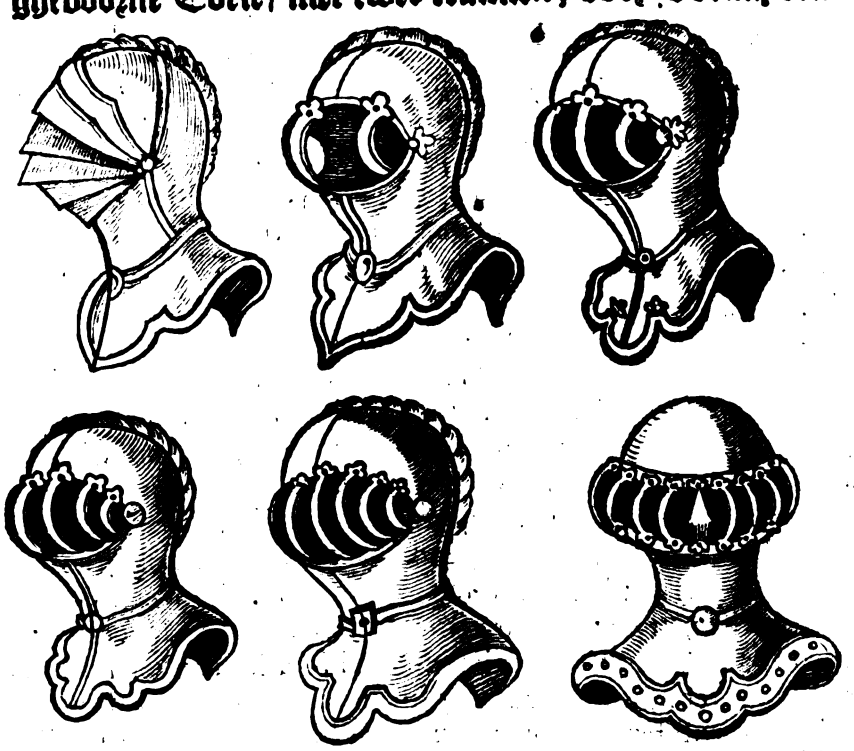
——————— atrato munimine clauſerat ora.

Ten ware ſy ſulcx hebben verdient in eenighe bataillie / tournoy / oft by ſpeciael conſent van ſouveraine verkregen / ende in haer brieven van edeldom ſpecialijck uptghedruckt.

Onder die open Helmen / (nademael yder in front behoort te draegen 't kenteecken zijnder order van weerdighept) zijn ſommige verordineert / te weten / voor (b) gheboorne Edele / met twee traillien; voor Edellupden van af-

a *l'Eſtat & comportement des armes, par I. Schow, chap. 12. Item, Indice Armorial, Gelot pag. 217.*

b *Loco citato.*

komſte / met dry; voor Ridderen / met vijf; en voor Hartogen / Marquiſen / Graven /

Digitized by Google

Graven ende andere *au rang des Princes*, met leven/ tot een onderſchept van de voorgaende. 't Exempel vinden wy op verſchepden plaetſen alhier tot Berghen in de ghetimbreerde wapen van den ouden Heer Jan/ die men noemde van Glimes/ Heer van Berghen/ Ridder ende Heken van d'Orden van 't Gulde Vlies/ altijdt vermeerende in oneven ghetale/ uyt oorſaecke 't ſelve ghetal is indiviſible/ de ſymbole van eendracht/ authoriteyt/ ende bevel/ den Edeldom toegheeygent; midtsgaders voor ſouveraine met negen traillien/ een ghetal/ dat alle ghetalen in hem verbanght/ hoewel (a) eenige voor ſouveraine/ nemen elk traillien (*comme le nombre* (als ſy ſeggben) *qui excede le nombre meſme,*) te weten/ een ghetal dat 'tghetal ſelver te boven gaet/ daer nochtans dat ghetal maer is een verdoubleringhe/ of repetitie van alle d'andere ghetalen/ door byvoeginghe van een ofte meer. Novenarius (ſeydt de (b) Philoſooph) eſt limes & terminus numerorum inferiorum, qui ab alio numero non claudatur, ſed alios ipſe complectatur, ac mundi machinæ ſimilis eſt, quæ omnes in ſe partes continet, neque ab ullo niſi ab unitate illius principatus ac finis qui Deus eſt augere poteſt. Soo dat oock alle Heraulten/ of Directeurs van Edeldom/ in dit ghetal van neghen/ met meeſt alle haer regulen van Heraldie/ als in een centro mede ruſten/ als namentlijck/ in de verſchepdenthept der (c) ſoorten van edeldom: in de (d) deſcendenten van een oprecht edel van afkomſte; in de graden ofte titulen van eeren; in de kozme der (e) ſchilden; in de (f) couleuren der wapenen; in de (g) edele ghe-ſteenten en planeten/ die die couleuren repreſenteeren; (h) in de *pennons* ofte *fourrures*; in de (i) ſecrete en bekende conſideratie in 't gheven van wapen by Heraulten; in de (k) afdeelinghe der plaetſen ofte poincten des ſchilds; in de ordinaris ſtucken ter eeren; in de (l) *Beſans*, ofte ronde figueren; in de (m) breucken voor jonghers ſoonen; in de byſondere ornamenten gebruyckt in timbreeren van wapenen/ ende in (n) traillie werck van die helmetten/ die alle oock beſtaen in 't ghetal van neghen.

a *Geliot*, pag. 218.

b *Cæſar vanimus amphit. de provid.*

Van gelijcken vermogen noch Edelen/ (o) majores of minores, op wapenſchilden te ſtellen Helmen of *timbre le mezail tarré ou tourné de front*, dat is/ met platten aenſicht/ maer ter zijdenwaerts met halven aenſicht en *pourfil*. want ſulcx alleen eyghen is den Princen/ Veldt-oversten/ ende hoofden van Ridderlijcke Orders/ tot beteeckeninghe van volle macht/ ende dat ſy hebben/ en moeten hebben d'ooghe over al/ ſien ende ghelien worden: 't exempel by ons ſien wy in de ghetimbreerde wapen van Hertoch Philips/ en alle ſyne Ridderen van 't Gulde Vlies in (p) 's Graven-Haghe/ ende op andere plaetſen/ alwaer 't Feeſt van die Ridderlijcke Order is ghecelebreert gheweeſt. Inſgelijcx by (q) Statius/ nopende die twee ghebroeders van Theben/ waer van oock ſich draghende als Koninck/ met een tooznich ghemoedt/ hadde ſynen helm in ſoodaniger wijſe open/ dat hy ſyn hyandt konde recht onder d'ooghen ſien/

c The booke of Honor Markhem Decad. 2. Epiſt. 1.

d *Item*, Decad. 2. Epiſt. 2.

e Liegh his Accidence of Armorie, pag. 21.

f *Bara*, pag. 12.

g Guilliam his Diſplay of Heraldye. Sect. 3. chap. 7. pag. 13; 7.

h *Bara*, pag. 12.

i Liegh his Accidence of Armorie, pag. 211.

k *Bara*, pag. 22. 23.

l Guilliam Sect. 4. chap. 14.

m Guilliam Sect. 1. chap. 6.

Hæc pugnæ facies coëunt ſine more, ſine arte,
Tantum animus iraque atque igneſcentia cernunt
Par galeas odia, & vultus rimantur acerbo
Lumine.

Noch oock van (r) goudt/ of gheheel vergult/ ten zy ſy Princen zijn abſolupt/ of van 's vaders zijde van Koninckliycken hupſe/ maer van ſilver; ghemeene Edele van pſer ofte ſtael. Want 'tis buyten alle twijffel/ dat een Prins/ welende ſoon ofte ſoons ſoon van een ſouverain ofte Koninck/ is van

n *Geliot*, pag. 218. Item, *Fauchet des Cheval. liv. 1. chap. 1.*

o *Geliot*, pag. 260. p In de groote Kerck. q *Lib. 11. Theb.* r *Geliot*, pag. 218.

meerder aenſienlijckheyt midts ſynen bloede en capaciteyt tot die croone / dan een Pzins gheſpzoten van vaſallen. *La Couronne de France*, (ſeydt du (a) Tillet) *ne reconnoiſt ſuperieur que Dieu, les Princes capables d'icelle meſmement chefs, de leurs maiſons, en ſont plus honores que d'aucune dignité feudale.* ende hier upt komt het / dat in Pzanckrijck de Pzincen van 't bloedt / niet teghenſtaende ſy noch Hertoghen / Marquiſen / Pzincen / oft Graven zijn / ſ' hoeren tot een onderſcheyt op haer croonen / *quatre fleurs de* (b) *Lys, & quatre fleurons es interſtices*, en voor *Cimier* de (c) dobble Lelye / te weten / d'een boven d'andere / *l'un eſtant ſommé de l'autre*. Want het timbreeren oft bekleen der wapenen / gheeft

a Recueil des Roys, liv. 2. pag. 16.

b Geliot, pag. 121.

c Item, pag. 251.

ſulcke veranderinghe in 't blaſon / dat de dignitept van d'eene *branche* oft eenw eenigher noble familie / daer door van d'andere kan onderſcheyden werden / byſonder door 't *Cimier* gheſtelt boven op dien helm / by forme van deviſe en merckteecken / dat meeſt ghenomen werdt van 't ghene dient in 't wapen voor 't principael ſtuck. De Koninghen van Pzanckrijck / hebben voor *Cimier*, de Lelye; die van Schotlandt / den Leeuw / met een croon vallaire op 't hooft / ter ghedachteniſſe dat (d) Fertſeron / den tweeden Koninck / overwonnen hadde de Pictos / ſyne vpanden / mdtſgaders de wallen oft trencheen van haer Legher doorbroocken. Wanneer die *Cimiers* zijn verſchillende van 't wapen / komt / of door officie / of door gheboorte. Door officie / om upt te drucken die notable ampten / by hun oft de voorouderen bedient. Canceliers / oft Pzeſidenten / ſtellen den (e) Mortier / ſorme der hoeden ghedragen in ſouverepne hoven / of Parlementen van juſtitie: Conneſtablis / 'tbloodt ſweerdt: Mareſchals / twee ſtocken / en *Sautoir*: ende Admiralen / een oft twee anckers krupsweeghs over den anderen / etc. door gheboorte om te conſerveren het oude wapen / wanneer ſy eenige nieuwe / edelder ende meer achtbaer wapen verkrijghen: Exempel is 't huys van (f) Columne in Italien / dat / naer 't opnemen van Colunne / tot behoudeniſſe van't oude wapen / heeft voor *Cimier* de ſpreene oft meerminne; ende by ons dat van (g) Cleve / twee ſwarte oſſen-hoornen / of tot onderſcheyt onder den anderen / ſomwijlen een (h) ſwaen: reden (naer hun ſegghen) ſy gekomen zijn van (i) Helias / die hem qualificeerde / Ridder van de Swaen / ende trouwde anno 711 Beatrix / eenighe dochter van Diederick / Heer van Cleve / wiens blaſon / die Hertogen noch voeren; namentlijck / eenen ſchildt *de gueules*, ghelaſt met een ander *d'argent*, in 't midden hebbende *un Torteau de ſinople*, waer upt voortkomen acht ſcepters *pommetez & fleuronnez d'or*, daer by ghevoeght wepnich voor 't jaer 1300 by Diderick die VIII, Grave van Cleve / als wy bevinden / in plaets van 't oude wapen van dat huys Cleve / weſende *d'argent à une teſte de Beuf de gueules, accornée de ſable, muſle bouclé d'argent.* Ter ghedachteniſſe van welcken Helias / Heer (k) Adolf van Cleve / Heer van Ravenſteyn / anno 1453 / in ſyn Tournoy binnen Rijſſel / noch ſich intituleerde / *le Chevalier au Cigne*, ende beneffens de vertooninghe van ſyne aenkomſte in een ſchuytjen op den Rhyn aen 't caſteel van Cleve / ſette tot een præmium, een ryeke ſwaen van goudt / met een goude keten vaſt ghebonden. Soo dat 't *Cimier* boven op den Helm / ſoo wel als 't principael wapen / vertoont / oft het ſtamhuys / oft vermeerderinghe van Edeldom voor de ſelve familie.

d Boetchiſt. lib. 2. & 10.

e Geliot, pag. 166. Favin. liv. 1. chap. 3. d'Exempelen, ſiet *Le Recueil des Armes, par C. Maguevey, à Paris*, 1633.

f Paul. Iov.

g In de groote Kercke van 's Graven-Hage.

h Geliot, pag. 66.

i Item, pag. 48.

k O. de la Marche, liv. 1. chap. 24. pag. 48.

Digitized by Google

familie. Waerom die (a) illegitime en haer defendenten/ 't *Cimier*, ghelijck die wettighe/ niet voeren/ maer benevens 't cleedt hunder wapenschildt/ veranderen. Den natuerlijcken soon van Hertoch Jan van Bourgondien/ hadde voor *Cimier* een gouden (b) boom/ ende intituleerde sich insghelijcx/ *le Chevalier à l'arbre d'or*, in syn tournoy binnen Brugge/ anno 1468. Den natuerlijcke soonen van Hertoch Philips-soon van Jan/ende haer nakomelingen/ niet teghenstaende onder haer gheweest zijn/ Ridderen van 't Gulde Vlies/ ende bereert met titels van Marquisen/ en Graven/ hadden voor *Cimier* een (c) upl/ daer die Hertoghen van Bourgondien/ als ghesproten upt den huyse ende Croone van Vranckryck/ hebben de dubbele Leye.

a *l. Sclo'r, chap.* 12.

b *O. de la Marche, liv. 2. chap. 4. pag.* 531. *Item, Schoir loco citato.*

c *Schoir, loco citato. Item*, tot Bergen en Vlissingen op verscheyden plaetsen.

CXVI. Aengaende de forme der Brieven/ specialijck ghegheven om 't *Cimier* te veranderen/ ende nieuwlijer gheadelt/ te moghen doeren open Helmen/ neme dit voor exempel van Johan Velthem.

CArolus Quintus, divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Insularum Balearum, Sardiniæ, Fortunatarum, ac Indiarum, & terræ firmæ maris Oceani, &c. Rex; Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ, Geldriæ, Wirtembergæ, &c. Comes Habsburgi, Flandriæ, Tirolis, Artheſiæ, & Burgundiæ, Palatinus, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Ferreti, Kiburgi, Namurci, & Zutphaniæ; Landtgravius Alsatiæ, Marchio Burgoniæ, & Sacri Romani Imperii, &c. Princeps Sueviæ, &c. Dominus Frisiæ, Malinæ, Salinarum, Tripolis & Mecheliniæ, &c. fideli nobis dilecto, *Joanni Velthem à Lovanio*, familiari nostro, continuo domestico, gratiam nostram Cæsaream & omne bonum. Tametsi omnibus subditis nostris ad gratiam impertiendam inclinemus, eorum tamen commoda, honores, & ornamenta extollere, & promovere magis cupimus, qui omnem ætatem omnemque suam operam & studium nostris, & Sacri Romani Imperii, ac sereniſſimæ domus nostræ Austriæ & Burgundiæ rebus & obsequiis, impendunt. Quapropter considerantes ingenuas animi & corporis tui dotes, morum probitatem & industriam, nec non sinceram fidem & observantiam erga nos, & Sacrum Romanum Imperium, & potentissimas inclytas domos Austriæ & Burgundiæ, fidelem & gratam servitutem, quam nobis per complures annos & belli & pacis tempore præstitisti, maximè quando superiori anno M. D. XXIX. classe ex his nostris Hispaniarum Regnis, in Italiam trajecimus, pacatisque Italiæ rebus, & imperii diademate à Clemente VII. Pontifice Maximo fælicis recordationis insigniti, ad Germaniam, & post conventus Imperii Augustæ ac coronationem Sereniss. Principis Domini Ferdinandi fratris nostri charissimi, in regem Romanorum acquisierat, in solemni Principum Electorum & aliorum imperii Sacri statuum præsentia celebratam, rursum ad alium conventum Ratisponæ habitum, inde contra Turcas in Pannonia proficiscimur, ab hisq; negata pugnandi copia ac pedem referentibus, quum denuo per Italiam ad hæc nostra Hispaniarum regna reversi, novissimas expeditiones nostras, alteram videlicet in Africam, alteram in Galliam Narbonensem suscepimus; in quibus quidem itineribus & expeditionibus, tu præfate *Ioannes Veltheim*, nos per omnem fortunam, & quæcunque terræ marisque pericula continuo secutus es. Hæc igitur tua obsequia, & quæ indies præstas, & ad præstandum deinceps te promptum paratumque offers, quum merito nos inducant, ut te aliquo munificentiæ nostræ munere ornemus. Motv itaque proprio, ex certa nostra scientia, & de imperialis protestatis nostræ plenitudine, tibi præfato *Joanni Veltheim* filiisq; hæredibus & descendentibus tuis utriusq; sexus legitimis, in infinitum arma & insignia tua olim tibi à nobis elargita, & quum

Digitized by Google

talia ſunt, videlicet ſcuquo trabecula quam vocant, aurei coloris exlo, in medio ſupremitaconchas Iacobeas nigras ctas continens, in capitecei coloris campo, aquicauda & alis diſpaſſis, & ſtro aperto, antrorſum ſcuto vero galea ſuperlaciniis aurei & rubri cocono duæ alæ rubiæ exmutanda, augenda & exut tenore præſentium & exornamus; videlicetmentale converſa, ſupra tum rubri coloris, in vulgari Gallico *Cheuron* utroque inferiori angutis ſcuti aſcendit, quinq; æqualibus ſpatiis disjunvero ſcutį aurei ſive crola nigra unius capitis pedibus exporrectis, roflexo, & lingua exerta; impoſita eſt, tæniis ſive lorum redimita, in cujus iſtunt, hoc modo imornanda duximus, pro immutamus, augemus galea clauſa in torneaqua ex faſcia tortili aurei & nigri colorum loco alarum imago Turcæ veſte rubra induti femore tenus prominеat, ſiniſtra parmam auratam, dextra vero enſem turchicum ſive acinacem, ad ictum ſublevatum tenens, capite pilcum rubrum, faſcia alba circumvoluta tectum gerens: quemadmodum hæc omnia in medio præſentium accuratius depicta ſunt: volentes & decernentes quod tu præfate *Ioannes Velthem* filiique hæredes & deſcendentes tui ante dicti, præſcripta arma & inſignia ſic à nobis immutata, aucta & exornata, ex . . . . . antea perpetuis futuris temporibus, habeatis & deferatis, per totum Romanum imperium, Regna & Dominia noſtra, atque alibi ubique locorum & terrarum in omnibus & ſingulis honeſtis decentibuſque actis & expeditionibus, cæterorum armigerorum more, tam joco, quam ſerio, in torneamentis, haſtiludiis, beſtis, duellis, ſingulari certamine, & quibuſcunque pugnis; vexillis, tentoriis, annulis, ſignis, ſigillis, ſignetis, monumentis, ædificiis, univerſa ſuppellectile, & quibuſcunque in rebus illis, pro libitu veſtræ voluntatis, uti fruique poſſitis & valeatis, contradictione & impedimento ceſſantibus quorumcunque. APTIQVE ſitis & idonei, ad ineundas & recipiendas omnes prærogationes, gratias, libertates, jura & conſuetudines quibus cæteri à nobis hujuſmodi ornamentis inſigniti, gaudent & potiuntur, abſque alicujus contradictione & impedimento. MANDANTES univerſis & ſingulis Principibus, tam Eccleſiaſticis quam ſæcularibus, Archiepiſcopis, Epiſcopis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Militibus, Clientibus, Capitaneis, vice dominiſque Advocatis, Præfectis, Procuratoribus, Officialibus, Quæſtoribus, Heraldis, armorum Regibus, Caduceatoribus, Civibus, Communitatibus, & denique omnibus noſtris & Imperii Sacri ſubditis & fidelibus dilectis, cujuſcunque ſtatus gradus & conditionis exiſtant, ut te præfatum *Ioannem* hæredeſque & deſcendentes tuos antedictos, in hujuſmodi armorum fruitione nec turbent, nec impediant, verum illis uti, frui, & gaudere pacificè, & quietè ſinant & permittant, quatenus gratiam noſtram charam habeant, ac pœnam decem marcharum auri puri pro medietate fiſco ſeu ærario noſtro, reliquam vero partem injuriam paſſi aut paſſorum uſibus, quotieſcunque contra factum fuerit, irremiſſibiliter applicandam incurrere formident, harum teſtimonio litterarum manu noſtra ſubſcriptarum & ſigilli noſtri Cæſarei appenſi munirarum. Datum in civitate noſtra Toleti, die vigeſimo menſis Maji, anno Domini milleſimo quingenteſimo trigeſimo nono: Imperii noſtri, decimo nono; & Regnorum noſtrorum, vigeſimo quarto. Onderteeckent / *Carolus*.

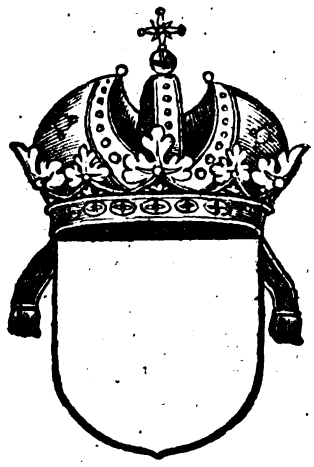
CXVII.

Digitized by Google

CXVII. 't Is mede niet gheoorloft te ſtellen op wapenen / goude of andere croonen / naer d'ordinaris regelen / ten zy / die van Koninckl̃yckẽ hupſe / of welckers voorouderen eenighe chargien op krooninghen van Koninghen ghehadt hebben / of die ſulex dooz merite / faveur / liberaliteyt / oft anders is vergunt. 't Edict oft Pragmatica van Koninck Philips / de anno 1586. 3 Octobris, verbiedt oock 't voeren van croonen op *Armories*, behalven Hertoghen / Marquiſen / en Condes oft Graven / de woorden ſiet aldaer. En deſe Croonen / (nemende haren oorſpronck van de (a) hoeden / oft blomme-cranſſen / die d'oude Romeynen lieten ſchilderen rondtom d'effigien haerder voorouderen / ende daer naer om hunder ſtemmata) vooz ſouveraine ende ſubalterne zyn verſchepden. De vorme vãn de Koninckl̃ycke croon in Spangien / verſcheelt van d'Engelſche / beyde deſe van de Franſche / ende de Franſche / Spaenſche ende Engelſche / veel van die van 't Rÿck. In de ſubalterne / is de croon vooz Burch-Graven in Engelandt / by na als die vooz Graven in 't Rÿck / ende Hertoghen in Italien. Hoe dan / die by (b) Campier ende andere Heraulten worden afghemaelt / by d'onſe ghevolght / ende om de waerheydt te ſpreecken / 't beſte onderſcheyt gheven / wil alleen verthoonen.

a *Tiraq. de Nobilit. cap. 6.*

b *Le fondement & origine des tiltres de Nobleſſe.*

De Keyſerlÿcke Croon / is ghekloven / oft tweevoudich / als den dobblen Arent / mede ten aenſien / ſoo het ſchÿnt van 't Ooſterſche en Weſterſche Keyſerrÿck (b). Sommighe willen 't ſelve te beteeckenen / 't gheeſtelÿck ende wereltlÿck regiment / om dat in d'oude tijden / de Keyſers mede waren Prieſters / ende haer croon / by naer de vorme van een Biſſchops miter / doch wat laeger / van voor meer open / minder ſcherp / ende in 't midden een boge / met 't cruys daer op / inſigne pietatis Chriſtianæ, in imitatie van den Keyſer Phocas / die men ſeydt / ſulex ghedraghen te hebben: Corona Imperialis (ſeydt 't Pontificale Romanum) habet ſub ſe mitram in modum ferè Epiſcopalis mitræ, humiliorem tamen, magis apertam, & minus acutam. Eſtque ejus apertura à fronte, non ab aure. Et ſemicirculum habet per ipſam aperturam auream in cujus ſummitate crux parvula eminet. (c) Andere / te verzeſenteeren 't weſen van de wallende maen / 't ſimbolum van een goedt Omen, *Plus oultre*, vermeerder des Rÿcx / in imitatie van den Turck / Perſiaen / ende andere / daer nochtans de Keyſerlÿcke croon by Conſtantijn ende ſyne ſucceſſeurs / was (d) ongeſpleten / ſoo dat de ghelpleten of tweevoudighe croon / naer de ſeparatie van 't Rÿck / eerſt is ghekomen in 't Weſten.

c Guilliam his Diſplay of Heraldy, Sect. 3. chap. 1. pag. 272.

d *Paſchal: de coronâ, lib. 9. cap. 18. fol. 625.*

e *§. 5.*

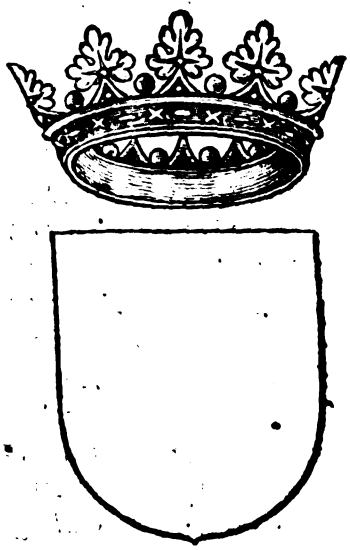
De

De Diadema, oft Koninckliſcke croon / beſtaet in eenen ronden circkel van fijn goudt / gheſtoffeert met edele gheſteenten als 't *eſmail* is hunder wapenſchildt / gheliſck de *pennaches* of plupmen in timbreeren; upt reden / ſp inſgheliſer verthoonen de natupzliſcke epgenſchappen haerder deughden; auro (ſepdt (a) Paſchalius) ſignificatur culmen regium, lapillis regiæ virtutes, ende dat *à baulte fleurons*, (met verheven blommen) van epcke / rooſe / oft ander bladeren. Doch den Koninck van Vranckrijck / tot kennelijckhept van ander Koninghen / met *fleurs de Lys*, lelpen en boghen / hebbende een lelpe boven op / daer die van Engelandt / Spangien en 't Rijck / hebben den Globus met het cruys / als mede doen die croonen van Denemarcken ende Sweden / hoewel eertijdts de ghefloten croon met verheven boghen (epghentlijck ghenaemt de croone *Imperiael*) ſpecialijck was in 't Rijck ende alleenlijck epghen / als ſp (b) legghen / ſouveraine Koninghen.

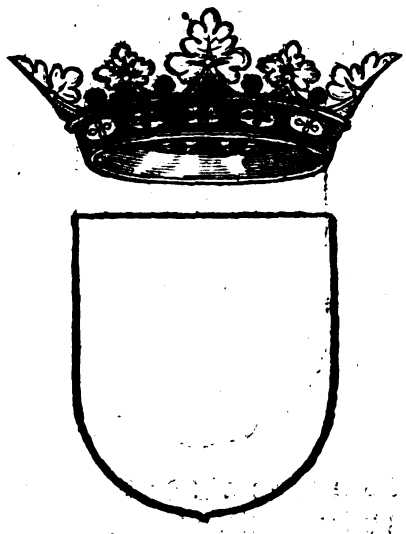
a *Lib. 9. cap. 11. fol. 597. Item*, Ezechiel, *cap.* 28.

b *Paſchal. de Coronis lib. 9. cap. 17.*

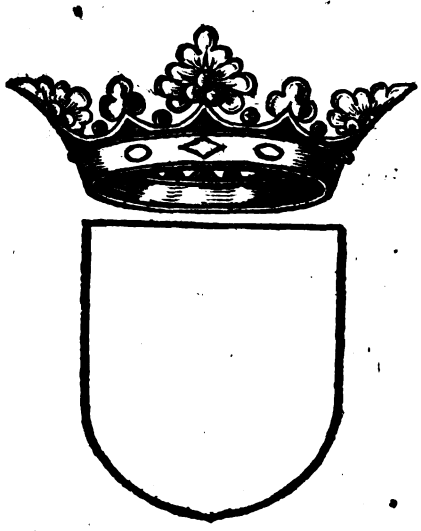

Die croone voor Hertoghen is mede van goude / ende gheliſcke edele gheſteenten; doch niet ſoo breedt gheliſck de croon *Royal*, maer een derde minder / boven verciert *à bas fleurons*; dat is / met groote egale blommen / als de Koninckliſcke croon / doch mede een derde laegher.

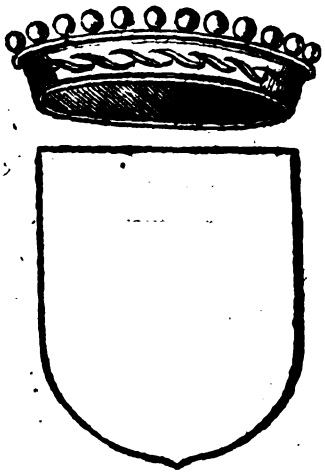
De

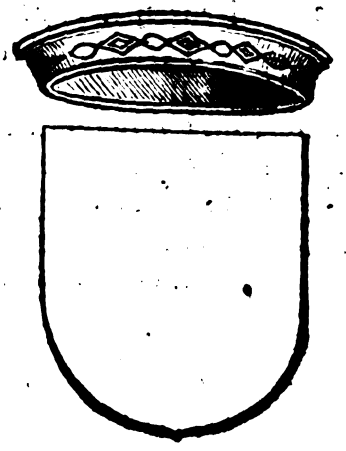
De Croone van een Prince / is van ghelijcke breedte als des Hertoghs croon / met ghelijcke edele ghesteenten / doch boven den circkel maer vier blommen / van de hooghste van des Hertoghs croon / ende vier halve staende over handt / te weten / vier heele / maer een derde laegher dan de vier andere. Doch een Prins / souverain / ofte oudtsten soon van een Koninck / draeght de croone / ghedurende 't leven van den Koninck synen vader / als die Hertoghen / Quia Principatum obtinet & primus ante omnes est. Maer in de oude tyden / soo wel Princen als Hertoghen / waren ghewoon te draghen eenen rooden hoedt / ghevoert met Herminen.

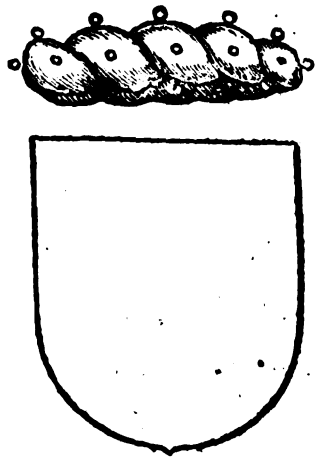
De Croonen van Marquisen zijn / als die van de Princen / uytghenomen alleenlijck / belast met vier *fleurons*, ende eenighe peerlen / een wepnich verheven boven den boordt van haer croone / klaverschge wijse in order / als de heele ende halve *fleurons* van de Princen.

De croonen van Graven / zÿn als de voorgaende / mede verciert met gheſteenten / maer op den voordt alleen belaſt met peerlen.

De Burch-Graven / hebben alleenlijck een croon van goude / ſonder peerlen / of pet anders op den voordt.

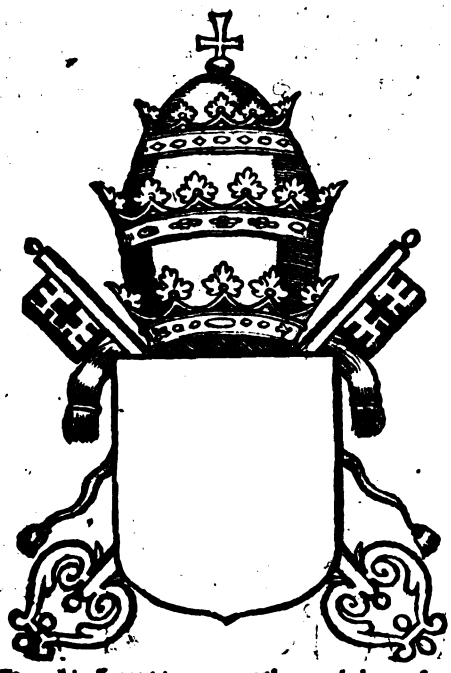
De Baronnen eyghentlijck ghenomen / hebben gheen croonen / maer in plaetſe van dien / eenige goude vlaepen / in vorme van kleyne banden / overſtropt met peerlen / Baronibus (ſeydt (a) Paſchalius) licet geſtare non quidem laminam integram & latam, ſed tenuiorem ac reſtrictiorem ac veluti circulum ſive gracile vinculum aureum.

a *De coronis lib. 9 cap. 22. fol. 644.*

CXVIII. De Gheeſtelÿcke al-hoewel die niet en zÿn ſubject die wapenen

Digitized by Google

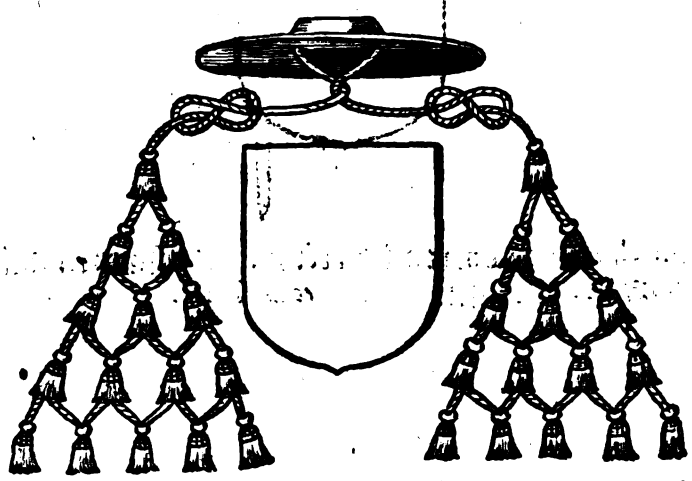
nen te draghen/ ende hanteeren/ soo en laten sy nochtans niet naer *armories* te hebben/ maer in plaetse van croonen oft helmen/ doeren voor tymbre/ die principale merckteeckenen van hunne dignitepen en staet.

Hÿne Pauselÿcke Heÿligheyt/ eene *Tiare triple*, vulgo (genaemt) Regnum, van goudt en kostelÿcke ghesteenten/ in forme van een *armet*, ombangen met dry croonen/ (a) representerende dat den Paus is den Prince der H. Kercke/ overwinster ende triumpheerster der gheelder weereldt. 2. Dat hy is den Stadthouder Thristi/ wesende naer 't voorseggen des Koninckÿcken Propheet/ een Koninck/ Psalm. 2. ende des Engels/ Luc. 1. ja alsulcke Koninck/ wiens rÿck alle rÿcken te boven gaet/ waerom behoort den Diadema sÿns Stadthouders/ boven alle Diademata upt te steecken. 3. Om dat den Paus is Overste in 't Geestelÿck/ in de dry deelen des weereits. 4. Om dat hy is den oppersten Priester van de H. Dryvuldicheyt. Andere/ sÿn (b) dryderhande jurisdictie van den Hemel/ op der Aerden/ ende in 't Vagevier/ ondersteunt van twee sleutels *d'or*, beteeckenende sÿn binden ende ontbinden/ t'samen gheschÿt met een koorde *d'azur*, dat is/ door een Hemelsche macht/ *Passées en Sautoir*, als Vicarius van den ghekruysten Jesus.

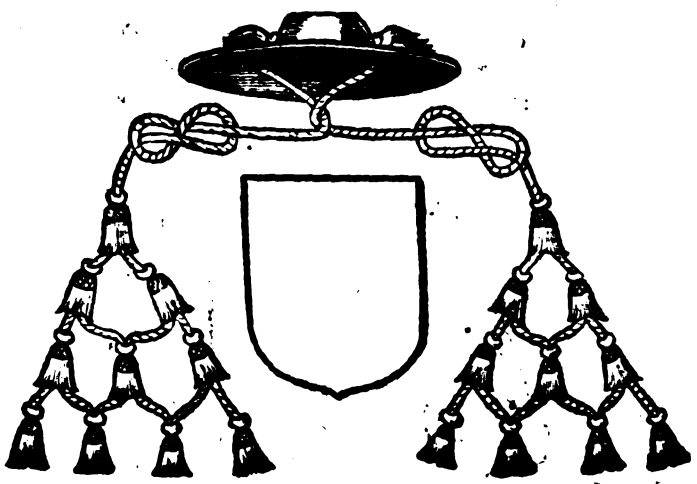
a *Cornelius à Lapide* in sÿn Commentarien op den Propheet Zacharias, 6. cap. vers. 11.

b *Gilbert d'Averoult en son Roy d'Armes. Item*, Guilliam his Display of Heraldy, Sect. 4. chap 2. pag. 279.

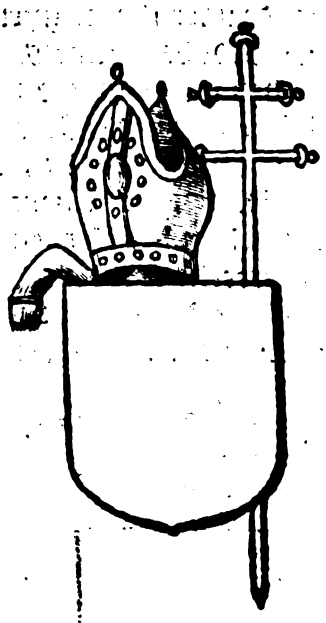

Die Cardinalen den hoedt/ den welcken is roodt/ waerom wanneer men daer van spreeckt/ altÿdts dit woordt *rouge*, wordt ghevoeght *chapeau rouge*,

is plat/en enge boben in den kop/ maer breedt van kanten/versien met lange *cordons*, ende snoeren van zije en minne-stricken oft vlechten / in malkanderen ghevoecht by fozme van *Lozange*, binnewaerts ende ter zijdewaerts hanghende/ met vijf ozders van quispels/die haer vermeerderen naer sulck ghetal 1. 2. 3. 4. 5. maerkende vijfthien aen elcke zijde. Desen hoedt is aen de Cardinalen ghegheven van Innocentius den vierden van dien naem / naer ghetuyghen van Volaterranus ende Polydozus Virgilius / ontrent 't jaer 1250. Andere legghen in 't Concilie van Lyons/ anno 1246.

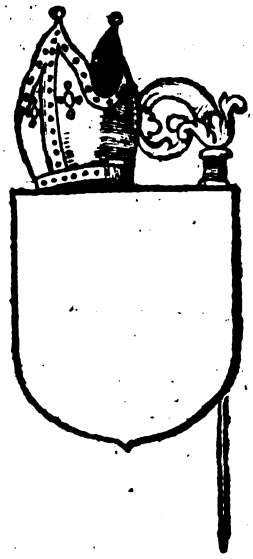

Die Patriarchen/ ende sommighe andere Prelaten/ hebben recht om den selven te dzaghen/ maer van ander couleur/ ende met *cordons* ofte snoeren van vier rijen/ ende thien quispels/ als 1. 2. 3. 4.

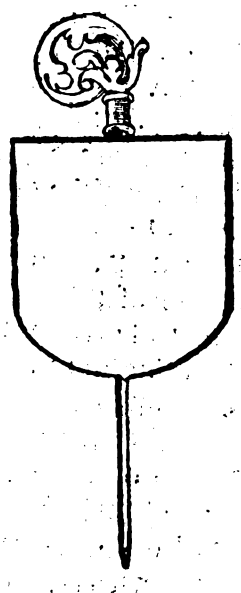

De Artz-Bisschoppen / voeren hun crups ende hunnen mijter / gheheel recht voozwaerts/ in volle gheselschap/ *Tarrec de front*.

De

De Bisschoppen hunnen staf/ ende mijter/ oock *Tarce de front.*

De Abten/ die hebben jus mitræ, stellen den mijter overzijdts/ ende te dwaers *en pourfil.*

Abten die niet en zijn ghemijtert/ stellen alleen hunnen staf.

Oxieurs eenen Pastorelen stock/ ghemaerkt als eenen Pelgrims palster.

Dit is soo veel aengaet de wapenen Nobilium majorum, ende Geestelijcke/ ghetimbreert zijnde sonder helmen.

CXIX. De voordere Edelen/ ghenaemt Innominati, ofte Minores, als Ridderen/ Schildtknapen/ ende ghemeene Edelen/ zijn de helmen van den wapenschilde verciert met ghedraepde banden/ ende pluymen oft *feulagien* van de selfde *esmaux*, ende in sulcker voeghen als 't principaelste stuck haerder *Armories*, te weten/ van den grondt ende figueren/ welverstaende de metallen oft couleuren van de levende figueren voor de doode/ data paritate temporis; die reden siet 't woordt *Lambrequins*, in onse uytleggynge der Konst-woorden; insgelijcx voer familie syn *Cimier* verscheyden. De Ridderen voeghen om

den wapenſchildt den collier van haer Oꝛder tot meerder lupſter; oock menichmael dooꝛ figueren van doode of levende creatueren laten ondersteunen/ vast oft ophouden bp den naem van *Supports*, dat niemandt vermocht te doen dan ſouveraine/ groote Heeren/ en die Ridderen (a) Bannerets. Woꝛdt veeltijdts ghenomen van 't vooꝛnaemſte in 't blaſon/ ok upt die devisen van d'oꝛders en bannieren. Bp ons woꝛdt den wapenſchildt van d'oude Marquiſen van Berghen/ ghesuppoꝛteert dooꝛ twee Leeuwen/ gheliick die Hertoghen van Bꝛabandt/ welckers wapen ſp voeren *au premier canton*.: somwylen zyn die *Supports* gheliick 't *Cimier*, somwylen mede verſchillende van 't wapen/ als wanneer verwerkt werdt een begheerte *d'en querir*, oft ſulck te onderſoecken. Die Koninghen van Bꝛanckrijck hebben alleen die (b) prerogative van de wapen van Bꝛanckrijck te doen ſuppoꝛteeren dooꝛ twee Enghelen/ nu ghewapent gheliick S^t. Michiel/ aengedaen met eenen wapenrock/ die vleughelen uptgheſtreckt/ nu ghekleedt met een Chooꝛ-kappe/ een kleedt des vꝛeedes/ om te toonen dat die Enghelen zyn patronen/ ende ſteunen van de wapenen der Koninghen van Bꝛanckrijck/ behouders ende bewaerders van hunne croone/ gheliick die ſelve zyn gheweeſt de Heraulten ende aenbꝛengers der Lelyen. Carolus den VI. dede die wapen van Bꝛanckrijck ſuppoꝛteeren dooꝛ twee vlieghende Herten/ in de plaetſe der Engelen/ die reden ſiet bp Froiſſard. Die van Engelandt dooꝛ eenen Bꝛaeck ende Lupaert/ vermidts den Bꝛaeck die ſp ingewillicht hebben te voeren in haer Bannieren/ ter eeren van S^t. Joꝛis/ patroon van dat Rijck en Ridderlijcke Oꝛder van den blaeuwen Couſebandt: somwijlen dooꝛ een Bꝛack oft (c) Bloedthondt/ in memoꝛie van de groote doggen die in Engelandt woꝛden opghevoedt/ ende dooꝛ behulp van welcke den (d) Adel de wolven aldaer verdꝛeven hebben/ al-hoewel nu ſonder onderſchept ghebꝛuyckt bp alle: jae/ ick hebbe noch onlancr gheſien op een uptwendighe plaetſe/ boven reck van macht der Heraulten/ den wapenſchildt van leecker fatſoenlijck perſoon/ bupten Adel/ ghesuppoꝛteert met die teghenwoꝛdighe *Supports* van groot-Bꝛittannien/ dan oft ſulcr veroꝛſaeckt is dooꝛ vermetenthept/ oft onmetenthept van den konſtenaer oft wapen voerder/ ſullen niet verhalen.

a Guilliam Sect. 6. chap. 6. pag. 407.

b *Geliot, pag. 325.*

c *Geliot, loco citato.*

d Camd. Merionith Comit.

Nu de directie deſer bekleedinghe oft vercieringhe in 't blaſonneeren van wapenen/ is eyghentlijck het ampt van *Roys d'Armes*, Heraulten/ ende *Pourſuivanten*, Officieren van wapenen/ welckers alle creatie immediatelijck dependeert van den Pꝛince/ ende altijdt geſchiet op heylige/ hooge/ oft andere groote feeſt dagen. 't Getal deſer Officieren bp 't thuys van (e) Bourgondien/ beſtondt eertijdts in ſes *Roys d'Armes*, acht Heraulten/ ende vier *Pourſuivanten*, alle dooꝛ pꝛæeminentie van functie ende ceremonien in 't creeꝛen verſchenden: weſende *Pourſuivant* den eerſten oft laeghſten trap deſer Officieren/ Herault den tweeden/ ende *Roy d'Armes* den derden.

e O. de la Marche, en l'eſtat du Duc Charles, pag. 696.

CXX. In 't creeꝛen den *Pourſuivant*, was eerſt van noode de ghetuyghenisſe van twee Heraulten/ dat den perſoon was eerlijck/ diſcreet/ vermaerdt dooꝛ deughden ende ghetrouwicheyt/ waer naer ghebꝛacht wierde dooꝛ den Pꝛince/ die hem knielende/ gaf ſynen naem/ ende doopte op 't hooft met wijn/ die de Heraulten bꝛochten in een ſchael van ſilver/ ende daer naer bp den Pꝛince den *Pourſuivant* vereert/ doch ghewoonlijck gheredimeert dooꝛ een marck ſilver: den eedt ghedaen zynde/ wierde gekleedt bp de Heraulten met den wapenrock over dwers/ hanghende de mouwen op de bꝛſt ende rugghe/ wierde toeghelaten het dꝛaghen van (f) ſwarte ſpooꝛen/ ende ghehouden dooꝛ Bachelier onder die officieren der wapenen: ſyn ampt was/ reyſen van 't een landt in 't ander/ om te ſien ende kennen pders ſtaet/ blaſon/ liverepe/

f Liegh his Accidence of Armorie, pag. 76.

Digitized by Google

liverepe ende manière van tournoyen en oorloghen/ al 't'selve getrouwlijck te registreren/ ende rapoort te doen aen synen souverayncn Prince/ sulcx dat niemandt wierde capabel gheoordeelt Herault te werden/ dan die seven jaren 't ampt van *Poursuivant* bedient hadde.

De creatie van den Herault/ vereyschte twee *Roys d'Armes*, ende vier Heraulten/ tot ghetuyghe als voorzen; insghelijcx dat den persoon seven jaer dat ampt van *Poursuivant* bedient hadde/ ende meriteerde Herault ghecreeert te werden; waer na ghebracht tusschen twee *Roys d'Armes*, ende den oudtsten Herault knielende/ wierde hy den Prins herdoopt/ synen naem verandert/ en den wapenrock gekeert op die wijse de Heraulten hem voorgen. Doch staet te noteeren/ dat in Engelandt den *Poursuivant* eerst afgebraeght wierde by den Koninck/ of hy was een Edelman/ ende hadde wapenschildt/ inghevalle niet/ begaefde hem met landen en leenen/ ende behoorlijcke *Armories* voor hem ende syne nakomelinghen/ ende om den hals eenen bandt oft collier van silver/ opghevruckt met de letter S. S. dat hem maeckte *Esquier* oft Schildtknaep/ en wettelijck te moghen draghen (a) silvere spoorzen/ dede eedt op 't boeck en 'trapier. 'tAmpt van den Herault in d'oude tijden/ was eyghentlijck/ alle publijcke dekten ende oorloghen te denuncieeren/ en by tijde van vrede/ d'entrecoursen van Princen onder den anderen te verrichten; te doen decisie van alle blasons/ proclamatien/ ende *cris* van d'Edelen/ soo wel in *combats à outrance*, als in triumphe/ tournoy/ of steecksspelen. Gaguijn in syn Rapsodie der Heraulten seydt/ 't'selve woordt te beteeckenen een oudt Edel Heer/ en te komen van het Hoochduytsche woordt *Herrall*: wierde bekleedt dat ampt in d'eerste tijden/ met manhaftighe/ wijse/ voorsienighe/ edele oude Ridderen/ vol van manhafte ende vrome daden/ ghestelt om te oordeelen oorloghs ghetschillen/ doende rapport oprecht van vyanden ende vrienden/ sonder malitieuslijck pets ak oft by te doen/ anders de pene was/ haer tonghe upt den monde ghebroocken te werden. Engerrannus Monstrelet verklaert/ syne historyen meest gevolmeert te hebben upt het rapport van Heraulten.

a Liegh, *loco citato.*

Om te werden gheinstalleert tot het hoochste ampt van *Roy d'Armes*, dat (seydt (b) Olivier de la Marche) *est si hault, si noble, & si grand, que jamais ne peut avoir plus hault nom en l'office d'Armes*, wierde vereyscht de presentie van alle *Roys d'Armes*, Heraulten ende *Poursuivanten* die te bekomen waren/ om den Prins te informeeren/ ende ghetuyghenisse te gheven van des Heraults deughden/ ende oprechte ghetrouwicheyt; dat ghedaen zynde/ knielende den Herault/ gekleedt met synen wapenrock/ sette hem den Prins op 't hooft een croon van silver vergult/ niet van goude/ noch *Fleuronné*, maer *Croiſetté*, alleen op vier plaetsen/ noch verciert met edele ghesteenten dan saphyren; reden/ dat den *Roy d'Armes* niet naer wereldtsche/ maer gheestelijcke rijckdommen hoort te trachten/ waer deught ende waerheyt is van komende/ dat den saphyr beteeckent. d'Authoritevt van den *Roy d'Armes*, bestondt in 't (c) visiteeren van alle edele familien/ te registreeren haer afkomste/ ende vrome daden/ te distingueeren haer wapenen ende *Brisuren*, t'accuseeren en reprocheeren alle die den Adel oft wapenen t'onrecht assumeeren/ alle exequien/ begraefkenissen ende sepulturen naer yders weerdighcyt te verordonneren. In de circumstantien waer van veel abuysen werden ghepleeght/ ende door ignorantie geconfundeert onder den anderen/ specialijck in 't erigeeren van tomben ende sepulturen/ waerom in 't voor-by gaen dient aenghemerckt te worden/ dat de (d) figueren van die verslaghen zijn in de oorloghe (volghens den ghemeenen reghel ende oude usantie) haer moeten vertoonen knielende/

b *Loco citato pag.* 697. 698.

c *Thomas Milles de Nobilit. civil. cap.*

d *Favin. liv.* 10. *pag.* 1880.

casket

calſket op 't hooft / capier op 't lijf / ſpoozen aen de voeten / *gantelets* aen de handen/ ende voorts gheheel ghewapent ende bekleedt met den wapen-rock hunder *armories*, hebbende boven die ſepulture beyde haer banniere / Standaert/ *pennon*, ende wapenſchildt. Dat deſe dzy te ſamen niet mooghen ghe-ſteit worden tot parade oft verrierſel van pemandts ſepulture/ dan die verſlaghen is in de oorloghe/ maer wel banniere en ſtandaert ofte *pennon*, ſtaet-teert inſgheliex den ſelven (a) Olivier de la Marche verſtaen te hebben van den *Roy d'Armes Toyſon d'or* in die tyden/ ende ſoo ghepleecht op de begraefe-niſſe ende uptvaert van Meſſire Cornille/ baſtaert van Bourgondien/ ver-ſlaghen in de bataille by Rupelmonde/ teghens die van Gent / anno 1452. ſyn woorden aldaer zyn deſe: *Le corps de Meſſire Cornille fut envoyé à Bruxelles, & le fit enterer la Ducheſſe à Sainct Goule moult honorablement, & fut miſe ſur luy ſa ban-niere, ſon eſtandart, & ſon pennon, & de puis* (ſeydt hy) *me dict Toyſon d'or, qu'il n'apper-tenoit à homme ces trois choſes eſtre miſes en pareure ſur ſa ſepulture s'il n'eſtoit mort en ba-taille, mais bien l'un ou les deux, & non point les trois enſemble*. Belanghende die parade van figueren die geſtoorven zyn van guetſuere/ woorden die ſelve ghe-wapent met *Cuiraſſe*, *Cotte d'armes*, capier op 't lijf/ ſpoozen aen de voeten/ calſket en handtſchoenen nevens hun ſtaende/ coznet / *pennon*, ende wapen-ſchildt boven de ſepulture. Maer van ſieckte/ niet knielende/ maer leggende in harnas/ *Cotte d'armes*, calſket / ende ſpoozen by de voeten. De figuere te peerde of ſtaende/ is de bedupdeniſſe van eenighe notable acte van wapenen wel upteghevoert.

a Liv. 1. chap. 25. pag. 325.

Den *Roy des* (b) *Roys*, werdt ghekent by den naem van Marckgraef des Heyligh Ryex/ ende ghecreeert by den Keyſer/ is een van de pzincipaelſte *Roy d'Armes* van Chziſtenryck/ ende dient den Adel van het Oupdtſche Rijck/ ghelijck den *Roy d'Armes des Poicrs*, den edeldom van Gaule.

b O. de la Marche, pag.

Alle deſe Officieren van wapenen by ons/ dzagen 't blaſon van den Pzince aen de rechter zyde / aenghelien die is de nobelſte om 't blaſon te vereeren: by d'Engelſche aen de ſlincker/ om jonghe edelen/ onervaren in wapenen/ kenneliyck te maecken/ aen wat zyde ſy hun ſchilden behoozen te dzaghen/ beyde ghefondeert op redenen.

Nu wat recht en ozdinaris reghel van pzecedance alle deſe edelen ende hun ſoonen (uptghenomen die Ridderen van byſondere Ozders) gewoon-lyck obſerveeren/ ſpecialijck in Engelandt/ hebbe goedt ghevonden inſghe-lijex te verhalen/ in voeghen/ als dat by mijnen Autheur/ met permiſſie al-daer is uptgheghheven/ ghegrondt op reden/ advijs van 't Rijck/ ende wille des Koninex. d'Ozdze is als volght:

CXXI. Syne Koninckliycke Majeſteyt.
Den Pzins/ ſynen oudſten ſoone.
Hertoghen van Koninckliycken bloede.
Hertoghen niet van Koninckliycken bloede.
d'Oudſte ſoonen van Hertoghen van Koninckliycken bloede.
Marquiſen.
d'Oudſte ſoonen van Hertoghen.
Graven.
d'Oudſte ſoonen van Marquiſen.
De jonghſte ſoonen van Hertoghen van Koninckliycken bupſe.
De tweede ſoonen van Hertoghen.
Burch-Graven.
d'Oudſte ſoonen van Graven.

De

De tweede ſoonen van Marquiſen.
Baronnen.
d'Oudſte ſoonen van Burch-Graven.
De tweede ſoonen van Graven.
d'Oudſte ſoonen van Baronnen.
De tweede ſoonen van Burch-Graven.
De tweede ſoonen van Baronnen.
d'Ordinaris Ridders.
De Schildknapen van 's Koninck lijf.
d'Oudſte ſoonen van Ridders.
Die ghemeene Schildknapen.
Die ghemeene Edellupden.

Staet te noteeren / dat de Ridders Bannerets / by tijde van oorloghe / onder 's Koninck ſtandaert in't veldt by den Koninck ſelfs ghecreeert / hebben de precedance in dat Rijck / voor de tweede ſoonen van Burch-Graven / en Baronnen; ende haer oudſte ſoonen / voor d'oudſte ſoonen der ghemeene Ridderen.

De voordere verſchillen onder haer / werden wech genomen / door d'oudthept yders creatie / want als den oudſten Ridder gaet voor die is van jonger creatie; ſoo van ghelycken / doet ſynen oudſten ſoone: onder de Schildknapen ende Edelen / werdt geobſerveert / d'oudthept van 't huys / middelen ende publijcque ampten.

Weſtire William (a) Segar in ſyne militaire en civile Eer / ſeydt / dat den Hertoch plaets neemt naer de oudthept zijnder voorouders creatie / ſoo is hy van der ſelver ſtam ende familie / ende ſynen oudſten ſoon gheboren Equivalent met een Marquijs / hebbende alle dignitepten ghemeen met hem / uytghenomen dat hy gaen moet beneden den Marquijs; van ghelycken alle des Hertoghs jongher ſoonen / by gheboorte in weerdighept als Graven / behalven dat ſy mede cedeeren de ſelve Graven / en d'oudſte ſoonen van Marquijſen / doch gaen voor alle Burch-Graven. (a) Lib. 4. cap. 22.

Een Marquijs / neemt mede plaets naer de oudthept zijnder voorouders creatie / ſynen oudſten ſoon / gheboren van dignitept een Grave / uytghenomen dat hy gaet beneden hem / ende voor alle jongher ſoonen van Hertoghen; ſyne jonghſte ſoonen gheboren als Burch-Graven / uytghenomen ſy de Burch-Graven en d'oudſte ſoonen van Graven cedeeren / maer gaen voor alle Baronnen.

Een Grave / neemt van ghelycken plaets / naer de oudthept zijnder voorouders creatie / ſynen oudſten ſoon gheboren equivalent met een Burch-Grave / gaet beneden hem / in ſghelijcx alle ſyne jonghere ſoonen / Baronnen by gheboorte / uytghenomen dat ſy gaen beneden de ſelve / en d'oudſte ſoonen van Burch-Graven / maer voor alle Bannerets.

De Burchgraven / nemen plaets naer de oudthept hunder voorouders creatie / ende zijn haer oudſte ſoonen Baronnen by gheboorte / uytgenomen dat ſy gaen beneden de ſelve / doch voor alle jonger ſoonen van Baronnen.

Een Baron / gaet mede als voren naer de oudthept van ſyn voorouders creatie / ende ſynen oudſten ſoon / voor alle Bannerets / aengeſien den vader is Pair des Rijcx / upt ghelijcke redenen / alle haer jongher ſoonen voor alle Ridders Bacheliers. Doch / perſoonen van Koninckliſcken huyſe / hebbende eenighe der verſchepden titulen / werden aldaer ghepzefereert voor alle andere in pari dignitate.

Digitized by Google

(a) Segar his honor militaire and civil. lib 4. chap. 21.

CXXII. Onder de illuſtre of honorable (a) ampten/ werden gepreferreert d'Officiers adminiſtrantes, naer de ſelve de vacantes, ende naer de vacantes *d'honorarii*, alſoo ghenaemt in 't oudt Keyſerrijck. In welck order ſy altijdt plaets nemen/ in ſimili dignitate, non in dignitate diſpari.

Doch om beter te verſtaen deſe meeninghe ende order / ſtaet te noteeren/ dat d'eerſte zijn ſulcke / als hebbende d'effectueele bedieninghe van eenich illuſter ampt ofte officie: de tweede / die dierghelijcke weerdighept hebben bedient: en de derde/ die de ſelve dignitept verkrijghen by proviſie/ of den titel/ ende niet de bedieninghe of gagie.

Onder de adminiſtrantes, heeft de precedance die d'oudſte is van eedt/ oft eerſt is aenghenomen / ende ſoo in order van de eerſte tot de leſte / in pari dignitate; voor exempel / een ordinaris edelman van 's Koninck kamer / neemt plaets voor alle andere edellupden/ in pari dignitate.

Van gelijcken werdt geobſerveert onder de vacantes, ſulck dat die langſt heeft gheweeſt vacant, gaet voor die is vacant van minder jaren/ als voor exempel/ die gheweeſt is Gouverneur / Vicerop / Ambaſſadeur / oft Conſul, over thien jaren/ ſit voor hem / die ſedert heeft ghedient/ in pari dignitate.

De ſelve order is mede by de honorantes, oft dienaers extraordinaris; exempel wie vergunt is eenich ampt oft ander plaets van dignitept in reverſie oft by proviſie / zijnde eerſt aenghenomen / gaet voor alle andere van ſyn order/ in pari dignitate, al-hoewel nochtans / ſomwijlen een officier extraordinaris/ door gheboorte oft anders/ ſoo mach ghepriviligeert zijn / dat hy plaets neemt voor een vacant, ende een perſoon adminiſtrant, oft in bedieninghe.

Inſghelijcx/ gaet mede ſomwijlen een officier adminiſtrant, voor een officier extraordinaris/ etiam in dignitate diſpari.

Staet mede te conſidereren / dat elck ampt oft weerdighept/ verkreghen in preſentie van de Prince/ is van grooter reputatie/ dan of de ſelve dignitept wierde ghegheven in ſyn abſentie / oft toeghelonden / data paritate in reliquis.

De ſelve wet ordonneert van ghelijcken / dat een vacant, ſal ghepreferreert werden voor een officier extraordinaris / en mannen van wapenen/ dienende in een Keyſer oft Koninckrijck hof/ ghepreferreert zijn voor alle andere/ in pari dignitate.

Chap. 16. Een Edelman hebbende twee oft dry titulen/ heeft de precedance voor hem/ die ſimpelijck is een Edelman: exempel / een Doctor eenigher facultepten / zijnde ghebooren een Edelman/ neemt plaets voor alle Doctoren/ van minder gheboorte. Inſghelijcx een Edelman/ Graduatus. voor hem die is Graduatus tantum, data paritate temporis.

Een Edelman zijnde beyde Ridder en Doctor / neemt plaets voor hem/ die is Ridder oft Doctor tantum.

Een Edelman ghequalificeert en wel geboren/ gaet voor een Edelman van qualitept oft goede gheboorte tantum; Quia duplex dignitas fulget in eo, propria & ſuorum.

Een Edelman ghenobiliteert door gheleerthept en deughden/ werdt ghepreferreert voor een ghebooren en rijck; Quia ſapienti ſcientia & virtus ſunt in anima. Luc. de penna.

Een Edelman gheavanceert door merite / werdt ghepreferreert voor een Edelman by officie/ Quia non virtutibus ex dignitate ſed ex virtute dignitatibus honor accedit. Boërius de conſol. proſp. 6.

Dan / aenghelien alle orders en dignitepten / gantſchlijck dependeeren aen

aen ſouveraine/ ghelijck wy leſen/ Eſther cap. 6. kan gheenen baſten reghel voorgheſtelt werden. want ghelijckerwijſe in Engelandt / die perſoonen van koninckliſicken huyſe/ alleen werden ghepreferéert voor andere in pari dignitate, ſoo ter contrarien in Vranckrijck / etiam in dignitate diſpari; voor exempel/ een Hertoch by creatie/ gaet aldaer voor alle andere van koninckliſicken bloede gheen Hertoghen zijnde / daer nochtans in Vranckrijck/ de Prince van 't bloedt/ niet teghenſtaende ſy niet en hebben eenige der voorſeyde titulen/ hebben de precedance van alle feudale dignitepten/ uptwijſende dit Edict van koninck Henrick den derden.

CXXIII. HEnrie (a) par la grace de Dieu, Roy de France & de Pologne, à touts preſents & a venir ſalut. Sçavoir faiſons, que pour mettre fin aux procez & differens cy devant advenus entre aucuns Princes de noſtre ſang Pairs de France, & autres Princes auſſi Pairs de France, ſur la preſeance a cauſe de leurſdictes Pairries, & voulans obvier a ce que telles controverſes & difficultez n'advienneut cy apres: Nous, apres avoir ſur ce meurement deliberé avec la Royne noſtre tres-honoree Dame & Mere, noſtre treſcher & treſamé frere le Duc d'Anjou, & es preſences de noſtre treſcher & amez Couſins le Cardinal de Bourbon, Duc de Montpenſier, & le Prince Daulphin, Princes de noſtre ſang, Cardinal de Guyſe, Ducs de Guyſe, de Nyvernois & du Mayne, Archeveſque & Duc des Reims, les Sieurs de Moruilliers, de Lenencourt, de Lanſſac, Eveſque de Lymoges, de S. Suplice, de Chavernys, de Biron, de Chavigny, de Pyennes, de Villequier, & autres, tous Conſeillers en noſtre conſeil privé avons dit, ſtatué & ordonné, diſons, ſtatuons, & ordonnons par edict irrevocable, voulons & nous plaiſt que d'oreſnavant leſdicts Princes de noſtre ſang Pairs de France precederont, & tiendront rang ſelon leur degrée de conſanguinité devant les autres Princes & Seigneurs, Pairs de France, de quelque qualité qu'ils puiſſent eſtre, tant es ſacres & couronnemens des Roys, que es ſeances des cours de Parlement, & autres quelconques ſolennitez, aſſemblez, & ceremonies publiques, ſans que cela leur puiſſe plus l'advenir eſtre mis en diſpute ne controverſé, ſouz couleur des titres, & priorité d'erection des pairries des autres Princes & Seigneurs, ne autrement pour quelque cauſe & occaſion que ce ſoit. Si donnons du mandement à nous amez & feaux, les gens tenans noſtre cour du Parlement a Paris, que noz preſente dict Statut & Ordonnance, vouloir & intention, il facent livre, publier & enregiſtrer, & le contenu garder, obſervir, & entreteiner de poinct en poinct ſelon la forme, & teneur, ſans y contrevenir ny ſouffrir y eſtre contrevenu en aucun maniere que ce ſoit: car tel eſt noſtre plaiſir. Et a fin que ce ſoit choſe ferme, & ſtable a touſiours, nous avons fait metre noſtre ſeele à ceſdits preſents, ſauſe en autres choſes noſtre droit, & l'autruy en toutz. Donné à Blois, au Mois de Decembre, l'an de grace, mil cinq cens ſeptant ſeize; & de noſtre Regne, le troiſieſme.

a Les Edicts des Roy de France, tom. 2. liv. 1. tit. 5.

Het achtſte Capittel.

Van 't verſcheyden ghebruyck deſer ſtamnamen, wapenen, ende alle die andere teeckenen van eere, by den Edeldom deſer Landen.

Inhouds daer van.

1. Den draet der Princen deſer landen uyt den huyſe van Pepin, met hun deſcendenten.
2. Den draet der Princen deſer landen uyt den huyſe van Loven, met hun deſcendenten.
3. Den draet der Princen deſer landen uyt den huyſe van Bourgondien, met hun 32 quartieren.
4. Den draet der Princen deſer landen uyt den huyſe van Ooſtenrijck, met hun 32 quartieren.
5. De lijſte der verſcheyden excellerende titulen, waer mede eenighe

Digitized by Google

Edelen deſer landen zijn vereert gheworden.

6. d'Exemplen van 't veranderen ſtamnamen by jongher ghebooren.

7. De ſtamnamen ende ſchilden van die Heeren van Berghen, van hare deſcendenten, ende alliantien gheſlachtsgewijſe: midtſgaders, hoe dat leen met Breda is uyt een gedeelt ende gheſpleten.

8. d'Exemplen van het veranderen van het *eſmail*, ende figueren van wapen, by jongher ſoonen.

9. Het invoeren van breucken, als *Lambeaux*, *Croiſſants*, *Maletten*, &c.

10. Het misbruyck van die, ende in het ſtellen van den ſchilde vierdeelich, en *Canton*, *Eſcuſſon*, *Sur le tout*, oft anderſints.

11. Stamnamen van Edelen, Brabandt toegheeyghent.

12. Edict des Ertz-Hertogen, aengaende het voeren van wapenen, en uſurpatie van Titulen en Timbren.

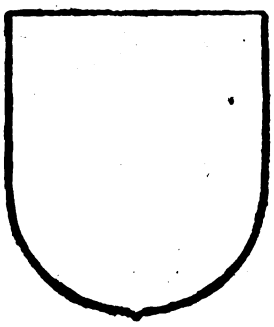
13. Edict des Koninck, inhoudende de forme en maniere van courtoiſien en titulen te obſerveren in ſpreecken en ſchrijven, beyde in de Nederlandtſche, Walſche, ende Spaenſche tale.

BY den Edeldom deſer landen/ vermeynen wy die Adelijcke perſoonen van die landen/ die hier te voozen by verſchepden Pzincen/ die alle ſouveraine macht en Koninckliycke authozitept gebzupckt hebben/ zijn beheert gheweeſt/ ende ten leſten/ dooz verſterkt/ alliantie/ als anders/ ghedevolueert op een hooft/ ende by den naem van ſeventhien Pzovintien omvangen. Van/ alſoo pder Pzins/ in 't nobiliteeren/ gaf naer die wetten ende couſtumen van dat landt bpſondere pzivilegien boven 'tgemeene volck/ de perſoonen by hem nieuwlijcx gheadelt/ in tepcken van die eere; is de reden/ waerom doozgaens d'Edelen deſer landen/ niet en hebben eene en ghelijcke pzerogative/ (a) bypdom/ oft obſervantie van wapenen/ anders dan in de ghemeene beſchzijvinghe van den Edeldom/ te weten/ dat het is een weerdighept/ waer dooz ſulcke perſoonen/ boven andere eerlijcke ghemeene lupden/ verheven werden: want al is het ſaecke/ dat onder die ghemeene lupden ſommighe zijn achtbaer ende eerlijck/ blijven dies niet teghenſtaende/ ten aenſien van die diviſie der menſchen by de Heraulten/ in den rang van plebeii, ende midts dien niet edel: ende daerom ook voozghenomen/ in 't verhalen dat verſchepden ghebzupck (oft om beter te ſegghen/ misbzupck) van ſtamnamen/ wapenen/ etc. deſer Edelen/ meeſt by te bzenghen d'exempelen van een Pzovintie/ ende dat van Bzabandt/ weſende niet alleen d'eerſte naer ozder/ maer ook d'edelſte/ ſoo ten reſpecte haerder ſouveraine Pzincen/ als illuſtre/ edele/ pzerogativen/ etc. Van welcke Pzincen/ zijnde den oozſpzonck en ſourre van den Edeldom/ wel eerſt dient gheſpzoocken te werden/ om dat gheſuckineert wozdt/ nobilitatem ab Imperatore vel Rege, non recognoſcente ſuperiorem, anteponi alteri nobilitato ab inferiori, qui nobilitare poteſt, hoedanich die zijn ghequalificeert gheweeſt/ te meer midts (b) eenighe bewijſen/ dat die gemeene hiſtorien/ tot noch toe/ in der ſelver genealogie/ hier en daer wat miſtreden hebben.

a Edict des Ertz-Hertoghen, 1616. N. 10.

b Burkens Tropheen van Brabant, *tom.* 1.

Digitized by Google

Pepin.

I.

't Beginsel van deser Princen/ en wil ick niet anders of veerder halen/ als de ghemeene historien ghewoon zijn te doen / dan van Pepin / soon van Charlomaine/ die om syne goede diensten / by de Koninghen van Vranckrijck/ Clotaire ende Dagobert/ welckers President ende Hofmeester hy was/ over 't landt tusschen Maes en Scheldt/ een ghedeelte van de oude Koninckrijcken van Austrasien ende Lotrainen/ waer in gheleghen waren twaelf ofte meer Graefschappen/ als / (a) Loven/ Vrussel/ Antwerpen/ Strijen/ Vzten/ Loon/ Halbain/ etc. naer d'oude maniere der Franchoysen tot een Gouverneur ofte (b) Hertoch is ghestelt gheweest. Dat hy dierghelijcken staet heeft bekleedt / beneffens 't schrijven van de historien/ is blijckelijck/ soo om de plaets synder residentie tot Landen / waer van den by-naem hem is ghebleven/ als de goederen by syne kinderen aldaer beseten / specialijck alhier tot Bergen/ alwaer Geertrudt syne dochter/ lichaemlijck heeft ghewandelt; gheweest Vrouw van Berghen/ ende gheslicht seecker capelleken/ alsnoch bekent by den naem van S^te. Geertrudts capelleken / ghewijdt by den H. Amandus / Bisschop van Tongeren ende Tricht / naermaels Lupck/ onder wiens Diocese dese Kercken stonden voor de komste der nieuwe Bisschoppen; siet 't Handtvest van Vrouw Hilsewijd / Gravinne van Strijen by Voordrecht/ ghegheven in de Abdye van Thoorn/ by Weerdt in de Kempen/ anno 992. den eersten Junij/ alwaer staen de navolghende Latijnsche woorden: (c) Attuli ad dictam Ecclesiam allodium meum, quod in terra mea de Stryen glorioſus Rex Zuediboldus olim perdonaverat: in primis, ipsam Eccleſiam de Stryen, quæ est consecrata in honorem Mariæ Virginis, MONTEM LITTORIS, ubi beatissima Gertrudis corporaliter conversata est, & cellam habet à beato Amando consecratam. Dat is: Ick hebbe ghebracht tot die voorsepde Kerckvalle/ mijn allodiael goedt/ dat in mijn landt van Strijen/ my eertijdts ghegheven hadde den hooch verheven Koninck Zuedibold/ voor eerst / d'eyghen Kerck van Strijen/ die ghewijet is ter eeren van de Maghet Maria / den BERG op den Zoom/ oft oever / (te weten van 't Scheldt/ met den waterloop upt de Heyen door de Stadt komende/ by conjecture van de Autheuren/ ghenaemt den Zoom) daer die Heylighe Geertrudt lichaemlijck verkeert heeft / ende een capelleken heeft ghewijet van den Heylighen Amandus. ende dat daer by vermeynt werdt dese plaetse boven 't verhaelde beneden / is te speuren upt seecker ander Handtvest van Keyser Otto / die sterk anno 1002. alwaer staet als volght: (d) In pago SCHALDIS villa BERGIS, cum tribus insulis, Sprange, Waterange, Steeninge, cum Eccleſia & Telonio. Dat is: In 't vrydom de SCHELDE, de Stadt BERGEN met de drij eylanden/ Sprange/ Waterang/ Steeninge / met de

a *Idem, pag.* 11. 12. 13. 14.

b *Tillet Recueil des Roys, pag.* 26.

c *Apud Aubert. Mira diplom. Belg. cap.* 24. *Item*

in Archivis Berg. de anno 1400.

d By communicatie van M van der Hoeve.

Digitized by Google

Kercke en Thol/te weten/op't (a) Schelde, ende daer naer/ſchijnende te ſpreecken van Geertruydenberch; In pago Strja in patrimonio ipſius electæ Virginis, Mons cum appendiciis, Tremella, Sturnahem, & omni piſcatura ad Moſam. Dat is: In 't vpdom Strijen/ in 't allodiael goet van de verkoozen Maghet/ den Bergh/ met ſijn toebehoozten/ Tremella/ Sturnahem/ met alle viſcherijen aen de Maſe etc. Schijnende alſoo ghemaeckt te werden een onderſcheyt booz 't bpghebroechde woozdt Zoom. welck capelleken/ hoewel booz de oozloghe gheruineert/ ende ghedaen bupten deſer Stadt Berghen/ ontrent een loopende fontepne/ die niet teghenſtaende het ghedadich overvloepen van ſout water/ evenwel haer natupze van ſmaeck ende ſoetichept niet en verlieſt/ ende bp ons van Stadts weghen/ in 't jaer 1631. Burghermeeſter zijnde/ met harden ſteen weder doen op maecken/ ter beghеerte van ſijne Hooghept/ mijn Heere den Pzince van Ozangien. Dit capelleken legghe/ noch jaerlijcx wordt beſocht/ deſe Geeertrupdt ghеeerdt/ ende haren dach ghevierт bp ſulcke ghelinde: Soo dat noch onlancx ſeeckere fatſoenlijcke perſonagie/ de rudera met aenraecken van lippen/ en deſe Geertrupdt met met ghebooghen knpen/ aldaer hebbe ſien adozeren. Heeft inſghelijcx naer 'tſchzijven van (b) d'oude/ alhier tot Berghen ghebouwt de groote Kercke/ mede van oudts den naem van (c) S^te. Geertrupdts Kercke/ ende boven den inganck in goudtgeele letteren deſe woozden/ als noch behouden;

a Buntkens Tropheen van Brabandt, preuves 61. 62.

b d'Oude Chronijcke van Brabandt.

c Patet ex concord. inter capitalium & oppidum, de anno 1494. in archivio & penes me.

SANCTA GERTRUIDIS HUIUS TERRÆ QUONDAM
DOMINA INTERVENI PRO POPULO TUO.

Teghenwoozdich overkleedt met dit legghen Eſaie cap. 56. 7.

DOMUS MEA, DOMUS ORATIONIS VOCABITUR.

Oock eenighe canonicken deſer Kercke alnoch vergheven bp Pzouwe van Nivelle/ als repzeſenterende S^te. Geertrupdt der ſelver fondateriſſe. De ghedachteniſſe welcker Geertrupdt en Kerck/ ons heeft veroozſaeckt woozts te bzenghen op een ledighe upze/ dit naervolghende:

Dees wijdt vermaerde Stadt, bekent van oudt tijden,
Doen tuſſchen Maes en Scheldt mi' eerſt Hertoch ſach beſijden,
Heeft 'tChriſtelijck gheloof, en 'tvolck, den waren Godt,
Naer 'tnieuwe Teſtament, verkondicht ſijn ghebodt
In deſe Kerck, ghebouwt, ghewijdt by Biſcops handen,
Door laſt van eene Maeght, Princeſſe van dees landen:
Een dochter van Pepin, gheſproten uyt 't gheſlacht
Van Hector (ſoo men leeſt) naer Troyen was bekracht.
Wiens oude overvaer, was Brabon, die daer velde
Den Ruſch, die yders handt tot tolbreuck nam aen 't Schelde.
't Was Geertruydt, die de Kerck voor heylich houdt en acht,
Om dat s' beeft haren tijdt met bidden door ghebracht.
In ſuyverheyt gheleeft, ja, Godt meer te behaghen,
Al s'weerelts luſt ontſeyt, demoedich haer ghedraghen
In 't clooſter als Abdiſſe, te Nivel, dat ſy heeft
Voltrocken, en beſorght, voor yder die daer leeft
Van vry en Edel bloedt, tot twee en veertich Maghen,
Die naer haer ſoecken ook ſoo Chriſto te behaghen;
En voor ons Berghſche volck, die anders zijn verlicht,
Ses hondert vijfitich vier, dees groote Kerck ghеſticht.

Nu/

Digitized by Google

Nu/ desen Gouverneur oft Hertoch Pepin/ nam t'echte Idelberga/ oft Itta/ dochter des Hertochs van Aquitanien/ suster van Modoaldus/ Artz-Bisschop van Trier/ by de welcke hy ghewan Grimoaldus/ die naer hem mede Gouverneur of (a) Hertoch wierde/ende naer 't overlijden syns soons Idelbert/ stierf sonder oir. Dese Geertrudt/ die om hare Christelijcke deughden by de Kerck naer haer doodt is ghecanoniseert gheweest/ ende Begga/ die ten houwelijck ghegheven was Angisi/ S^te. Arnouts soon/ die op de jacht zijnde/ vermoordt wierde van eenen Godewyn/ achterlatende een soon/ gheheeten naer syn grootvader Pepin/ vluchtende Begga in Ardennen/ upt vreese van den selven Godewyn/ die haer mynde te trouwen/ ende hem Hertoch te maecken; alwaer sy dede bouwen seven Kercken/ naer die seven Kercken van Romen/ gheheeten Anden/ leggende tusschen Lupck en Hoy/ ende begraven tot Teulen in een Nonnen Clooster/ gheheeten S^te. Marien/ dat sy fondeerde. Van welcke Begga en Angisles/ alle die Hertogen van Brabandt/ ende Koningen van Vranckrijck gekomen zijn.

a Tillet Recueil des Roys, pag. 29.

(b) Begga Ducissa fuit, genetrixque germinis hujus,
Quæ fuit Angisi fælici fœdere juncta.

b d'Oude Chronijcke van Brabandt.

'tWas Begga d'Hertogin, tronck deser stam en aert,
Die met dat g'luckich huys Angisi was ghepaert.

Wordende haer beyder soon Pepin den tweeden/ aliter van Heristal/ om dat hy aldaer eerst op de Maes een Slot bouwde/ den derden Gouverneur oft Hertoch/ en Marckgraef des Heyligben Rijcx alsmen schreef 685. ende regeerde neghen en twintich jaren; bouwde insghelijcx te Coelen eenen Borcht/ geheeten Capitolium, die naermaels by syne hupsvrouwe Plectrupt wierde verandert in onser Vrouwe Kercke/ aen welcke Plectrupt hy gewan drye soonen ende een dochter/ als (c) Drago/ Prince van Kempenlandt; Grimoaldus die te Lupck vermoordt wierde/ende aldaer rust in S^t. Jacobs Kerck; Hilvins die te Chimay begraven leydt/ ende alle stryden voor haren vader/ naer welckers doodt hy sich ontginck in overspel/ met een edele Jonckvrouw gheheeten Alpaps/ daer hy aen ghewan een soon Carel/ anders ghenaemt Martel/ verlatende syne hupsvrouwe Plectrudt. Waer over hem berispte S^te. Lambert/ Bisschop van Tongeren en Tricht/ die daer over oock binnen Lupck vermoordt wierde banden broeder van Alpaps. Oock ter ghedachtenisse van dat hy den succederenden Bisschop S^te. Hubrecht/ den stoel van Tongeren tot Lupck ghebracht/ daer hy noch is. Versorghende desen Pepin by syn leven/ dat syn soon Carel/ naer hem wierde (d) Gouverneur oft Hertoch in Austrasien/ dat gheschiede in 't jaer 714. als wanneer hy Pepin overlede. Welcken Carel/ naer veel stryden en victorien op de Heydenen ende andere bekomen/ die croone van Vranckrijck aenghehoden wierde/ maer refuseerde/ ende upt die reden/ hem toeghe-schreven tot een grafschrift synder tombe/ dit naervolghende:

c Tillet, pag. 33.

d Tillet, pag. 34.

e Catalogue des Ducz & Connestables de France, pag. 12. Item, de grand Maistres, pag. 14. à Paris, 1555.

(e) Ecce Brabantinus Dux quartus in orbe triumphat,
Malleus in mundo specialis Christicolarum,
Dux dominusque ducum, regum quoque rex fore spernit,
Non vult regnare, sed Regibus imperat ipse.

Doch klaerder uptghedruckt door dese verssen:

(f) *C'est ce Martel, le Prince de François,*
Non Roy du nom, mais le maistre des Rois.

f Hieron. de Bugeron, de l'excellence des Roys. liv. 3.

Stierf anno 740. achterlatende by syne hupsvrouwe vier wettighe kinderen/

deren/ te weten/ Carleman/ die de weereldt ſchoude/ ende Woninck wierde anno 754 Pepin de klepne/ Sᵉ. Remijs/ Aertz-Biſſchop van Rouan; Landzade/ Abdiſſe van Belſen/ ende hp ſyne concubine Griffon/ die van ſyn bzoeder Pepin verkreech (a) twaelf Graefſchappen/ gheleghen tuſſchen de riviere de Seine en Loire/ onder den titel van Hertochdom/ alloo hp Pepin/ upt name des Paus/ bp den Biſſchop Bonifacius ghekroont was Koninck van Bzanckrijck/ dat ſyn vader te voozen ghewepghert hadde/ regeerde langh/ ende naer hem werdt ſyn ſoon Carel Hertoch/ Koninck/ ende oock Keyſer/ toeghenaemt de Groote/ om ſynder ſtatuere/ als anders wille/ ghewonnen bp Bertha des Keyſers Heracli dochter van Conſtantinopolen/ die te regeeren begonde 767. ende woonde tot Herſtal bp ſyneu vader ende moeder/ wiens groote daden en kepten in oozloghe/ de hiſtozyen ghenoech verhalen/ hebbende t'echte dze Koninginne Hildegardis/ daer aen hp ghewan dzy ſoonen; Carel/ Koninck van Bzanckrijck; Pepin/ Koninck van Italien; ende Lodewijck/ Koninck in Aquitanien/ naermaels Keyſer/ 815. die bp ſyne Koninginne Hermengardis/ des Hertoghs van Saxen dochter/ hadde dzy ſoonen; Lotharis/ Koninck in Italien en Auſtraſien; Pepin/ Koninck van Aquitanien/ ſonder oir; Lodewijck/ Koninck van Almanien/ vader van Charloman/ ende Carel le Gras/ bepde Keyſers/ ende een dochter Alpaide/ ghegheven aen Bego/ die van haren vader den Keyſer Lodewijck/ ontkingh d'Abdye van Sᵉ. Pieter tot Rhiems; eerſten oozſpzonck/ dat kerckelijcke benefitien/ aen (b) weereldtlijcke perſonagien aldaer ghegheven wierden: ende bp ſyn tweede hupſvzouwe Judith/ des Grave Willems van Ravenſberch dochter/ een ſoon ghenaemt Carel de Calue/ ende ſterk 840. ſtellende voor Keyſer naer hem ſyuen oudſten ſoon Lotharis/ Koninck van Auſtraſien/ Italien/ ende Pzovence/ ghetrout met Ermengarde/ dochter des Grave Hugo/ die met ſyn ander bzoeders grooten twiſt ende oozloghe hadde/ 'twelck veroozſaeckte dat die Wenen ende Nozmannen/ meeſt deſe Landen en Bzanckrijck overliepen/ tot dat eyndelijck deſen Lotharis hem begaf in een Clooſter te Pzunen in Ardennen/ doch te voozen verdeelende ſyne macht ende goederen onder ſyne kinderen/ te weten/ aen Lodewijck het Keyſerrijck en Italien; Lotharis Auſtraſien/ dat daer naer van hem den naem van (c) Lotherijck behouden heeft; Carel de Koninckrijcken van Pzovencen ende Bourgondien/ zynde Ermengarde ſyne dochter/ in echte ghegheven aen Gillebert/ Grave van Darnau ende Wanſuarie/ voozvader van Lambertus/ Grave van Loven/ die Geerberga trouwde/ Hertoch Carels dochter/ welcken Lotharis anno 870 komende te ſterven ſonder wettighe oir/ hebben ſyne oomen Lodewijck ende Carel de Calue/ het Koninckrijck van Lotheringen onder den anderen verdeelt in twee deelen in dat jaer/ te weten/ neder-Lotherijck aen Carel/ ende daer van ghekruſtreert hare neven: doch Lodewijck kozts ſterbende/ ende ſyn ſoon Lowijs voozbp ghegaen/ is de Keyſerlijcke Croon gekomen aen Carel de Calue/ die anno 877 te Romen ghekroont wierde/ ende naer hem ſyn ſoon Lodewijck le Beggue/ bepde Koninck ende Keyſer/ die in houwelijck trede met Alepde/ daer bp hp ghewan Carel de Simple/ die om ſyne kindtſheydt wille verſtooten zynde negen jaren/ evenwel daer naer noch bp d'Edelen vanden lande/ Koninck gewijdt wierde vanden Biſſchop van Riemen/ ontrent den jare 900 ende naer hem ſyn ſoon Lodewijck de Simple/ ghewonnen bp Ogiva/ ſuſter des Koninck Eduwaert van Engelandt/ die ten houwelijck nam Geerberga/ Hertoch Henrick van Saſſen dochter/ ſuſter van den Keyſer Otto den eerſten/ midtſgaders van Hadwide/ moeder van

den

a *Aimoinus lib. 4. cap. 61.*

b *Tillet Recueil des Roys, pag. 44. & 45.*

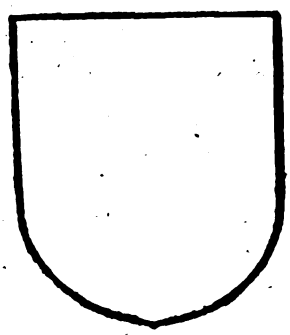
c *Le Threſor des hiſtoires de France, par Gilles Corrozet. pag. 55.*

Digitized by Google

den Grave Hugo Capet/en weduwe van Gillebert/Gouverneur oft Hertoch van het gantſche Koninckrijck van Lotharinen / broeder van Raignier den tweeden/en ſoon van Raignier den eerſten/geintituleert Grave van Haſbain en Henegouwe / welck Gouvernement oft Hertochdom / hy in houwelijck verkregen hadde met die Geerberga / des Keyſers Henrick den eerſten van Hallen dochter/ die dat landt by accoordt van Carel de Simple behouden hadde / wiens deſcendenten ſtervende ſonder oir / is naermaels by Keyſer Otto den tweeden/neder-Lotherijck weder overgegeven aen Carel/ſoon van deſen Lodewijck en Geerberga/ op conditie/ dat/ dat Hertochdom van Lotheringen/ als een Rijcx leen/ ontfangen en beſeten ſoude werden. Welcken Koninck Lodewijck by haer gewan vijf ſoonen en een dochter/als Lotharis/ Charleman/ Lodewijck/ deſen Carel/ ende Henrick; ende gheregeert hebbende elf jaren/ werdt door conſpiratie ſijnder ongetrouwe onderſaten/ met ſyn ſoon Charloman/ ghevanghen tot Kiemen/ die daer ſtierf/ ende eyndelijck door hulp des Keyſers Otto ſynen ſwager/ verloſt; naer wiens doodt/ ſynen anderen ſoon Lotharis/ is gheworden Koninck; ende Carel/ als verhaelt is/ Hertoch van neder-Lotherijck ende Brabandt/ ende alsdoen weder geſchepden van de croone van Vranckrijck / dat Pepin de vader van Keyſer Carel die Groote/ t'ſamen ghebracht ende ghehouden hadde. Welcken Koninck Lotharis ſterbende/ achter liet een ſoon Lodewijck / die regeerde een jaer/ ende ſtierf ſonder oir oft broeder/ waer over Hertoch Carel / meynende die croone te beſitten / is daer van ghefruſtreert ghewordẽ by den Grave Hugo Capet/ ſynen neve / waer over grootlijcx ghevochten wierde anno 890. ende Carel victorieus/ maer eyndelijck door verraderye met ſyn huyſvrouwe en vele andere/ van Hugo gevangen/ende gevoert tot Orleans/ daer hy ſterf een jaer daer aen/ achterlatende een ſoon Otto/ende twee dochters/Geerberga ende Ermengarde/van wie gekomen is Albert/Grave van Namen/ende is alsdoen die croone van Vranckrijck geruckt van deſen ghelachte/ ende ghekomen aen Hugo Capets nakomelinghen/ ende naer die doodt van Hertoch Otto van Brabandt (geen mannelijck oir meer oberich zijnde van Koninck Carels ghelachte) is dat Hertochdom van Lotherijck anno 1005. mede by den Keyſer Henrick den tweeden (conform d'ordonnantie van inveſtiture des ſelfs Keyſers Carels de Groote) getranſfereert aen den Grave Godefroy/ſoon van Godefroy van Ardennen/zijnde anderſins 'trecht van dien gevallen op Geerberga/ſuſter van Hertoch Otto/getrout met Lambert/ des Grave van Henegouwen broeder / volghens deſe verſſen van (a) Jacques de Guiſe/in ſyne hiſtorye van Henegouwen/ overleden anno 1398.

a *Apud* Buttkens in ſijn Tropheen van Brabandt, *tom.* 1. *pruvven* 5.

Sic tua res agitur, Dux Carole, ſicque Ducatum
Lotharicum perdis, dum tua regna petis.
Filius Otto tamen tibi Dux ſuccedit in illo,
Quem ſibi confirmat Imperialis apex.
Huic quoque germanam dant Chronica ſcripta ſororem,
Nomine Gerbergam, quæ mihi viſa fuit;
Hanc ſibi Lambertus deſpondit, quem Raynerum
Hannoniæ Comitem progenuiſſe ferunt.
Huic quoque ſucceſſit Henricus filius, Otto
Quem ſequitur fruſtra; nam ſine prole fuit.
Hunc quoque ſubſequitur Lambertus, patruus ejus,
Qui regit has terras, Louanióque præeſt.
Nónne vides igitur, quam clari ſanguinis iſtos
Vena venuſtavit? Troica quippe fuit.

Loven.

II.

Lambertus / Grave van Loven (welcke landen hy verkreghen hadde van Anſkride ſyn oom/ ghetrouwt met die ghemelde Hilſewyde/ Gravinne van Stryen/ beyde ſtichters ende Religieuſen der Abdye van Thoor in de Kempen) ſoon van Ragnier den derden/ ende broeder van Anſkride/ die een ſoon was van Ragnier den tweeden/ ſoon van Ragnier den eerſten/ die een ſoon was van Gillebert ende Ermengarde/dochter des Keyſers Lodewyck hier voozen verhaelt: ghewan by dese Geerberga dry ſoonen ende een dochter/ namentlyck/Henrick/Lambert/Ragnier/ ende Wachtelt/ die naermaels trouwde den Grave Euſtachius van Bonen / ende ghewan van hem een ſoon/ die oock Euſtachius hiet/ ende nam te wyve Iden / dochter van Godevaert van Ardennen/ Godewijns ſoon/ die moeder was van Hertoch Godevaert van Bullon/ Koninck van Jeruſalem/ welcken Lambertus ghergeert hebbende vyfthien jaren/ wierde verſlaghen in den ſlach te Florines/ anno 1015. ende ſoo ghekomen op Henrick haer beyder ſoon/ welcken Henrick den eerſten / ghevanghen hebbende in eenen ſtrijdt eenen edelman/ met name Harman/ die hy brocht tot Loven op ſyn hof / van den ſelven by nacht in ſyn bedde jammerlijck vermoordt wierde / alſmen ſchreef 1038. achterlatende een ſoon Otto/ ende dry dochters ſonder oir/ ende ſoo ghekomen op Lambert ſynen oom/ mede verſlaghen (als eenighe melden) in den ſtrydt voor Doznick/ 1054. die by ſyne huysvrouwe Ode/ Hertoch Goſelijns dochter / na-liet mede een ſoon Henrick en Ragnier / Biſſchop van Camerijck. Henrick den tweeden/ Lamberti ſoon/ trouwde Adele / ſuſter des Hertoghs van Duringen/ daer hy by gewan dry ſoonen/ ende een dochter/ Henrick / die naer ſyn vader regeerde/ ende ten leſten oock gebleven in een tournoy tot Doznick ; Godevaert die men hiet met den Baerde/ Grave ende Marck-Grave naer ſyn broeder/ Adelbron/ Biſſchop van Luyck/ende Ide/ghetrouwt met Boudewijn/ Grave van Henegouwen/welcken Grave Godevaert met den Baerde/ trouwde Ide/ dochter van Aelbert/ Grave van Namen/ waer hy by gewan twee ſoonen/ Godevaert den tweeden; Henrick/ religieux in 't clooſter van Affligem; ende dry dochters / Clarice religieuſe; Alepde/ ghetrouwt met Koninck Henrick den eerſten/ van Engelandt; ende Ide/ ghetrout met Aernout/ die men vermeynt te weſen Grave van Cleve; ende verkreech deſen Grave Godevaert met den Baerde/ anno 1106. van den jonghen Keyſer Henrick den vierden/ weder 't Hertochdom van neder-Lotherijck (dat nu is Brabandt) ende 't Marck-Graefſchap van Antwerpen/ dat ſyne voorſaten by Godefrop van Bullon/ Koninck van Jeruſalem (die 't ſelve van den Keyſer Henrick den tweeden/ beneffens die Stadt Valencijn/ ende andere Staten/ als een leen van 't Rijck / bekomen hadde)

ende

ende leſt by Henrick van Limburch was onthouden ghebleeft/ alſignerende Lotheryck ſuperieur/ dat nu is Lorrainen/ een Cheerp/ neve was van den leſten Godefridus en nu die vanden huyſe van Vademont beſaten; waer over tuſſchen hen grootlijcx ghevochten wierde/ doch Godefroy met den Baerde victorieus/ ende den eerſten/ die den titel aen nam als Hertoch van Lotheryck; maer Keyſer Henrick ſtervende ſonder oir/ ſelde den ſuccederenden Keyſer Lotharis in 't ſelve Hertochdom ende Marck-Graefſchap van Antwerpen/ weder by nieuwe inveſtiture (mids Hertoch Godevaert de partye des Keyſers hielde) Walleran Grave van Limburch; doch Keyſer Lotharis medeſtervende anno 1137/ heeft Keyſer Conrad den derden/ anno 1138/ 't Hertochdom van neder-Lotheryck/ ende 't Marck-Graefſchap van Antwerpen/ op Hertoch Godevaert ſyn ſoon/ ende nakomelinghen/ weder ghe-confirmeert/ ende ſoo gheſtorven 1140/ latende tot Hertoch ſyn ſoon Godefroy den tweeden van dien naeme/ die in houwelijck trede met Lutgard/ Gravinne van Daelbourg ende Mouha/ der Keyſerinne van Conſtantinopolen ſuſter/ daer by hy ghewan drye ſoonen ende een dochter/ Godevaert die naer hem Hertoch wierde; Albert/ Grave van Daelbourg ende Mouha; Hugo/ die men verdrynt gheſtorven is ſonder oir; ende Lutgarde/ getrout met Diderick/ Grave van Holſtade ende Salem/ die weder oorloghde op de Grimbergſche/ met ſiegenen profijte/ naer 't ſchrijven der hiſtorien: Hertoch Godevaert den derden/ of in de wieghe/ alſoo ghenaemt/ om dat hy naer 't leggen van die hiſtorien/ anno 1144 ten tijde van die bataillie teghen die Berthoudts Heeren van Grimbergen/ die haer als Hertoghen niet kennen wilden/ in een wieghe aen eenen boom ofte haeghe (als noch gheheeten die (a) Weeſenhaghe/ ende om ſyne onderſaten te meer te encourageeren) ghehangen wierde/ by (b) Wautkens wederlepdt voor fabulen: nam te wijve voor ſyn eerſte huyſvrouwe/ Margarita/ Hertoch Henrick van Limburchs dochter/ daer hy een ghewan twee ſoonen/ Henrick/ die naer hem Hertoch wierde; Albert/ Biſchop van Lupck: ende by ſyn tweede wijf Imaine van Loon/ twee ſoonen/ Willem Heer van Perweys/ en Godefroy van Loven: ende als hy veertich jaren ghеregeert hadde/ meynende te doen een Jeruſalemſche reyſe/ ende ſiek wierde voor een groote ſieckte/ ſonde ſyn ſoon Henrick met een groot heyr/ die alnaer arriveerde anno 1183/ doch mids de diſſentie/ ambitie/ ende envie onder die Chriſten Princen/ niet uytgherecht/ ende ſoo weder keerende/ vonde ſyn vader ſwacker ende ſwacker/ ende ſtierf anno 1190 latende dien Henrick ſyn ſoon in ſyn ſtede/ den eerſten die den titel van Hertoch van Brabandt/ met die van Lotheryck voerde/ dat ſyne nakomelinghen noch uſeren. Inſghelijcx in ſynen ſchildt/ den Leeuw/ uytwijſende ſyne zeghelen; doch ſyn broeder Willem/ Heer van Perweys/ *à la faſce*, tot een teecken van d'oude Graven van Loven/ hoewel by de voorgaende Hertoghen en Graven van Loven/ gheen teeckenen ghevonden werden in haer ſchilden; dat kan ghebeurt zijn/ vermidts het doen de maniere noch ſoo niet en was; ende nam ten houwelijck/ Vrouwe Machtelt/ des Graven van Bolonien dochter/ daer by hy ghewan ſes kinderen/ Henrick de Grootmoedighe/ die naer hem Hertoch wierde anno 1235; Godevaert Heer van Loven; Maria/ ghetrout met den Keyſer Otto den vierden; Margarita/ ghetrout met Geerard/ Grave van Zutphen; Alepde/ met Lowijs/ Grave van Loon; Machtelt met Floris/ Grave van Hollandt: ende by ſyne tweede huyſvrouwe/ Maria van Vranckryck/ twee dochters/ Elizabeth/ ghetrout met den Heere van Vinllaken/ oudſten ſoon van Diderick den vierden/ Grave van Cleve; ende Maria/ ſonder oir. Ende

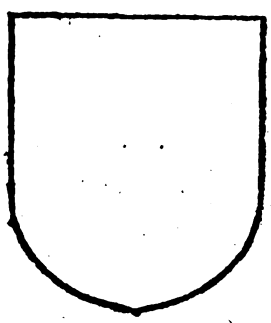
a M.S. van de ſtamnamen en wapenen der Leenhefferen van Grimberghen, *penes me.*

b *Trophées de Brabant, liv 4. pag.* 119, 120.

deſen Henrick den tweeden/ trouwde Vrouwe Maria/ Koninck Philips dochter/ des Keyſers Frederick Barbarolla ſoon/ Henrick den derden/ Philips ſonder oir; ende vier dochters/ Machtelt/ ghetrout met Robert/ Grave van Artſois; Beatrix/ met den Landt-Graef van Duringen; Maria/ met den Hertoch van Beperen; Margarita/ religieur: ende by ſyn tweede wyf Sophia van Duringen/ Henrick Landt-Graef van Duringen en Heſſen; ende Elizabeth/ ghetrout met Albert/ Hertoch van Brunſwijck/ ende hem 't Keyſerrijck ghepreſenteert zynde/ heeft dat ghercfuſeert/ ende ſyn ſuſters ſoon/ den Grave van Hollandt/ ghercommandeert. Dus ghe-regeert hebbende/ ſterf tot Loven anno 1247. hem ſuccederende ſyn ſoon Henrick de Sachtmoedighe/ die in echte nam Alepde/ des Hertochs van Bourgondien dochter/ daer hy aen ghewan dry ſoonen ende een dochter/ als Henrick/ Jan/ ende Godevaert/ die voor ſyn kindts ghedeelte hadde Aerſchot/ Bierbeeck/ St. Achtenroede/ etc. Maria ſyn dochter/ trouwde Philips den derden/ Koninck van Vranckrijck/ ende ſoo geregeert hebbende 30 jaren/ ſterf anno 1260. wiens oudſten ſoon Henrick/ zynde onbeſet van ſinnen/ ende onbequaem/ wierde by d'Edelen ende Raedt van den lande/ tot Hertoch verkoozen; den tweeden ſoon Jan/ die Koninck Philips van Vranc-rijck dochter trouwde/ ende die ſtervende ſonder oir/ trouwde Margarita des Graven van Vlaenderen dochter/ ende ghewan daer by twee ſoonen; Jan die naer hem Hertoch wierde/ ende Godevaert die ſterf jonck/ benevens twee dochters/ d'eene getrout met Henrick/ Grave van Lutzenburch; d'ander met den Grave Amadeus van Savoyen: welcken Jan den twee-den/ ten houwelijck nam Margarita/ des Koninck Edwaerts van Enge-landts dochter/ daer hy by hadde een ſoon/ die de derde Hertoch Jan hiet/ die 12 jaren oudt zijnde/ ten houwelijck ghegheven wierde Maria/ Grave Lodewyck dochter van Eureux/ des derden Koninck Philips van Vranck-ryck ſoon/ waer by hy procreerde dry ſoonen/ als/ Jan/ Henrick/ ende Go-defrop ſonder oir ghecoozen; middegaders dry dochters namentlijck/ Jo-hanna/ hier naer te verhalen; Margarita/ ghetrout met Lodewijck/ Grave van Vlaenderen/ waer by ſy ghewan een eenige dochter/ Margarita/ Gra-vinne van Vlaenderen; ende Maria/ ghetrout met Reynaert/ Hertoch van Gelre; Johanna wierde Hertoginne van Brabandt/ ende trouwde Her-toch Wenceslaus van Lutzenburch/ maer ſterf ſonder oir. Soo dat het Hertochdom van Brabandt quam op de ghemelde Margarita/ Margarite dochter/ ghetrout met Philips/ Hertoch van Bourgondien/ die met hare oudſte deſcendenten/ Princen deſer landen/ ſoo uyt den huyſe van Bour-gondien/ als Oeſtenrijck/ om de nobelheyt hunder gheboorte/ alleen ſullen dus vertoonen.

Bour-

Digitized by Google

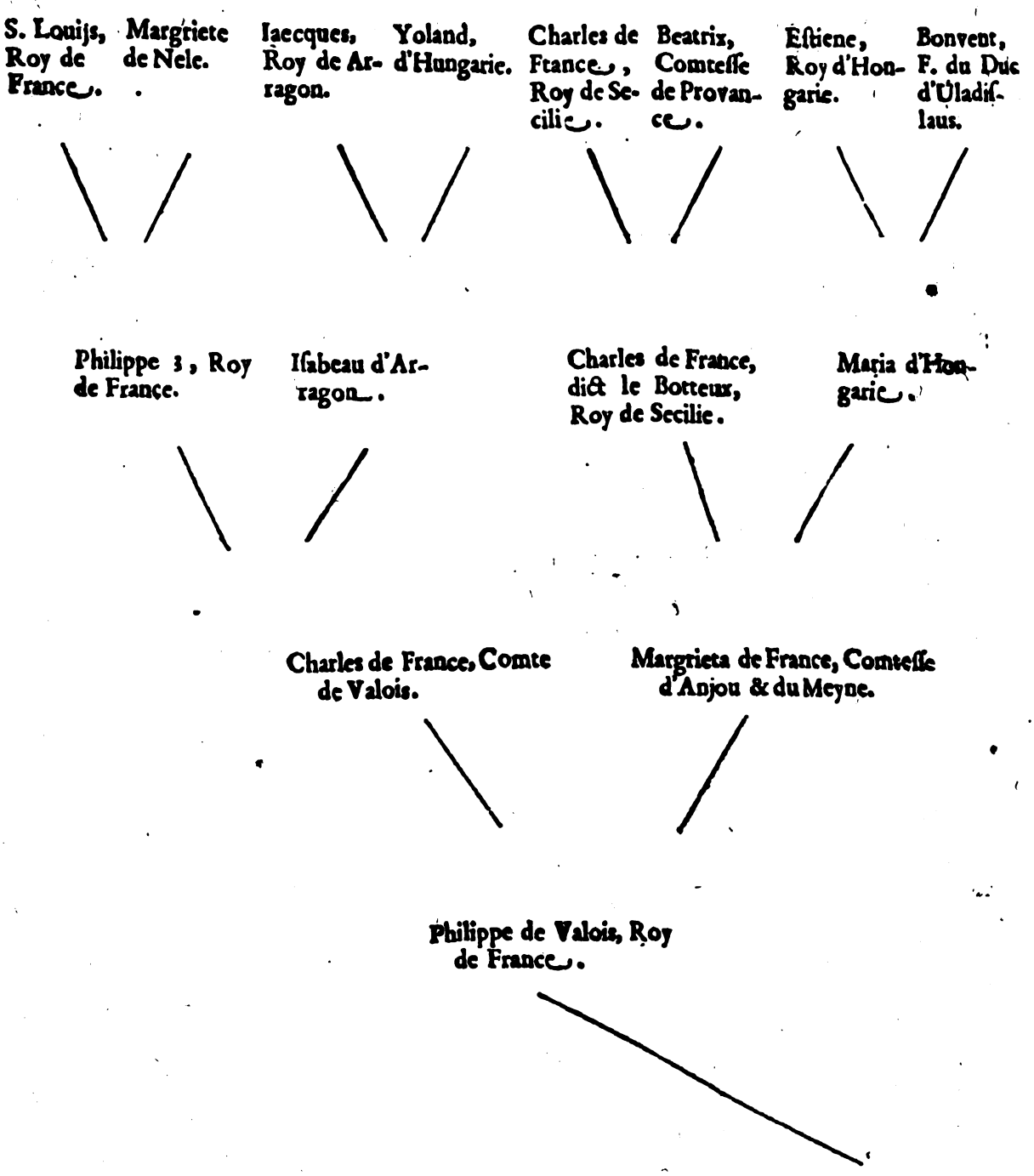

Bourgoigne.

III.

Digitized by Google

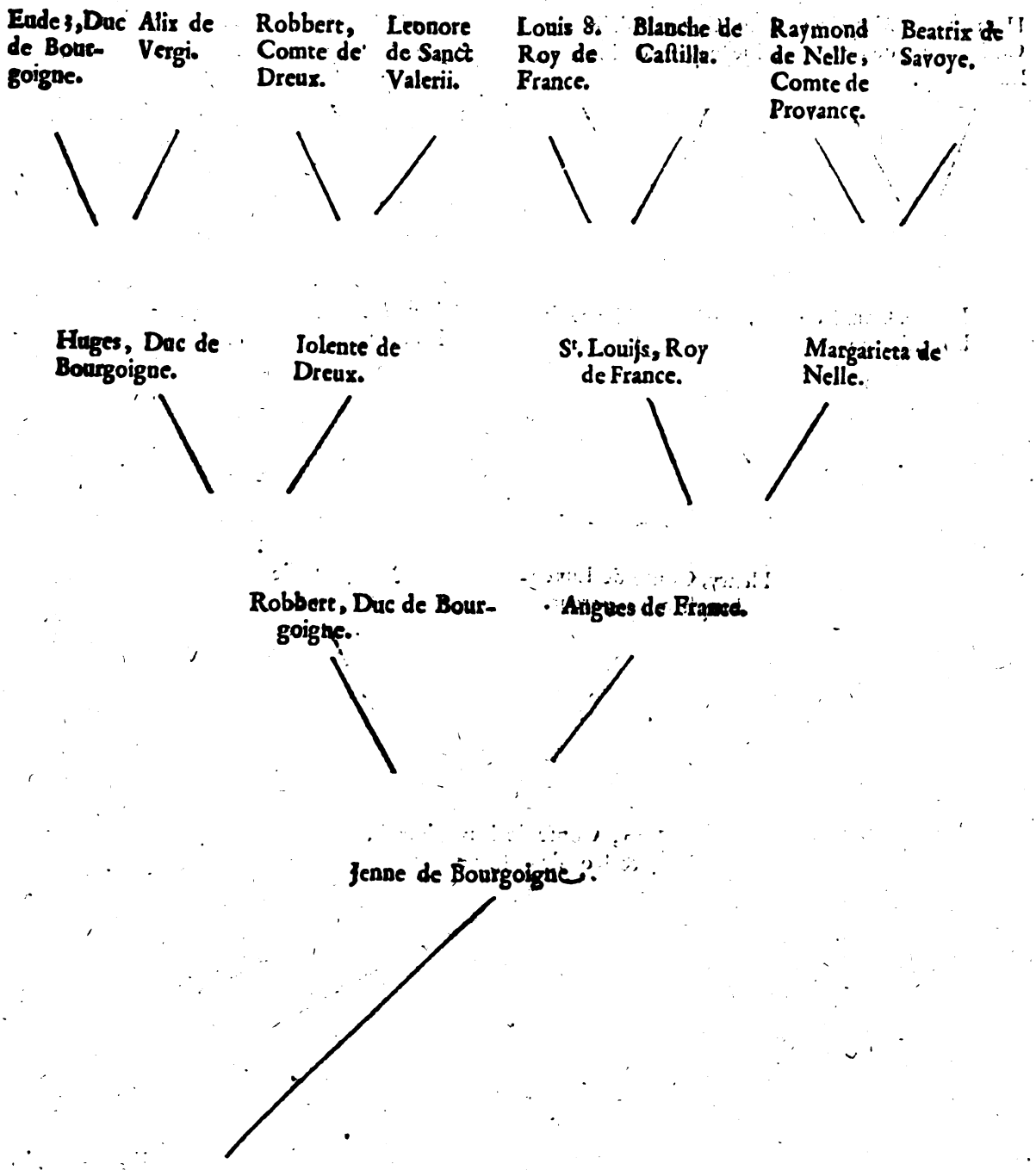
De xvi Quartieren van den Vader van Philips

Ian de
de

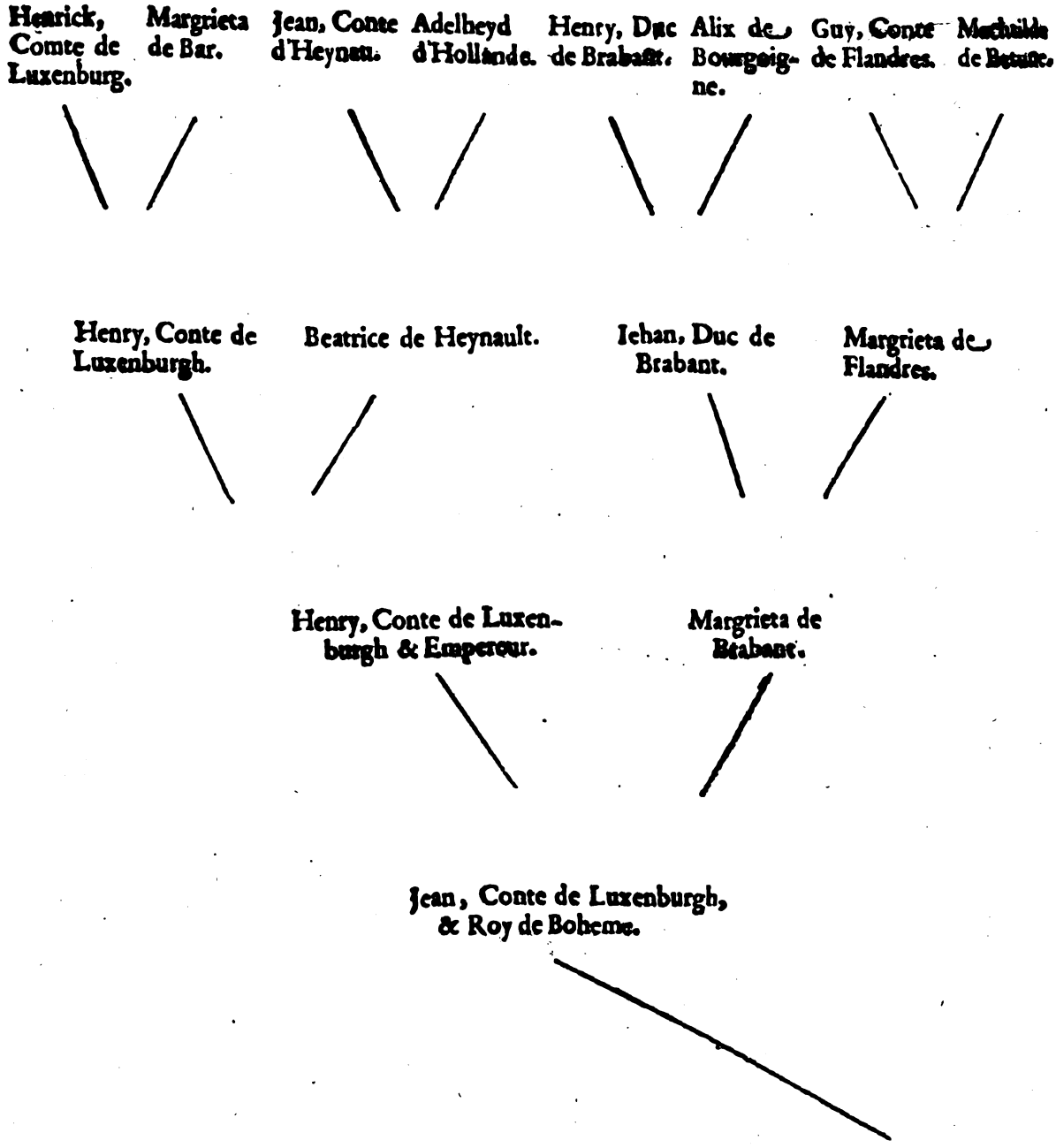
Digitized by Google

Koninck Ian de Valois, Hertoch van Bourgoigne.

De

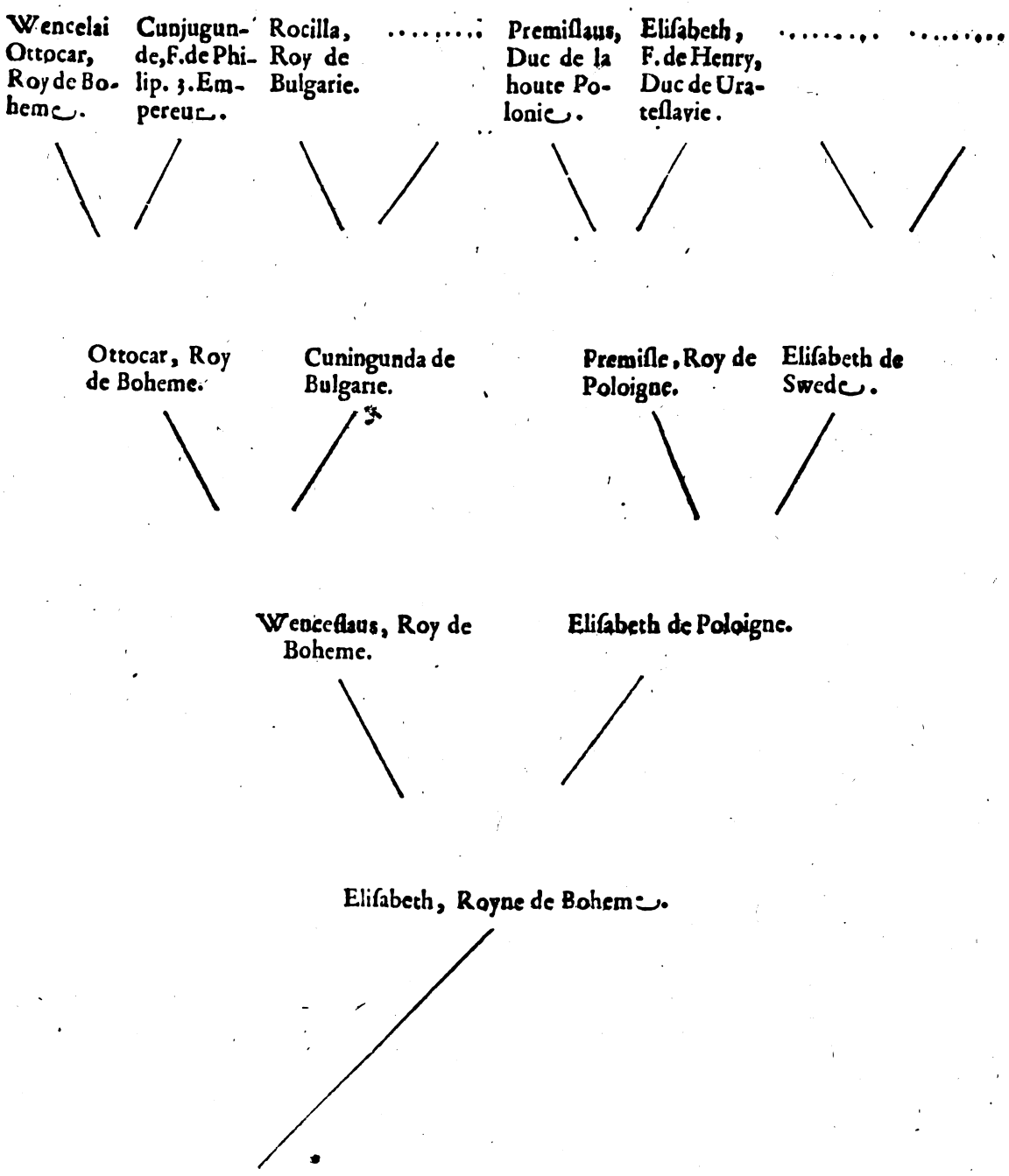
De XVI Quartieren van
Moeder van Philips

Bonne de

Digitized by Google

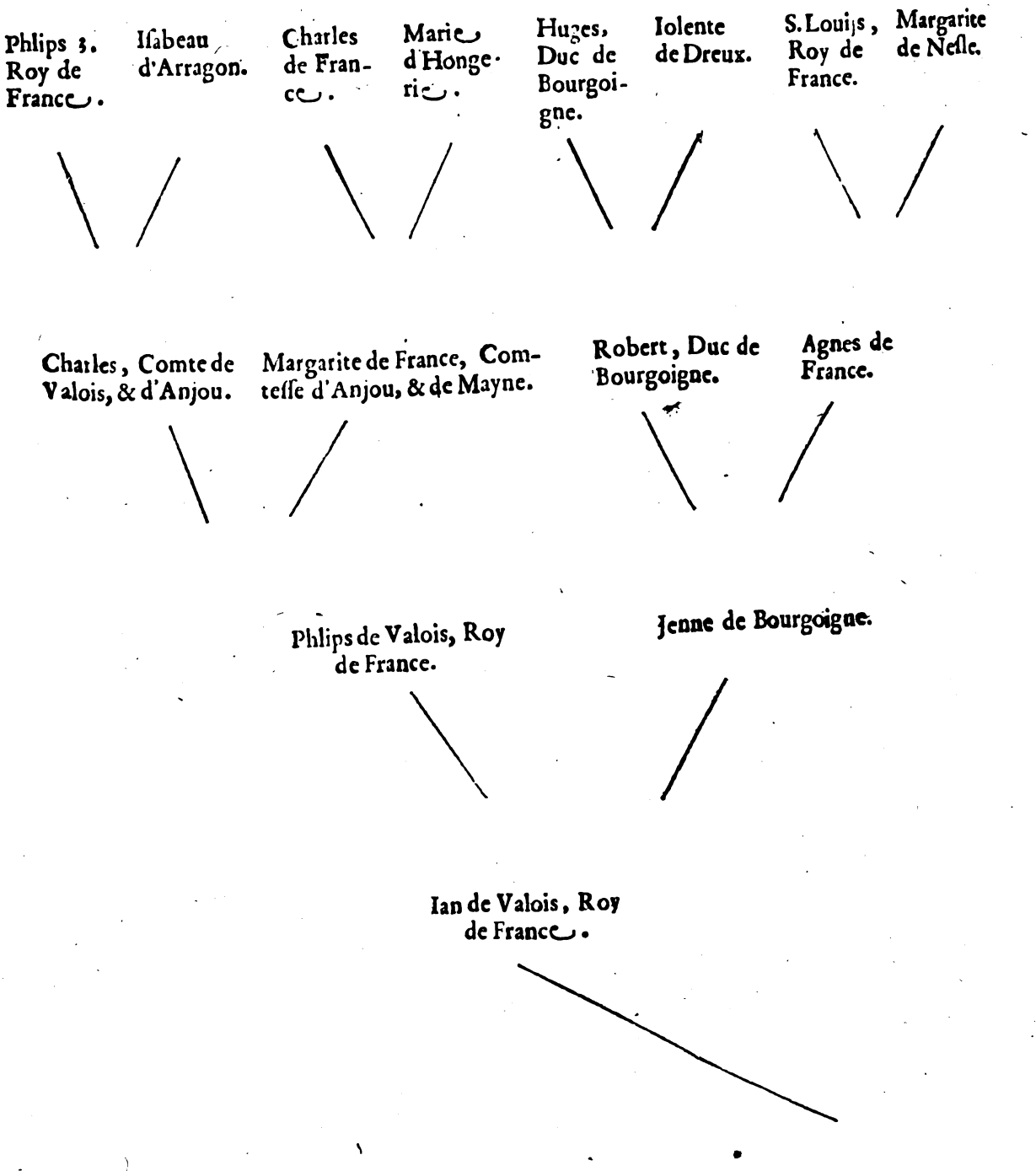
Bonne de Luxenburgh,
Hertoch van Bourgoigne.

Luxemburgh.

Digitized by Google

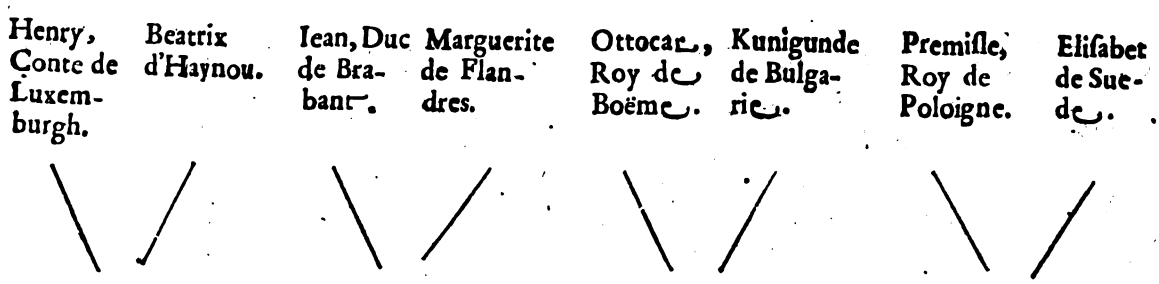
De XVI Quartieren van Phlips, Vader van Ian, Hertoch van Bour

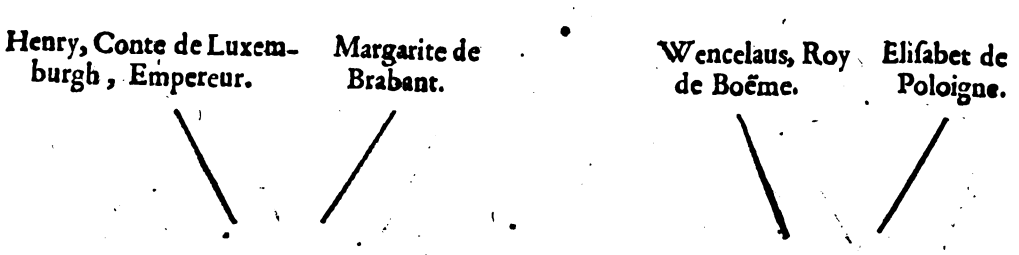

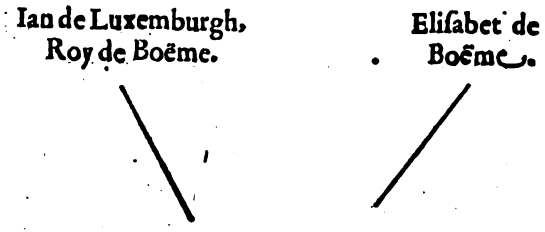
Phlips, Duc
Comte de

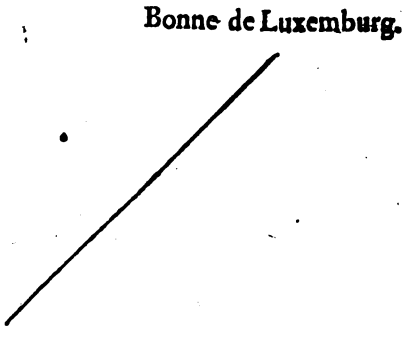
Digitized by Google

Hertoch van Bourgoigne,
goigne, Grave van Vlaenderen.

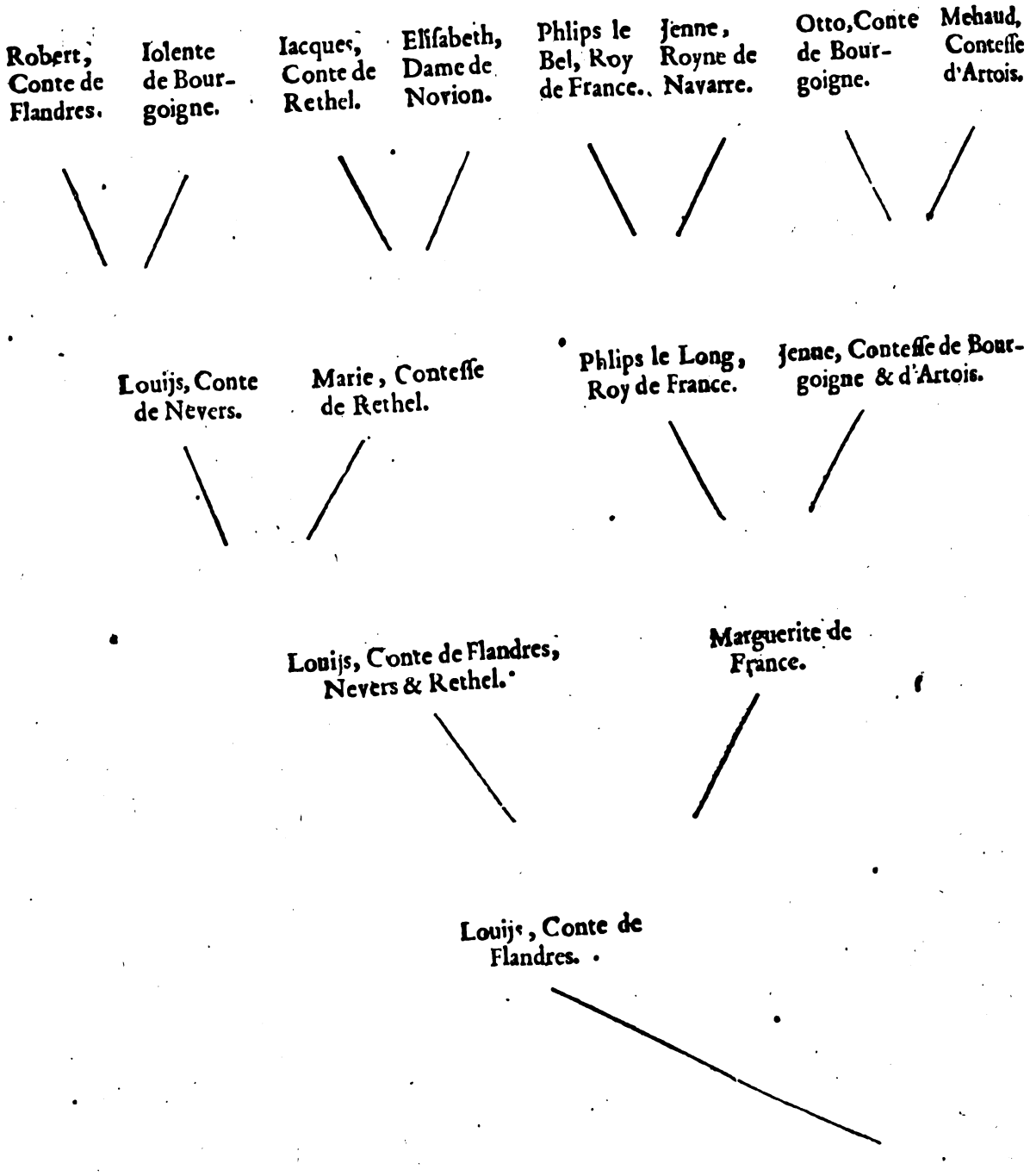

de Bourgoigne,
Flandres.

Digitized by Google

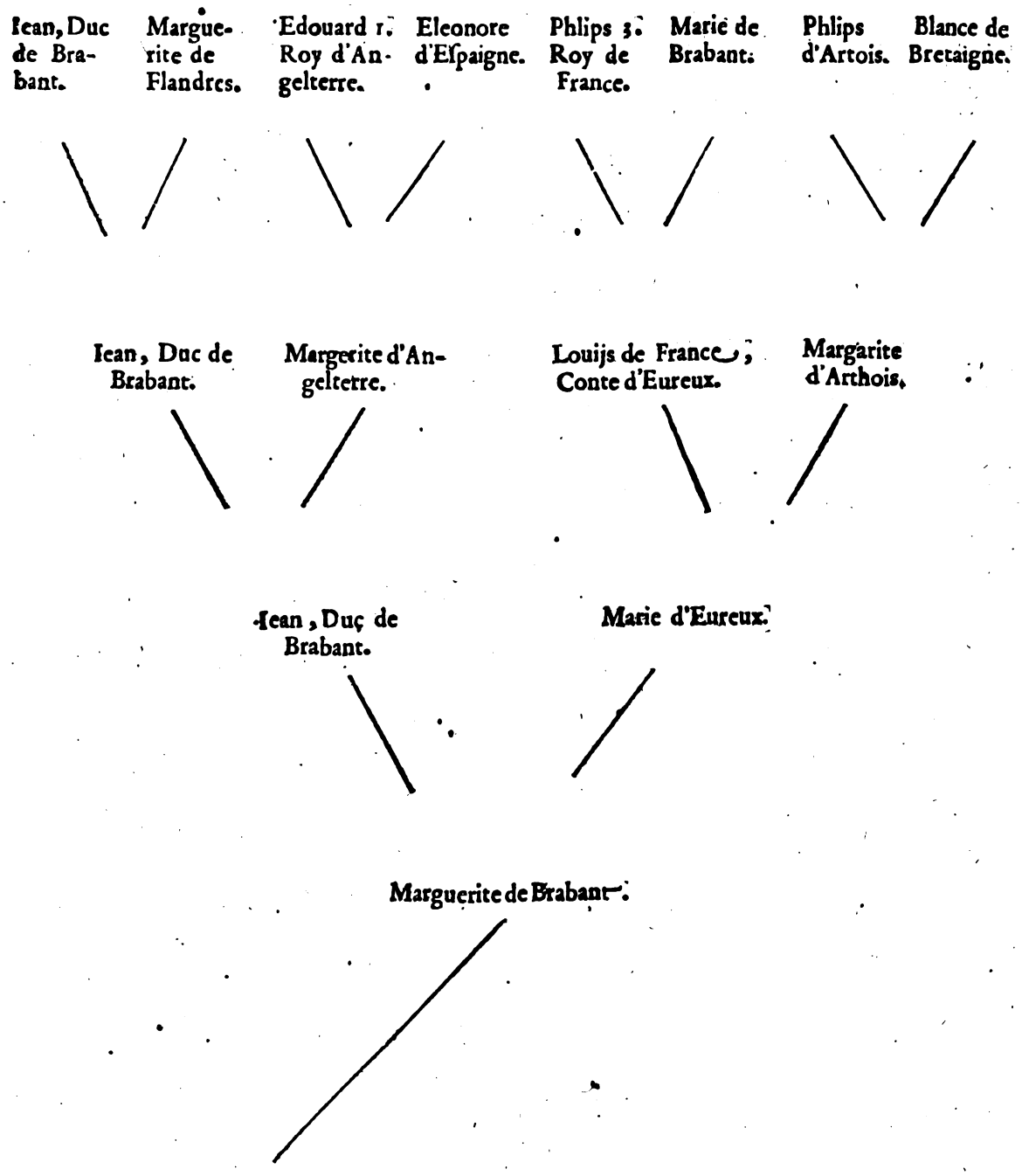
De XVI Quartieren van Mar
Moeder van Ian, Hertoch van

Marguerite,
de Flan

Digitized by Google

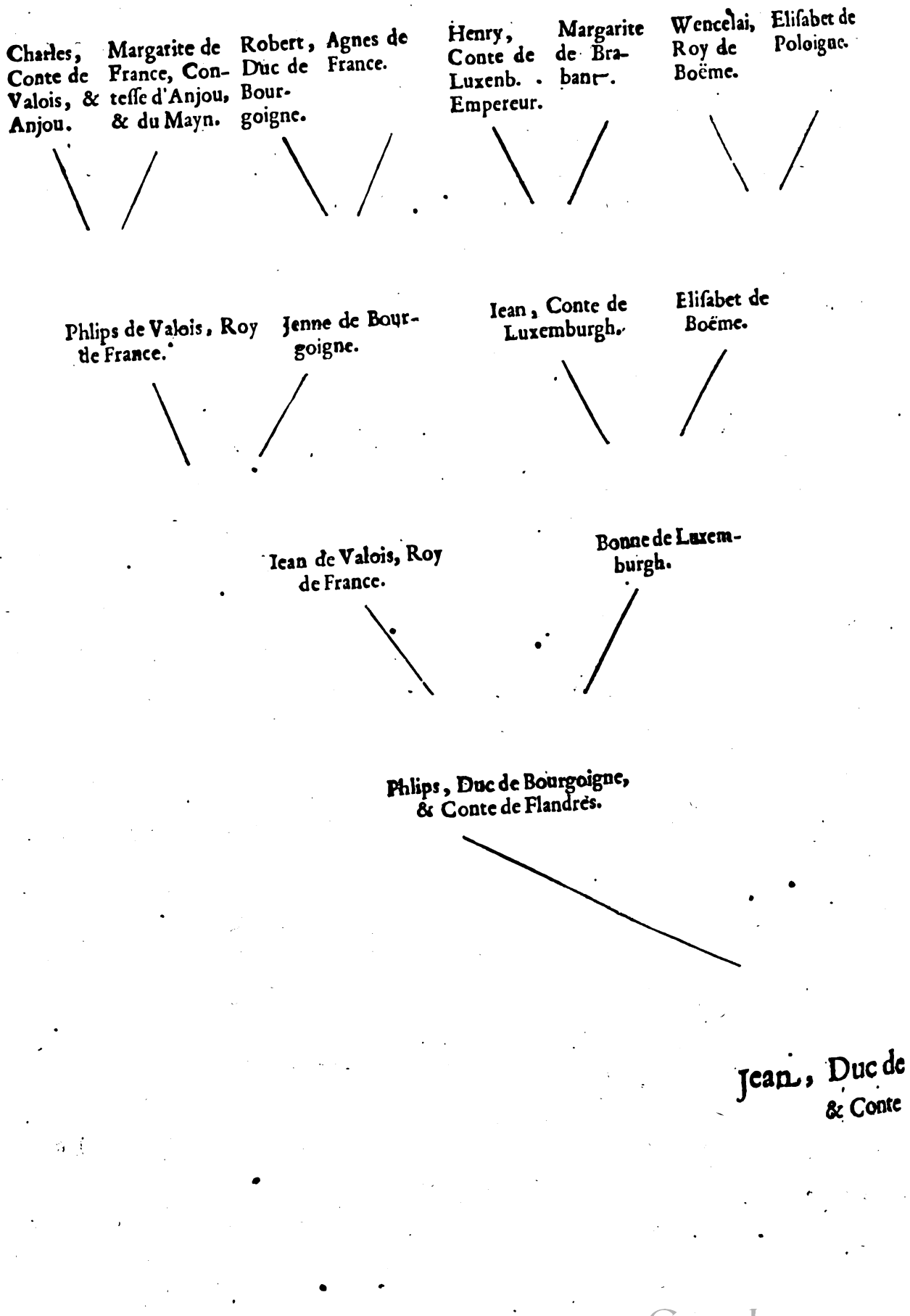
gariete, Gravinne van Vlaenderen,
Bourgoigne, Grave van Vlaenderen.

Conteſſe
dres.

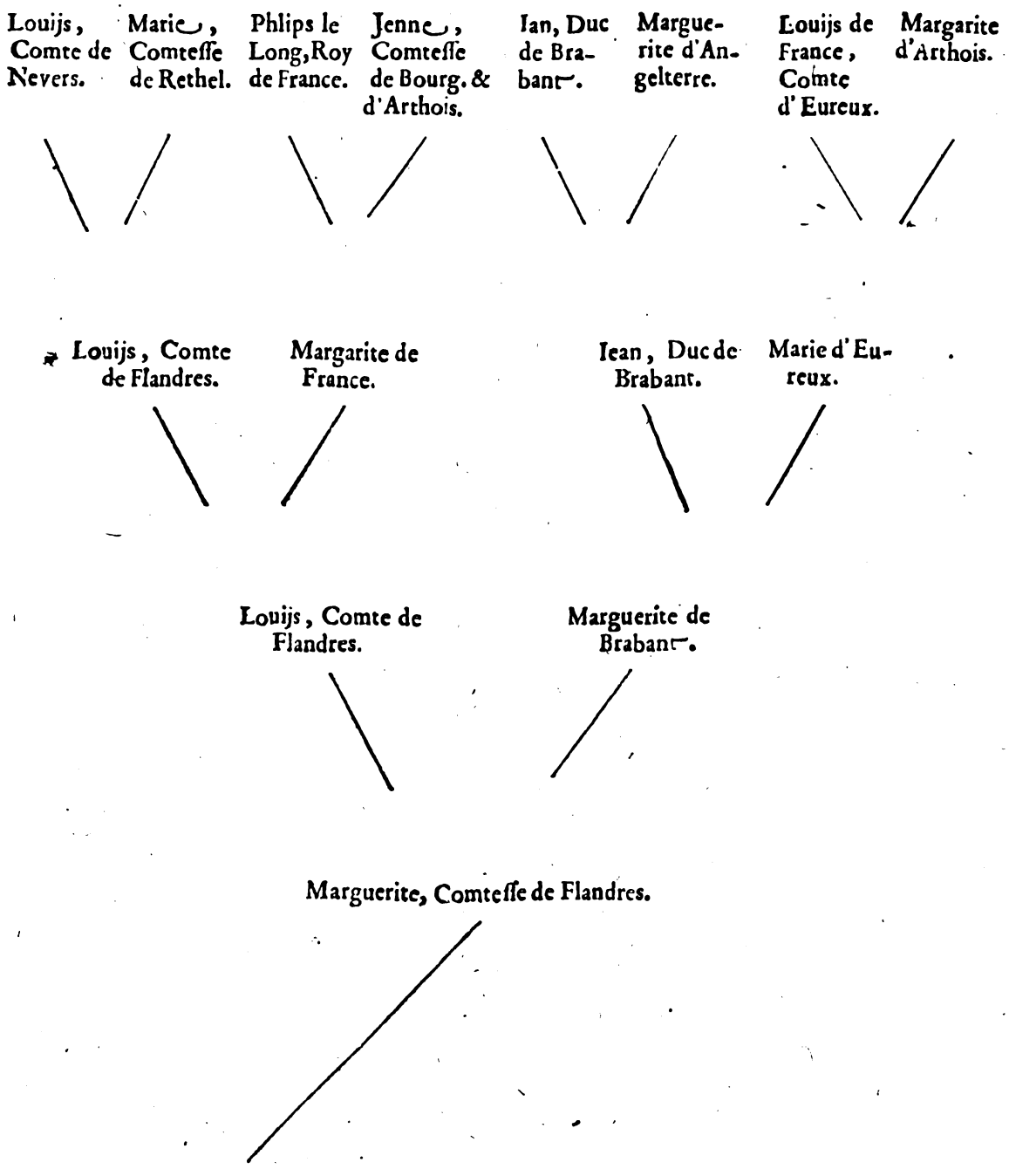
Digitized by Google

De xvi Quartieren van Ian, Hertoch Vader van Phlips, Hertoch van Bourgoigne,

Digitized by Google

van Bourgoigne, Grave van Vlaenderen, Brabandt, &c. Grave van Vlaenderen.

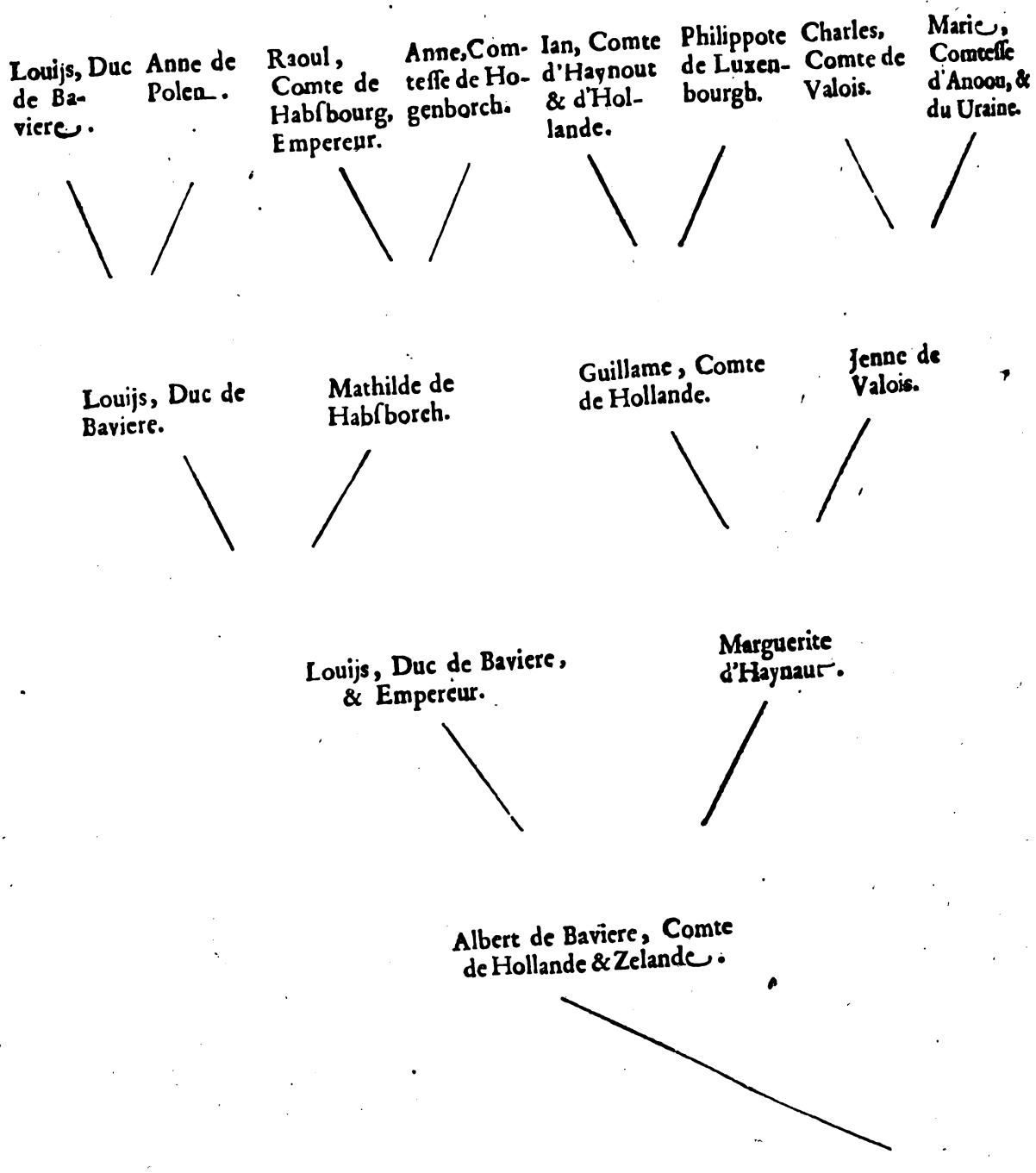

Bourgoigne, de Flandres.

De

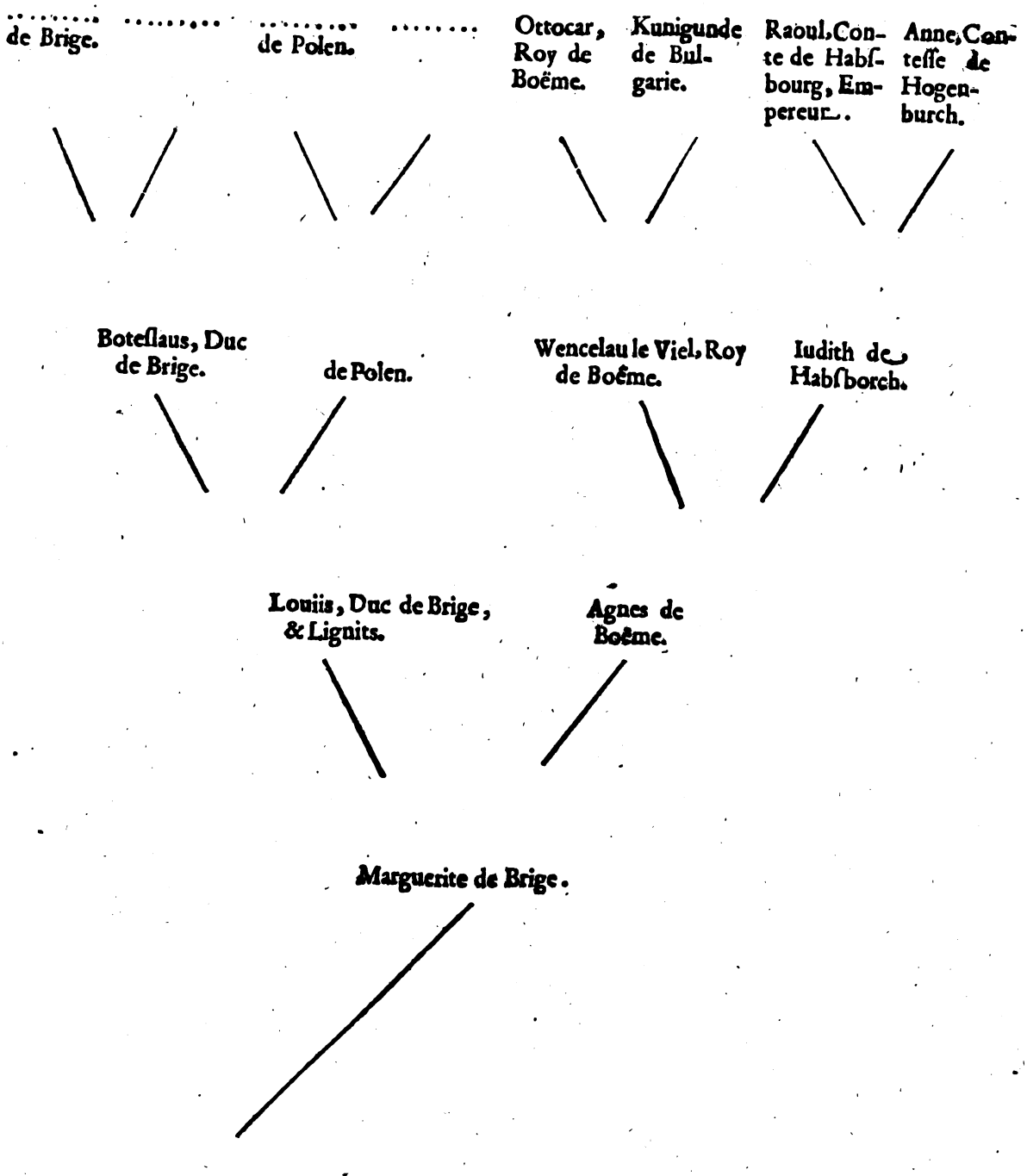
Digitized by Google

De XVI Quartieren van Mar
Phlips, Hertoch van Bourgoigne,

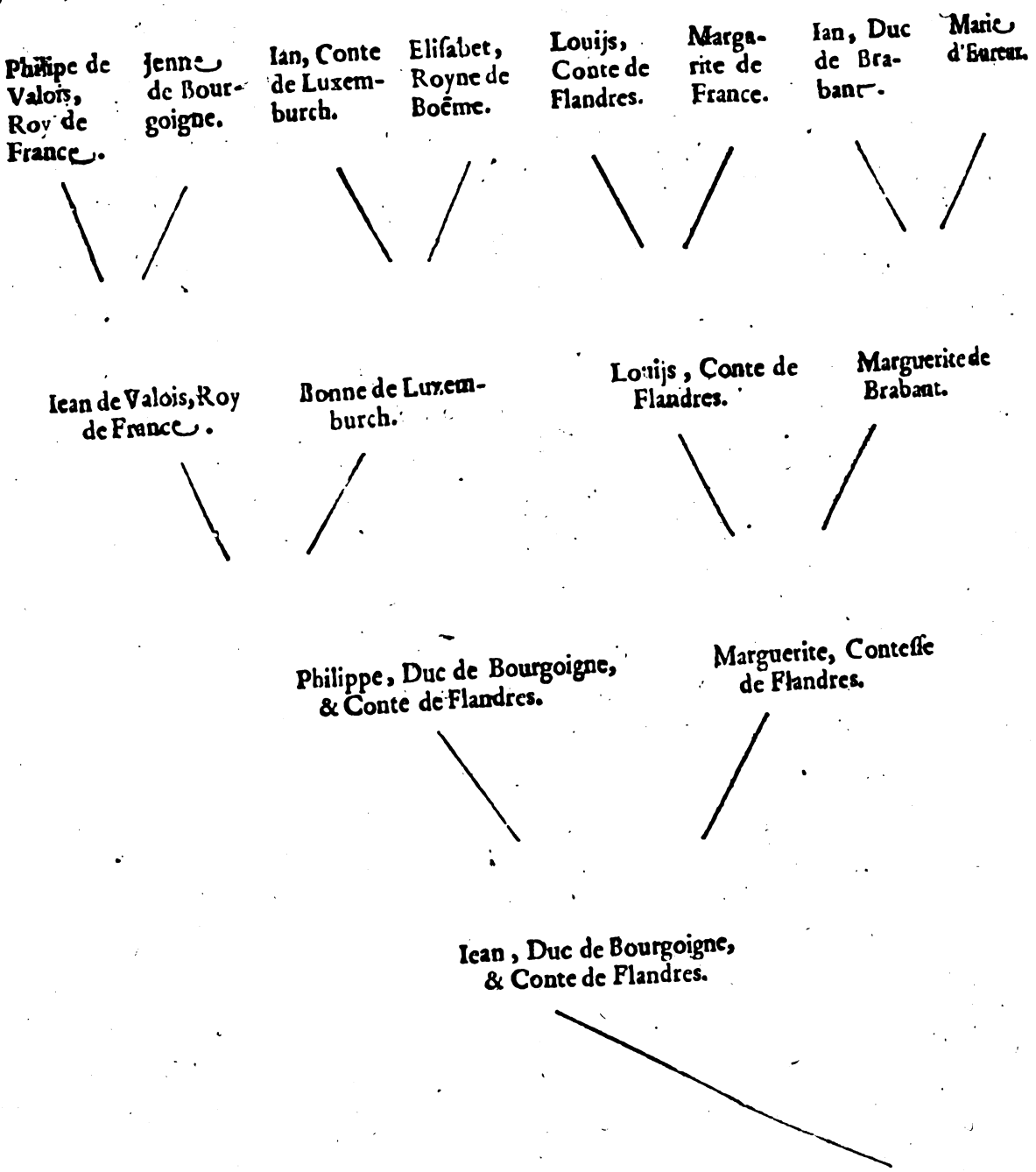
Marguerite

gariete van Beyeren, Moeder van Brabandt, &c. Grave van Vlaenderen, &c.

de Baviere.

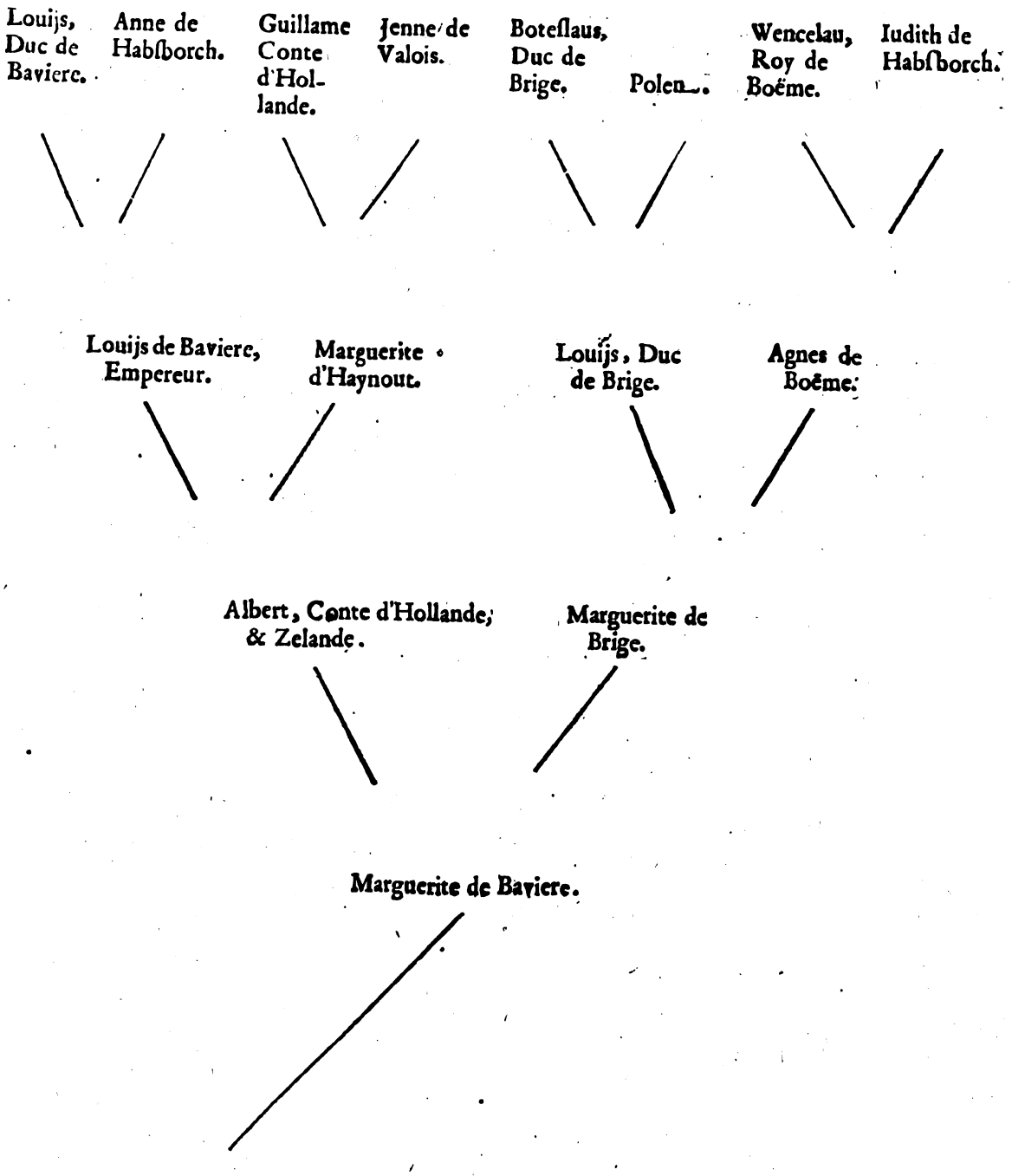
De XVI Quartieren van Phlips, Hertoch Vlaenderen, Vader van Carel, Hertoch van

Philipe, Duc de
Conte de

Digitized by Google

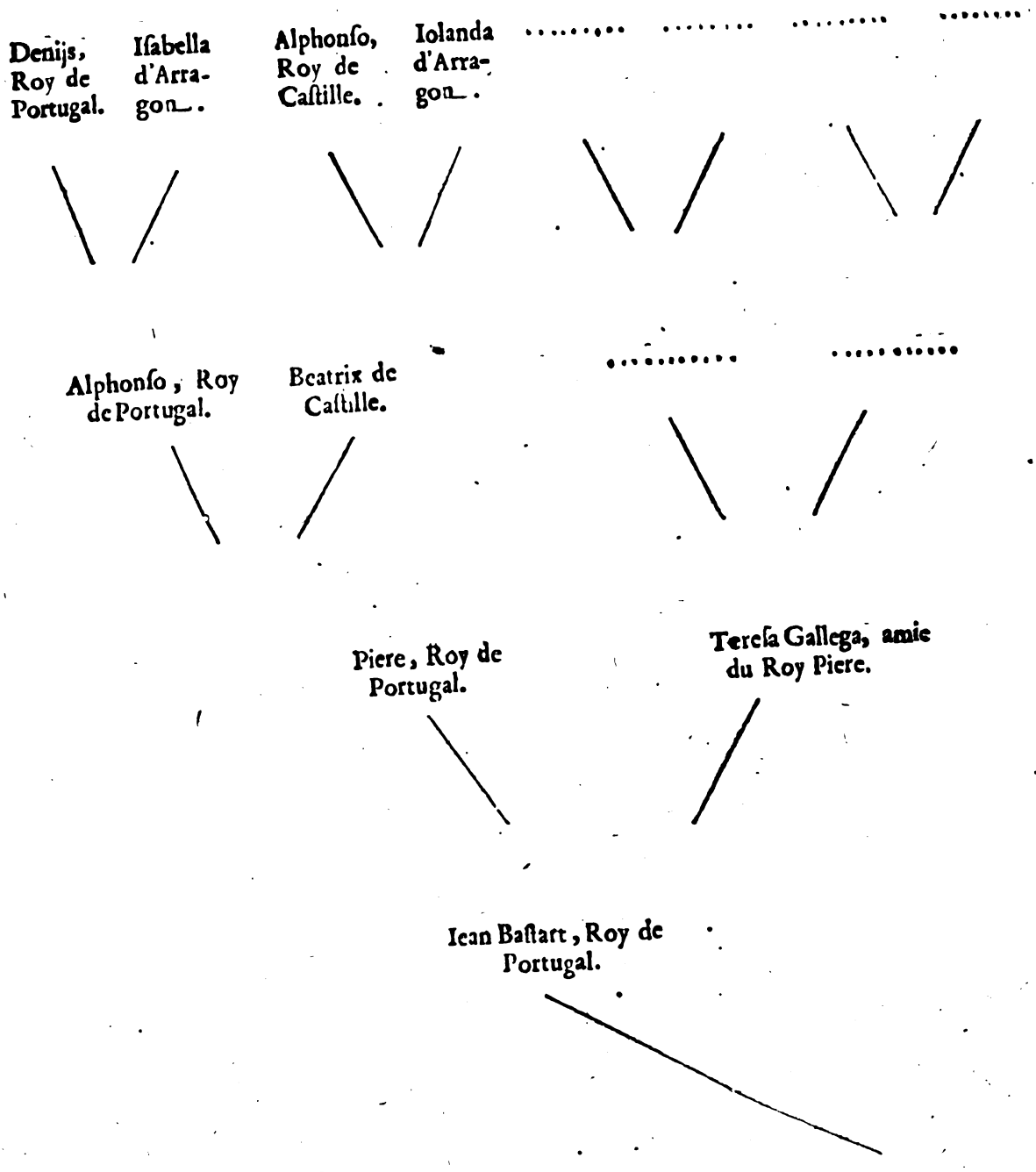
van Bourgoigne, Brabandt, &c. Grave van Bourgoigne, Brabandt, Grave van Vlaenderen.

Bourgoigne, Flandres.

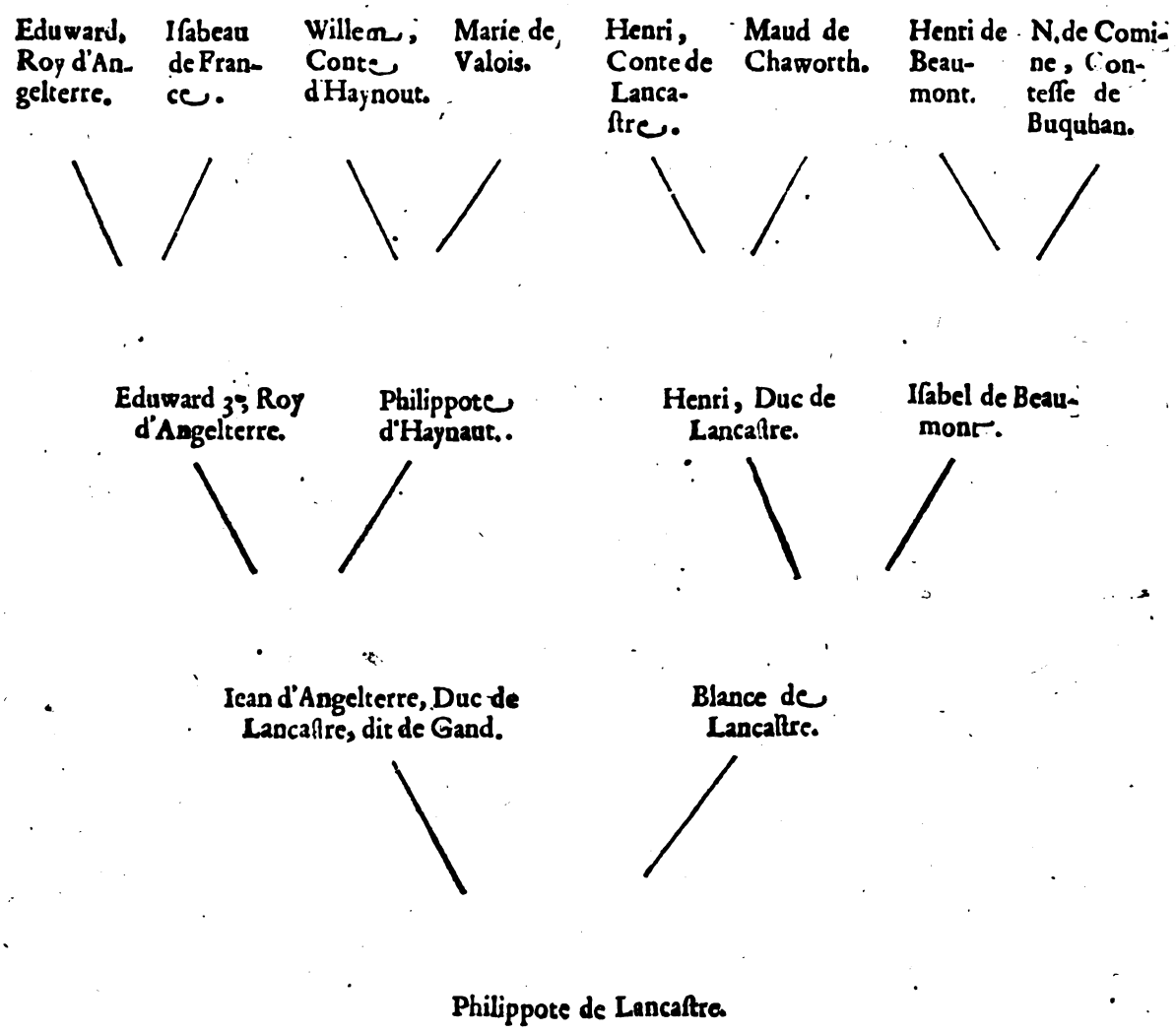
Digitized by Google

De XVI Quartieren van Iſabeau Hertoch van Bourgoigne, Bra

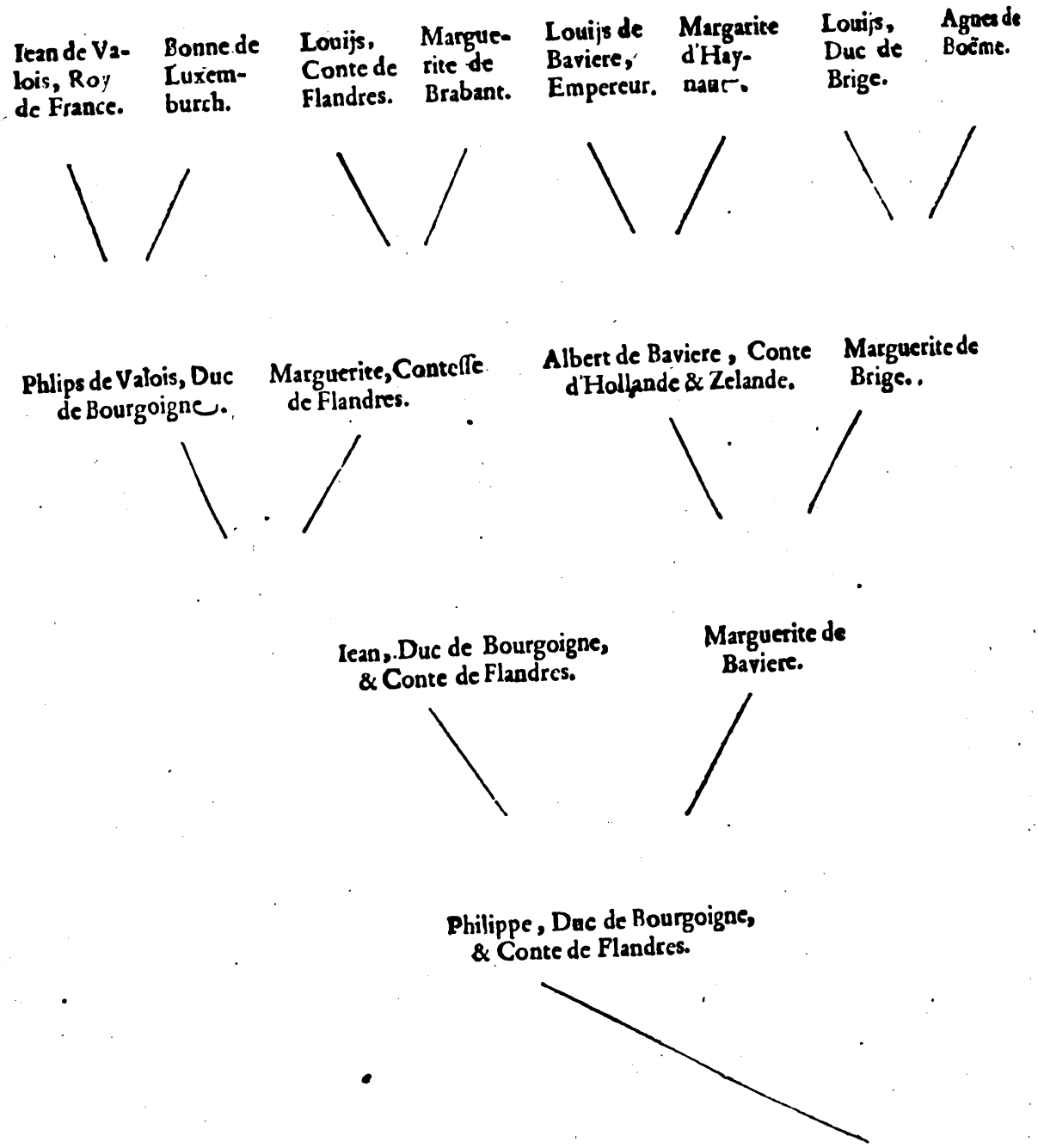
Iſabeau de

de Portugal, Moeder van Carel,
bandt, &c. Grave van Vlaenderen.

Digitized by Google

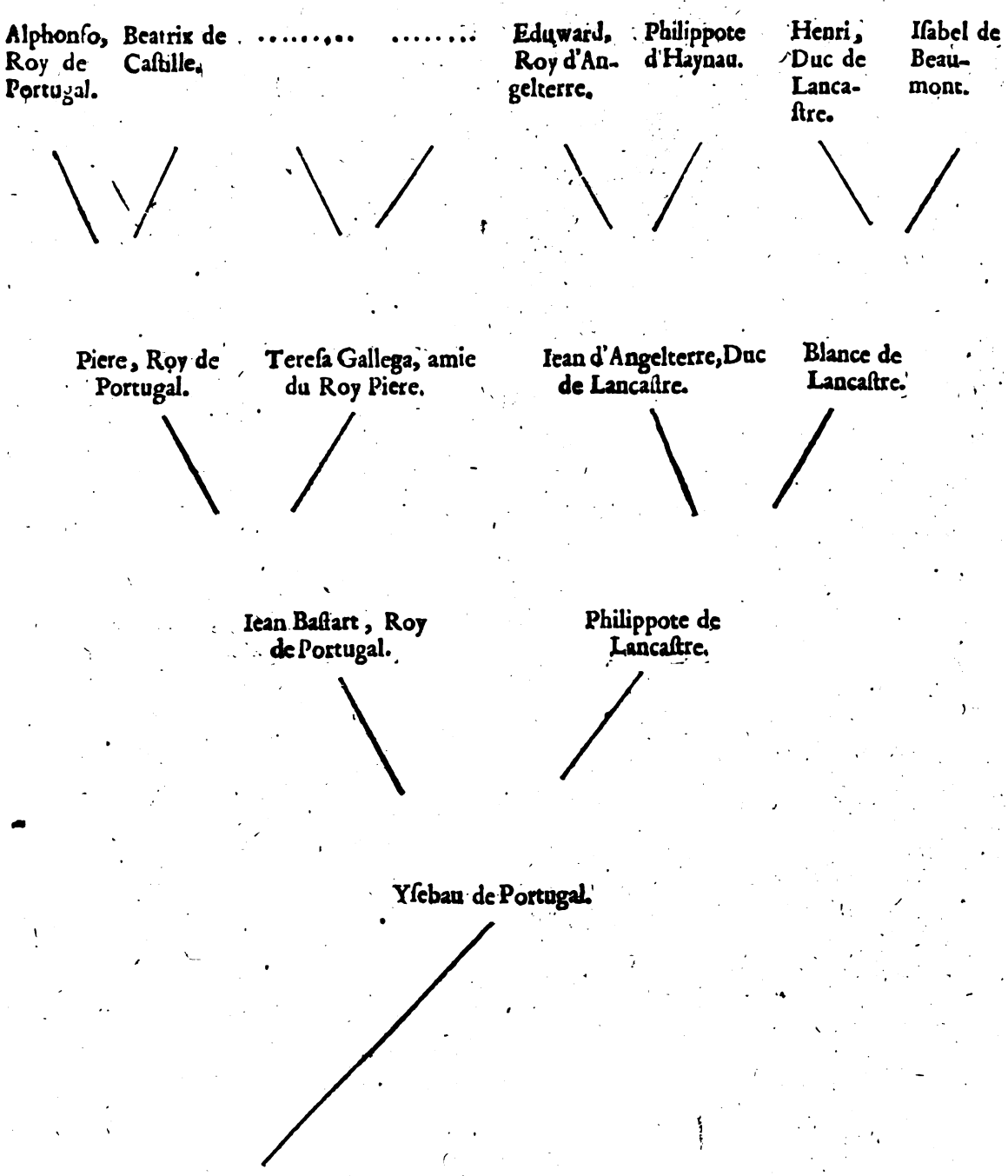
De XVI Quartieren van Carel, Hertoch Vlaenderen, Vader van Marie, Herto

Charles, Duc
Conte de

Digitized by Google

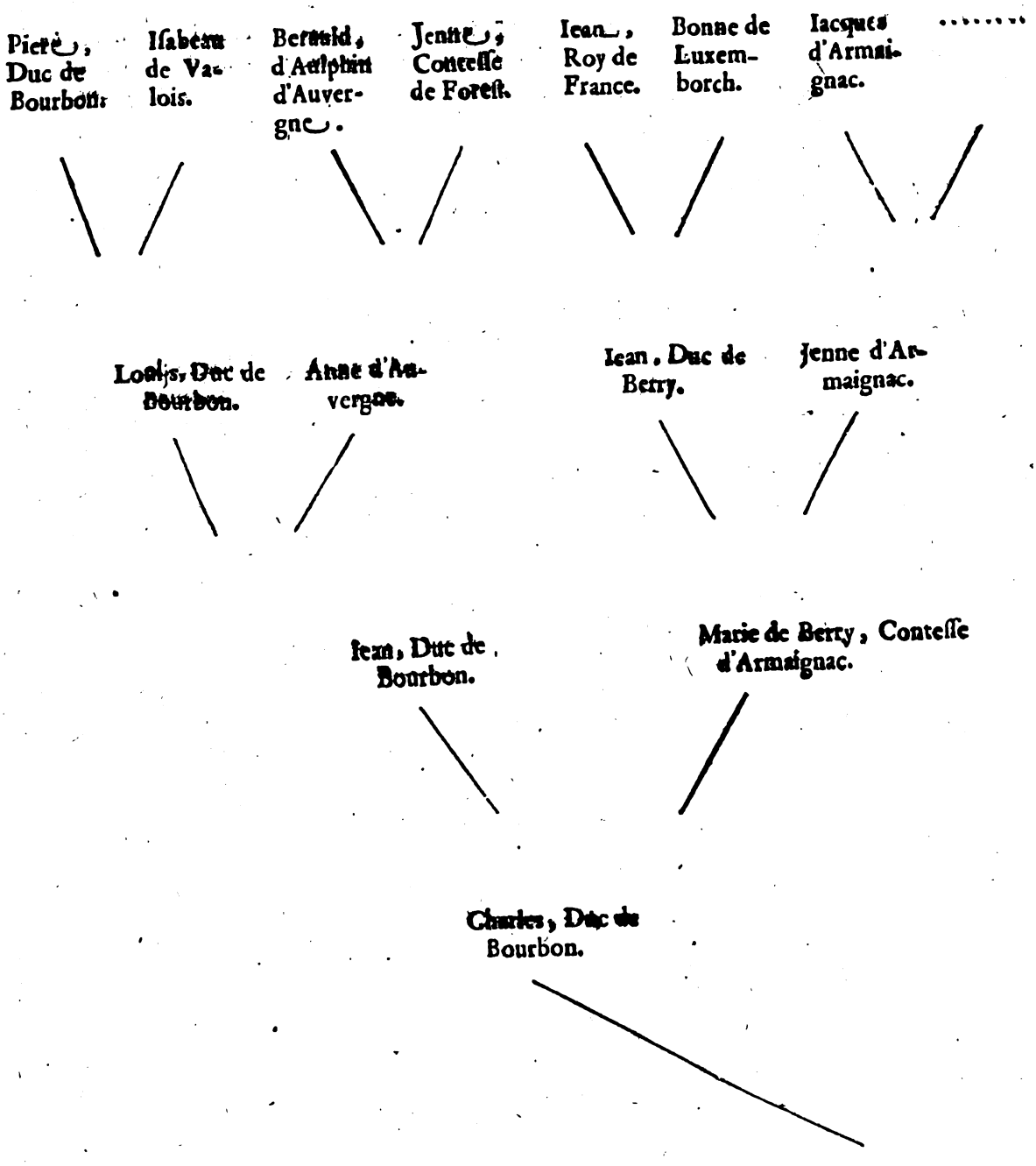
van Bourgoigne, Brabandt, &c. Grave van ginne van Bourgoigne, Brabandt, &c.

de Bourgoigne, Flandres.

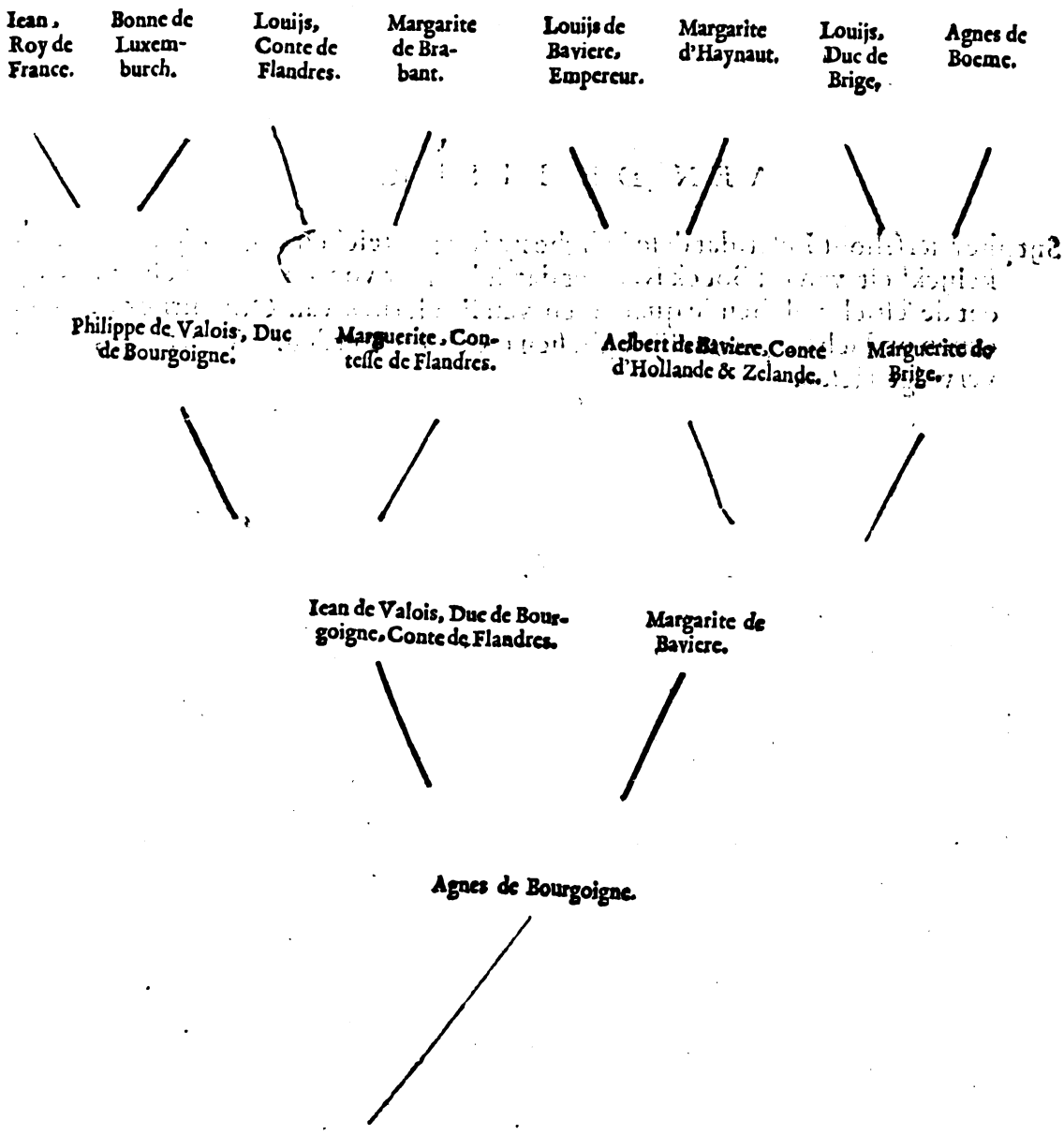
De

De XVI Quartieren van Isabeau Marie, Hertoginne van

Ysabeau

de Bourbon, Moeder van Bourgoigne, Brabandt, &c.

de Bourbon.

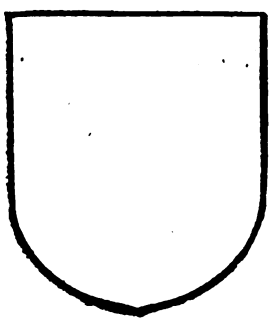
Digitized by Google

AEN DE LESER.

Sijt ghewaerſchout Leſer, dat deſe ledighe zyde geen teicken van eenighe ghebreckelijckheit van dit Boeck is, maer dat ſulcx met voordacht gheſchiet is, op dat de ſeſtich volghende quartieren van Frederijck van Ooſtenrijck, &c. in eenen opſlach bequaemelijck gheſien mochten werden. Vaert wel, ende vervolgt u leſen.

Oſten-

Digitized by Google

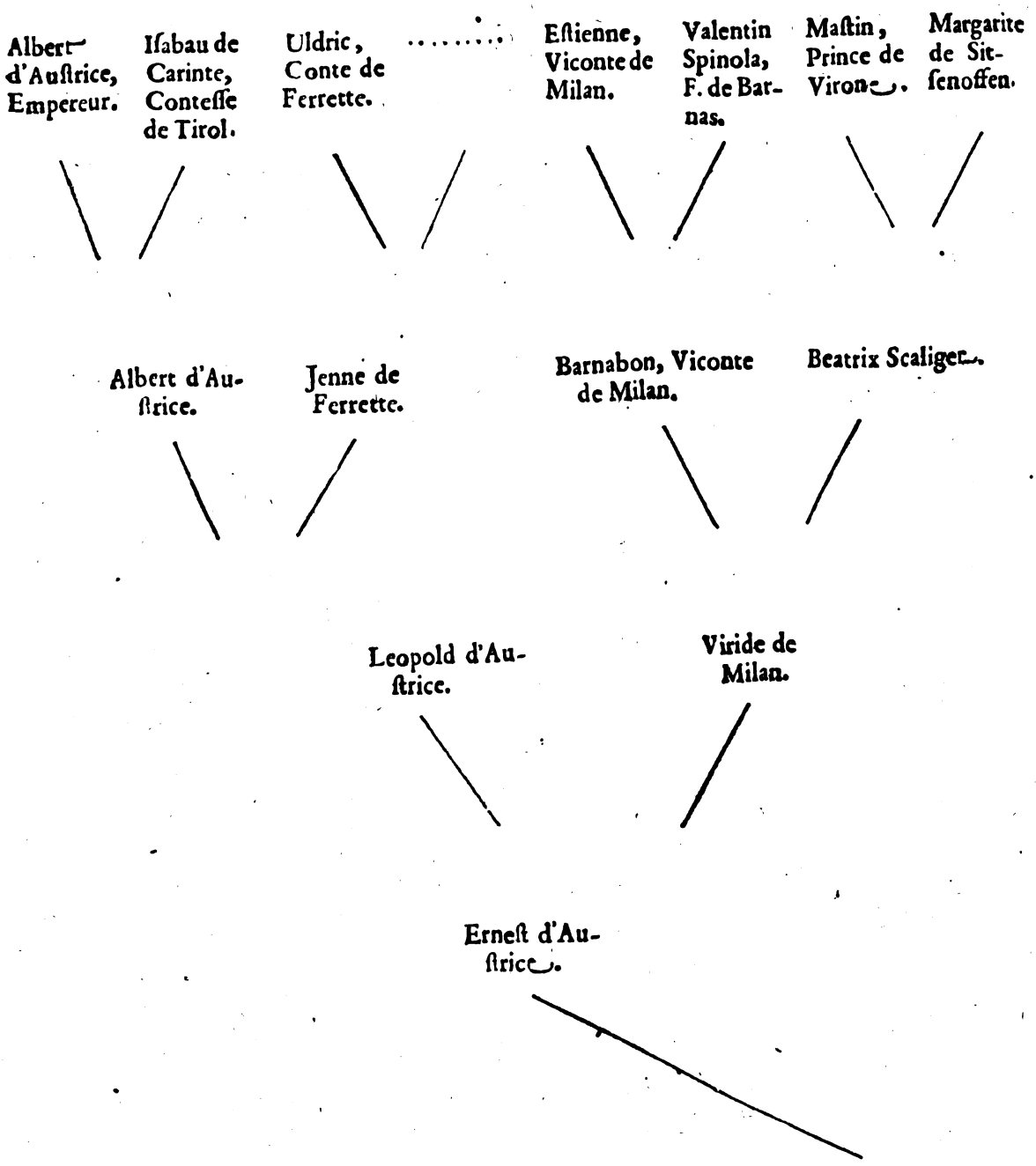

Ooſtenrijck.

IV.

Digitized by Google

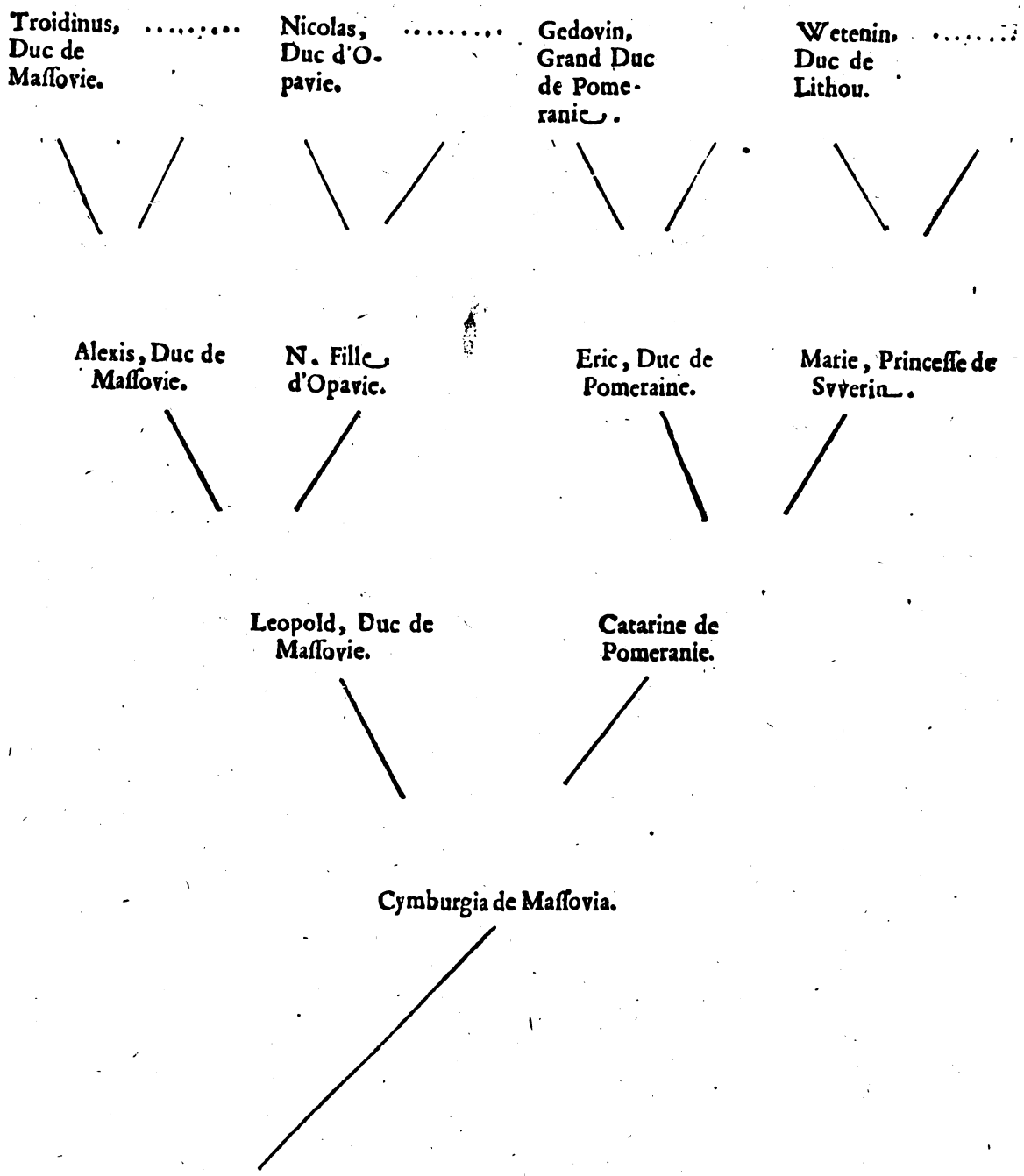
De xvi Quartieren van Frederick van Ooſtenrijck, Keyſer ghetrout met Marie van Bourgoigne, Herto

Frederic d'Auſtrice,

Digitized by Google

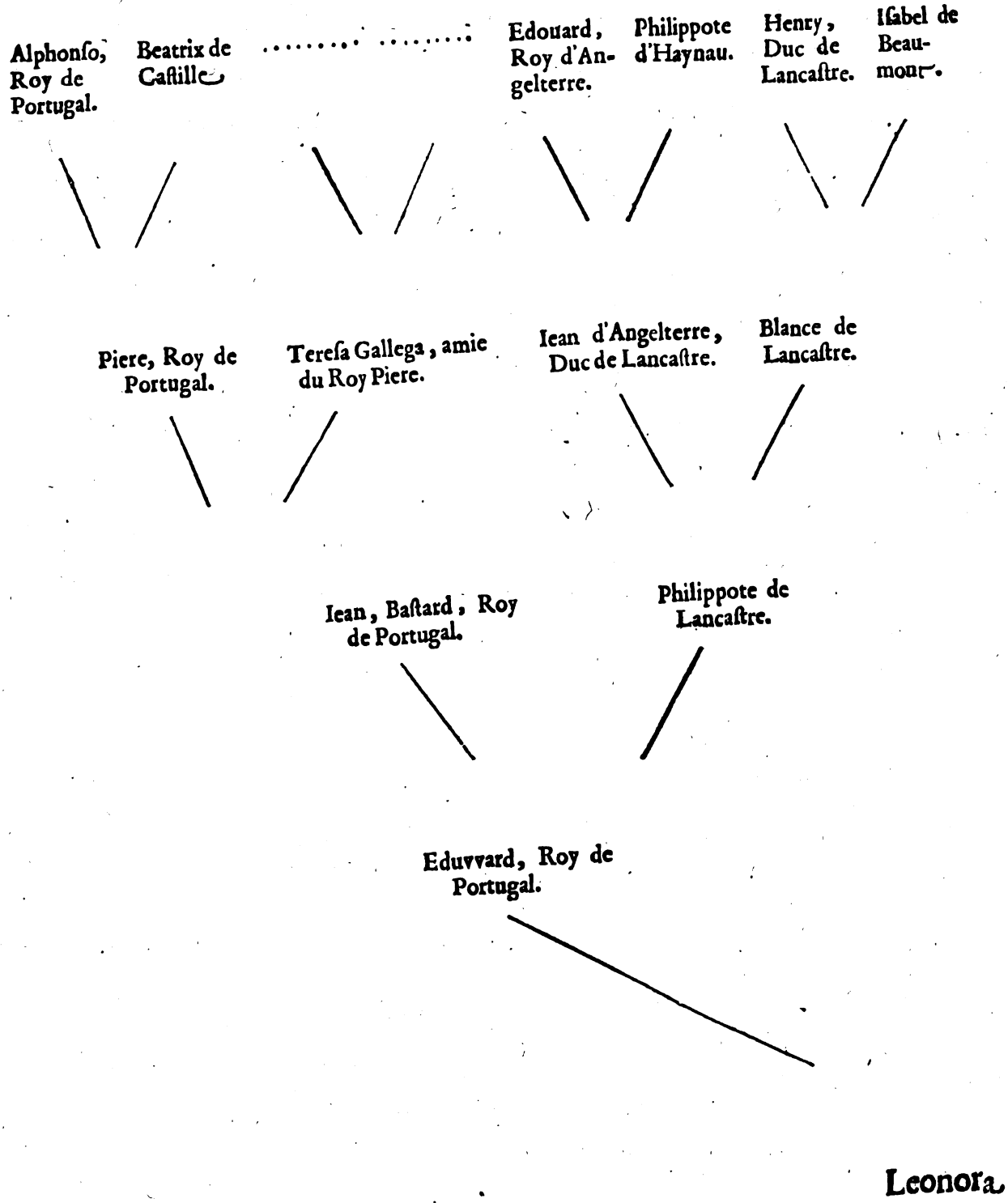
ende Vader van den Keyſer Maximiliaen van Ooſtenrijck, ginne van Bourgoigne, Brabandt, &c.

Empereur.

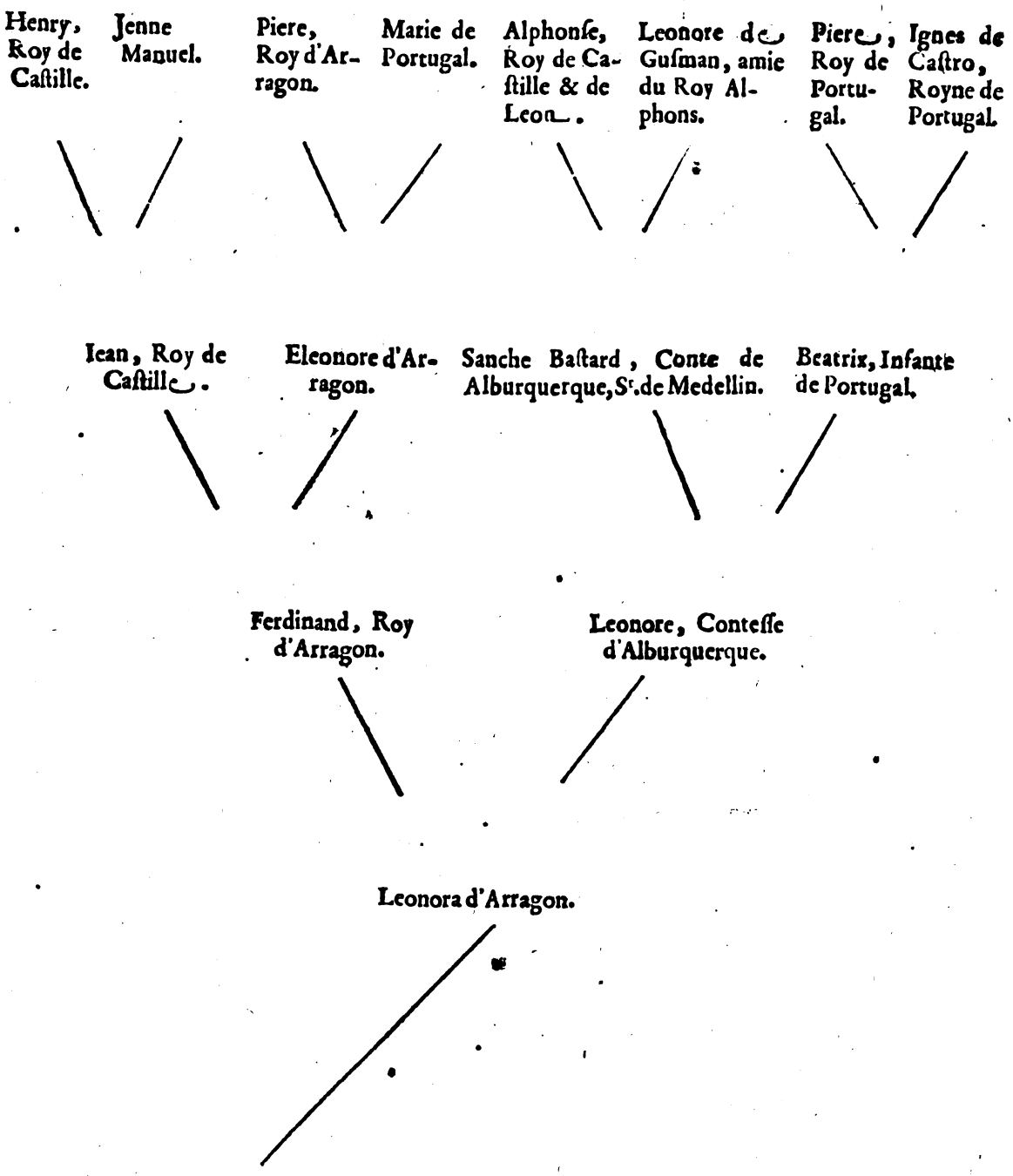
Digitized by Google

De xvi Quartieren van Leonora Keyſer Maximiliaen.

Digitized by Google

de Portugal, Moeder van den
van Ooſtenrijck.

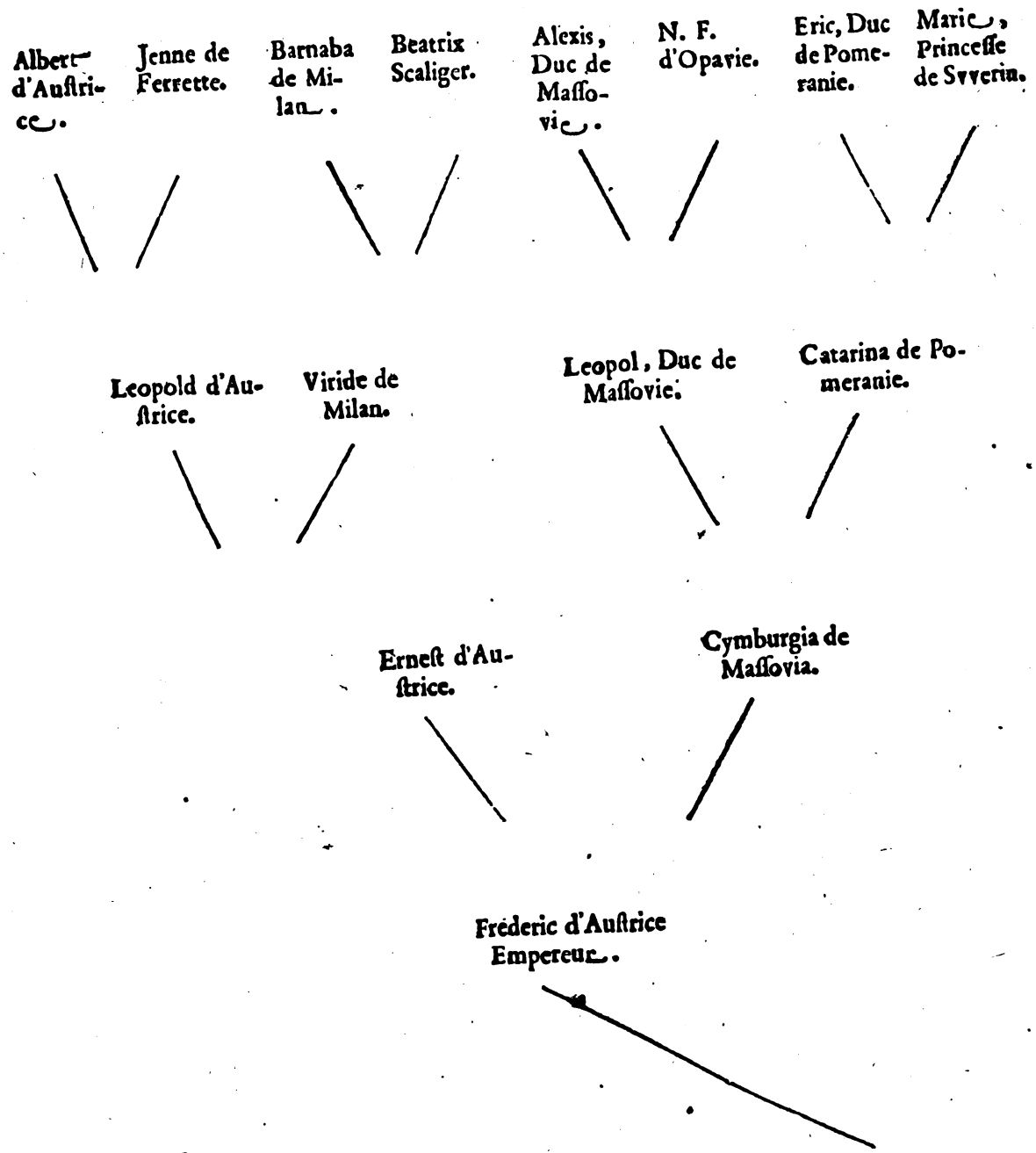

de Portugal.

De

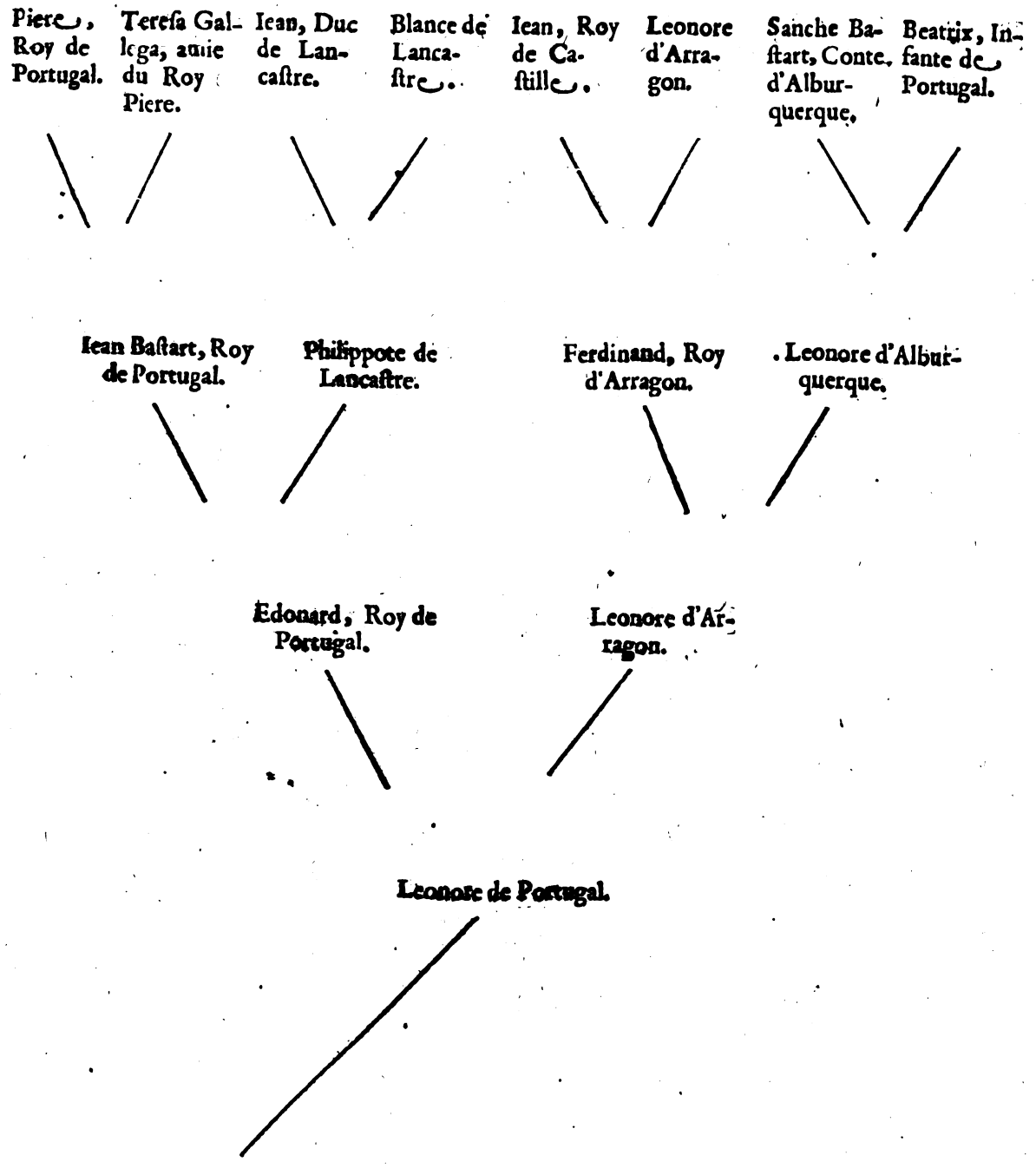
Digitized by Google

De xvi Quartieren van den Keyſer Maximiliaen Koninck van Hiſpanien, Hertoch

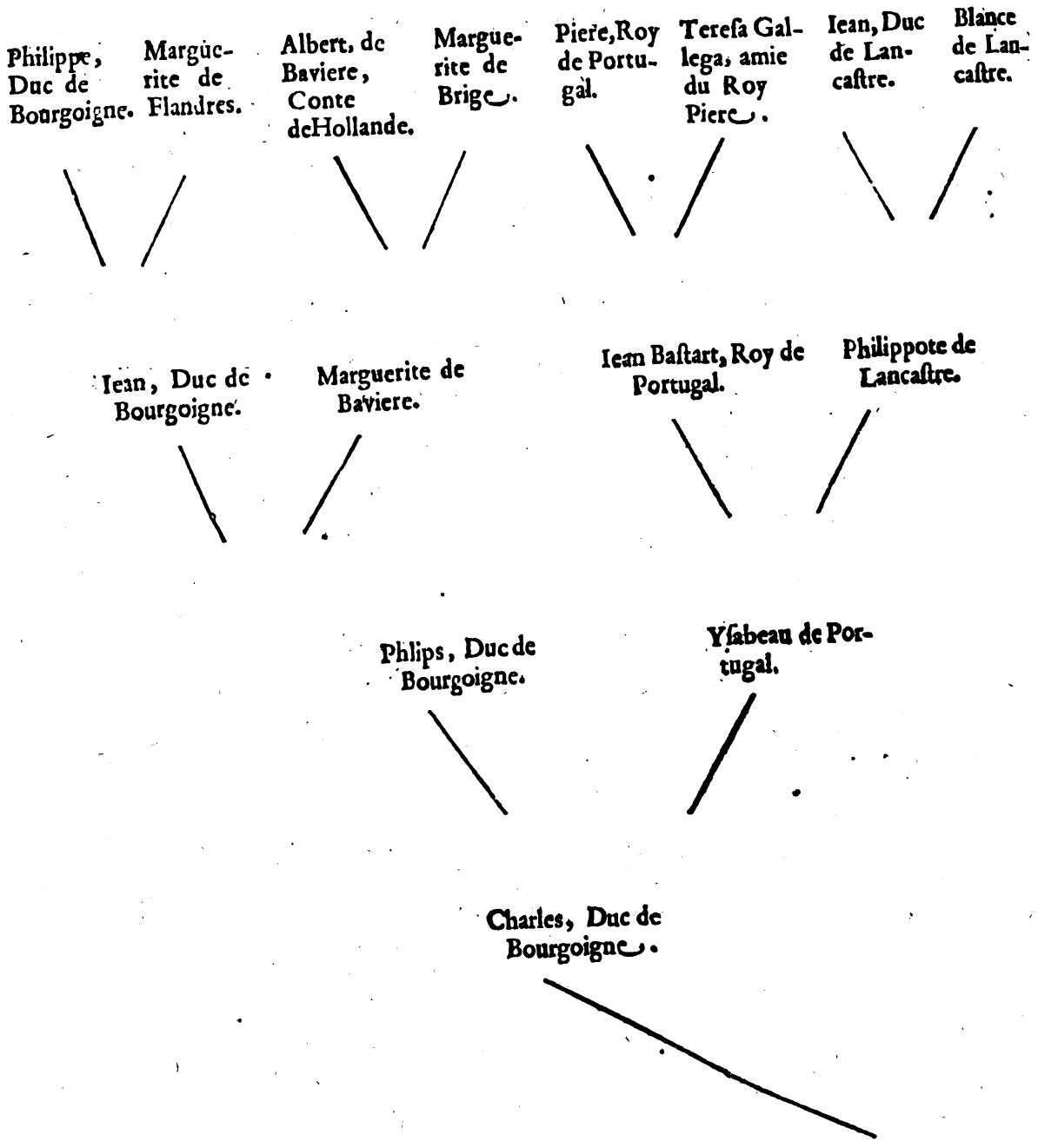
Digitized by Google

van Ooſtenrijck, Vader van Phlips den eerſten,
van Bourgoigne, Brabandt, &c.

d'Auſtrice.

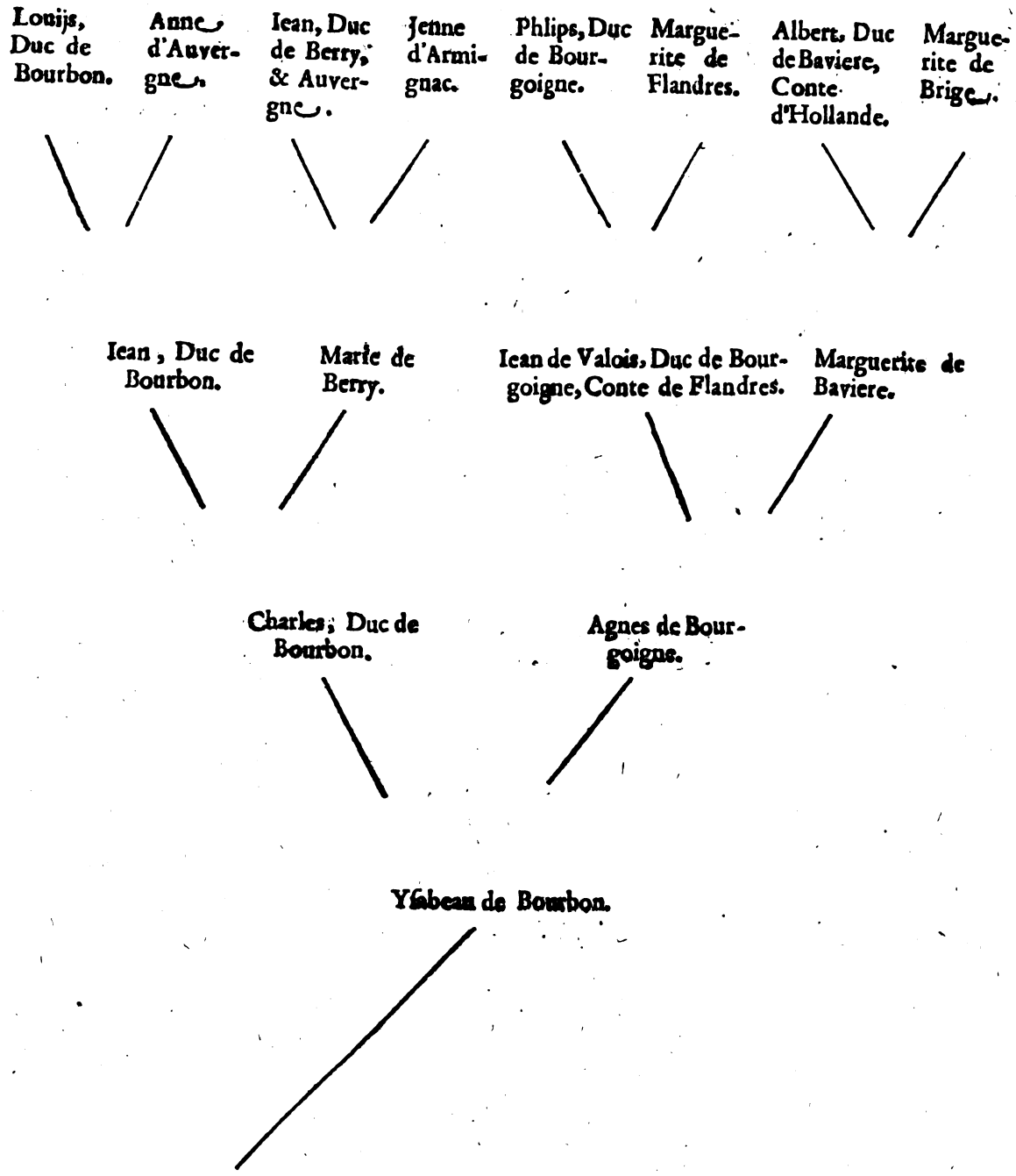
De XVI Quartieren van Marie van Koninck van Hiſpanien, Hertoch

Marie de

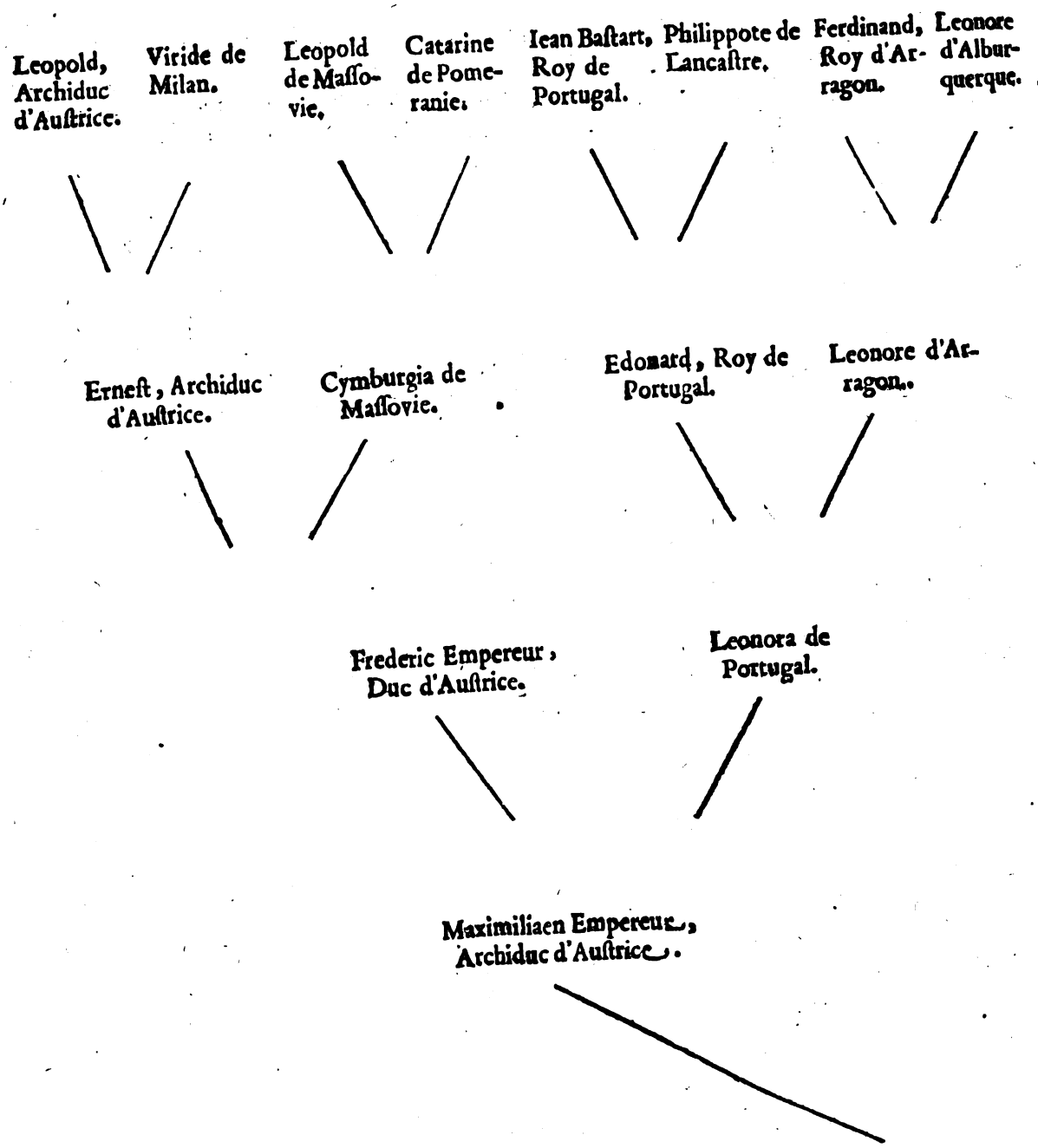
Digitized by Google

Bourgoigne, Moeder van Phlips den eerſten, van Bourgoigne, Brabandt, &c.

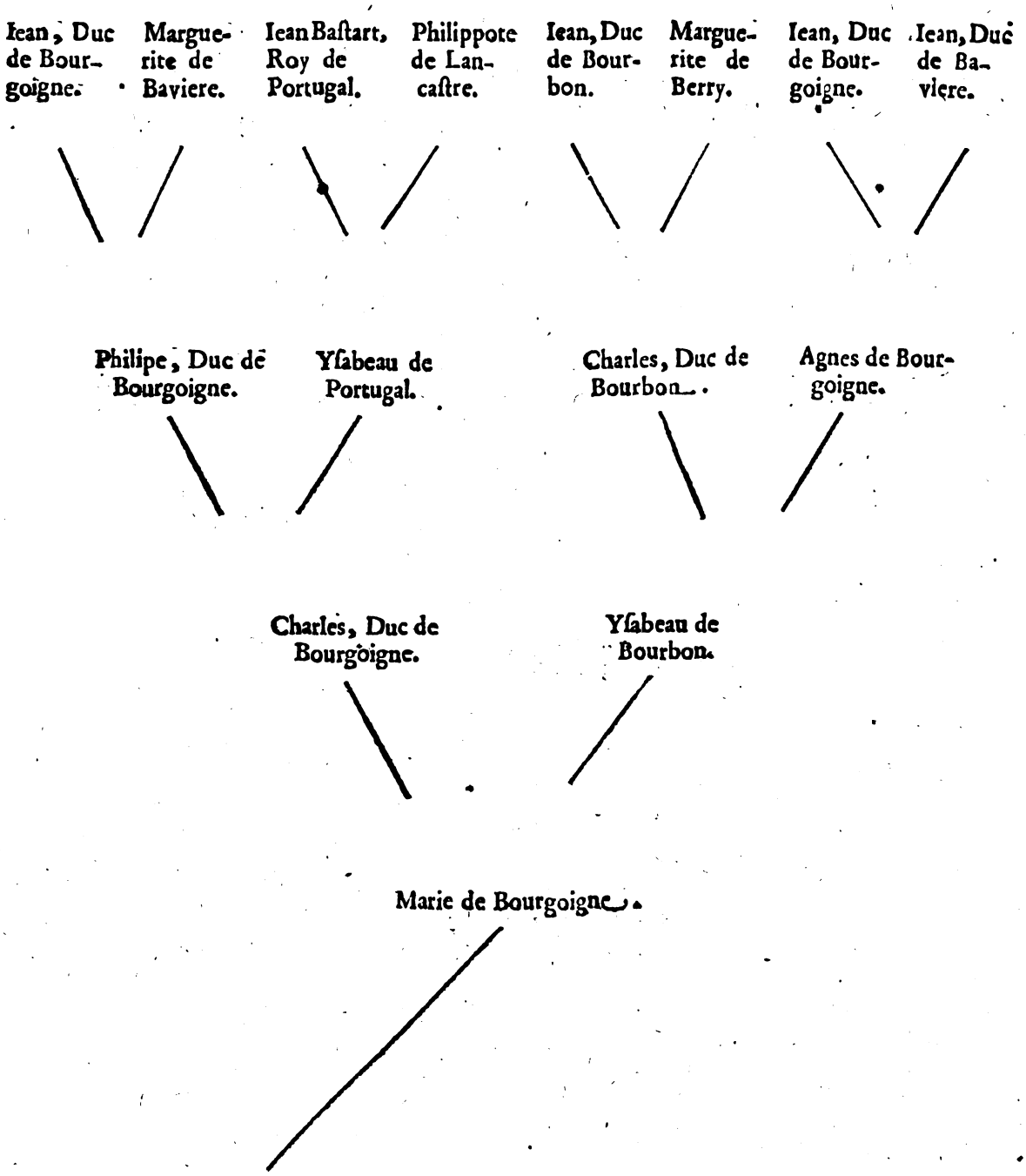
Bourgoigne.

De XVI Quartieren van Phlips den Vader van Keyſer

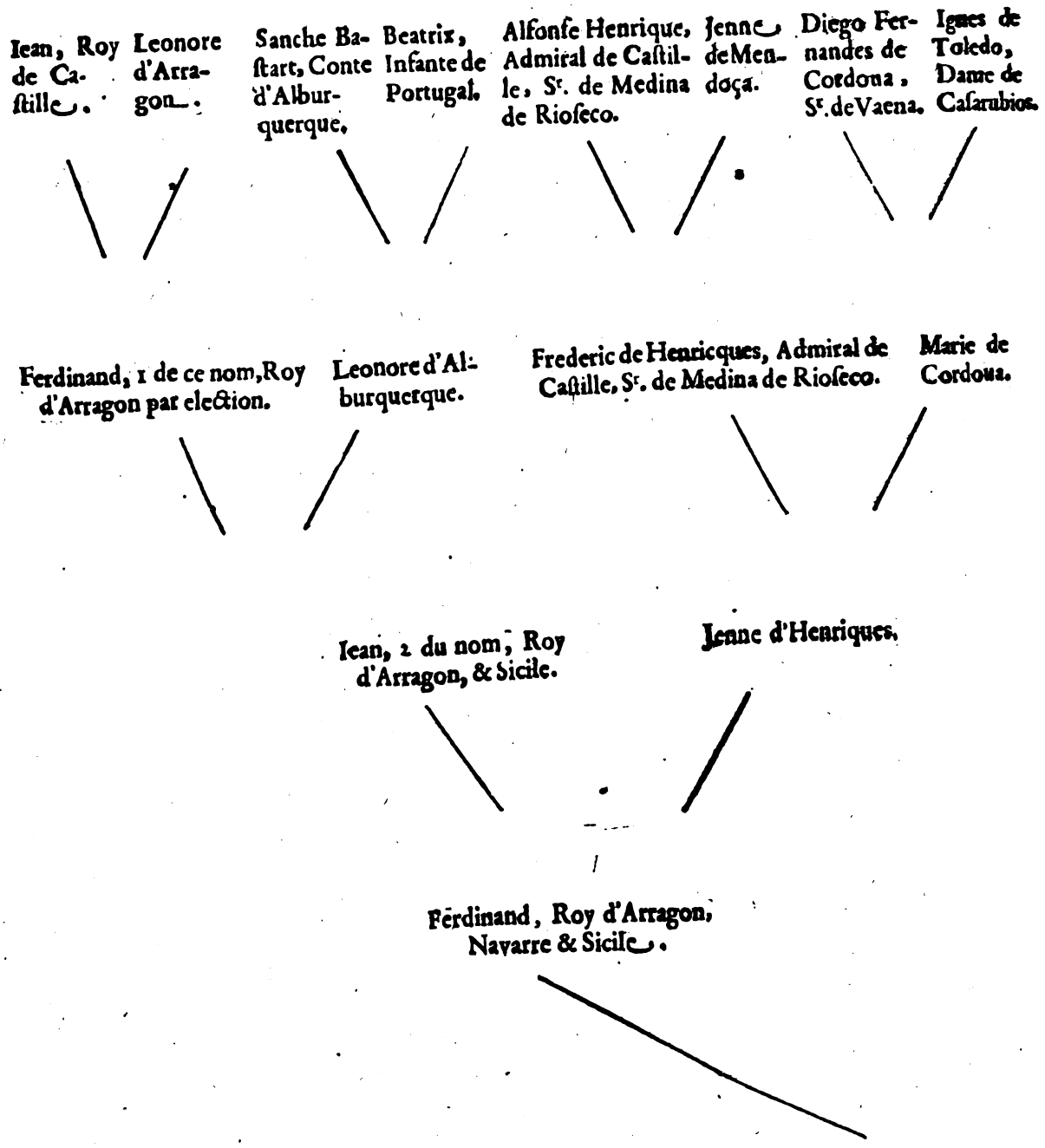
Philippe

eerſten, Koninck van Hiſpanien, &c.
Carel de Vijfde.

d'Auſtrice.

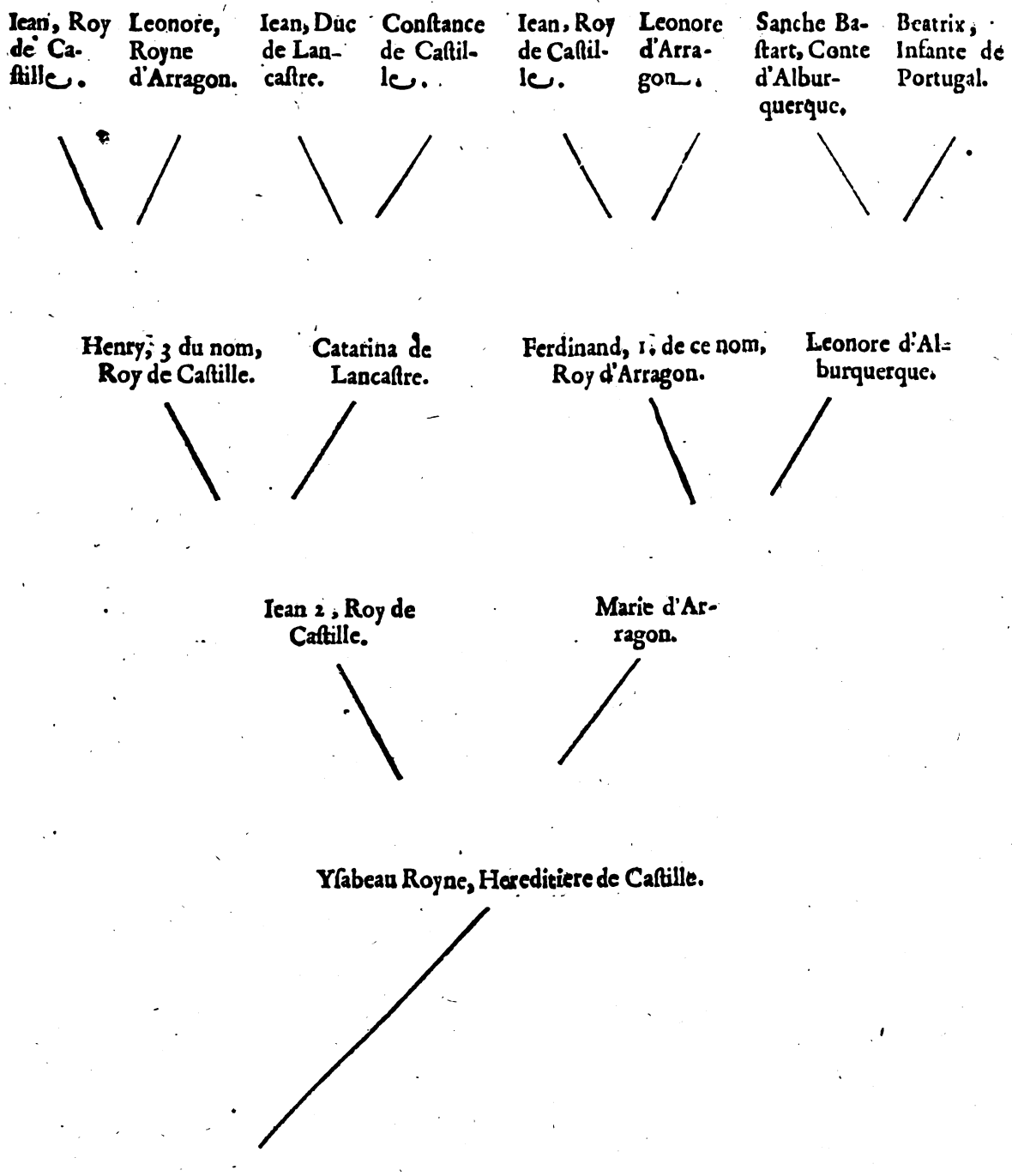
De xvi Quartieren van Iohanna, Moeder van Keyſer

Jenne, Heretiere Arragon,

Digitized by Google

Koninginne van Hiſpanien, ende Carel de Vijfde.

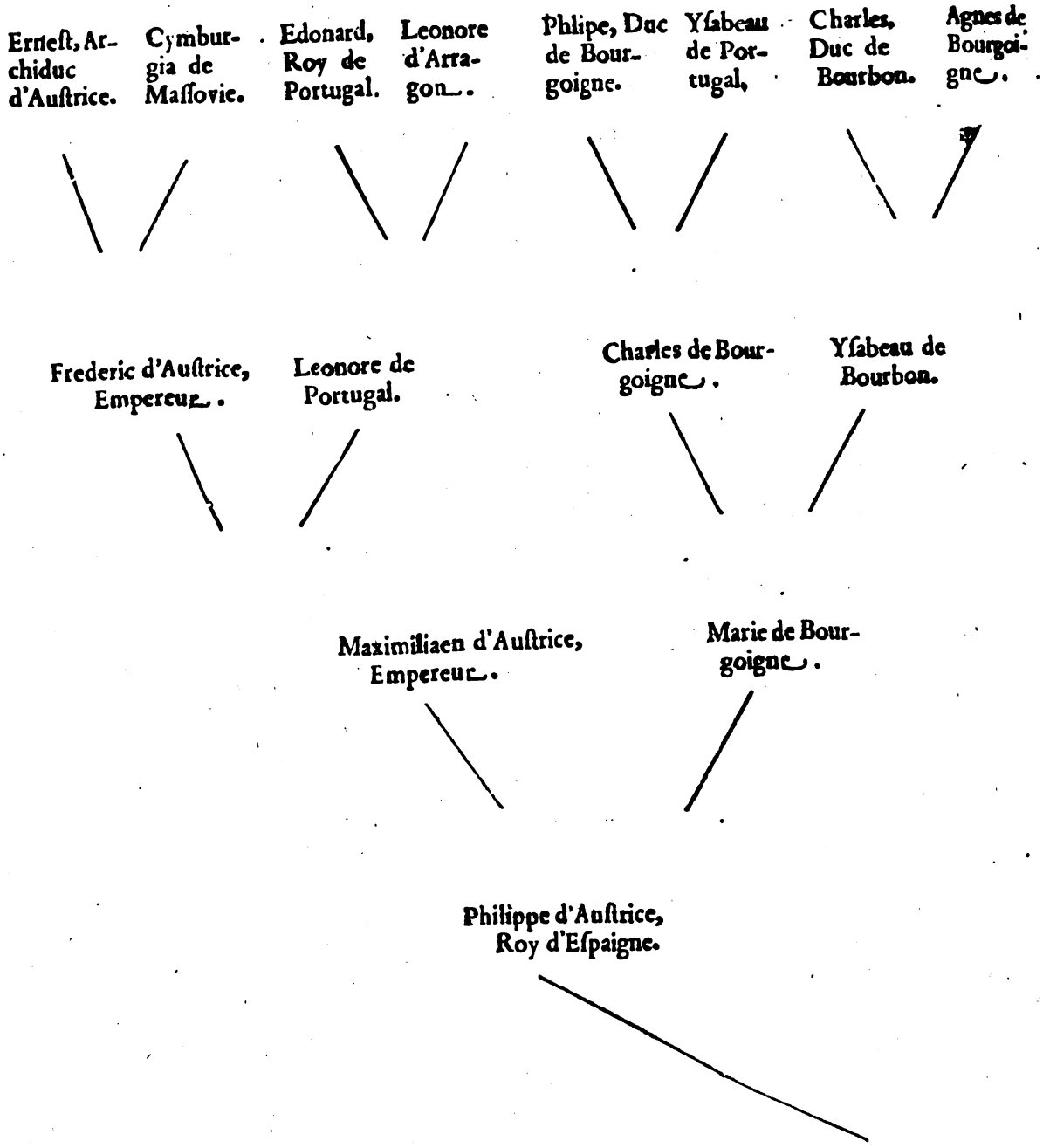

de Caſtille,
& Sicile.

De

Digitized by Google

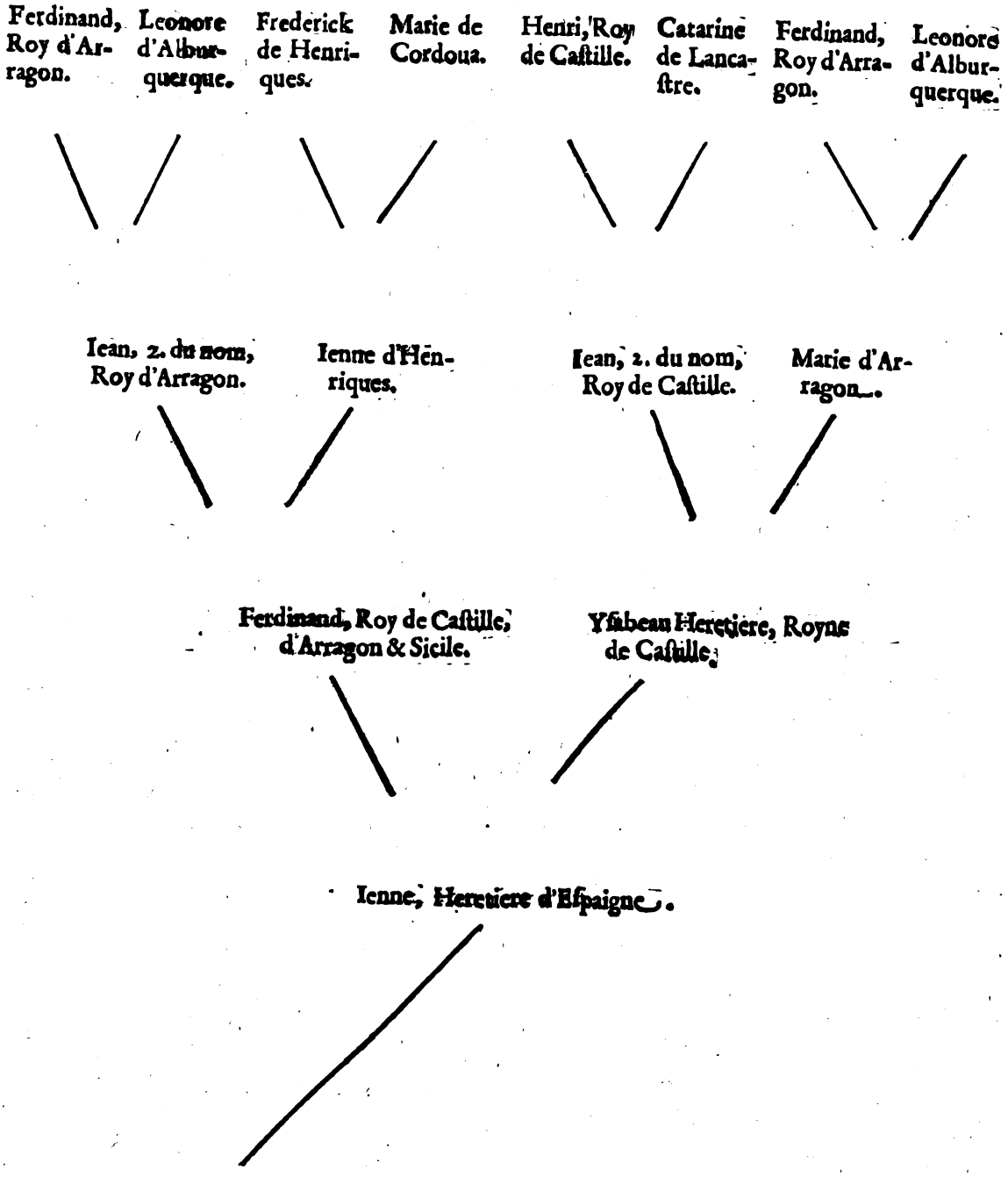
De XVI Quartieren van Keyſer Carel ende Vader van Phlips den II,

Charles
Empereur &

Digitized by Google

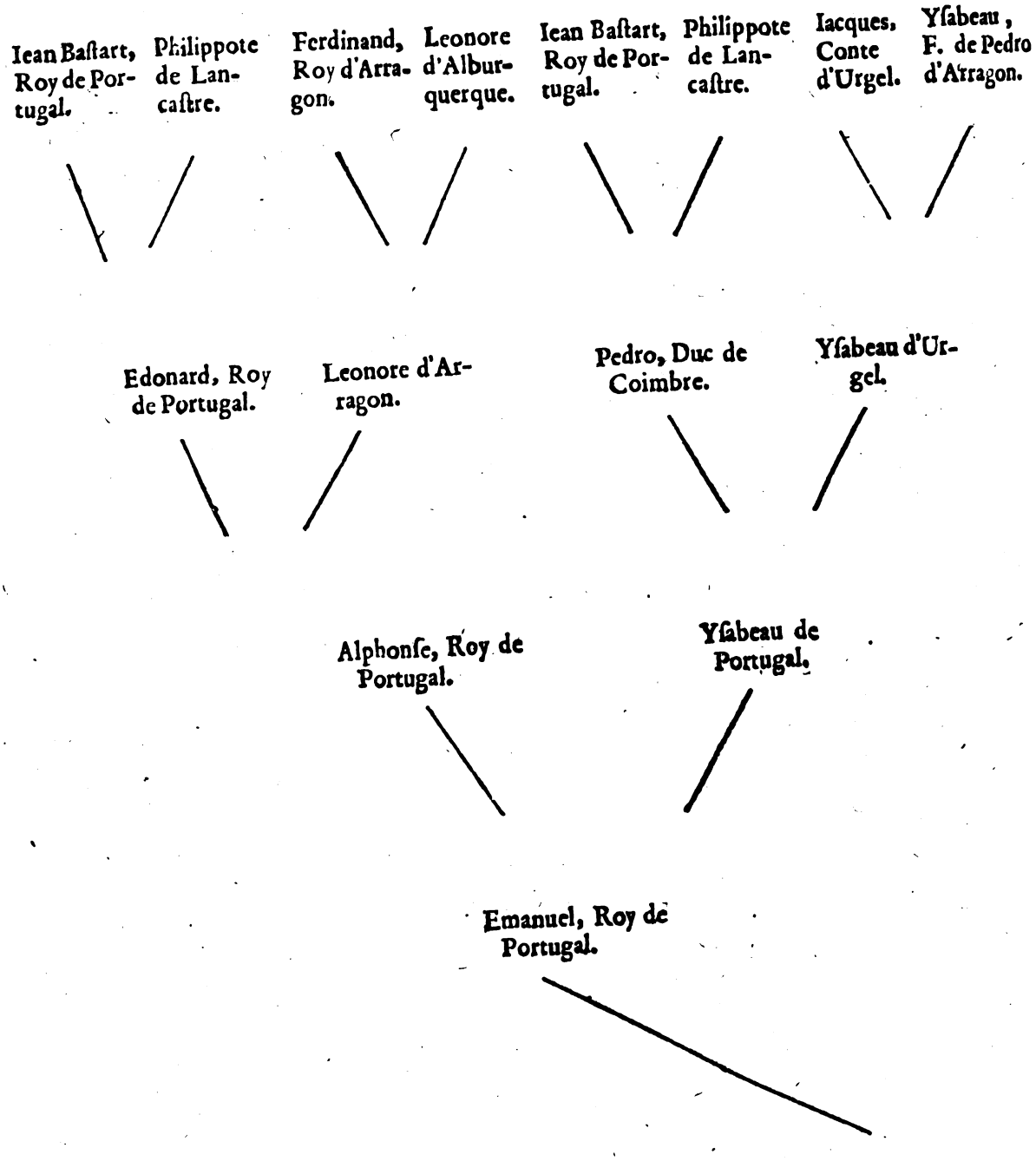
de V, Koninck van Hiſpanien,
Koninck van Hiſpanien, &c.

d'Auſtrice,
Roy d'Eſpagne.

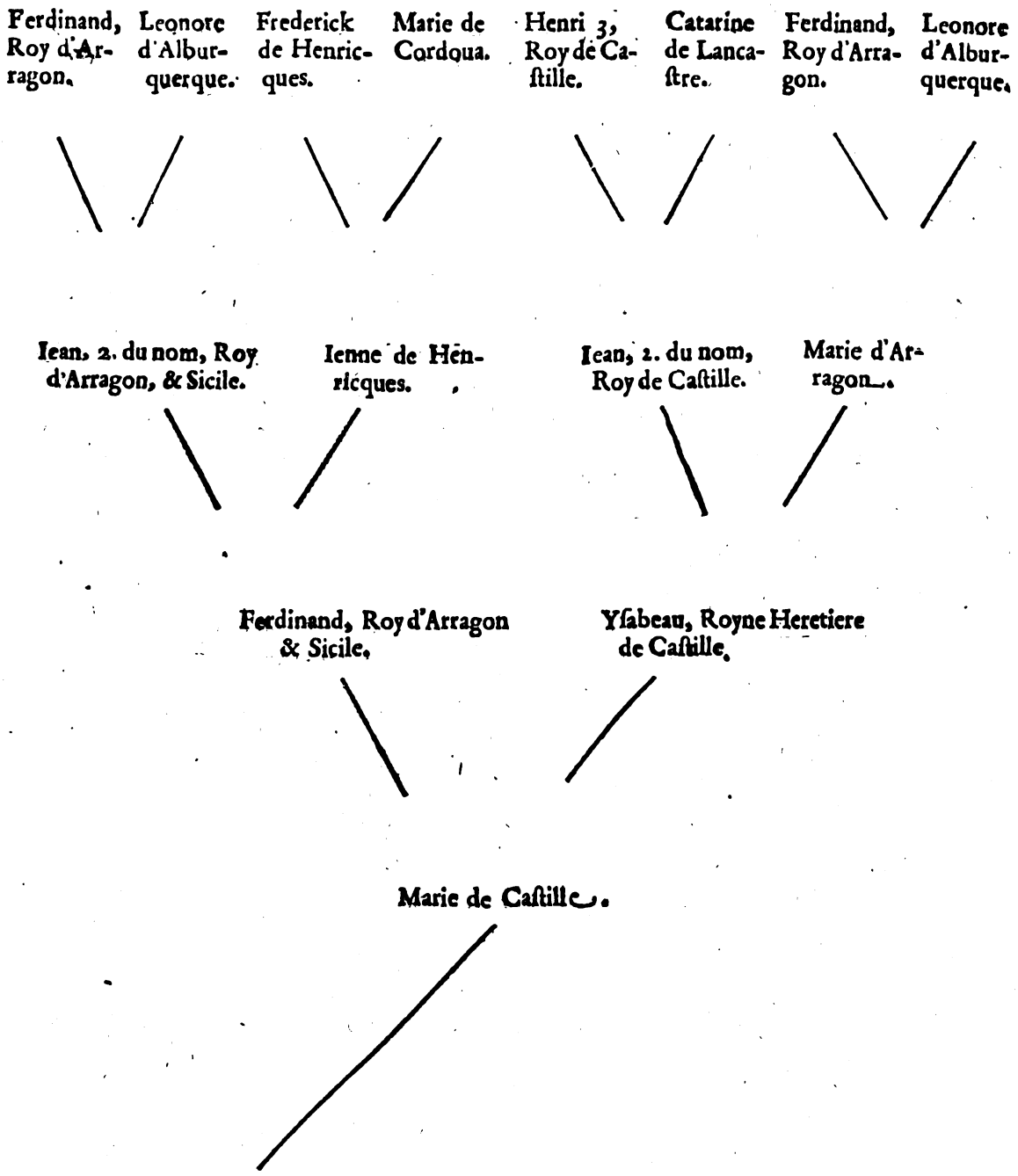
Digitized by Google

De xvi Quartieren van Yſabeau Phlips den Tweeden, Koninck

Yſabeau

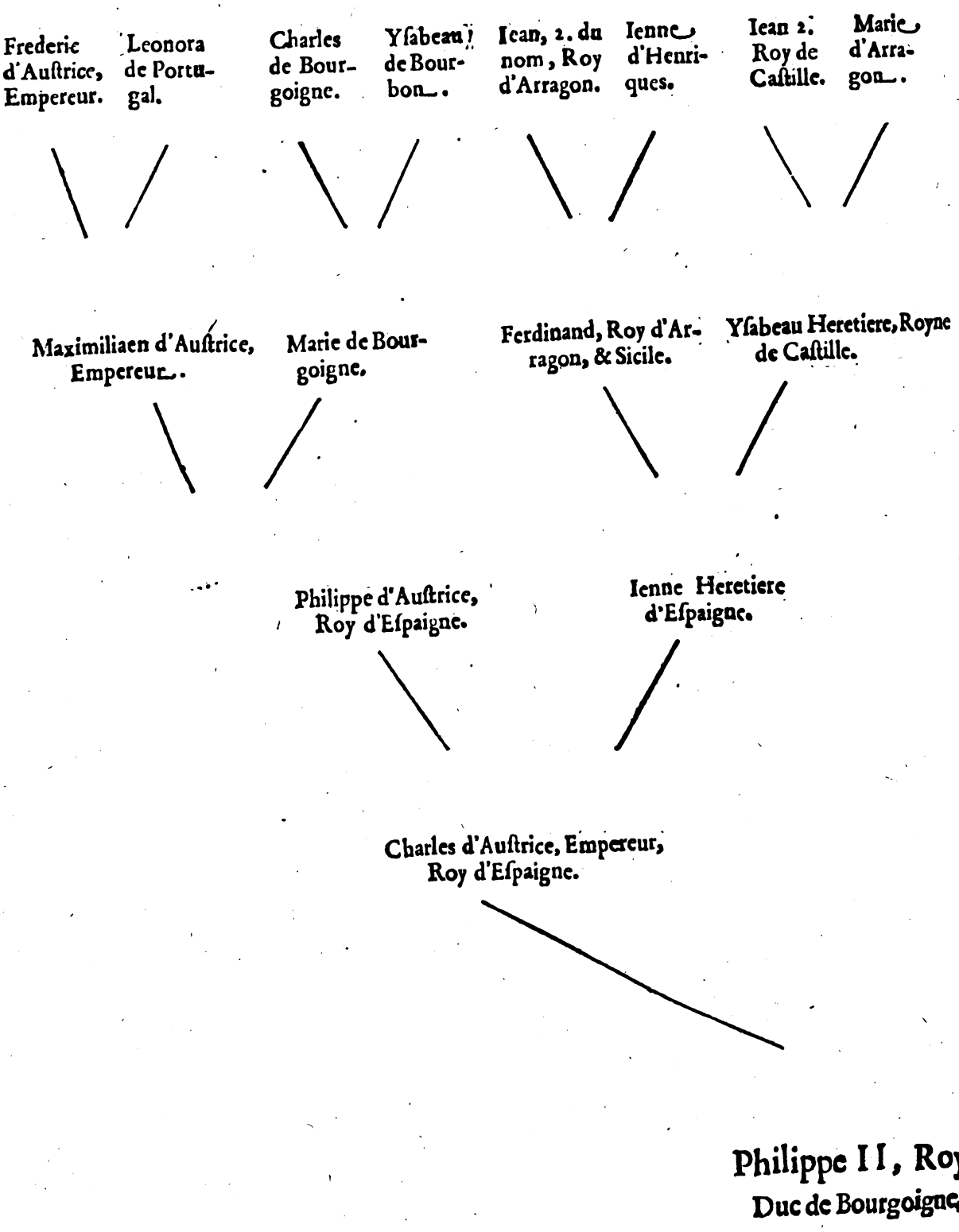
de Portugal, Moeder van
van Hiſpanien, &c.

de Portugal.

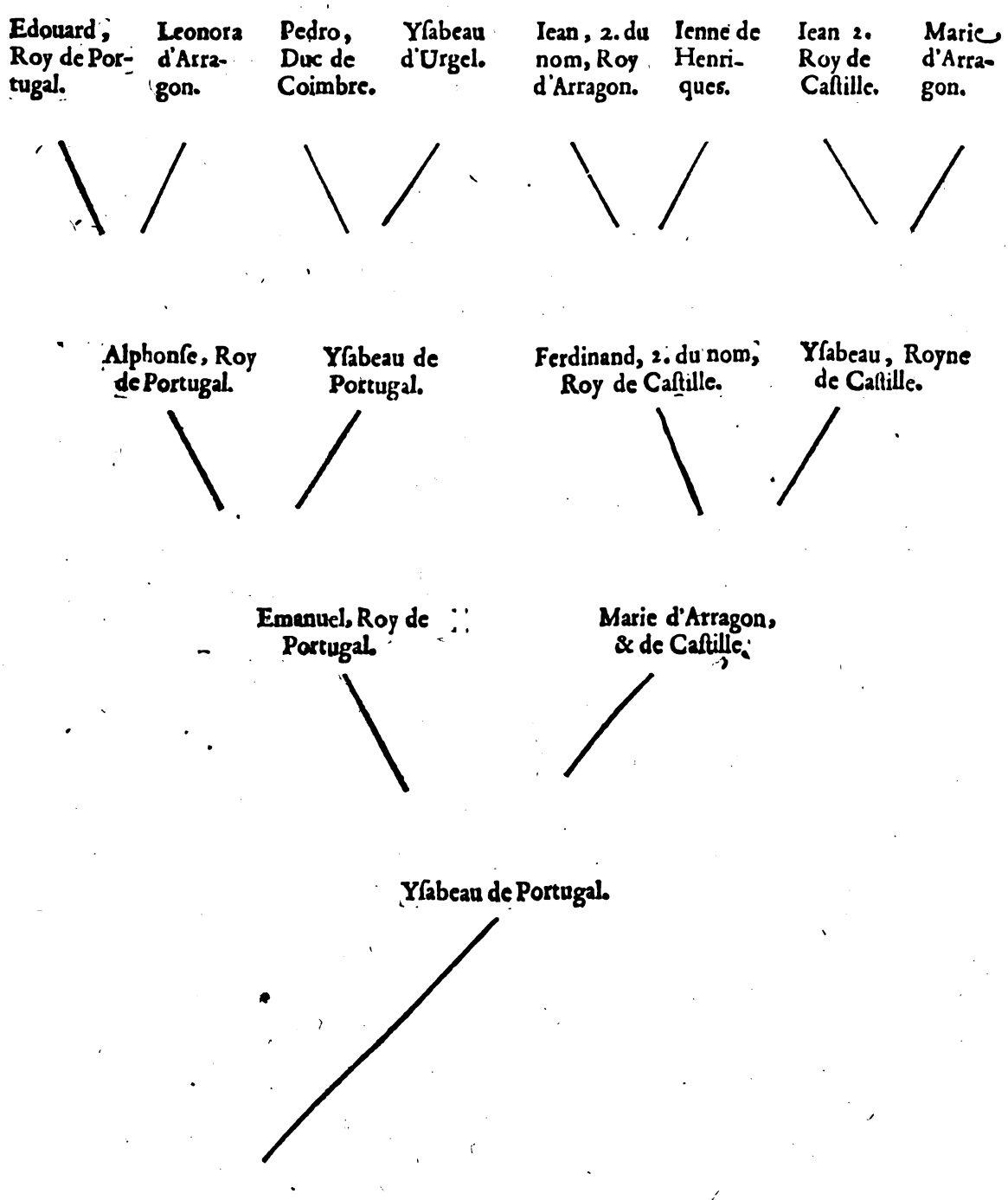
Digitized by Google

De XVI Quartieren van Phlips II, Koninck van
Vader van Iſabella Clara Eugenia, Infante van

Digitized by Google

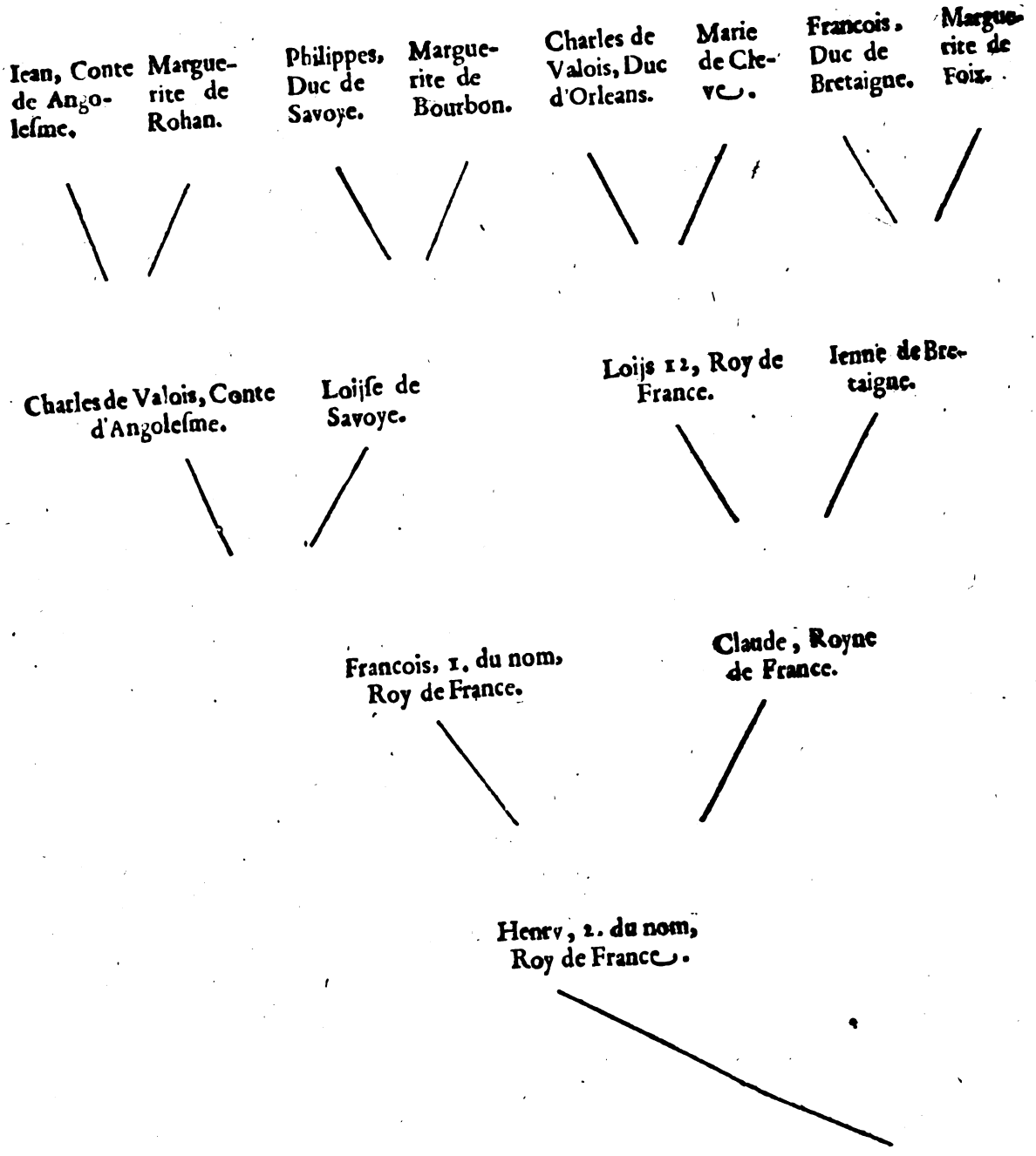
Hiſpanien, Hertoch van Bourgoigne, Brabandt, &c.
Hiſpanien, Hertoginne van Bourgoigne, Brabandt, &c.

d'Eſpaigne,
Brabant, &c.

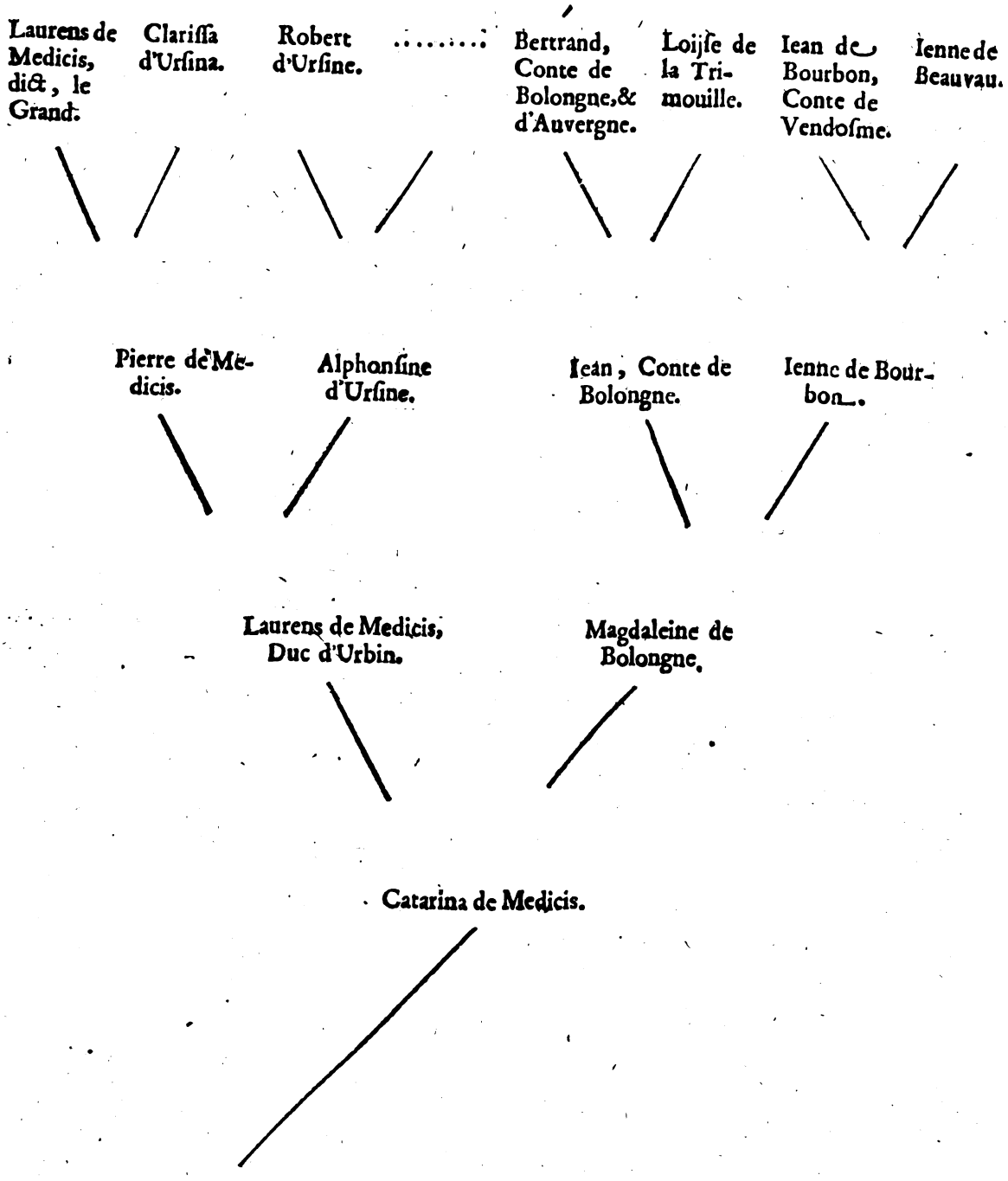
Digitized by Google

De XVI Quartieren van Yſabeau de Valois, Infante van Hiſpangien, Hertogin

Yſabeau de

Moeder van Iſabella Clara Eugenia, van Bourgoigne, Brabandt, &c.

Valois.

Deſt

Digitized by Google

Dese Princen / midts hare oorloghen soo teghens de nabuyrighe / als andere landen / hebben dele van hare onderlaten / om hare ghetrouwe dienſten ende bailliandise / met byſondere soorten ende teeckenen van eeren ghenobiliteert ende ghemarckt edel: inſgelyck hebbende verſchepden kindren / die alle niet en konden werden Hertoghen / met landen ende middelen verſien / midtsgaders ten regarde van hunnen bloede met hooghe titulen ende preeminentien boven andere verheven. Welckers alle descendenten by ſucceſſie van tydt / soo zyn vermenichfuldicht / oock verandert / door opnemen verſchepden stamnamen en breecken van wapenen / dat alle die edele gheſlachten / soo upt dese / als andere familien / oorſpronckelyck in Brabandt / ſpecificè voor exempelen by te brenghen / achte ondoenlijck / oock onnoodich. Ende daerom voorghenomen / onder die verdeplinghe van de Bry Staten deſer Provintie / te verthoonen gheſlachten / draghende voor stamnamen die Leenen; dan ghenootſaeckt te ſuperſedeeren / soo upt reden van 't overghekomen *deſaſtre* in 't vermiſſen van seecker manuſcript / d'alteratien van den tydt / die ons belet hebben 't Vaderlandt te frequenteeren / als andere conſideratien: soo dat den curieuſen Leſer / hem dies aengaende / sal moeten addreſſeeren aen de Eerweerdighen Heere Prelaet Buttkens voorder upt komende Tropheen van Brabandt / alwaer hy onghetwyffelt syn vernoegen volkomentlijck sal konnen verſadighen / als mede vinden de verſchepden excellerende titulen / waer mede eenighe Edelen deſer Nederlanden zijn vereert ghewoorden / upt de verklaringhe of lijſte daer van 1628. in druck ghegaen. Den inhoudt welcker lijſte (midts die niet meer / oft seer qualijck is te bekomen) was dese:

V. *Hertochdommen, oft Duchez.*

Erſchot, in Brabandt, an. 1533. per Carolum V. — *Ligne-Arenberges.*
Cambray, 1510. per Maximilianum I. Imp. — *Aertz-Biſſchop van Camerijck.*
Haure, in Henegou, 1627. per Philippum IV. — *Croy.*

Principautéz, oft Prinſchappen.

Barbanzon, in Henegou, 1614. per Albertum Archiducem. — *Ligne.*
Chimay, ibidem, per Maximilianum I, anno 1486. — *Ligne-Croy.*
Eſpinoy, by Rijſſel, 1541. per Carolum V. — *Meleun.*
Gaure, in 't landt van Aelſt, per Carolum V. — *Egmont.*
Ligne, in Henegou, per Albertum, 1602. — *Ligne.*

Marquiſaten.

Alſeaux, in Wals-Brabandt, 1625. per Philippum IV. — *Gaure.*
Berges, in Brabandt, 1533. per Carolum V. — *Van den Berge*, al. *S'Heerenberghe.*
Dainze, in Vlaenderen, 1625. per Philippum IV. — *Meſſia*, dict *Guſman.*
Renty, in Artois, per Carolum Quintum, 1533. — *Croy.*
Roubais, by Rijſſel, per Philippum II. 1579. — *Ligne.*
Traſegnies, in Wals-Brabandt, 1614. per Albertum. — *Traſegnies.*
Treſlong, in Henegou, 1625. per Philippum IV. — *Merode.*
Vere ende Vliſſinghe, in Zeelandt, 1555. per Carolum V. — *Naſſau.*
Weſterlo, in Brabandt, 1626. per Philippum IV. — *Merode.*

Graefſchappen, oft Comtez.

Sainct Aldegonde, in Artois, per Albertum. — *S. Aldegonde.*
Anappes, by Rijſſel, 1605. per Albertum. — *Robles.*

Anboli,

Digitized by Google

Anholt, in 't Graefschap van Zutphen, per Ferdinandum II. Imp.	*Bronchorst.*
Arkes, oft *Arques*, in Artois.	*Abt van S^t. Iertin.*
Beaurepair, in Artois, 1622. per Philippum IV.	*Ongnies.*
Bailleul, in Artois, 1614. per Albertum.	*Bailleul.*
Beaumont, ibidem. 1519. per Carolum Quintum.	*Ligne Croy.*
Berges, al. *s'Heerenberghe*, onder Zutphen, per Fredericum III. an. 1473.	*vanden Berge.*
Berlaimont, in Henegou, 1574. per Philippum II.	*Berlaimont.*
Bossu, in Henegou, 1555. per Carolum Quintum.	*Hennin.*
Bruay, in Artoys, 1605. per Albertum.	*Spinola.*
Buren, in Gelderlandt, 1492. per Maximilianum I.	*Nassau.*
Busquoy, in Artois, per Philippum II.	*Longueval.*
Cambresy.	*Aertz-Bisschop van Camerijck.*
Cantecroy, by Antwerpen, 1570. per Philippum II.	*Oisselet.*
Coupigny, by Rijssel, 1624. per Philippum IV.	*Ongnyes.*
Croix, by Rijssel, 1617. per Alb.	*Noyelle.*
Culenburg, in Gelderlandt, 1555. per Carolum V.	*Pallant.*
Egmont, in Hollandt, 1486. per Maximilianum I.	*Egmont.*
Estaires, oft *Esterres*, in Vlaenderen, per Albertum, an. 1611.	*Montmorency.*
Estre, by Douay, 1622. per Philippum IV.	*Ongnyes.*
Everghem, by Gent.	*Bisschop van Gent.*
Falais, in Wals-Brabandt, 1614. per Albertum.	*Bourgoigne*, nunc *Noyelle.*
Faucquenberghe, in Artois.	*Ligne.*
Fresin, in 't landt van Luxemburg, 1602. per Albertum.	*Gaure.*
Gamerage, in Henegou, 1623. per Philippum IV.	*Richardot.*
Giblou, in Wals-Brabandt.	*Abt van Giblou.*
Gomignies, oft *Gomigny*, in Henegou, 1614. per Albertum.	*Hamale.*
Grimberges, by Brussel, 1625. per Philippum IV.	*Berges.*
Harnes, by Douay.	*Abt van S. Peeter by Gent.*
Hennin, in Artois, 1582. per Albertum II.	*Bournonville.*
Herlies, by Bassee, per Philippum II.	*Staveles*, nunc *Hernes.*
Hochstrate, in Brabandt, 1518. per Carolum V.	*Lalain.*
Houtkercke, in Vlaenderen, per Carolum V.	*Hornes.*
Isenghien, in Vlaenderen, per Philippum II. 1582.	*Vaillant*, dict, *de Gant.*
Lalain, by Douay, 1522. per Carolum V.	*Lalain.*
Leerdam, in Hollandt, 1592. per Maximilianum I. Imp.	*Nassau.*
Marles, in Artois 1621. per Albertum.	*Noyelle.*
Mastain, by Rijssel, per Philippum IV.	*Ianche.*
Meghem, in Brabandt.	*Croy.*
Middelburch, in Vlaenderen, 1617. per Albertum.	*Merode.*
Morbeque, in Vlaenderen, per Albertum, an. 1614.	*Sainct Omer*, nunc *Montmorency.*
La Motterie, 1628. per Philippum Quartum.	*Lannoy.*
Noyele, in Brabandt.	*Merode.*
Sainct Pol, in Artois.	*Orleans.*
Riviere, by Aerschot, 1623. per Ferdinandum II. Imp.	*Riviere*, dict, *Aerschot.*
Reux, in Henegou, 1530. per Carolum V.	*Croy.*
Rochefort, in 't landt van Luxemburch.	
Senegem, in Artois.	*Ligne-Arenberges.*
Solre, vulgò *Sore*, in Henegou, per Philippum II.	*Croy.*
Tassis, an. 1627. per Ferdinandum.	*Tassis.*
Thiant, in Henegou, 1627.	*Merode.*
Tilly, in Wals-Brabandt, 1622. per Ferdinandum II.	*T'Serclaes.*

Digitized by Google

Vertain, in Henegou, per Albertum, 1612. *Rubrempré.*
Vianden, in 't landt van Luxemburch. *Naſſau.*
Wacke, in Vlaenderen, per Philippum IV. an. 1627. *Bourgoigne.*
Walhain, in Wals-Brabandt, per Carolum V. an. 1533. *Van den Berghe.*
Willerval, in Artois, per Albertum, 1612. *Ongnyes.*

Tiltres buyten Nederlandt, toekomende den Edeldom van Nederlandt.

DE Principauté van *Orange*, by Avignon in Vranckrijck. *Naſſau.*

Hertochdommen, oft Duchez.

Bournonville, by Bouloigne, in Vranckrijck, per Henric. IV. an. 1598. *Bournonville.*
Croy, in Picardie, per eundem, an. 1598. *Croy.*

Comtez, oft Graeffſchappen.

Arenbergh, in Duytſlandt. *Ligne-Arenberges.*
Baſſigny, in Vranckrijck. *Hornes.*
Beaurieu, in 't landt van Luyck. *Gaure.*
Fonteney, in Loraine. *Croy.*
Groeſbeque, in 't landt van Gelder, oft Cleve, door Ferdinandum II. *Groeſbeque.*
Groenſveldt, by Maeſtricht. *Brenckhorſt.*
Iſenburch, in Duytſlandt. *Iſenburch.*
Hornes, in 't landt van Luyck, 1450. per Ferdinandum III. *Biſſchop van Luyck.*
Heer, by St. Truyen, per Ferdinandum II. anno 1623. *Riviere*, dict. *Aerſchot.*
Meurs, by Coelen. *Naſſauw.*
Naſſauw, in Duytſlandt. *Naſſauw.*
Peer, oft *Pere*, in de Luycxſche Kempen, per Ferdinandum. *Gavere.*
Reckem, by Maeſtricht, per eundem, anno 1620. *Linden.*
Rennenberch, in Duytſlandt. *Lalain.*
Warfuſé, in 't landt van Luyck. *Reneſſe.*

VI. Niettemin / om te komen tot onſe meeninghe / ſullen evenwel als noch vertoonen de verwerringhe ende confuſie onder den Adel / in 't opnemen verſchepden ſtamnamen ende bpſondere wapenſchilden / eerſt veroorſaeckt / dat (a) eertijdts jonghers ghebooren / (om te weſen 'thooft van een nieuwe familie / als anders) niet ghewoon en waren te voeren den ſtamnaem ende wapenſchilde hunder familie / maer ghemeenlijck naer hun partagie / oft anderſints / van den eerſtgheboozen verſchepden: *un vilain uſage, & la choſe du monde, qui faict plus meſler & meſcognoiſtre les races*, ſepdt (b) Michel / Seigneur de Montaigne. 'tExempel bp ons / volghens eecker oudt M.S. in parchement gheſchzeben / ſien wp in het ghellacht van Bzouhele / alwaer eerſt Aert / ſoon van Juſtus / jonger ſoon van den Grave van Hoozne / ende Camerlinck van de Keyſerinne Marie / Otto wijf / hem liet noemen / Aert van Bzouhele / naer 'tgoedt bp den ghemelten Juſtus / van Hertoch Henrick van Bzabandt / ter begeerte van die Keyſerinne ſyne ſuſter / met Jouffrouwe Catarina / dochter van den Grave van Benthem / ende Staet-Jouffrouwe van de ſelve Keyſerinne ten houwelijck verkregen. De (c) wooꝛden van 't oudt M. S. dat ons dit leerde / zijn deſe.

a *Voyez l'Hiſtoire de la maiſon de Chaſtillon, liv. 10. pag. 636. par André du Cheſne.*
b *Eſſais liv. 1. chap. 46. pag. 227.*
c Onder die pampieren van den Heere Halmale.

„ Hertoch Henrick van Bzabandt hadde een ſuſter / die den Keyſer van „ Romen ghetrout hadde / die eenen edelen man bp haer metter woon hadde / „ zijnde haren Camerlinck / gheheeten Juſtus; een jonghers ſoon van den Grave

Grave van Hoorne: ende by de selve Keyserinne woonde een jonghe Jouckfrouwe/ ghenaemt Catharina/ dochter van den Grave van Benthem/ de welcke by de voorschreven Keyserinne t'samen gehouwelyckt worden/ ende tot behulpe van den selven houwelycke/ gaf Hertoch Henrick voorschreven/ ter begheerte van de Keyserinne syne suster/ den voorsz. Justo/ soon van Hoorne/ het goedt/ gheheeten ten Brouhese/ met alle syne dependentien/ gheleghen onder die Heerlyckheyt van Bakel/ by Helmont/ tot eenen leene/ groot zijnde ontrent vier hondert bunderen/ ende noch andere groote wildernissen ende erfkenissen/ streckende tot in de Heerlyckheyt van Hoorne/ waer van namaels seven groote Hoeven ghemaeckt zijn/ ende andere leengoederen/ soo noch in de oude Brabandtsche leenboecken geschreven staet.

Heeft die voorsz. Justus van Hoorne/ by Jouffrouwe Catharina/ Gravinne van Benthem/ verweckt eenen wettighen soone/ ghenaemt Aert/ die hem liet noemen Aert van Brouhese/ niet teghenstaende syn vader was een jonghen soon van Hoorne/ welcken Aert van Brouhese/ troude een edel Jonckbrouwe/ ende daer by verweckte dry soonen/ te weten/ Jan/ Aert/ ende Pieter; welcke Jan/ als oudste soon/ behielt alle dat goedt tot Bakel en Hoerne voorschreven/ waer van die van Brouhese in den Peel gedescendeert zijn: van Aert den tweeden soon/ zijn gekomen Aert (a) Stamelaert/ die behouden heeft die chijns-goederen/ ook daer ontrent legghende met eenighe van de voorsz. Hoeven; welcke Aert Stamelaert een soon hadde/ gheheeten Jan/ troude Stercken dochter tot Breda/ daer van ook die van Neerevennen ghekomen zijn/ die van Berchem/ en die van Elst/ ende die jonghste soon Peter/ daer van zijn ghekomen die van Brouhese in de Kempen/ soo tot Baerl als tot Rythoven; ende noch hadde die oude Aert van Brouhese/ seven dochteren/ waer van daer twee tot Bynderen in't Clooster waren/ waer van Bynderen behouden heeft twee schoone Hoeven/ ghelegen by Brouhese/ gheheeten Ryppelberch. Die ander dochter was bestaet aen de Heer van Baerl/ daer af die Heer van Myerhoe/ Graef tot Megen gheko-men is: een ander dochter was bestaet aen eenen Edelman/ gheheeten Botnagel van Erp/ waer van die van Erp ghedescendeert zijn: een ander dochter was ghehouwt aen die van Neerevenne; ende noch een ander aen die van Liedekercken; ende is die wapen van die van Brouhese/ drie silvere kromme hoorens/ met drie verguldе banden/ in een swart sabel-veldt. ende om te weten/ dat Brouhese een seer oudt goet is/ als blyckt/ want die charteren van Helmont/ Bakel/ Hoerne/ ende Vierden/ daer op staen ende af vermanen.

Nu/ als dese familie roept Hoorne; soo Wechelen/ Duckel/ Affche/ Berlar/ Helmont/ Estor/ Berchem ende Ranst/ alle Barthoudt (b) Nobilissimi Grimbergensium Principes; dat ons mede leert/ ten aensien van Berchem ende Ranst/ (van wie zijn voortghekomen die van Estor.) dit (c) Grafschrift sepulchraal van Heer Wouter van Ranst/ ghesept van Berchem/ Ridder/ vader van Heer Coolen van Berchem/ Schildtknape/ Heer van Berchem/ Coolen soone Baenroets/ die leefde anno 1280. ende leydt 't Ste. Michiels tot Antwerpen/ nu ter tijde onder den toorzen/ ende was doen in den hooghen Choor/ ghelijckmen wel kan besien upt d'edificie van den pande nu ter tydt/ d'welck als doen was den hooghen Choor. ende een soon van Heer Aernout van Ranst/ alias van Berchem/ Heer Gerrits soone/ die leefde anno 1212. ende (d) zegelde met Hertoch Henrick van Brabandt/ doen hy gaf Godefroy van Breda/ den Toll op't Schelde.

a Buttkens Tropheen van Brabandt, *Tom.* 1. *liv.* 4. *pag.* 463.

b *In diplomate anni* 1109. & 1201. *apud Gramaij, pag.* 42.

c Volgens de voorseyde originele Genealogie van wapen voor dat huys.

d Volgens de voorseyde Genealogie, *item*, Buttkens Tropheen van Brabandt, *tom.* 1. *preuves* 61. 62.

Digitized by Google

Germine ſincerus ex Berthoudt eſt generatus,
Eſt hic Walterus de Berchem ſubtumelatus,
Militiæ rector, manibus fortiſſimus Hector,
Defenſor juris duriſſimus, ut leo durus,
Pacificus, mitis, ut mos ſolet eſſe, peritus,
Audax, formoſus, ſapiens fuit, & generoſus,
Pollebat verbo dulci, non corde ſuperbo.
Quem rex Chriſte bonæ cœli conjunge coronæ.

Hopende die van Mechelen / Dukkel / Berlar / Helmont / ende Aſſche / welck huys alleen behouden heeft tonde wapen van Heer Arnout / die men wil ter Weſerhaeghen in de bataillie verſlaghen / te weten / den ſchildt *en faſce*, ende tot bzeucke / den *Sautoir brochant ſur le tout*, daer die (a) bancken van Grimberghen noch mede zeghelen / ſullen ons mede refereeren tot die andere verwachte (b) ſchzikten; ende wat belanght die van Cruningen in Zeelandt / houde bupten twijffel / dat ſy mede roepen Berthaudt / ſoo ten reſpecte hunder wapenſchildt / weſende *d'or, à trois pals de ſable*, als die van Heer (c) Godefrop / Heer van Cruningen / anno 1252. *une faſce, à une Sautoir brochant ſur le tout*, ende die van ſyn ſoon Hugo / mede Heer van Cruningen / de *trois pals*.

a 't Gemelde M. S. van de Leenhefferen, *de ann.* 1536. 1 *Decemb.*

b Buttkens Tropheen van Brabandt, *liv.* 10.

c Buttkens Tropheen van Brabandt, *tom.* 1. *pag.* 263. Siet mede d'Handveſt Chron. M. van der Hoeven, pag. 147.

Oock als Rotſelaer / Weſemael / Mercrem / Riviere / Schoonhoven ende Lintere / roepen Aerſchot (wel-verſtaende van de eerſte linie / die haer inntuleerden Graven van Aerſchot) ſoo Immerſeel roept Lier / Putoir roept Haveſkercke / Uterſwanen roept Halen / vander Bozcht roept vande Wolauwe / ende vande Wolauwe roept S^te. Guerincx / vander Stock roept Pieterſem / Perweys roept Hoozn / Golterhont roept Duvenvoerde / Namen roept Vlaenderen. Mercrem roept Weſemele / Limpias roept Wilmar / van Haelen roept Mirabelle / Halmale roept Landzis / Hennebzouch roept Beverſlups / Koninck roept Straten / Vrſele roept Schzephaen / Wynrick roept Geel / Gozſere roept Sompeke en van Weſele. Inſgheliker Rogge / Roelants / ende Hermeys: Item / Campenhoudt / ende Diegem: Item / Dipenpoy / Clutinck / Pleiboych / Herhupgens / Couvenberghe: Panhupſe / ende Rollebus: Item / Markelaer / Ophem / ende Herſelle: Roggemans / ende Bpgaerden: vander Linden ende Witteman: Eeckeren / ende Noris: Sauverneel / ende Waerſeggere: Hofſtadt / ende Quabeke: Caſſart Platman / ende Meerte: Ipelaer / ende Daeſdonck: van den Bzoecke / ende Nolingers: de Hertoghe / ende Eſdozn: Wildert ende Edelheer: Cap / ende Gaelbeecke: Coelhem / ende Openbzugge: ende ſoo voozts / etc.

Onder die Heeren van Berghen / ghebzupckt Heer Henrick van Boutersem / den (d) berden van dien naem / den ſtamnaem Bergen / dat mede doet Heer Gerrit / Heer van Mercrem ende Schoten / bzoeder van Heer Henrick van Boutersem den tweeden; inſgheliker Heer Cornelis / Heer van Sevenberghen / ſoon van Heer Jan van Bzabandt / gheſept van Glymes / alias, met de Lippen / Heer van Berghen / bepde upt reden haer Heer paders / die Heerlickheyt met haer bzouw moeders ten houwelycke verkreghen hadden; daer nochtans de voozouderen van d'een / hadde voor ſtamnaem Boutersem / d'ander Glymes / ook Bzabandt. De nakomelinghen van Heer Phlips van Glymes / Heer van Grimberghen / jongher bzoyder van den ghemelten Heer Jan met de Lippen / voerden voor ſtamnaem / Grimbergen / tot naer die doodt van Heer Jan / die tweede Marquis van Bergen / eenige mans oir van die linie / als wanneer ſy weder opnamen den ſtamnaem van Berghen / die ſy noch voeren / hoewel den ſtamnaem van Grimberghen / mede voerden die van Aſſche / upt den hupſe van Berthaudt; ſoo dat by

d 't Groot Privilegie van Bergen, anno 1398.

Aſſche /

Alche/ somwijlen werdt vermeynt Grimberghen / ende by Grimberghen verstaen Berthaudt; van ghelycken by Grimberghen/ Berghen; by Berghen/ Glymes; ende by Glymes / Brabandt; differerende alsoo oyer van syne voorsaten ende nakomelinghen / die daer in mede haer hebben voorghegaen ende ghevolght: in der voeghen / dat als Berghen/ *crie* oft roept Glymes/ soo Glymes/ Brecht/ Brant/ Bongelberghe/ Pijlpser/ vander Plaet/ Scholastre/ Tympel/ Wauvre / Meeuwe/ Withem / Wijtvliet / Blaelvelt/ Nagerman/ Esselen / van Bene / van Erpe/ vander Hulpen/ vander Balcht/ ende andere / alle mede Brabandt. Oock als Rusch van den Broecke/ soo van den Broecke roept Gaelbeeck; Gaelbeeck/ Loven; en Loven/ Brabandt: van ghelycken Apconde/ Herstall; Herstall/ Loven; ende Loven/ weder Brabandt: nademael de descendenten van Heer Godefrop van Loven / Heer van Herstall/ haer noemden Herstall; ende die van Herstall / upt ghelücke redenen/ Apconde.

VII. Dan / aenghesien de successive Heeren van Berghen oorspronckelijck mede zijn van de oudste ende edelste Brabandtsche familien/ midtsgaders dat wy wat klaerder moghen sien door die blasoenen en *armories*, die verwerringhe der ghesslachten onder den anderen/ door 't opnemen stamnamen eenigher honorable leenen / hebbe upt gheneghenthept / ende by dese occasie/ de stamnamen ende wapenschilden van die Heeren/ haer descendenten ende alliantien/ ghesslachtsche wyse/ mede willen verhalen / soo hoogh/ ende wijdt / als wy die upt monumenten/ oude charteren/ privilegien / ende andere schriften/ hebben konnen berepcken; nemende het beginsel van Vrou Elizabeth / Heer Henricx dochter / Heer van den lande van Breda ende Berghen/ by Heer Godefrop/ Heer van Scoten / (wiens (a) allodium oft by goedt/ dat is/ van niemandt ghehouden / oft dienst schuldich / dat was) te leen ontfanghen van Hertoch Henrick den eersten/ Godevaert in de wieghe soon/ tamquam ligius homo, (b) soo zijn de woorden/ dat is/ te dienen teghens al ende een yder sonder eenighe exceptie / (c) non ligius, alleen tot defensie van 't landt van den Heer ende Overheer daer 't leen is onder ghelegen; als syne voorsaten dat ontfanghen hadden van die Hertoghen van Lotheringen: wiens wapenschildt (te weten / Henrick) binde *de gueules à trois fautoirs alizees d'argent*; *cimier* twee (d) molen-biercken *de meſme* op den helm sonder croon/ dat noch is 't volle wapen van die Steden/ uytgenomen Berghen/ tot een onderschept ende ghedachtenisse van dat huys/ alleen daer benevens *trois montaignes de Sinople en pointe*, ghetrout met Heer Aernout van Loven/ die in syn zeghel voerde den Leeuw van Brabandt/ met een *Lambel* met dry pendanten/ niet wijf/ als d'oude hem gheven by aventuyren naer reghel / wesende jongher soon van Godefrop/ jongher soon van Hertoch Henrick den eersten. Desen Heer Aernout van Loven/ ende Vrouwe Elizabeth syn wijf / gaven d'inwoonderen van Steenberghen veel Rechten ende Keuren/ ende noemden het aldaer een Vorp. De Keure begonde (e): „Alle de ghene die dese teghenwoir schriften sien; Arnout van Loven / Heer „ des landts van Breda/ ende Elizabeth syn wijf / desselfs landts Vrouwe/ „ ende wettighe erfghename/ ontbieden salut met kennisse der waerhept/ dat „ sullen kennen ghemeene die nu leven/ende nakomen sullen/dat wy by onsen „ eyghenen wille-koere / ende om alle ons landts oirbaire een wet ende een „ kore/ die hier in geschreven is/ hebben ghegeven die lieden in Steenbergen „ woonende / eenwelyck te belitten / etc. Dese kore begint te Spelebosch / „ strecken tot Maemonde / alsoo als 'tghescheit gaet tusschen ons ende „ mer Jonckvrouwen van Merheien / van Maimonde tot Veltlaken / ende „

a *Tropheés de Brabant, tom. 1. pag. 155. preuves 48.*
b *Idem, pag. 189. preuves 69.*
c *Petri Gudelini de Iure foudor. comment. pag. 24. 77. 81. & 191.*
d *M. S.* by den Autheur. oock soo staet een wapen vierdeelich in 't Pant van't Nonnen Clooster, nu Gasthuys tot Bergen.
e *In Archivio Berg & penes me.*

„ van Veltlaken tot Danckelberch / ende van Danckelberch ſtreckende tot
„ Spelebozch / ende alle ſoute lande legghende daer ontrent / ende dat ons
„ toe behoozt / dat ſal halen ſyn hooft tot Steenberghen / etc. Dit gheſchzift
„ (ſoo lupdt die Chartere) is ghebeſt in 't jaer ons Heeren 1272. Gaven inſ-
M. S. ghelyck 1275. pure propter Deum (ſoo zyn de woozden) in purum allodium,
den Abt ende Convent van Ste. Bernaerts by de Schelde / alle de novalie
thienden van de Parochie van Geſtel / ende het Bolſche met den gronde /
gheheeten Baerlebolſche; midtſgaders / twee hondert bunderen moeren
daer by gheleghen / met alle de heerlyckhept ende thienden / alleenlyck de
hooge Juſtitie daer op reſerverende. Ende in den jare 1276. gaven hen noch
daer by / hondert ende thien bunderen / in purum allodium, als voozen. Fon-
a In archivio Hayb. deerden inſgelijck in 't ſelve jaer / (a) 't Cloolter der Guilelmiſten tot Hupber-
gen / alwaer ſy begraven leggen (ſoo men ſchziift ende oock ſchynt) met the-
neficie van negen hoeven / ende andere groote woeſtynen / meeren / ende wil-
derniſſen; midtſgaders / de heerlyckhept / thienden / ende ſoo voozts / in puram
Eleemoſinam, (ſepdt het Handtveſt) alleenlyck de hooghe Juſtitie daer op
mede behoudende. Van gheliycken in den jare 1277. gaven ſy noch den
ghemelden Abt ende Convent van Ste. Bernaets / het Patronaetſchap van
der Collatien der Parochie Kercken van Gaſtel voozſchzeven. Verklarende
voozders / dat den voozſz. Abt ende Convent van haer E: oock hadden ver-
kregen alle de thienden / oude ende nieuwe / van de Dozpen ende Parochien
van Woude ende Loenhoudt; midtſgaders / die gheene haer competeerden
ter plaetſen / ghenaemt de Hooghelchote / den Erbzant / Lepderwyck / ende
de Carde Polre / by ende in de Parochie van Eckeren: ende dat hare E;
henlupden daer en boven gaven ende concedeerden om de zalichept van hun-
der E: zielen / het recht van 't Patronaetſchap / ende de Collatien van de
Parochie Kercken der voozſz. dzie Dozpen / van Woude / Loenhout / ende
Eckeren; midtſgaders / verſchepden andere dierghelijcke pieuſe beneficien
onder den lande van Bzeda / ende ſoo gheſtozben ſonder oir. Na welckers
beyde overlyden / Bzeda is ghevallen in den hupſe van Gaveren / in We-
ſemale / Berghen; dat in dat bloedt / oock ſedert ende tot noch toe is verble-
ven. De acte ende conſent deſer ſpliſſinghe / by den Hertoch / was deſe:

b Item, apud Buttkens Tropheen van Brabandt prenves, pag. 120. (b) JOhannes Dei gratia, Lotharingiæ, Brabantiæ, & Limburgi Dux, univerſis has litteras viſuris & audituris ſalutem & noſcere veritatem. Noverit univerſitas veſtra, quod propter obſequium quod Gerardus de Weſemale miles frequenter nobis impendit, & adhuc nobis impendit, proborum uſi conſilio, eidem recognoſcimus tanquam ſuam veram hæreditatem; ac legitimam majorum, dimiditatem totius terræ de Breda, prout infra circulum ſeu diſtrictum terræ noſtræ Brabantiæ ſita conſiſtit, cum omnibus juribus & omnibus pertinentiis ad præfatum Dominium & ipſam terram de Breda ſpectantibus, poſt deceſſum nobis viri conſanguinei noſtri Arnoldi de Lovanio, Domino de Breda habendam & liberè poſſidendam, in hunc modum quod Raſo, Dominus de Liedekercke habebit Oppidum de Breda, & relevabit omnia feuda ad dictam terram de Breda ſpectantia, à quibuſcumque Dominis tenentur & deſcendunt, & reſpectu dicti Oppidi de Breda ac dictorum feudorum, habebit dictus Gerardus de Weſemale pro ſe & parte ſua, ex parte quondam matris ſuæ proveniente, ad dictam terram de Breda jus habente, bona his Oppido de Breda & feudis æquivalentia, & hoc facto participabit reſiduum ſæpedictæ terræ de Breda præfatus Gerardus de Weſemale cum dicto Domino de Liedekercke de pede ad pedem, in alto & baſſo, in humido & ſicco ſimiliter Domino de Liedekercke prænotato, omnibus cavillationibus ac malo ingenio penitus excluſis, acceptante & indulgente, eidem Gerardo, Domino de We-

ſemale

Digitized by Google

ſemale conceſſimus, quod hæc bona quæ ſibi de dicta terra de Breda cedent & ſuæ parti, ut eſt prædictum, ipſe Gerardus & ſui ſucceſſores de nobis & noſtris ſucceſſoribus, ſecundum jus & conſuetudinem terræ noſtræ Brabantiæ, in feudum tenebunt & liberè poſſidebunt. Promittentes eidem contra quoſcunque de dictis bonis de Breda ad jus & diem comparere: volentes tanquam Dominus rectam Warandiam præſtare, præſentium teſtimonio litterarum ſigillo noſtro ſigillatarum, & ut præmiſſa ſingula & univerſa quemadmodum conſcripta ſunt ſuperius, ſæpedicto Gerardo de Weſemale & ſuis ſucceſſoribus, à nobis & noſtris ſucceſſoribus rata in perpetuum teneantur & firma, ad majorem evidentiam & ſecuritatem præmiſſorum, rogamus chariſſimum fratrem noſtrum Godefridum, Dominum de Aerſchot, & de Virſon; & dilectum conſanguineum noſtrum Walterum Berthoudt, Dominum Mechlenienſem; Arnoldum, Dominum de Walheim; Arnoldum, Dominum de Weſemale; Gerardum, Dominum de Rotſelaer; Henricum, Dominum de Bouterſſem; Walterum, Volkaert, & Iwanum de Meldere, milites noſtros, ut ſua ſigilla una cum ſigillo noſtro, præſentibus apponant & appendant, & nos Godefridus, &c. ad preces & inſtantiam dilecti Domini noſtri Ducis memorati, noſtra ſigilla una cum ſigillo ſuo præſentibus duximus apponenda. Datum anno Domini 1287. Dominica ante nativitatem B. Joannis Baptiſtæ.

Dien volghende / committeerde de voorſz. Hertoghe / de limitatie ende palinghe daer af te doen / Heeren Jan de Bere / Riddere / ende Everdy / Schoutet tot Antwerpen / die de ſelve ghedaen ende gheeffectueert hebben / voor ſoo veel aenginck den verſchen wildert / in de maendt van Apryl / 1290. terſtont naer het overlyden des voorſz. Heeren Aernout van Loven. Inder voeghen dat Breda / Oosterhondt / Niſpen / Hulſdonck / Calſdonck / Gilſe / Ginneken / Bavel ten Kyen / klepn Oosterhondt / Dorkt / Dongen / Haghe / Etten / der Heyden / ende Teteringen met haer appendentien zyn gevolght Heer Raes van Gaveren / Heer van Liedekercke / etc. ende Heer Gerrit van Weſemale / Berghen / Wouw / (uptgenomen de ghehuchten / Broenhoudt / Vinckebrouck / ende Haint / die hun recht halen onder Breda / ſonder voorder) Heerle / Halteren / Nooytgeeſt / Borchvliet / Hilderniſſe / Woenſdrecht / Put / 's Gravenweſe / Schoten / Mercrem / Ruebenne / Schakerlo / ende Oſſendrecht / met alle haer toebehoorten. Soo dat de (a) paelſchepdinge deſer Heerlyckhept van Berghen / eyghentlyck hem ſtreckte Oost / aen 't landt van Breda / ende den Abt van Tongerloo: Zupdt / 'tlandt van Eeckeren / ende met den Dam van Eeckeren / ende Borchvliedt: Noordt / aen 't waterlandt / ende in't midden van't Scheldt / tot Zeelandt; ende met eenen eynde totten ghemeenen van Steenberghen / ende 'tghemeene landt / paelde Weſtwaert / ende Noordtwaert / tot in den ſtroom van Zeelandt ende Hollandt toe; Oostwaert ende Weſtwaert tot den lande van Breda. 'tGhemeene landt / was Steenberghen / Geſtele / daer onder dat begrepen waren alle de woeſtynen van den ſouten wildert / als 'tgheheele Cruplandt / Taleloo / ende alle andere nu ter tydt bedyckte Polders / gorſſinghen / aenwaſſen ende wateren zynde onder Steenberghen / ende de Borpen vanden Ouden ende Nieuwen Boſſche / de Hoeven / S^te. Mertens Polder / Nieuwgaſtel / Stanterbupten / Finaert / Rupgenhil / Appelaer / ende voorts alle die gorſſingen / aenwaſſen ende wateren daer onder ſorteerende / die ghemeen bleven tot den jare 1458. als wanneer Breda volghde die Stadt van Steenberghen / met haren toebehoorten / metten ghemepnen van Steenberghen / ende metten ghemepnen van Roſendael ende van Wouwe / met allen Heerlyckheden / chynſen / renten / opkomingen / prokyten / ende verhallen / die ſp t'ſamrn ende in 't ghemepn ghehadt hebben / ende ſchuldich zyn te hebben / ghelyck de voor-

a Volgens denombrement en 'tverhef van Bergen, anno 1440.

voornoemde Stadt / met haren toebehoorten gheleghen is / Noordtwaert aen die Graeflyckhept van Hollandt; Weſtwaert aen die Graeflyckhept van Zeelandt; Zuydtwaert aen 'tgheheel landt van Bergen / van Wouwe ende van Roſendale / tot in 't diepe van den water van der beecken van Roſendale / ten halven diepen toe / gelyck die ſchepen altydt haren ganck aldaer moeten hebben: Weſtwaerts oft Noordt-Weſtwaerts / tot halven diepen toe voor Calelop: ende van daer alſoo voorts langhs den diepen Noordtwaert / totten halven diepe van den Appelaer / ende van daer voort Noordt-Weſtwaerts langhs den diepe van den Windel, ende van daer / voorts langs de diepen Noordt-Ooſtwaerts / totten diepen toe / gheheeten op Volckenerecke / ter Graeflyckhept toe van Hollandt. Ende Berghen daer en teghen / die Dorpen van Geſtele / vanden Oudenboſſche / van den Nieuwenboſſche / ende van de Hoeven / met haren toebehoorten / oock met allen Heerlijckheden / chynſen / renten / opkominghen / profyten / ende vervallen / die ſy t'ſamen ende in't ghemeyn aldaer ghehadt hebben / ende ſchuldich zyn te hebben. Beginnende die vanden voornoemde water van de voornoemde beecke van Roſendale / ten halven diepen toe / ghelyck de ſchepen altydt haren ganck daer inne hebben moeten / ende alſoo langhs den diepen ende plaetſen boven verklaert / totter Graeflyckhept toe van Hollandt; ende van daer langhs de ſelve Graeflyckhept Ooſtwaerts tot aen 'tgheheele landt van Breda: ende wederomme langer 'tvoorſz. gheheele landt van Breda / ende oock van Berghen / neven Doorlicht / ende 'tgheheele landt van Breda / alſoo 'tvoorgenoemde gemeyne daer ter tydt gelegen / tot in't voorgaende diepe vande voorghenoemde watere vander beecken van Roſendale voorſz. / d'welck water langer den diepen voorſz. voortaen totter voorghenoemde Graeflyckhept toe / bleve beyde. Alſoo dat des een pegelyck van de Heeren ende hunder onderſaten / dat mogen gebruycken onverhindert van den anderen; ende van de voorgaende Graeflyckhept Ooſtwaerts tot aen 'tgheheel landt van Breda / alleen Berghen toebehoorende; als mede alle ſtroomen / ende allen wateren metten gronde / die haer beyde uyt ſaecken van de voorghenoemde Dorpen / ende Heerlijckheden van Geſtele / van den Oudenboſch / Nieuwenboſch / ende van de Hoeven pleghen toe te hoorden. Oeſgelyck Breda / oock alle die ſtroomen / ende alle wateren metten gronde van de voorgaende Graeflyckheydt Weſtwaerts / ende voort Zuydtwaerts tot aen 'tgheheele landt van Bergen / die haer beyden uyt ſaecken van de voorghenoemde Stadt / ende Heerlijckhept van Steenberghen plaghen toe te hoorden / etc. De voordere conditien waren; Dat alle principale beecken ende waterloopen / haren loop ſouden blijven houden alſoo van oudts. Item / dat die voorghenoemde Stadt van Steenberghen / te Breda / ende de voorghenoemde Dorpen tot Berghen / haer hoedt van allen ſaecken ende ghedingen / voor hen komende / voortaen ſouden halen. Item / dat yder Heer ſoude behouden ſyn eyghen goederen / die hy onder den anderen Heere hadde. Item / dat yder over malkanders landt ende erve mochte wegen / keeren / ende verkeeren. Item / oft yemandt van de Heeren / ſyn voorghenoemde ghedeelte / naermaels verkoopen / veranderen / oft belaſten woude / dat dan d'ander binnen 'ſjaers / naer dat verkocht ware / ende hem kennelijcke wete daer af ghedaen / met volkomender ende waerachtigher verklaringe vander koopmanſchap / ſyn naerderſchap ſoude hebben voor yemanden anders. Item / dat yeghelijck des anderen ghedeelte boven genoemt / ſoude vryen van alſulcken laſten / oft kommeren / als yeghelijck in't byſonder daer op ſchuldich ware. Item / de gheſchillen van de paelſchepdinghe tuſſchen 'tgheheele landt van Breda ende Bergen /

te

te weten/ van Spyndel totten Pupsberghe toe/ wierde ghestelt in 't leggen van Heer Wouter Bauw/ Ridder/ Heer van Borrer/ ende Mr. Jan Pot/ Heer tot Hoogherheyden/ ende soo voorts/ achtervolghende den bezegelden brief van Heer Jan/ Graef tot Nassauw/ ende Heer Jan/ Heer van Berghen/ in date 28 Aprilis/ 1458 voorschreven. Over welckers schepdinghe naermaels noch groot proces ende onkosten gheresen zijn voor den hooghen Rade tot Mechelen/ tusschen Heer Engelbert/ Grave tot Nassauw/ ende ende Heer Jan/ Heer van Berghen/ als impetrant ende eyscher/ achtervolghende (a) 'tvonnis ghestagen den 27 Junij 1510. nopende de limiten van Bouwenslandts-kreecke/ naer't Oosten/ tot Dickwalle/ ende andrere plaetsen/ naer Stanterbupten/ Santhil/ Nieuwennaer/ etc.

Nu/ Heer Raes van Gaveren/ Heer van Liedekercken/ voerde syn banniere ghewapent (b) *de gueules, à trois lions d'or*, zijnde *d'armories* van Liedekercke/ wesende anderlints den schildt zijnder voorsaten/ Heeren van Gaveren/ *d'or, au d'ouble essonner fleuronné de sinople*. Anno 1189. Raes/ Heer van Gaveren/ voerde syn zeghel te peerde/ ende in den schildt van den Ridder alsoo sonder meer: maer 1289. (c) Jan van Gaveren/ Heer van Escornair/ daer en boven een *Cheuron de gueules, brochant sur le tout*, hoewel die van den huyse van Gaveren nu voeren/ *d'argent au lion de gueules lampasse d'azur à la bordure en gresle de mesme*: ende hadde desen Heer Raes van Gaveren onder anderen/ een soon Phlips/ Heer van Liedekercken ende Breda/ als hy hem selven schryft in de Dietsche Chartere/ der Rechten ende Privilegien van Brabandt/ by Hertoch Jan verleent/ anno 1319. des Woydaeghs nae de Octave van Ste. Pieter en Paulus. De Heeren stammen/ Baenrotsen en Ridderen/ die die Chartere teeckende/ waren; Gerrit/ Grave van Gulick; Arnout/ Grave van Loon; Reynout/ Heer van Valckenborch/ ende Montiope; Floris Berthaudt/ Heer van Mechelen; Gerrit/ Heer van Diest/ ende Borch-Grave van Antwerpen; Arnout/ Heer van Weselnale/ ende Maerschalck van Brabandt; Phlips/ Heer van Liedekercken/ ende Breda. Welcke Heerlyckheyt van Breda/ ten tijde van Alepdis syne dochter/ ende eenighe erfghename/ by Heer Gerrit/ Heer van Rallegem (d) ende Lens/ haren man aen Hertoch Jan van Brabandt/ verkocht ende opghedraghen wierde/ anno 1326. op den Maendach naest Ste. Valentijn/ voor mannen van Leen/ in 't Hof van Itterbecke/ by Brussel/ met ghelofte van syn wijf sulcx te doen ratificeeren/ waer over naermaels grooten twist ontstondt/ ende eyndtlyck by den Koninck Phlips van Vranckryck/ op den 17 December 1334. daer van een uytspraeck ghedaen/ blyvende den Hertoghe dies niet teghenstaende/ in de possessie/ ende Steenbergen oock ghemeen ghehouden met den Heere van Berghen/ uytwijsende (e) d'acte van d'eschargе van haer hullegelt/ ter somme van dertich ponden ouden grooten tournoise; segghende/ aenghesien hy van nieuws Heer ghewoorden was/ dat hem groot goedt ghekost hadde/ in date 1330. des Dyngsdaeghs voor Ste. Catelijnen tot Brussel; die de selve Heerlyckheyt van Breda daer naer/ anno 1530. den eersten April/ des Donderdaeghs na Paeschdach tot Brussel/ om 43000 guldens hallinghen/ weder (f) verkocht aen Heer Jan van Polanen/ Heer vander Leck/ die insghelicx Steenberghen ghemeen hielde met Heer Henrick van Boutersem/ Heer van Berghen/ achterbolghende die Chartere van de vier poincten te weten; in komste/ ghevanckenisse/ Ridder worden des oudsten soon/ ende trouwen d'eerste oudste dochter/ daer die Stadt van Steenbergen schuldich was haer lieven Heere (soo spreeckt die (g) Chartere) van Breda ende Berghen (nu Berghen ende

a In de Leenkamer tot Bergen berustende.

b Bataillie van Woeringe, *M.S. apud* Buttkens Tropheen van Brabandt, *Tom.* 1. *pag.* 319. *liv.* 4.

c *Loco citato.*

d Buttkens Tropheen van Brabandt; *Tom.* 1. *preuves pag.* 159. Item, *M.S.* by den Autheur.

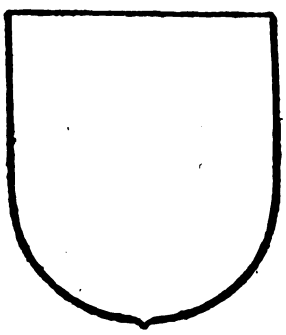
e *In archivis Berg.*

f Buttkens als vooren, *preuves pag.* 186 Item, *M.S.* als vooren.

g *In archivis Berg.*

Digitized by Google

ende Bzeda) te dienen / ende anders gheen / in date 1366. des Dijnſdaeghs vooz Palmendagh / ende ſoo by houwelijck ghevallen in het alderdoozluchtichſte huys van Naſſouwen / alwaer die noch ruſt.

I.

Heer Gerrit van Weſemale / Heer van Quabeke / eerſte Heer van Berghen na die ſeparatie / hadde dzy ſoonen / Arnout / Gerrit / ende Godevaert.

1. Aernout wierde Heer van Berghen / hier naer te verhalen.

2. Gerrit / Heer van Merckem ende Schoten / troude Marie / Bzouwe van Wilre / Weſele / Bzecht / ende in Eeckeren / waer by hy gewan / Gerrit / Willem / Repnier / ſoo ſchijnt ſonder oir; ende twee dochters / Maria ende Elizabeth. Maria van Merckem / wierde Bzouwe van Merckem; Elizabeth troude anno 1359. Heer Gerrit van Strpen / Heer van Sevenbergen / die voerde *d'or, à trois fautoirs alizées de gueules*, ende ghewan een ſoon / Hugo van Strpen / Heer van Sevenberghen / Ridder / ghetrout met Geertrupdt van Haelbeyn / uyt den huyſe van Heuſden / die voerde *de gueules, à la roue d'argent*, waer by hy ghewan Gerrit / Aert / ende andere kinderen; Aert / Heer van Sevenberghen / troude Maria van Rotſelaer / welck huys voert *d'argent à trois lys de gueules au pied poſés*; waer van ſyn ghedaelt veel kinderen: d'oudſte / Aert / Heer van Sevenberghen; Henrick van Sevenberghen / Ridder / ghetrout met Marie Pot / Wouters dochter / welcke familie voert *d'or, à un pot de ſable*, weſende een adelijcke familie in het Stift Wtrecht wel bekent; waer by hy gewan Jacob van Sevenbergen / religieux te Bethlem by Loven; ende Marie / religieuſe ende *Mater* in't Clooſter te Lupthaghen by Antwerpen. Elizabeth / Henrick / ende Aerts ſuſter / troude eerſt Heer Jan / Heer van Ligne / Belloeil / etc. ende daer naer Anthonis van Glymes Berghen / Heer van Walhain / hier naer te verhalen. Aliſe haer ſuſter / troude Heer Aert van Berchem / die voerde *d'argent à trois pals de gueules*, ende Heer Aert van Sevenberghen haer oudſte bzoeder / Heer van Sevenberghen / troude Maria van Vianen / Bzouw van Nozdeloes / ende Heemſkercke / waer by ſy ghewan twee dochters / Maria ende Gijſberte; Maria / Bzouwe van Sevenbergen / Nordeloes / Heemſkercke / Ranſt / Bzecht / etc. troude Heer Coznelis van Berghen / Heer van Grevenbzoeck / ſoon van Heer Jan van Glymes / ofte met de Lippen / Heer van Bergen / ende Margarita van *Sainct Simon*, hier naer te verhalen; ende Gijſ bzechte / getrout met Phlips van Waſſenaer / Heer van Voerburgh.

3. Godevaert van Weſemale / ghekept van Quabeke / Heer van der Sluyſen by Thienen / ende van den lande van Gageldonck in den lande van Bzeda / wiens eenighe dochter troude in Walsbzabandt.

Deſen Heer Gerrit van Weſemale / Heer van Berghen / dat hy hielde immediaet van den Hertogh / als een hooch ende bzy Leen / waer van de

(a) hanc-

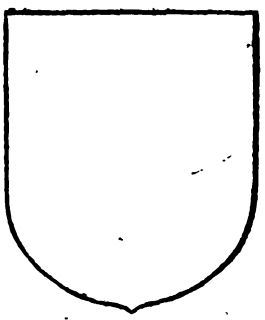
(a) bancken ofte Gherichten/ ghenen reſort in cas van appellatie/ reformatie/ ofte anderſints; noch ghenige andere ſubiectie/ ofte onderdanighept/ van wat ſtate/ natuere/ ofte conditie die weſen moghen hebben/ ofte halen op eenighe Steden/ ofte bancken in Brabandt/ daer aen den Hertoch ende ſynen Rade: ende die Schepenen en Borgermeeſters (te weten/ van de Stadt Bergen) het (b) Kapier te moghen draghen/ met eenen knechte/ als die Schout en 'ſheeren knapen. Deſen Heer Gerrit/ ſegghe/ bemuerde aldereerſt die Stadt met Veſten/ hebbende merum mixtumque Imperium, *& droict de ville cloſe*, als weſende dat Leen van een natuer met Breda/ upt een ghedeelt ende ghelpleten (c): twee ſinguliere prerogativen/ waer inne eertijdts een Baronnie eyghentlijck beſtonde/ voerende haren wapenſchildt ofte *armories, en banniere ou drappeau quarré*, dat andere Bpheeren alleen vermochten te doen in forme *d'eſcuſſon*, ofte *in pennon*: als wp lien anno 1288. in de bataille van (d) Woeringen/ alwaer hp onder de brigade ofte gheſelſchap van den Heere van Aerſchot/ voerde ſyn banniere gewapent/ *d'or, à trois lys de gueules, les pieds poſés*, in plaets van *gueules, à troù lys d'argent, les pieds poſés*, daer loo ghevoert bp Aernout/ Heer van Weſemale/ *Marchael du Camp* ſynen Neve/ tot breucke. (e) Strede anno 1300. teghens Heer Jan van Renelle/ die gheſchil hadde met den Grave van Hollandt/ ende aenquam alhier tot Berghen op den Zoom/ alwaer Heer Jan werdt veldtblinchtich ende alle ſyn volck verſlaghen/ ontrent vijf hondert man. Verleende inſgelijcx anno 1308. benevens Heer Raes/ Heer van Liedekercken ende Breda/ Steenbergen mede veel Rechten ende Keuren/ ende wierde 'tlandt van Steenbergen bp hun afghepaelt.

a Blijft by 'tHandtveſt van Hertoch Philips, in date 1494. *in Archivis*, en by den Autheur.

b Blijft by Charter de ann. 1313. Vrydach voor Lichtmis, *in Archivis*.

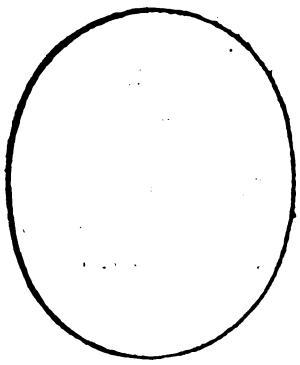
c *l'Oyſeau des Seig. chap 7. §. 72.*

d *M. S.* van Ian van Helu, gheſeyt van Leeuwen. *apud* Buttkens Tropheen van Brabandt, *Tom. 1. pag. 319.* 'Chronijcke van Hollandt, by Gerard Cleen, gedruct ter Gouwe, ann. 1478.

II.

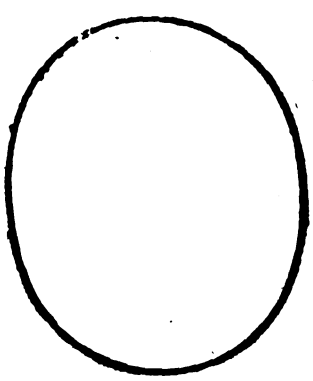
Heer Arnout/ gheſept van Quabeke/ Ridder/ Heer van Bergen/ troude Johanna van Loon/ dochter van Heer Arnout/ Grave van Loon; welck hups voerde/ *burellé de dix pieces, d'or & de gueules*, ende ghewan een dochter Machteld/ die Bzouwe wierde van Bergen.

III.

Bzouwe Machteld/ Bzouwe van Berghen/ troude Albert van Boozn/

oudtſte ſoon des Heeren van Voorn/ Burch-Grave van Zeelandt/ voor ſyn vader geſtorven/ anno 1331; die mede genoemt wierde Albert van Nilspen/ volghens d'uptgifte van 't Leen/ gheleghen tuſſchen die Wolbraecke ende Hotmar by Roſendael/ aen Claes van Nilspen hunnen knape. Aelbrecht
a Leenboeck, geintituleert Wouw, fol. 19 tot Bergen.
„ van Nilspen/ (ſoo zyn de (a) woorden) Heer van Bergen op den Zoom/
„ ende Wachtelt ons wettigh wyf/ Vrouwe van den ſelven lande/ maecken
„ kondt alle lupden/ dat wy Claes van Nilspen/ onſen lieven ende ghetrou-
„ wen knape/ om ſynen goeden ende ghetrouwen dienſt die hy ons dickwils
„ ghedaen heeft/ ende noch doen ſal/ onſe man ghemaeckt hebben/ etc. Ghe-
„ daen tot Wouwe/ anno 1329. op S^te. Lucas dach/ Evangelist. Welcken Albert/ voerde 't wapen van Voorne/ te weten/ *de gueules Leopard Lyonné d'or, armé & lampaſſé d'azur*, in plaets van *d'or à Lion rampant de gueules* voor Hollandt/ ſoo men ſpeurt ende ſiet upt Wechtels zeghel; ende ghewan een dochter/ Johanna; ende voor haer tweede man/ troude Heer Reynout van Cleve/ ſoon van den Grave van Hulkerade/ die in ſyn zeghel hadde eenen ſchildt/ *au eſcuſſon au Lambel de cincq pendants*, als inſghelycx inhouden die zeghelen van d'oude Graven van Cleve/ ſonder die *Eſcarboucle*, die wepnich voor 't jaer 1300. daer by is ghevoeght by Dierck die VIII, Grave van Cleve/ ſonder oir.

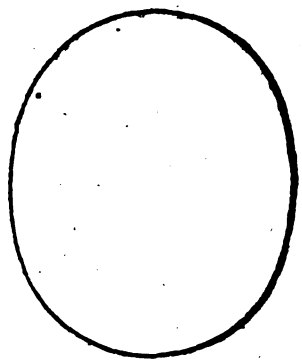

IV.

Vrouwe Johanna van Voerne/ Vrouwe van Berghen/ Wouw/ Quabeke/ etc. troude Heer Jan van Montiop/ ende Valckenborch/ die voerde *d'argent au Lion de gueules couronné de meſme la queue nové en paſſé en ſautoir, armé d'or lampaſſé d'azur*, ſonder oir.

Deſen/ verpande de helft der forſaiten ende vreucken van den lande van Berghen/ voor 12000 goude ſchilden/ aen Hertoch Jan van Vrabandt/ by
b *In Archivis Berg. & penes me.*
(b) acte in date 1347. op S^te. Symons ende Judas dach der Apoſtelen; by Heer Henrick van Boutersem den eerſten/ weder afghedaen/ volghens d'acte van conſent/ ende overdraghen van dat landt/ by den Hertoch aen den gemelden Heere Henrick/ alwaer by den Hertoch gheepscht wierde tuſſchen de achthien ende ſeſthien duyſent goude ſchilden/ ende by hem ghekeit te middelen in goede mannen/ achtervolghende d'acte van date 1350. den 10 Januarij/ des Maendaghs voor Derthien-dach. Ondertepckent by den Hertoch/ ſyn ſoon Jo^r. Godevaert van Vrabandt/ (ſoo ſeydt 't Handtveſt) ende andere.

Vrouwe

V.

Vrouwe Maria van Mercrem / Vrouwe van Mercrem / troude Heer Henrick van Boutersem / die voerde *de sinople à trois macles d'argent au chef d'or à trois pals de gueules.* Cimier een muylskop *de sable*, en wierde naer de doodt van syn Nichte Johanna (door proces en arbitrage tusschen den Edelen hoogen man (soo luyt de (a) Chartere) Heer Jan van Montiop / ende van Valckenborch / aen d'een zijde; ende Vrouwe Catharina / dochter Heeren Jans van Wyneghem / Ridder / aen d'ander zijde) Heer van Bergen / midts uytreyckende 6000 ponden ouden grooten Tournoysse munte 's Koninck van Vranckryck / aen de ghemelde Vrouwe Catharina van Wyneghem / wyf van wylen Heer Henrick van Walhaim / Ridder / die de selve goederen met eenen Schepenen brief van Brussel / van gelycke 6000 ponden / by vonnisse hadde verkreghen / ende dat door segghen van den Edelen man / ende machtighen Heere / Janne van Loon / Heer van Agemont ende Walhaim / ende Wouteren soone / Meester Heere Jans van Wyneghem / Ridders / in wie sy des verbleven waren / volghens de Scabinale acte gepasseert voor Reynier Eglop / Ridder / ende Arnout Serrarens / Schepenen tot Brussel / in date 1350. neghen daghen in de maendt van de Hoymaendt. Ende soo gaf oock / anno 1353. den 21 Wey (by confirmatie van Hertoch Jan) in Leen / de Heerlyckheyt van Hoogerheyden / met ses hoeven heyden / aen Heer Godefrop vander Dilft / Ridder / Marckgraef ende Schoutet tot Antwerpen / soon van Pieter vander Dilft / ende van d'oudste dochter van Godefrop de Bastart van Bergen / Seneschal van Breda / soon van Heer Gerrit van Wesemale / eerste Heer van Bergen; welcken Heer Godefrop vander Dilft / voerde *d'argent, à trois fautoirs alizees de gueules*, ende was getrout met *Jenne Bastart de Brabant*, waer by hy ghewan dry soonen ende dry dochters / Godefrop / Peeter / Jan / Anna / Beatrix / ende Catharina. Godefrop vander Dilft / troude Margarita Soetaerts / waer by hy ghewan Godefrop / Heer van Borchvliet / ende Geertrupt / beyde sonder oir. Peeter troude Catharina van Liedekercken / ghesept van den Broecke / ende ghewan Walraven van der Dilft / die de Heerlyckheyt van Hoogerheyden / anno 1419. ontfingh by koop / ende ghewan Godevaert vander Dilft / naer wie anno 1455. Meester Jan Pot / by koop ontfingh de Heerlyckheyt van Hoogherheyden; naer Meester Jan / 1468. Jacob Pot syn soon / Ridder ghestaghen van Hertoch Carel van Bourgoigne / anno 1465. den 15 Julij / in den stryd te Montlehery in Vranckryck / die troude dry vrouwen. d'Eerste was Geertrupt van Riemmerswale. 2. Maria van Nispen / Adriaens dochter Drost van Breda / waer hy by ghewan dry soonen / ende dry dochters. Adolf die troude Cornelia de Bruyeles / ende verhief 't Leen van Hoogerheyden / naer

a *In Archivis Berg.* en by den Autheur.

ſyn vader Jacob Pot / anno 1492. naer Adolf Pot / Meeſter Anthonis Tſeraerts / gheſeyt Hakenſchoit / van weghen ſyn wyf Margarita Pot / Adolfs ſuſter; ende naer hem anno 1555. Jor. Pieter Tſeraerts; naer Pieter Tſeraerts / 1573. Thomas Betten / by koop; ende naer hem Pieter Hac / nomine matris. Alle 'twelck wy alleen verhalen / om te toonen hoe die Heerlyckheyt is ghegaen uyt deſen huyſe van Berghen. ende hadde deſen Heer Henrick van Bouterſem / by Vrouwe Maria van Merxrem / Vrouwe van Berghen ſyn wyf / twee ſoonen ende twee dochters / Henrick / Gerrit / Margarita / ende Maria.

1. Henrick wierde Heer van Berghen.

2. Gerrit van Berghen / Heer van Merxrem ende Schoten / troude Elizabeth van Lannais / Vrouwe van Kunmen / die voerde *d'argent & de ſable de dix pieces endentees l'un en l'autre*, ende ghewan twee ſoonen / ende twee dochters; namentlyck / Gerrit van Berghen / gheſtrout met Vrouwe Jacomine van Waldegem / ende anno 1420. weder verhief het Leen van Merxrem / ghelyck ſyn vader te houden plach van Vrouwe Johanna van Bouterſem / ende Jan van Glymes haren wettighen man (ſoo luydt 'tboeck) als Heer ende Vrouwe van Berghen. Henrick van Berghen / Digna van Bergen / Vrouwe van Weſtwele / alle ſonder oir / ende Cornelia van Berghen / die troude Jor. Jan van Grimberghen / Heer van Aſſche / die voerde *d'or, à la faſce d'azur, au ſautoir de gueules, brochant ſur le tout*; ende anno 1451. derſde ſynen tocht / die hy hebben mochte aen de ſelve Heerlyckheyt van Merxrem; als mede dede ſyne dry dochteren / Cornelia / Digna / ende Johanna van Aſſche / haer recht / ende wierde daer toe ghedaen Gillis Putoir / Amman van Antwerpen / die de ſelve Heerlyckheyt daer naer weder verkocht aen den Heere Marquys van Berghen / ende daer naer weder by den Heer Marquys verkocht ende verheven / anno 1563. by Heer Anthonis van Stralen / Ridder. Item / anno 1581. by Heer Jan van Stralen / Amman van Antwerpen / Heer Anthonis broeder.

3. Jonckvrouwe Margarita van Bergen / Heer Henrick dochter / troude Heer Aert van Gaveren / Heer van Liedekercken ende Raſſenghem / ende ghewan onder andere twee dochters / Margarita ende Geertrupt. Margarita van Gaveren / Vrouwe van Liedekercken ende Raſſengem / troude Heer Jan van Gent / gheſeyt Villain / Vryheer van St. Jansteen / die voerde *de ſable, au chef d'argent, au lambeau de cincq pendants*, ende ghewan onder andere kinderen een ſoon / Adriaen van Gent / die troude Jonckvrouwe Joſine van Praet / geſeyt van Moerkercken / Vrouwe van Meckem / welck huys voert *d'or, au ſautoir de gueules, chargé de cincq coquilles d'or*, ende ghewan twee ſoonen / Martin en Colard / ende twee dochters. Jor. Martin van Gent / troude Anthonette de Malmines / Vrouwe van Calckene / den ſchildt van welck huys is *d'azur, au Lion d'or, briſé d'une fleur de lys de gueules, ſur la poictrine*, als komende van een jonghen ſoon van Raſſegem / die voeren *d'azur, au Lion d'or*, ende gewan een ſoon / Adriaen van Gent / geſeyt Villain / Baron van Raſſeghem / die troude Maria de Cunigem / Heer Jan van Coxtryck dochter / die voerde *d'argent, quatre cheverons de gueules*, weduwe van Meſſire Daniel de Herſelle / ſoon van Meſſire Jean de Herſelle / Heer van Campinghem / etc. ende van Vrouwe Jenne van Pamele / oft Joigny / die voerde vierdeelich 1. ende 4. *de gueules, à l'aigle d'argent*, 2. en 3. *faſcé d'or & de gueules, de ſix pieces*, ende ghewan een ſoon Adriaen. Jor. Adriaen van Gent / Adriaens ſoon / Baron van Raſſenghem / Heer van Calckene / die troude Margarita de Stavele / Vrouwe van Aſeghem / welcke familie voert

d'Her-

Digitized by Google

d'Hermines, a la bande de gueules; ende gewan een ſoon Maximiliaen van Gent/ d'eerſte Grave van Iſegem / Baron van Raſſenghem/ Heer van Calckene/ S^t. Jans ſteen/ etc. die troude Philippote de Jauce / gheſept/ de Maſtaing/ dat voert de *gueules, a la faſce d'or, au chef vivre de meſme*, ende gewan ſes ſoonen/ ende vijf dochters / meeſt alle gheeſtelijck / uptghenomen Heer Gijſelbert/ Heer van Hem/ Ridder van S^t. Jacob/ die troude Francoiſe van Wiſſorq/ waer bp hp gewan Jacob Maximiliaen / Canoninck tot Doznick; Gijſlebert/ Ridder van Calatrava; Adziaen Francois; ende dzp dochters/ Anna van Gent / die troude Heer Adziaen de Nopelles/ Heer van Croix/ welck hups voert *de gueules, a trois jumelles d'argent*, waer bp ſp ghewan Heer Jacob de Nopelles/ d'eerſte Grave van Croix/ Baron van Waldegem / ende Jacobus Philippus van Gent/ gheſept Villain/ Grave van Iſegem/ Baron van Raſſeghem/ die troude vooz ſpn eerſte hupſvzouwe/ Odilia van Claerhoudt (een familie gheſpzoten upt 'tſelve hups van Gent/ als komende van Egidius van Gent/ jonghſte ſoon van Sigerus/ Caſtelepn van Gent/ ende van Petronella d'Engien / en Coucy / 1098. die verlatende den naem van Gent/ aennam die van Claerhoudt/ om alſoo te weſen den oozſpzonck van een nieuwe familie / ende voerde *de ſable, au chef d'argent, chargeé de deux molettes de gueules, pour briſure*.) Heer Jacob van Claerhouts dochter/ Baron van Waldegem/ ende van Anna van Merode/ dochter van Heer Richard van Merode/ Baron van Frentz/ ende van Francoiſe van Bochout/ dat voert *d'argent, un croix de gueules*, dochter van Daniel de Bochout / ende van Maria de Luxembourch / ſoon van Heer Jan / Heer van Bochout/ Baron de Boulers / ende Vzouwe Maria van Vianen / dochter van Gilbzecht/ Heer van Beverweerde/ die voerde *eſcartelé*, 1. & 4. *d'argent*, *trois doubles roes de ſables*, 2. & 3. *faſcé de vair & de gueules*, ende van Clemence de Pouckes/ dochter van Weſſire Elart de Pouckes / ende Vzouwe Catharina van Bozſelen/ dochter van Wolfaert van Bozſelen / Ridder/ Heer van Cozgene/ die voerde Bozſelen/ te weten/ *de ſable, a la faſce d'argent*, ende tot bzeucke *trois eſtoilles de meſme en chef*, (den ſchildt naermaels van die plaets) teghens ſpn bzoeder Nicolaes/ Ridder/ Heer van Sandenberch/ Vzigdamme / etc. die een *fleur de lys* voerde tot bzeucke teghens ſpn bzoeder Wolfaert van Bozſelen/ Heer vander Vere/ Noozdt-polder/ Walchere/ Noozdt-Bevelandt/ etc. die inſgelijx een ſterre voerde tot bzeucke/ boven inden rechten hoeck/ alle ſoonen van Wolfaert / jongher bzoeder van Franck van Bozſelen / ſoon van Wolfaert/ Heer van Bozſelen/ S^te. Mertens-dijck/ etc. die met groote reputatie leefde ontrent den tijde van Diderick de ſevende / ende Willem ſpnen bzoeder/ Graven van Hollandt; ende ſterf anno 1222. wiens wijf/ als mede de voozgaende/ niet bekent zijn/ midts de ſchzifften zijn verdonckert ende verloozen. Welcken Jacobus Philippus van Gent / ghewan bp die Odilia van Claerhoudt ſpn wijf/ dzp ſoonen/ Philips Lamozael van Gent/ Grave van Iſenghem; Francois/ Baron van Raſſengem/ Pzoft van Berghen ende van Ryſſel/ Canoninck tot Lupck/ ende Adziaen Lamozael/ Canoninck ende Cancellier tot Doznick; midtſgaders/ twee dochters/ Maria die troude Heer Philips/ Heer ende eerſte Grave van Gomicourt/ Waziers/ Lagnicourt; ende Anna / religieuſe te Nabuſe / Philips Lamozael van Gent/ gheſept Villain/ Grave van Iſengem/ troude Iſabella Margarita van Merode/ dochter ende erfghename pzincipale van Heer Philips van Merode/ Grave van Middelburch/ ende van Vzouwe Joanna van Montmozency/ daer bp ſp heeft veel ſoonen ende dochteren; ende vooz ſpn tweede hupſvzouwe troude Heer Jacob Philips van Gent/ gheſept Villain/ Grave

van

van Ilenghem/ Elizabeth van Bergen/ Ferrici doehter/ Baron van Grimbergen/ ende ſuſter van Heer Jacob van Bergen/ d'eerſte Grave van Grimberghen / waer bp hp ghewan Willem van Gent/ Baron van St. Jansteen/ Weldene / etc. die troude Lodovice van Merode / dochter van Heer Phlips/ Grave van Middelburch/ en ſuſter van de gemelde Iſabella Margarita van Merode. Jacob religieux / ende Albertine ghetrout met Heer Phlips de Mailly/ Heer van Queſnoy/ *Viconte d'Eppes*, die voerde *d'or, à trois maillets de ſinople*, 2. a 1. Jor. Colard van Gent / Heer van Liedekercken/ Burchgrave van Lombeke / Heer Adriaens ſoon / troude Margarita de Guiſtelles/ welck hups voert / *de gueules au cheveron d'hermines*; ende ghewan twee ſoonen/ Adriaen ende Martin. Adriaen van Gent / Heer van Liedekercken/ Hooch-Bailliu van Vlaenderen/ voerde ſpn wapen van Gent / *de ſable, au chef d'argent, eſcartelé* met Liedekercken/ te weten/ *de gueules à trois Lyons d'or, armé & lampaſſé de gueules*, ende troude Joſina van Repmerſwale/ Heer Claes dochter/ Heer van Lodyck/ daer bp hp ghewan een dochter Margarita van Gent/ Vrouwe van Liedekercken/ die troude Heer Jan Hannaert/ Burchgrave van Bruſſel/ die voerde *d'or, à l'aigle de ſable, au ſautoir de gueules brochant ſur le tout*, ende gewan een ſoon Carel Hannaert/ die troude Anna Scheif/ ende ghewan een dochter Maria Hannaert / Vrouwe van Liedekercken / die troude Heer Jacob de Hennin-Lietart/ Baron *d'Auſſy*, die voerde *de gueules à la bande d'or*; ende ghewan onder andere/ Maximiliaen de Hennin / Grave van Boſſu / Ridder van d'Order. Jor. Martin / Collards ſoon / troude Maria van Oſtende/ die voerde *d'Hermines, au chef de gueules*, dochter van Heer Willem/ Ridder / ende van Vrouwe Marie Pot/ ende ghewan een dochter Jacqueline van Gent/ die troude voor haer eerſte man / Heer Phlips Coutereau/ Ridder/ die voerde *d'azur, au cheveron d'or, accompaigné de trois cocquelets de meſme, ſans becq in jambes*, ſonder oir; ende voor haer tweede man/ Heer Phlips van Ropen / Heer van Ghyſeghem / die voerde *d'azur, a trois cheverons d'or*, ende ghewan onder andere / Maria van Ropen / die troude Heer Phlips Triſt/ Heer van Auweghem/ die voerde *de ſable, au levrier & deux trompes d'argent, liées & garnies d'or*, ende ghewan ſes ſoonen/ ende een dochter; Nicolaes Triſt/ d'eerſte Baron van Auweghem; Maximiliaen/ Heer van Guenin; Anthonis/ Biſchop van Gent; Phlips/ Ridder van d'Order van St. Jacob; ende Carel/ Raedtſheer in den Raedt van Vlaenderen; Jan Baptiſta/ Capuchin. Jouffrouwe Geertrupt van Gaveren/ troude Jr. Nicolaes van Repmerſwale/ Heer van Lodyck/ die voerde *de gueules, a deux eſpées en ſautoir d'argent*, ſoon van Heer Boudewyn van Repmerſwale/ Heer van Lodyck/ ende van Vrouwe Catarina van Wulpen/ die voerde *d'argent un croix de ſable, chargé de cincq cocquilles d'or*, ſoon van Nicolaes Kervinck / ende ghewan vyf ſoonen ende twee dochters. 1. Jor. Adriaen van Repmerſwale/ die troude Jonckvrouwe Catarina van Herzele/ dochter van Meſſire Daniel de Herzele/ die voerde *de gueules, au cheveron d'or*, ende van Vrouwe Margarita de Poucques/ Vrouwe van Lomme/ die voerde *d'or, au Lion Leopardé de ſable, lampaſſé de gueules*, haer eerſte man/ dochter van Meſſire Elart/ Heer van Poucques/ ende Catarina van Borſelen/ voor verhaelt / ende ghewan Niclaes van Repmerſwale/ die troude Antonette van Sicrelen/ die voerde *de gueules, trois fancilles d'argent*, ende ghewan Jor. Adriaen van Repmerſwale/ Heer van Lodyck / die troude Jonckvrouwe Johanna van Grimbergen / dochter Heer Jacobs/ Heer van Grimberghen/ ende ghewan Jor. Claes van Repmerſwale/ die tronde Jonckvrouw Bartha van Nederven/ die voerde *d'or, à la faſce de gueules, à 13 billettes de ſable, 9 au chef, 4 en pointe*; ende ghewan

Jor.

Jor. Claes van Reymerswale / Heer van Lodijck / ghestorven sonder oir.
2. Jor. Philips van Reymerswale / voerde syns vaders wapen vierdeelich / ghestelt met syn moeders Gaveren / ende trouwde Maria van Ostende / die voerde *d'Hermines au chef de gueules*; Jan / Claes / ende Cornelis van Reymerswale onghehoudt; Geertrudt van Reymerswale trouwde Heer Philips van Waldegem / Heer van Woerstecke / die voerde *d'or, un croix & douze merlettes de gueules*, ende Margareta van Reymerswale / trouwde Heer Willem van Heenvliet / Heer van Stavenisse / die voerde *de gueules au Lion d'argent*, in plaets van *d'or* voor 't syns van Voorn / als komende van Heer Hugo / d'eerste Heer van Heenvliet / jongher broeder van Heer Henrick / Heer van Voorn / Burchgrave van Zeelandt.

4. Maria van Berghen / trouwde Heer Jan van Calsteren / Ridder / Heer van Linden / wedewenaer van Vrouwe Margarita Clutinck / die naer de doodt van syn schoonvader / grooten twist maeckte met Heer Henrick van Bouterslem / Heer van Berghen / synen swagher / nopende 't vouwelijck goedt van syn wijf. Anno 1396 Iohannes à Calstris (seydt de (a) Chartere) eques, ob dotem uxoris, quæ filia erat Henrici Bautersemii, Domini Bergarum, cum Henrico novo Bergarum Domino sororio suo, non parum dissidebat. Sy sterf anno 1407. sonder oir; haer Grafschrift luydt aldus: a *M.S. Halmale.*

Hier leydt begraven Vrouwe Maria van Bergen, wijf was
Heer Jan van Calsteren, sterft anno 1407.

Desen Heer Henrick teyckende mede het verbondt van Brabandt / ten tijde van Vrouwe Johanna / Hertoginne van Brabandt / in date 12 Januarij 1385. doch sonder prejuditie van recht / als Heer van Berghen / nopende het poinct / die recht gheweyghert werdt / hem te addresseeren aen de hooftstadt / daer hy onder gheleghen is / volghens d'acte (b) van *non prejuditie* van de selve Vrouwe Joanna / Hertoginne van Brabandt / hem verleent tot Brussel / in date 11 May / 1386. b *in Archivio Berg.*

Dit zijn die ghene, die t'verbondt bezeghelt hebben.

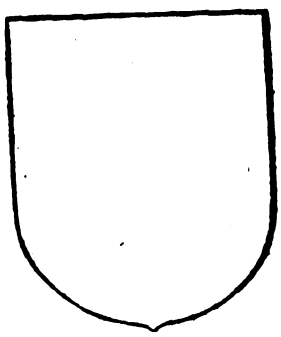
De Hertoginne van Brabandt.
De Heer van Gaesbeeck.
De Heer Imbrecht van Edingen.
De Heer van Wesemale.
De Heer van Leck.
De Heer van Diest.
De Heer van Bergen op Zoom.
De Heer van Duffele.
De Heer van Rotselaer.
De Heer van Bochout.
De Heer van Gruythuyse.
De Heer van Assche.
De Heer van Withaim.
De Heer van Boomgaert.
Heer Aert van Melijn.
Heer Carel Immerseel.
De Heer van Nederlintere.
De Heer van Riviere.
De Heer van Werve.
De Heer van Heverle.
Jan Bloent de Maerschalck.
De hooghe Rentmeester.
De Stadt van Loven.
De Stadt van Brussel.

Ten tijde van desen Heer Henrick / verleende Willem / Grave van Henegouwen / Hollandt / Zeelandt / etc. de Poorters van Berghen tot eeuwighen daghe / vrydom van de Tollen over Hollandt ende Zeelandt / by (c) handtvest van date des Sondaeghs voor St. Laureys / in 't jaer 1360. tot Kepnout ghegheven. c *In Archivio.*

Verleende insghelijcx mede selfs in 't selve jaer syne Stadt van Berghen / vrie-

bzieben van een groot Pzibilegie / beneffens alle andere Charteren in den grooten bzandt verongheluckt anno 1397. den 17 Mey / als wanneer de gantſche Stadt verbzande / uptghenomen twee hupſen / met name den Olyphant ende den Bzaecke / ons uptghedzuckt in de beſchzyvinghe van die elende / met deſe woozden:

In het ſoetſte van de Meye,
Was tot Berghen groot gheſchreye,
't Verbrande alle ſtocken, ſtaecken;
Behalvens Olipbant, en Draecke.

VI.

Heer Henrick den tweeden van Bouterſem / Heer van Berghen / troude Jonckvzou Beatrix van Polanen / dochter van Heer Jan van Polanen / Heer vander Leck ende Bzeda / wiens wapenſchildt was *d'argent à trois croiſſants de ſable*; verweckt by Vzouwe Oda van Hoozne / die voerde *d'or à trois Huchets de gueules, virollées d'argent*; ende ghewan een ſoon Henrick / ende twee dochters / Johanna ende Oda.

1. Jor. Henrick wierde Heer van Berghen.

2. Jonckvzouwe Johanna troude Jan / Heer van Olmen. Anno 1412 (ſepdt de (a) Chartere) Obiit Henr. à Bouterſem, Dominus Bergarum, relictis Ioanna, & Oda filiabus, quarum illa Ioanni Domino Olmarum, Oda vero Florentio à Borſel nupſérunt, ſonder voozder. Andere / dat ſy troude Jan / Heer van Peterſem / Oirſchot / etc.

a *M.S. Halmale.*

3. Jonckvzouwe Oda van Berghen / troude Jor. Flozis van Bozſelen / Heer van Ste. Martens dyck / ende Zuplen / die voerde *de ſable à la faſce d'argent, eſcartelé de gueules trois Zules ou doubles rocqs d'argent*; ende ghewan een ſoon Franc / ende een dochter Eleonoza; Heer Franc van Bozſelen / Heer van Ste. Martens dyck / Zuplen / ende Hoochſtraten / troude Vzouw Jacoba van Beperen / Gravinne van Hollandt / Zeelandt / Weſt-Vzieſlandt / ende Henegouwen / ſonder oir; maer by hyn Concubine een ſoon / Flozis van Bozſelen / Heer van Cozkene / ende Emeliſſe in Noozdt-Bevelandt / ende van Pamele in Vlaenderen / die troude Jonckvzouwe Barbara van Walſenaer / die voerde *d'azur à la faſce d'or, eſcartelé de gueules à trois croiſſants d'argent*; ende ghewan een ſoon / Franck van Bozſelen / Heer van Cozkene / Emeliſſe / Pamele / etc. die Bozſelen voerde *triangle d'argent en pointe*; ende troude Jonckvzouw Catarina van Egmont / dochter van Jan / eerſte Grave van Egmont / ſonder oir; die alle deſe goederen erfde / uptghenomen Pamele / dat hy verkocht hadde aen den Heere van Grimberghen; Jonckvzouwe Eleonoza van Bozſelen / erfghenaem van Heer Francq / troude Jor. Jan van Bueren / Heer van Bodendael / ſoon van Heer Gerrit / die voerde *de gueules à la faſce breteſſé & contrebreteſſé d'argent*; ende ghewan een dochter Elizabeth /

Digitized by Google

zabeth / Vrouwe van Sr. Mertenſdijck/ etc. die troude Jor. Gerrit van Culenburch/ tweede ſoon van Heer Jan van Culenburch / die voerde *d'or à trois Zuples ou doubles rocqs de gueules eſcartelé d'argent au Lion de ſable*: ende ghewan een ſoon Jaſper/ende een dochter Aliſſe. Jor. Jaſper van Culenborch/ Heer van Culenborch ende Hoochſtraten/troude Jonckvrou Johanna van Bourgondien/dochter van Heer Anthonis den grooten Baſtaert/ende van Jonckvrouwe Marie van Vicville / die van weghen haer huys Vieville voerde *faſce d'or & d'azur de huict pieces à trois annelets de gueules, brochant ſur la premier & ſeconde faſce*; ende gewan Elizabeth/ Cornelia/ Anne/ Alix/ ende Magdalena. Vrouwe Elizabeth van Culenborch / Vrouwe van Hoochſtraten / troude voor haer eerſten man Heer Jan van Luxemburch/ Heer van Ville/ Ridder van d'Order/ die voerde *d'argent au Lion de gueules, couronné armé & lampaſſé d'or, la queue novée & paſſée en ſautoir, eſcartelé de gueules un eſtoille a ſeize rais d'argent*, van weghen 'thuys *des Baux en Provence*; ter ghedachteniſſe van de (a) Starre in't Oosten/ die de dry Koningen oft Wijſen leyde/ komende uyt Oosten om onſen Zalichmaecker te aenbidden ; de reden ſiet by (b) Joſeph de la Piſe. Ende voor haer tweede man troude Vrouwe Elizabeth / Heer Anthonis van Lalaing/ d'eerſte Grave van Hoochſtraten / Ridder van d'Order/ die voerde *de gueules a dix lozanges continuées d'argent, trois de faſce, & un en pointe*; ſonder oir. Anne van Culenburch/ Vrouwe van Culenburch/ troude Heer Jan/ Heer van Pallant/ Wittem/ etc. die voerde *faſce d'or & de ſable de ſix pieces*; ende ghewan Elart de Pallant/ Heer van Pallant/ Wittem/ ende Culenburch/ die voerde Pallant *eſcartelé d'or a trois doubles rocqs de gueules ſur le tout d'argent au Lion de ſable*; ende troude Anne de Lalaing/ waer by hy ghewan een ſoon Flozis/ d'eerſte Grave van Culenborch; die troude Elizabeth / Gravinne van Manderſchept/ende daer na Philippote Sidoze/ Gravinne van Manderſchept; ende ghewan by d'eerſte / Elizabeth van Pallant ende Culenborch/ die eerſt ghetrout hadde Jacob / Marquijs van Baden ; ende daer naer Carel / den Grave van Hoogheſolrn; ende ten derden / Jacob/ Heer van Hohenſaren : ende by de tweede vrouw wan hy een ſoon Flozis/ Grave van Culenborch/ die troude Catharine van den Berghe/ dochter Willems/ Grave van s'Heerenberghe/ ende van Vrouwe Maria van Naſſau / ſuſter van Heer Willem/ Prince van Oyangien/ ſonder oir. Anne van Pallant/ Flozis d'eerſte Grave ſuſter/ troude Meſſire Phlips van Stavele / Baron van Caumont/ Heer van Glaion/ Ridder van d'Order/ die voerde *d'Hermines à la bande de gueules*, ende ghewan kinderen. Margarita de Pallant/ troude Jan/ Baron van Merode/ weduwenaer van Maucie van Berghen/ Heer Anthonis dochter/ d'eerſte Marquijs / ende ghewan kinderen. Iſabeau de Pallant/ troude Meſſire Joſſe/ Grave van Scomburch. Cornelia van Culenborch/ troude Heer Willem/ Grave van Rennenburch/ die voerde *d'argent deux cheverons d'azur* ; ende ghewan onder andere/ Harman/ Grave van Rennenburch/ende Anne van Rennenburch/die troude Heer Phlips de Lalaing/ Grave van Hoochſtraten / Ridder van d'Order / ende ghewan Anthonis/ hier nae te verhalen. Geozgius / Gouverneur van Vriellandt/ die voerde Lalaing ende Rennenberch vierdeelich/ ghelozven ſonder oir. Margarita de Lalaing/ troude Heer Phlips/ Grave van Ligne / Baron van Walleneer/ Burch-Grave van Leyden/ Ridder van d'Order / die voerde *d'or à la bande de gueules*, ende ghewan Lamoral. Barbara de Lalaing/ troude Heer Maximiliaen/ Grave van Emde/ hier naer te verhalen. Alice van Culenburch / troude Heer Franchois / Heer van Baillieu in Arthois/ die voerde *d'argent à la bande de gueules*, ende ghewan Anthoni / Heer van Baillieu / die

a Favin en ſon Theatre d'honneur, pag. 1516.

b En ſon Tableau del l'Hiſtoire des Princes, & Principauté d'Orange, pag. 66.

Digitized by Google

troude Margarite van Merode/ende gewan kinderen. Adriaen de Baillieu troude Joſijne de Lannoy/ Vrouwe van Baillieul/ende ghewan kinderen. Anne de Baillieul/ troude Heer Pieter van St. Omar/ ende Moerbecque; die voerde 1. en 4. *d'azur a la faſce d'or*, 2. en 3. *d'or au ſautoir de gueules chargé de cinq coquilles d'argent*. Jacqueline de Baillieul/ Vrouwe van Plantain/ troude Heer Pieter van den Berghe/ Heer van Dolheim; die voerde *d'or au Lion de gueules*, ende ghewan kinderen. Margarita de Baillieul/ troude den Heere van Houtain. Magdalena van Culenburch/ troude Guilliam de Nopelles in Arthois/ die voerde *eſcartelé d'or & de gueules*; ende ghewan een ſoon Franchois/ Heer van Nopelles/ hier naer te verhalen: ende Iſabeau de Nopelles/ die troude N. de Batenburch/ Heer van Anholt/ ende ghewan kinderen. Jonckvrouwe Alice van Culenborch/ Heer Gerrits dochter/ Vrouwe van St. Mertensdijck/ troude Heer Frederick van Egmont/ Heer van Iſelſtein/ d'eerſte Grave van Bueren (dat hem ghegheven wierde by Hertoch Arnout van Gelder ſyn Oom/ die het hadde jure confiſcationis) ende voerde *cheveronné d'or & de gueules de douze pieces eſcartelé*, met Bueren; ſoon van Heer Willem van Egmont/ Heer van Iſelſtein/ Ridder van d'Order/ die voerde Egmont vierdeelich met Bueren/ *ſur le tout de Gueldres party de Iuliers*; ende Jonckvrouw Walburch van Meurs/ die voerde *d'or a la faſce de ſable, eſcartelé de ſable a l'aigle, d'argent membre & becque d'or*; ende ghewan een ſoon Floris/ Grave van Bueren/ Ridder van d'Order/ die troude Jonckvrouwe Margarita van Berghen/ ende ghewan Maximiliaen/ Anna/ ende Walburch. Maximiliaen/ Grave van Bueren/ die troude Franchoiſe van Lannoy/ dochter ende erfgenaem van Meſſire Hugo/ Heer van Lannoy/ Rolencourt/ Seantes/ etc. die voerde *d'argent, a trois Lions de ſinople, armes & couronnés d'or, lampaſsées de gueules, briſé d'une bordure engreſlée de meſme*; ende van Vrouwe Maria/ Vrouwe van Bouchoudt/ Boulers/ dochter van den gemelden Meſſire Daniel de Bouchoudt/ Heer van Bouchoudt/ Baron van Boulers/ ende Marie van Luxemburch/ hier voozen vermeldt; ende ghewan deſen Heer Maximiliaen een dochter/ Anna van Egmont/ Gravinne van Bueren/ die troude Heer Willem/ Grave van Naſſauwen/ Prince van Orangien/ den Bataviſchen Romulus/ die daer by ghewan een ſoon Phlips Willem/ Prince van Orangien/ die troude Leonore de Bourbon/ die Vranckrijck voerde/ *baſton alizé de gueules*; ende een dochter/ Maria van Naſſauwen/ ghetrout met Heer Phlips/ Grave van Hohenlo/ die voerde *d'argent a deux Lions Leopardes de ſable, eſcartelé lozange d'argent & de ſable, au chef de ſable, chargé d'un Lion Leopardé d'argent*, beyde ſonder oir. Anna van Egmont/ Heer Floris ende Margarita van Bergen dochter/ troude Heer Jan van Hoorn/ Grave van Hoorn/ Ridder van d'Order/ die voerde *d'or a trois trompes de gueules*, ſonder oir; van ghelycken Heer Joſeph van Montmorency/ die voerde *d'or, à la croix de gueules, cantonnée de ſeize alerions d'azur*; daer by hy ghewan drie ſoonen ende twee dochters; Phlips van Montmorency/ Grave van Hoorn/ (naer de doodt van Heer Jan) Ridder van d'Order/ die troude Walburch van Nyenaer/ Gravinne van Meurs/ die voerde *d'or, a la faſce de ſable, eſcartelé d'or, a l'aigle de ſable, membre & becque de gueules*, ſonder oir. Floris van Montmorency/ Heer van Montigny/ die voerde ſyns vaders wapen vierdeelich met Egmont/ ende troude Vrouw Helene de Melun/ die voerde *d'azur, a ſept beſans d'or, au chef d'or*, ſonder oir. Rogier van Montmorency was Abt van St. Vaſt. Maria van Montmorency/ troude voor haer eerſte man/ Grave Carel van Lalaing/ Ridder van d'Order/ ende ghewan twee ſoonen ende een dochter; ende voor haer tweede man/ troude Heer Pieter/

Grave

Grave van Manſvelt / Ridder van d'Orden / die voerde vierdeelich 1. en 4. *contreſcartelé de Quernfort*, dat is/ *de gueules, a trois faſces d'argent*, ende Manſvelt/ dat is/ *d'argent, a ſix lozanges de gueules miſe en faſce.* 2. *de ſable a l'aigle d'argent, couronnée, becquée & membre d'or.* 3. *d'azur, au Lion d'or, langue de gueules, a la bande en diviſe enciquetée d'argent & de gueules de deux traicts brochant ſur le tout.* Leonora van Mantnozency/ troude Pontus de Talain/ Ridder van d'Orden/ende gewan een dochter; en daer naer/ troude Heer Anthonis de Lalain/ derde Grave van Hoochſtraten/ Ridder van d'Orden; die voerde *de gueules, dix lozanges continuées d'argent, trois de faſce, un en pointe, le primiere briſée d'un Lyonceau de gueules*; als koonende van Pylips/ jonger broeder van Carel/ de tweede Grave van Lalain/ ſoon van Carel/ d'eerſte Grave van Lalain/ jongher broeder van Anthonis / d'eerſte Grave van Hoochſtraten; ende ghewan Willem / Grave van Hoochſtraten/ die troude Maria Chriſtina van Egmont / Grave Lamoraels dochter/ ende ghewan Carel de Lalain/ Grave van Hoochſtraten. Vrouwe Walburch van Egmont/ Heer Floris ende Margarita van Berghen dochter/ troude Heer Robert vander Marck/ Heer van Arenberghe/ die voerde *d'or, a la faſce eſchequetez d'argent & de gueules a trois traicts*; ſoon van Robert vander Marck/ Heer van Arenberghe/ ende Machtelt van Montfoort/ die voerde *d'argent, a trois fer de molin de gueules*, Vrouwe van Naeldwijck/ ſoon van Everaert vander Marck / ende Margarita van Bouchoudt / dochter van Daniel de Bouchoudt / ende Margarita de Pouckes/ hier voozen vermeldt; ende ghewan een ſoon Robert/ ende twee dochters; Robert vander Marck / d'eerſte Grave van Arenberghe / troude Vrouw Anna van Bergen/ Heer Anthonis dochter/ d'eerſte Marquijs/ ſonder oir. Vrouw Margarite vander Marck / erf-dochter van Heer Robert/ troude Heer Jan van Ligne / Ridder van d'Orden / daer moeder af was Maria van Berghen/ erf-dochter van Heer Cornelis van Berghen/ Heer van Sevenberghen / hier nae te verhalen. Vrouwe Machtelt vander Marck/ oft d'Arenberghe/ troude Meſſire Louijs Henrick/ Landt-Grave van Littemberghe/ die voerde *d'argent, a la faſce d'azur*, ende ghewan dzy ſoonen t'eender dzacht ghevoozen / jouck ghelozven/ ende noch een ſoon George Louijs / anno 1563.

Deſen Heer Henrick van Bouterſem/ beneffens ſyn ſoon Heer Henrick/ Heer van Grimberghen/ ende ten overſtaen van Heer Gerrit van Bergen/ Heer van Mercrem ende Schoten/ ſynen broeder / middelgaders/ Heer Aert van Gaveren / ſynen ſwagher / ende Heer Hugo van Strpen / Heer van Sevenberghen/ ſynen neve/ als ſy haer ſelfs by haer ſignature intituleeren/ verleende weder ſyne Stadt van Berghen / nieuwe brieven van het groot ghemelde verongheluckte Privilegie/ in date 1398. waer van den inhoudt (al hoewel by wapenen niet hoozen) in't kozte is deſen.

Privilegie de anno 1398.

Extract.

EErſtelijck, overmidts de Privilegie-brieven van den jare 1361, in den onghevalle van den brandt 1397, zijn vergaen, ende wy ghehouden in ſulcken cas, nieuwe te verleenen, &c.

Men ſal een yegelijck recht doen, naer onſer Poort-recht, ende deſer Privilegien.

Onſen Officier een Poorter vangende, oft aenſeyt van breucke, ſalmen recht doen binnen dry weecken, oft anders, ſal vry ontſlaghen werden, ende onſen Officier

Digitized by Google

dien Poorter oft ſijne borghe niet delivrerende, ſal onſen Rechter niet manen, noch Schepenen niet wijſen.

Een Poorter borghe ſettende, ſalmen niet vanghen, ten ware Schepenen op haren eedt anders verſtonden, want den lijve aengaende, ende verborght zijnde, ſalmen niemandt in ſijn goedt ſetten.

Poorters in de Vryheydt miſdaen hebbende ghevanghen, ſalmen binnen dry daghen ongheſchaedt ende ongheſchandt leveren den Droſt oft Schout van Berghen; ende in den lande van Berghen miſdaen hebbende ghevanghen zijnde, ſalmen binnen acht daghen ſonder ſchade als vooren, binnen Bergen brenghen, uytghenomen van doodtſlaghe, vredebracke, kracht aen vrouwen, ende kinderen.

Een Poorter buyten de vryheydt ende landt van Berghen delinquerende, zijnde binnen Berghen ghevanghen, ſalmen daer recht doen, naer ons Poort-recht.

Men ſal gheen ſtille waerheyt oft heymelijcke Inquiſitie doen, over een Poorter oft Poortereſſe.

Een Poorter ſalmen pijnen, noch perſſen, noch vervoeren, maer hier recht doen; ende den Officier contrarie doende, vervalt van ſijnen dienſte, ende die ſulcx gheaſſiſteert hebben, moghen binnen Berghen niet komen; ende in ſulcken ghevalle, ſullen de Burghermeeſters van de Stadt, alle die breucken ons aenkomende, ontfanghen, ter tijdt toe den Poorter weder ghelevert is ongheſchaedt ende ongheſchandt, ten ware hy verwijſt ware gheweeſt.

Schepenen, Burgermeeſters, by rade der goede luyden, ſullen moghen accijnſen verpachten, hoogen, laghen, lijf ende erf-renten koopen ende verkoopen, ſonder aenſien van ons ten eeuwighen daghe.

Een yegelijck van waer hy zy, die Poorters worden willen, ſullen wy tot Poorters ontfanghen, ende een Poorter ſal moeten binnen de vryheydt buyckvaſt zijn.

Onſe Poorters ſullen hebben twee vrye Jaermarcten, elck veerthien daghen voor ende naer in ende uytgaende, vryelijck te komen ende te keeren, behoudens van doodtſlach, ſchuldt voor Schepenen, ende op eenen weeckmarct op eenen Donderdach.

Wy ſullen alle jaer onſe Schepenen afdoen, ende andere ſetten, in de weecke naer verlooren Maendach: Schepenen ſullen twee Burgermeeſters kieſen, d'een Schepen ende d'ander een Poorter ende Guldeken weſen ſal; ende Schepenen blijven 't jaer, ten zy by verbeuren met hande oft monde.

Wat Schepenen wijſen, ſullen wy houden voor recht, ſonder calengieren, uytgheſcheyden die ſy aen haer hoodt halen ende nemen.

Yemandt onſe Officiers oft knapen miſdoende om rechts wille, houden aen onſe Heerlijckheyt.

Die ledichganck maecken, ten zy by manen van Deeckens ende geſwoorens, houden mede aen onſe Heerlijckheyt.

Alle Keuren, by rade van Droſt, Schout, Burghermeeſters, ende Schepenen ghemaeckt, ende noch te maecken, ſullen onſe Poorters onderhouden, twee deelen der breucken t'onſen, ende het derde tot Schepenen profijte.

Alle Droſt, Officieren, ende Rechters, voor't aenvangen hunder dienſt, ſullen ſweeren alle Privilegien ende Keuren te onderhouden.

In cas van Infractie, noch manen, noch wijſen, &c.

Privi-

Digitized by Google

Privilegie de anno 1397. den 4. Maert.

Extract.

YEmandt binnen onſen lande van Berghen gheloften doende voor Schepenen van Berghen, ſal men met Schepenen brieven moghen inhalen, ofte hare goederen ende nakomelinghen, tot voldoeninghe der ſelve.

Item, een menſch den anderen vindende in noode van water, vyer, oft anders, 'tzy levendich oft doodt, mach den ſelven helpen ende oorbaer doen, behalvens op den kerckhove oft ander vryheden te helpen, ſonder ons conſent, ofte verbeuren, uytghenomen van ghevecht oft twijffelijcke ſaecken.

Die yemandt ſtake met knijve, oft meſſe, oft ander wapen, ſal niet meer verbeuren als 60 ℔. ſwarte Tournoyſe, oft de waerde, ende niet konnende betalen, verbeurt de rechte of ſlincke handt, &c.

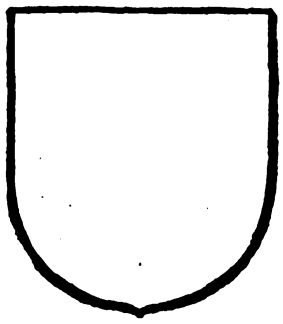
Privilegie de anno 1399. den 24 Iunij.

Extract.

GUnnen onſe Stadt van Berghen in gherechten eygendom, de Wiſſel van onſe Stadt Berghen, te ſetten ende te ordonneren, naer hun eyghen wille, ſonder verſoeck van oudts, midts daer voor betalende jaerlijcx, vier pondt ouden grooten. Op Ste. Geertruydsen dach.

Verkreech mede deſen Heer Henrick / anno 1395. voor ſyne Stadt van Berghen / vypdom van de Thollen over Hollandt ende Zeelandt / om meenighen trouwen dienſt: ock mede / dat de Stadt van Berghen op den Zoom (ſoo luyden de woorden van 't Handtveſt) ons / (te weten / den Grave van Hollandt / Albert) aen ons ſelfs handt / alſoo vele daer voor ghegheven heeft / dat ons wel ghenoegh) van den voornoemden Albert / Hertoch van Beyeren / Grave van Hollandt / etc. volgens 't vidimus, verleent by Willem van de Donÿs / by der gratien Godts / (ſoo luydt de (a) Charteré) Abt van onſer Vrouwen Clooſter van Middelborch / onder 't Bisdom van Vtrecht / in date 1395. als vooren / acht daghen in de maendt Julÿ.

a *In Archivio Berg.*

VII.

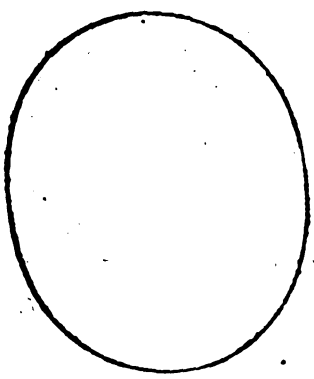
Heer Henrick den derden van Bouterſem / Heer van Berghen / troude Vrouwe Johanna van Gruythuyſen / dochter van Heer Jan van Aa / Heer van Grimberghen / ende van Iſabella van Loon / dochter van Heer Jan Loon / Heer van Aigemont ende Walhaim; wiens blaſon (b) binde / *d'or, au croix de ſable, eſcartelé de gueules au ſautoir d'argent*; ghemeenlijck ghevoert van

b *M. S.*

'smoe-

'smoeders wegen/ weſende 't wapen van Aa; ende gewan een ſoon Henrick/ gheſtorven ſonder oir/ ende een dochter Johanna.

Deſen Heer Henrick/ teeckende mede het ghemelde groote Privilegie/ beneffens ſyn Heer vader/ als wy gheſept hebben.

VIII.

Vrouwe Johanna van Boûterſem/ Vrouwe van Bergen/ Grimbergen/ ende Walhaim/ troude anno 1418 Heer Jan van Brabandt/ alias, van Glymes/ die voerde *de ſable, au Lyon d'or, ſupportant un eſcuſſon d'azur, a la bande d'argent, & dix billettes d'or*; Cimier/ *deux jambes d'hommes armées, cuiſſe en haut*; op den helm een croon: ende ghewan dry ſoonen/ ende dry dochters.

1. Jor. Jan van Glymes/ alias, met de Lippen/ die voerde Brabandt *au canton d'honneur*, ſyns moeders wapen/ ende voor Cimier eens muylskop tuſſchen beyde die ghewapende mans dyen; wierde Heer van Bergen.

2. Jor. Anthonis van Glymes/ Heer van Walhaim/ die voerde 't ſelve wapen met een *lambeau a trois pendants d'azur*; troude Elizabeth van Sevenberghen/ ſonder oir/ maer by ſyn Concubine een ſoon Jan van Berghen/ religieur.

3. Jor. Phlips van Glymes/ Heer van Grimbergen/ voerde 't ſelve wapen/ met een *bordure d'argent*, dat ſoo mede ghevoert hebben ſyne deſcendenten; troude Jonckvrouwe Anna van Hamale/ die voerde *de gueules, à cinq fuſées d'argent, miſes en pal*: daer moeder af was/ Anne/ Vrouw van Traſignis/ die voerde *bande d'or & d'azur de ſix pieces, à l'ombre d'un Lion brochant ſur le tout*; ende ghewan twee ſoonen/ ende twee dochters/ Phlips/ Joſina/ Jacob/ ende Anne. Jor. Phlips van Grimberghen/ ofte Glymes/ wierde anno 1474 op Jan Baptiſt dach/ in den ſtrydt teghens die Switſers voor Nancy verſlaghen. Joſina van Grimberghen/ ofte Glymes/ troude Heer Pieter van Lannoy/ Heer van Freſnoy/ Ridder van d'Gulden Vlies/ die voerde *d'argent, trois Lions de ſinople, couronnez & armez d'or, lampaſſez de gueules, à la bande engreſlée de meſme*, ſoon van Heer Giſelbert de Lannoy/ Heer van Willerval ende Tronchiennes/ etc. mede Ridder van d'Gulden Vlies/ ende van Elizabeth van Vlaenderen/ dochter tot Dixmuyden/ waer by ſy ghewan een ſoon Frederick/ ende dry dochters. 1. Maria van Lannoy/ getrout aen Jan van Lier/ Heer van Immerſele/ Wommelgem/ Ittegem/ Weys/ ende Amepde/ Burch-Grave van Aelſt/ Raedt ende Camerlinck van Keyſer Carel de vyfde/ hier naer te verhalen. 2. Margarita van Lannoy/ huysvrouwe van Philibert de Valut/ Heer vander Vere/ Ridder van d'Gulden Vlies/ die voerde *de gueules, une bande d'or, accompaignée de ſix coquilles de meſme; mû en orle*. 3. Joſine was Nonne te Breda. Frederick van Lannoy/ Heer van Freſnoy/ Bailliu van den lande van Aelſt/ troude eerſt Maria van Jauche/ geſept van Maſtaing/

Walkaing/ welck hups voert *de gueules, a la faſce d'or, au chef vivrée de meſme, la faſce chargée d'un petit eſcuſſon d'azur, a un Lion d'or, armé & lampaſſé de gueules.* ten tweeden/ Catharina van Wonestap/ dat voert *d'argent a la faſce de gueules, accompaignée de deux gemelles de meſme,* : hp d'eerſte/ wan hp twee dochters/ Philippote en Luÿſe van Lannop. Philippote van Lannop/ Vrouwe van Freſnop/ troude Heer Jan van Montmorency/ Heer van Courieres/ Ridder van d'Ryder/ ende Bailliu van den lande van Aelſt/ die voerde Montmorency *briſé en cœur d'une eſtoille d'argent de ſix rais*; ende hadde een ſoon/ ſonder oir. Luÿſe van Lannop troude Antonp de la Barre/ Heer van Mouſcron/ Bailliu van Corytryck/ Raedt ende Camerlinck van Philips d'eerſte/ ende van Keyſer Carel ſyn ſoon/ die voerde *de gueules, a la bande de vair*, ende ghewan Ferdinand de la Barre/ Heer van Mouſcron/ Freſnop/ etc. ſouverain Bailliu van Vlaenderen/ die voor ſyn eerſte hupſvrou troude Maria van Thieunes/ die voerde *d'argent a la bordure d'azur un eſcuſſon d'argent au Lion de gueules, a la bordure d'azur en cœur*; ende daer naer Jacqueline van Montmorency/ dochter tot Croiſelles. van d'eerſte/ hadde hy dry ſoonen/ ende dry dochters. 1. Gillebert/ Heer van Mouſcron/ Bailliu van den lande van Aelſt/ troude Idelberga van Heule/ Vrouw van Lichtervelde/ welck hups voert *d'or, au chef de gueules a trois pals d'argent*; ende gewan Ferdinand/ ende Anna/ ſonder oir; Jan de la Barre ſterf ſonder oir; inſghelyx Franchois den derden ſoone. Louÿſe d'eerſte dochter/ wierde Vrouwe van Mouſcron/ hier naer vermelt: Margarita de tweede/ ſterf ongehoudt: Maria troude Franchois van Halewyn/ Heer van Swevegem/ die voerde *d'argent, a trois Lionceaux de ſable, armé couronné & lampaſſé d'or*; ſonder oir. Louÿſe de la Barre/ Vrouwe van Mouſcron/ troude Philips van Liedekercke/ Baenderheer van Heule/ ende ghewan een ſoon Carel/ ende dry dochters: d'oudſte Maria/ troude Don Jean de Robles/ Grave van Annappes/ die voerde *d'or, un arbre de ſinople, & un Lion de ſable montant contre ledict arbre le bord d'Hermines*; ende ghewan veel kinderen: de tweede troude Don Carel de Colonna/ Caſtelyn tot Camerÿck/ ende Generael van des Koninck Armeen in Nederlandt/ hebben inſghelyx veel kinderen: de derde troude Don Jean d'Avalos/ welck hups voert *au 1. & 4. d'azur, a un Chaſteau d'or, a la bordure componée d'argent & de gueules*, ende ſyn kinderen. Carel van Liedekercken ſterf voor ſyn vader/ hebbende ten houwelyck Philippote van Ognies/ die voerde *de ſinople a une faſce d'Hermines, eſcartelé de Roſimbos*; dat is / *faſce de ſix pieces d'argent & de gueules*; dochter van Carel/ Heer van Roſimbos/ ende van dese is gheboren den tegenwoordigen Grave van Mouſcron. Maria van Lannop/ troude Heer Jan van Lier/ Heer van Immerſeel/ ende ghewan Franchois/ Heer van Immerſele/ die troude Margarita van Merghenſpruyt/ ſonder oir: Carel oock ſonder oir ghestorven: Philips naerder vermelt: Claudine en Philippote/ Canonickerſſen tot Berghen ende Nivelle; ende Philiberte die troude Dirck van Grevenbroeck/ Heer van Loon/ die voerde Arrkel/ *au bordure componé d'or, & de ſable*; ende ghewan een ſoon Florent van Grevenbrouck/ Heer van Loon/ die troude Cornelia van Herſt/ Vrouwe van Borchoven/ welck hups voert *d'argent, au chef de gueules chargé d'un lambeau d'azur*; ende ghewan een dochter/ Joſine van Grevenbrouck/ Vrouwe van Loon/ Bockhoven/ etc. die troude Engelbert/ Heer van Immerſeel/ hier naer te verhalen. Philips/ Heer van Immerſele/ Wommelgem/ Ittegem/ Borch-Grave van Aelſt/ troude Vrouwe Maria van Dale/ Vrouw van Wilre/ die voerde *d'azur, a la bande d'argent, chargée de trois croiſſants de gueules*; ende ghewan een ſoon Engelbert/ die volght. Maria van Immerſeel/ troude eerſt

Otto van Arckel/ Heer van Heuſelum/ die voerde Arckel geheel/ te weten: *d'argent, a deux faſces bretechées & contrebretechees de gueules*; ende voor haer tweede man/ Jacques de Liques/ Heer van Creſſoniere/ die voerde *bande de ſix pieces d'argent & d'azur, a la bordure de gueules*; ende voor haer derde man/ Adriaen de Nopelles/ Grave van Marle/ die voerde vierdeelich/ 1. *en* 4. *d'or, & de gueulles*, 2. *en* 3. *d'or, a trois maillets de ſinople*: by den eerſten/ ghewan ſy Maria van Arckel/ Vrouwe van Heuckelum/ ghestorven ſonder oir: by den tweeden/ een dochter/ Franchoiſe van Liques/ Vrouwe vander Creſſoniere/ die troude Hector de Crequi/ Heer van Houle/ welck huys voert *d'or, au Crequier de gueules*: van den derden/ ghewan ſy een ſoon/ Franchois van Nopelles/ Grave van Marles/ die troude Franchoiſe van Nopelles/ Gravinne van Croix: Robert van Nopelles/ ende Margarita van Nopelles/ ghetrout met den Heere van Houlleu/ upt den huyſe van Eſtournelles/ dat voert *de gueules, a la croix endentée d'argent*. Engelbert van Immerſeel/ Heer van Wommelghem/ Ittegem/ Weps/ etc. Borgh-Grave van Aelſt/ die troude Joſina van Grevenbrouck/ Vrouw van Loon op't Zandt/ Bockhoven/ etc. ſyne nichte/ ende ghewan Dirck/ hier naer te verhalen; ende Philippote van Immerſeel/ eerſt ghetrout met Walraven/ Heer van Haeſten ende Herwynen/ die voerde *de gueules a trois pals de vair, chef d'or, au lambel d'azur a trois pendants*, ſonder oir: ende voor haer tweeden man/ Diderick van Bronckhorſt/ ende Batenborgh/ Grave van Anholt/ die voerde *de gueules au Lion d'argent, couronné, armé, & langue d'or, à la queue fourchue, & paſsée en ſautoir, eſcartelé* met Batenburch/ dat is/ *de gueules, au ſautoir d'or, cantonnée de quatre fleurs de meſme*, mede ſonder oir. Dirck van Immerſeel/ Heer van Loon/ sterf voor ſyn vader/ ghetrout aen Maria van Renelle/ ſuſter van Rene/ Grave van Warfuſe/ welck huys van Renelle/ voert *de gueules, ſemé de billettes d'or, au Leopard Lyonné de meſme, armé, lampaſsé d'azur, eſcartelée de Rubempré*, dat is/ *d'argent, a trois gemelles de gueules*; ende ghewan een ſoon Engelbert/ hier naer te verhalen; Frederick/ religieux; Maria/ ghetrout met den ghemelden Diderick van Bronckhorſt/ ende van Batenburch/ Grave van Anholt/ wedewenaer van deſe Marie Mope. Anne van Immerſeel/ troude Carel van Brias; Maria en Philiberte onghehoudt. Engelbert/ die tweede Heer van Immerſeel/ Grave van Bockhoven/ Borgh-Grave van Aelſt/ troude Helene de Montmorency/ dochter van den Prince van Robeque/ Grave van Eſtraires/ die eyghentlyck voerde *d'or, a la croix de gueules, cantonné de ſeize alerions d'azur*: ende ghewan Dirck/ Thomas/ Iſabeau/ ende andere. Anna van Grimbergen/ ofte van Glymes/ troude Heer Philips van Spangen/ een familie geſproten upt den huyſe der Burch-Graven van (a) Leyden in Hollandt/ voerde *d'or, a la faſce d'azur*, in plaets van *d'azur, a la faſce d'or*, voor die oude Burch-Graven van Leyden/ ende ghewan 12 kinderen: 1. Philips/ sterf ſonder oir. 2. Engelbert was religieux/ ende daer naer Abt van S^t. Bertin/ binnen S^t. Omer/ daer hy begraven leydt/ met deſe quartieren ende inſcriptie ſynder tombe:

(a) Gondt'ſhoven, pag. 201.

Spangen. *Bergen.*
Alkemade. *Hamale.*

Reverendus in Xo. Engelbertus de Spangen, ſui Monaſterii S. Bertini religioſus, tandem Abas, qui obiit anno 1545.

3. Caſper

3. Caſper ſterf ſonder oir; 4. Anthonis was religieur; 5. Margarita troude Heer Jan van Ranſt/ Ridder/ ſonder oir; 6. Steventgen troude den Heer van Chaſteleer/ Hofmeeſter van den Hertoch van Savoyen; Maria/ Wachtelt/ Anne/ ende Joſyne/ waren religieux. Cornelis/ Heer van Spangen/ Ridder/ troude Maria van Immerſeel/ Vrouwe van Baudres/ ende gewan een ſoon Phlips/ ende dry dochters. 1. Maria/ troude Heer Jan van Berlo/ ſonder oir. 2. Jacqueline/ troude Heer Arent van Cruningen/ Heer van Voerhout/ ſonder oir. 3. Anne/ troude Heer Jan van Hacften/ Ridder/ ende ghewan een ſoon Walraven/ ende een dochter Dorothea. Walraven/ Heer van Hacften ende Herwynen/ die troude Philiberte van Immerſeel/ hier voor verhaelt/ ſonder oir. Dorothea van Haeften/ troude eerſt Heer Floris van Brederode/ Heer van Cloetingen; ende daer naer/ Heer Willem van Hoorne/ Grave van Hoorne/ ende Baron van Keſſel/ beyde Gouverneurs van Heuſden: by den eerſten ghewan ſy dry ſoonen/ ende dry dochters; Heer Walraven ghetrouwden ſonder oir; Reynout mede ſonder oir; ende Heer Jan Wolfert/ teghenwoordich Heer van Brederode/ Vianen/ etc. ghetrout eerſt met Vrouw ..... Gravinne van Naſſauw/ ende nu met Vrouw Louyſe/ Gravinne van Solmes/ beyde met kinderen. Phlips/ Heer van Spangen/ Cornelis ſoon/ troude Joſyne van den Bougard/ ende ghewan Jan/ die troude Maria van Dielbecke/ welck huys voert *d'argent à deux lys de gueules poſés au pied, au Canton de ſable, a une bande logangée d'argent*, ſonder oir. Cornelis/ Heer van Spangen/ die troude Jonckvrouwe Anne van Halmale/ die voerde *de gueules, au Lion & billettes d'or, armé, lampaſſé d'azur*; ende hebben kinderen. Philibert/ troude Jonckvrouwe Margarita Damman/ dat voert *d'or, a la faſce de gueules, a deux vivres d'argent, & deux molettes d'or*, ende ghewan kinderen: ende Maria/ die troude Heer Phlips Hinckaert/ Heer van Lille/ die voerde *de ſable, au Lion & billettes d'argent, eſcartelé de Brabant*; ende ghewan/ Jan/ Marie/ Phlips/ Maximiliaen/ ende Carel Hinckaert. 12. Elizabeth van Spangen/ Heer Phlips/ ende Anne van Grimberghen dochter/ troude Heer Henrick van Hammericourt/ ghelept de Dave/ Heer van Mont St. Allegonde/ Willeris/ Neuville/ etc. die voerde *de gueules, a la bande d'argent*; ende gewan Balthaſar/ Catharina/ Jacqueline/ Marie/ ende Louys de Hammericourt. Marie/ troude Meſſire Jacques de Warnier/ Ridder/ Heer van Tholouſe/ die voerde *d'azur, à la bande d'argent, accompagnée de deux eſtoilles d'or*: eenige ſoon van Meſſire Jean de Warnier/ ende Vrouwe Johanna de Cerf/ die voerde *d'or, au maſſacre de gueules*, ende ghewan vier kinderen. Helene de Warnier/ troude Heer Charles de Wignacourt/ Ridder/ Heer van Orthon/ die voerde *d'argent, a trois fleurs de lys de gueules, a pied coupé*: Claude de Warnier; Jean de Warnier/ die verſlaghen wierde anno 1584. in een rencontre by Oiſterweel; ende Phlips de Warnier/ Heer van St. Allegonde/ die voor ſyn eerſte huysvrouwe troude/ Philippote de Bailleul/ die voerde *de gueules, au ſautoir de vair*; ende ghewan een ſoon Jacob/ ende dry dochters. Heer Jacob de Warnier/ troude Vrouwe Bronica vander Lippe/ welck huys vander Lippe/ vinde dat voert *d'argent, une quinte feuille de gueules, percé & feuillé de ſinople*; ende gewan een dochter. 1. Maria de Warnier/ die troude Louys van Vlaenderen/ Heer van Praet. 2. Jonckvrouwe Amelia de Warnier/ troude Heer Weſſel van den Boetſelaer/ Heer van Alperen/ die voerde *de gueules trois ..... d'or, eſcartelé d'or, Lyon rampant de gueules, au lambeau d'argent*; ende gewan Rutger/ Phlips/ Jacob/ ende Joſina Anna van de Boetſelaer. 3. Jonckvrouwe Elizabeth de Warnier/ troude Heer Charles Morgan/ Ridder/ ordinaris Edelman van den Koninck van

Groot-Brittannien/ ende Generael van 's Koninck Armee in Denemarcken / naermaels Gouverneur der Stadt Berghen op Zoom; welck huys opghentlijck voert *d'or, au Griffion de ſable*; welck wapen/ Lewellijn Heer van Saint-Cleare (a) / verkreegh over menigen oorloghs-dienſt in Hiſpanjen/ in plaets van *d'argent, trois teſtes de Beuf de ſable*, voor haer oude wapen/ ende ghewan een dochter/ Anna Morgan: ende voor ſijn tweede huſvrouwe/ troude Heer Philips van Marnicx/ Vrouwe Catharina van Eeckeren/ weduwe van Heer Jan van Stralen/ die voerde *d'or, trois Sevaŭ d'azur, les pointes en pointes*; ende ghewan Lowijſe de Marnicx/ die troude Heer Philips de Levin / Heer van Famars / Colonnel ende Gouverneur tot Heuſden/ die voerde *d'argent, deux Lions Leopardées de ſable*; ende ghewan twee ſoonen. Jor. Jacob van Grimberghen/ wierde Heer van Grimbergen/ ende troude Jonckvrouwe Elizabeth van Boſhuyſen/ dochter van Jan van Boſhuyſen/ Ridder/ toeghenaemt Jan met den (b) witten Valck / een onverſaeght oorloghsman/ die voerde *de Vair*; ende van Jonckvrouwe N. de Torneur/ wiens wapenſchildt vinde (c) *trois teſtes de Leopards*; ende ghewan twee ſoonen: Joris/ die Heer wierde van Grimberghen; Roelandt/ die troude Gommerine van Pyant/ dochter des Heeren van Blaesveldt; ende een dochter Joſina van Grimberghen/ die troude Jor. Adriaen van Repmerſwale/ Heer van Lodijck/ hier voorzen verhaelt. Jor. Joris/ Heer van Grimberghen / troude Jonckvrouwe Philippe van Sercłaes/ die voerde *de gueules, a Lion d'argent, armé, lampaſſé d'azur*; ende ghewan vier ſoonen. Jor. Pieter van Grimberghen / oft Glymes / ſterf ſonder oir; Jan ende Hieronimus religieux; Ferricus/ wierde Heer van Grimbergen; Margarita/ troude eerſt Louys Stradiot / Heer van Malene/ die voerde vierdeelich / 1. *en* 4. *d'or, a la faſce de gueules, chargé d'une eſtoille d'argent*, 2. *en* 3. *faſce de ſix pieces, d'argent & de gueules, au baſton de ſinople, mis en bande, brochant ſur tout ledict quartier*; ende voor haer tweede man/ Jean de Salmire/ Heer van Bonigni/ die voerde *d'argent, a trois roſes de gueules, feuillé de ſinople*. Ferricus/ Heer van Grimberghen/ troude Anna Sterck/ Vrouwe van Busquop / Houtvondre / Winegem / Stabrouck / Lichtert / Caſtelre / etc. die voerde *d'or, a trois teſtes de Mores de ſable, tortillé d'argent*; ende ghewan acht ſoonen/ ende acht dochters; waer van Anne / troude Heer Gerrit van Poelgeeſt / Heer van Poelgeeſt / Heer van Coudekercke/ die voerde *d'azur, a la faſce d'or, accompagnée de trois allouettes d'argent, deux en chef un en pointe*; ende ghewan twee ſoonen/ ende vier dochters. Ferry van Poelgeeſt/ ſterf ſonder oir; Gerrit van Poelgeeſt / Heer van Coudekercke / troude Joanne van Matenesſe/ dochter van den Heere van Haſerwoude; dat huys voert *d'argent, a la bande de gueules, chargé de trois eſtoilles d'or*. Jenne van Glymes / oft Grimberghen/ troude Heer Jan de Bette/ Heer van Lede/ die voerde *d'azur, a trois tau en potences d'or*; ende ghewan twee ſoonen; den jonghſten is Capuchin/ ende den oudſten is Marquijs van Lede/ ghetrout met Vrouwe Maria Franchoiſe van Hoznes/ dochter van Gerard/ Grave van Bauſignies/ ende van Honorine van Witthem/ waer by hy heeft veel kinderen. Iſabeau van Glymes oft Grimbergen/ troude Heer Jacob van Gent/ geſept Villain/ Grave van Iſengem/ hier voor verhaelt. Heer Gerrit van Glymes/ oft Grimbergen/ Heer van Stabrouck / troude Anne van Hamale / ende ghewan onder andere/ Godefridum/ die hem ſchreef/ Godefrop *de Berges*, Grave van Grimbergen/ Baron van Arquennen/ Hofmeeſter van hare doorluchtige Hoogheyt; ende troude Vrouw Honorine van Hoorn / dochter des Grave van Bauſignies/ daer by hy ghewan 16 kinderen/ waer van den oudſten ſoone

Eugene

a Volgens d'originele Genealogie van dat huys, by den *Roy d'Armes*, Robert Cooke, *alias*, Clarencieux, ghemaeckt ende ghezegelt, ons ghebleecken.

b *Gouſhoven. pag.* 157.

c Sepulture inde Kercke tot Bergen op den Zoom.

Digitized by Google

Eugene van Berghen/ Grave van Grimberghen/ is ghetrout met de dochter van Rene van Renesse/ Grave van Warfuse/ (die voerde als hier voozen ghesept is) ende van Vzouwe Magdalene van Egmont/ Grave Carels dochter.

4. Jonckvzouwe Jacoba van Berghen/ troude Heer Henrick van Witthem/ soon van Heer Henrick/ Heer van Beersele/ die voerde vierdeelich/ 1. en 4. *Brabant*, wesende *de sable, au Lion d'or*, 2. en 3. *d'argent, a la croix engreslé d'azur*; ende van Marie d'Engien Haurez/ Vzouwe van Vzainealleu/ Plancenoit/ etc. welck hups voert *gironné de dix pieces d'or & gueules, chacque piece de gueules chargé de trois croisettes recroisettées d'argent*; ende ghewan Henrick/ Jan/ ende twee dochters: Jacopine ghetrout met Phlips Hinckart/ *Vicomte de ter Vueren*, ende Jacoba van Witthem/ die troude Heer Phlips van Chelne/ Heer van Loupoigne/ die voerde *d'argent, a trois feuilles de chesne de gueules, au chef de sable, a trois pals d'or*. Heer Henrick van Witthem/ Heer van Beersele/ Vzainealleu ende Boutersem (dat hy hadde by koop)/ Ridder van d'Ozder/ troude Vzouwe Isabella vander Spout; welcke familie voert *d'azur, a deux lis posez d'argent, au canton de Brabant*; ende ghewan twee soonen ende twee dochters/ namentlyck/ Phlips/ Adziaen/ ende Isabelle/ Vzouwe van *Petit Reux*, die troude Bernart Dozlay/ Heer van Tubise/ Jenesse/ etc. ende Marie religieuse. Phlips van Witthem/ Heer van Boutersem/ Beersele/ etc. troude Anne van Halewyn/ dochter van Heer Jan van Halewyn/ ende Comines/ ende ghewan Henrick/ Phlips/ Jozis/ ende twee dochters; Jacqueline ende Jenne/ die troude den Grave van Hohensolre/ Heer Henrick van Witthem/ Heer van Boutersem/ Beersele/ etc. troude Jenne de Lannop/ Vzouwe van Sebourg/ ende ghewan Maximiliaen van Witthem/ Heer van Boutersem/ Beersele/ etc. die troude Gillette van Halewyn/ ende ghewan Jan/ ende Anne. Heer Jan van Witthem/ Heer van Boutersem/ Beersele/ etc. troude Margarita van Merode/ dochter van Heer Jan van Merode/ ende Mentia van Berghen/ Heer Anthonis dochter/ Marquyse van Bergen/ Gravinne van Walhaim/ hier naer te verhalen. Anne van Witthem/ Vzouwe van Lannop/ troude Jacques d'Ongnies/ Heer van Estraires/ die voerde als voozen/ ende ghewan kinderen. Heer Jozis van Witthem/ Heer van Neerpsche/ Arquennen/ troude Jenne de Jauche de Mastaing/ ende ghewan Anthonis van Witthem/ Heer van Neerpsche/ Arquennen/ die troude Jenne de Nopelles; ende ghewan een dochter Honozine van Witthem/ Heritiere/ die troude Heer Gerrit van Hoozn/ Grave van Baulignies; ende booz haer tweede man/ Franchois Henrick van Crop/ Grave van Megen; Claude van Witthem/ Heer van Rupsvzouck/ die eerst troude Anne van Walhousen/ weduwe van den Grave van Megen; ende daer naer Margarite van Robles/ dochter des Heeren van Billy. Anne van Witthem/ Vzouwe van Rupsvzouck/ troude Phlips van Recourt/ Heer van Liques; Anne ende Margarite van Witthem/ waren religieur.

5. Jonckvzouwe Elizabeth van Berghen/ troude Jor. Adziaen van Cruningen/ Heer van Cruningen/ Heenvliedt/ ende Bozch-Grave van Zeelandt/ die voerde *d'or, a trois pals de sable*; ende ghewan een soon Jan/ ghestozven sonder oir.

6. Jonckvzouwe Geertrupdt van Berghen/ was Clarisse tot Vzussel.

Deſe Vrouwe Johanna / Vrouwe van Berghen / ende Heer Jan van Glymes haer man / gaven d'inwoonderen ten tyde haerder huldinge / deſe voordeelen:

Privilegie de anno 1418. *den* 3 *April.*

Extract.

GHeven onſe Poort van Bergen, dat een man niet meer als eenen Coorn-molen ſal moghen pachten, noch aen gheenen anderen part oft deel hebben, ende nemende meer molſter dan ſijn recht, dobbel te reſtitueeren, ende te verbeuren xx ß. ſwarten.

Eenen Poorter mach den anderen rechtelijck helpen by noode teghens eenen van buyten, ſonder te verbeuren.

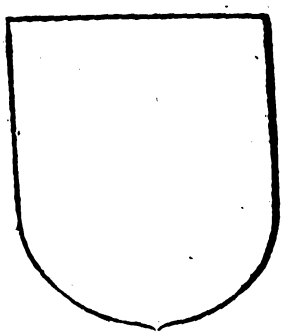
Item, moghen Conijnen vanghen, ſchieten, ſlaen, ende wech dragen in de veſten, ende een Roede ſpatie daer over.

De Lombaerden ſullen niet meer voordeels hebben als de Poorter, ende accijs betalen.

Burghermeeſters, Schepenen ſelfs, ſullen gheven alle de Officien, ende dienſten binnen de Stadt, die ſy loonen; te weten, haer Clercken, Roedraghers, Meſſagiers, ende Stockdraghers.

Burghermeeſters ende Schepenen, ſullen moghen maecken ende ſetten een Crane binnen de Stadts vryheydt van Bergen, daer, en ſoo menichmael 't hun ghelieven ſal, ende d'ordonnantie daer op te maecken tot Stadts behoef, ſonder ons aenſien.

Onſe Droſt, Schoutet, ſullen zijn wettighe notable mannen, binnen Brabandt ghebooren, ende moeten eerſt Poorters worden.

IX.

Heer Jan den tweeden / van Glymes / ofte / met de Lippen / Heer van Berghen / ende Walhaim / voerde *d'or, a trois pals de gueules, coupé de ſinople, a trois macles d'argent, au francq quartier, de Brabant*; Cimier / *une teſte d'eſne ſauvage, de contr-hermines, le muſeau & le bout de oreilles d'argent, coſtoyé de deux greves ou jambieres d'armes de meſme, en riches d'or*, van weghen Bouterſem ende Berghen; troude Jonckvrou Margarita van *Saint Simon*, die ghenoemt wierde / *la belle blance de Saint Simon*, vermidts de *renommé* van haer uptnemende ſchoonheyt / dat (a) Olivier de la Marche (ſpreeckende van de Dames / die vergheſelſchapten den Hertoch van Bourgondien / ende Hertoginne / in 't ontfangen van Frederick / Roomſch Keyſer / op de feſtine te Beſanſon) verhaelt deſe woorden: *apres venoyent douze Dames & Damoiſelles a hacquenées, harnachées de drap d'or, & apres quatre chariots pliens de Dames, & certes en celle compagnie avoit le bruit pour la beauté, Blance de Saint Simon, qui depuis fait Dame de Bergues en Brabant*: ende voerde / *de ſable a la croix d'argent, chargé de cincq coquilles de gueules*; by de welcke hy gewan ſes ſoonen / ende vier dochters.

a *Liv.* 1. *chap.* 7. *pag.* 170.

1. Jo.

1. Jor. Phlips van Berghen / Ridder / die voerde by 't leven van syn Heer vader / een *lambeau d'azur*; ende als oudsten soon / van weghen 't Leen van Berghen / ende hoogen ouderdom syns Heer vaders / diende den Hertoch in de oorloghe / soo teghens Vranckryck / alwaer hy ghevanghen wierde / ende by syne Stadt (a) gheransoneert / als teghen den Keyser ende andere Princen: soo dat hy ook ten lesten voor Nancy / anno 1474 beneffens den ghemelden Jor. Phlips van Grimberghen / syn Oems soon / verslagen wierde / ende synen broeder Jor. Cornelis ghevanghen / die inghelycx tot syn randsoen van de Stadt hadde (b) dry hondert Rhynsgulden / als synen ghemelden broeder Phlips tot syn Ridderschap hadde ses hondert / in erkentenisse van verschepen ontfangen weldaden ende privilegien. Want 'tis (c) 'tghebruyck / dat yder Heer / ten tyde van syne huldinghe / benevens confirmatie van alle voorgaende / den inwoonderen op versoeck / verleent een nieuw Privilegie / ten aensien van dat rationabile auxilium, (ghenaemt bede) ghegheven tot verhallinghe van de onkosten syns huldinghe / ghevanckenisse / Ridder worden / etc. een overblyfsel van die oude dienstbaerheyt / die d'inwoonderen deser landen / soo wel gheestelycke als andere / (d) edele ende onedele / eertyds van wegen (e) particuliere Heeren / mede onderworpen waren; ende waer van sy allencxkens / d'een voor / d'ander naer / soo door Chrystelycke bewerginghe / redemptie / als anderssints / weder gevrydt wierden / behalvens van dat trinoda necessitas, als het somwylen genoemt wierde / te weten / Expeditio, Pontium & Arcium exstructio, oft / refectio (welcke dry / gemeenlyck gestelt wierden / naer de woorden / die haer vryden ab omni seculari servitio, vel exactione, als de woorden zyn) ende van dese pointen van ghevanckenisse / Ridder worden / etc. te gheven naer de weerdighept van den Heer / ende gheleghenthept van d'inwoonderen. Als wy dat mede observeren by dese passagie / nopende d'inwoonderen van Engelandt: Nos non concedimus (soo zyn de (f) woorden van 't ghebodt des Koninck aldaer) de cætero alicui, quod capiat auxilium de liberis hominibus suis, nisi ad corpus suum redimendum, & ad faciendum primogenitum filium suum militem, & ad primogenitam filiam suam semel maritandam. Ende by ons / daer en boven / die beede van (g) huldinge / oft / hulle-geldt / eerst by Heer (h) Henrick / Heer van Breda ende Berghen / gheresereert / ende hier in passant verhalen.

a *In Archivio.*

b *Loco citato.*

c *In Archivio, de anno 1578.*

d *Meyerus ad ann. 1260.*

e *Meyerus Chron. Belg. pag. 403.*

f *Apud* Selden his Titles of Honor, Part. 2. Chap. 5. pag. 782.

g Siet C. 7. Nu. 39. pag. 133.

h *M. S.*

2. Jor. Henrick van Berghen / wierde Bisschop van Cameryck / ende voerde syn Heer vaders wapen vierdeelich / met die weerdighept; was geen broeder / als sommighe schryven / maer neve van Vrouwe Elizabeth van Glymes / Gravinne van Salmen / ook soo ghenaemt in haer Testament als executeur. *Reverende Pere en Dieu* (soo zyn de woorden) *Monsieur de Cambray, son treschier & honneré Seigneur & Cosin.* maer syn oudt-ooms dochter / Heer Boudewyn van Glymes / Heer van Bierbais; sy leydt begraven te Minnebroeders tot Loven / in tombe *relevé*, met dese inscriptie:

Isabella Glymes Salmes Comes, hic Cameraci
Præsulis Henrici sum pietate sita.

3. Jor. Jan van Bergen / Heer van Walhaim / wierde Heer van Berghen / hier naer te verhalen.

4. Jor. Anthonis van Berghen / was Abt van St. Bertin / voerde inghelycx syns vaders wapen met die weerdighept.

5. Jor. Cornelis van Berghen / Ridder van d'Order / ende Schencker van Keyser Maximiliaen / ende Maria / Hertogin van Oostenryck / Bourgondien /

gondien/ Brabandt/ etc. voerde (volghens mijn M. S. en * ſijn ſepulture) ſijn Heer vaders wapen / (volghens (a) Chifflerius) *briſé en cœur d'une coquille de gueules*, weſende een van de ghelaſte ſtucken ſijns moeders wapen/ ende troude Jonckvrouwe Maria van Strijen / erfdochter van Sevenbergen/ hier voorzen verhaelt/ waer by hy gewan drij ſoonen en drij dochters: Den oudſten/ Heer Maximiliaen van Bergen/ mede Ridder van d'Orden/ voerde als ſijn Heer (b) vader / ende troude Jonckvrouwe Anne vander Gracht/ upt Vlaenderen / die voerde *d'argent, a un chevron de gueules, accompagnée de trois merlettes de ſable, deux en chef, un en pointe*; ſonder oir. Den tweeden/ Heer Cornelis van Berghen / was Biſſchop van Lupck / alwaer hy anno 1538 ſijne inkomſte dede met veel Heeren/ en wel (c) 1200 peerden/ en timbreerde *une chapeau verde, garni de cordons pendants*; aen beyde zijden eicke koorde gheknoopt met minne-ſtricken/ *a.* 1. 2. 3. 4. Jor. Lenaert van Berghen / ſterf jonck in Spangien. De jonghſte dochter / wierde Abdiſſe. d'Oudſte / Margarita van Berghen/ troude den ghemelden Heer Floris van Egmont/ Grave van Bueren/ Heer van Ijſelſtein/ Ridder van d'Orden/ die voerde Egmont/ *eſcartelé de gueules, a la faſce breteſſée & contre-breteſſée d'argent*, twelck is Bueren/ *ſur le tout, d'or, a la faſce de ſable, au ſautoir eſchiqueté d'argent, & de gueules de deux traits, brochant ſur le tout*, van weghen Amſtel. De tweede Maria van Berghen / troude Heer Louys van Ligne/ Heer van Barbanſon/ die voerde *d'or, a la bande de gueules*; ende gewan een ſoon Jan/ ende ſeven dochters. d'Oudſte / Johanna van Ligne / die troude Heer Jan van Lannop / Ridder van d'Orden / die voerde *eſcartelé* 1. *en* 4. *Lannoy*, 2. *en* 3. *de Leon*: *contreſcartelé*, *de Manuel*: *ſur le tout Bourgoigne*: ſoon van Phlips de Lannop / Ridder van d'Orden / die voerde *d'argent, trois Lions de ſinople, briſé en cœur, un eſcuſſon de ſable, a dix lozanges continues d'argent, trois de faſce, & une en pointe, qui eſt d'Eſne*; ende van Margarita van Bourgondien/ dochter van Heer Boudewijn Baſtart van Bourgondien/ Heer van Falais/ Somerdijck/ etc. die voerde Bourgondien *en forme de bande, eſcloppe ou coſté dextre & ſineſtre d'or*; verweckt by de ſuſter van Don Jan Manuel/ Seigneur de Belmonte in Spangien/ Ridder van d'Orden/ die voerde vierdeelich/ 1. *en* 4. *de gueules, a une main dextre au naturel ailée d'or, tenant un eſpée d'argent, garnie d'or, qui eſt de Manuel*, 2. & 3. *d'argent, un Lion de gueules, qui eſt de Lion*; ende ghewan Jan de Lannop/ Heer van Molenbais/ die troude Johanna van Ligne / ende ghewan Maria de Lannop / erf-dochter van Molenbais/ die troude Heer Jan van Berghen/ Ridder van d'Orden/ die tweede Marquijs/ ſonder oir. 2. Adriane van Ligne / troude Heer Carel / Baron van Barlaimont ende van Herges/ Ridder van d'Orden/ die voerde *faſce de vair & de gueules de ſix pieces*; ende gewan Gillis/ d'eerſte Grave van Barlaimont/ die troude Lambertine de Crop/ dochter van Euſtace de Crop/ *Conte de Reux*, die voerde *eſcartelé Crop & Renty, ſur le tout un eſcu de Loraine, d'Alençon & Harcourt*, tot hrencke. Den tweeden ſoon van Jan Barlaimont/ was Protonotaris/ Proſt te Maeſtricht/ ende Canoninck tot Lupck. 3. Carel van Barlaimont / was Ridder van Malta. 4. Lodewijck was Biſſchop van Camerijck / ende voerde ſijns vaders wapen vierdeelich/ met die weerdighept/ *en chef* den dubbelen Arent/ op den ſchildt *un chapeau verde*, met upthanghende koorden / gheknoopt met minne-ſtricken *a.* 1. 2. 3. 4. Den 5. Lancelot / Grave van Barlaimont/ troude Maria van Brimeu / Gravinne van Megen / die voerde *d'argent, a trois aigles de gueules, membrez, & becquez d'azur*. 6. Floris van Barlaimont/ troude Margarita/ erf-dochter van Lalaing/ ende ghewan twee dochters. 7. Glaude van Barlaimont/ Heer van Hautepenne / troude Adriane de Bri-

(a) *Inſignia gentilitia Equitum Ordinis Velleris aurei* C. 110. *pag.* 68.

(b) *Loco cuato*, C. 147. *pag.* 88.

(c) Siet mede *Goudtſhoven*, *fol.* 148.

* In 's Graven-Haghe.

Vrimeu. De eerste dochter Maria van Barlaimont/ troude Heer George van Beaufort/ sonder oir. De 2e. dochter was Canonickersse te Berghen. De 3e. Iolente van Barlaimont/ troude Heer Gerrit van Crop/ Heer van Fromissem. De 4e. Adriane van Barlaimont/ troude Heer Jan van Vrandenburch/ *Visconte d'Esclats*. De 5e. Michiele/ clerk jonck. De 3e. Anna van Ligne/ troude Heer Wouter van der Gracht. De 4e. was Abdisse. De 5. 6. ende 7e. insghelijcx Gheestelijck. Den soon Heer Jan van Ligne/ Heer van Barbanson en Sevenberghen/ Ridder van d'Orden/ Gouverneur van Vriesslandt ende Groeninghen/ verslaghen in de bataillie teghens Graef Lodewijck van Nassauw/ 1568. voerde *Ligne en Barbanson* vierdeelich; ende trouwde Vrouwe Margarita vander Marck/ erf-dochter van Heer Robert vander Marck/ Grave van Arenberghe/ die voerde *d'or a la fasce eschequetté d'argent & de gueulet, de trois traicts*; ende van Vrouwe Margarita van Egmont/ soon van Robert vander Marck/ Grave van Arenberghe/ ende van Machtilde van Montfort; ende ghewan twee soonen/ Carel ende Robert/ ende twee dochters/ Margarita ende Anthonette: Vrouwe Margarita van Ligne/ trouwde Philips/ Grave van Lalaing/ ende ghewan Pieter/ Emanuel/ ende Franchois jonck gestorven: ende Margarita de Lalaing/ Gravinne van Lalaing/ die trouwde den ghemelden Floris/ Grave van Barlaimont/ Anne jonck gestorven/ ende Jenne ghetrout met Maximiliaen/ d'eerste Grave van Baillieul in Arthois/ die voerde *d'argent, a la bande de gueules.* Vrouwe Anthonette van Ligne/ trouwde den Grave Salentijn van Isenburch/ die voerde *d'argent, deux fasces de sable*; ende ghewan twee soonen/ Ernest ende Salentijn/ Graven van Isenburch. Heer Carel van Ligne/ Grave van Arenberghe/ Heer van Sevenberghen/ (verlatende den naem ende wapen syns vaders) voerde *de gueules a trois cincque feuilles d'argent*; ende trouwde Anna van Crop/ oudste suster ende erfghenaem van Carel van Crop/ Hertoch van Aerschot/ Prince van Chimay/ Grave van Portean ende Beaumont/ ende ghewan ses soonen/ ende seven dochters. De eerste Ernestina/ trouwde Heer Willem de Melun/ Prince van Espinoy/ die voerde *d'azur, a 7 besans d'or, au chef d'or.* 2. Alexandrine van Ligne/ trouwde Heer Philips van Merode/ eerste Marquis van Trellong. 3. Clara van Ligne/ trouwde Heer Bertin Spinola/ welck hups voert *d'or, a la fasce eschequeté d'argent & de gueules de trois traicts, a une espine de gueules, en chef plantée sur le milieu de la fasce*: ende daer naer met Octavio Visconti/ *Conde de Gamelero*, Ridder van d'Orden/ die voert *Milanen.*, dat is/ *d'argent, a la guivre d'azur, de trois tours en pal, couronnée d'or, issante de gueules.* De 4e. Marie/ is religieuse. 5e. Ernestine/ trouwde Ernest/ Grave van Isenburch. 7e. Dorothea/ is getrout met Philips van Hoorne/ Grave van Boutkercke/ Hercles/ etc. Den eersten soon Philips van Ligne/ oft Arenberghe/ Hertoch van Aerschot/ Grave van Arenberge/ Baron van Sevenbergen/ trouwde eerst Hippolite de Melun/ ende ghewan twee dochters/ Clara Eugenia/ ghetrout met Albert van Ligne/ Prince van Chimay ende Anna jonck gestorven: ende voor syn tweede hups vrouwe/ Elsabeau Clara van Barlaimont/ ende ghewan een soon/ ende twee dochters/ te weten/ Philips Franchois/ Hertoch van Aerschot/ Marie Desiree/ en Margarita: ende voor syn derde hups vrouwe/ trouwde Heer Philips/ Hertoch van Aerschot/ de dochter van Carel/ Grave van Hohensolre/ weduwe van Heer Jacob van Vronckhorst ende Batenburch/ Grave van Anholt/ Ridder van d'Orden/ waer by hy ghewan noch twee soonen/ waer van den eenen is gestorven/ als mede den vader Philips/ anno 1641. in Spangien. Den 2en. Carel van Ligne/ oft Arenberghe/ was Prost te

S^t. Lambrechts tot Lupck; den 3e. Alexander/ was Prince van Chimay/ Ridder van d'Order/ die voerde *au 1. & 4. de Croy, au 2. & 3. d'Albret, qui eſt de France eſcartelé de gueules, ſur le tout de Bretagne, & ſur le tout de tout, des grands quartiers d'Arenberge*; ende troude Vrouwe Magdalena van Egmont/ Grave Lorels dochter/ waer by hy ghewan twee ſoonen/ ende twee dochters. Albert d'Arenberge/ Prince van Chimay/ getrout niet ſyne voorleyde nichte germaine Clara Eugenia/ dochter van den Hertoch van Aerſchot. Philips/ Grave van Beaumont/ ghetrout met d'erfdochter van den Grave van Freſyn/ upt den huyſe van Gaveren. Ylabeau/ ghetrout met den Marquus de Gontagne/ ende Anna d'Arenberge. Den 4e. ſoon/ Heer Anthony/ d'eerſte Grave van Henegem/ is Capuchin/ ghenaemt *frere Charles*. Den 5e. ſoon Eugene/ is mede Capuchin/ gheheeten *frere Deſiré*. Heer Robert van Ligne/ oft Arenberge/ Prince van Barbanſon/ troude Vrouwe Claudine/ dochter van Philips Rhyn-Grave/ ende ghewan Albert/ Prince van Barbanſon/ die troude Anna van Barbanſon/ Burch-Gravinne van Wave/ erf-dochter van Everad van Barbanſon/ die voerde *d'argent, a trois Lions de gueules, couronnez, & armez d'or*; ende van Louyſe d'Oist-Friſe/ dochter van Maximiliaen/ Grave van Oist-Vrieſlandt/ Ridder van d'Order/ die voerde *party au 1. de ſable, a une Herpine eſployée d'or, couronnée de meſme, au viſage de carnation, accompagnée de quatre eſtoilles de ſix rays d'or, deux en chef, & deux en pointe. au 2. tranché d'azur & de gueules, d'un aigle naiſſant de ſable, couronnée d'or*; ende van Barbara de Lalaing/ hier voor verhaelt; ende gewan deſen Albert/ Prince van Barbanſon/ een ſoon/ ende twee dochters/ d'oudſte is ghetrout met Albert van Lalaing/ teghenwoordich Grave van Hoochſtraten/ d'ander onghoudt.

6. Jor. Michiel van Berghen/ voerde mede een *Lambeau a trois pendants*, hy bleven van den vader: hy was anno 1481. mede in 't (a) rijs-ſchip/ als voor ingenomen wierde van den Grave van Egmont/ ende daer naer anno 1482. voor (b) Hoy in den oorloch van Lupck verſlaghen/ ende begraven tot Berghen in 't graf ſynder voor-ouderen.

a Siet mede Gouſſh. fol. 148. 523.

b *In Archivio Berg.*

c *Loco citato.*

7. Jonckvrouwe Jenne van Bergen/ troude Heer Adriaen van Mailly/ Ridder/ Heer van (c) Conty in Picardien/ die voerde *d'or, a trois mallets de gueules*; ſoon van Heer Frederick van Mailly/ Heer van Conty/ ende van Vrouw Maria/ dochter van Clugnet/ ghelept van Brabandt/ Admirael van Vranckryck/ die voerde *d'or, a trois faſces de ſable, une bande de gueules, chargée de trois coquilles d'or, brochant ſur le tout*; waer by hy ghewan twee ſoonen/ ende dry dochters. Den eerſten/ Frederick/ hier naer te verhalen. Anthony van Mailly/ Heer van S^t. Quin/ troude Margarita van Hercelles/ welck huys voert *de gueules, au chevron d'or*; waer by hy ghewan een ſoon/ ghelorven in dienſt van Maria/ Coninginne van Hungarien/ in Spangien/ ſonder oir; dochter van Daniel de Herzelle/ ende Maria van Cuningen/ hier vooren vermelt. Francoiſe van Mailly/ troude eerſt Heer Carel/ Heer van Rubempree/ die voerde *d'argent, a trois gemelles de gueules*; ende daer naer/ Heer Jan van Stavele/ Heer van Ilegem/ Glaion/ Eſtrairres/ die voerde *d'Hermines, a une bande de gueules*; ſonder oir. Marie van Mailly/ troude den Heere van Luliers/ in Normandien/ die voerde *d'argent, face d'azur, diaprée d'or*. Frederick van Mailly/ Heer van Conty/ van Sailly/ ende Courielles in Arthois/ troude Louyſe/ ſuſter van Anne/ eerſte Hertoch van Montmorency/ ende dochter van Willem/ Baenderheer van Montmorency/ ende van Anna Pot; ende ghewan Jan van Mailly/ ghelorven ſonder oir. Lodyſe van Mailly/ Abdiſſe van de H. Dryvuldichept tot Caen/ ende Magdalene van Mailly/ Vrouwe van Conty/ die troude Heer Carel van Rope/

Rope/ Muret Germigni/ Grave van Roucy/ die voerde *de gueules, a la bande d'argent*; ende ghewan een ſoon/ ghekozven ſonder oir/ ende twee dochter / Leonoze ende Charlotte. Vzouwe Leonoze van Rope/ troude Heer Lodewijck van Bourbon / Pzince van Conde/ eerſte Pzince van 't bloedt in Vzanckrijck/ die voert *de France, au baſton de gueules, mis en abyſme*; ende gewan veel kinderen/ als/ Henrick/ Pzince van Conde; Carel jonck ghekozven; ende Franchois/ Pzince van Conty/ die eerſt troude Jenne de Coeſme/ die voerde *d'or, au Lion d'azur, armé lampaſſé de gueules*; ende daer naer Margarita van Lotheringen / dochter van den Hertoch van Guiſe / welck hups voert *d'or, a la bande de gueules, chargée de trois alerions d'argent, au lambeau de gueules, pour briſure*; ende ghewan Maria / jonck ghekozven. Carel de vierde ſoon van Leonoze van Rope/ was Cardinael ende Aertz-Biſſchop van Rouan. De vijfde ſoon Louijs/ was t'eender dzacht gheboozen met ſyn bzoeder Carel; Catharina/ Margarita/ ende Magdalena / zijn jonck ghekozven. Henry van Bourbon/ Pzince van Conde/ eerſte Pzince van 't bloedt/ Hertoch van Anguien/ Marquijs van Conty/ Grave van Soiſſons/ troude eerſt Marie van Cleve/ dochter van den Hertoghe van Nevers/ ende ghewan een dochter Catharina / jonck ghekozven: ende booz ſyn tweede wijf troude hy Charlotte Catharine de la Trimouille / dochter van den Hertoch van Thouars; welck hups voert *d'or, au chevron de gueules, accompagné de trois aiglettes d'azur, becquées & membres de gueules*; waer by hy ghewan Henrick de Bourbon/ Pzince de Conde / ende Leonoze van Bourbon / ghetrout met Heer Phlips Willem/ Grave van Naſſouwen/ Pzince van Ozangien / hier boozen vermelt / ſonder oir. Henrick van Bourbon/ de tweede van dien name/ Pzince van Conde / Hertoch van Anguien / troude Vzouwe Charlotte/ Hertoginne van Montmozency/ dochter van Henrick/ Hertoch van Montmozency/ Conneſtabel van Vzanckrijck/ ende van Louijſe van Budos/ welck hups voert *d'azur, trois bandes d'or*; ende ghewan dzy ſoonen / jonck ghekozven/ Lodewijck/ Hertoch van Anguien/ Anne/ en andere kinderen. Lodewijck van Bourbon / Hertoch van Anguien / oudſte ſoon van den Pzince van Conde / is ghetrout met Madame de Vzije / dochter van Vzban de Maille / Marquijs de Vzije / die voert *d'or, a trois faſces undoyées de gueules*: ende van Nicole de Pleſſis / ſuſter van den Cardinael de Richilieu / die voerde *d'or, a trois chevrons de gueules*. Charlotte van Rope / Gravinne van Roucy/ troude Franchois/ Grave van Rochefoucaut / die voerde *Burellé de dix pieces d'argent & d'azur, trois chevrons de gueules, brochant ſur le tout*; ende gewan Joſue / Grave van Roucy/ ſonder oirs; Carel vander Rochefaucaut/ Grave van Roucy; Benjamin jonck ghekozven; Magdalene vander Rochefaucaut / ghetrout met Jooſt Louijs/ Heer van Tournon/ Grave van Rouſſillon / die voert *party d'azur, ſemé de lis d'or & de gueules, au Lion d'or*; ende Iſabeau vander Rochefaucaut/ die troude Heer Jan van Rochefaucaut/ Grave van Randan/ ende ghewan Marie Catharine vander Rochefaucaut/ Gravinne van Randan / ghetrout aen Henrick van Beaufremont / Marquijs van Senecey/ die kinderen hebben; welck hups eygentlijck binde *varié d'or & de gueules*. Carel vander Rochefaucaut/ Grave van Roucy/ troude Catharina van Goutant/ ſuſter vanden Hertoch van Biron/ die onthooft wierde/ welck hups voert *eſcartelé d'or & de gueules*, dat is/ 1. en 4. *d'or*, 2. en 3. *de gueules*; waer by hy ghewan een ſoon Franchois vander Rochefaucaut/ Grave van Roucy/ ende een dochter Charlotte/ getrout met Louijs van Champagne / Grave van Suſe/ die voert *de ſable, frette d'argent, au chef d'argent, chargé d'un Lion naiſſant de gueules, armé & lampaſſé d'azur*. Franchoiſe van Maillp/ boven vermelt/

troude voor haer eerſten man/ Carel/ Heer van Rubempree/ ende ghewan een dochter/ Henrickxken van Rubempree/ die troude Willem van Humieres Heer van Laſignies/ welck hups voert *d'argent, frettè de ſable*, ende gewan een dochter/ Charlotte van Humieres / die troude Lodewyck van Blois/ Heer van Treſſong in Henegouwen/ ende ghewan Boudewyn van Treſſong/ ghetoven in Duytſlandt; Jan/ Heer van Treſſong; Louys/ Heer van Treſſong/ die gheen kinderen en ghewan by Anne van Merode ſyn wyf; Louyſe/ Vrouw van Treſſong / hier naer ghemeldt; Jenne van van Treſſong / die eerſt troude Phlips van Lannoy / Heer van Beaveir/ ende daer naer Phlips van Croy/ Hertoch van Aerſchot/ ſonder oir; Franchoiſe van Treſſong/ onghehoudt ghetoven; ende Marie van Treſſong/ die troude Jan van Neufchaſtel / Heer van Cirnay / welck hups voert *de gueules, a la bande d'argent*. Louyſe/ Vrouw van Treſſong voorſept / troude Lodewyck van Merode/ Heer voor een derde in de Baronnie van Houſaliſe/ ſoon van Franchois van Merode/ Baenderheer van Moriamez / ende van Jenne van Hennin/ dochter tot Boſſu/ ende ghewan een ſoon Phlips/ hier naer vermelt / ende een dochter Antonette van Merode/ Vrouwe voor een derde van Houſaliſe/ getrout met Richart van Aerſchot vander Riviere/ Heer van Heers/ die voerde *d'argent, a trois fleurs de lys de ſable pleds poſés*; ende ghewan 8 ſoonen/ ende 3 dochters / te weten / Louys ende Phlips/ jonck ghetoven; Henrick van Aerſchot/ Grave van Heers/ hier naer te verhalen; Ernelt / Heer van 't derde van Houſaliſe / ghetrout met Elizabeth Wette/ welck hups voert *d'azur, a trois tau d'or*, die t'ſamen kinderen hebben; Phlips 5e. ſoon / jonck ghetoven ; Phlips 6e. ſoon / religieux tot S'. Trupen; Adriaen ende Warnier/ jonck overleden; Jenne/ ghetrout aen Willem de Celles/ die voert *d'Hermines, a une bande entre deux gemelles de gueules*; Anne Margarite/ religieux; Maria ghetrout met Edmond / Grave van Swartſenburch/ die voert *pallé de huict pieces d'argent & d'azur*; met kinderen. Henrick van Aerſchot vander Rivieren/ eerſte Grave van Heers / troude Catharina de la Doue/ welck hups eygentlyck voert *d'or, a quatre chevrons de ſable*, Vrouwe voor een derde vander Riviere/ waer by hy gewan dry ſoonen/ ende vier dochters. Henrick Rogier/ Heer vander Rivieren/ troude 1640. Dorothea Henrica van Coutreau; die voert *eſcartelé 1. en 4. de lauche*, dat is/ *de gueules, a la faſce d'or, 2. en 3. de Grimbergen*, te weten/ *d'or, a la faſce d'azur, au ſautoir de gueules brochant ſur le tout, ſur le tout de tout Coutereau puiſné*, dat is/ *d'azur au chevron d'argent & trois cocquelets d'or ſans bec, 4 jambes*; dochter van Willem/ Baron van Jauſſe ende van Aſſche/ ende van Maria de Coutereau / dochter tot Weſtmal. Richard Edmond/ tweede ſoon; ende Bernard; Agnes Erneſtine/ heeft ghetrout den Vorſch-Grave van Loon/ upt den hupſe van Argenteau/ welck hups voert *d'azur, au croix d'or, chargé de cincq coquilles de gueules, accompagnée de vingt croiſettes recroiſettes d'or*. Anne Margarite is ghetoven; Marie Antonette/ ende Anne Marie Philippote/ noch onghehoudt.

8. Jonckvrouwe Iſabelle van Berghen/ was religieux.
9. Jonckvrouw Helena van Berghen/ religieux.
10. Jonckvrouw Marie van Berghen.

Deſen Heer Jan van Glymes/ ofte met de Lippen/ Heer van Berghen/ hadde inſgelyck by ſyne (a) Concubine/ twee ſoonen/ ende twee dochteren. Den ouditſten / Jonckheer Hubert van Berghen / was Vroſt van Wouw/ en den Ouden-Boſſche/ voerde 't volle wapen / *briſé d'un filet gauche*; ende troude Jonckvrouwe (b) Anna van Grevenbroeck/ die voerde *Arckel*; ſonder oir: al hoewel naer myn reeckeninghe/ den ſelven Jor. Hubert is gheweeſt den

a M.S. van wapen by den Autheur.
b Volgens haer Sepulture tot Berghen.

Digitized by Google

den natuyrlicken soon van Heer Jan den derden. Den tweeden Jor. Dismas van Berghen/ troude Jonckvrouw Marie Lauwrin / die voerde *de gueules, a la fasce undé d'argent, accompaignée d'un croissant montant, & un estoille de mesme en chef, un fleur de lys en pointe*; ende ghewan (a) Jan / Maximiliaen / ende een dochter Cicilia. Jan van Berghen / Heer van Waterdiick / anno 1544. Schepen / ende 1545. Borghermeester tot Berghen/ ende naermaels President van 't Parlement tot Mechelen / voerde tvolle wapen/ (b) *couppé d'or en chef*; troude ..... die voerde (c) *d'argent a la fasce de gueules, accompagnée de trois trompes de sable, deux en chef, un en point*; ende ghewan een dochter (d) Marie/ sonder oir. Jor. Maximiliaen van Berghen/ was (e) Heecken van Ste. Gommer tot Lier/ ende daer naer (f) Aertz-Bisschop ende Hertoch van Camerijck; ende Cicilia sonder oir. Agnes van Bergen/ d'oudste natuyrlicke dochter/ trouwde Jacques de (g) Hanzelles/ Heer van St. Martin/ die voerde *de* (h) *vair affronté, au chevron de gueules, brochant sur le tout*; ende ghewan kinderen: De tweede dochter Catharina / trouwde Augustijn vanden Eynde/ die voerde *d'argent, deux croissants montant de gueules, au primier canton d'or, a trois pals d'azur*, ende ghewan een dochter.

a *In Archivio 't Leenboeck geintituleert Gastel fol.* 142.
b *M. S.* als vooren. Item, *Schoier, cap.* 11. *pag.* 516
c *M. S.* als vooren. *d't Gemelde Leenboeck.*
e *Loco citato.*
f *Diplom. Belg. Miræus lib.* 2. *cap.* 100.
g *M. S.* als vooren.
h *Vide C.* 6. *pag.* 56.
i Op 't Stadthuys.

Boven dese hadde hy noch verschepden andere illegitime soonen ende dochteren. Soo dat desen Heer/ Jan van Glymes/ oste met de Lippen / in alles heeft ghevrocreëert vijftich kinderen: ter ghedachtenisse van welcke/ van oudts ende als noch staet dit Distichon, onder dese syne (i) effigie tot Berghen aldus:

En pictus labeo, quem labris labra fovendo,
Dij decies quinta fecerunt prole beatum.

Ende meer dupdelijck in onse tale met dese woorden:

Heer Ian mette Lippen, is hier
Naer het leven gheselt seer fier,
Had vijftich kinders, 'twas mans ghetier,
Sterf duyst, vier hondert, tneghentich vier.

Syn lichaem wierde met groote solemnitepten/ (als wesende machtich van vrienden ende maghen/ tot Bergen ter aerden ghedragen by syne Wethouderen; de Borgermeesteren waren/

Jan vander Meeren, ende *Servaes de Rouck*.

Digitized by Google

Ende dat aen te mercken ſtaet op die begravinghe / is / dat niet alleen ghebruyckt wierden 28 doſynen / oft / dry hondert ſes ende dertich blaſoenen / oft wapenſchilden / maer oock ſoo veel ſwart laken / dat binnen de gheheele Stadt van Antwerpen (ſoo luydt het (a) regiſter) gheen ſwart laken ghenoech voor die begravinghe en was te bekomen: al hoewel ick ghe-loobe / dat teghenwoordich aldaer voor ſoo veel begravenisſen / als Heer Jan hadde wapenen / ſwart laken ghenoech te koop ghevonden werdt. waer uyt men kan ſpeuren / dat niet alleen familien / maer oock Steden en Koninck-ryeken / af en toe nemen / ja / ſterven ende verdwynen.

a *In Archivis de ann.* 1494.

Hadde mede deſen Heer Jan by ſyn leven / beſocht veele ende verre lan-den / onder andere (b) Roomen ende Jeruſalem / waer over oock ſyne Stadt van Berghen / jaerlyck op Palmen-ſondach / altijdt vereerde deſen haren lieven Heere (ſoo luydt (c) 'tregiſter) ende ſyne mede-broeders van Je-ruſalem / twaelf gelten Rhijnſchen wijn / namentlijck / Clais Nozis / Jan Rouck / van Bemmelen / ende andere aldaer / die ten (d) Hepligben lande geweeſt hadden. Dat Halmale in ſyne memozien van de adelijcke familien / mede heeft gheannoteert met deſe woozden: In den jare 1437 / ſoo trocken (e) Clais Nozis / ende Jan Rouck ten Hepligben lande.

b Regiſter *de ann.* 1449.
c *De ann.* 1484.
d Regiſter *de ann.* 1485.
e By ſchrift-telijcke communi-catie van Jor. P. van Halmale, Threſorier tot Ant-vverpen.

Dede inſgelijck deſen Heer Jan / anno 1453 / mede ghelofte / beneffens alle d'andere Heeren van den lande / Hertoch Philips van Bourgondien / in ſyn voorgenomen oorloghe in Syria / in perſoon te aſſiſteeren / oft by verlet / te ſepnden twaelf wackere edellupden op ſyn boſſe / voor een jaer: ſyn ghe-lofte beſchryft (f) Olivier de la Marche aldus:

f *Liv. 1. chap. 30. pag. 445.*

Le veu de Monſieur de Berges.

Je voue aux Dames & au Faiſan, qu'au cas que mon treſredoute Seigneur le Duc, voiſe en ce Saint voyage, & qu'il luy plaiſe, que je le ſerve, je le ſerviray de ma perſonne, en telle façon que mon dit Seigneur m'ordonnera, & ſi par maladie, ou outre empeſchement, je ny puis aller, s'y ennoyeray & entretiendray, douze gentils Compaignons Cranequiniers un an, à mes deſpens.

Verkreech mede / vermits ſyns ende ſyns ſoonen / Jan / Heer van Wal-heim (naermaels Heer van Berghen) ende Cornelis / Heer van Seven-berghen / goede dienſten in verſcheyden oorloghen / ſtrijden / bataillien / ende groote Ambaſſaden in vreemde landen / den Hertoghen Philips / ende Carel ſyn ſoon / als anders ghebaen; midtgaders / om ſeeckere ſomme van pen-ninghen / van de Eertz-Hertoghen Maximiliaen ende Maria / broederen vrydom van de Thollen over Hollandt ende Zeelandt / voor de Poorteren ſynder Stadt van Berghen / ten eeuwigen daghe. Behoudelijck (ſoo ſtaen de woorden) dat de wachte van den Tholle van Jerſekeroirt / binnen Berghen onderhouden ſal werden / in alſulcke vryheyde ende libertept / als de Graven van Zeelandt in die Tholle toe behoort / ende in verleden tijden ghehadt hebben / alles breeder volghens de naerdere interpretatie by de ſelve Eertz-Hertoghen ghedaen den 18 April 1480. ende den interinemente van die in den Haghe / den 27 Aprilis daer aen volghende.

Handveſt *de anno* 1479. in Meye.

De voornaemſte articulen ſommiger Privilegien / die hy ſelfs ſyne Poor-teren van Berghen vergunde / zijn deſe:

Privi-

Digitized by Google

Privilegie de anno 1461. den 4 Auguſti.

Extract.

ONſe Stadt ſal moghen op haer ſelfs koſt, op elcken Kooren-molen een balance hanghen, oft andere proviſie maecken ende ordineren, ende 'tweel daer af uyt ende in leveren, des ſullen de molenaers hebben van ſeſthien ponden, een voor haer, ende miſdoende, haer corrigeeren ende ſtraffen.

De vveeck-merckdach, begint ten 10 uyren daeghs te vooren, ende eyndight ten 2 uyren daer naer, ende heeft den ſelven vrydom als de jaermarcten, ende de koopmanſchappen op den ſelven ghemaeckt, zijn niet vry.

Die van 't Noordtlandt ſullen moeten accijs betalen, ende ſtaen onder de Stadt: deſghelijcx die tuſſchen den Roſſelbergh buyten dje Steenberghſche poorte, ende de Stadt vvoonen ſullen.

De Lombaerden ſullen niet meer hebben of nemen dan van eenen ponde grooten Brabandts, twee ende eenen halven grooten Brabandts ter weecke, andere ſommen naer advenant, ende ſijn panden loſſen met ganghbaren ghelde.

Privilegie de anno 1463. den 4 Iunij.

Extract.

UYt kracht van Schepenen brieven van Berghen, ſal men met recht inhalen by hals ende have, den verlijder, ofte die de panden oft onderpanden ghebruycken, ten ware den pandt in onghebruyck laghe, ende ſal d'uytwinninge gheſchieden, ter plaetſen daer't behoort. Bevelende onſe Dienaers, ende Rechters ons landts van Berghen, hen hier naer te reguleeren, &c.

Privilegie anno 1485.

Extract.

DRoſt, Schout, Burghermeeſters, Schepenen, met de meeſte ſtemmen, ſullen alle jaren ter ghewoonelijcke tijden gheven alderhande kleyne officien den Politie aengaende, die nu zijn, ende naermaels verdacht moghen werden, ende in voorgaende Privilegien begrepen.

Inſghelijcx de vacerende H. Gheeſt proven, behoudelijck de Mombors hare preſentatie van dry arme perſoonen, uyt den welcke men een ſal nemen.

Deſghelijcx ſullen oock gheven, oft weygheren, het timmeren over de Grebbe.

Onſe Stadt ſal alleen hebben de diſpoſitie van 't ſtraet-meſch, omme te verpachten oft wech te gheven.

Deſghelijcx het waeckhuys in onſer Vrouwen poorte.

De Straten hooren de Stadt toe, ende niemandt mach de ſelve betimmeren ſonder haer conſent.

Die van den Zuydtlande ende Noordtlande, ſullen accijs betalen als die van de Stadt.

Burghermeeſters, Schepenen, ende Rentmeeſters, moghen ſonder ons aenſien, te verpachten de viſſcherijen, gorſſinghen ende hoofkens, poorten ende toorens, binnen ende buyten, aen ende op de veſten, die nu zijn ende komen ſullen, behoudelijck onſer Vrouwen poorte, ſonder 'thuyſken, midts voor ons gheldt gherieſt te worden van den verpachten viſch.

Van eenen eedt, ſal den Schout nemen dry grooten, een dobbel qualiteyt dobbel.

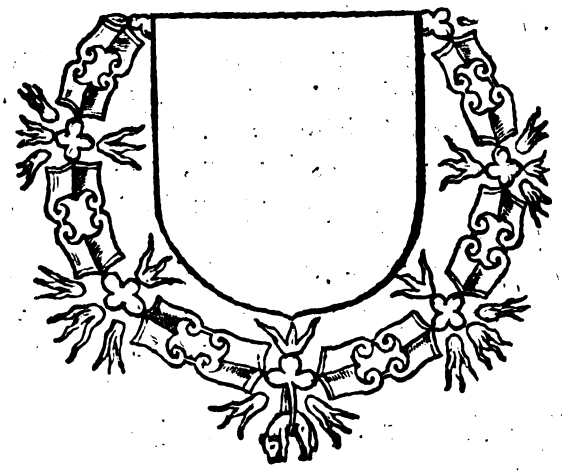
Onſen

Digitized by Google

Onſen Droſt, Schout, ſal niet nemen van het conſent om Koopdach te moghen houden.

Het Secretariſchap, ende alle andere Officien, ſal de Stadt alleen gheven, doch haren loon, tot belaſtinghe onſer onderſaten, verbeteren, ten by-ſyne van onſe Dienaers.

In cas van infractie noch manen, noch wijſen, ende nieuwe brieven, &c.

X.

Heer Jan den derden van Glymes/ Heer van Berghen/ Walhaim/ etc. Ridder ende Beecken van d'Oſter van den Vliese/ Raedt ende eerſte Camerlinck van den Keyſer/ troude Vrouwe Arioma de Brumeur/ dochter van Guy de Brumeur/ Grave van Megen/ Ridder van d'Oſter/ die voerde *d'argent, trois aigles de gueules, membrez & becquez d'azur*; verweckt by Jonckvrouwe N. de Rambures/ die voerde *d'or, a trois faſces de gueules*, ende ghewan dry ſoonen/ ende twee dochters.

1. Joſ. Jan van Berghen/ Heer van Walhaim/ troude Jonckvrouwe Anna van Bourgondien/ dochter van Heer Philips van Bourgondien/ Heer van Beveren/ Ridder van d'Oſter/ die Bourgondien met Bieville voerde vierderlich/ ende een ſoon was van den gemelden Heer Anthonis van Bourgondien/ ghelept/ den grooten Baſtaert/ Grave van Roche in Ardennen/ mede Ridder van d'Oſter/ die Bourgondien voerde/ *briſé d'un filet gauche d'argent*; ende van Jonckvrouwe van Bieville/ verweckt by Jonckvrouwe Anna van Boſſelen/ oudſte dochter van Heer Wolfart van Boſſelen/ Grave van *Grand-Prez & Bouchan*, Heer vander Vere/ Vlissingen/ Zandenberch/ Falaps/ Duvelande/ etc. Ridder van d'Oſter/ die Boſſelen voerde/ ſonder meer; ende van Vrouwe Charlotte van Montpenſier/ dochter van Louys de Bourbon/ die voerde Vranckryck/ *le baſton de gueules, briſé d'or en chef, chargé d'un Daulphin d'azur, brochant ſur le tout*; ſyn tweede huyſvrouwe/ hebbende eerſt ghehadt Vrouwe Maria/ 's Koninck Jacobs dochter van Schotlandt/ daer hy by hadde een ſoon Carel/ t'zijnder 13 a 14 jaren gheſtorven tot Loven/ ende ter Veer begraven/ ſonder oir; ende ſoon van Heer Henrick van Boſſelen/ Grave van *Grand-Prez* in Champaigne/ Heer vander Veer/ etc. Ridder van d'Oſter/ die voerde als voozen/ ende van Joſyne van Halewyn/ die voerde *d'argent, a trois Lions de ſable*; ſoon van Heer Wolfart van Boſſelen/ ende Jonckvrouwe Hadwich van Boſſelen/ dochter van Nicolaes van Boſſelen/ den tweeden van dien name/ Heer van Brigdamme; die tot bryeucke voerde *un eſtoille d'argent, au coſté dexire*, boven in den ſchilde van

Boſſe-

Boʒselen; ende van Vʒouwe Marie d'Ermude/ die voerde *d'argent, au chef de gueules, chargé de trois aigles d'or*; sonder oir.

2. Joᵉ. Phlips van Berghen / voerde spn vaders wapen/ met een *lambel a 4 pendants d'azur*; is ghestoʒven in Spangien/ sonder oir.

3. Joᵉ. Anthonis van Berghen / Heer van Walheim/ wierde Heer van Berghen/ hier naer te verhalen.

4. Jonckvʒouwe Anna van Berghen / troude Heer Adolf van Bourgondien/ Heer van Beveren/ Veer / etc. Ridder van d'Oʒder / die voerde vierdeelich Bourgondien/met Montpensier/en Boʒselen *sur le tout*; (vʒoeder van de ghemelde Anne/ Charlotte / ende Magdalene van Bourgondien/ ghetrout met Heere Josse van Cruningen / Heer van Heenvliet / Boʒch-Grave van Zeelandt/ alle kinderen van den ghemelden Heer Phlips van Bourgondien/ ende Anne van Boʒselen) die daer bp ghewan dʒp soonen/ Phlips/ Maximiliaen Ridder van d'Oʒder/ eerste Marquis van ter Vere/ die voerde als voʒen / ende troude Louʒse van Croy/ dochter van Phlips/ den eersten Hertoch van Aerschot / ende Henrick van Bourgondien / alle sonder oir; ende dʒp dochters: 1ᵉ. Anna / die troude eerst / Heer Jacob/ Grave van Hoozn/ ende daer naer/ Heer Jan van Hennin-Lietaert/ d'eerste Grave van Bossu/ Ridder van d'Oʒder/ *grand Escuier* van Keyser Carel de V, die voerde *de gueules, a la bande d'or*; ende ghewan vier soonen/ ende een dochter. Den eersten/ Carel de Hennin / Grave van Bossu / troude bp 'tleven van spn vader/ Jolente de Werchin / Vʒouwe van Jeumont/ dochter van Pieter de Werchin/ Seneschal van Henegouwen/ Ridder van d'Oʒder/ die voerde *d'azur, semé de billettes d'argent, au Lion de mesme, armé lampassé de gueules*; soon van Heer Nicolaes de Werchin/ Ridder van d'Oʒder/ die een soon was van Jaeques de Barbanson/ die verlatende spnen stamnaem ende wapen van Barbanson/ opnam bp consent van Hertoch Phlips van Bourgondien/ als souverain van Henegouwen/ 't wapen ende den stamnaem van (a) Werchin/ na de doodt van spn vʒoeder Jan van Barbanson/ Heer van Jeumont/ die ghetrout was gheweest met de suster van Heer Phlips/ Heer van Werchin/ Seneschal van Henegouwen/ verslaghen in de bataille d'Azingcourt/ anno 1415 eenige mans oir van dat hups/ om te eterniseren den naem ende wapen van Werchin/ sonder oir. Den 2ᵉⁿ. Maximiliaen/ wierde Grave van Bossu. Den 3ᵉⁿ. was Geestelʒck. Den 4ᵉⁿ. troude Jonckvʒouwe Maria Hannaert / hier voʒen verhaelt/ Vʒouwe van Liedekercken / die voerde vierdeelich/ 1. *en* 4. *d'or, a l'aigle de sable, au sautoir de gueules brochant sur le tout*, 2. *en* 3. *de sable, au chef d'argent, sur le tout de gueules, a trois Lions d'or*. Jacqueline de Bourgondien/ troude voʒ haer eerste man/ Joᵉ. Johan *de Flandres*, des Heeren van Vʒaets soon/ welcke *branche* voert Vlaenderen/ *brisé d'une billette d'argent, sur la patte droitte du Lion*; sonder oir: ende voʒ haer tweede man/ Heer Jan van Cruningen/ Heenvliet/ Vaelerswoude/ etc. die voerde *d'or, a trois pals de sable*; ende ghewan een soon Maximiliaen / ende twee dochters/ Anne ende Louʒse. Antovette van Bourgondien/ troude voʒ haer eersten man Heer Carel van Croy/ Hertoch van Aerschot/ die voerde *d'argent, a trois fasces de gueules, escartelé d'argent, a trois douloirs de gueules*, sonder oir; ende voʒ haer tweede man/ Jacques d'Aneu/ Heer van Abencourt/ die voerde *d'argent trois croissants de gueules*.

5. Jonckvʒouwe Adʒiana van Bergen/ troude Heer Phlips/ Grave van Nassauw/ succesʒive oudste mans oir van Keyser Adolphus van Nassauw/ die voerde *d'azur, au Lion d'or, semé de billettes de mesme*, waer bp sp ghewan dʒp soonen/ ende 3 dochters/ namentlʒck Margarita/ Abdisse; Anne/ religieuse

(a) Scohier chap. 14. pag. 64.

tot Walkoyd; ende Catharina/ ghetrout met den Heere van Kapolſteyn/ die voor *armories* voerde/ *d'argent a trois eſcuſſons de gueules*, 2. a 1. Den oudſten ſoon Philips/ is jonck gheſtorven: den tweeden/ Adolf/ Grave van Wiſbaden/ die troude Franchoiſe van Luxemburch/ weduwe van Bernart/ Marquys van Baden/ ende dochter van Carel/ Grave van Ligny/ ende Rouſſy/ ende van Charlotte Veſtouteville; waer by hy ghewan een dochter Margarita/ ghetrout met Joachim/ Grave van Manderſchept/ die gewan twee ſoonen/ ende 8 dochters. Balthaſar van Naſſauwen/ Grave in Wiſbaden/ trouwde Marie de Naſſauw/ dochter van Jan/ broeder van Heer Willem/ Prince van Oranjen/ waer by hy ghewan twee ſoonen/ ſonder oir geſtorven; ende vier dochters/ als/ Anne Catharine/ ghetrout met Simon/ Grave vander Lippe; Marie Magdalene/ ghetrout met Wolfgang Henry/ Grave van Iſemborch; Margarita/ ghetrout met den Grave van Benthem/ welckers blaſon bevinde *de gueules a* 15 *beſans d'or* 5.4.3.2.1. ende Juliane/ ſonder oir.

Deſen Heer Jan van Glymes den derden/ is overleden tot Bruſſel/ anno 1531. (ſeydt het (a) regiſter) den 20 January/ ende ghebracht binnen ſyne Stadt van Bergben/ ende aldaer mede ten grave ghelept in de ſepulture van ſyne voorouderen/ ſtaende in't midden van't (b) Choor/ voor den hooghen autaer/ welcke ſepulture in d'eerſte deſer troublen/ binnen en buyten is ontbloot ghewordeu van alle het gheene wech-dragens weerdich was/ ende ghetraeckt onder de ghemeene plavyſinghe van die Kercke. Soo dat tegenwoordich geen teecken van begravenisſe deſer Heeren/ en dat huys gheſien kan werden/ uytgenomen de ſepulture van Heer Anthonis/ Capellaen van Koninck Philips/ ende Keyſer Carel ſyn ſoon/ Teecken deſer kerck/ ende van Sr. Gommer tot Lier/ weſende tzenen ſchoonen gepolyſten ſteen/ dus op hebbende tzolle wapen/ *briſé d'une roſe en cœur*; met deſe inſcriptie:

a *In Archivis.*

b Ste. Geertruyts Kercke.

Monumentum honorandi Domini,

D. Antonij a Bergis, illuſtriſſimi Hiſpaniarum Regis Philippi, ac Caroli quinti Cæſaris, primarij Sacellani, huius Eccleſiæ, & Sancti Godemari in Lira, Decani meritiſſimi, qui obiit anº. Domini milleſimo, quingenteſimo, quadrageſimo, menſis Aprilis die decima ſeptima.

Ver-

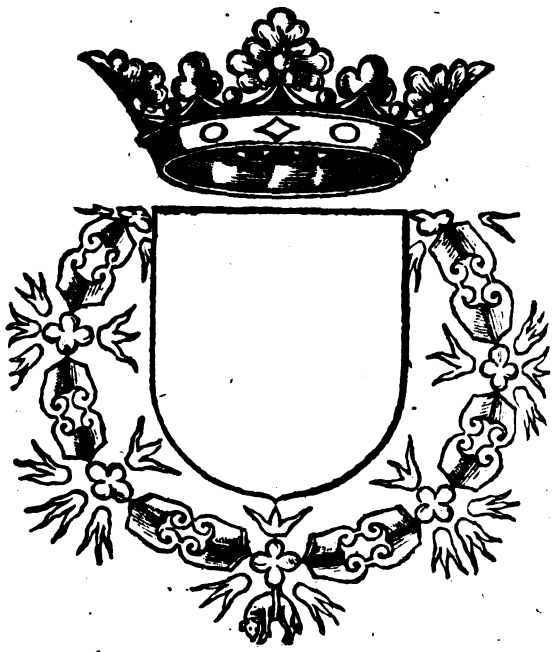
Digitized by Google

Verleende ſyne Stadt/ boven alle voorgaende Privilegien/ dit naervolghende:

Privilegie de anno 1503. den 28 November.

Extract.

GUnnen ende verleenen, dat de wal aen de nieuwe veſte, met den vanckput, met den dijck ende kalckhoven, ſullen ſtaen onder de Vierſchare van Bergen, ende de voorſz. veſte, poorte, ende thoorens, tot behoef ende ghebruyck van de Stadt, als van andere veſten, muyren, ende wallen, behoudelijck de viſſcherije van de nieuwe veſte, ſoo langhe den watermolen in weſen is, &c.

XI.

Heer Anthonis van Berghen/ d'eerſte Marquijs ende Grave van Walhaim/ Ridder van d'Order/ Gouverneur van Lutſenburch ende Namen/ Raedt ende Camerlinck van ſyne Keyſerlijcke Majeſteyt/ troude Jonckvrouwe Jacquelijne van Crop/ dochter van Heer Anthonis van Crop/ Grave van Porceau/ ende van Jonckvrouwe de Caſteau-vriant/ die voerde *de gueules, ſemé de fleurs de Lys d'or*; ende ghewan dyp ſoonen/ ende dyp dochteren.

1. Jor. Jan van Berghen/ wierde Marquijs van Berghen/ hier naer te verhalen.

2. Jor. Robert van Berghen/ was Biſchop van Lupck.

3. Jor. Lodewijck van Berghen/ Grave van Walhaim/ voerde *ſur le tout Croy en Reuly*; ghelooven ſonder oir.

4. Jonckvrouwe Anna van Berghen/ trouwde Heer Robert vander Marck/ Grave van Arenberge/ ende voor haer tweede man/ Heer Henrick van Montfoyt/ weduwenaer van de dochter des Heeren van Gomegnie; die voerde *d'or, au Griffion de gueules*; Heer van Appenvrouck/ die Montfoyt voerde vierdeelich met Vredyrode/ als weſende jonger vroeder van Joſſe van Montfoyt/ getrout met Margarita de Lalain/ ſoon van Heer Jan van Montfoyt/ ende Barbara van Vrederode/ dochter van Walraven/ Heer van Vrederode/ Vianen/ Amepden/ etc. ende van Margarita van Vorſelen/

dochter van Heere Wolfaert van Borselen/ ende van Vrouwe Charlotte van Montpencier/ hier voozen verhaelt/ suster van Heere Reynout/ Heer van Brederode/ Vianen/ Ameyden/ etc. Ridder van d'Orden/ ghetrout met Margarita vander Marck/ dochter van den Heere van Sedan/ ende van Heere Wolfart van Brederode/ Heere van Cloetingen/ soonen van den gemelden Heer Walraven/ ende Margarite van Borselen/ sonder oir.

5. Jonckvrouwe Maria van Berghen/ stack onghehouwt.

6. Jonckvrouwe Mentia van Berghen/ trouwde Heer Jan van Merode/ Heer van Peterssem/ Baron van Levedale/ Dufkele/ Heer van Geel/ Westerlo/ etc. die voerde *d'or, a quatre pals de gueules*, met een *bordure endentée d'azur, escartelé de gueules, a un Lion d'argent, sur le tout de gueules, a la fasce d'argent*; soon van Heer Henrick van Merode/ ende Franchoise van Brederode; die voerde *d'or, au Lion de gueules, armé, lampassé d'azur, a lambeau de trois pendants de meſme*; dochter van Walraven/ Heer van Brederode/ Vianen/ Ameyden/ etc. en Vrouwe Margarita van Borselen; ende ghewan een dochter/ Margarite van Merode/ hier naer te verhalen.

Desen Heer Anthonis/ wierde eerst ghemaeckt Grave van Walhaim/ ende daer naer Marquys van Bergen/ beyde in den jare 1533. van Keyser Carel de V, die hem seer beminde/ ghelyck blyckt/ onder andere uyt syne Keyserlycke Majesteyts brieven/ aen hem geschreven op syne voyagie naer Barbarien/ ghedurende de expeditie van Thunis/ soo uyt Tolledo/ Barcellona/ Callier in Sardeigne/ *au camp de la Goleste*, als uyt Thunis selfs: ende niet teghenstaende/ hy teghens syne Keyserlycke Majesteyt in proces was/ evenwel hem toe betroude/ ende recommandeerde/ ghedurende syne absentie/ de bewaringhe van dese syne Nederlanden/ ende specialick 't landt van Lutzemborch/ daer hy Gouverneur was; insghelyck Vrouwe Gouvernante/ syne Keyserlycke Majesteyts suster/ te assisteeren/ ende te dienen van advyse. den inhoudt des briefs was dese:

21 *April*, 1534. 13 *Iunij*, 1535. 27 *Iunij*, 1535. 23 *Iulij*, 1535.

Volgens d'originele inde Leenhove tot Bergen.

MOn Cosin. I'escript presentement a la Royne Madame ma bonne seur, bien amplement le succez de mon voyage & navigation, dois mon embarquement a Barcelona, jusques en ce lieu, cité & chief de ce Royame de Sardaine, & pource que je ne fais doubte verrés mes lettres ou copie d'icelles, ne feray redicte en cestuy poinct, que mon brief partement d'yci, pour continuer mon chemin contre Thunis ne souffre d'estre plus prolixe, & vous recommandant de touſiours vous employer & tenir main, au bien & bonne addresse des affaires & choses concernans mes pays de par de la, meſmes au quartier dont avez le Gouvernement & charge, & au surplus assister conseiller & ..... la Royne ma dicte seur selon que j'en ay la confidence, feray fin a tant; Mon Cousin, nostre Seigneur vous ait en sa tressaincte garde. Escript en la dicte Cité de Cailer, le 13 de Iun 1535. Subsigné, Charles. Plus bas; Parzemin. De superscriptie. A mon Cosin Chevalier de mon Ordre, & Gouverneur en mon Duché de Luxemburch, le Marquys de Berges, Conte de Walhaim.

Beneffens confirmatie van alle voorgaende Privilegien/ soo verleende desen Heer Anthonis/ in 't selve jaer synder creatie/ als Marquys van Berghen/ syne inwoonderen dit naervolghende:

Privi-

Privilegie de anno 1533. den 16 Augusti.

Extract.

ONsen Officier ter saecken van hem selven, of ter instantie van particuliere, sal geene Poorters, oft andere luyden, staende ter goeder name ende fame, moghen vanghen oft apprehenderen, voor eenighe breucken, die lijf oft lidt aengaen, maer ghehouden te verklaren de redenen, ende konnende stellen pandt oft borghe, te ontslaen, ghevende hun tijdt van twee oft drymael daer om uyt te seynden.

Poorters ghevanghen zijnde om pecuniêle breucken, sal men op Poorters kamer setten.

Den Officier, noch den Borghermeester van buyten, sullen niet vermoghen elck apart te composeeren, van breucken der Politien aengaende.

Den Officier en vermach niemandt te verdecken, ghedurende de Vry-marckt, sonder by-wesen van een van de Borghermeesters oft Schepenen, by daghe oft by nachte; uytghenomen, dieven, doodtslaghers, overspeelders, ende dierghelijcke.

Sullen onse Wet veranderen, te weten, negen Schepenen, wettige mannen, ende van wettighen bedde ghebooren, (daer inne niet begrepen onse natuyrlijcke soonen ofte broeders, doch ghelegittimeert zijnde) op Ste. Geertruyden dach, Stadts reeckeninghe ghedaen zijnde, ende vermogen tot den twee Schepenen van oudts, noch twee te continueren, ende niet meer.

De Schepenen sullen goets tijdts voor den noene, op hare conscientie ende eede, kiesen twee Borghermeesters, ende naer den noene, twee Rentmeesters, ende een Guldeecken: den Borghermeester van buyten, moet ghehuyst ende gheerft zijn in de Vierschare, binnen 't jaer.

Sullen voortaen geen Apreciateurs meer ghestelt werden, maer alle koop-daghen moghen ghedaen werden by een yeghelijck van d'oude kleer-verkoopers ambacht, sufficant zijnde, uytghenomen de goederen by de Heer verkocht.

Alle die tot Berghen Parochien, sullen moeten aldaer contribueeren in de lasten.

Onsen Officier, sonder advijs van Burghermeesters ende Schepenen, qualijck exploicterende, komt de schade tot sijnen laste.

Privilegie de anno 1533. den 21 Augusti.

Extract.

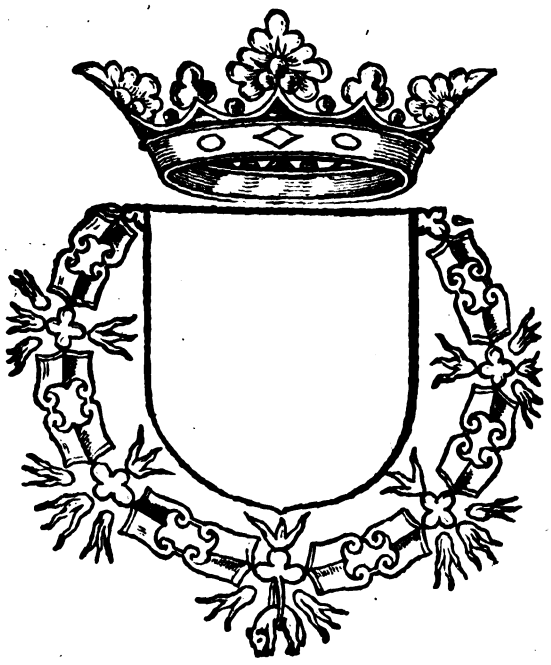
GUnnen onse Stadt van Bergen, dat die van de Noordt ende Zuydtgeest, sullen accijs betalen.

Item, dat gheen Dorpen binnen 't Marckgraefschap, sullen moghen brouwen, oft elders bier halen, dan voor haer selfs ende voor haer familie, uytghenomen den Oudenbosschc, Gastele, Hoven, ende Ruckvenne, met haer appendentien.

Van ghelijcken, de Meede binnen 'tMarckgraefschap, Stanterbuyten, ende Borchvliet ghevallen, elders te vervoeren, sonder eerst in de Stadt ter stoven gebracht, bereedt, ende ghekeurt te werden, &c.

Alle welcke/ benessens verschepden andere/ hoe bp de voorouderen verkreghen/ bp den Over-Heer verstaen/ ende bp de inwoonderen gheobserveert ghewozden/ in ons (a) Compendio der selver Pzivilegien/ klaerlijck vertoont hebben.

a *M. S. in Archivis*, ende by verscheyde andere berustende.

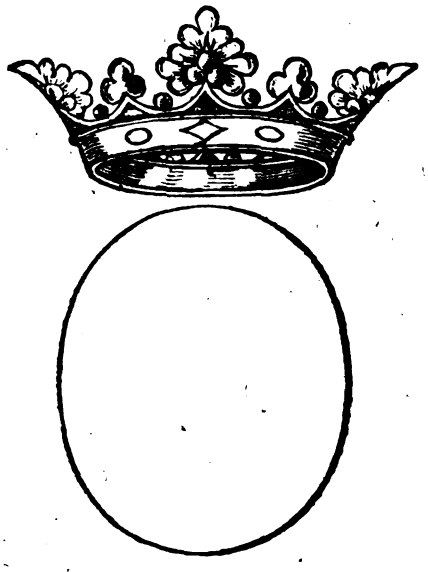
XII.

Heer Jan den vierden/ ende tweede Marquijs van Bergen/ Ridder van d'Oȝder/ Gouverneur/ Hooch-Bailliu/ ende Capitepn Generael van Henegouwen/ Opper-jagher van den lande van Bȝabandt ende Vlaenderen/ troude Bȝouwe Maria van Lannop/ Bȝouwe van Molenbaps/ dochter van Heer Jan van Lannop/ Heer van Molenbaps/ ende Bȝouwe Johanna van Ligne/ hier booȝen verhaelt/ ſonder oir.

Deſen Heer Jan/ Marck-Grave van Berghen/ Heer Anthonis ſoon/ wierde anno 1550. den 8 Julij/ in de dȝeve van Bozchvliet (nu gemineert) metter gheheelder Gheeſtelijckhept/ ende alle die Officieren van de Stadt ende Landt van Berghen/ met groote ſolemnitepten (als ſpne booȝlaten) inghehaelt/ ende aldaer gepȝeſenteert bp Heer Cozнelis Baſtaert van Berghen/ Heer van Kanſbeeck/ Bȝoſt der Stadt ende 's Landts van Berghen booȝſchȝeven/ een rijckelijck vergulden ſweerdt: bp Antonp Lemſen/ Schouret/ de roede van Juſtitie; ende Pieter Spotten Claeſſen/ Burgherneeſter/ de ſleutels der ſelver Stadt; alle de welcke den ghemelden Heer Jan/ d'een booȝ/ en d'ander na/ wederom gaf/ ende alſoo met alle die Geeſtelijckhept ende Officieren/ ghebȝacht in de Kercke/ ende van daer op het Stadthups/ alwaer hp eedt dede/ ende ghehuldt wierde, naer ouder ghewoonten; ende anno 1567 ghecroȝven in Spangien/ ende alſdoen het Marck-Graefſchap bp den Koninck aenghecſlaghen/ tot in den jare 1577/ als wanneer den Heere van Merode/ upt den name van ſpne dochter Margarita/ die hp hadde bp de ſuſter van deſen ghemelden Heer Jan/ in't ſelve weder ghekomen/ ende haer 1578 in Januario/ ghegheven ten houwelijck aen Heer Jan van Beerſele.

In Archivis.

Bȝouwe

XIII.

Vrouwe Margarita van Berode/ naer die doodt van haren Oom Heer Jan/ wierde Marquÿse van Berghen/ Gravinne van Walhaim/ etc. troude Heer Jan van Withem/ Baron van Beerſele/ hier voor vermeldt/ die mede voerde *de ſable, an Lion rampant d'or, armé, lampaſſé de gueules, eſcartelé d'argent, a un croix engreſſé d'azur*; ende ghewan dry dochters.

1. Jonckvrouwe Maria Mentia van Berghen / wierde Marquÿse van Berghen/ hier naer te verhalen.

2. Jonckvrouwe Margarita van Withem/ ofte Bergen/ troude Grave Henrick van s' Heerenberghe / Generael van 'skoninck Armee in Nederlandt/ ende broeder van Heer Harman / Grave van s' Heerenberghe / hier naer te verhalen / ſoonen van Heer Willem / Grave van s' Heerenberghe/ ende van Marie de Naſſauw/ ſuſter van den meer gemelden Heere Willem/ Prince van Orangien; waer by hy ghewan een dochter Iſabella / teghenwoordich ghetrout met Epdel Frederich / die hem ſchrÿft / by der gratien Godts / Furſt zu Hoogenſolre/ etc. (a) welck huys voert vierdeelich/ 1. *en* 4. *d'argent, eſcartelé de ſable*, 2. & 3. *an cerf au naturel* (*d'or, ſouſtenu, d'une colline a trois coppeaux, de ſinople*, (ſeydt (b) Chifletius) *ſur le tout de gueules, a deux ſceptres d'or, paſſées en ſautoir*, als des H. Roomſch Rÿck erf-kamer Heer.

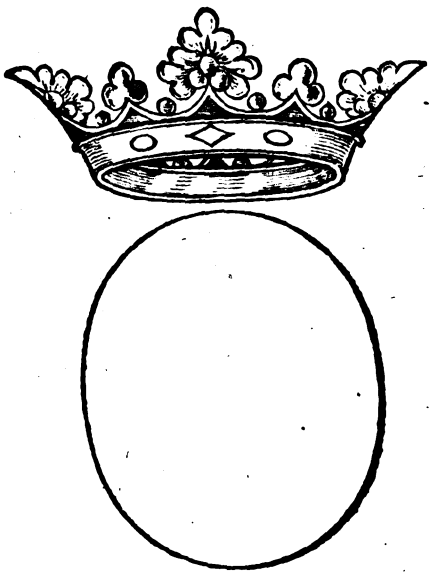
a By ſchrifteliycke afbeeldinghe en communicatie.

3. Jonckvrouwe Arneſtina van Withem noch in 't leven / trouwde Claude Franchois de Cuſance / Baron de Belvoir / die voerde *d'azur, a l'aigle d'or*; ende ghewan een ſoon/ gheſtorven ſander oir; ende twee dochters/ noch levende.

b *Loco citato cap.* 342.

Deſen Heer Jan van Withem/ Baron van Beerſele / wierde ghehult als Marquÿs van Berghen / den 22 Febvarÿ/ 1578. ende heeft 'tſelve beſeten tot in December/ 1581. als wanneer hy is vertrocken / ende storts daer aen gheſtorven met ſyne hupſvrouwe/ ende ſoo wederom aengheſlagen by de Staten van den Lande / ende ghegheven aen Hooch-loft: Wem: myn Heere den Prince van Orangien / die daer inne ghehult wierde den 13 November/ 1582.

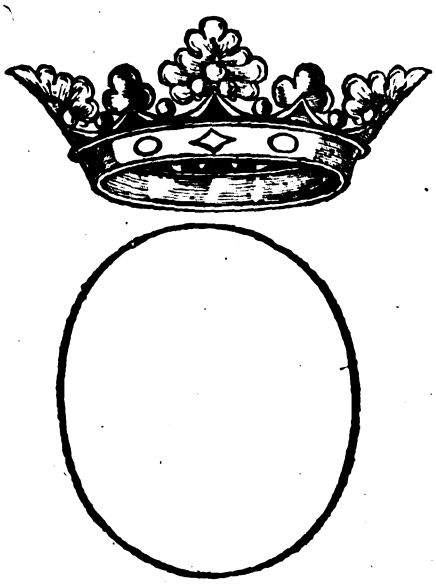
Vrouwe

XIV.

Vrouwe Maria Mentia van Withem/ Marquÿse van Berghen/ Gravinne van Walhaim/ etc. trouwde voor haer eerste man/ Heer Harman/ Grave van s'Heerenberghe/ Ridder van d'Orden/ die voerde *d'argent, au Lion rampant de gueules, lampassé & couronné d'or, a la bordure de sable, chargé de unze besans d'or*; ende ghewan een dochter Maria Elizabeth: ende voor haer tweede Man/ Willem de Melun/ Prince d'Espinoy/ die voerde *d'azur, a 7. besans d'or, au chef d'or*; sonder oir.

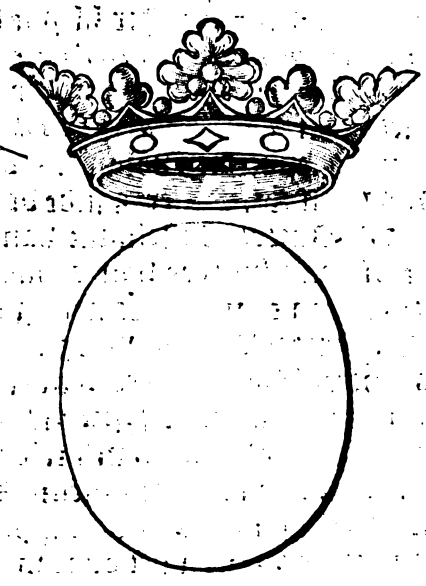
Dese Grave Harman/ is naer 't beslupt van die twaelf-jarighe gouwe eenw 1609. als Marckgraef in possessie ghestelt van de Stadt en Marquisaet/ ende kortz daer naer anno 1610. den 12 Augusti/ gestorven tot Spa.

XV.

Vrouwe Maria Elizabeth van den Berghe/ Marquÿse van Berghen/ Gravinne van Walhaim/ ende s'Heerenberghe/ etc. troude Grave Albert van den Berge/ soon van Grave Frederick/ mede Ridder van d'Orden/ ende broeder van den voorghemelden Grave Harman/ sonder oir.

Sub

XVI.

Sub Iudice lis eſt.

VIII. Nu/ als een wepnich weder verſepit/ komen wp voorder tot die miſhandelinghe van ſtamnamen ende *armories*, oft wapenen. want 't was mede een ghebruyck bp d'oude/ dat jonghers ghevoozen op-namen *d'armories* haerder partagien oft vrouwen/ met het *eſmail* van den wapenſchildt hunder familie/ oft die figuere/ met 't veranderen van 't *eſmail*. d'Exempelen vinden wp bp de aldergrootſte: In Vranckrijck/ voerden die Koninghen van (a) Auſtragien/ hunnen wapenſchildt *bandé d'or & d'azur, de ſix pieces*: die van Soiſſons *f d'or & d'azur eſchiquetée*: die van Aquitanien/ *fuſelé d'or & d'azur*: die van Orleans/ *d'azur, ſemé de caillous d'or*: die Graven van Vermandois en Veur/ *l'eſchequier d'or & d'azur*. Ende upt deſe reden/ bewees Koninck Lowys den XI, Maria/ Hertoginne van Bourgondien/ dat het Hertochdom van Bourgondien dependeerde van de Croone van Vranckrijck/ als zijnde ghekomen die Hertoghen van (b) Robert/ ſoon van Robert/ ſoon van den Koninck Hugo Capet/ ende midts dien voerde het *eſmail* van Vranckrijck/ *de ſix pieces en bande*, te weten/ *d'or & d'azur*; dat als noch is 't oude wapen van Bourgondien.

a *Scohier cap.* 18. Item, *Tillet.*

b *l'Origine des armories par Fauchet, liv.* 1. *chap.* 2. *pag.* 19.

(c) Doch om te blijven binnen ende ontrent de palen deſer Landen/ ſtellen voor in Vlaenderen 't exempel van eenen Jacques Landas/ die diſputt hebbende met de regeerders van Rijſſel/ nopende den vrydom van *tailles* en ſchattinghen inſghelijcx probeerde door ſynen wapenſchildt/ dat hy ghekomen was van een adelijcke familie/ namentlijck/ van het huys van Landas; welck huys van Landas/ altijdt gheweeſt was een oude adelijcke ſtamme der Caſſelrije van Rijſſel; ende ghevoert/ als sy noch voerden/ *party d'argent & de gueules de dix pieces, endentees l'un en l'autre*: hoewel by de deſcendenten/ als beſittende veel groote Leenen ende Heerlijckheden (ſoo door partagie/ als anderſints/) waren op-ghenomen verſchepden ſtamnamen/ ende dien volghende/ ſoo het ſcheen/ ghevorden byſondere familien/ voerende verſchepden *armories*, ghelijck Lannais/ Samion/ Varonfontaine/ Warlain/ Gourle/ ende andere; van de welcke Warlain en Gourle/ hadden behouden *le cry*, dat is/ 't woordt Landas/ ende het ghetal der ghe-

c By ſchriftelijcke communicatie van den Ed: Heer Charles van Hondegem, Heer van Catzbergen, &c.

tande ſtucken/ *ou pointes en faſce*; met een ander kleyne bleucke. Lannais/ *party d'argent, & de ſable, de dix pieces, endentees l'un en l'autre.* Samion/ *d'or & d'azur de dix pieces, endentees l'un en l'aultre.* Haronfontaine als Lannais/ met een *lambeau de gueules*, in plaets van *d'argent & de gueules de dix pieces, endentees l'un en l'aultre*, voor die van Landas/ ende dien volghende oock ontſlaghen van alle gabellen en *tailles*. 't Huys van S^t. Omer/ zijnde verſtorven op een dochter/ gheheeten Beatrix van S^t. Omer/ Caſtellaine van S^t. Omer/ die trouwde met Philips d'Arire/ oft Arien/ broeder van Boudewijn/ Caſtellain van Arien/ waer by ſy ghewan een eenighe dochter/ ghenaemt Machaut d'Arire/ Caſtellaine van S^t. Omer/ Vrouwe van Fauquenberge/ die inſgelijcx trouwde Meſſire Jan d'Ypere/ Ridder/ Heer van Renninghem/ afkomſtich van d'oude Caſtelleynen der Stadt van Yperen/ voerende den ſtamnaem Yperen/ ende een van de jonghſte ſoonen van 't ſelve huys; hebben ſyne kinderen opghenomen den ſtamnaem Renninghem/ S^t. Omer/ Noerbeeck/ Peene/ Zupdt-Peene/ Eeckhoute/ Walloncappelle/ etc. Inder voegen/ dat den eerſt-ghebooren weder op-nam het oude wapen van de familie van S^t. Omer/ weſende *d'azur, a la faſce d'or, ſemé de croix recroiſſetté au pied fiſché de meſme*, waer van ghekomen zijn die van Noerbeeck/ die 't ſelve wapen oock behouden hebben; ende die Heeren van Renningem/ *d'azur a la bande d'or. billetté de meſme.* Die van Eeckhout/ *d'azur, a la bande d'or, chargé de trois Merlettes de gueules, billettée d'or.* Die van Peene/ *d'azur, a la faſce d'or, billettée de meſme.* Die van Zupdt Peene/ *d'azur, a la faſce d'or, chargé de trois annelets de gueules, billettees d'or.* Andere/ *d'azur, a la bande de gueules a trois coquilles d'or.* Die van Walloncappelle/ *d'or, a deux faſces de gueules*; daer nochtans den ghemelten Meſſire Jan d'Ypere/ Ridder/ Heer van Renninghem/ voerde *de gueules, a la croix Patriarchale d'argent*, (dat oock de Stadt van S^t. Omar van hem heeft behouden) in plaets van *d'argent, a la croix Patriarchale de gueules*, voor 't huys van Yperen. Welck huys van Yperen/ inſgelijcx verſtorven op Agnes/ Caſtellepne van Yperen/ dochter van Anſelmus/ Caſtelteyn van Yperen; ende trouwde Baudewijn/ Caſtelleyn van Bailloeul/ die voerde *de gueules, a la croix de vair*, hebben die nakomelinghen/ Burch-Graven van Yperen/ gevoert *mi coupé*, 't wapen van Yperen en Bailloeul/ welck wapen de Stadt van Yperen mede heeft behouden/ ende die Heeren van Dourlieu/ ghelſproten uyt 't ſelve huys met den ſtamnaem Bailloeul/ *de gueules, au ſautoir de vair.* Meſſire Philips d'Ypere/ Heer van Hondegem/ geſept in 't Franſch/ *Quinville*, verlatende den ſtamnaem ende wapen van ſyn huys/ nam op/ beyde den ſtamnaem ende 't wapen van Hondegem/ zijnde *d'argent a la faſce, breteſſé & contrebreteſſé de gueules*; ende daer in ghevolght by Meſſire Philips van Yperen/ groot-Bailliu van Yperen ende Caſſel/ 1520. als ghekomen zijnde van de erfghenamen van 't huys ende Heeren van Hondegem: inſgelijcx by ſyn ſoon Meſſire Philips van Hondegem/ groot-Bailliu van Gent/ ende ſyne deſcendenten/ tot op deſen huydighen daghe. Ghelijcke veranderinghe in wapen/ met het behouden van ſtamnaem/ hebben wy in het oudt ghellacht van Rouck/ originair in dat quartier van Vlaenderen; namentlijck/ *de ſinople, au chevron d'argent, accompagné de deux Merlettes de ſable en chef, un teſte d'un bœuf d'argent en pointe*: als wy 't ſelve hebben onder deſe quartieren van den Edelen Heere Charles van Hondegem/ Heer van Catſbergen/ Eeckebeke/ etc. van wegen Felice de Rouck/ anno 1470. weduwe van Johan de Pradelles/ Schildtknaep/ Heer van Palmaſt/ Berquin/ etc. te weten/ van 'ſvaders weghen/ Quinville/ ghelept/ Hondegem/ Bamers/ *dit* Yperen/ Crevecœur/ Bieville: van 'ſmoeders weghen/ Pradelles/ Rouck/ Lperis/ S^t. Omer.

Ock

Ock soo by Heer (a) Philips de Maillet / ghelept de Coupignies / Heer van Fouqueres / van weghen syne moeder Jenne de Rouck / dochter van Louys de Rouck / Bailliu van Cassel / ten tyde van Keyser Carel de vyfde / ende van oudts staen / in seecker cabinet *d'honneur*, in de Kercke van S^te. Pieter tot Arien / ende in de glasen van de Parochie Kercke van Wytge by Arien. Insgelyck (b) *d'or, au chevron d'azur, accompagné de trois Merlettes de sable, deux en chef, un en pointe*, als dit staen in 't M. S. van wapen / van alle die Raden van 't Parlement tot Mechelen / in 't Pallays berustende / ende de coppe onder den edelen Heere Raedt Roelandts; van weghen Heere Jacques de Rouck / Raedt van den ghemelden Keyser / ende Deecken van 't Capittel van S^t. Geertruyt tot Nivelle. Van ghelycken *d'argent, au chevron de gueules, accompagnée de trois Merlettes de sable en chef, un croisant d'azur en pointe*, van weghen David de Rouck / Heer van (c) Oostcerceele / Schepen tot Bergen / 1428. ook soo staen / in de glasen van de handt-Boele tot Brussel / in de Kercke tot Holaer buyten Brussel / ende op een oude sepulture in 't Choor van S^te. Pieters Kercke tot Loven / beyde van weghen onse neven Jacques de Rouck / ende synen broeder Willem / Commis van de Finantie tot Brussel / met dese quartieren / (ende tot Holaer daer benevens met parade van man ende vrouw knielende /) te weten / van syn zyde / de Rouck / vander Mase / de Riege / Nopts. Noch andermael / *d'argent, a trois Merlettes de sable*, sonder meer / als wy dat hebben met dese (d) quartieren / ende hun *esmail*, van weghen Johan de Rouck / voor-Schepen (e) tot Ypre / anno duysent vyf hondert en tachtentich; namentlyck / Rouck / pro ut ghelept is / Hellin / ghestelt vierdeelich / 1. *en* 4. *d'argent, a trois coquilles de sable*, 2. *en* 3. *d'azur, a trois de Lys d'or, a une cotice de gueules*, boven van den slinckeren hoeck des schildts / tot beneden in den rechten / ghestelt op 't gros des wapens; Bellin / *d'azur a six cloches d'or*; Boulin / *de gueules a trois roc d'or*, in plaets van *d'argent, au chevron de gueules, accompagnée de trois Merlettes de sable, deux en chef un en pointe*, voor 't volle wapen: als wy dat hebben behouden / op verscheyden oude reliquien / van de voor-ouderen van Anthonius de Rouck / L. A. M. ende anno duysent vyf hondert negen en vyftich / Griffier van de Thesoriers Kamer tot Antwerpen / ons Grootvader; Petri (f) wettich soon / ende (g) neve van den ghemelden Raedt Heere Jacques. Samuyden beyde den stamnaem ende 't gheheele wapen: ghelyck de descendenten van Huges / Heer van Anthoing en Espinop / die trouwde voor syn eerste huysvrouwe / Philippe de Harnes / dochter ende erfgename van Michiel de Harnes / Connestable van Vlaenderen / waer by hy verweckte 3 soonen / te weten / Michiel d'Anthoing / Heer van Harnes / wiens descendenten opnamen den stamnaem ende wapen van Harnes; en Huges Heer van Anthoing en Espinop / ende Jan d'Anthoing / die opnamen 't wapen van haer huys / wesende *de gueules, au Lyon d'argent, couronné d'or*. Als dese / soo mede de nakomelingen van Gerrit van Kallegem / den derden van dien name / Heer van Malmines / van Calcquene / van hem ende syne huysvrouw Margarita / den stamnaem Malmines. Insgelyck de nakomelingen van Gyselbert van Sottegem / Ridder / Heer van Kallegem en Malmines / jonger soon van 't huys van Sottegem / hebben opgenomen den stamnaem ende wapenschildt van Kallegem: want Sottegem voert / *gironnée de dix pieces d'argent & de sable, les girons de sable chargé chacun de 3 croisettes d'or*; d'welck is 't eygen wapen van die van Engien. Raoul de Mortaigne / Heer van Nevele in Vlaenderen / soon van Everard Raoul / Heer van Mortaigne op 't Schelde / Castellyn van Doornick / die naliet Gautier / Heer van Nevele / Castellyn van Courtryck / namen op van hem de

a By schriftelijcke communicatie van den Eerw: Heere Antonius Sanderus.
b By schriftelijcke authentisatie van den Heere Slingelant, Secretaris van 't Parlement tot Mechelen.
c *M. S.* by den Autheur.
d Volgens d'originele den Autheur toegheseonden door Guill. de Pradelles, tot Ypre.
e By schriftelijcke communicatie van den Eerw: Heere Antonius Sanderus. *Item*, in sijn generale Historie van Vlaenderen.
f By Charter ende zegel van Robert de Croy, Aertz-Bisschop, en Hertoch van Cameryck, in date 17 Septemb. 1544. by den Autheur.
g By de selve Charetere.

nakomelinghen den ſtammaem van Nevele / met die wapen *d'argent, a la croix de gueules*, eenighe *d'azur, a la croix d'or*, in plaets van *d'or, a la croix de gueules*, voor die van Moztaigne. In de familie ende heeren van Steelandt / voert d'eene *branche*, (voorts ghekomen van Meſſire Hellinck van Steelandt / Ridder / ende ſyne voor-ouderen) *de gueules, a la faſce d'argent, frettè d'azur*; ende d'ander *branche*, met name (a) Block / oft Steelandt Block / *d'armories* van de Stadt van Courtrijck / eerſt gegeven aen Meſſire Guilliamme van Steelandt / mede Ridder / ende jonghen broeder van den ghemelden Meſſire Hellinck / by Robert / Grave van Vlaenderen / in recompenſe / ende ter ghedachtenisſe van ſyne groote manhaftichept en vrome daden / by hem ghedaen in de bataillie van Groeninghe by Courtrijck / anno 1302. in de maendt van Julius / alwaer 't meeſtendeel van de nobleſſe van Vranckrijck verſlaghen wierde / dat hy / en ſyne deſcendenten / daer naer beſonden hebben / ende noch voeren / niet teghenſtaende dese *branchen* van twee ghebroederen voorts gekomen zyn. De woorden van 't (b) M. S. dat ons dit leert / zyn dese: *Les Steelandts Bloc, portent les armes de la ville de Courtray; leſquelles furent données par le Conte Robert de Flandres, a Meſſire Guilliaume de Steelant, dit Bloc, Chevalier, en memoire & en remuneration de ſa grand vaillance & des beaux faitz d'armes & proueſſes qu'il fiſt a la bataille de Groninghe, aupres du dict Courtray, en laquelle la plus grande partye de la nobleſſe de France fut deffaicte, par les Flamengs, & fut icelle bataille un mardy de Juillet, de l'an mille trois cent & deux, & luy fut illecq donne, le dict Nouchal de Bok; pour ce qu'il muillota tant ſur les ennemis, & de la, laiſſa lors ledit Guillaume, les armes que portoient leſdicts Stelants, leſquelles il avoit portées comme ſes predeceſſeurs avoient fait, juſques a ce jour, & de la enavant, porta leſdicts armes de Courtray, en delaiſſant les ſiennes, comme auſſi ont fait ceulx qui ſont deſcendus du frere ayſne du dict Guillaume, nomme Meſſire Helline de Steelant, & encores portent juſques a preſent, qui ſont de gueules, a la faſce d'argent; chargé en frette de ſeptoirs d'azur, comme il appert cy devant folio cinq; & combien que les deux lignaiges deſdicts de Steelants, portent differentes armories, ils ſont neantmoins yſſus de deux freres, Helline & Guillaume.* Onder die familien ghesproten van de oude Caſtellepnen van Gent / voert d'een voor ſtammaem Gent / d'ander Ghiſnes / Villain / Claerhoudt / Briſereſte / Medone / Meren / Braem / Ferraut / ende ſoo voorts met onderſcheyt van wapen: Inder voeghen / dat ghelijckerwijſe alle dese roepen Gent / ſoo Bruges roept Nelles / Nelles roept Soiſſons; overmidts die Graven van Soiſſons / verlatende haren ſtammaem / oyrnamen die van Nelle / van wie ghedeſtendeert zyn die Caſtellepnen van Brugghe. Aitſgheliex Eſtoznair / roept Materne; Materne / roept Gaveren; Moerkercke / roept Braet; Walmines / roept Raſſenghem; Dzunkom / roept Hondenburch; Moerbeeck / roept St. Omer; Aſegem / roept Waldegem ende voert *d'argent a la croix de ſable, a l'ourle de douze Merlettes de meſme*, in plaets van *d'or a l'ourle de douze Merlettes de gueules*, voor Waldegem.

In Cambreſis *vrie*, oft roept Beaumont / St. Obert / als mede doet Granſart / ende voert *de ſable, a trois chevrons d'argent*, in plaets van *d'or*, voor St. Obert. Wolbays roept Ligne / ende voert *d'argent, a la bande de ſable, un Lion en chef*; in plaets van *d'or, a la bande de gueules*, voor Ligne. Cuuilliers / roept Hennin / ende voert *de gueules a la bande d'or, au chef un Lion de* (c) *ſable*, in plaets van *gueules a la bande d'or*, voor die van Hennin. Villers roept Barbanſon / ende voert *d'argent, a trois Lions de gueules*; dat mede doet Juemont / met een Starre in *abyſme*: Boufleume met een *bordure endenté d'azur*: Hozſurlambre met een crups *d'azur*; ende Werchin *d'azur ſemé de billettes d'argent, au Lion de meſme*; upt reden hier voozen.

In Hollandt / in de familie van Arckel / voeren die van Ledz / *d'or, a deux faſces*

a Meyerus lib. 11. pag. 140. ann. 1321. April. 19. Item, Buttkens Tropheen van Brabandt, Tom. 1. lib 4 pag. 407. preuves pag. 165.

b Wapenſchilden van den Edelcom van Vlaenderen, onder de pampieten van den Heere van Halmale beſtuſtende.

c d'Azur, ſeydt André du Cheſne, Hiſt. de la maiſon de Caſtillon, liv. 4. pag. 193.

faſces breteſées & contre-breteſées de gueules; die van Valem / *de gueules a deux faſces breteſées & contre-breteſées d'argent*; die van Zevender / *d'or, a deux faſces breteſées & contre-breteſées de ſable*; die van Gellicum / *d'azur, a deux faſces breteſées & contre-breteſées d'or*; die van Kekum / Haeften / Schyndel / Schijkhouck / ende Loon / *d'argent, a deux faſces breteſées & contre-breteſées de ſable.* Die van Kraus / *de ſinople a deux faſces breteſées & contre-breteſées d'argent*; die van Slingelandt / *de ſable, a deux faſces breteſées & contre-breteſées d'argent*; in plaets van *d'argent, a deux faſces breteſées & contre-breteſées de gueules*, voor die van Arckel. In de familie van Heulden / die van Bzongelen / *d'azur, a la roue d'argent*; die van Elſhoudt / *d'or, a la roue de ſable*; die van Heelbeen / *de gueules, a la roue d'or*; die van Heedichuſen / *d'azur, a la roue d'or*; die van Spierinck / *de ſable a la roue d'or*; die van Crapeſteyn / *de ſable, a la roue d'argent*; die van Roſendael / *d'argent, a la roue de ſable*; die van Buſering / *de ſinople, a la roue d'or*, in plaets van *d'or, a la roue de gueules* voor die van Heulden. In de familie van Altena / die van Bzakel / *de gueules, a deux ſaumons addoſſées d'argent*; die van Gilſen / *de ſinople, a deux ſaumons addoſſées d'or*; die van Ryſwyck / *en Sande de gueules, a deux ſaumons addoſſées d'or*; die van Emickhoven / *d'azur, a deux ſaumons addoſſées d'or*; die van Bozchgrave / *d'argent, a deux ſaumons addoſſées de ſable*; die van Berckhuyſen en Barendzecht / *de ſable, a deux ſaumons addoſſées d'argent*; die van Vterſpijck / *couppé d'or & de ſable, a deux ſaumons addoſſées de gueules, brochans ſur le tout*, in plaets van *d'or, a deux ſaumons addoſſées de gueules*, voor die van Altena. In 't huys van Wallenaer / die van Santhorſt / *d'argent, a trois croiſſants de gueules*; die van Groenevelt / *de ſinople, a trois croiſſants d'argent*; die van Cranenburch / *de ſable, a trois croiſſants d'argent*; die van Duvenvoorde / *d'or, a trois croiſſants de ſable*; die van Polanen / *d'argent, a trois croiſſants de ſable*; andere / *d'azur, a trois croiſſants d'argent*; in plaets van *de gueules, a trois croiſſants d'argent*, voor die van Wallenaer. In 't huys van Strijen / die van Heemenbergh / *d'argent, a trois ſautoirs alizées de gueules*, tot dat ſy wierden *Chefs* van haer familie / als wanneer ſy voerden 't volle wapen / 't welck die plaets van haer noch heeft behouden: die van Wieldzecht ende Halbout / *d'azur, a trois ſautoirs alizées d'argent*; die van Zpduen / ofte Zydwint / *d'azur, a trois ſautoirs alizées d'or*; die van Dzymelen / *de ſable, a trois ſautoirs alizées d'or*; die van Wubbelmonde / *d'argent, a trois ſautoirs alizées de ſable*; die van Almonde / *de ſable, a trois ſautoirs alizées d'or*, tot dat ſy naer uytgaen van 't huys van Heemenbergh / mede wierden *Chefs* van die familie / als wanneer ſy inſgelijck mede voerden 't volle wapen, te weten / *d'or, a trois ſautoirs alizées de gueules*, als die van Strijen. In 't huys van Woerden / die van Vliet / *de gueules, a trois lozanges d'argent*; die van Vrenenge / ende Vtenham / *d'argent, a trois lozanges de gueules*; die van Oudebeelt / *de ſable, a trois lozanges d'argent*, in plaets van *d'or, a trois lozanges de gueules*, voor die van Woerden. In 't huys van Cralingen / die van Woerzecht / *de gueules, a l'eſtoille d'argent*; die van Wateringen / *de ſable, a l'eſtoille d'argent*; die van Aſken / *d'argent, a l'eſtoille de ſable*; die van Strenshorſt / *de gueules, a l'eſtoille d'or*; die van Wittelnoort / *d'argent, a l'eſtoille de gueules*, in plaets van *d'or, a l'eſtoille de gueules*, voor die van Cralingen.

In Zeelandt / in 't huys van Voorn / die van Heenvliedt / *de gueules, au Leopard Lionné d'argent*; die van Cattendijck / *d'argent, au Leopard Lionné de gueules*, in plaets van *de gueules, au Leopard Lionnée d'or, armé & lampaſſé d'azur.* In 't huys van Rhoon / die van Borlande / *pointes en faſce d'or & de ſable, de dix pieces*; die van Duvelande / *pointes en faſce d'argent & de gueules, de dix pieces*, in plaets van *pointes en faſce d'or & de gueules, de dix pieces*, voor die van Rhoon.

In 't Sticht van Vtrecht / in 't huys van Zuplen / die van Abconde en

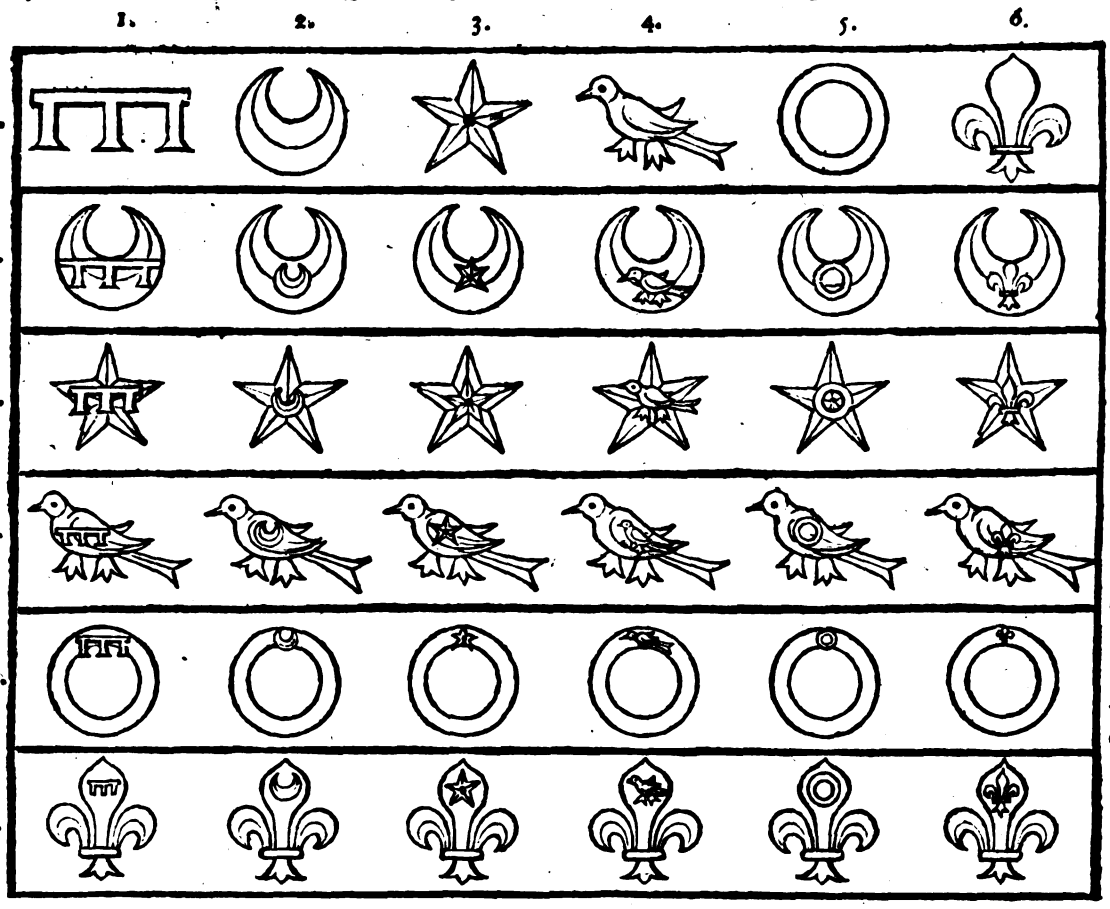
Natteris/ *de gueules a trois zules (ou doubles roccs) d'argent*; die van Anholt/ *d'or, a trois zules de ſable*; die van Blaſenbozch/ *d'azur, a trois zules d'argent*; die van Erpe/ *d'or, a trois zules d'azur*; die van Culenbozch/ (niet teghenſtaende ſy komen van die van Boeſichem/ en dooz alliantie t'ſelve wapen hebben opghenomen/ ende upt gheliicke redenen hunnen ſchildt gheſtelt vierdeelich/ met dien vander Leck/ te weten/ *d'argent au Lion de ſable,*) *d'or, a trois zules de gueules*; die van Vianen haer Cadets/ *d'argent, a trois zules de ſable*, in plaets van *d'argent, a trois zules de gueules*, dooz die van Nieuvelt/ vander Haer/ ende Zuplen. Die oude Bozch-Graven van Montfoz (doozts ghekomen van die van Randenrode/ in't landt van Gulick) *eſchequeté d'argent & de gueules*; haer Cadets/ *eſchequeté d'argent & de ſable*, in plaets van *eſchequeté d'or & de gueules*, dooz die van Randenrode; ende die van Linden/ *de gueules a la croix d'or*, in plaets van *de gueules, a la croix d'argent*, dooz die van Aſpzemont.

In Gelderlandt/ in't huys van Gennep/ die van Batenburch/ *de gueules, au ſautoir, & quatre forces d'or*, in plaets van *d'or, au ſautoir & quatre forces de gueules*, dooz die Graven van Gennep. In't huys van Tupl/ die van Zeroeſkercke/ *d'azur, a trois teſtes de bracs d'or*, in plaets van *d'argent, a trois teſtes de bracs de gueules*, dooz die van Tupl. Die van Chabot/ geſept Botkens/ *d'argent, a trois Chabots d'azur*; eenighe voerden *de gueules*, andere de *ſable, a trois Chabots d'argent*; die van Groeſbeck/ *d'argent, a la faſce ondoyée de gueules*; die van Hoemoet/ *de gueules, a la faſce ondoyée d'argent*.

In Bzabandt/ die van Gaelbeeck/ *de ſable, au Lion d'argent*, in plaets van *d'or*, dooz Bzabandt; die van Bortel/ *d'argent, a deux faſces de gueules, & une ondée de douze Merlettes de meſme*, in plaets van *d'or, a deux faſces de gueules, & une ondée de douze Merlettes de meſme*, dooz die van Cupck. In't huys van Berthaude/ die van Berlar/ Helmont/ Eſtoz/ Perehem/ ende Ranſt/ *d'argent, a trois pals de gueules*. Die van Mechelen en Duffele/ *d'or, a trois pals de gueules*; ende die van Alſche/ *d'or, a la faſce d'azur, & ſautoir de gueules brochans ſur le tout*, in plaets van *d'or, a la faſce d'azur*, dooz't ende huys van Berthaudt. In den huyſe van Hoozn/ die van Cranendonck/ *d'argent, a trois trompes de gueules lies d'argent*; die van Bzuheſe/ *de ſable, a trois trompes d'argent lies d'or*, in plaets van *d'or a trois trompes ou huchets de gueules lies d'argent*, dooz die van Hoozne. In den huyſe van Aerſchot/ die van Weſemale/ *de gueules, a trois lys au pied poſé d'argent*; die van Rotſelaer/ *d'argent a trois lys au pied poſé de gueules*: die van Riviere/ *d'argent, a trois lys au pied poſé de ſable*; ende die van Schoonhoven/ *de gueules a trois lys au pied poſé d'or*, ende ſoo doozts: Inder voeghen/ dat dit veranderen van ſtamnamen ende wapenen/ in't beſitten van Leenen ende andere heerlicke goederen/ dooz langhheyt van tijdt heeft verooꝛſaeckt/ dat eene familie haer heeft verſpzeyt onder veel ſtamnamen/ ende eenen ſtamnaem/ ober veel familien: ende hier upt komt het/ datmen ſoo dickwils ſiet onder den Adel/ verſchepden ſtamnamen/ met een de ſelve wapenen; ende verſchepden wapenen/ met een de ſelve ſtamnamen/ daer nochtans die ſtamnamen en wapens/ die Leenen niet en volghen/ noch verkoopinghe/ permutatie/ oft eenighe andere verꝛeemdinghe zijn onderwozpen: maer alleen epghen die van de familie/ al iſt ſaecke ſy niet en zijn beſitters van die goederen/ als weſende gheſepareert van de ſucceſſie/ ende gegeven/ ten opſien van de dienſten ende verdienſten/ dieſe alſdoen beſaten/ om de ſelve/ ende hare edele deſcendenten daer mede te vereeren/ ende midts dien dock (ſpecialijck van ſtamnamen/ wapens/ ende attributien/ dienende tot illuſtratie van de oude gheſlachten) ghen verꝛeemdinghe oft veranderinghe hooꝛt getolereert te werden.

IX. Doch

IX. Doch om voor te komen dese confusie ende verwerringe onder den Adel/ door dit veranderen van *esmail*, oft figuere in wapen/ wierde goet ghevonden Cadets/ oft jonger gebooren/ die wapen van hun stam ende familie/ te draghen met een onderscheyt van hp voeghen *Lambeaux*, *Croissants*, *Mollets*, ende andere dierghelijcke levende oft doode teerkenen / die sonder eenighe essentiele oft wesentlijcke veranderinghe van 't blason/ konden hp ghedaen ende achter gelaten werden : ende daer inne te continueren/ soo lange als de descendenten van d'een oft d'ander staeck souden duyren/ om tot allen tijden/ door dat hp-voeghen oft lasten/ te konnen onderkennen die staercken en personen van alle/ ende van yeder een in 't hysonder van 't selve huys en familie/ naer order van gheboorte ; waer toe dient de methode deser figuere.

Nota. Dat den eerst-ghebooren van de eerste staeck, voert 't *Lambel*; den tweeden, 't *Croissant*, ende soo voorts d'andere. Den eerstgebooren van den tweeden staeck, 't *Lambel* op 't *Croissant*; den tweeden, 't *Croissant*, op 't *Croissant*, ende soo vervolgens de reste.

Soo dat het is een onfeylbare maxime ende vasten reghel in 't stuck van *Armorie*, oft Heraldye/ dat wapens/ die de minste hp-voeginghe/ belastinghe/ oft hreucke hebben / zijn d'oudste/ ende naest het stamhuys ; d'welck oock Koninck Henrick den IV, hp syne hrieven aen alle Parlementen anno 1599. heeft gheverificeert / ende dien volghende verstaen / dat Henry de Bourbon/ Prince van Conde/ eerste Prince van 't bloedt / alleen soude hebben *le baston* (a) *alizé*; ende alle d'andere Princen van 't bloedt / met verschepden andere hreucken ; d'welcke die curieus is te lesen/ sie Geliot/ onder 't twoordt *Brisure*.

a *Indice Armorial, par Geliot, pag.* 75.

Dat dit onderscheyt van hp-voeghen diergelijcke hreucken/ in Vranckrijck onder de derde familie haerder Koninghen/ eerst is gheinventeert gheweest/ accordeeren alle schrijvers/ maer onder wat Prins/ zijn van verscheyden gheboelen. Moreau ende (b) andere segghen/ dat S^t. Louijs was den eersten / die (in imitatie van eenighe synder voornaemste onderssaten) per-

b *Les memoires & recerches de France, par Iean de la Haye, Baron de Conteaux, pag.* 182. *apud Scohier, chap.* 18. *pag.* 78.

mit-

mitteerde aen ſyne broeders ende kinderen / te voeren die Lelyen in hare ſchilden: 'terempel vinden wy in 't wapen van Arthoys / op-ghenomen by ſyn broeder Robert / bekomen hebbende 'tſelve landt voor partagie / met d'intitulatie van Grave. De woorden by Ferrol zijn dese: (a) In Comitatus hujus decorem attributa ſunt peculiaria inſignia ex ſcuto Franciæ, quod tum incerto Liliorum numero componebatur, & Caſtellæ, ternis videlicet turribus in unoquoque trium lumborum adpictis, quæ ſtemma paternum atque maternum referunt. Soo dat hy voerde *ſemé de France, au lambeau de gueules, Caſtellé d'or*: ſynen broeder (b) Alphons / Grave van Poictiers en Tholouſe / *ſemé de France, party de gueules, chargé de ſix Chaſteaux d'or*, van wyghen ſyn wijf / Heritiere van Tholouſe; ende ſynen broeder Charles / Koninck van Sicilien / Grave van Anjou ende du Maine / *ſemé de France, au lambeau de gueules, mouvant du chef.* (c) l'Allouete en Belleforeſt / dat Philippus Auguſtus ordineerde alle die kinderen van de Croone van Vranckryck / komende te trouwen / haren wapenſchildt te over-zaepen met Lelyen; ende dat voor die tyden / niemandt gheoorloft was dan den oudſten ſoon / te voeren 't volle wapen van Vranckryck / jonghers ghebooren *d'Armories* haerder partagien oft vrouwen: waer inne ſy zijn gheabuſeert / ſoo du (d) Tillet ons niet en abuſeert / midts (naer ſyn segghen) ſulcx haer nopt en was verboden / maer die veranderinghe van *eſmail* en *d'Armories* hunder partagien oft vrouwen / op-ghenomen te hebben upt andere oorſaecken ende conſideratien. Niet te min / den Preſident (e) Fauchet gaet hooghер / segghende / dat die wapen voor 't huys van Vranckryck / waren erfkelyck ghemaeckt ten tyde van Louys *le Gros*, als wanneer die differente vreucken tuſſchen ouder ende jonghers ſoonen ſouden hebben beginnen te nemen haren cours; al hoe-wel (f) Geliot verhaelt / dat die wapen die Paradin gaf Robert / den eerſten Grave dan Anjou / die hy houdt voorts ghekomen upt die koninclijcke *branche*, gheheeten *Capitienne*, die vreucken wel twee hondert jaren ende veertich / ouder ſoude zijn / nademael Louys *le Gros*, quam aen de Croone anno 1110 / daer desen Robert leefde anno 870; ende voerde naer 't segghen van Paradin / *ſemé de France, a la bordure de gueules*: waer upt aen te mercken ſtaet / dat de voorſepde vreucken van die tyde af / ok noch te voozen / haren oorſpronck moeten ghenomen hebben / ende upt die reden / langher in de weereldt gheweeſt / dan Mozeau ende die andere ſchryven / aenghesien niet alleen in Vranckryck / maer oock by ons / ende in andere Landen / alsdoen die vreucken in vroughe zijn geweeſt. Anno 1170 / Heer (g) Godefrop Plantagenet / Grave van Anjou ende Poictiers / vierde ſoon van Henrick den II, ende vroeder van Richart den eerſten / Koninck van Engelandt / voerde een *lambeau* met vijf *pendants*. Anno 1190 / Heer (h) Dirck van Vrederode / voerde den Leeuw van Hollandt / met een *lambel* à 3 *pendants*. Ende ſoo ſien ſucceſſive / dat anno 1238 / in het Tournoy te Compieigne / voerde Jan de (i) Dampiere / Grave van Namen / den Leeuw van Vlaenderen / met een *lambel*. Phlips van Vlaenderen / met een *Cotice*; ende Boudewijn van Vlaenderen / Heer van Avennes / met een *bordure engreſſee de gueules*. Anno 1246 / Heer Gillis Berthoudt / Heer van Berlar / voert de vyf ſtaecken met een *lambel*, met vijf tacken / pro ut in archivis Xenodochii. Anno 1281 / Heer Godevaert van Vrabandt / Heer van Aerſchot / den Leeuw met een *lambel*. Den Heer van Perwijs / den ſchildt *d'or, a trois Huchets de gueules, virollees d'argent*, met een *lambeau d'azur*.

Dit niet alleen in ſoonen van Princen / maer oock in de wapenen van particuliere oude ſtamhuyſen. Anno 1250 / Tibault van Davele / voert *de gueules*

a *Chron. Belg. tom. 3. pag. 401.*

b *Du Tillet Recueil des Roys, pag. 324. & 325.*

c *Ernſon Traicté des Nobles, pag. 41.*

d *Recueil des Roys, pag. 320.*

e *l'Origine des Armories, liv. 1. chap. 2. pag. 18.*

f *Indice Armorial, pag. 78.*

g *Catalogue of Honor, by Tom. Milles, pag. 596.*

h *Annales van Linden, per Buttkens preuves 5.*

i *M.S. Halmale.*

Digitized by Google

gueules, a une bande d'argent, met een *lambel*. Anno 1280/ Nicolaes van Wynegem/ Amptman van Antwerpen/ voert dzp kepers met een *lambel*, pro ut in litteris, van het rijck Gaskhups. Anno 1300/ (a) Jan van Lier/ die men hiet van Immerseel/ Heer tot Weps/ den schildt dzp Lelpen/ met een *lambeau, a* dzp *pendants*. Anno 1317/ Willem de Rouck/ Dzost tot Bergen op den Zoom/ ende andere aldaer/ dat wapen met een *croissant en pointe*. Anno 1520/ Jeronymus de Rouck/ Schepen/ sonder 't *croissant*: ende Anno 1550/ Willem de Rouck/ Burghermeester/ met een *croissant en lambel*, ut patet in archivis & monumentis. Anno 1350/ (b) Aert/ dictus, Clerraets/ Schepen tot Bzussel/ den Leeuw met een *lambel* met dzp tacken. Anno 1365/ Gillis Callart/ alias, Platman/ Schepen/ met een *lambel*, den schildt dzp Lelpen/ ende soo voozts: doch gheen hooghzr dan de voozhaelde jaren. Suler dat te pzesumeeren staet/ dat het voeren van 't wapen voor jonghzr soonen met sulcke bzeucken/ eerst is opghenomen ontrent de tijden Philippi Augusti/ aenghesien alle die gheschzeven hebben van Heraldie oft *armorye*, niemandt spne introductie van bzeucken/ veerder heest ghehaelt dan den Pzesident Fauchet: ook dat wp sien/ voor die tijden/ bp ons de schilden van d'oude Baronnen/ zijnde meest partagien van Bzabandt/ het *esmail* van hun pzincipale behouden hebben. De partagie van Diest/ heeft *d'or, a deux fasces de sable*, het *esmail* van Bzabandt. De partagie van (c) Bzeda/ *de gueules, a trois sautoirs alizees d'argent*; ende die van Bierbeke/ *d'argent, a la fasce de gueules*, hebde het *esmail* van Loven ofte Lozrainen.

X. Maer aenghemerckt dese ozdze in 't bzeecken van 't wapen met *lambeaus croissants*, etc. al eenighe hooghe jaren mede niet wel en is ghedobserveert ghewozden/ maer veeltijdts ghestelt teghens konst/ ende inozdentlijck bpghevoeght niet alleen *d'armories* van alliantien/ maer ook van Dominiën/ ende andere honozable Leenen ofte weerdigheden (dat alleen plaets heeft (naer d'opinie van sommighe) in *d'armories* van Kepsers/ Koninghen/ ende souveraine Pzincen/ oft Republijcquen/ ende niet in (d) subalterne.) Is insghelijcx gheen valle reeckeninghe daer op te maecken/ om seeckerlijck t'onderkennen/ oft met pzobabile redenen te conjectureren het stam-hups van d'alliantie/ oft hæres van successeur/ ende daerom ook schilden/ met sulcke vermenginghe/ specialijck van publijcke wapenen/ niet eyghentijck konnen ghelesen werden/ te weten *armories*, ofte wapenen van eenighe stammen ofte familien/ waer van die dzaghers zijn voozts ghekomen, maer meer te repzesenteeren de natuyze van *Ensignes*, ten aensien van de publijcke authozitept daer bp ghevoeght/ als mede ten respecte/ dat de successeurs in die suppreme gouvernementen/ die wapenen dzaghen als een speciael teecken ende ghetuyghenisse van sulcke hare verschepden jurisdictien/ al ist saecke sp ghespzoten zijn uyt vzeemde familien; want soo en is den Arent niet eyghen het hups van Oostenrijck/ noch de Lelye 'thups van Valois: Wel is waer/ dat het stellen van den schilde vierdeelich met s'moeders wapen/ voor soo veel het mede gheeft veranderinge binnen de circumferentie van den schilde (modica alteratio (sepdt den Philosooph) in membro principali magnam alterationem facit) fatsoenlijck ghebruyckt werdt bp jonger soonen/ ghelijck wp sien Repmerswale met Gaveren/ Montmozency met Egmondt ende Bossu/ oft Hennin met Bourgondien: maer gheconsidereert/ dat sulcx mede gheschiet/ bp die daer zijn *Chefs* van beyde die hupsen/ als Crop met Renty/ Ligne met Barbanson/ en uyt andere redenen/ gelijck den gemelden Heer Philips/ Bourgondien met Bievillé/ ende syn soon Heer Adolf met Montpensier: Galeas/ Hertogh van Milanen; Nicolaus/ Hertogh van Ferrare; ende den

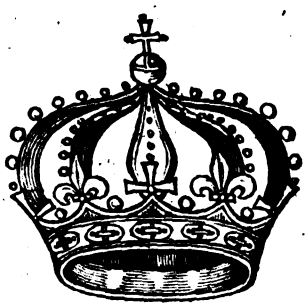
a Ste. Gommer tot Lier.

b M. S. Halmali.

c Patet ex diplom. Ducis, 1491. in Archivis Berg.

d Edict des Ertz-Hertoghen, de ann. 1618. N 4.

Heere van Albret met Vranckrÿck/ ſeggh'e/ is gheen volkomen onderwÿſinghe van 't voeren upt 'twapen te verkrÿghen. Als mede niet en kan gheſchieden in't breeken van't wapen *au Canton d'honneur*, midts d'een ſoo ſtelt 'twapen van de vader/ gheliÿck Heer Jan van Glymes/ *d'armories* van Vrabandt: d'ander van de moeder / als anno 1407/ (a) Willem van Ranſt/ 'twapen van Lier; ende Wouter van Lier / anno 1484/ 'twapen van Berchem: de derde *d'armories* van ſÿn oÿder oft weerdighept van Ridderſchap/ gheliÿck die Ridderen Baronnets/ 'twapen van (b) Vlÿter: de vierde't Symbolum van eenigen Vrins/ gelijck Henrick (c) Guilfort/ 'twapen van Granaden; Henrick (d) Saint George/ 'twapen van Sweden; ende Nicolaes de (e) Molin/ de Roos van Engelandt/ ende Viſtel van Schotlandt/ beÿde te ſamen; daer nochtans dat voeren *en Canton*, van oude tÿden/ mede is een gheaſſoreerde beteeckeninghe van (f) onwetlijck voorts komen; inſgelijcx in't ſtellen/ *en party, couppé, eſcuſſon ſur le tout*, oft anderſints: Ja/ het ſtellen vierdeelich wapenen van bÿſondere familien in eenen ſchilde (midts eenige bastelijck affirmeeren/ door dit seggen van Chaſſaneus / Quod arma non tranſeant ad cognatos & affines, quia cognati deſcendentes ex fœmina, non ſunt de familia, dat ſulcx niet en is ghepermitteert naer recht / maer alleen ghetolereert bÿ uſantie) werdt bÿ ſommighe mede upterlijck verworpen / houdende ſulcke ſchilden meer te bevoughen een Genealogie / dienende tot approbatie van alliantien/ende titulen tot goederen dan een merckelijck teecken van militair gebruyck: want/ Standaerts/ Banieren/ en diergelijcke/ zijn alleen verordineert geweeſt om Overſten oft Generaels te kennen in't veldt/ dat niet wel en kan geſchieden/ door ſoo veel te ſamen gedrongen wapenen; maer wel/ dat een Vrins oft Edelman / hebbende recht oft titel tot eenich landt / ende om t'ſelve te recouvreren/ genoodſaeckt te oorlogen/ vermach *d'armories* van die plaetſe/ beneffens ſÿn eyghen/ te vertoonen in ſÿn vendel/ onder dat volck/ die bÿ recht/ en van conſcientie weghen/ hem ſchuldich zijn onderdanighept/ op dat ſÿ daer door te eerder moghen geinduceert werden/ haer te ſubmitteren/ aen hem als haren wettigen ende waerachtigen Vrince. Koninck Edwaert den III; oorlogende in Vranckrÿck/ ende om tot hemwaerts te trecken die Vlamingen (midts ſÿ aen den Koninck van Vranckrÿck verbonden ſtonden/ ende upt die reden haer vererceleerden) nam op van weghen ſÿne moeder Iſabella/ dochter van Koninck Philips *le Bel*, niet alleen den titel van Koninck van Vranckrÿck/ maer oock die wapenen ſtelde vierdeelich met die van Engelandt/ ende ſÿne Croone vermengde met Leÿpen/ en geſloten hoghen/ in deſe forme/ die alle Koningen van Engelandt/ oock ſedert ſoo be-

houden hebben/ weſende te voorzen alleen (g) *fleurouné*, (andere (h) geſtraelt) ende ongheſloten. Inſgheliÿcx haer wapenſchildt/ door Henrick (i) den II, van wegen ſÿne hupſvrouwe (k) Eleonora (l) vermeerdert/ met 'twapen van Guÿenne/ te weten/ *de gueules*, (m) *au Leopard d'or*, voerende ſÿne voorſaten van die linie/ Koninghen van Engelandt/ alleen 'twapen van Normandien/

weſende

a M.S. *Halmale.*

b The booke of honor. Markham Decad. 3. Epiſt. 8.

c Camden.

d Titles of honor, Selden, pag. 459.

e Diſplay of Heraldrie, Guillim Sect. 6. chap. 2.

f *Vide c. 6. n. 50. pag. 55.* Item, *La traitte de Nobleſſe, par Iacques de Valere, apud André du Cheſne l'Hiſtoire de la maiſon de Caſtillon, liv. 4. c. 8. pag. 189.*

g Catalogue of honor, T. Miles.

h The union of honor, Jaems Yorke.

i Catalogue of honor, pag. 94.

k Tillet Recueil des Roys, pag. 422.

l Liegh his Accidence of armorie, pag. 41.

m Roy *d'armes, pag.* 145.

Digitized by Google

weſende twee *Leopards d'or*, in gheliicken ſchildt / uptghenomen Koninck Steven/die eenen (a) Sagittarius hadde/ met 'tſelve *eſmail*: reden/ den aenbangh ſynder regeeringe in dat tepcken/ ende de gedachteniſſe van ſyn verkreghen aſſiſtentie dooz die wapen/ in 't bekomen van dat Rinck/ ende hier in paſſant verhalen. Nietteminſoo bevinde dat het ſtellen/ van byſondere wapenen in eenen ſchilde/ by ons langer als dupſent jaren is in ghebruyck gheweeſt. In diplomate (ſeydt (b) Gramay) dato pro cella S^t. Eucharii, Clodulphum, Arnulphi ſecundo genitum, Divinâ Clementiâ Ducem Auſtriæ Moſellanicæ, &c. ſe appellare invenimus, apponſo ſigillo bipartito, ex Pipini (te weten/ eenen ſchildt *en* (c) *faſce*, van weghen ſyne moeder Oda/ ſuſter van Pepin/ Caroli Haſbaniæ ſoon) & Arnulphi, quod crucem cum carbunculo præferebat inſignibus conflato. Inſgelijck verhaelt ons Franchois de (d) Roſiers/ geſien te hebben ſeeckere Privilegie/ verleent by Dagobert/ Koninck van Vranckrijck/ aen Modoaldus/ Aertz-Biſſchop van Trier/ dooz het Clooſter van S^t. Maurice te Toledo in Spangien/ waer mede ſoo onder aenhingh dien zeghel; ſyn woozden zijn deſe: Hoc diploma tribus ſigillis firmatum eſt, primo aureo Dagoberti, habens inſculptum ſcutum liliis plenum: ſecundo cereo Cuniberti: tertio etiam cereo Clodulphi, in quo eſt ſcutum partitum impreſſum, prior pars decorata cruce ac eſcarbocle, ſive carbunculo, altera faſcia. Dat. Kal. Maji, anno Dominicæ incarnationis, 622.

a Lieg. *loco citato.*

b *Collect. de Haſbania.*

c *Loco citato.*

d *Lib. Stemmatum Lotharingiæ.*

Van ghelijcken/ aenghezien bepde ſtamnamen ende wapen-ſchilden/ onder den anderen dus zijn verwerret / ende opghenomen by andere hupſen/ dan eerſt die *belaten* / dat mede eenighe ghellachten zijn verſtozven/ andere weder-dooz alliantie/ oft anderſints/ upt vreemde landen in Vrabandt ghebooren/ is het mede niet wel doenlijck/ alle die adelijcke familien/ eygen die Provintie te vertoonen/ ten ware notitie van yder eeuw / ſpeciael waer ghehouden. Die preuve begheert / conferere die publijcke Caerten der repreſentatien deſer Edelen / by de Heraulten naer den anderen uptghegaen: Inſgelijck de particuliere ſchrijften ende Ridder-boecken/ onder verſchepden Edelen beruſtende/ waer van eenighe hebbe doorſien/ ende de naervolgende ghetrocken/ upt de pampieren oft M. S. van wijlen den Edelen Heere/ Henrick van Halmale/ in ſynen tijdt Burghermeeſter tot Antwerpen / die met groote curieuſheyt / ende ongheloofljcke onkoſten / in alle Godtshupſen / Kercken/Clooſters/Steden/ en andere plaetſen/ binnen onſen Vaderlande/ de regiſters/ monumenten/ ſepulturen/ ende glaſe-venſters/ heeft laten opſoecken/ upt-trecken / ende annoteeren die ſtamnamen/ wapenen/ quartieren/ ende andere Eer-teeckenen der Edelen/ die te vinden waren. Welckers alle *armories* te blaſonneeren/ wp laten blijven/ om den Leſer (midts de menichte/ als andere inſichten) niet te verveelen. De ſtamnamen waren deſe:

Brabandt.

A.

XI. Van A, Abſelon, Aelſt.
Aerſchot, van Aſſche,
vander Aa, Ayſa,
Aleyns, Attenhoven,

B.

Baerdegem, Banterſem, Berthaut,
Back, Bergen, Berckel,
de Bauw, Bedelman, Berwauts,
Baceler, Berchem, Beverſluys,

Digitized by Google

Blaesvelt.
Bode,
Bouchaut,
Breda,
.....
vanden Bosssche,
de Bersele,
de Blijde,
de Bie,
Blikterswijck,
Bloys,
Boulaer,
Beer,
Bommale,
Bru,

Bierbeke,
Bocxhorn,
Borgneval,
Brant,
vander Bruggen,
Bygaerden,
Begge,
Bouverie,
Blaerthem,
Boshuysen,
Bisdom,
Bosluyt,
Barlar,
Berlo,
ver-Borcht,

Blancart,
de Borgrane,
Boxtel,
vanden Broecke,
vanden Berghe,
Beyeghem,
Buseghem,
vander Borcht,
Bouchem,
Baronnagie,
Brabant,
Berlar,
Boulant,
Blesten,
Beckewert.

Boot,
Borchoven,
Borcht,
van Brecht,
Brulocht,
vanden Broecke,
vander Berthem,
Bausel,
Baten,
Bloys,
Brimeu,
Bouseval.
Beet,
Botton,

C.

Camerlinc,
Cauwenberch.
Colibrant,
Crainhem,
Cuyer,
van Campe,
Coninc,
Cossar,
van Cauwenberch.

Campenhaut,
Cockelberghe,
Coutereau,
Criecsteen,
Cassart,
Cobbeghem,
Cockelberghe,
Caesdouck,

Cassart,
Coelput,
Coninc,
Cranendonck,
Caerlo,
Cockelberghe,
Coenen,
Cresem,

van Calstem,
Collay,
Couterel,
Crupelant,
.....
Craeckhoven,
Campenhaut,
Cluzine,

D.

van Dale,
Dickbier,
Diest,
van Dormale,
Dijck,
vander Dussen,
Daens,

Daelhem,
vander Dilst,
Draeck,
Deurne,
Damaes,
van Dorpe,
Damme.

Delbroeck,
Diegem.
Dongelberch,
Duffele,
vander Voerde.
Douvrin,

Dielbeke,
Dister,
Doerne,
Dormale.
Diemen,
van Diest,

E.

van Eechoven,
Eedelheere.
van Bygaerden,

Enelooghe,
van Elsbrouck,
Enghien,

van Eetvelt.
vander Elst,
van Berchem,
dico Estor.
van Eyck,
van Eppeghem,
Edelheere,

Eyhem,
van Erp,

van Eynatten,
Eppeghem.
van Eyck,
van Erp,

Etten.
Eggeloy,

Esselen,
van Erps.
.....
Esselen.

F.

Fraybaert,

Fraybaert.

Form,

Fleppes.

G.

Gaesbeke,

Gheet.

Geldenaken,

Glymes,

Gotti-

Digitized by Google

Gottignyes, Gottignyes, vander Grave, van Grimbergen,
Ste. Guericx, van Geele, van Geſtel, Goedeſtoy,
Gheete, Glymes, Grobbendonc, Glymes.
Gofenhoven, Grimberghen, Goertere.

H.

van Halen, Halmale, van Hamme, Hambroeck,
Happaert, van Hauthem, de Helt, van Houte,
Hertwijck, van Helmont, van Herwijn, van Hermeys,
Hevere, Hinckart, Hoboken, Hofſtaden,
van Hoſtad, van Horne, van Huffele, van Heetvelt,
van Huldenberge, van Humbeke, van Hoboſch, van Hove,
uyter Hellicht, Haenkenſchoet, vanden Houte, ...,..
Hautappel, de Hertoge, van Halle, van Heyme,
van Herpe, van Heffene, vander Heyden, vander Heyden,
Hellebeke, Hullebeke, Herlar, Herbais,
Hannuyt, Horion, Huy, Harcies,
Hautepen, Hers, Hallar, Hoen,
Hamale.

I.

Immerſeel, Impeghem, Impel, Iſſche,
Itter, Ipelaer, Iauche, Indoigne,
Iauche.

K.

vander Keelen, Keerſmaker, Keermans, Kerſbeke,
Ker, Keynooghe, Keſterbeke, Kets,
Keſterbeke.

L.

van Lare, van Leefdale, van Leefdale, ...
uyter Lieminghen, Liere, Lintere, Loeze,
Lonchamp, vander Liſt, Loun, Lombaerts,
Lumbeke, Lederberghe, Labus, vander Linden,
Lumbeke, Lanays, Limpiaes, vander Lec,
Liefkenrode, van Loe, Liſe, Loon,
Limale, Leeuw, Lommel, Lonſhein,
Landries, Lechy, Lathem.

M.

Malſen, van Martſelaer, van Mechelen, vander Meeren,
vander Meeren, Meerte, Meghen, Meldert,
Meldert, Meghen, Mennens, Merxem,
Magnus, Meerhem, Melckere, Meulendonc,
Millinc, Mirle, Mol, Moirtere,
Moers, Molen, Montenaken, Muncx,
Muyſen, Mulenbeke, Muſch, Muyſen,
Maſſenhoven, Muren, Marblays, Melijn,
Malaſe. Molenbays, Maruel, Merode.

Digitized by Google

N.

Namen,	Nethene,	Nederven,	Niſpen,
Nobel,	Nolten,	Noot,	Nobel,
Nolingers,	Noyts,	Noris.	

O.

Oirbeke,	Oiſterhaut,	Ophem,	Oppem,
Oppendorp,	Os,	Oyenbrugge,	Oxelaer,
Operbays,	Orſure,	Oſy,	Ording.

P.

Pape,	de Pape,	de Pape,	Pede,
Perweys,	Pieterſem,	Pinnoc,	Platroet,
vander Plaſt,	Plecvors,	Pot,	Putoir,
Pijlyſer,	Pylicpeert,	Pypenpoy,	Pul.

Q.

Quarre,	Quaderbrugghen,	Quarebbe,	Quabeke.

R.

Ranſt,	Ranſt,	Reues,	Redinghem,
van Repe,	Releghem,	van Rivieren,	de Riddere,
Roelants,	Roelants,	Roeloffs,	Rolibuc,
Rotſelaer,	de Roovere,	Rogge,	van Rode,
van Rode,	van Rode,	Runtſvoort,	vander Rijt,
Rijcke,	vanden Rijckel,	Ripenhart,	Rollegem,
Rancourt,	Rouck,	Roules,	Rauſſen,

S. Z.

Sanders,	Sadelaer,	Schalige,	Schavey,
Schreyhane,	Schroots,	Schoonhoven,	Schoof,
Schoonejans,	Schoonvorſt,	Scholaſter,	Sorgeloos,
Seebrouck,	Sleeus,	Smeyers,	Sleeus,
Sombref,	Sevenberghen,	Spijſken,	vander Spout,
vander Spant,	vander Stalle,	vanden Steene,	vanden Steen,
vander Stock,	Steynvoert,	.....	Sompeke,
vander Stalle,	vander Straten,	Steenweghen,	van Steene,
Zwaef,	.....	Zwaef,	uyter Swanen,
Symaer,	Sichenrode,	Sellebeke,	Schoonhoven,

T.

Tay,	vander Tommen,	.....	Terroelofs,
T'ſerhuygens,	T'ſwerts,	T'ſeriacops,	vanden Tympel,
T'ſerraets,	T'ſerclaes,	Tour,	Thomes.

Digitized by Google

V. VV.

Weſemale.	.....	Vorſelaer,	Wavre,
Wynegem,	Winghen.	Vileer.	Walhaim.
Wange,	Watermaſe.	Weſembeke,	Vierſel.
Volcart,	Viles.	Urſel.	.....
Vrancx,	.....	.....	Witthem.
Vrancx,	Werve,	Walem.	

De publijcke Caerten gheconfereert met deſe/ ende deſe met andere/ ſal men bevinden/ dat niet alleen nieuwe gheannobiliteerde/ gheboozen van familien upt andere landen/ maer oock inwoonende ghellachten onthveecken/ dooz deſe ende dierghelijcke miſuſen ende onachtſaemheden; die veroorſaeckt hebben de ſouveraine/ daer tegens middelgaders t' uſurpeeren van Titulen/ Timbren/ ende andere teeckenen van eere ende edeldom/ te emaneeren verſchepden Placcaten ende Ordonnantien; waer van 't leſte/ ghearreſteert tot S^t. Laureps in Caſtilien/ anno 1595. ende ghepubliceert in den lande van herwaerts over/ ſpecialijck tot Bruſſel/ anno 1616. bp kozme van ampliatie/ tot bewijs hier bp voeghen.

XII. ALbert/ ende Iſabel Clara Eugenia/ Infante van Spangien/ bp der gratien Godts/ Eertz-Hertoghen van Ooſtenrijck/ Hertoghen van Bourgondien/ van Lotterijck/ van Brabandt/ van Limbourgh/ van Luxembourgh/ etc. Allen den ghenen/ die deſe tegenwoordige ſien ſullen/ ſalupt:

Alſoo wp particulierlijck onderricht zijn/ dat niet teghenſtaende de Ordonnantie/ bp wijlen Hooch-loflijcker gedachten den Koninck Philippus den tweeden van dien naem/ onſen leer lieven Heer ende Vader (wiens ziele Godt genadich zp) ghedecreteert tot S^t. Laureps *la Royal* in Caſtilien/ den 23 dach der maendt September/ in 't jaer ons Heeren 1595. ende daer naer herwaerts over ghepubliceert/ nopende het dragben/ ende voeren van Wapenen/ Timbren/ Titulen/ en andere teeckenen van Edeldom/ vele hun vervoordert hebben daer teghens te doen/ nemende ende uſurperende de Eer-titulen/ die hun noch in qualitept/ noch dooz verdienſten niet toe en komen/ tot groot nadeel van onſe Hooghept ende Souverainitept/ verkortinghe ende mis-achtinghe van onſe vaſallen ende onderdanen/ zijnde van oprechten ende ouden Edeldom.

Doen te weten/ dat wp begheerende te remedieren ſulcke confuſien ende excellen/ ende dooz goede politie verhoeden de ghene/ die hier naemaels deſhalven alſnoch ſouden moghen ghedaen worden; hebben upt onſe ſeeckere wetenthept/ volle macht ende authozitept/ daer op als vooren ghehadt hebbende het advijs van onſen leer lieven ende ghetrouwen de Hooft-Preſidenten/ ende lieden van onſen ſecreten ende grooten Rade/ Cancelier/ ende lieden van onſen Rade van Brabandt/ ende van andere onſe Raden van herwaerts overe/ ghekatueert ende gheordonneert/ katueeren ende ordonneren bp kozme van verklaringhe ende ampliatie van de voornoemde Ordonnantie/ de poincten ende articulen hier naer volghende:

I.

In den eerſten, Dat de ghene die ghekomen zijn van ouden, edelen ſtamme van bloede ende huyſe, wiens vader oft grootvader van de vaderlijcke zijde, ende zy-lieden ſelfs openbaerlijck ende notoirlijck ſullen gheleeft hebben als Edele perſoo-

perſoonen, ende voor ſulcke ghemeenlijck ghehouden ende gheacht gheweeſt, oft de perſoonen die ſelfs, oft wel heurlieder vaderlijcke voor-ouders, in rechte mannelijcke linie, vereert zijn gheweeſt by onſe voorſaten, oft by ons, metten graedt van Edeldom, by opene brieven van nobilitatie daer op ghedepeſcheert, ofte die ter oorſaecke van heure ſtaten, officien oft ampten, oft die van hunne vader oft grootvaders van de vaderlijcke zijde, reſpectivelijck gherecht zijn van ſulcx te moghen doen, ſullen alleen, ende egheene andere, moghen aen nemen ende hun toeſchrijven de qualiteyt van Schildtknape, Joncker, Edelman, oft anderen tijtel van Edeldomme, dragen oft voeren, in 't openbaer oft ſecreet, ghetimbreerde wapenen, t'zy in heure zeghels, cachetten, tapyſſerien, oft anderſints, ende in heure begraeffeniſſen, uytvaerden, oft andere openbare acten, ghebruyckende de ceremonien, oft eere den Edel-lieden toebehoorende; op peyne, dat 'tghene ter contrarien ghedaen ſal zijn, by de hooger-handt ende publijcke authoriteyt, ghebroken, gheroyeert, ende uytgheſchrapt ſal worden, ende de perſoonen die hier inne miſgaen ende miſbruyck ſullen hebben, voor elcke overtredinghe, vallen ſullen in de boete van vijſtich guldens.

II.

Wy verbieden aen allen onderdanen ende inwoonders der Landen van onſe ghehoorſaemheyt, van wat qualiteyt ofte conditie die zijn, aen te nemen, draghen, oft verheffen eenighen naem, ofte wapens van andere huyſen, ofte Edele gheſlachten, alwaert dat de rechte mannelijcke linie daer van gheheel vergaen ende uytgheſtorven ware; uytghenomen de Edel-lieden, aen de welcke ſulcx ſoude moghen toeghelaten gheweeſt zijn by adoptie, contract van houwelijck, teſtament, ofte andere wettighe diſpoſitie van de ghene van de ſelve familie, macht hebbende om ſulcke conceſſien te moghen doen, oft de ghene, die om te moghen draghen de namen ofte wapens van ſulcke uytgheſtorven gheſlachten, van ons beſonderen oorlof, ende opene brieven in behoorlijcke forme ſullen hebben verworven, ende de ſelve hebben doen regiſtreren in de regiſters van onſe Officiers *d'Armes*, ſoo hier naer verklaert ſal worden; op peyne dat de ghene die anders ghebruyckt ſal hebben, ſal betalen hondert guldens voor amende, boven de reparatie van 't gene datter ghedaen ſal zijn ter contrarien, behalven in plaetſe daer gheapprobeerde couſtume is ter contrarien, naer de welcke men hem ſal moghen reguleren.

III.

Interdiceren ende verbieden oock eenen yegelijcken, te verſtellen ofte verkeeren d'ordre van ſijne quartieten, in de Afkomſten, Genealogien, Sepulturen, Epitaphien, Gelaſevenſters, oft elders in 't openbaer ofte in 't ſecreet; oft daer onder voeghen gheleende quartieren van andere huyſen, ofte daer inne ſtellen andere quartieren, bedrieghelijck verſiert; op peyne, dat in alle plaetſen daer die ſullen ghevonden worden, de ſelve niet alleenlijck ſullen ghebroken ende uytgheſchrapt worden, maer daer en boven ſal den overtreder gecondemneert worden in de boete van vijſtich guldens.

IV.

Ende ten opſien van de ghene die verkreghen hebben, oft naemaels ſouden mogen verkrijghen eenighe Landen, Heerlijckheyt, oft Leen, by verſterffeniſſe, teſtament, gifte, tractaet van houwelijck, koop, ofte by wat ander tijtel dat het zy, zijnde den toenaem van eenich Edel gheſlachte, alſulcke en ſullen den naem oft wapen daer af niet moghen draghen, ghelijck oft den ſelven naem oft wapens waren van heure eyghen familie: Wel ſullen ſy hun moghen qualificeren Heeren van alſulcke plaetſen, met uytdruckinge van hunne eyghen namen ende

toe-

Digitized by Google

toenamen. Ende de acten, raeckende de Juſtitie van heure Heerlijckheden, ſullen moghen bezeghelt, ofte ghecachetteert worden met de wapenen der ſelver. Ende waert by aldien dat de voornoemde Landen, Heerlijckhedén oft Leenen, waren van nu af, oft hier namaels verheven, oft vereert met eenighen hooghen tijtel van eere, ghelijck Baenderye, Borch-Graefſchap, Graefſchap, Marck-Graefſchap, Princelijckheyt, oft Hertochdom, ende gheraeckten te vallen in handen van onedele perſoonen, oft die gheen qualiteyt en hadden weerdich zijnde ende correſponderende met ſulcke titulen, de ſelve ſullen gantſchlijck ceſſeeren, als te niete ghedaen, ende wederomme ghevoeght worden aen onſe Heerlijckheyt ende Domainen, ſonder datſe by ſulcke nieuwe eyghenaers moghen ghecontinueert worden; gemerckt dat dierghelijcke Heerlijckheden hebben verciert gheweeſt met ſulcke eeren ende hooghe titulen, ten opſiene van de dienſten ende verdienſten van de ghene, dieſe alſdoen beſaten, om de ſelve ende heure Edele deſcendenten te vereeren; alles op peyne van hondert guldens voor elcke overtredinghe.

V.

Om te beletten de gheſchillen dier ſouden moghen rijſen (ghelijck dickmaels is gheſchiet in voorleden tijden) om d'oudtſte gheboorte, ende het draghen van de volle wapens, Wy willen ende ordonneren, dat de joncxſte ſoonen van alle familien, (jae ſelfs de oudtſte ſoonen, gheduyrende het leven van hunne vaders) ſullen ghehouden weſen in heure wapens te ſtellen eenighe breucke naer ghewoonte, tot onderſcheydt ende differentie van de oudtſte, ende de ſelve moeten continueren alſoo langhe, als de branchen oft ſtaecken van de oudtſte ſullen duyren, op datmen mach onderkennen de deſcendenten van den eenen oft anderen ſtaeck, oft branchen; op peyne van vijftich guldens, uytgeſteecken de Edelmans van onſe Landen ende Hertochdommen van Luxenburch, ende van Gelderlandt, alwaer alſulcke breucke van wapenen niet bekent en is, de welcke hen ſullen moghen reguleren als te voren.

VI.

De ghene die hunnen Edeldom ſullen bevleckt hebben door eenighe mechanicke exercitie, ambacht, oft anderſints, met eenighe vile profeſſie, derogerende aen haer eerſte qualiteyt, en ſullen der ſelver niet meer moghen ghenieten, noch eenighe eeren, voordeel, ende immuniteyten van Edeldommen, ten zy dat ſy alvooren datelijck verlaten, ende afſtandt doen van de ſelve vile, oft mechanicke profeſſie, ende behoorlijck doen blijcken, dat ſy wettelijck, in rechte linie maſculine ghedeſcendeert zijn van de huyſen ende familien, daer af ſy ſegghen ghekomen te weſen; ende dat ſy volghentlijck van ons verkrijghen (om ſulcke vlecke gheheelijck uyt te waſſchen, ende te niete doen,) onſe brieven van Rehabilitatie ende reſtitutie van heuren ouden Edeldom, ende de ſelve brieven doen regiſtreren in de boecken van onſe Officiers *d'Armes*, in de manière ſoo hier naer verklaert wordt, op de boete van hondert guldens; in de welcke vallen ſullen alle de ghene, die ter contrarien ſullen ghedaen hebben, uytghenomen in de Provintien ende plaetſen, alwaer by expreſſe ghedecreteerde, oft openbare geobſerveerde couſtuyme van tijde, daer toe ghenoechſaem ſulcke Rehabilitatie niet noodich en is.

VII.

Interdiceren ende verbieden aen alle onſe onderſaten, van wat ſtate oft qualiteyt die zijn, hen ſelven t'attribueren, ende aen alle andere hun te gheven, mondelinghe, ofte by gheſchrifte, den tijtel oft qualiteyt van Baroen, oft anderen dierghelijcken, oft meerderen; noch oock te ſtellen aen heure wapenen, Banieren,

Digitized by Google

dragers oft houders, oft daer op te ſtellen Croonen onbehoorlijck aengenomen, ten ware zy-luyden te vooren hadden doen blijcken in behoorlijcke forme, by authentijcque en baſtante beſcheeden. dat de Landen, Heerlijckheden, ende Leenen, die ſy in onſe Nederlanden beſitten, vereert zijn gheweeſt met ſulcken graedt ende tijtel van eere, by opene brieven daer op verleent by onſe voorſaten, ofte by ons. Ende indien hunne brieven ende beſcheeden in 't onghereede, oft verlooren waren, door oorloghe, oft ander ongeluck, ende ghenoechſaem konden bewijſen by ghetuygen, dat heure voorſaten in 't openbaer, ende ſonder teghenſegghen van yemandt, van alle tijden ſulcken tijtulen ghebruyckt hebben, ſullen hen toevlucht moghen aen ons nemen, om nieuwe brieven van de ſelve erectie ofte confirmatie van ſulcken eerſten ende ouden tijtel te verkrijgen: waer van ſy ſullen ghehouden zijn te houden notitie, in de regiſters van onſe Officiers *d'Armes*, in de maniere ſoo hier naer verklaert wordt; op de boete van vijſtich guldens, teghens de voorſz. overtreders.

VIII.

Wy verbieden oock wel expreſſelijck aen alle onſe Vaſſallen, onderdanen, ende inwoonders van onſe Landen, van wat qualiteyt de ſelve zijn, hun te noemen oft intituleren, Ridders, ſoo verre ſy by ons, oft by onſe voorſaten, gheen Ridders gheſlaghen en zijn; op de boete van hondert guldens, ende dat den ſelven tijtel uytghedaen, ende uytgheſchrapt worden in alle plaetſen, daer hy ſal ghevonden worden.

IX.

Ende want vele abuyſen in deſe onſe Ordonnantie vermeldt, oorſpronck nemen uyt dien dat de Secretariſſen, Griffiers, Notariſſen, ende andere publijcke perſoonen, die contracten ende diſpoſitien van partyen ontfanghen ende ſtipuleren, den ſelven lichtelijck zijn toeſchrijvende, tijtelen van Edeldomme, die hen niet toe en komen, ende verboden zijn by deſe onſe Ordonnantie: Wy willen dat ſulcke publijcke perſoonen, die bevonden ſullen worden den partyen voor hun comparerende ende verſchijnende, toegheſchreven te hebben tijtelen ende eeren, die ſy ſeeckerlijck oft waerſchijnlijck wiſten, heurlieden niet toe te komen, ſullen voor elcke reyſe ghecondemneert worden in de boete van hondert guldens.

X.

Ende om dieſwille, dat ſommige onderſaten, niet connende meritoirlijck begheeren, noch verwachten van hunne natuyrlijcke Princen, de digniteyt oft tijtel van eere, die ſy boven hunne dracht ende ſtaet affecteren, den ſelven gaen begheeren aen vreemde Princen, tot nadeel van onſe Rechten van ſouveraniteyt, hoogheyt, ende præeminentien, ende oock ten overlaſte ende mis-achtinghe van onſe andere onderſaten, die in eenighe Provintien moeten contribueren in de omſtellinghen, beden ende ſubſidien van de ſelve: Verklaren wy wel expreſſelijck, dat niemandt van onſe Vaſſallen, oft onderſaten, hem en ſal moghen behelpen, in onſe voornoemde Nederlanden, van eenighe Legittimatie, Annobliſſement, Octroy van nieuwe wapenen, vermeerderinghe ofte verheffinghe van de ſelve, van Ridderſchap, oprechtinghe van nieuwen tijtel van heure Landen, Heerlijckheden, oft Leenen, noch van andere privilegien, præeminentien, vryheden, gratien, oft eeren, die ſy verkreghen hebben van andere Princen, als van onſe voorſaten, ofte van ons; op peyne, dat ſulcke titulen ſullen uytghedaen ende uytgheſchrapt worden by de publijcke authoriteyt, ende de overtreders ghecondemneert in de boete van twee hondert guldens.

XI.

Ende alſoo eenighe door onwetentheyt, ende andere door vermetentheyt, hun ver-

Digitized by Google

vervoorderen te doen ſtellen op hunne wapenen, de Tymbren in platten aenſichte, naer de maniere van ſouveraine Princen, ofte oock de helms heel vergult, ſonder daer toe eenigen tijtel oft recht te hebben, ende oock te draghen andere Croonen dan hen toe en komen, ſonder eenich onderſcheyt te maecken, tuſſchen Croonen van Graven, Marck-Graven, Princen, oft Hertoghen; ja, dat meer is, ſommighe die zijn draghende met hooghe *Fleurons*, op de maniere van Koninghen ende Souverainen, alles tot nadeel van ons, ende andere Souveraine Princen. Wy willende daer inne behoorlijcke reghel ende order ſtellen; bevelen allen onſen onderſaten, ende inwoonderen van onſe voornoemde Landen, van wat qualiteyt de ſelve zijn, dat elck naer ſynen ſtaet ende digniteyt, binnen drie maenden eerſtkomende, naer de publicatie van deſen, redreſſere ſulcke fauten ende exceſſen; op peyne dat ſy by publijcke authoriteyt gheredreſſeert ſullen worden, ende de dilayanten ghecondemneert in de boete van drie hondert guldens.

XII.

Om te beletten de abuyſen die gheſchiet zijn in't regardt van de Baſtaerden ende hunne deſcendenten, die hun vervoordert hebben te draghen metten toenaem van de oprechte ende wettighe familien, de wapenen van de ſelve, ſonder daer inne te ſtellen eenich teycken van baſtardye, ſoo dat by lanckheyt van tijden, de deſcendenten van eenighen natuyrlijcken, oft onwettighen ſoone, dickmaels hun ſtellen onder de wettige, ende verſoeckende heurlieder ſucceſſien, rechten, ende prærogativen, door dien dat by den naem, noch by de wapenen, niet en kan bekent worden eenighe differentie noch onderſcheyt, tuſſchen de wettige ende de deſcendenten van Baſtaerden. Wy willen ende bevelen expreſſelijck, dat in de wapenen van de Baſtaerden, ende natuyrlijcke, (al waren die oock gelegitimeert by onſe brieven, oft by die van onſe voorſaten) ende hunne deſcendenten, gheſtelt ſy eene notable differentie ende ſonderlingh teycken, te weten, in de wapenen van de Baſtaerden, oft onwettige, een baere, ende in de ghene van hunne deſcendenten, een remarcable note, verſcheyden by die ghene die ghebruyckt worden by de joncxſte ſoonen, deſcenderende van wettigen bedde, op de boete van tſeſtich guldens voot elcke overtredinghe.

XIII.

Ende om te verhoeden de ongheregeltheden, die lichtelijck ſouden moghen ghebeuren tot nadeel van andere, als men nieuwe Wapens ende Timbren verleent aen perſoonen die ghenobiliteert zijn, oft aen die ghene, die begeeren vermeerderinghe ofte veranderinghe van de ſelve Wapens oft Tymbers, door dien dat de Wapen-regiſters (tot de welcke in ſulcken ghevalle men placht toevlucht te nemen) niet onderhouden en zijn, ghelijck hier voormaels, waer uyt in toekomende tijden, oock ſouden moghen rijſen groote gheſchillen, op het draghen van alſulcke wapenen. Hebben wy goet ghevonden, dat onſen eerſten *Roy d'Armes*, ende alle onſe andere *Roys*, oft Heraults, elck in de Provintie daer van hy den naem ſal voeren, vernieuwen ende maecken ſal de voornoemde Wapenregiſters, in de maniere ſoo dat van ouden tijden is ghebruyckt gheweeſt. Ende dat tot dien eynde onſe Vaſſallen ende onderdanen, hebbende, oft pretenderende eenich recht van Edeldomme, ſullen ſeynden oft doen leveren (onder recipiſſe) in handen van onſen voorſz. eerſten *Roy d'Armes*, ende aen den *Roy* oft *Heraults d'Armes*, van de Provintie van hunne origine, ofte reſidentie reſpectivelijck, hunne wapenen ghetimbreert, behoorlijck gheſchildert met heure namen, toe-namen, ende tijtelen, (indien ſy eenighe hebben) ende die van heurlieder vader ende moeder, onder hun handt-teecken, om alſoo geſchildert ende

Digitized by Google

gheregiſtreert te werden in de Regiſters van heurlieder reſpective officien, (ſoo voorſz. is) om daer aen toevlucht ende regardt te nemen ſoo 't behoort.

XIV.

Ende uyt dien dat gheduyrende de voorleden oorloghen, ende de abſentie van onſe voorſaten, Princen van deſe Landen, men heeft luttel toeſicht ghenomen, op wat manieren ende fatſoen de Couriers, Poſten, ende Boden, ſoo wel van onſe Provintien, Steden, Caſſelryen, ende Heerlijckheden, als oock die van onſe onderſaten, droeghen de blaſoenen van wapenen, doende een yeghelijck maecken naer ſijn goetduncken, ſonder daer in te volghen de oude couſtuymen ende Ordonnantien. Wy willen ende bevelen dat ſulcke Couriers, Poſten, ende Boden, de ſelve wapenen ſullen dtaghen op verheven buſſen, ſonder croone, hanghende met ketenkens op de ſlincker zijde van heurlieder lichaem; op peyne dat de ghene, die anders gemaeckt zijn, ende ghedragen worden, by onſe Officiers *d'Armes*, afghenomen, ende tot heurlieder profijte gheconfiſqueert ſullen worden; ende boven dien, de overtreders gheſtraft met de boete van twintich guldens. De welcke, ende alle de andere boeten ende amenden, hier boven gheſtatueert ende uytghedruckt, verdeylt ſullen werden; te weten, een deel tot onſen profijte; het tweede deel tot profijte van den Officier, die het exploict doen ſal; ende het derde, tot profijt van den aenbrengher.

XV.

Willen ende bevelen daer en boven, dat alle Brieven, die verkreghen zijn zedert onſe aenkomſte in onſe Landen van herwaerts over, oft de ghene, die hier naemaels noch verleent ſullen worden in materie van Annobliſſement, draghen van wapenen, vermeerderinghe oft veranderinghe van diere, legitimatien, vernieuwinghe van Edeldom; confirmatie oft approbatie van den ſelven, brieven van Ridderſchap, erectie van eenighe Landen, Heerlijckheyt, oft Leen, in tijtel van Eeren, ende andere vander ghelijcke materie ende ſubſtantie, ſullen by de impetranten ghepreſenteert worden aen onſen eerſten *Roy d'Armes*, aen den *Roy* oft Herault *d'Armes* van de Provintie van heurlieder reſidentie, ende oorſpronck; oft van de Provintie daer de Heerlijckheyt, nieuwelijck verheven zijnde in tijtel, ghelegen is, om gheregiſtreert te worden in de Regiſters oft boecken van heure reſpective officien, ende volghentlijck onder hun handt-teecken op den rugghe ghecertificeert te werden, dat ſy daer af notitie ghenomen hebben, by ghelijcke regiſtrature ſal ghedaen werden van de electie van Artois, ten opſiene van de ghene, die uyt de ſelve Provintie gheſproten ende woonachtich zijn; op peyne van te verlieſen hen effect ende de vrucht van alſulcken gratien, giften, ende octroyen.

XVI.

Ende op dat alles 'tghene voorſz is, in datelijcke ende reele executie geſtelt, ſcherpelijck onderhouden, ende in alle poincten volbracht worde, ſoo hebben wy gheordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende committeren by deſen, ſoo wel onſe Fiſcalen van onſe Raden, als onſen eerſten *Roy d'Armes*, ende alle onſe andere Heraults *d'Armes*, ende elck van hen by preventie, om daer toe te verſtaen, ende ſonderlingh toeſicht te draghen. Ende hebbende bevonden dat yemanden ter contrarien ghedaen heeft, de debvoiren van calange, aenklaginge ende vervolgh te doen, die in ſulcke ſaecken behooren voor onſe Raden oft andere, dien de kenniſſe van ſulcke materie toeſtaet. Van al het ſelve te doen met datter aenkleeft, hebben wy hen ghegheven, ende gheven by deſen volkomen macht, authoriteyt, ende ſonderlingh bevel.

Ontbieden daeromme, ende bevelen onſen ſeer lieven ende getrouwen die hooft-

Preſi-

Digitized by Google

Preſidenten, ende lieden van onſen Secreten, ende Grooten Raden; Cancelier, ende lieden van onſen Rade van Brabandt, Stadthouder, Preſident, ende lieden van onſen Rade van Luxemburch; Stadthouder, Cantzler, ende lieden van onſen Rade van Gelderlandt; Preſident ende lieden van onſen Rade van Vlaenderen; Gouverneur, Preſident, ende lieden van onſen Provincialen Rade van Artois; Groot-Bailliu van Henegouwe, ende lieden van onſen Rade van Henegouwe, in ons Hoff te Berghen; Stadthouder, Preſident, ende lieden van onſen Rade in Hollandt; Gouverneur, Preſident, ende lieden van onſen Rade te Namen; Gouverneur, Preſident, ende lieden van onſen Rade in Vrieſlandt; Stadthouder, Preſident, ende lieden van onſen Raedt t'Uytrecht; Stadtholder, Cantzler, ende lieden van onſen Rade in Over-Yſſel; Gouverneur van Rijſſel, Douay, ende Orchies; Bailliu van Dornick, ende Dornicxſche; Lieutenant van Groeningen; Rentmeeſters van Beweſt ende Beooſter-ſchelde in Zeelandt; Prevoſt van Valencijne; Schouteth van Mechelen, ende allen anderen onſen Rechteren ende Officieren, ende dien van onſe Vaſſalen, dien dit aengaen ſal, heure Stedehouderen, ende elcken van hen beſondere, ſoo hen toebehooren ſal, dat ſy deſe onſe jeghenwoordige van ſtonden aen doen kondighen, uytroepen, ende publiceren, binnen de plaetſen, vlecken, ende limiten van heure Juriſdictien reſpectivelijck, daer men ghewoonlijck is dierghelijcke uytroepinghen ende publicatien te doen. Op dat niemandt daer van ignorantie en ſoude mogheu pretenderen, ende de ſelve onſe Ordonnantie obſerveren, ende onderhouden, doen obſerveren ende onderhouden, onverbreeckelijck in alle heure poincten ende articulen, ſonder eenighe contradictie oft belet, procederende ende doen procederen teghens de overtreders ende onghehoorſame, by executie van de peynen hier boven ghementioneert, ſonder eenighe gunſte, diſſimulatie, oft verdrach. Dies te doene, met dieſſer aenkleeft, geven wy den ſelven, ende elcken van hen beſondere, volkomen macht, authoriteyt, ende ſonderlingh bevel.

Ontbieden ende bevelen allen ende eenen yeghelijcken, dat ſy 'tſelve doende ernſtelijcken verſtaen, ende obedieren, want ons alſoo ghelieft. Dies t'oirkonden, hebben wy onſen zeghel hier aen doen hanghen. Ghegheven in onſe Stadt van Bruſſel, den veerthienden dach van December, in 't jaer ons Heeren, duyſent ſes hondert ende feſthiene. Geparapheert, *Ma.* Vt. Onder ſtondt; Gheſchreven by de Eertz-Hertoghen in hunnen Rade. Ende gheteeckent, *Verreycken*.

De voorgaende titulen ende *Courtoiſien*, **by alle/ ſoo in 't ſpreecken als ſchrijven/ naer yders weerdighept te gheven ende t'onderhouden/ werden mede voor deſe naervolghende originele Ordonnantien/ in de Spaenſche/oock in de Franſche/ ende onſe tale/ midts haer verſchepden methoden/ ende manieren van ſpreecken/ by ghebracht.**

XIII. DOn Felipe, por la gracia de Dios, Rey de Caſtilla, de Leon, de Arragon, de las dos Sicilias, de Ieruſalem, de Portugal, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galizia, de Mallorcas, de Sevilla, de Cordenna, de Cordoua, de Corcega, de Murcia, de Iaen, de los Algarues, de Algezim, de Gibralter, de las Iſlas de Canaria, de las Indias Orientales y Occidentales, Iſlas y tierra firme del Mar Oceano; Archiduque de Auſtria; Duque de Borgonna, de Brauante, y Milan; Conde de Abſpurg, de Flandres, y de Tyrol, y de Barcelona; Sennor de Vizcaya, y de Molina, &c. Al Principe Don Felipe, nueſtro muy caro, y muy amado hyo; y a los Infantes, Prelados, Duques, Marqueſſes, Condes, Ricos hombres, Priores de las Ordines, Comendadorés, y Subcomendadores, Alcaydes de los Caſtillos, y caſas fuertes, y llanas, y a los del nueſtro Conſeio, Preſidentes, y

Apud Selden his Titles of honor, the 2 part, pag. 583.

Digitized by Google

Oydores de las nuestras audiencias; Alcaldes, Algnaziles de la nuestra casa, y Corte, y Chancillerias, y a todos los Corregidores, Assistentes, Gouernadores, Alcaldes mayores y ordinarios, Alguaziles, Merinos, Prebostes; y a los Conceios, y Vniuersidades, Veintiquatros, Regidores, Cavalleros, Jurados, Escuderos, Officiales, y hombres buenos, y otros qualesquier subditos, y naturales nuestros de qualquier estado, preeminencia, o dignidad que sean, o ser puedan, de todas las ciudades, villas, y lugares, y Prouincias de nuestros Reynos y Sennorios, realengos, abadengos, y de Sennorio, assi a los que aora son como a los que seran de aqui adelante, y a cada vno, y qualquier de vos, a quien esta nuestra carta, y lo en ella contenido toca y puede tocais en qualquier manera, salud, y gracia. Sepades, que auendosenos suplicado por los procuradores de Cortas de las ciudades, y villas, destos nuestros Reynos, en las que mandamos celebrare en la noble villa de Madrid, el anno passado de mil y quinientos y ochenta y tres, y se dissoluieron, y acabaron el de mil quinientos y ochenta y cinco, fuessemos seruido mandar proueer de remedio necessario y conueniente, cerca de la desorden y abuso que auia en el tratamiento de palabra y por escrito, por auer venido a ser tan grande el excesso, y llegado a tal punto que se ayan ya visto algunos inconuenientes, y cada dia se podian esperar mayores, si no se attaisse y reformasse, reduzi en dolo a algun buen orden y termino antiguo, pues la verdadera honra no consiste en vanidades de titulos, dados por escrito, y por palabra, sino en otras causas mayores a que estos no annad en ni quitan. Y auien dose diuersas vezes tratâdo y platicado por nuestro mandado por los del nuestro Conseio, y consultado con nos: auemos acordado, proveydo, y ordenado, en lo suso dicho, lo que por esta nuestra carta y prouision se declara, pource y ordena.

Primeramente, como quiera que no era necessario tratarse en esto de nos, ni de las otras personas Reales, to dauia porque meior se guarde, campla, y obserue, lo que toca a los demas: queremos, y mandamos, que de aqui adelante, en lo alta de la carta, o papel que se nos escriuiere, no se ponga otro algun titulo mas que Sennor, ni el remate de la carta mas, de Dios garde le Catolica persona de V. M. y assi mismo no se ponga en cortesia de ab axo cosa aluna, mas de la firma del que escriuiere la tal carta: ni en el sobre escrito se pueda poner, ni ponga, mas de tan solamente, al Rey nuestre Sennor.

Que a los Principes, Herederos, y Successores destos nuestros Reynos, se les escriua en la misma forma, mudando tan solamente lo de Magestad, en Alteza, y lo de Rey en Principe, y al remate y fin de la carta, Dios guarde a V. Alteza.

Que con las Reynas destros nuestros Reynos, se guarde y tenga la misma orden y estilo, que con los Reyes dellos: y con las Princessas destos Reynos, la que esta decho se hade tener con los Principes dellos.

Que a los Infantes, y infantas, destos nuestros Reynos, solamente se illame Alteza, y se les escriua en lo alto, Sennor, y en el fin de la carta se ha de poner, Dios guarde A. V. Alteza, sin otra cortesia. Y en el sobre escrito al Sennor Infante Don N. y a la Sennora Infanta Donna N. pero quando sedixere, o escriuiere absolutamente su Alteza, se ha de atribuyer a solo el Principe heredero y successor destos nuestros Reynos. Declarando, como declaramos, que lo contenido en este capitulo no se hade entender, ni es nuestra intention y voluntad que se entienda con la Emperatriz donna Maria, mi muy cara, y muy amada hermana, aunque sea Infanta de Castilla, puis esta claro que se le ha de ilamar y escrivir Magestad, y poner le en el sobre escrito, a la Emperatriz mi Sennora: y a sus hios hermanos del Emperador, nuestro muy caro y muy amado sobrino, se hara el mismo tratamiento de palabra, y por escrito que esta dicho, se ha de hazer a los Infantes destos Reynos, y tambien a los Archiduques sus tios.

Que

Digitized by Google

Que a los y ernos y cunnados de los Reyes deſtos nueſtros Reynos ſe haga el tratamiento que a ſus mugeres, y a las nueras, y cunnadas de los dichos Reyes, el miſmo que a ſus maridos. Y quanto al tratamiento que las dichas perſonas Reales han de hazer a los demas, no entendemos innouar coſa alguna, de lo que haſta agora ſe ha acoſtumbrado, y acoſtumbra.

Que el eſtilo, uſado en las peticiones que ſe dan en nueſtro Conſeio, y en los otros Conſeios, y Chancillerias, y Tribunales: y el que ſe acoſtumbra de palabra, quando eſtan en Conſeio ſe guarde, como haſta aqui, en todo lo que no fuere, contrario aeſta nueſtra carta y prouiſion, excepto que en lo alto ſepueda poner, muy poderoſo Sennor, y no mas.

Que en las refrendadas de todas las cartas, cedulas, y prouiſiones nueſtras pongan noſtros Secretarios, del Rey nueſtro Sennor, en lugar de ſu Mageſtad: y en las refrendadas de los noſtros eſcriuanos de camara ſe haga lo miſmo.

Que en todos los otros furgados, aſſi realengos, como qualeſquier que ſean, y de qualquier calidad y forma, ora ſe hable en particular, o en publico, las peticiones, demandas, y querellas, ſe com'ençen en renglon, y por el hecho de que ſe huuiere de tratar, ſin poner en lo alto, ni en otra parte, titulo, palabra, ni ſennal de Corteſia alguna: y al cerrar, y concluyr ſe podra dizir: Para lo qual, el oficio de V. S. o de V. M. imploro, ſegun fueren las perſonas, y Juezes couquien ſe hablare: y los eſcriuanos ſolamente diran: per mandado de N. Juez, poniendo el nombre, y ſobre nombre ſolamente: y podran tambien poner el nombre del oficio de la tal perſona, y Juez, y la dignidad, o grado de letras que tuuiere, y no otro titulo alguno.

Que a ninguna perſona de qualquier eſtado, condicion, dignidad, grado, y oficio que tenga, por grande y preeminente que ſea, ſe pueda ilamar por eſcrito, ni de palabra, excelencia, ni Sennoria illuſtriſſima, ni aſſi miſmo ſe pueda ilamar Sennoria iluſtriſſima, a ninguno, ſino a ſolos los Cardinales, y al Arçobiſpo de Toledo, como a Primado de las Eſpannas, aunque no ſea Cardenal.

Que a los Arçobiſpos, Obiſpos, y a los grandes, y a las perſonas que mandamos cubrir, ſean obligados todas las perſonas deſtos nueſtros Reynos a ilamar Sennoria, y tambien al preſidente del nueſtro Conſeio Real.

Que a los Marqueſſes, y Condes, y Comendadores Mayores de las Ordenes de Sant Jago, Calatrava, y Alcantara, y Preſidentes de los otros nueſtros Conſeios y Chancillerias, ſe pueda ilamar y eſcriuir Sennoria por eſcrito, y de palabra, y no a otra perſona alguna excepto a las ciudades, cabeças de Reynos, y Cabildos de Igleſias Metropolitanas, que ſe les podra, ilamar en ſus ayuntamientos, donde huuiere coſtambre dello, y tambien eſcriuir ſela.

Que a los Embaxadores que tienen aſſiento en nueſtra Capilla, ſe pueda aſſi miſmo ilamar, y eſcriuir Sennoria.

Que en lo que toca al eſcriuir unas perſonas o tras generalmente, ſin ninguna excepcion ſe tenga y guarde eſta forma, Començar la carta, o papel, por la razon, o por el negocio ſin poner debaxo de la cruz en lo alto, ni al principio del renglon ningun titulo, ni cifra, ni letra, y acabar la carta diziendo. Dios guarde a V. S. o a V. M. o Dios os guarde, y luego la data del lugar, y del tiempo, y tras ella la firma, ſin que preceda ninguna corteſia. Y que el que tuuiere titulo, le ponga en la firma, y de donde es el tal titulo.

Que en los ſobre eſcritos ſe ponga al Prelado la Dignidad Eccleſiaſtica que tuuiere, y al Duque, Marques, o Conde, el de ſu eſtado: y a los o tros Caualleros, y perſonas, ſu nombre, y ſobre nombre, diziendo al Cardinal, al Arçobiſpo, al Obiſpo de tal parte. Y de la miſma manera, al Duque, al Marques, al Conde de tal parte: y a los demas a Don N. o. a don N. poniendo el ſobre nombre,

y a

Digitized by Google

y a cada uno de los nombrados en eſte Capitulo, ſe podra poner la dignidad oficio o cargo, o grado de letras que tuuiere.

Que deſta orden no ſe pueda exceptar, ni excepte el vaſallo eſcriuiendo al Sennor, ni el criado a ſu amo, pero los padres a los hyos, y los hyos a los padres podrun ſobre el nombre propio annadir el natural, y tambien entre marido y nuger ſennalar el eſtado del matrimonio ſi qui ſieren, y entre hermanos el tal deudo.

Que el tratamiento a las nugeres, y entre ellas miſmas por eſcrito, y de palabra, ſea el miſmo que eſta dicho, ſe ha de hazer a ſus maridos.

Que a los religioſos de las Ordenes no ſe ilame ni eſcriua ſino paternidad, o Reuerencia, ſegun el cargo ſe tuuiere, y en el ſobre eſcrito ſe pueda, poner conſu nombre el cargo, o gtado de letras que tuuiere, en las Ordenes que los vſan.

Que lo que en eſta nueſtra carta y prouiſion ſe ordena y manda ſe guarde por todos en eſtos nueſttos Reynos y aſſi miſmo eſcriuiendo a los auſentes dellos. Otroſi, por remediar el gran deſorden y exceſſo que ha auido, y ay, en poner Coroneles en los eſcudos de armas de los ſellos y repoſteros: ordenamos, y mandamos, que ninguna, ni algunas perſonas puedan poner, ni pongan Coroneles en los dichos ſellos, ni repoſteros, ni en orta parte alguna donde huuiere armas, excepto los Duques, Marqueſſes, y Condes, los quales tenemos por bien que los puidan poner, y pongan, ſiendo en la forma que les toca tan ſolamente, y no de otra mancra: y que los Coroneles pueſtos haſta aqui ſe qui ten luego, y no ſe vſen, ni traygan, ni tangan mas.

Y porque meior ſe guarde, cumpla, y exécute lo ſuſo dicho, ordenamos, y mandamos, que les que fueren, o vinieren contra lo contenido en eſtra nueſtra carta y prouiſion, o qualquier coſa, o parte dello, cay an, y incurran, cada uno dellos por cada vez, en pena de diez mil Marauedis repartido en eſta manera. La tercia parte, para el denunciador, y la otra tercia parte para el Juez que lo ſentenciare, y la otra tercia parte para obras pias, y que eſto ſe execute ſin remiſſion alguna.

Porque vos mandamos a todos, y a cada vno de vos, ſegun dicho es, que veays eſta nueſtra carta y prouiſion, y lo en ella contenido, la qual queremos que renga fuerça de ley, y prematica ſancion hecha, y promulgada en Cortes, y como tal la guardeys, cumplir, y executar en todo, y por todo, ſegun y como en ella ſe contiene: y contra ſu tenor y forma no vays, ni paſſeys, ni conſintays ir, ni paſſar en tiempo alguno, ni por alguna manera, ſo las penas en que caen y incurren los que paſſan, y quebrantan cartas y mandamientos de ſus Reyes, y Sennores naturales, y ſo pena de la nueſtra merced, y de los ſobredichos diez mil Marauedis a cada vno que lo contrario hiziere. Y porqué lo ſuſo dicho venga a noticia de todos, y ninguno pueda pretender innorancia, mandamos, que eſta dicha nueſtra carta y prouiſion ſea pregonada publicamente en nueſtra Corte, y lo en ella contenido ſe guarde, cumpla, y execute preciſſa, y inuiolablemente, deſde primero dia del anno venidero, de mil y quinientos y ochenta y ſiete: y los vnos, ni los otros no fagades, ni fagan en de al por alguna manera, ſo las dichas penas. Dada en San Lorenço a ocho dias del mes de Otubre, de mil y quinientos y ochenta y ſeys annos. Yo el Rey.

Dit Edict/ oft Pragmatica, dat wp (midts mede preſumeren/ eenighe ſullen curieus zyn/ te ſien in ſyn oziginele) hier gheſtelt hebben/ nemende gheen volkomen effect/ heeft verooꝛſaeckt een ander vooꝛ haer/ ende ons 't naervolghende/ met onderſchepdt/ van te verbeuren twintich dupſent Marauedis vooꝛ de eerſte reyſe/ veertich dupſent vooꝛ de tweede/ ende tachtentich dupſent vooꝛ de derde/ met banniſſement vijf mijlen van 't Hoff/

oft

oft plaets daer d'overtredinghe gheschiet / voor een jaer / t'applicqueren als in't voorgaende / te weten / een derde tot profijte van den Officier; ghelijcke derde / voor den aenbrenghere: ende het resterende derde / ad pios usus: ende sulcke / als de penne niet en konnen betalen / te sitten in den kercker thien daghen / voor de eerste repse; voor de tweede / twintich; ende voor de derde / dertich daghen / ende bannissement als voorzen: met speciael bevel / alle Rechteren ende Officieren / dit Edict / strickteliick sonder gunst / dissimulatie / oft verzach te executeren / op gheliicke pene / ende suspensie van hun ampten voor twee jaren. Ghegeven tot Madrit / den lesten Decembris / 1593. ende in den jare 1600. weder vernieuwt met wepnighe veranderinghe. 't Naervolghende voor ons / luydt aldus:

PHilippe, par la grace de Dieu, Roy de Castille, d'Arragon, de Leon, des deux Sicilles, de Hierusalem, de Portugal, de Navarre, de Grenade, de Tolete, de Valence, de Galice, des Maillorcques, de Seville, de Sardeine, de Cordube, de Corsicque, de Murcia, de Iaen, des Algarves, de Algesire, de Gibraltar, des Isles de Canarie, & des Indes tant Orientales que Occidentales, des Isles & terre ferme de la Mer Oceane; Archiduc d'Austrice; Duc de Bourgoigne, de Lothier, de Brabant, de Lembourg, de Luxembourg, de Gueldres, & de Milan: Comte de Habsbourg, de Flandres, d'Artois, de Bourgoigne, de Tirol, Palatin, & de Haynau, de Hollande, de Zelande, de Namur & de Zutphen: Prince de Swave; Marquis du Sainct Empire de Rome; Seigneur de Frise, de Salins, de Malines, des cité, villes, & Païs d'Utrecht, d'Overyssel, & de Groeninge, & Dominateur en Asie & Africque.

Volghens 't gedruckt exemplaer by den Autheur.

A tous ceulx qui ces presentes lettres verront, ou lire orront, Salut:

Comme nous avons à diverses fois esté particulierement informé de plusieurs lieux, & par diverses personnes, qu'au moyen de la diversité des nations residens, frequentans, & hantans en noz Païs d'embas, & de Bourgoigne, y ont esté introduictz tresgrandz desordres endroit les Tiltres, inscriptions, & traictement qu'à limitation d'aucunes langues estrangieres, y a chascun entreprins & usurpé à son plaisir, & donnent & attribuent les ungs aux aultres, aussi bien en parlant comme escrivant, contre la modestie & rondeur naturelle des subjects de nosdicts Païs, & l'ancienne & sincere forme qu'a esté tenue devant quelques dernieres annees, & qu'à ladite occasion croissent telz exces si avant (mesmes par la grande licence que cause le temps present adonné à tant de nouvellitez) que permectant telles façons, & termes de parler, & escrire, n'en pourra souldre sinon plus grande confusion si avant que par nous ny soit applicqué quelque convenable remede. Considerè aussi que aucuns qui ne se trouveront quelque fois traictéz de tels tiltres (que par vanite lon donne à aultres) s'en pourroyent resentir contre ceux qui en auroient usé aultrement en leur regard. Et d'aultant que tel mal a aussi prins lieu entre gens de basse qualité & condition, par on s'augmente journellement de plus si grand scandale.

Sçavoir faisons que nous veullant remedier à telz abuz & exces & obvier aux inconveniens qu'en pourroyent succeder, apres avoir sur ce meurement consulté & deliberé, & eu l'advis de feu nostre trescher & tres-aymé bon frere Nepveu & Cousin l'Archiduc Ernest (à qui Dieu pardoint) lequel en avoit par nostre ordonnance communiqué à ceulx de noz consaulx de par de la, lors qu'il estoit pour nous Lieutenant, Gouverneur & Capitaine general de noz Païs d'embas, & de Bourgoigne; avons de nostre certaine science, pleine puissance & auctorité souveraine, ordonné, statué, interdict & defendu; ordonnons, statuons, interdisons & defendons, par ces presentes à tous noz vassaulx & subjects de nosdits Païs d'embas,

& de Bourgoigne, de quelle qualité, condition, reng, ou degré qu'ils ſoyent en general ou particulier, comme auſſi à tous aultres y reſidens, frequentans, ou s'y tenans, de ſe regler, conduire & comporter, endroit les Intitulations, Inſcriptions & traictemens, & de s'abſtenir d'en exceder, par la forme & maniere ſelon les articles que ſuyvent cy apres.

Premierement que nul de quelle qualité, condition, degré, dignité, ou eſtat qu'il ſoit, ne pourra eſtre traicté par eſcrit, ny de parolle du tiltre *d'Excellence*, ſauf celuy ſeulement qui ſera pour nous Lieutenant, Gouverneur, & Capitaine general de noſdicts Païs d'embas, & de Bourgoigne. Bien entendu toutesfois, que ſi tel noſtre Lieutenant general eſtoit de la maiſon Royalle, ou de celle d'Auſtrice, (comme eſt noſtre treſ-cher, & treſ-aymé bon frere, Nepveu & Couſin l'Archiduc Albert, que nous avons naguerres replaçé audict Gouvernement general) eſt noſtre volonté qu'il ſoit honnoré du tiltre de *Altezze*.

Et pour ce que de toute acienneté l'on a uſé en la langue Françoyſe du mot de *vous*, comme terme plus propre & mieulx ſeant en icelle: Eſt auſſi noſtre vouloir, & ordonnons expreſſement, que d'icyen avant ſoit touſiours uſé du meſme mot; avec defence que nul qui que ce ſoit, puiſt eſtre traité par lettres, ny de parolle, du mot de *Seigrie*, & moins de *Illuſtre*, ou *Illme Seigrie*; permettant toutesfois aux Cardinaulx, Archieveſques, & Eveſques, de porter leurs tiltres accouſtumez. Mais n'entendons eſtre permis à perſonne que ce ſoit de prendre ny donner à aultruy le tiltre de *Monſeigneur*, ſoit en eſcript ou en parlant, ſinon ſeulement à noſtre Lieutenant Gouverneur & Capitaine general de noſdicts Païs-Bas, & de Bourgoigne. Mais pour le regard de tous autres, permettons & referons à la diſcretion d'un chaſcun, que en parlant & reſpondant il puiſt uſer ſimplement du mot de *Monſieur*. Et pourront les lettres que s'eſcripuront par les uns aux aultres, eſtre commencees en la premiere ligne conſecutivement par ledict mot de *Monſieur*, au long, ou abbregé, ou bien de *Meſſire*, ſi celuy à qui s'eſcript eſt Chevalier, ou homme d'Egliſe, & ſera le diſcours du ſurplus de ladicte lettre pourſuivy par le mot de *vous*. Et ſur la fin d'icelle ſera dict: *Dieu*, ou *noſtre Seigneur vous garde*; ou, *vous ait en ſa ſaincte garde*: apres quoy ſuyvra la ſignature de celuy qui eſcript avec ſon tiltre, s'il en a aucun, & qu'il en veuille uſer, mais n'y mettre aucune courtoiſie, ſinon les enfans à leurs peres & meres, & mayeurs. Conſideré qu'en leur endroict ilz ne ſe peuvent aſſez humillier. Leſditz peres & meres pourront adjouſter leur nom naturel, comme feront auſſi mary & femme & ſemblablement; frere à frere; couſin à couſin; oncle & nepveu; & autres de ſemblable parentelle.

Suivant quoy ſera auſſi dreſſee la ſuperſcription des lettres miſſives la commençant par le mot *à Monſieur* une fois, ſoit au long ou abbregé, mais ne ſera ledit mot de *Monſieur* repeté. Et ſi celluy à qui ſe faict la ſuperſcription eſt Chevalier, ou homme d'Egliſe, il pourra eſtre intitulé *Meſſire*, mais ſans aucune repetition du meſme mot: & ſera apres adjouſté le tiltre, ou le nom propre, & ſurnom de celuy à qui s'addreſſe ladicte lettre, avec la qualité de ſon eſtat, dignité ou office ſeculier ou d'egliſe, ſans y uſer d'autre courtoiſie, n'y attribuer, à qui que ce ſoit, tiltre ou qualité plus haute ou differente que ne porte l'eſtat ou office auquel il eſt par nous retenu; Et ſuivant la patente de ſa Commiſſion s'il en à aucune de nous.

La meſme forme ſera obſervée à l'endroit des femmes, tant pour parler à elles, que pour eſcripre, commençant la lettre par le mot de *Madamoiſelle* au long ou abbregé; & ſi elle eſt femme ou vefue de Chevalier par le mot *Madame*. Gardant auſſi le meſme en la ſuperſcription, ſans aucune repetition deſdicts mots.

Seront toutesfois les corps de tous nos trois Conſaulx d'eſtat privé & des finances qui reſident en noſtre court par delà, & de noſtre grand Conſeil ſeant à Malines, & de noſtre Conſeil en Brabant à Bruxelles; Enſemble ceux de noſtre cort de

Parle-

Digitized by Google

Parlement à Dole en Bourgoigne, & tous noz aultres Conſaulx Provinciaux, reſpectivement auſſi ceulx de chaſcune de nos chambres des comptes, & les loix & Magiſtratz de toutes noz villes, traictéz par eſcript, & de parolles à toutes les fois qu'ilz ſe trouveront reſpectivement en leurs colleges & aſſemblees, de la meſme maniere, & par les meſmes termes, qu'ils l'ont eſté cy devant; ſuyvant l'ancienne couſtume de par dela, & en tout ce que ſera contraire à ceſte noſtre preſente ordonnance.

Mais quant aux lettres & parler en langue Eſpagnolle, eſt noſtre intention, que y ſoit punctuellement obſervé ce que porte la Pragmaticque ſur ce par nous ordonnee à Saint Laurent le Royal, le 8 jour du mois d'Octobre, de l'an xv^{c} octante ſix paſsé, & de puis confirmee par aultre declaration, datee en Madrid le dernier de Decembre de l'an xv^{c} nonante trois paſsé. Et à fin que tout ce que deſſus ſoit en tout ſes points eſtroictement gardé & executé. Nous voulons & ordonnons que quiconque y contreviendra, ſoit condempné de (ſans aultre procedure) payer l'amende de trente florins de vingt patars de deux gros piece, pour chacune fois qu'il y aura contrevenu: à repartir un tiers de ladicte amende, au denonciateur, le ſecond tiers à l'Officier, qui en ſera l'execution, & que le dernier tiers ſoit employé & diſtribué aux pouvres du lieu où telle faulte aura eſté commiſe, ſans rien en quitter, remettre, ou diſſimuler.

Si entendons que ladicte peine & amende ſoit non ſeulement executee contre ceulx qui auront commis la faute, mais auſſi contre ceux qui ſe laiſſeront autrement traicter ou le diſſimuleront, ſans deferer ou reprendre les coulpables. Et à fin que ung chaſcun ſoit adverti, & nul n'en puiſt pretendre cauſe d'ignorance, avons faict dreſſer ceſdictes preſentes en forme de Placcart. Si mandons & ordonnons à nos treſchers & feaulx ceulx de noſtre Conſeil d'eſtat, Chef, Preſident & gens de noz privé & grand Conſaulx, aux Chancellier & gens de noſtre Conſeil en Brabant, & à tous aultres Gouverneurs, Preſidens & gens de noz aultres Conſaulx Provinciaulx, reſpectivement en noſdits Païs d'embas. Enſemble aux Gouverneurs, Preſidents & gens tenans noſtre court de Parlement en Bourgoigne, reſidens à Dole, & à tous aultres noz Iuſticiers, Officiers, & ceulx de noz vaſſaulx, leurs Lieutenans, & chaſcun d'eulx, comme leur appertiendra, que ceſte noſtre preſente ordonnance, defence, & Placcart, ilz facent publier & proclamer, & publient reſpectivement en leurs Juriſdictions & reſort és lieux où lon eſt accouſtumé faire celles criees & publications, gardent, entretiennent & obſervent, facent garder, entretenir, & obſerver tous les poincts de cedict Placcart, ſelon ſa forme & teneur, ſans aucun contredict, empeſchement, obſtacle ny refus, à quelque pretexte que ce ſoit: faiſans proceder & procedans contre les tranſgreſſeurs, par l'execution de l'amende cy deſſus mentionnée, ſans diſſimulation, port, ou faveur, non obſtant quelconque oppoſition ou appellation faicte, ou à faire, & de faire ce que dit eſt, avecq ce qui en depend, leur donnons plain pouvoir, autorité, & mandement eſpecial, par ceſtes & par icelles mandons & commandons à tous noſdits Iuſticiers, Officiers, & ſubjectz qui ce regardera, qu'a eulx ainſi faiſans (avecq ce qu'en depend) auſſi ils obeïſſent & entendent diligemment. Car tel eſt noſtre plaiſir. Et pour ce que de ces preſentes l'on aura à faire en pluſieurs lieux, nous voulons qu'au *vidimus* d'icelles ou copie collationee par ung de noz Secretaires foy ſoit adjouſtée comme au preſent original. Et à fin que ce ſoit ferme & eſtable à touſiours, nous avons ſigné ceſdictes preſentes de noſtre main, & y faict mettre noſtre grand Seel. Donné en Sainct Laurent le Royal, le vingt troiſieſme jour du mois de Septembre, l'an de grace xv^{c} nonante cincq. Et de noz Regnes à ſçavoir de Naples & Hieruſalem, le quarante deuxieſme; de Caſtille, Arragon, & des aultres le quarantieſme; & de Portugal, le ſeizieſme. Paraphé N D. V^{t}. Soubſigné *Thilippe*.

Volghens 't exemplaer als vooren.

" Philips / bp der gratien Godts / Koninck van Caſtilien / van Arragon / " van Leon / van beyden Sicilien / van Hieruſalem / van Portugael / van " Navarre / van Grenade / van Toleten / van Valence / van Gallicien / van " Maillorken / van Sevilien / van Sardinien / van Cordube / van Corſicke / " van Murcie / van Jaen / van Algarben / van Algezire / van Gibraltar / van " de Eylanden van Canarien / van Indien / ſoo Orientale als Occidentale / " van de Eylanden ende vaſten lande der Zee Oceane: Eertz-Hertoghe " van Oſtenrijck; Hertoghe van Burgundien / van Lothrijck / van Bra- " bandt / van Limburch / van Luxenburch / van Gelre / ende van Milanen: " Grave van Habſburch / van Vlaenderen / van Arthois / van Burgundien / " van Thirol Paltz-Grave / ende van Henegouwe / van Hollandt / van Zee- " landt / van Namen / ende van Zutphen: Prince van Zwave: Marck- " Grave des Heylighs Rijcx van Roome: Heere van Vrieslandt / van Sa- " lins / van Mechelen / van de Stadt / Steden / ende Landen van Vtrecht / " Over-Yſſel / ende Groeninghen; ende Dominateur in Aſien / ende in " Afrijcken.

" Allen den ghenen die deſe teghenwoordighe ſullen ſien / oft hooren leſen / " ſalupt. Alſoo wp tot meer repſen van diverſche plaetſen ende perſoonen / " particulierlijck onderricht zijn gheweeſt / dat / overmidts de diverſitept van " natien / reſiderende / frequenterende / ende hanterende in deſe onſe Neder- " landen ende van Bourgoignen / ſeer groote ongheregeltheden ende diſor- " deren aldaer inghebracht zijn gheweeſt / aengaende de titulen / op-ſchriften / " ende eerbiedinghen / die eenen peghelijck ter imitatie van ſommige vremde " ende uptlandtſche talen / aenghenomen ende ghebruyckt heeft na ſyn ghe- " liefte / ghevende ende attribueerende d'een den anderen / ſoo wel in't ſpreec- " ken als ſchrijven teghen de natuprlijcke ende inne-ghebooren modeſtie ende " rechtſinnighept van de onderſaten der vooрſz. onſe Landen / ende d'oude " ghebruyck ende maniere van doene te vooren aldaer gheploghen ende on- " derhouden; waer deur ende overmidts de groote licentie / ghecauſeert deur " den teghenwoordighen tijdt / (die tot ſoo veel nieuwigheden is ghenepght) " ſulcke exceſſen ſoo verre verloopen ende hen verbreyden / dat toelatende " ſulcke forme / termijnen ende manieren van ſpreecken ende ſchrijven / daer " upt anders niet dan meerdere confuſie ende onghelijckichtichept en ſtaet te ver- " wachten / ten ware dat wp ons daer inne behoorlijck worde verſien; te meer / " aenghelien dat eenighe die hem ſomwijlen niet en ſouden bevinden ghe- " tracteert wp ſulcke titulen (als men deur pdelheyt aen andere is ghevende) " hen verkort ende gheintereſſeert ſouden moghen houden / teghen de ghene " die in hun reſpect van ghelijcke niet en ſouden hebben ghedaen; ja / dat oock " miſbruyck alreede plaetſe heeft ghegheven onder het ſlechte ende ghemeyn " volck / waer deur het ſchandael daghelijcx meer ende meer is wallende.

" Doen te weten / dat wp willen op ſulcke miſbruycken ende exceſſen ver- " ſien / ende verhueden d'inconvenienten die daer upt ſouden moghen riſen / " hebbende daer op eerſt rijpelijck ghelet / ende ghehadt d'advijs van wijlen " onſen ſeer lieven ende ſeer beminden goeden Broeder ende Neve / den Eertz- " Hertoghe Erneſtus (wiens ziele Godt ghenadich zp) die welcke t'onſer " ordinantie 't ſelve hadde ghecommuniceert dien van onſe Raden aldaer / ter- " wijlen hp van onſen weghen was Stadthouder / Gouverneur / ende Capi- " tepn Generael onſer vooрſz. Nederlanden / ende van Bourgoignen; hebben " upt onſer rechter wetenthept / volle macht / ende ſouveraine authoritept / " gheordineert / ghеſtatueert / ende verboden; ordineren / ſtatueren / ende ver- " bieden bp deſen / allen onſen Vaſſallen / ende onderſaten van onſe vooрſz.

Neder-

Nederlanden/ ende Bourgoignen/ van wat qualitept/ conditie/ ordre/ ende graedt die zyn/ in't generael/ oft particulier; midtsgaders/ allen anderen aldaer reliderende/ frequenterende ende hanterende/ oft hun daer houdende/ dat sy hen reguleren/ vueghen ende draghen/ op/ ende aengaende d'intitulatien/ opschriften/ ende eerbiedinghen/ na de forme ende maniere/ ende achtervolghende d'articulen hier nae volghende/ sonder de selve eenichsints te bupten te gaen.

In den eersten: Dat niemandt van wat qualitept/ conditie/ graedt/ dignitept/ oft staet hy zy/ en sal ghetracteert worden schriftelijck noch mondelinge met den titule van Excellentie/ dan alleenlijck de ghene/ die van onsen wegen wesen sal/ Stadthouder/ Gouverneur/ ende Capitepn generael onser voorsz. Nederlanden/ ende van Bourgoignen; wel-verstaende/ nochtans dat indien sulcken onsen Stadthouder generael ware van Koninckrijcken hupse/ oft van Oistenrijck/ ghelijck is onsen seer lieven ende seer beminden goeden broeder/ Neve ende Cosijn/ den Eertz-Hertoghe Albert/ (den welcken wy onlancx totten voorsz. Gouvernemente generael hebben ghestelt) onsen wille is/ dat de selve sal worden ghe-eert metten titule van *Altesse*, oft Hooghept.

Ende alsoo men van allen ouden tijden heeft ghebruyckt in Walscher tale/ 't woordt *Vous*, corresponderende op de woorden *Ghy*, oft *U*, inder Duytscher tale/ wesende den bequaemsten/ eyghensten/ ende gheneughlijcxsten termijn inder selver tale: Is oock onsen wille/ ende ordineren wel expresselijcken/ datmen voortaen de selve woorden altijdts sal ghebruycken. Verbiedende/ dat niemandt wie hy zy/ en sal moghen getracteert worden schriftelijck oft mondelinghe/ met 't woordt van *Seigneurie*, oft Genade/ oft Edelhepdt/ in Duytscher tale/ ende min van Hoochachtighe/ oft Hoochachtichste *Seigneurie*, Hoochstelijcke Ghenade/ Edelhepdt/ oft dierghelijcke; toelatende nochtans den Cardinalen/ Eertz-Bisschoppen/ ende Bisschoppen/ hun gewoonelijcke titulen te draghen/ ende te ghebruycken. Maer en verstaen niet dat pemanden wie hy zy/ voorde toeghelaten aen te nemen/ oft andere te gheven den tijtel van *Monseigneur*, oft mijnen Heere/ 't zy schriftelijcken oft mondelinghen/ dan alleenlijcken onsen Stadthouder/ Gouverneur/ ende Capitepn generael onser voorsz. Nederlanden/ ende van Bourgoignen: maer belanghende allen anderen/ ghedooghen ende stellen ter discretie van eenen yeghelijcken/ dat hy spreeckende ende antwoordende sal moghen ghebruycken simpelijck het woordt van *Monsieur*, gheextendeert oft ghebbreviert; ende in 't Duytsche/ mijn Heere/ oft Joncker: ende de brieven die d'een aen d'ander sal schrijven/ sullen begonst moghen worden in den eersten reghel oft linie/ al vervolghens met 't voorsz. woordt *Monsieur*, in 't langhe oft in 't corte; ende in Duytsch/ mijn Heer/ oft van *Messire*; ende in Duytsche tale/ Heere/ indien de ghene aen den welcken men schrijft/ Ridder oft Ghestelijck persoon is. Ende sal 't voirder inhouden van de voorsz brieven vervolght worden met het woordt *Vous*, oft *Ghy*, oft *U*, in Duytscher tale: ende op 't leste van dien/ sal ghesept oft ghestelt worden/ *Godt, oft onsen Heere, bewaer u, oft neme u in sijn heylighe bewaernisse*; oft dierghelijcke: daer na sal de signature volghen van den ghenen die schrijft/ met synen tijtle/ ingheval hy eenighen heeft/ ende dien begheert te ghebruycken/ sonder daer by te moghen vueghen eenighe woorden van courtoysie/ dan alleenlijck de kinders aen hun vaders/ moeders/ ende ouders; ghemerckt dat sy aen de selve hen niet ghenoech en konnen verootmoedighen: die voorsz. vaders ende moe-

" ders/ ſullen daer bp moghen vueghen hare qualitept van vader/ moeder/
" oft ouders; ghelijck oock ſullen doen de man aen ſpn hupſvzouwe/ den
" vzoeder aen ſpnen vzoeder/ neve aen neve/ den oom aen ſpnen neve/ ende
" andere van derghelijcke maeghſchap: ende volghens dien ſal oock d'op-
" ſchzift van de vzieven ende milliven beginnen *A Monſieur*, 'tzp in't langhe
" oft kozte; oft in Duptſcher tale/ aen mijn Heer oft Joncker/ ende dat maer
" eens ſonder 'tſelve te moghen repeteren. Ende inghevalle de ghene aen den
" welcken d'opſchzift addzeſſeert/ is Riddere/ oft Gheeſtelijck perſoon/ ſal ge-
" intituleert moghen wozden *Meſſire*, oft Heere/ ſonder 'tſelve oock te moghen
" repeteren/ ende ſal daer nae gheſtelt wozden den tijtel oft den epghen naem
" ende toe-naem van den ghenen daer aen d'opſchzift addzeſſeert/ met de qua-
" litept van ſpnen ſtaet/ dignitept/ oft officie/ Gheeſtelijck oft weereldtlijck/
" ſonder daer inne andere courtoiſie te ghebzupcken/ noch t'attribueren pe-
" manden wie hp zp/ eenighen hooghеren oft differenten tijtel/ oft qualitept
" dan ſpnen ſtaet oft officie/ daer inne hp bp ons is gheſtelt ghedzaeght/ vol-
" ghende d'opene vzieven van ſpnder commiſſie/ indien hp van ons eenighe
" heeft.

" De ſelve fozme ſal oock onderhouden wozden/ in't regard van de vzou-
" wen/ ſoo in 't ſpzeecken als ſchzpven/ beginnende den vziek met het woozdt
" *Madamoiſelle*, oft Jouffrouw/ in 't kozt oft in 't lanck. Ende indien ſp ware
" weduwe van eenen Riddere/ met het woozdt *Madame*, oft We-vzouwe/ on-
" derhoudende oock 'tſelve in't opſchzift ſonder repetitie vanden ſelven woozde
" als vooze.

" Sullen nochtans die Collegien van onſe dzie Raden van State/ Se-
" creten ende Finantien/ reſiderende in onſen Hove alaer/ van onſen grooten
" Rade te Mechelen/ ende van onſen Rade in Vzabandt te Vzuſſel; midtſ-
" gaders die van onſen Hove/ oft Parlementen te Dole in Bourgoigne; ende
" alle onſe ander Reecken-kamers; midtſgaders/ van de Wetten ende Ma-
" giſtraten van alle onſe Steden/ ghetracteert wozden ſchzifteliſicken ende
" mondelinghe/ t'elcker repſe als ſp reſpectivelijck hen ſullen vinden in hunne
" Collegien ende vergaderinghen/ in der ſelver manieren ende vuegen als
" men hier voozmaels heeft ghedaen ende ghebzupckt nae d'oude coſtume al-
" daer/ ende in alles des niet en contrarieert deſer onſer ozdinantie. Maer no-
" pende 'tſchzpven ende ſpzeecken in Spaenſcher tale/ onſe mepninghe is/
" dat daer inne punctuelijck wozde onderhouden 'tgene dat vermelt de Vzag-
" matijcke bp ons deſhalven gheozdineert tot S^t. Laurent *le Royal*, den acht-
" ſten dach van Octobzi/ in den jare duyſent vijf hondert vijf en tachtentich/
" ende daer nae gheconfirmeert bp andere Declaratie/ ſedert ghegheven te
" Madzil/ den leſten van Decembzis/ in den jare dzpe en tnegentich. Ende
" op dat al 'tghene des voozſz. is/ in alle ſpne poincten ſcherpelijck wozde an-
" derhouden ende geexcuteert; Willen/ ende ozdonneren wp/ dat ſoo wie daer
" teghens ſal doen/ wozde ſonder eenighe andere pzoceduere ghedruemt/ ende
" gecondemneert te betalen d'amende van dertich guldens/ tot twintich ſtup.
" van twee grooten vlaems 'ſtuck/ t'elcker repſen dat hp ſulcx ſal hebben
" ghedaen: de ſelve amende te bekeeren een derdendeel van den Officier die
" d'executie daer af doen ſal: ende 'treſterende derdendeel ſal wozden gedepkt
" ende ghediſtribueert den armen van der plaetſe/ alaer de voozſz. contra-
" ventie ſal weſen gheſchiet/ ſonder pet daer af quijt te ſchellen/ oft daer inne
" te diſſimuleren. Is oock ons verſtant ende nepninghe/ dat de voozſz. pene
" ende amende/ niet alleenlijck ſal wozden gheexcuteert teghen de ghene die
" ghecontravenieert ſullen hebben/ maer oock die ſulcx ſullen ghedoghen/ oft

delhalven dissimuleren / sonder 'tselve aen te brenghen / oft den contraventeur daer af te begrijpen.

Ende op dat een yeghelijck hier af gheadverteert sy / ende niet en pretendere redene van ignorantie / soo hebben wy dese teghenwoordighe doen stellen in forme van Placcate. Ontbieden ende bevelen daeromme onsen seer lieven ende ghetrouwen dien van onsen Rade van State / hooft-Presidenten / ende luyden van onsen Secreten en Grooten Raden. Den Cancellier ende luyden van onsen Rade in Brabandt / ende alle andere Provinciale Raden respectivelijck onser voorsz. Nederlanden; midtsgaders / den Gouverneur / President / ende luyden van onsen Hove oft Parlement in Bourgoignen / residerende te Dole; ende allen anderen onsen ende onser Vassallen / Justicieren ende Officieren / hunne Stadthouderen / ende elcken van hen besundere dien 't aengaet / dat sy respectivelijck dese onse teghenwoordighe Ordinantie / verbodt ende Placcaet / doen kundighen / uytroepen / publiceren / alomme binnen den bedrijve van henne jurisdictien ende resorte / ter plaetsen daer men ghewoonelijck is soodanighe publicatie ende uytroepinghe te doene / onderhoudende ende achtervolgende / doende onderhouden ende achtervolghen / alle de poincten daer inne begrepen nae heure forme ende inhouden / sonder eenich wederseggen / wepgheringe oft belet / onder wat schijn oft decksel 'tselve soude moghen zijn; procederende / ende doende procederen teghen d'overtreders ende onghehoorsame / by executie vander amende boven gheruert / sonder gunst / dissimulatie / oft verdrach / niet teghenstaende eenighe oppositie / oft appellatie ghedaen / of te doene ter contrarien.

Des te doene / met dese aenklcek / gheven wy hen volkomen macht / auctoriteyt / ende sunderlingh bevel / by desen; ontbieden / ende bevelen voorts allen onsen voorsz. Officieren ende ondersaten / dien 't selve aengaen sal / dat sy hen 'tselve doende met 'tghene daer af dependeert / ernstelijcken verstaen ende obedieren / want ons alsoo belieft. Ende ghemerckt / datmen dese onse teghenwoordighe in vele ende verschepden plaetsen sal van doen hebben / soo willen wy datmen den vidimus, oft Coppe autentijck van dien / ghecollationeert ende gheteeckent by een van onse Secretarisen / sulcken gheloove gheve als desen originalen.

Ende op dat dit vast ende ghestadich blijve ten eeuwighen daghen / soo hebben wy dese teghenwoordighe ghetreckent met onsen name / ende onsen grooten zeghel daer ane doen hanghen.

Ghegheven tot S^t. Laurent *le Royal* in Castilien / den derp en twintichsten dach van Septembri / in 't jaer ons Heeren / duysent vijf hondert vijf en tneghentich: Ende van onsen Rijcken / te weten / van Napels / ende Jerusalem / het twee en veertichste; van Castilien / Arragon / Sicilien / ende andere / het veertichste; ende van Portugael / het seshiemste. Philippe; ende ghetreckent /

A. de Laloo.

Het

Het neghenste Capittel.

Van den Edeldom van 's Moeders weghen.

Inhoudt daer van.

1. Dat d'Adelijcke constitutie van de moeder toe-gheeyghent werdt aen 't kindt.
2. Dat de soonen van de Ilienſers, Delphis, ende andere, wierden toegheschreven die huysen van de moeder.
3. Dat den Edeldom van 's moeders weghen mede in consideratie komt, by ons ende in andere Landen.
4. Het creêren van een Hertoginne, Marquijse; midtsgaders, de ceremonien, ende solemnitey ten ghebruyckt in die investiture.
5. De forme van de Charter, waer by Anna Bullin, wierde ghecreêrt Marquijse van Pembroeck.
6. Het creêren van een Gravinne, Vit-Contesse, ende Baronesse; midtsgaders den titel *Equitissa*, ende *Militissa*.
7. Dat het genereren van Edelen is als van Onedelen, ende den Edeldom een morale weerdigheyt.
8. Een kleyn Corollarium van Tomben ende Grafschriften.

I.

ALL 'tghene tot noch toe ghesproocken is van den Edeldom in de eerste eeuwe/ Griecken/ Romeynen/ ende andere/ is alleen gheweest van 's vaders weghen. Nu sal het niet vreemt wesen/ misgelyck een wetnich die kracht van Edeldom van de moederlijcke zyde/ oft vrouwlijcke sexus, in descendenten mede te vertoonen: ende dat met reden ende opinien van Doctoren; midtsgaders/ coustumen ende exempelen/ soo antijcque als moderne te bevestighen. Want/ ingheualle den Edeldom natuyrlyck volght van de ouders op de kinderen/ soo moet noodsaecklyck die adelijcke constitutie van de moeder toe-gheeyghent worden aen 't kindt: Ja/ het heeft oock sulck schepsel t'samen met het zaet (indien wy de Philosophen gelooven moghen) als de moeder het ontfanght. Want voor eerst/ het kryght natuyr ende leven van de moeder/ van ghelycken voedtsel/ groepsel/ ende in somma (volghens 'tghevoelen alle) neemt naer hem van de moeder/ beneffens gheest ende vitale humeuren/ affecten/ dueghden/ ende ghebreecken: ende dat die kracht bestaet in de moeder/ blyckt klaerlyck by den reghel der Medicynen/ die daerom oock altydt d'ouders op 't hoochste recommanderen/ wel sorghe te draghen/ by wat voesters oft minnen sy haer kinderen besteden om te supghen. Het sogh van de moeder (seydt (a) Galenus) is het beste oft ghesondste voor allen kinderen/ als het maer voor gheene sieckte verdorven is: aenghesien het niet onwaerschynelyck en is/ dat niet alleenlijck dat gantsche moederlijcke lichaem/ maer oock het sogh ofte melck van ghebreecke vreemdt zy. Blanca van Castilien/ gheweest zynde vrouwe van Lodowick den VIII, ende moeder van Lodowick den IX, sooghende selfs haer kindt/ heeft in 't selve soo sorchvuldich geweest/ dat/ als wanneer in haer absentie/ Lodowick haren soon/ seer krytende was te supghen ghegheven de borste van een Adelijcke vrouwe/ 'tselve vernomen hebbende/ heeft haren vingher in den mondt van haer kindt ghestreecken/ om dat vreemdt voedtsel hem quijt te maecken. Caligulæ wreedtheyt/ als oock de dronckenschap van Tiberius/ werdt hunne voesters toeghe-

a *Apud Tiraq. de Nobilit. cap. 20. n. 83.*

Digitized by Google

gheſchreven: ende dat eenighe dusdanighe kracht mede beſtaet in het ſoch/ ſten wp in de beesten; want ingevalle Schapen dooz Gepten/ ende Gepten dooz Schapen wozden opghevordt/ het is seecker/ dat de wolle van d'een ſtrafter/ ende d'ander ghemoedigher sal bevonden werden. Nu dan/ inghevalle de dignitept van de vader moet ghe-eert wozden in de kinderen/ waerom oock niet de adelijcke deught van de moeder? De maniere van de Sexus gheeft noch en neemt tot den edelbom/ die vooz sich selven hoozt gheaffecteert te werden. Ja/ in teerbaer vrouwen/ schijnt bepde meerder gratie ende verwonderinghe te hebben.

II. Daerom werdt seer wel bp seeckeren Rechtsgheleerden gheschreven; dat onder alle dinghen/ daer bp de eere en dignitept van persoonen/ werdt vermeerdert of vermindert/ het minste is dat ghenomen wozdt van de verschependenthept van de Sexus. Vlpianus verhaelt/ dat de soonen van de Ilienſers van Delphis ende Pontus/ wierden toeghescheven die hupsen van de moeders/ ende niet van de vaders. Plutarchus schrijft/ dat bp de Xanthi/ de soonen wierden inghegrifft in de stammen van de moeders. 't Selve verhaelt Herodotus van die van Licia/ dat sp behielden de namen ende weerdighept van de stammen haerders moeders; midtsgaders/ dat hp was een vyp-gheboozen ende edelman/ wiens moeder was een vyp-gheboozen ende edel vrouwe/ niet teghenstaende spn vader was een slaef/ viel ende ghemeen persoon. Oock bp de Wetten van de Romepnen/ de soonen/ op sommighe occasien/ volghden de stammen haerder moeders: Dat mede de soonen altemet op-nemen de stammen haerder moeders (zijnde van meerder edelbom oft weerdighept dan van de vaders) 't selve is mede bp ons/ ende andere natien niet onghehoozt. Spartianus/ ende Trebellius Pollio schrijven/ dat Macrianus/ oft Macrinus/ (die benebens spn vader regeerde) van spn moeders zyde is gheweest edel/ wesende spn vader maer alleen een valiant ende militair persoon. Van ghelijcken kan men lesen in (b) Tacito/ spreeckende van de prodigieuse teeckenen/ ten tyde Neronis sieckte/ dese sententie: Quasi jam depulso Nerone quisnam eligeretur inquirebant. & omnium ore Rubellius Plautus celebratur; cui nobilitas per matrem ex Julia familia. Van dit ende diergelijcke verschillen wepnich dese versen van Virgilius/ Ovidius/ ende Statius Papinus.

a *Tiraq. loco citato.*

b *Lib. 14. annal.*

Virg. xi. Eneid.

——— genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat.

Sijn moeders edel stam, hem eeldom heeft ghegheven,
Hoewel sijn vaders huys is onbekent gheblevē.

Ovid. 13. Metamorph. spreeckende van Vlysses.

Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
Altera nobilitas. Deus est in utroque parente.

Ock is noch door Cyllenī bloet,
Van moedet onsen edel goet:
Soo dat van bey' sy', vrylyck achte,
Van Goden afkomt myn gheslachte.

Idem Fastorum lib. 1.

Hinc fuit Euander, qui, quamquam claris utroque,
Nobilior sacræ sanguine matris erat.

Digitized by Google

Van hier Evander was van bey' zÿd' eel gheacht
Van wegen 'smoeders bloeds doch edder van geſlacht.

Papinius lib. Sylvarum in lachrymis Hetruſci;

Sed quicquid patrio ceſſatum eſt ſanguine, mater
Reddidit, obſcurumque latus clareſcere vidit
Connubio gaviſa domus. —— ——

All' 'tghees ontbrack in 'svaders bloet,
De moeders ſtam deed' weerom goet:
En 'tblÿde huys ſach door vermeeren,
Door houwelÿcx bant, 'tgemeen in eeren.

III. Dat mede in deſe eeuw/ in deſe/ ende andere Landen (eben als by die van Athenen) naer den Politicquen Adel/ in conſideratie komt den edeldom van 'smoeders weghen/ is ghenoech te ſpeuren uyt de verhaelde bzieven van nobilitatis by den Keyſer/ door deſe woozden: Te, filioſque tuos legitimos UTRIUSQUE SEXUS, tam natos quam naſcituros, eorumque hæredes & deſcendentes in perpetuum. Item/ Omnibus & ſingulis privilegiis, gratiis, honoribus, dignitatibus, officiis, juribus, libertatibus, inſignibus ac indultis, quibus cæteri Sacri Romani Imperii veri nobiles à quatuor avis paternis & MATERNIS geniti & procreati utuntur & fruuntur.

a Pepon. 3. Nota in liv. 7. Item, Vevin. liv. 1. chap. 6.

d'Edel Jonckbzouwen in (a) Champaigne/ midts d'Edelen meeſt al daer eertijdts in de oozloghe waren gheconſumeert/ vermoghen/ niet alleen by authozitept vanden Koninck ende dat Rijck/ haer te vermengen met onedele mans-perſoonen/ maer ock haare kinderen te beleghen d'adelijcke conditie van de moeder/ ende (eben als by de Fantÿ/ ende by dit van Licia) op te nemen die ſtammamen/ niet teghenſtaende dis conſuetuden elder al in Vranckrijck ter contrarien.

b Tiraq. de Nobili. cap. 18. Nu. 39. 40.

De deſcendenten van (b) groote perſonagien/ als/ Princeſſen/ Grabinnen/ ende anders diergelijcke van de groote edelen/ worden niet alleen voor goede Edellupden gehouden/ maer ock haer wettighe mans eudel zÿnde/ quia divino conſortio efficiuntur una caro, blijckt in de kinderen/ ende daerom ock d'een des anders weerdigheyt mede deelachtich. Marius (ſeghen de (c) Ghelcerde) quandoque de facto & de conſuetudine radiis uxoris coruſcat, te weten/ door vermenginghe met ſulcke illuſtre perſonagien/ die welcke nochtans ten aenſien van den edeldom/ met de mindere edelen zÿn ghelijck edel/ ende haer hooghe qualiteyten maer by-ghevoeghde titulen van meerder aenſienlijckheyt.

c Loco citato.

Dat inſghelijcx vrouwen/ ende door haer nakomelinghen immediaet by creatie/ tranſmiſſie der voor-anderen/ ende communicatie van mans/ tot alle ſtaten van edeldom verheven werden/ zÿn exempelen ghenoech te verhalen/ ſullen ons behelpen met deſe uyt den geleerden Selden, ſijn Titles of Honor, ende andere Schrijften ghenomen.

d The ſecond part, chap. 9.

IV. Dus wierde (ſeydt (d) hy) Margarita/ Graevinne van Nooꝛtfolke/ by Koninck Richaert den tweeden/ mede met het ſtellen van een croon op 't hooft/ ende alle andere ceremonien ghepleeghe in 't creeeren van Hertogen/ aldaer tot recompenſe haerder meriten/ ghemaeckt Hertoginne van Nooꝛtfolke/ ghedurende haer leven.

e R. Glover de Nobilitate Civili, cap. 11.

Tot Marquiſe/ Anna (e) Bullein/ naermaels wÿf van Henrick den VIII, by den naem van Anna Rochefoꝛt/ oudſte dochter van Thomas Bullein/ Grave van Wiltſhire/ wiens inveſtiture ghelchiede tot Windſoꝛ/ anno 1532/ in deſer voeghen: Den Koninck/ te weten/ Henrick den VIII, ver-

verghelelſchapt met die Hertoghen van Noꝛtfolke en Suffolke; de Marquyſen/ Graven/ ende andere Groote van dat Rÿck/ t'ſamen met den Ambaſſadeur van Vranckrÿck/ ende vele van den Secreten Raedt/ quam in de zale van Audientie/ daer hy hem ter neder ſtelde onder ſynen thꝛoon; alwaer de vooꝛſepde Anna/ gheconduiſeert met een groot ghetal edele/ Hovelinghen/ ſoo vꝛouwen als mans perſoonen/ mede verſcheen met hangenden hayꝛ/ ghekleedt in eenen carmoſynen onder-rock van fluweel/ ghevoert met herminen; dꝛaghende eerſt vooꝛ haer den *Roy d'Armes* des Koninck charter/ ende naer hem/ d'Edele Vꝛouwe Maria/ dochter van Thomas/ Hertoch van Noꝛtfolke op haren flinckeren arm den tabbaert van Staet/ inſghelyck van carmoſyn fluweel/ ghevoert met herminen/ hebbende ter rechterhandt Vꝛouwe Elizabeth/ Gravinne van Rutlandt; ter flincker/ Doꝛothea/ Gravinne van Suſſex/ beneffens 'tghevolgh van edele Vꝛouwen ende Jonckvꝛouwen. Aldus gebꝛacht zÿnde vooꝛ des Koninck thꝛoon/ naer dꝛymael ghedane reverentie/ viel neder ter aerden op haer knyen; waer naer den Koninck/ de charter den Biſſchop van Wincheſter/ ſynen Secretaris/ over-luydt leſende/ op deſe wooꝛden/ Mantellæ inductionem, haer aen dede den ſelven tabbaert van Staet/ ende/ op de wooꝛden Circuli aurei, van ghelyſcken de Croon ſtelde op haer hooft. De charter geleſen zÿnde/ gaf den Koninck haer twee charters/ d'eene inhoudende hare creatie/ als Marquiſe vooꝛ haer/ ende hare mans hoiren; ende de andere/ jaerlyck te ontfanghen een dupſent ponden ſteerlinx/ om deſe hare dignitept te onderhouden. Alle 'twelcke volbꝛacht zÿnde/ naer oodtmoedighe danckbaerhept aen den Koninck/ retireerde haer weder in dier voughen.

V. De fꝛme van de charter haerder creatie was deſe:

HEnricus, Dei gratia, Angliæ, Franciæ Rex, fidei defenſor, & Dominus Hiberniæ, omnibus & ſingulis Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, Prioribus, Ducibus, Comitibus, Baronibus, Juſticiariis, Vice-Comitibus, Præpoſitis, Miniſtris, & omnibus Ballivis & fidelibus ſuis ſalutem. Sciatis, quod cum regale ſolium & dignitatis regiæ faſtigium ſublimius multitudine perſonarum VTRIUSQVE SEXUS; tam virorum quam fœminarum conſiſtat, & eo magis regni noſtri regimen roboretur excellentiore honore, quo plures ſibi ſubſiſtant VTRIUSQVE SEXUS nobiles ſtatus & eminentiæ celſiores. Nos igitur ad præmiſſa dirigentes intuitum, & volentes ſceptrum noſtrum Regium augmento nobilium ſtabilire, & præſertim à ſtirpe regiâ procedentium (nam ſtatutum tribunal regium multorum & multarum principum ſtipatu:) hac igitur conſideratione tam ob nobilitatem generis, quam morum & virtutum aliaque merito laudanda probitatis bonitatiſque inſignia, conſanguineam noſtram *Annam Rocheſord*, unam filiarum prædilecti Conſanguinei noſtri *Thomæ*, Comitis Wilton & Ormonde, cuſtodis privati ſigilli noſtri, in Marchioniſſam Pembrochiæ, aſſenſu nobilium regni noſtri inibi exiſtentium, Præficimus, Creamus, & Inſignimus, & per præſentes præficimus, creamus, & inſignimus, nec non nomen, titulum, ſtatum, ſtilum, honorem, authoritatem, & dignitatem Marchioniſſæ Pembrok, cum titulo, ſtatu, ſtilo, honore, authoritate, & dignitate, cæteriſque honoribus eidem appendentibus & annexis, per mantellæ inductionem & circuli aurei in capite appoſitionem, ut moris eſt, realiter inſignimus. Habendum & tenendum nomen, ſtilum, titulum, ſtatum, honorem, authoritatem & dignitatem Marchioniſſæ Pembroke, præfatæ Annæ, & *hæredibus ſuis maſculis*, de corpore ſuo exeuntibus in perpetuum; & ut eadem Anna juxta nominis Marchioniſſæ Pembroke decentiam, & ſtatus ſui nobilitatem decentius & honorificentius valeat incumbenda ſibi onera ſupportare, dedimus & conceſſimus, & hac præſenti chartâ

Digitized by Google

noſtrâ damus, concedimus, confirmamus, pro nobis & Hæredibus noſtris præfatæ *Annæ*, & hæredibus ſuis prædictis, triginta & quinque libras annuas, percipiendas ſibi & hæredibus ſuis prædictis, de firmis redditibus, exitibus, reventionibus, obventionibus, proficuis, & emolumentis, Comitatus noſtri Penbrok prædicti provenientibus & creſcentibus, tam per manus Vice-Comitis illius Comitatus pro tempore exiſtentis, quam per manus Ballivorum, Firmariorum, ſeu aliorum occupatorum quorumcumque Com. prædicti ad terminos S. Michaëlis Archangeli & Paſchæ per æquales portiones ſolvendas, eo quod expreſſa mentio de vero valore annuo, aut de aliis donis vel conceſſionibus per nos præfatæ *Annæ* antè hæc tempora factis in præſentibus minimè factis exiſtit, aut de aliquo ſtatuto, actu, ordinatione ſive proviſione inde in contrarium factis, edictis, ſive proviſis aut aliqua alia re vel materia quacunque in aliquo non obſtante. His teſtibus, Reverendiſſ. in Chriſto Patre E. Eborum Archiepiſcopo, ac venerabilibus in Chriſto patribus *S. Winton*, Secretario noſtro, & *I. London*, Epiſcopis, nec non chariſſimis conſanguineis noſtris *Tho. Norff.* Theſaurario noſtro Angliæ, & *Carolo Suff.* Comite, Mareſchallo, Ducibus *Thoma Wilton*, Cuſtode privati Sigilli noſtri; *Ioanne Oxon*, Camerario noſtro Angliæ, & *Georgio Salopiæ*, Seneſcallo Hoſpitii noſtri, Comitibus *Thoma Audeley*, Milite, Cuſtode magni Sigilli noſtri; *Gulielmo Sandes de vine*, Milite, Camerario hoſpitii noſtri, & *Walter Devereux de Ferrers*, Milite, Baronibus; *Gulielmo Fitz Williams*, Theſaurio hoſpitii noſtri, & *Gulielmo Paulet*, Controrotulario hoſpitii noſtri, Militibus, & aliis. Datum per manum noſtram, apud Caſtrum de Windſor, primo die Septemb. anno Regni noſtri XXIII.

a Selden, *loco citato.*

VI. 't Selve exempel hebben wy van Maria (a) Compton/ dochter van Antoni Beaumont/ende hupſ vrouwe van Thomas Compton/Grave van Northampton/ die voor haer eerſten Man hadde George Villers/ en Moeder van den leſten Hertoch van Buckingam/ die ghecreeert wierde Grabinne van Buckingam.

Inſgelijcx van Me Vrouwe Finch/ die by Coninck Jacobus ghecreeert wierde Viconteſſe van Maidſtone/ voor haer/ en haer mans oirzen/ met een ſpeciale clauſule/ dat ſulcke hare mans oirzen ſouden hebben ſtem ende plaets in't Parlement/ & inter alios Vice-Comites & ante Barones, ut Vice-Comites Maidſtone.

Dierghelijcke exemplen verhaelt hy mede vande Baroneſſe/ *Le Diſpenſer* en *Ogle*.

Maria ende Eliſabeth/ ſuſters van Heer Henrick van Hoorn/ Heer van Perweys/ Duffel/ etc. werden in de Acte van confirmatie by den Hertoch van Brabandt/ in't celebreren van't houwelijck/ tuſſchen den Bamoſteau/ Johan van Merode en Aleyde van Hoorne/ Heer Henrics ſuſter/ gheintituleert *Equitiſſæ*. In approbatione per Ducem Brabantiæ (ſoo zijn de (b) woorden) conventionum matrimonialium inter Domicellum Iohannem de Merode, & Aleydem, ſororem Domini Henrici de Hoorn, Domini de Perweys, Duffel, Geel, Ophem, Herlar, Diepenbeeck, teſtes nominantur vir Iohannes, Gochencourt, Dominus de Felonia, & Walterius de Hanneſſe, & fit mentio Mariæ & Iſabellæ Equitiſſæ, ſororum ejuſdem Henrici; litteræ de dato 1451.

b Ex *chartis familiæ Horniana.*

c Ex *regiſtris Curiæ Mechelinienſis, de anno* 1441.

Inſghelijcx Catharina Bauw/ *Militiſſa*: Domina (ſoo ſpreeckt (c) 't Regiſtre) Catarina Bauw, Militiſſa cum Iohanne van Huffle, milite, ſuo marito promittens.

VII. Soo dat evidentlijck blijckt/ dat Vrouwen/ ende voor haer nakomelinghen/ tot den Adel/ ende alle Adelijcke dignitepten capabel zijn/ ende verheven werden. Wel is waer/ quod nobilitas eſt quædam dignitas ſeu claritudo

tudo à parentibus dirivata, quæ denominatur à potentiori causa, & potentior est forma, quam in generatione omnium consensu vir præbet, quam materia, à muliere tradita: cum forma sit agens, & materia patiens; sitque omne agens nobilius patiente. Dan / aenghemerckt de Doctoren seggben / dat het is buyten alle twijffel / quod omne compositum participat de forma & materia, ende dat den edeldom mede is een (a) onveranderlijck recht des bloedts / ende dien volghende het natuyrlijck treckt van de ouders op de kinderen / soo moet noodsaeckelijck volghen / dat kinderen van de edele moeders / mede voor edel moeten ghehouden werden. Want het civile Recht / en kan niet soo gheheelijck doen ophouden ende wegh nemen / 'tghene tot het natuyrlijck recht behoort. Daerom / by aldien den edeldom absolupt dependeert van de generatinge / soo is het seecker / dat de moeder soo veel gheeft aen 't kindt / als de vader: quia, sive passive, sive active, & pater & mater concurrunt. Ja / (b) Frecius meynt niet ongherijmt te wesen / toe te laten mulierem magis concurrere, & magis active, quam virum, in 't stuck van generatie. Dan 'ten is niet om te ghelooven / dat het genereren van edele / anders is als van onedele. Want het genereeren / is een werck gantsch natuyrlijck; ende den edeldom niet anders / dan een morale weerdighept / ghefondeert op een reel en waerachtich relaes / dat d'edelen hebben van de voor-ouderen / oft liever van de drughden ende heroïcke daden / van wie sy haer origine hebben: ende dat die weerdighept alleen komt van 'svaders wegben / ingheborght van het (c) civile recht / ghelijck het recht van aenghebooren maeghschap / 't welck wech ghenomen / oft by den Souverepn kan ingheslelt werden / een statupt oft costume ter contrarien. Daerom is het dwaelghept te gelooven / 'tghene sommighe dies aengaende / sonder fondament / verhalen. Anderssints ex hoc capite, sal lichtelijck den moederlijcken Adel / met den Edeldom van de vader (soo niet ghepzekereert) ghecgaleert werden. Overmidts dat onderlingh oplicht / oft natuyrlijcke inslicht / soo wel tot de moederlijcke / als vaderlijcke voor-ouderen / kan ghereckereert werden.

a *Sneid. Instit. tit. de legit. Agnat. tutel. §. fin. n. 3. lit. d.*

b *De formatrice facultate q. 2.*

c *Tiraq. de Nobilit. cap. 18. n. 24.*

VIII. Nu / om te besluyten alle de dese discoursen van eer en menschelijcke glorie / sal het insgelijck niet vreemt wesen een wepnich te spreecken waer by de ghedachtenisse van verstorven Princen en andere honorable personagien werdt ghepreserveert / ende onsterffelijck ghehouden / te weten / van Tomben en Epitaphien. die te wenschen ware van verderf en schendinghe bevrydt wierden. Een saecke van meerder ghewichte dan 'tgemeen ghevoelen is / hebbende verschepden inlichten en redenen; 1. Om te betoonen liefde ende affectie tot d'afflyvighe: upt dese oorsaecke is d'eerste Tombe opgherícht in 't jaer des wereldts 2305, naer de calculatie van Torrnellus / te weten / die Tombe van Rachel. *Ende Iacob richtede* (soo spreeckt den Text (d)) *een staende teecken op boven hare grave*: welck teecken naer 'tgetuygen Borchardi / is ghemeenlijck eenen seer schoone Piramide / in wiens base of voet ghestelt waren twaelf groote steenen / naer 't ghetal der sonen Jacob. Alhoewel den selven Torrnellus van ghevoelen is / dat dese Tombe in haer eerste stichtinghe soo statich niet en is ghemeenlijck. Upt ghelijcke beweginghe heeft Artemisia aen Mausolo haren man 't Mausoleum ghebouwt / d'welck om sijne magnificckhept ghereeckent is ghemeenlijck onder die seven miraculen des wereldts. (e) 2. Om dat dusdanige wercken souden wesen eer-tekenen van de Heroicke daden ende uptnementheden der afghestorven / door welcke wercken sy souden leven in de memorie van de vrienden en andere naer-komende. Tot desen eynde heeft Symon Machebeus (f) een heerlijck

d *Gen. 35.*

e *Gellius lib. 10. c. 8.*

f *1 Machab. 13.*

Eer-graf opgherícht vooꝛ ſÿnen vader ende broeders. Salomon (a) vooꝛ ſÿnen vader Davíd. Waerom (gheliÿck oock om die naervolgende reden) dulʃ danighe opera worden ghenoemt memoriæ ende monumenta. want dooꝛ twee middelen wordt de memorie der overledenen behouden; eenʃdeels dooꝛ alʃulcke Tomben / anderdeels ende leerkerder dooꝛ die penne der Ghelee-rden / d'ÿr Hiʃtorie-ʃchrÿvers / of Poëten: gheliÿck Achilles dooꝛ Homeri / ende Eneas dooꝛ Virgilii Carmina, ÿÿ als onʃterfelÿck in de memorie der men-ʃchen gheworden. 3. Om dat de nakomelinghen / aenʃiende Eer-graven en Epitaphien / ʃouden ʃien exemplen van deughden / ende verweckʃelen tot vroomicheyt. Waerom die vroome beʃonder luʃt ghehadt hebben om dulʃ danighe monumenten te beʃoecken / aenʃchouwen / ende te bemercken / gheliÿck tuyght Strabo (b): ende van C. Julius Cæʃar den Poëet Lucanus (c) van Octavius Auguʃtus Dio / (d) dat ÿ Alexandri Magni graf hebben beʃocht. Lucani veerʃen zÿn deʃe:

a *Ioʃeph. lib. 7. Antiq.*

b L. 2. *Geographi.*
c L. 10.
d L. 51.

Effoʃſum tumulis cupide deʃcendit in antrum,
Illic Pellæi proles veſana Philippi
Felix prædo jacet terrarum vindice fato
Raptus.

De oudtheyt ende langhe uʃantie der Tomben / etc. kan ghebeurt wor-den uyt die Tombe van Rachel / alʃ vooꝛ gheʃeyt is. Diodoꝛus Siculus (e) ghetuyght / dat binnen Niʃa / een Stadt van Arabien / is gheweeſt 't graf van Iʃis / d'oude en principale Godinne der Egyptenaren / alwaer een colomne was / in welcke haer Epitaphium ingheʃneden was Hieroglyphicis litteris. De Tropanen hebben mede deʃe obʃervantie ghehadt / naer 't ʃeg-ghen Homeri:

e L. 1. *Rerum Antiq.*

Ut te ſepeliant fratres & ſodales
Sepulchro & titulo; eſt enim hoc præmium morientium.

Van de Grieken ende Romeynen iʃt onnoodich vele te ſeyghen. want die Grieken ſoo onmatich hier inne waren / dat tot Athenen bÿ decreet der Wetten bedwonghen is gheweeſt / die overdadige magnificentie der Sepul-turen: maer ſoo niet bÿ de Romeynen; waerom bÿ deʃe een yder vermacht naer macht ende affectie tot den overledenen oft verheven / of van kleynen ſtaet Graven te bouwen. De mode ende verciereʃelen der ſepulturen bÿ de Egyptenaeren / ende bÿ de oude / naer 't ʃchrÿven (f) Lucani ende (g) Servii / waren / dat edele ende die groote begraven wierden op / of in hooge plaetſen: waer van gheʃproten is dat in d'oude tÿden boven die doode lich-a-mamen / oft Pÿramiden / oft verheven Pilaren / oft verheven ghebouwen / opgherícht zÿn. Doch achterlatende die menichvuldige cieraten / der Rom-ʃcher Sepulcuren / die te leʃen zÿn bÿ Georgius (h) Fabricius / ſullen een wenich aenteeckenen van de cieringhe der graven bÿ de Grieken. Deʃe pleghen haer Sepulturen te graven ende toe te ruſten met ken-teeckenen van ſtudien / konſten / ende oefeninghen des afgÿdighens. Soo is 't Graf van den vermaerden Geometra ende Aſtrologus / Archimedes / verciert ghebonden van Cicero (i) met een Sphæra ende Cylinder / een-teeck-enen van ſÿne konſten. Bÿ Homerus hiet Elpenor aen Ulyſſes / dat hy hem een graff maeckende / 't ſelve ſoude verrieren met een ſcheeps-riem. d'welck volghende Virgilius (k) in funere van den Trompetter Mi-ſenus / ſeght:

f L. 8.
g L. 11. *Æneidos.*

h *In Roma ſua, c. 21.*

i 5 *Tuſcul*

k L. 6.

At pius Æneas ingenti mole ſepulchrum
Imponit, ſuaque arma viro remumque tubamque.

Ende dulcdanighe plaetſen hadden hare weerdichept/ heplichept/ende waren daer over onſchenbaer. Cicero/ (a) Sic jure Pontificio Sanctitudo Sepulturæ. Waer met wat ſepten deſe plaetſen gheſchent wierden/ mede wat penen die ſchenderen onderwozpen waren/ ſoude te langhe weſen om alhier te halen. Twee ſaecken ſullen de enozmitept van dit crimen ghenoech betoonen. Ten eerſten tgene Ulpianus (b) ſeghr/ Vel ſola violati ſepulchri actio infamiam irrogat: Welcke infamie alle gheſtelde penen op de ſchenders mede bzachten. Ten tweeden/ dat die oude booz leecker hielden/ dat niet tegenſtaende die ſchenders der menſchen handt konden ontdueghen/ ſp nochtans der Goden ſtraffe niet en ſonden ontgaen. Ende booꝛwaer willen wp wat dieper/ dit kept inſien/ wp ſullen bevinden dat het gheheel onmenſchelijck is. 1. Om dat die eere der begraffeniſſe is den laetſten dienſt/ die welcke upt lielde ende me-weerdichept bp alle volckeren bp naer/ aen d'overledenen gedaen wozdt. 2. Om dat Grave-ſchenders ſchijnen tegen de doode te vechten/ ende henlieden in noch ſtille kamers te ſtoozen/ ende als te willen dooden. 3. Om dat ſp oneerende die lichamen/ bp gevolge oneeren die zielen/ welcker woonplaetſen die lichamen zijn geweeſt. Waerom heeft Cambyſes (c) ſoo leelijck een ghelupt naer hem ghekregen/ dan/ om dat hp het doode lichaem van den Koninck Amaſis heeft ontgraven/ gegeeſſelt/ genepen/ende gepzickelt? Waerom is Sylla cruel ende wzeedt gehouden/ dan om dat hp Caii Marii begraven gebeenten verſtropt heeft? Ziet bp Amos 2. die ſtraffe des Heeren over Moab. Dit wel wetende die Turcken/ ozdineerden een Wet/ dat/ ingheballe pemandt bzack het graf van eenighen Turck/ Mooz/ Jode/ Chziſten/ ok anderen Heydenſchen menſche/ over dat kept metter doodt ſoude geſtraft werden. Den Keyſer Solyman/ treckende met ſijn heyzkracht naer Egypten door Judea/ en eenige van ſijn Soldaten ontrent de Stadt Gaza/ opendzeeckende tgraf van leeckeren Medicus/ meynende daer inne te vinden groote ſchatten/ wierden over dat kept niet alleen gheappzehendeert/ maer oock veerthien van de ſelve aen de galghe ghehanghen/ ende dzie doozſteecken met pinnen op ſtaecken. Den ſelven Keyſer komende binnen Jeruſalem in de Capelle van't graf des Heeren/ op de plaets van den Bergh van Calvarien/ daer Chriſtus gheleden heeft (alwaer't graf van Godefrop de Boullion is/ is ſtaende met deſe inſcriptie; (d)

HIC IACET INCLYTVS DVX GOTFRIDVS DE BOULLION,
QVI TOTAM ISTAM TERRAM ACQUISIVIT, CUIUS
ANIMA REGNET CVM CHRISTO)

a l. 4. de Rep. apud Nonium.

b l. 4. de ſep. viol.

c Herodotus l. 3.

d Gretſerus de Sancta Cruce, tom. 3. lib. 2. c. 10.

beval dat niet eenen ſteen daer van aengheroert ſoude werden. Soo dat het ſchenden van Graven ende Tomben/ bp alle volckeren is ghehouden gheweeſt een enozm crim; ende elck genereus ghemoedt begheerich om te eterniſeren de memozie van ſijn epghen deughden/ ok de eer van ſijn edele voozouderen niet en kan verdzagen ſulcke eene onweerdighe Acte. Want/ gheliickerwijs infame perſoonen arbepden om te begraven haer ghebzeecken in duyſterniſſe/ ſoo excellerende mannen dzaghen zozghe/ dat den lof van dzomighept mach glinſteren booz eeuwich.

Wat belanghe Epitaphien of Graf-schriften / die niet minder van ghewichte zijn dan Tomben en Sepulturen/ aenghelien sonder die sp zijn/ende niet en zijn/ (*corps sans ame*) zijn sommighe invective/ sommighe klagende/ sommighe pytisende/ sommige stichtende/ ende soo voorts/ alles naer de verschepden humeuren van Schrijvers.

a *Devises Heroiques, par Gabriel Symeon.*

Den Hertoch van Valentinois (a) Cæsar Borgia opgenomen hebbende die hazardeuse spreucke/ Aut Cæsar, aut nihil, ende daer over komende te verongelucken/ wierde ghemaeckt dit Epitaphium;

BORGIA CÆSAR ERAT FACTIS ET NOMINE CÆSAR.
AVT NIHIL, AVT CÆSAR DIXIT: VTRVMQVE FVIT.

Den Marquis van Pescharc/ des Keysers Veldt-Overste / die in den slach voor Pavien den Koninck van Vranckrijck ghevangen kreegh/ wordt toe-gheeyghent (b) 'tnaer volghende:

b *M. S.*

Quis jacet hic gelido sub marmore? maximus ille
Piscator, belli gloria, pacis honor.
Nunquid hic pisces cepit? non. Ergo quid? urbes
Magnanimos Reges, oppida, regna, duces.
Dic quibus hæc cæpit Piscator retibus? alto
Consilio, intrepido corde, alacrique manu.
Quæ tanto nocuere viro? duo numina, Mars, Mors.
Ut raperent, quid non compulit invidia?
Quid nocuere sibi? vivit jam fama superstes.
Quæ Martem, & mortem, vincit & invidiam.

Den Grave van Montheleon / Vice Roy van Sicilien/ den onwil van d'inwoonderen op den hals ghehaelt hebbende/ komende te sterven/wierden in der nacht op syne Tombe ghestelt dese (c) woorden;

c *Espist. d'Orrets de Don. Anton. de Guevara, liv. 1.*

QUI PROPTER NOS HOMINES,
ET PROPTER NOSTRAM SALUTEM,
DESCENDIT AD INFEROS.

Den Baron Edwardus Brijps / die anno 1612 / buyten dese Stadt Berghen in duel is door 't rapier ghevallen / ende hier begraven / heeft inghelijcx sijn Graf-schrift ende Tombe (die om haer goede ordonnantie mede moet verhalen) wesende een verheven steen van kostelijcken marbel/ hoogh ontrent drye voeten / waer op lepdt een sceleton van konstelijck werck/ en daer boven een steene tafel/ gesuppoorteert door de Suppoorts deser Stadt/ te weten/ twee Wildemans *au naturel*, waer op het beeldt en dracht van den nederghellaghen / op syne rechte heupe/ ende ellieboghe/ het rapier noch bloodt in de handt/ nevens 'trechter been uytghestreckt/ 'tander inghetoghen / is leggende/ de slincker handt naer 't hart / 'thoofd en d'ooghen met mine van leedtwesen/ naer den Hemel slaende; boven al benedens verepschte parade/ dese inscriptie:

In St. Geertruydts, of groote Kercke.

Hic

Hic ſitus eſt:

EDWARDVS BRVSVS, BARO KINLOSSIÆ, JUVENIS EGREGIA FORMA, NATIONE SCOTVS, QVI ANTIQVORVM EJUSDEM GENTIS REGVM NOMINE, ET STIRPE NOBILIS, SVB HENRICO, WALLIÆ PRINCIPE, (QVEM PAVCO TEMPORE SVPERVIXIT) HONORATO LOCO ACCEPTVS, ET A PVERITIA EDVCATVS, HONORE EQVITIS BALNEORVM IN ANGLIA INSIGNITVS, COMITATE ET PERPOLITIS MORIBVS UNICVIQVE CARVS, OMNI VIRTVTIS GENERE LAVDABILIS, PRÆSERTIM VERO MAGNANIMITATE ET FORTITVDINE PRÆSTANTISSIMVS, GLORIA CVMVLATVS, OBIIT DIE ....., MENSIS AVGVSTI ANNO AB INCARNATIONE VERBI 1612. ÆTATIS SUÆ .....

Mater, lectiſſima fœmina, filio bene merenti marmoreum hoc monumentum una cum ſtatua lugens poſuit.

Heroum de ſtirpe & avito nobilis ortu
Hic ingens animi Bruſius oſſa locat.
Ne pudeat (quamvis cogaris) terra fateri,
In te nulla tegi pectora fida magis.
Promiſſi ſi forte tenax, ſi fidus amico es
Hæc lege, & extincti dilige ſaxa viri.

Die kraephept van Epitaphien is gheleghen in kortheyt ende klaerheyt/ waerom Plinius ordonneert/ dat d'Epitaphien of Graff-ſchriften/ niet meerder als van vier verſen en ſouden weſen: worden om kortheyt meerder gheleſen/ om klaerheyt daer by/ beter onthouden. d'Oude Romeynen ghebruyckten gheen worden/ maer alleen eenige letteren. Cæſar hadde geen Graff-ſchrift/ maer onder ſijn beeldt/ PARENTI OPTIME MERITO. Pompejus de Groote op ſijne Tombe/ HIC SITVS EST MAGNVS P. In onſe eeuw voor Keyſer Carel hebbe gheleſen/

HIC JACET INTUS
CAROLUS QUINTUS.
DIC PRO ILLO BIS AUT TER
AVE MARIA, PATER NOSTER.

Andere ſchrijven/

LIQUISTI EXUVIAS GELIDO SUB MARMORE, SED NON
QUANTUS CÆSAR ERAT, MARMOR ET URNA CAPIT.
PRO TUMULO PONAS ORBEM, PRO TEGMINE COELUM,
PRO FACIBUS STELLAS, PRO IMPERIO EMPYREON.

Digitized by Google

Een Graf-ſchrift (ſeydt ſeecker Schrijver) hoort te ghedencken den naem ende ſtam van den overleden oprechtelijck / ſijn vaderlandt ende qualiteyten ſommierlijck / ſijn leven en deughden modeſtelijck / ende ſijn ſterven Chriſtelijck; eer ſtichtende tot exempel / dan ydel glorie. Maer / aengemerckt Epitaphien zijn verſchepden / ende d'exempelen menigherhande / ſullen eyndigen met dit alhier tot (a) Bergen op de Tombe van onſen geweſen Hoft / dien Ridderlijcken krijghs-Overſten / den Heere van Woeſtweſel / Willem vander Rijdt, gheſeyt Brouchem / te leſen;

a Loco citato.

HUMANA VANA.

Digitized by Google

Tweede Deel

Des

Nederlandtschen

HERAVLD:

Ofte/

Korte beteeckeninghe der

KONST-WOORDEN,

Ende

Formulen van spreecken in Herauldie,

Door den selven Autheur

THOMAS DE ROUCK.

Digitized by Google

Digitized by Google

KORTE BETEECKENINGHE
der
KONSTWOORDEN,
Ghebruyckt
By d'HERAULTEN in't
BLASONNEREN van WAPENEN;
Conform d'uptleggínghe
Van GELIOT, SCHOHIER, BARA, ende andere.
Tot verlichtinghe
van den
NEDERLANDTSCHEN HERAULDT.
Door den selven Autheur
THOMAS DE ROUCK.

A.

ABYSME, ou COEUR, is 't middel ende 't hert van den Schildt. *Perÿ, ou mis en abysme, ou Cœur*, wordt gheseyt van 't ghene in 't middel des schilds wordt ghestelt / sonder pet anders te toucheren; als aen te mercken is in 't stoorken / d'welck occupeert 't middel van't wapen Bourbon.

ACCOLLE', wordt in drye verschepden beteeckeninghen ghenomen:
1. *Une escarboucle accollée & pommetée.* Siet beneden de beteeckeninghe in't woordt *Escarboucle.*
2. *Accollé* aen den hals versien met een bandt / *Un levrier, ou lion accollé d'or.*
3. Wordt ghesepdt *accollé* van eenen boome / bewassen met eerdt vel / oft blat / *Un arbre accollé d'un lierre.*

ACCOMPAGNEE', ou ENVIRONNE', soo wanneer rondtsom een van de principale stucken / ghelyck den *Sautoir*, den *Bande*, etc. in de kanten zijn andere stucken ende figueren. *Une Croix accompagné de vingt Croix à pied fiche, une bande fuselée*, een ghespilde *bande accompagnée de six fleurs de Lys.* Alsulcke wapens worden ghenoemt *Seantes partitions.*

ACCORNE', gehoornt / *trois moutons accornez & clarniez.*

ADEXTRE', d'welck geset wordt aen de rechte zijde des schildts/ gelijck d'welcke naer de slincke zijde staet/ genoemt wert *Senestre*. Ende men bindt schilden/ die welcke ghedeelt zijn by alsnicke wijsen / dat die twee deelen zijn van metael/ ende het zijde-deel van coleur; ende ter contrarien.

ADORSE', ou ADOSSEE', wanneer twee ghelijcken hebben den rugghe teghen rugghe. *Bars, ou Barbeaux addossez, Croissans adorsez*, wanneer haer rugghen d'een teghen den anderen staen; alsoo dat hunne hoorens staen naer de zijde des schilds.

AFFRONTE', wanneer twee gedierten recht d'een den anderen aenlien/ ghelijck twee Leeuwen/ Wolven/ Honden/ etc.

Deux Louves affrontees.

AIGLE, den Arent. Siet Geliot/ om de prijsinghe des selfs.

Den Arent/ (seyt Franciscus de Foveis in suo tractatu de Armis,) is onder de vogelen als de *principauté*, en d'overhandt hebbende/ ende is seer liberael. Want die prope die hy gekregen heeft/ ten zy hy den uytersten honger/ en sal hy alleen niet eeten; maer maeckt mede deelachtich die voghelen/ die hem na-volgen/ nochtans eerst ghenomen hebbende syn gedeelte. Maer soo wanneer die prope niet ghenoech en is/ als dan den voghel hem naest/ grijpt hy/ ende stelt den selven voor in't midden/ waerom d'ander vogelen volgen den Arent/ verwachtende eene portie van syn gheroofde. Plinius en Herodotus.

Op den dach wanneer d'ander ghevoghelt hoorens den Arent upt te wesen op synen roof/ en komen niet/ by avontuyren upt de vreese.

Den Arent heeft oock eenen voet toe/ gelijck een Ganse/ om syn selven te regeeren in synen water-roof; den anderen heeft hy ghebloven met seer scherpe naghelen/ met de welcke hy den roof aengrijpt. Arist. l. 12.

Verschepden wordt den Arent in de *Armories* ghevoert/ somwijlen met een hooft/ somwijlen met twee/ ende alsdan werdt hy genoemt *Aigle esployé; autrement à deux testes cercleés*, als hebbende 'chooft ende den hals open ghekloven/ ende ghedeelt in tween / schijnende alsoo te maecken twee halsen ende twee hoofden. (siet verbum *esployé*) Maer den Arent en heeft nimmer meer als een corpus ghehadt/ twee oyen/ ende twee vleughelen/ altijdts open/ ende uytghestreckt/ immers seer selden toe.

Den Arent met een hooft/ wordt somwijlen vertoont sonder croon/ dan een *Esmail* alleen/ sonder te specificeren noch lidtmaet/ noch beck.

Somwijlen geeftmen hem een croon/ zijnde van een *esmail*, als 't corpus. *Courronneé de mesme.*

Somwijlen is de *Couronne* van een ander *esmail* als 't corpus. *Aigle d'or courronneé d'argent.*

Maecke/ den beck/ ende die oyen/ of pooten/ zijn van ander *esmail* als 't corpus/ soo blaisonneertmen aldus / *Un aigle d'argent membreé & becquei de gueules.*

Nota, dattmen blasonnerende een ghevogelt *membré & becqué*, te verghees daer toe voeght *Armé*; aenghesien dat de lidtmaten/ de welcke zijn de oyen/ begrijpen de clauwen ende clampen.

In 't blasonneren van den Arent en segt men oock niet *Lampasé*; want egheen voghel en is die men de tonghe doet uytsteecken.

Staet oock te noteren 't woordt *Esployé*.

AIGLONS, ou AIGLETTES, Arentkens/ werden ghenoemt om datter vele t'samen in een wapen ghestelt worden / sy hebben beck ende oyen

open soo wel als d'Arents. Ende somwijlen zijn sy gheberckt ende ghehemaet van ander couleur of metal/ als hun corpus. Wanneer sy noch beck/ noch open hebben/ worden ghenoemt

ALLERIONS, oft ALLELIONS, die welcke zijn verschepden van *Merlettes*, Merlekens. Dat die *Merlettes* hebben die vleughelen toe-ghesloten sonder beck/ ende open/ ende zijn als (*passantes*) gaende/ maer de *Allerions* zijn om hooch/ ende als in *pal*, ende hebben de vleugelen open ghespreyt/ ghelijck de Arents. Soo wanneer de *Merlettes* hebben beck ende klauwen/ soo noemtmense *Cannettes*.

AILE, vleughel des voghels: wanneer eenen alleen is in 't wapen/ wordt gheblasonneert *Un demy vol*, een half vlucht; wanneer daer twee zijn/ *Un vol*, een vlucht.

Kemnade/ voert *de gueules un demi vol d'argent.*

Vander Hoven/ *d'argent, a un vol de sable.* Beyde Gelderschе familien.

AILE', ghevleugelt/ *un Dragon, ou Serpent ailé.*

ALIZE', ALAIZE, *Arresté, Abbaisé, ou Rancourcy*, wordt gebruyckt wanneer de *fasce*, oft bandt/ 'tcruys recht of dweers soo in 't wapen ghestelt worden/ dat hunne upteersten niet en raecken den kant van den schildt; alsoo seydt men *Un fasce arresteé, un Croix recourcie, un sautoir alizé*, etc.

NOTA. Soo wanneer een bande/ ofte *fasche* is gecharqeert met cruycen/ sulcke cruycen zijn altijts *alizés.*

ALLUME', wordt ghelept van d'ooghen.

AMMANCHE', vide *Emmanché.*

AMPHISTERE, is een Serpent *ailé*, hebbende 'thooft van een ander Serpent in den steert. Gemino capite Serpens; Plin. lib. 8. cap. 23.

ANCRE, een ancker. *Ancre croix Ancreés*, de welcke d'upteersten hebben ghedeylt/ ende van weder-zijden omghekromt/ ghelijck een ancker. Siet Gomene.

Onderschept tusschen *Ancré* ende *Nyllé, ou Nellé*, dat een cruys *nellé* so heedt niet en is omghekromt in de extremitepten/ als *d'Ancreé.* Ende komt dit woordt *Nylle* van *anille*, oft *anile*, d'welck een saecke betepckent/ terwijlen dat *anile* ghconfundeert wordt in beteerkenen eenichsints met het molenpser/ d'welck ghefatsonneert is met twee ghekromde bercken/ als twee teghen malkanderen gherughde anckers/ behoudelijck dat 'theeft een vierkantich gat in 't middel.

ANGEME, ou ANGENIN, is een gheimagineerde Bloeme/ hebbende ses bladeren/ als *Quinte feuille*, vijf. In 't midden altemet open/ altemet niet. Siet *Feuille.*

ANILE, is eyghentlijck een figuere ghemaeckt van twee dobbel haecken *Adorsez*, ende in 't middel aen malkanderen ghebonden.

Andere noemen *Anile* een molen-pser/ ghelijck ghelept is.

ANIMAUS.

Dispositio laudatissima Animalis est, ut in omnibus dispositionibus suis sit secundum cursum naturæ.

Het is eenen generalen regel/ dat die gedierten moeten ghestelt worden elck in syn posture/ die hem meest natuyrlijck is.

Den Leeuw klimmende/ ende om hoogh/ den mondt wijdt open/ en syn klaeuwen uptghereckt/ ghereedt om te verscheuren.

Digitized by Google

Den Luppaert gaende/ (als het waer) pedetentim, boet voor boet.

't Peerdt van voor ſich heckende; waerom 't wordt ghenoemt/ *Poulain gay*, als een vlijtich Veulen.

Den Wolf roovende/ oft/ als een Leeuw/ klimmende om hoogh.

Den Stier als wildt ende raſende.

De Kat als ongeteemt/ die garen om hooch den ſteert hooger als 't hooft hebbende; ende men blaſonneert 't ſelve *Effarouché, ou Heriſſonné*.

Den Ram ſpringhende.

't Schaep gaende met een lanckſame tredinghe.

't Lam wepdende.

Ende in alle deſe poſturen / wanneer een van de voeten moet voor gheſet worden/ iſt altijdts den rechten. Quia dextra pars eſt principium motus, ende meer activè.

Ghedierten moghen ghenoemt worden in de wapenen tot ſelfhien toe: Anderſints in meerder ghetal moet men ſchrijven ende blaſonneren *ſans nombre*, ſonder ghetal/ oft *ſemé*, bezaept.

ANNEAU, beteeckent nu circkel/ nu een geſpe. Siet Geliot.

Somwijlen wordt 't wildt ghekoffeert met ſimpel ringhen; ſomwijlen hebben die ringhen hare kaſten/ verſien met koſtelijcke ghekeenen.

Cop in 't Stift van Munſter voert *Synople troh anneleſs, ou anneaux d'or, garnis de rubis*.

ARBRE, wordt ſomwijlen gheblaſonneert *d'or*, oft droogh; ſomwijlen met bladeren.

Soo wanneer hy wordt geblaſonneert *d'arré*, moet gheſpecificeert worden *Un arbre ſec*.

D'Welck niet nootelijck en is/ zijnde noch in vigeur ende leven; want men exprimeert alleen den boom *Un pal*. Wanneer den boom vruchtbaer is/ men exprimeert aldus/ *A un Olivier d'argent ſon fruict de ſynople*. Alleen den Epcken boom heeft ſyn eygen woordt/ in 't te kennen te geven/ zijn vruchten met Eeckelen gheladen. Siet *Englanté*.

Men maeckt ook onderſcheydt tuſſchen den boom ende de tacken/ door de verſchepdenthept des *eſmaux*, ende men blaſonneert alſoo; *Il portoit d'argent à un bois de ſynople fuſté de gueulles*, door dat woordt *fuſté* beteeckent zijnde den tronck/ etc.

Want *fuſté, fuſtays* beteeckent hout/ maer *fuſté* wordt toegheeygent aen block en tacken/ ſoo wanneer die bladeren des booms zijn van anderen *eſmail*, als den tronck ende tacken.

ARGENT, is 't weede onder die Metalen naer *d'or*, ghebruyckelijck in 't blaſonneren der wapenen/ ende beteeckent wit. Siet de beteeckeninge by den Autheur.

ARMÉ, wordt ghebruyckt van vier-boetighe ghedierten/ ende Vraecken. Ghelijck *Membré* wordt ghebruyckt van vogelen. Eene beeſte wordt geacht ghewapent te zijn/ de welcke van natuyre verſien is met lidtmaten/ dienſtich tot defenſie; ghelijck verſien is den Leeuw met klaeuwen/ ende 't wildt Swijn met ſlach-tanden.

Ende ſtaet te noteren/ dat men dit woordt (*Armé*) niet en ghebruyckt van den Leeuw / dan wanneer die lidtmaten tot defenſie ghegheven aen den ſelven / van ander *eſmail* zijn als d'reſte van ſyn corpus; daer dickmaels by-ghevoeght wordt *Lampaſſé*: want deſe woorden gaen dickwils t'ſamen.

Digitized by Google

ARMES, *qui cohautent*, zijn wapenen die accoꝛderen met de ſtam-namen/ als Granade/ Leon/ Flozence/ ende andere.

ARMES, ARMORIES, inde Heraldie zijn een. Anders *Armes* beteeckent allen kriighs-tuych dienende tot offenſie/ of defenſie/ van wat materie die mochten weſen.

Van deſe woꝛden *armes*, komt *Armories*; En zijn ſeeckere figueren/ 't zij van ghedierten/ planten/ vruchten/ ende andere ſubſtantien/ oock verſchepden liniamenten/ ghetrocken upt de phantaſie/ ghe ſchildert ende ghegraveert op de ſchilden/ coꝛceletten/ ende pantziers.

ARRACHE', woꝛdt ghe ſepe van de hoofden van Leeuwen/ wilde Swijnen/ Arents/ Paꝛdzijſen/ etc. wanneer 't haꝛ/ ofte plupmen noch bekleeden 't vleeſch rondtom daer ſp af ghe ſchepden zijn van den hals.

Nota. Dat *Arraché* meer epghentlijck woꝛdt ghe ſepdt van voghelen/ ende ghedierte ſonder bloedt/ Inſecta ghenaemt. Want dulſdanige hoofden konnen meer lichtelijck afgheruckt ende afghewꝛonghen woꝛden/ als die hoofden van vier-voetighe beeſten/ die welcke ſterck ende machtich zijn.

Nota. Datmen van hoofden van Leoparden niet en ghebꝛuyckt *coupé*, *arraché*, om dat den hou ende af-kap des hals is bedeckt/ dooꝛ dien 't hooft vooꝛwaerts ghekeert is. Men ghebꝛuyckt maer *Trois teſtes de Leopard*, etc.

Coupé, woꝛdt ghe ſepe van hoofden de welcke ſoo afghe ſneden zijn/ dat plupm/ ofte haꝛ/ t'ſamen is mede afghekapt/ alſoo dat men 't vleeſch kan ſien.

ARRESTE', ſiet *Alizé*.

ARONDI, woꝛdt ghe ſepe van den block/ ofte tacken des booms/ ghe ſchildert met couleur/ ofte metal/ rondtom ſyn ronde. Geliot ſoude liever ghebꝛuycken 't woꝛdt *Fuſté*.

AZUR, ſiet *Couleur*.

B.

BANDE, is een van de deelen/ genaemt *Honnorables ordinaires*, die welcke den ſchildt bedeplen/ ende moeten (wanneer ſp alleen zijn) bevatten 't derdedeel van den ſchilde.

Den *bande* moet voozts komen upt den rechten hoeck/ tot beneden in de ſlinckeren.

Ift ſaecke den *bande* niet meer als twee derdendeelen van ſyn oꝛdinaire bꝛeedte en heeft/ woꝛdt ghenoemt *Cotice en bande*; ende ift ſaecke den *bande* maer een derdendeel van de behoozlijcke bꝛeedte en hout/ men noemt hem *Bande en deviſe*, te weten/ wanneer maer eenen alſulcken in den ſchilde en woꝛdt ghevonden; maer ift ſaecke veel *Bandes* in ghetale in't wapen woꝛden geſtelt/ 't zij dzy/ vijf/ etc. in't blaſonneren behoutmen 't woꝛdt *Bande*, gelijck/ *Je porte d'azur a le bande de trois pieces d'or*, etc. Ift ſaecke 't veldt elders niet meer upt en ſchijnt als die deelen/ men noemt oft vermaent 't kamp niet; maer men houdt ſich te bꝛeden te blaſonneren/ *Je porte bande de ſix pieces d'or & d'azur*, min oft meer/ naer *nombre* van *pieces*.

BANDEROLLE, is een klepn baenken/ ghelijck men ſtelt aen de Lancien/ ofte op Edel ende bꝛpe hupſen vooꝛ een weerhaen/ oft op die tenten.

BANNIERE, ſiet *Cornette*.

BARBE', wordt principalijck geseght van den Haen/ gelijck ook *Creste*.

BARRE, ofte *Contrebande*, is/ naer 'tghevoelen van sommighe/ een van de deelen *Honorables ordinaires*, van eender breedte met den *Bande*, verschilt alleen dat sy haer voortkomen heeft van de slincker zijde/ van boven nederwaerts ter zijden. Is een merck-teecken der bastaerden/ als ghekomen zijnde van de slincker zijde.

BASSE-BARRE, is een figuere ghemaeckt *a fantasie*, sonder seeckeren reghel. Siet *Champagne, Rebattement*.

BASTON. Dese figuere wordt even ghelijck den *Bande* ghestelt/ te weten/ van de rechte zijde tot de slincker; ende loopt somwijlen den gheheelen schildt door. Waerom als dan men ghebruyckt dese woorden/ *Brochant sur le tout*; als wy sien in den schildt van * Guido/ vooght van Atrecht/ naemaels Grave van Vlaenderen. Somwijlen wordt in 't middel opgehouden/ ende wordt ghenoemt *Baston alizé*. Siet *Alizé* ende *Abysme*.

* *Sigilla Comitum Flandriæ, per Vredium, pag.* 40.

BASTARDEN, oft/ om soeter te noemen/ natuyrlijcke kinderen van Edele vaders/ ende by den selven ghekent/ zijn ghehouden ende gheacht Edel. Ende in dier qualiteyt moghen sy draghen den naem ende wapen van den hupse huns vaders; maer met een onderscheydt/ te weten/ met een *Barre*, oft *une Cotice*, oft *Filet linie*, oft draet/ afkomende van de slincker zijde des wapens/ totter rechter zijde nederwaerts; ende alsoo ghestelt op 't gros des wapens gheheel doorgaende; d'welck men seydt/ *Brochants les uns & les autres sur le tout*; ten zy sy draghen 't wapen van Vranckrijck/ die welcke seshich jaren herwaerts over/ *un baston alaize, ou mis en abysme*, op de zijde van *Barre* hebben ghevoert.

BASTILLE, een Fortresse voorsien met toorens.

BATAILLE', ou BATELLE', hebbende een klepel/ ende wordt ghebruyckt wanneer den klepel der klock oft klockens is van ander *esmail*; *Porte de gueles à une croix d'or, accompagnée de quatre cloches de sinople Batelée d'azur*. Anderssints/ den klepel zijnde met de klocke van een *esmail*, blasonneert-men simpelijck/ *Porte d'azur a la clocbe d'argent*.

BECQUE', wordt ghesept van een voghel/ hebbende den beck van een ander *esmail*, als syn corpus; *Un Cocq d'azur becqué de sinople*.

BELIC. Siet *Gueules*.

BEUF. Siet de beteeckeninghe van den *Os*, by Geliot.

1. Beteeckent arbeydt/ bruchtbaerheydt/ etc.

2. Wordt eenen *Os* in 't wapen ghestelt somwijlen gheheel/ somwijlen alleen met syn voorste deel/ oft borste.

3. Die postuere ende ghestalte van den Os/ Buffel ende Koepe/ moet wesen (*passante*) gaende/ *à cause de la douceur de leur naturel*; nochtans soo sietmen oock Ossen *rampants*, of klimmende.

4. Soo wordt eenen Os ghelijck den Buffel/ ende den Stier gherepresenteert in 't wapen/ met eenen mupl/ dick ende kort/ ende tusschen de hoornen een groote blocke hayrs/ 'twelck die Koepe niet en heeft. Want sy den mupl langh ende dun/ sonder die blocke hayrs/ tusschen de hoornen heeft.

5. Den Stier is dienstich aen de menschen/ doodt ende levendich/ ghelijck den Os/ etc. Ende worden in de wapenen somwijlen ghestelt *Accollés & Anglés*; ghelijck in 't wapen van Bearn ghestelt worden twee *Vaches de gueules accollées, accornées, & clarinées d'azur*.

Digitized by Google

BEZANS, zijn ronde figueren/ hol ende maſſif; ghelijck oock zijn *les Tourteaux*, die welcke overſulcx differeren zijn van *Cercles*, *Boucles*, & *Anneaux*. Want deſe zijn in't midden zijn open ende ydel; waerom men daer door kan ſien 't veldt van de wapen.

Torteaux zijn verſchepden van de *Bezans*, dat die *Torteaux* altijdt zijn van couleur/ ende naer die verſchepdentheden des couleurs/ ſoo hebben ſy verſchepden namen.

Want als ſy ſwert zijn/ worden van ſommighe ghenaemt *Ogoeſſes*.

Ick ſaecke van purper/ *Gulpes*.

Ick ſaecke van roodt/ *Guſes*.

Ick ſaecke van *azur*, *Heurtes*.

Ick ſaecke van *ſinople*, *Pommes*.

Zijnde nochtans altemael *Torteaux*.

NOTA 1. Nochtans/ dat ſonder te miſdoen teghen konſt/ deſe voorgaende men mach blaſonneren ſimpelijck *torteaux*; ghelijck Medicis/ *porte d'or a cinq torteaux de gueules*.

NOTA 2. Dat den nombre van *torteaux* boven d'acht niet en mach komen in't wapen.

BEZAN D'ARGENT, wordt ſomwijlen ghenoemt *Platé*. Want die *Bezans* zijn altijdt van metal/ ende met reden. Want *Bezan* was eertijdts een ſtuck goudts/ dienende voor munte. Siet Geliot. Die *Bezans* en vermoghen boven d'acht in 't ghetal in 't wapen niet te komen.

Die Graven van Benthem vinde *de gueules à quinze Bezans d'or*; 5, 4, 3, 2, 1. apud Halmale.

Die Heer van Maruede/ een van de ſeven Baenrotſen * die anno 1345. op Coſme en Damiane dach in Octobet doodt bleef/ met Grave Willem van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt/ inſghelijcx *de gueules à la faſce d'argent & quinze Bezans d'or*, 5, 4, 3, 2, 1, ende by den Autheur aldus verwapent; * *M. S. de anno* 1409.

Den vijſten zuldi dus verſtaen,
Hi droech van keel deurgaen
Een Faes van ſilver, ghebiſanteert
Van gonde, ſoo wast gheblaſoeneert.

BEZANTE', verciert ende ghetoffeert met *Bezans*: ghelijck de Bordure van de wapenen van *Alençon*.

BEZAN-TORTEAU, half metal ende couleur.

BILLETTE is een volle figuer/ wat hooghet als breeder/ hebbende vier rechte houcken.

BILLETTE-RENVERSEE', *ou Courbé*, ligghende: *Billettes* is een ſoorte van ongheregheldé figueren in't wapen/ die ghenoemt worden *Rebattements*.

BISSE. Siet *Gayve*.

BLASON, & BLASONNER, is de ghetelteniſſe der wapenen upt couleur/ metal/ ende andere figueren/ etc.

BORDURE, is een maniere en ſoorte van breucke/ ghemaeckt ghelijck een paſſement/ gheleght op't plaet/ ende rondtom aen den kandt van ſchilde; begrijpt 't ſeſte deel van de breedte van den ſchilde. De verſchepdenthept der ſelver is menichvuldich. Sommighe zijn ſimpel/ te weten/ oft van couleur alleen/ oft van metal alleen; ſommighe zijn beſtaende upt

metal

metal ende couleur / etc. Siet 'twoordt *Componé*, *Engreſſé*, *Endenté*, *Chargé*, *Party de l'une en l'autre*, *Double eſſonier*, ou *Treſcheur*.

BOUCLE, Geſpen. Sommighe zijn rondt; sommighe vierkantich: woorden in betreckeninghe de ronde gheconfundeert met die *Clercles & Anneaux*.

Onderſchepdt tuſſchen

Anneaux, *Clercles*, ende *Boucles*.

Clercle betreckent pet 'tghene ghelijck ende eenpaerlijck rondt is.

Clercles betreckent oock ghebonden reepen. Ende wanneermen dese blaſonneert/ morten die bandekens van ander *eſmail* zijn/ als den reep/ *Lié*.

Anneaux, woorden eygentlijck ghenoemt ringen/ die een *palam* hebben/ oft kaſſe om 't ghesteente in te ſtellen.

Bouclé, mach eygentlijck ghenoemt werden een ronde Geſpe met ſyne *doſen* verſien/ die welcke anderſints woorden gheheeten *Fermeaux*; waer van dat woordt komt *Fermaillé*. Woordt ghebruyckt wanneer den ſchildt is ghestoffeert met dubbanighe Gelpen/ of heeft een *bordure* daer mede gheschargeert.

Bouclé woordt ghesept van 'tghene verſien is met een Geſpe: ghelijck die die aen den hals bandt van den Haſewindt is/ om de keten aen te hechten.

Men seght oock *Bouclé*, wanneer een Bukkel/ ofte Beer/ een Geſpe door den mupl heeft.

Maille is een ronde Geſpe/ ſonder dorne.

BOURDONNE', ſepdtmen ghemeenlijck van een Crups/ de welck verſien is aen ſyn uyterſten met appelen/ oft ronde bollen: gelijck Pelgrims ſtaffen zijn/ ghestoffeert met hayre knopen.

BOUTEROLLE, is dat langh yſer/ 'twelck gheſet woordt aen 't eynde van de Rapier ſcheden.

BOUTONNE, wanneer de Roosen/ oft ander bloemen hebben de bladeren van een *eſmail*, ende 'tmiddel van een ander. Siet *Roſe*.

BRETESSES, ou BRETESSCHES, is een oorde van kerven op een van de zijden van een Blaſon van platte figuere/ als op een *Faſce*, oft een *Bande*. Ende moet bemerckt worden d'onderſchepdt tuſſchen *Breteſſé* ſimpelijck/ *Breteſſé à double*, ende *Contre-Breteſſé*.

BRETESSE' SIMPLEMENT, woordt ghesepdt wanneer die kerven zijn op de boven-zijde van den *Faſce* alleen.

BRETESSE' A DOUBLE, wanneer de kerven van beyde zijden zijn/ ende malkanderen aenſien soo boven als beneden/ in een linie *perpenditulaire* recht doorgaende.

CONTRE-BRETESSEE', wanneer de *Breteſſe* van boven haer gedraeght tot het open/ d'welck is tuſſchen twee *Breteſſes* beneden; ende reciprokelijck/ wanneer die *Breteſſe* van beneden haer ghedraeght/ etc.

De anno 1409.

Die Heer van Aſperen/ een van de seven Baenrotſen (ſepdt 'tmeer-gemelde *M. S.*) mede verſlaghen anno 1345. in Oost-Vrieſlandt/ met Grave Willem/ op Cosme en Damiane dach/ voerde dubbanich twee *Faces Breteſſé & Contre-breteſſé de gueules*, by dien Autheur insghelijcx dus verwapent/

Die ſeste Ridder droech den ſchilt
Van ſilver, die hi voir hem hilt

Van

Van keel 11. *baren gheïnneert;*
Indien dat ghy't te weten gheert,
Een Maerle in't hooft van den ſcilde
Van Sabel, droech die Ridder milde.

Het ghedeelte des ſchildts / d'welck men noemt *le Chef*, en laet niet toe eenighen uytſpronck van *Breteſſe*, dan alleen van de beneden zijde / upt redene dat 't *Chef* van boven paelt den ſchildt.

BRISURES, zijn die deelen die d'onderſchept maecken in de volle wapenen van eenich huys ende familie / als is 't *Lambel*, *Bordure*, 't zy ſimpel oft *Compoſé*, *Baſton alizé*, *Eſcuſſon*, *Sur le tout*, etc.

Juſtus van Halewyn / Heere van Piennes / Buggenhout / etc. voerde *en abyſme* in den ſchildt van Halewyn (welck is *d'argent à trois Lions rampans de ſable, couronnez, armez, & lampaſſez d'or*) *un eſcuſſon d'azur a la faſce & ſix billettes d'or*, tot onderſchept van Wouthier van Halewyn / Heere van Halewyn / Watervliedt / etc. ſynen oudſten broeder / ende Percheval van Halewyn / Heere van Rodelgem / Craeynest / etc. jonghen broeder van den ſelven Wouthier / ende Juſtus / *un bouteille renverſé de gueules au cordon de ſable*. 't Welck by Benjamin van Halewyn / Heere van Zupdtwijck / Nieuwerveen / etc. ende Francois van Halewyn / Heere van Werve / ende Domheer tot Utrecht (die van den ſelven ghellachte zijn) mede noch soo ghevoert wordt: als komende van Wouthier / ſoon van Francois van Halewyn / ſoon van Jan / die een ſoon was van Jan / ſoon van Percheval voornoemt.

d'Ordre van de *Briſures*, ende hoedanich die moeten gebruyckt werden / vide by den Autheur.

BROCHER, is ſtellen op 't gros van de wapen een van de *Cotice*, *Barre*, oft andere dulldanige deelen / de welcke van boven moghen door paſſeren den gheheelen ſchilde.

BROYE, is 't vercierſel eenigher Architecture / oft lieber een inſtrument om peerden mede te dwinghen.

BUFFLE. Siet verbum *Beuf*.

BURELLE, wordt ghemaeckt van verſchepden *Faſces*, met twee ſuſſke reſtricten / dat 'tgetal moet ghelijck zijn / ende 2. ten minſten thien in ghetale moet weſen.

Anderſints in 't blaſonneren / wanneer 'tghetal onghelijck is / soo ſeltmen eenen *Champ*, even gelijck als tot Banden / ende men ſepdt / *Il porte d'azur à la face d'or de* 3. *pieces*.

Wanneer 'tghetal ghelijck / ende niet tot tien en komt / *Hongrie porte faſcé d'argent & de gueules de* 8. *pieces*.

Wanneer 'tgetal à 10. oft 12. ſtucken is / ſepdtmen / *Burelé de* 10. *pieces*.

Montigny de Chriſtophre / voert *Burelé d'argent, & azur de* 10. *pieces*.

C.

CANNETTES. Siet verbum *Allerions*.

CANTON, is een gedeelte van den ſchildt / ſonder leecker ende ghearreſteerde proportie; wordende altemet ghenomen voor een quartier / altemet voor een derdepart / ofte de helft. Wanneer 'tgheheel / of de hellight van den ſchilde wordt ghedepit door het *Pal* in drie ghelijcke deelen / die

welcke genaemt woꝛden *Tierce*, differerende van het quartier / obermidts 'tſelve quartier altijdt begrijpt een recht vierdepart van den ſchilde.

Rees in Gelderlandt/ voert de *gueules au Canton d'argent.*

CANTONNE', woꝛdt ghebꝛuyckt / ſoo wanneer die vier hoecken / de welcke zijn in 't wapen om 't cruys/ met eenighe ſtucken gheciert zijn ende inghevult.

Dit woꝛdt woꝛdt oock ghebꝛuyckt van de deelen/ dewelcke in de *Bordure* dienen tot *compouvre*, ſoo wanneer die in de hoecken t'ſamen komen in voꝛme van een Gepten voet/ dulvanighe *Bordure* woꝛdt ghenoemt *Componé, & Cantonné.*

CLERCLE. Siet verbo *Boucle*.

CLERCLE PERLE'. Siet *Couronne*.

CHERF, een Hert/ wanneer 'tſelve woꝛdt in wapen gheſtelt/ ende mach maer vertoonen een oogh ende oꝛe.

Dit woꝛdt *Sommé*, hoꝛt toe aen 't Hert/ende woꝛdt gebꝛuyckt alſmen ſpreeckt van de tacken zijnder hooꝛnen/ de welcke ſomtijdts ſonder getal/ ſomwijlen in ſeecker ghetal woꝛden nytghedupdet.

Soo wanneer 'thooft van een Hert alleen woꝛdt in 't wapen gheſet/ ſoo moet 't ſelve vertoonen zijn twee ooghen ende oꝛen / alſulcken hooft wꝛdt van ſommighe ghenoemt *Maſſacre*.

Den Hart/ is naer 'tſeggghen Ariſtot. l. 8. de Animalibus, een ghedierte ſonder galle/ ende onder die ghedierten 'tvoꝛſienichſte/ ende ſeer ſterck. Voꝛ ſyn voꝛſienighept/ ſoo woꝛpt ſyn wijf ken haer Hinden ontrent den wegh/ alwaer andere dieren om de aenkomſte der menſchen niet en derven komen. Item / naer die Hinden zijn ghewoꝛpen/ ſoo leydt hy de ſelve in holen / die alleen eenen toegangh hebben : want alhaer kan hy wederſtaen alle aenkomende dieren. Item/ ſoo kanmen ſynen ouderdom ſpeuren dooꝛ die tacken ſyner hooꝛnen/ want alle jaer ſoo waſt hem eenen tack/ gheliick ſeydt Iſidoꝛus l. 12. Item / alle jaer verwiſſelt hy ſynen hooꝛn/ ende alſdan dooꝛ ſyne voꝛſienighept verſoeckt hy egene bataille/ als ſonder wapen weſende / totter tijdt toe die natuyꝛe wederom hem voꝛſien heeft van nieuwe wapenen. Iſidoꝛus ende den Philoſophus.

Den Hart te voeren (ſeydt de Foveis) is beteeckeninghe/ dat den dꝛagher/ ofte eerſten aen-nemer is gheweeſt voꝛſienich/ ende kloeck in ſepten van oꝛlogh/ ende vernuft om ſynen vyandt aen te randen/ ende ſoo wanneer hy ſich bevindt onghewapent/ te vertoeven tot dat hy ghewapent zy.

CHAMP, is den groudt van de wapen/ op den welcke men ſtelt of 't metal/ of 'tcouleur/ d'welck dominerende is in 't wapen. Ende men vindt wapen die egheen ander Blaſon en hebben/ als 't *Champ*, of veldt.

CHAMPE' D'OR, die 't veldt van goudt heeft.

CHAMPAGNE, is een ſoꝛte van *Rebattement*. Bara ſtelt een figuere/ te weten/ *Party en Faſce*, ende beneden dien/ crupcen van *azur* ende ſilver/ van ſommighe genoemt *Baſſé barre*, oft *Champagne potencé*. Siet *Rebatément*.

CHANTER. Siet *Armes qui chantent*.

CHAPPE, ſeydtmen/ ſoo wanneer den ſchildt is ghedeelt in een keper/ die vol ende ghevult is; alſoo datmen van 't veldt niet en ſiet/ dan 't gene is in 't voꝛmaet des kepers woꝛſchꝛeven / d'overſchot van ander ſmall zijnde/

Digitized by Google

zijnde / d'welck is van weder-zijden van 't poinct des keпers / hem dienende als tot eenen mantel / ofte kappe.

CHAUSSE, is contrarie van kappe / ende wordt verstaen / als wanneer den schildt ghedeelt zijnde / als voozen / in eenen keper / den selven is averechts gekeert / ende syn punct neder naer den punct des schildts draeght / zijnde alsoo met d'ober-deelen / als met *Cheusses* (ober-kleederen) bedeckt.

Scilder en Swave heeft synen wapen-schildt in 't midde bedeelt dooz een linie *en pal*, en yder deel dubdanighen averechtsen keeper / of *Chausse d'argent & de sable de l'un en l'autre*.

CHAPPE'-CHAUSSE', segdtmen wanneer een vierkantighe figuere in fozme van *Lozange*, die welcke de plaetse is houdende van 't veldt / raeckt met hare vier hoecken die uptersste poincten des schildt ; te weten / 'thooft / beneden 'tpoinct / ende de twee zijden / ende daer en boven noch is afghesneden ende bedeelt / ende doortrocken / als met een draedt oft linie / tot een *Fasce*. In sulcken ghevalle sietmen in 't boven-deel des schildts eenen keper / die synen steun heeft ende base op de linie ende draedt des deplinghs ende afschepts / ende alsoo als voozsz. is in 't woozdt (*Cappé*) ghemantelt / oft ghekleet met een kappe / ende in't beneden deel sietmen eenen verkeerden keper / die sich gedraeght tot den selven base ; ende is gecauft / oft van beneden ghekleedt.

Nota. Dat die voozsz. twee ghedeelten moeten wesen van twee *esmaux*, ende die kanten van gheliycken.

Nota. Ten tweeden / ist saecke dese *Blasons Chappé Chaussé* by malkanderen worden ghevoeght / sonder draedt oft onderschept van *esmaux*, dat alsdan men ghebruyckt den generalen naem (*vestu*) ghekleedt ; alsoo / dat al dat aenvult die hoecken rondtom / soo wel boven als beneden van een *esmail*, den naem (*vestu*) aen den schilde gheeft.

CHAPPE'-ECARTELE', seghtmen / soo wanneer boven den schildt van boven ghekleedt komt eenigh vierkantich ; ende dese fozme verepscht *d'esmaux* van d'een en d'andere.

CHAPPE'-CARNELLE', ou CRENELLE', wanneer die kappe die 't veldt kekleedt / heeft vierkantighe kerven.

CHAPPE'-ENTE', wanneer die kerven rondt zijn.

CHAPPE' EN PARTI, wanneer den ghevulden keper is bedeelt dooz een linie van 't boven-punct des keпers tot beneden in 't punct van den schilde / ende verepscht mede *d'esmaux* van d'een en d'ander.

Chappe en party d'argent, & de gueules de l'un en l'autre, voert Muelbach in Franckenlandt.

CHAPPEAU. Onder de verciersels der wapenen sietmen oock thiaren / ofte de Pauselycke hoost-cieringhe / Croonen / Myters / Staf / ende der Cardinalen Hoedt. Siet den Autheur.

CHAPPERONNE', segdtmen van den Sperwer / oft ander Jachtvoghel / versien zijnde van syn *Chapperon*, of huyve.

CHARGE', is soo wanneer eenighe figueren van *honorables ordinaires*, worden gheschergeert / belast / ofte ghevult met eenighe andere figueren / ofte teyckenen.

CHARGE', SUR-CHARGE', *ou Sur le tout*, segdtmen / als wanneer men boven die wapenen vier-deelich ghestelt / noch een ander stelt in 't midden.

Digitized by Google

is een ſoorte van *Briſure*, ſo wanneer 't wapen *ſur chargé*, oft *ſur le tout*, komt upt oorſaecke van alliantien/ oft andere redenen; als bteeckende die principale wapenen der familie / oft *agnation*. Als wp ſien in *d'armories* van Vrouwe Lambertine de Crop/ dochter van Euſtace/ Grave van Reur/ Cadet van den hupſe Crop ende Renty/ den ſchildt *de Loraine, d'Alencon, & Harcourt, ſur chargé, ou ſur le tout*, te bteecken de wapenen Crop ende Renty/ blijbende bien *ſur le tout*, in ſyn gheheel.

CHARGEURE, moet eyghentlijck verſtaen worden *Eſcartelagie*, dienende voor *Briſure*; die welcke wordt gheſet om te onderſcheyden die volle wapenen/ en vermindert ſoo niet den Edeldom / als wel de bteucke; maer maeckt nochtans veranderinghe; ten zy ſaecke / den oudſten van eenich huys beſit eenich landt/ domeynen van marck/ oft renom/ oft dat hy by donatie/ teſtament/ oft fideicommis, oft by anderen contracte verbonden is; die by te voeghen by ſyne wapenen / in welcken ghevalle en ghelchiet daer ghene alteratie / en ſynen Cadet en vermach niet te voeren daerom die volle wapenen; maer moet die bteecken/ oft laſten; als of ſynen oudſten broeder die gheheel ſimpel voerd. Aenghelien de vermenginge deſer afdeelinghe/ niet en belet dat yder quartier en Blaſon/ blijft in ſyn gheheel/ ende kan ſonder corruptie gheſepareert worden van den ſchildt der principale wapenen; maer door de belaſtinghe van een ander/ gebroken.

Exempel. Den Grave van Egmondt / om te thoonen de alliantien zynder voor-ouderen met Arckel ende Gelderlandt/ voert die wapenen in den ſchildt zynder *armories*, maer als *Chef*, houdt in den erſten hoeck van ſynen ſchildt ghewapent *d'armories* van Egmondt / dat hy mede mochte doen *ſur le tout*, ſoo 't hem gheliefde. Alſmen kan ſpeuren upt de ſchilden der Hertoghen van Savoyen/ Saren/ Lorainen/ ende andere/ die voeren haren wapenſchildt *ſur chargé, ou ſur le tout*.

CHASTEAU, ſiet *Tour*, en *Fort*.

CHAT, meer ſchadelijck als profytelijck / haer ſteelen is meer te vreeſen als te begheeren/ ende haer beete is doodelijck. Wanneer de Catte wordt in 't wapen gheſtelt / ſiet *Animaux*.

CHAUSSE'. Siet voor *Chappé*.

CHEF, heeft tweederhande beteeckeninghe. 1. Voor een ghedeelte des ſchildts ende 't bovenſte ſoo breedt niet/ alſt is/ wanneer een van de deelen is *honorables*.

Dit deel ghenomen naer de wijdte van den ſchilde/ wordt bedeelt in de rechte/ middel/ ende ſlincke ghedeelte.

2. *Chef* is het boven ghedeelte van den ſchilde/ weſende van de partyen *honorabel ordinaire*; even ghelijck den *Bande*, *Faſce*, etc.

Soo wanneer men een wapen ſnijt in ſteen / ofte anderſints / ſoo verheft ſich dit boven deel/ ende maeckt een uptſteecke boven die reſte van de wapen; ende ſoo wanneermen 't ſelve wilt esmailleren/ ofte ſchilderen; is ſaecke den ſchilde is van coleur/ ſoo moet dit boven deel weſen van metal; ende contra; inghevalle ſomwylen ghelien wordt dat oock is van coleur/ ghelijck den ſchilde/ ſoo moeten die coleuren different weſen/ ende alſdan wordt het ghenoemt

CHEF-CONSU *du Collé*, ghelijmt; anderſints ſouden die wapens valſch zyn. want ghemerckt *Chef* op den ſchildt wordt gheſet / ende coleur op coleur te ſetten/ teghens den reghel is; ſoo wanneer men heeft willen

willen hebben een *Chef* van coleur/ het veldt alreede van coleur zijnde/ heeft men als uytgheſneden/ ende ghebeten den ſchildt boven/ ende in die plaetſe gheſtelt een deel als ingelijmt/ d'welck deel behout den naem van *Chef*; maer met dit bijvoeghſel *Chef-Conſu*. Ende het *Chef* ende *Chef-Conſu*, zijn ghelijck in begrijp / bevattende het derdepart des wapens in 't hooghe; ghelijck den *Faſce* in't midden/ ende een *Bande* in 't dwers.

Ende gelijck den ſchilde/ ſoo is ſomwijlen het *Chef* ſonder cieraet. Somwijlen is den ſchilde gheciert / het *Chef* met; ſomwijlen is 't *Chef* ghechargeert. Ende het ſelve is te binden in 't *Chef-Conſu*.

Die derde ſoorte van *Chef* noemtmen *Chef-pal*; wanneer in't onderſte van den *Chef*, is raeckens ende toebehoorens uytkomende een *pal*, oft ſtael ſonder linie ofte draedt van onderſcheyt/ ende dat ſy alle beyde zijn van een *eſmail*.

CHEF-SURMONTE', wanneer 'tderde-deel van't *Chef*, te weten 'thooghſte/ is van ander *eſmail* als de reſte; oft beter/ wanneer 't *Chef* maer en heeft die twee derde-parten van ſijn ordinaris breedte/ ende die ſelve ghenomen worden in 't beneden; alſoo datmen daer door boven kan ſien een deel des ſchildts; ſtaende te bemercken dat die plaetſe aldaer / de welcke boven 't *Chef* verſchijnt/ ydel is/ altijdt van *eſmail* ghelijck den ſchilde.

CHEF-SOUSTENU, is gheheel contrarie van *Chef-Surmonté*. Ende wordt dit woordt ghebruyckt / ſoo wanneer die twee derde-parten zijn in 't hooghſte des wapens/ ende 't reſterende derde-part is van ander *eſmail*.

CHESNE. Siet den Loff by Geliot.

CHEVAL. Idem.

Een Peerdt te voeren/ ſeght Franciſcus de Foveis/ beteeckent een man ghereedt ter oorloghe/ ter oorſaecke oock van ſaecken van klepne importantie. want een Peerdt door een wepnich ghеklanck der Trompetten/ ontſteeckt ter oorloge. Beteeckent mede een perſoon *de bonne taille*, wel ghеformeert/ hebbende deſe vier eyghendommen der Peerden/ forme/ oft ſtatſoene/ ſchoonheyt/ meriten/ ende couleur.

Forme, dat het hebbe een vroom ende hooch lichaem/ met breede zijden onderſet/ achter rondt van helpen / ende breedt van borſt / wel ghedaen en ghedrongben.

Schoonheyt, wordt aenghemerckt in 't hebben van een klepn hooft/ in 't welck die hupt alleen die beenderen bedeckt/ korte ende ſcherpe ooren / groote ooghen/ met een dicke maen/ ende korten ſteert.

Meriten, in kloeckmoedighеyt ende couragie blijtighe voeten / ende ſchuddende lidtmaten; 'twelck een teecken is van ſterckheyt.

Die *Couleur* is verſchepden/ ſomwijlen wit/ nu ſwart/ nu ros/ nu ghеſpickelt/ nu ghepenninghe/ nu grijs / ende hier door ſoo werdt die couleur ſeer verhooghe ende verciert. Siet Iſid. l. 12. c. 1.

CHEVRON, is een keper komende van boven upt het midden aen beyde zijden van den ſchildt/ in forme van een open paſſer. Ende is een van de deelen *honorables ordinaires*, ofte ordinaris ſtucken ter eeren; moet overſulex bevatten 'tderde-part des wapens. By Franciſcus de Foveis / Upton, ende andere ghenoemt/ Signum Capitale.

Vermach oock te weſen van veel deelen/ ghelijck den *Bande* ende *Pal*.

Wordt bedeyt in *Chevron Chargé*, *d'autre Chevron*, wanneer den keper wordt met een ander ghelaſt.

Digitized by Google

Nota. Dat den keper/ met den welcken den anderen wordt gheſlaſt/ moet korter ende engher weſen/ als dien op den welcken hy wordt gheſet. Item/ moet (inghevalle den keper/ die welcke dient voor een deel honorable/ is metal) hy van coleur weſen.

Ander onderſchept wordt aenghetteckent van Franciſcus voorſz. ſcilicet, datmen aen Laÿcke perſoonen gheeft ſignum Capitale, (*Chevron*) beteeckenende dat die ſulcx draeght/ 'tſelve aengenomen heeft voor ſich ende ſyne kinderen; ende iſt dat ſynen ſoone heeft die patrimonie vermeerdert/ ſoo ſoude den ſelve met raedt Regis Heraldorum, een ander ſignum Capitale ſich vermoghen aen te veerden. Maer inghevalle een Gheeſtelijck Heer/ ſonder wapen/ verſoeckt à Rege Heraldorum een wapen/ alſdan ſoo vermach den Rex Heraldorum, aen duſdanighen te vergunnen twee ſulcke ſigna Capitalia, oft dry ten hoochſten. Want al wordt 'tpatrimonie van de Eccleſiaſtiquen ſeer vermeerdert/ nochtans ſoo en verbalet niet op eenen erfghenaem/ maer wel op den ſucceſſeur/ ende met den Heer ſoo verſterven ſyne wapen. d'Welck eyghentlijck moet verſtaen werden van de eyghen wapen der Eccleſiaſtique Heeren/ niet van de wapen hare kercke toekomende.

Ende upt 'tgene voorſeght is/ wordt ghetrocken d'onderſchept tuſſchen eenen *Hæres* ende eenen *Succeſſor*.

CHEVRON-COUCHE', wanneer 'tpoinct is leggende naer de rechte zijde des wapens/ ende ruſt ſich op een van ſyn *Branches*, of zijden.

CHEVRON-VERSE'. wanneer 'tpoinct om leech is/ naer 't poinct des wapens/ op de forme van een Roomſche V.

CHEVRON-COUPE', oft ALAIZE', wanneer die upterſte van de dachbalck/ oft ſyne tacken niet en raecken 't poinct/ oft onderſte des ſchilds.

CHEVRON-BRIZE', ou ECLATE', wanneer de ſtucken die den dachbalck componeren/ niet en zijn inghevoeght/ maer hellende/ ſtae raeckens teghens malkanderen.

CHEVRON-PARTI, is/ die ghedeelt is door eene linie van boven recht neder-dalende/ die welcke onderſchept/ als met een draet/ d'een lidemaet des kepers van het ander. Ende in ſulcken gevalle/ aenghelien den ſchilde oock wordt gedeelt/ moet hy met aen de couleur hebben/ contrarie teghen malkanderen/ te weten/ dat *qui ſe tout ſoit de l'un en l'autre*. Siet *De l'un*, etc.

CHEVRON ONDE', om dat ſyne tacken/ als waterbarich (ad ſimilitudinem aquæ creſcentis) zijn.

CHIEN. Siet den loff by Geliot. Aengaende die poſture in de wapen/ worden geſtelt ſommige *Paſſants*: ſommige op hoogh/ als *Rampants*. Wanneer daer twee in 't wapen worden gheſtelt ordinaris gheaffronteert (ſiet *Affronté*) ſommighe met halſbanden/ ſommighe niet.

Eenen Hondt te voeren/ (ſeyt Franciſcus voorſz.) beteeckent een man goetwillich/ ghetrou oorloghsman/ die welcke ſyn Heer niet en ſchickt te verlaten/ noch by 'tleven/ noch in den doodt/ maer voor den ſelven ſyn leven ghereet te houden om te verlieſen.

Ende alſoo judeert hy van de andere gedierten/ wanneer die in de wapen ghelien worden/ ende verſtaen zijnde hunne eyghentheden/ appliceert hy

hp aen den eerſten wapen-boerder/ nochtans naer d'obſervantie ende ſuppoſitie/ als boven c. 6. n. 39.

Inſgheliꝛx wozdt hp hem gheobſerveert in de boomen wanneer die wozden in de wapenen ghevonden; d'welck ſelden wozdt gheſien.

Van gelycken/ die welcke doeren bloemen van boomen ende krupden: want dulsdanige te voeren/ ſeydt hp/ is een teecken van onghеſtadighept/ midts bloemen haeſt vergaen/ ende egheen jaerganck en duꝛen. Wet reden dan (naer ſyn ſegghen) zijn dulsdanighe wapen van Godt toeghelonden die Koninghen van Vꝛanckrꝛyck/ om te beteeckenen die onſtantvaſtighept ende onghеſtadighept/ die welcke in die tyden in Vꝛanckrꝛyck was.

CIMIER, is 'tghene boven den helm/ oft *Timbre* wozdt ghеſtelt hp ſozme van diviſe ende merck-teecken. Hp exempel/ een Trups/ Hert/ Leeuw/ Leeuwen oft Hondts-hoofden/ Hozens/ etc. ende wozdt dickmael ghenomen van 't ghene in 't wapen dient vooꝛ pꝛincipael ſtuck.

Somtyjlen zijn de *Cimiers* verſchillende van 't wapen/ pꝛincipalijck wanneer die wapen ghewiſſelt zijn in eelder/ ende meer achtbaer. In welcken ghevalle die onde behouden wozden op den *Timbre*. Siet den Autheur.

Nieuwelijck ghеadelt/ 't zy dooꝛ officien/ 't zy dooꝛ oozloghs-dienſten/ oft dooꝛ ghеleertheyt/ en vermogen niet anders te voeren als den ſchilde/ oft *de ſimple Bourlet*. Siet *Tortillé*.

CHOVETTE, den uyle werdt altemet geſtelt in 't wapen/ altemet ghebꝛuyckt vooꝛ *Cimier*.

CLARINE, wozdt ghеſept van beeſten aen den hals kloꝛckens of belleꝛens dꝛaghende; ghelijck Koepen/ ende Schapen.

CLECHE, Open. Siet *Lozanges-ouvertes*.

CLEF. Siet *Pennetons*.

CLOCHE. Daer zijn kloꝛckens/ de welcke hanghen aen de halſen van Koepen ende Schapen; aen de Koepen wanneer ſy ghewoon zijn te dwalen/ wozden ghenoemt *Clarinez*, aen de Hamelen omme den *Troupeau*, de kudde/ te leyden.

Daer zijn *armories*, dewelcke een klock hebben/ zijnde met den klepel van een *eſmail*.

D'Ander hebben den klepel van ander *eſmail*. Siet *Bataillie*.

COEVR, heeft twee beteeckeninghen. 1. d'Edelſte deel des menſche/ d'eerſte levende/ ende d'laeſte ſterbende.

2. Het middel des ſchilots. Siet *Abyſme*.

COLVMBE, die Duyve wozdt ghеſtelt etymologia & deductio nominis, dat het een ghedierte is beminnende 'tghеſelſchap der menſchen/ een bode des peys ende blijdtſchaps/ Geneſ. 8. een vooꝛbeeldt des onmoſelheyts upt der natuyꝛen/ ſupver/ ſociael/ ende verghetende die aenghedane injurie/ ende is ſeer vꝛeeſende/ ſelden ghеruſt/ ten ware in hare holen ende koten/ ende is ſeer verghеeraghtich. Iſidoꝛus in cap. de Columba, Ariſt. l. 8.

Iſidoꝛus l. 4. betuyght oock/ dat die Duyve wozdt ghеemployeert om bꝛieven over te dꝛaghen van d'een Pꝛovintie tot d'ander.

COMETE. Wanneer die ghеſtelt wozdt in 't wapen/ moeten eenighe van de ſtralen vele langher weſen als d'andere/ dienende haer als tot een tros hayꝛs/ oft ſoo men ſeydt/ tot een ſteert.

COM-

COMPON, ende COMPONE'.

COMPONE', woordt gheſeydt by exempel van een *Bord* oft *Bordure*, de welcke beſtaet van twee elmailleringe/ die te vinden zijn in de ſtucken afgedeelt door liniekens in langhworpige forme/ uytghenomen de hoecken: welcker t'ſamenvouginghe/ ghelijck zijn den Gepten-voet: welcke Borduren werden geblaſonneert/ *Componnees & Contonnees.*

COMPON, is elck ſtuck van Componuere / van welck d'een moet weſen van *metal*, ende d'ander van *couleur*.

CONFERON, oft CONFANON. Siet *Gonfanon*.

CONTOURNE', woordt ghebruyckt/ wanneer het is ghekeert naer de flincker zyde des wapens teghens d'ordinaris maniere. want alle ghedierten moeten ghemeynelijck hebben 't hooft/ ende de reſte des lichaems ghekeert naer de rechte zijde des ſchilds/ ende dinghen die men noemt Inanimes, ſonder leven/ de welcke hebben eenich deel meer recommandabel als d'ander/ behoorden oock alſoo gheſtelt te worden. Alſoo woordt den Leeuw gheſeyt te hebben ſyn hooft gekeert achterwaerts/ of ſiende naer ſynen ſteerte; al iſt dat die reſte des lichaems naer de rechte zyde des ſchilds ſtaet.

COQ. Den Haen is een ſtouten voghel / ende bol moeds: waerom hy teghen ſyn partije ſterckelijck ende vromelijck vecht; ende d'overhandt verkreghen hebbende/ terſtont ſoo kraept den ſelven. Plinius 29. l. c. 4.

Den lock van den Haen / ſiet voorder by Geliot. Siet *Creſte Membré* ende *Aiglé*.

COCQUILLE. Al hoewel vele ſoorten van Schelpen worden gevonden (ſiet Plinium l. 9. c. 33.) nochtans die Heraults ende wapendichters / en ghebruycken maer een; die welcke is meer als de helft rondt/ ter zyden ende beneden met twee kleyne poincten by forme van oirkens: ſommige maecken differentie in de grootte; die kleyne noemende S^t. Machiels ſchelpen/ ende die groote S^t. Jacobs ſchelpen.

Den ſtelſe ſoo men wilt/ ende in ſulcken ghetal/ ende ſoo vele tot *Sans nombre*, ende men chargeert daer mede die ſtucken principael.

CORDELIERE, is een gedraept Snoer van ſilver/ ghekatſonneert ghelijck de Minnebroeders koorden/ daer ſy mede ghegort zyn/ waerom ſy worden ghenoemt *Cordeliers*, die de Groote / ende andere Me-vrouwen voeghen om haer wapenen. Nemende haren oorſpronck van Anna/ Hertoginne van Bretaignen / de welcke naer de doodt van Carel den VIII. haren eerſten man/ dede ſulcke koorden maecken van ſilver/ ende vroegh de ſelve als eenen gordel om haer middelte/ ende gaf die oock aen alle Dames van't Hof / weduwen zynde. Van dien tyde af en hebben niet alleen die weduwen der Princen/ Heeren / ende Officieren van hooghen qualitept/ maer oock die vrouwen van Edelmans / ja gemeyne Joffrouwen aenghenomen dusdanige *Cordons* te ſtellen rondtom hare wapenen.

Soo vele belanght Koninginnen / Princeſſen / ende andere Dames van hooghen parage / ſoo segghen dusdanighe die erbaren zijn in de konſte van Heraldie / dat terwijlen hare mans leven / zy-lieden vermoghen hare wapenen te cieren met Palm / Lauriers/ Mirtus/ etc. ende niet met *Cordeliers*.

COR-CORNET. Dese woorden komen van 't woordt *Cornu*, om dat de ware Trompen van Horen worden ghemaeckt.

Den

Den hozen in de wapen/ gaet aen de Jacht/ ende is dpderhande. Den eerſten/ ſimple ende ongheciert; den anderen/ gheſtoffeert aen 't mondſtuck/ ende d'epndeſtuck met ringhen van anderen *esmail* als die trompe; den derden/ hebbende ſyne ſnoeren/ hanglelen/ ende banden. Vide *Enguiche* ende *Virolle*.

CORNETTE. d'Onderſcheyt datter is tuſſchen *Banniere*, *Guidon*, *Pennon*, ende *Cornette*.

Nota. 1. *Banniere* is eygentlijck een vendel/ dienende de krijghlieden/ als tot een *Guide*.

Nota 2. Om dieſwille 't hozmaer van de *Banniere* is vierkantich/ ſoo wozden die wapenen die vierkantich zijn/ ghenoemt *Armories quarries*, ou en *Banniere*.

Nota 3. Dat die *Banniere* voozmaels meer lanck is gheweeſt/ als breedt.

Nota 4. Dat die *Banniere* nu geheel vierkantich is/ ende wozt gevoert gehecht zijnde met d'een eynde aen een ſtock/ naer welcken ſtock moet gekeert ſtaen d'eerſte ende principaelſte ſtucken des wapens/ in de *Banniere* gheſchildert.

Guidon, is een wimpel/ eyndende in twee ſteerten.

Cornette, is een vane van de Rupteren/ gheheel vierkantich/ ghelijck nu een *Bannier*.

Pennon, *Pennonceau*, is idem quod *Banderole*. Vide *Banderole*.

CORNIERE, is een pothuek.

COTICE, is den *Bande* gheliſck; maer een derdepart minder hebbende in breedte.

Cotice wozdt ock ghebruyckt in den *Barre*.

COUCHANT, ou COUCHE', wozdt gheſeyt van de Lammeren/ ghelijck *Rampant*. (klimmende) van den Leeuw; om dat het is een merckteecken van de natuyrlijcke ende aenghebooren ſoetichept der Schapen; ghelijck 't klimmen is een teecken van de hoztſtighe hitte der Leeuwen.

COLEUR. Vier middel-coleuren wozden ghebruyckt in 't blaſonneren der wapenen/ *Gueules*, *Azur*, *Sable*, *Sinople*. Sommighe voeghen tot deſe het *Purper*; maer andere monſteren dit coleur upt/ om dat 't purper gemaeckt wozdt upt alle deſe vier coleuren/ ten ghelijcken poztie onder malkanderen vermenghelt/ ende alſoo is een onder-middele/ ſive ſubmedius color, de welcke niet en mach de wapenen in te gaen.

Nota. Dat ſommighe houden 't pureper als indifferent; 't ſelve nemende ſomwijlen booz metal/ ſomwijlen booz coleur/ ende dat ſoo wanneer men ghemoet in eenighe wapenen purper op metal/ oft op een ander coleur/ niet en moet gheacht wozden booz een *Fauſet* in wapen/ als oft coleur op coleur waer/ oft metal op metal; d'welck wanneer 't ghelchiet/ gheeft ſubject om te enquerreren; d'welck niet en wozdt ghedaen op de wapenen der Pzincen/ de welcke booz hen alleen reſerveren metal op metal/ oft coleur op coleur te dzaghen/ ſonder 't ſelve te communiceren aen hun onderdanen ende vaſſalen/ maer nu verloozen die pzerogative booz coſtume. Siet voozder 't woozdt *Purpre*.

Nota. In de *Briſures* ende onderſchepden der wapenen en onderhoutmen deſen regel niet/ *Coleur op coleur en vermach men niet te ſetten*. want 't *Flambeau* van de eerſte Hertoghen van Ozleans/ is gheweeſt de *gueules*, ende niet *d'argent*, op *d'azur* van den ſchilde van Pzanckrijck.

Digitized by Google

Azur is een Hemelsch coleur; wordt gheprezen by den Autheur / ende daer beneffens staet te annoteren / dat dese coleur meest 't velt ende gront des wapens occupeert / soo seer niet de stucken die in 't wapen gheset worden.

Gueules, Belic, ou Belif, Cinabre, Riche couleur. Vier namen met die welcke de Heraults ende die *Roys d'Armes* dese coleur noemen / doch eyghentlijck blasonneren met den naem *gueules*; is oprecht roodt / ghelijck die Cardinalen draghen. Hiet Geliot / de welcke verscheyden encomia deses coleurs bybrenght / ende daer en boven annoteert:

1. Dat dese is de edelste onder die vier coleuren / ende soo nobel / dat sy gestelt wordt boven *d'argent*, niet tegenstaende *metal*, ja boven 't goudt.

2. Dat niemant dese coleur dan Prince / oft door permissie des Prince / en draeght.

3. Is 't saecken eenich wapen alsoo sy geordonneert / dat in de selve sijn te vinden *les deux principaux metaux*, ende dese coleur / dat het een openbaer teecken is van een hups / komende van eenich Koninckrijck / oft participant van eenighe machtige souvereinitept. Hiet den Autheur / ende Geliot.

4. Dese coleur wordt ghenoemt *Riche couleur*, upt oorsaecke van synen uytschijn / ende dat Keysers alleen / ende andere ghelschickt tot het Keyserdom / die pleghen te draghen / ende dat niemandt dese coleur en vermochte te nemen / dan by hunne toelatinghe ende permissie. Hiet Geliot / verbo *Rouge*.

Sable, swart / teecken der droefheyt / volstandicheyt / etc. dese coleur accupeert meest den grondt / upt oorsaecke dat die schilden waren van pelt / natuerlijck swart.

Sinople, ou Sinope, groen / werdt van sommighe voor de slechtste ghehouden / is nochtans in groote achtinghe by de Turcken. Hiet Geliot / de welcke vastelijck houdt / dat Mahomet / synnen grooten Prophet / seer geerne ghekleedt ginghen in 't groen / etc. Doch al ist saecke Geliot al dit seght / sijn evenwel gheen generale reghels / daer men pet seeckers kan uyt speuren. Oock sy van ghevoelen dat 'teen metal en coleur / *data pariate* gestantium, is soo goet als d'ander in wapen; want *Armerie* van familien eertijdts verkoren sijn *à plaisir*, ende naer fantasie van die sijn opghenomen / wekende moderne die maniere van nobilieren by brieven / en 'tgheven wapenen by Princen. De Fransche seghghen / dat haren Koninck heeft het voornaemste Blauw / te weten / *d'azur & d'azur*. 't Selve seghghen d'Engelsche van haren Prince / als mede doen die van 't Rijck: yder wil 't sijn prefereren. De waerheyt is / dat d'eyghenschap van 't goudt / is de beste substantie onder die metallen / en dat meest opereert in 't universs.

COUPE'. *Parti, Tranché, Taillé*. beteeckenen seecker bedeyninghe des schilds.

Coupé, wordt gebruyckt wanneer den schildt is als met een draet alleen in 't midden afghedeelt / *en Fasce*.

Ende staet te aenmercken / dat in 't blasonneren van eenen schilde / die is gecoupeert / dat men moet van boven beginnen / te weeten / van den *Chef*.

Somwijlen is den schilde *Coupé*, afghedeelt in ses deelen; dry in 't *Chef*, gheluppoteert of ondersteunt met dry andere beneden.

Somwijlen in acht deelen. Ende dit woordt *Coupé* septenen niet alleen van den schilde / maer oock van de deelen / ghelijck *un Lion coupé*, in 't middel / boven van een *esmail*, ende beneden van een ander.

Party, wordt ghebruyckt / wanneer den schildt door 't midden wordt

hedeyle

bedeplt *en Pal*, van boven benedenwaerts in twee deelen/ofte dzpen/d'welck-men Verdendeelen noemt.

Tranché, als den schildt is afghedeelt tot een *Bande*, ende den dzaet des afschepts dwers komt/ van den bovenhoeck tot een slincken hoeck des poincts beneden; alsoo dat het bovenhelft/ d'welck begint aen die rechte zyde van 't opperste/ is van *esmail*, ende de benedenhelft van een ander.

Taillé, septmen wanneer den schilde is bedeplt *Bar en Barre* ghewyse/ te weten/ door een dzaet/ afkomende van de slincke zyde tot de rechte zyde: contrarie *Tranché*.

Ende wanneer den schilde wozdt bedeplt in *Parti coupé*, wozdt hy ghe-quartiert/ d'welckmen noemt *Escarteler*, ende als hy is *Tranché taillé*, wozdt den schilde gheblasonneert *Parti en Sautoir*.

COEUR. Siet verbum *Abysme*.

COURONNE. Siet den Autheur.

CROIX, bestaet ghemepnlyck upt vier stucken van ghelycke langde ende breedte/ die welcke raecken die bozden of kanten des schildts/ is een van de ozdinaris stucken honozabel/ ende alleen zynde/ moet elck van syn tac-ken vullen 'tderdendeel van den schilde.

Wozdt by Franciscus de Foveis in syn Tractaet van Wapenen/ ghe-noemt/ Crux plana, alwaer hy seght/ datter twaelf verschepdenthedn der Crupcen wozden ghevonden/ te weten:

Crux Plana,	Crux Molendinata,
Ingradata,	Florida,
Truncata,	Nodulata,
Patens,	Florida patens,
Fugitiva,	Florida nodulata,
Cruciata,	Duplex partita.

't Ghene van hem wozdt van dese tepcken ghesept/ kan verstaen wozden upt de Walsche spzaecke/ ende zyn kozmulen van spzeecken in 't stuck van *Armorie*, ofte Heraldie.

Niettemin wozdt in Cruce Plana uptghelept eenen reghel/ den welcken stelt Franciscus voozschzeven/ datmen altyt van 't sop (à cono) ist saecken den selven is van een coleur/ moet begynnen in 't onderschepden der wa-penen/ ende dat die coleur is het Campus der wapen. Den welcken regel den Autheur soo verstaet; By aldien 'tcoleur van 't sop is den meesten ende overvloediger in de wapen; ende alsoo ist saecken datter gebzaeght wozdt/ hoedanich dzaeght Ste. Geozgius: andtwooztmen/ *Il porte d'argent au Croix plain de gueules.*

CROIX ACCOMPANGNEE', Siet *Accompagné.*

CROIX ALIZE', Siet *Alizé.*

CROIX PATE', vide *Paté.*

CROIX POTENCE', vide *Potencé.*

CROIX CROISEE', vide *Recroiscetté.*

CROIX RECROISETTE, vide 'tselve.

CROIX FLORENCE', & FLEURONNEE', vide *Fleureté.*

CROIX POMMETEE', ofte BOURDONNEE', vide *Pommé.*

Nota. Dat dit Crups niet plat/ maer rondt gelyck een stock/ versien is aen syn eynde met een appel/ bolle/ ofte knop/ ghelyck die Pelgrims

palsters/ ende niet tegenstaende dat dese soorte van Crups is gemaeckt van stocken/ soo is die nochtans verschepden van een ander formaet van Crups/ d'welck men noemt

CROIX BASTONNEE', *ou Croix à Bastons*: want die boven beschreven forme bestaet in vier poincten/ die welcke voorts komen door twee stocken/ de welcke in 't middel in malkanderen ghevoeght zijn; maer dese leste is bestaende upt vier platte lijsten/ ofte stocken/ de welcke naer eenige distantie/ gaende d'een boven d'ander twee in *Pal*, ende twee in *Fasce*, trecken tot de uptersten ende kanten des schilts/ ende maecken een Crups/ d'welck men blasonneert *une Croix Bastonnée*, ofte/ *quatre Bastons, deux d'or, & deux d'argent*.

Daer is noch een ander soorte van Crups/ ghenaemt

CROIX BASTONNE', ofte CLAVELEE', d'welck bestaet upt ghetronckte stocken/ dewelcke troncrkens schijnen als in de principaelste houten des crups inghevorcht ende inghevoeght te zijn.

CROIX-ADEGREZ, is een *Croix Croysée*, staende als op eenen ghemetsten trap/ ghelijck ordinaris zijn de Crupcen van steen/ dewelcke ghestelt worden op groote weghen/ soo om te ghedencken de passie ons Salichmaeckers/ als oock te wesen als een Guide ende aenwijser des weghs/ in plaetse van de statue van Mercurius by de Heydenen.

CROIX-ENSERREE' *de quatre degrez*, 'twelck aen d'upterste van syn vier ghelijcke tacken/ heeft vier trappen/ ghemaeckt ende ghefasonneert als eenen voetbanck.

CROIX-FICHEE'. Siet *Fiche*. NOTA. Dat dickdanighe Crupcen/ ofte dun in ghetale/ sonder *nombre*, ofte aen kanten van een ander Crups principael moghen ghestelt werden/ even ghelijck de *Billettes*.

CROIX ANCREE'. vide *Ancré*.

CROIX NELLEE'. Siet *Nellé*.

CROIX PATRIARCHALE, is een dobbel Crups/ te weten/ d'welck heeft twee dwerse lijsten of stocken/ elck ontrent 't derdendeel van den opgaenden stock/ den benedensten een weynich langher als d'ander.

CROIX DOUBLEMENT FICHEE'. NOTA. De Templiers pleghen eerstelyck te draghen een *Croix Patriarchale*, van roode coleur; daer naer hebben sy/ naer dat sy hebben ghekolen een *Grand Maistre*, ende ghequiteert d'obedentie van den Patriarch van Jerusalem/ een swart Crups met rechte linien/ hebbende acht Schelpen/ by forme van een Hwaluwesteert ghenomen/ d'welck is die forme van't Crups/ d'welck Bara noemt/ *Croix doublement Fiché*.

CROIX RESARCELEE', is een Crups ghedeelt in syn breedte/ by middel van een Oxle die welcke is rondtsom die buytendeelen van't selve.

CROIX BORDEE', is 't selve/ uptghenomen dat dit is *Alizé*, ende *Divisé* om de kanten/ door den *Bordure* van anderen *esmail*, d'welck sommige noemen

CROIX SUR CROIX. Waer inne nochtans onderschept te maecken is: want't Crups *Bordé*, moet noodsaeckelick *Alizé* ofte ghekort wesen/ daer nochtans het *Croix-Chargé*, met een ander Crups/ alsoo niet en moet wesen. Ten tweeden/ die *Bordure* de welcke men voeght aen't Crups/ en moet soo breedt niet wesen als die reste van den corpus van't Crups/

d'welck

d'welck verschijnt/daer nochtans al ist gheschargeert/meer gheſien wordt/ door dien 't crups daer 't selve is mede gheschargeert/ vele klepnder is.

CROIX COTICEE', & RECOTICEE', anders ghenoemt

CROIX FRETEE'. Siet *Freté.*

CROIX ESCHIQUITEE'. vide *Eſchiquieté.*

CROIX COMPONEE'. Siet *Componé.*

CROIX LOZANGEE', *ou Chargé de Lozanges.* vide *Lozange.*

NOTA. Ist saecke 't Crups alleen beſtaet upt *Lozanges*, soo blasonneert men *Lozangeé, ou Compoſeé de Lozanges.*

CROIX VAIRE'. vide *Vair.*

CROIX ENDENTEE'. d'Welck in plaetse van rechte linien en t'samen ghevoeght/ heeft spne kanten ghetandt/ die welcke tanden haer punten begheven/ ende op 't veldt.

CROIX ENGRESLEE', verschilt van't voorgaende/ ghelijck *Endenture* van *Engreſture.* vide *Endenté, ou Engrellé.*

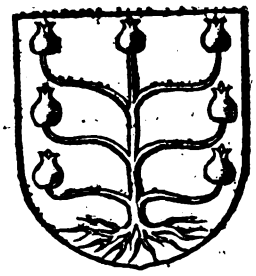
CROIX ONDEE', welcker tacken haer kronckelen / Baetes ghewijs hebben.

CROIX ESCARTELEE', d'welck is ghedeelt met een strepe/ d'welck 'tselve in hoochte ende breedte/ ende in 't middel doorgaet; alsoo dat in plaetse d'ordinaris Crups/ maer en heeft eenen *Faſce*, ende is van eenen *eſmail*; het *Croix Eſcartelé*, daer acht heeft/ waer van elck van dien is/ ende blasonneert van een *eſmail*, ende elcken tack van twee/ d'een van metael/ ende d'ander van coleur/ te weten/ de rechte zijde van den oppertack van goudt/ die slincke van coleur/ d'opper-deel van den slincken d'voorsz. tack van goudt/ d'onderdeel van coleur/ ende alsoo de reste.

CROIX PARTIE, d'welck van boven doortrocken is tot beneden/ met een linie/ streepe/ of draet.

CROIX S^t. ANDRE', ou CROIX DE BOURGOIGNE. vide den Autheur.

CREQVIER, is ghelijck die wapen van *Crequi*, en meyne dat van dese wapen die Blason sijn naem heeft ghenomen.

CROISSANT, een wassende Mane/ wordt ordinaris ghrepresenteert met haer spitsen om hoogh/ ende naer de zijde van 't *Chef*, ende wordt ghenoemt *Croiſſant montant.*

Wanneer die spitsen nederwaert staen / wordt ghenoemt *Croiſſant renverſé*, of *Couché.*

CROISSANTS-ADOSSE'Z, soo wanneer het dicke des wassende Maen/ als rugh teghen rugh staet / ende die spitsen staen naer die zijden des schilds.

CROISSANTS TOURNEZ, strecken hare spitsen naer een zijde/ maer worden gheselt ghelijck *d'Addossez.*

CRY, is het woordt 'tghene men ghebruyckt in de oorloghe/ oft *à la Jouste.* Staet te noteren dat aen den oudsten soone toekomt den name *Seigneur, Le Cry, & Les armes.*

't Oude woordt oft *Cry* van 't Huys van Montmorency/ was/ *Dieu aide au premier Chrestien*, segdt P. Monet/ *en son origine & pratique des Armories, pag.* 30.

D.

DAUPHIN, wordt bedeylt in *Dauphin vif*, levende; ende *Dauphin posme*, afgaende/ flaeuw.

d'Onderscheyt is/ dat den levenden heeft den mondt ende stroote gheslooten.

Den *Posme*, open ende gapende/ als flaeuw/ onmachtich ende stervende.

Men representeert oock 't hooft van den Dolphyn/ altyds om hooch/ maer ghekeert/ ende hellende/ naer de rechte zyde des schilds.

DEBOUT, wordt gebruyckt van verscheyden aerdtsche ghedierten/ wanneer die in de wapen zijn in rechte posture gheset/ sittende op hunne achterste/ ghelijck den Beer/ Bock/ Hondt. Wanneer andere gedierten om hooch staen/ ghebruyckt men ander terminen. Den Leeuw om hooch/ wordt ghenoemt *Rampant*: den Wolf/ *Ravissant*; 't Peerdt/ *Secabrant*, ou *Effrayé.*

DECOUPE'. *Mouchelé, Plumelé.* Wanneer met klepne figueren/ ende gelijckelijck van malkanderen staende/ ende sonder ghetal (als Claverbladeren met het steelken om hooch) die wapen is ghestoffeert. Siet die wapen van 't Hertochdom van *Bretaigne.*

DEMI-VOL, Siet *Aile.*

DENCHE', ENDENCHE', quasi DENTE' ENDENTE', als hebbende tanden.

DENTELE', d'welck tanden heeft klepnder/ ende korter als *Endenché*, soo dat *Dentelé en Endenché* is een/ secundum quale, maer niet secundum quantum.

d'Onderscheyt tusschen *Denssché en Engreslé:*

Denssché, wordt ghesept/ wanneer die poincten der tanden zijn groot ende scherp ghenoech/ en ghesneden recht in hunne distantien.

Engreslé, heeft hare poincten veel dunder/ ende die distantien hol ende pdel/ ende rondt. De soorten van figueren/ ghebruyckt men in Crupeen van den *Sautoirs, Fasces, Bordures*, etc.

Maer noteert/ datmen den *Fasce* ordinairelijck maer van onder en tant/ ende wordt uptghedruckt *Feuillé de Scie*, ghetackt als een sagghe.

DESTROCHERE, oft DEXTROCHERE, rechten arm.

DEVISE, is een uptdruckinghe in de wapen van meeninghe ende 't voornemen der draghers/ onder obscure tepckenen/ ende raedtselen/ waer over het komt dat dit woordt *Devise* wordt ghenomen voor de wapenen selfs/ want alle wapenen zijn devisen ende enigmatieque inventien/ waer van de explicatie belanght aen de wetenschap ende professie der *Roy d'Armes*, Heraulten/ ende *Poursuivants.*

Franciscus I. Koninck van Vranckrijck/ voerde eenen Salamander in 't wper/ met dit devijs/ NVTRISCO ET EXTINGVO,

Den

Henricus II. dry wallende Vanen / met / DONEC TOTVM IMPLEAT ORBEM.

Franciscus II. twee Globen / UNVS NON SUFFICIT ORBIS.

Charles IX. twee Columnen / PIETATE ET JUSTITIA.

Henr. III. dry Croonen / met / MANET ULTIMA CŒLO.

Henr. IV. een sweerdt tusschen twee Scepters / DUO PROTEGIT UNUS.

Wordt ook ghenomen voor een verdeelinghe van *Fasce*, alsoo dat den *Fasce* maer hebbende verdepart van syn ordinaire breedte / wordt ghenoemt *Fasce en devise*. Maer staet te noteren / datter maer eenen van alsulcken breedte en moet gevonden worden in den schilde / anderlints / ist dy aldien daer meer ghevonden worden / men ghebruyckt simpelijck dat woordt *Fasce Cotice*, ende *Devise*, hoe die onderscheyden worden. Siet verbum *Cottice*.

DIAPRE', een figuere getrocken *à fantaisie* van Lockwerck / met blommen oft ghedierten van een *esmail*.

DONIONNE', wanneer ghesproocken wordt van Casteelen. *Le Donion* is een kleyn toren / dienende als een besonder Forteresse / zynde 't hoochste ende 't sterckste deel / in 't welcke men niet en kan inkomen dan door 't nederhooft / alsoo datmen blasonnerende eenen toren oft casteel / ist saecks men stelt eenich kleyn torentken / oft opperste van eenen grooter / den selven grooten blasonneert *Donionné*, oft *Donnié*.

DOULOIRS, zijn kapmessen / als Kenty voert.

DOUBLE FOURRURE, Siet *Penne*.

DRAGON, wordt verstaen simpel van den aerdtschen / den welcken moet hebben twee ofte vier voeten / ende den steerte scherp ghelijck 't Serpent; ende wanneer men wilt beteeckenen den Zeedraeck / moet hy in 't blasonneren uytghedruckt worden / *un Dragon Marin*, sonder voeten ghestelt / ende eenen steert hebbende ghelijck een visch.

Een Draeck is een Dier seer dorstich / alsoo dat het in 't water synen lust niet en kan blussen / waerom syn mondt opent naer de windt / om synen hitte alsoo te temmen. Isid. l. suo de Animal. cap. de Leone, &c.

DRAGONNE', de welcke eenen Draecken steert heeft.

E.

EMANACHE, EMANSCHE, ou EMMANSCHES, AMMANCHES.

Baro beschrijft die aldus / te weten: Dat het zijn twee poincten teghen over een gheheele / ende twee halve / de welcke den gheheelen schilt maecken / ende worden niet ghespecificeert ten zy datter meer in 't wapen ghevonden worden / ende moeten met die hoevenpuncten passeeren den halven schilde.

Geliot segt / *Emmanchées* te wesen figueren puntich / ende ghesproetioneert op de forme van tanden / die welcke tegen malkanderen gebracht / men kan d'een in d'ander voeghen / ghelijck de vinghers der handen in malkanderen worden ghevoeght.

Sommighe seggen / dat *d'Emanschés* is een soorte van *Edenté*, (siet *Denché*) maer niet tanden *Maffluer*, korter ende klaerder als de figuere *Endentée* ordi-

ordinaris/ ende hebben die tanden sommighe om hoogh/ ende d'ander nederwaerts door't midde/ bedeplende tvelt in twee deelen / ende sommigen dienen tbenedenste deel voor't *Champ*, ende tbovenste voor't *Chef*.

EMBOUCLE. Ziet *Boucle*.

EMBOUTE', oft *Morné*, d'welck eenen tinck van silver heeft op't ronde van syn stele/ by exempel een hamer.

ENCHAUSSE', wordt ghebruyckt/ soo wanneer den schilde is afgheseneden/ beginnende van't midde van een van de zijden/ toegaende alsoo nederwaerts naer de zijde des poincts/ ende men seght/ *Enchaussé au dextre*, somwylen *Enchaussé à senestre*, ghemerck nemende op de zijde van de welcke de snede begint.

ENCLAVE'. Ziet verbum *Coupé*. Wanneer den schilde is oft getranchcert/ oft ghecoupeert/ oft ghetailleert/ oft anderssints doordelt/ ende wanneer een van de ghedeelen ingaet/ ende voeght sich d'ander door een vierkantighe figuere/ ende rechte hoecken.

Maer ist saecke die deelen hun by een voeghen door een figuere/ ende invoegh/ d'welck rondt is/ ghelyck die menschen-beenderen by malkanderen worden inghevoeght/ soo wordt ghebruyckt *Enté*.

ESCLOPPE', wordt ghesepdt wanneer den schildt is doordelt van den slinckeren opperhoeck/ tot den rechten benedenhoeck/ ende in't midden des afdeelinghs/ de twee deelen zijn alsoo ghesneden/ dat d'een ingaet/ ende als dan voeght aen d'ander. Sommige mennen alsulcke fatsoen van *armories* eyghen is aen de bastaerden.

ENDENCE', ENDENTE', ENGRELLE', vide verbum *Denché*.

ENGLANTE'. Ziet verbum *Chesne*; ende beteeckent/ gheladen met Eeckelen. Noteert/ datmen dit woordt *Englanté* niet en ghebruyckt/ ten zy de Eeckelen van ander *esmail* zijn/ als de bladeren.

ENGUISCHE' LIE', oft hebbende banden gebonden/ ende gaet eygentlick aen den hoorn. oft trompe/ *une Corne Enguischée*, eene trompe oft jachthoorn/ hebbende syne snoeren ende koorden om aen den hals des jagers te hanghen. *Virollée* een trompe/ hebbende syne *virolles*, dat is/ ringen aen't mondtstuck/ ende d'uperste deel.

Noteert/ datmen dit woordt *Virolle* niet en ghebruyckt/ dan/ soo wanneer die ringhen zijn van anderen *esmail*, als die trompe. Ziet verbum *Cor*.

ENQUERIR, OU ENQUERRE, subiect ende materie hebbende om te ondersoecken/ allinen ghemoet wapenen/ bestaende tegens d'ordinaris regulen: worden somwylen duldanighe ghegunt door pointen/ in welcken gheval verwerkt wordt een begheerte *d'Enquerir*, waerom sulcx is gheschiet.

Favin seght/ dat die materie van ondersoeck/ men noemt die reden van de *supports*; ist saecke die verschillen van de wapenen die sy onderhouden: de welcke verschepdenthept komt/ oft door gheboorte/ oft door office. Ziet hier van den Autheur.

ENTE'. Ziet verbum *Enclavé*, ende *Sous le tout*.

ENTE' EN POINTE. Ziet den Schildt van Habopen.

EQUIPOLLE', ESGALE', oft gheset in ghelijcke oordre ende rijen/ wordt ghesept/ wanneer eenen schildt is ghevult met neghen vierhanden/ die

die men noemt poincten/ in fozme van een ſchaeckbert / maer ſoodanich/ dat de vierkanten van de hoecken met het middel zÿn van een *ſmail*, ende d'ander vier van een ander.

ESCAILLE', oft *Ombré*, wozdt van Viſſchen gheſept/ ter oozſaecken van hunne ſchelpen.

ESCARBOUCLE. Den Carbouckel/ gelÿck andere geſteenten/ wozpen ſtralen/ waerom de Heraulten ende *Roys d'Armes* ghebzupckende den Carbouckel om den ſelven te blaſonneren/ ſtellen den ſelven als uptwozpende acht ſtralen; vier/ te weten/ bp fozme van een ozdinaris cruys/ doozgaende tot rechte hoecken; ende d'ander vier bp fozme van S^t. Andries cruys/ ende upt oozſaecke dat die ſtralen rondt zÿn / wozden ſp van ſommighe ghenoemt *Baſtons*, ſtocken / die welcke verciert zÿn met knopen ende gheperelde appelen / gheliÿck de ſtaven der Pelgrims: ſommighe van deſe ſtralen/ hebben in hare epnden een Lelie-bloem/ die welcke van ſommighe wozden ghebla ſonneert *Sceptres Royaux*, gheſtelt *en Sautoir*, *Pal*, *en Faſce*, ſommighe epnden ſimpelijck bp haer ſelven/ ſommighe zÿn aen een andere gheherght/ in hare palen ende upterſten/ d'welck men noemt *Accollé*, maeckende alſoo een fozme gantſchelÿck vierkantich.

ESCARRE', eenen winckelhaeck.

ESCHIQVIER, is ghemaeckt van vierkantighe deelen/ van de welcke de ſommighe zÿn van metal/ d'ander van couleur / gheliÿck 't ſchert daer men met damſteencken op ſpeelt.

ESCHIQVITE', d'welck verſien is met duſdanighe vierkanten/ wozdt gheſept van *Bandes*, *Faſces*, *Cruyſen*, ende in ſulcken ghevalle moetmen uptdzucken hoe vele rÿen ende *ordres* van *quarreen* daer zÿn / onder den naem van *Traicts* of *Filetz*. S^t. Bernard *portoit de Sable à la Bande Eſchiquitée d'or, & de gueules de deux traicts.*

De Stadt van Antwerpen/ over eenighe eeuwen / wierde gheregeert bp ſeven gheſlachten / gheheeten *de ſeven ſchaecken*, overmidts ſp alle hare wapenen dus voerden *Eſchiquité*, ofte met ſchaecken *de deux traicts*; namenclijck / *M. S. onder de pampieren van Halmale.*

1. Olins / *de gueules à la Faſce, d'or & de ſable.*
2. Hoboken/ *de ſable à la Faſce, d'argent & de gueules.*
3. Bode / *d'argent à la Faſce, d'or & de gueules.*
4. Volcker / *de gueules à la Faſce, d'argent & de ſable.*
5. Impegem / *d'azur à la Faſce, d'argent & de gueules.*
6. Pape / *de ſinople à la Faſce, d'argent & de gueules.*
7. Wilmar / *de ſable à la Bande, d'argent & de gueules.*

ESCLOPPE'. Ziet *Enclavé.*

ESCU. Wanneer men ſpzeeckt van den ſchilde/ ſoo en wozdt niet alleen gheſpzoocken van ſyne materie/ oft fozme/ maer oock van ſyne emaillerinne ende figueren/ die op den ſelven gheſneden zÿn tot cieraet.

Hoe den ſchildt behoozt gheſtelt te wozden / ende naer wat zÿde / ſiet den Autheur.

Hoe den ſelven ghedeplt wozdt/ ſiet verbum *Couppé.*

NOTA. Alle duſdanighe ghedeelde wapenen wozden opghenomen/ ſoo wel van den eerſten ghebooren/ als die *Cadetz*, aengheſien dat die afdeplinghen niet altÿdts en dienen booz *Briſures.*

Den ouditſten ſietmen oock wapen in vieren bedeplen/ 't zp upt oozſake

„van hunne aliantien/of andere redenen/ ende gheſchiet aldus: Men deelt „den ſchilde in vier gelijcke poztien/ dooz twee trecken of linien/ komende „d'een van boven benedenwaerts naer poincte/ende d'ander van d'een zyde „naer d'ander/maeckende alſo van eenen ſchilde vier. In't 1. ende 4. quartier ſtelt men die pzincipale wapen/ in't 2. ende 3. d'alliantien. Ziet verbum *Coupé*.

ESCU RENVERSE', wanneer die wapen gheſtelt werden averechts d'onderſte boven.

D'Armoziſten ſeggben / dat den wapenboerder mach onterſt wozden/ ende berooft van de wapen / propter en om veranderinghe van conditie/ vluchten / of ghebzoocken roum / etc. ende dat alſdan moeten ſyne wapen gheſtelt wozden averechts.

ESCART, wozdt ghenoemt elck quartier / d'welck in den ſchilde wozdt ghevonden naer d'eerſte.

Den ſchilde wozdt ſomwylen in dzy poztien bedeelt/ die ghenoemt wozden *derdendeelen*; andere die bedeelen den ſchilde in derdendeelen / boven ende beneden/ ende in ſulcken cas blaſonneertmen die deelen van't *Chef*, als onderſet ende gheſuppoztert van de benedenſte.

ESCUSSON, is een ſchildcken/ ſtaende binnen in't hart van de ſchildt.

ESMAUX, betepckent de metallen ende coleuren van eenighe wapenen/ ende wordt by de Heraulten ghebzupckt om rediten te ſchouwen. Want in plaetſe van te ſeggben / by voert het metal ende coleur van Bzabandt/ ſeggben ſimpelijck / *les Eſmaux de Brabant*, dat is / *d'or & de ſable*.

ESPANOUY, Open / wozdt gheſept van de bloemen/ pzincipalijck van Lelyen van Flozencen / *Croix Florencée*, hebbende/ etc.

ESPE'E, wozdt ſomwylen alleen recht om hooch geſtelt/ſomwylen by fozme van St Andzies cruys/ ſommige hebben hunne puncten/ te weten/ twee naer de hoecken van 't *Chef*, ende d'ander naer't beneden punct des ſchilts/ alſoo dat den appel ende handthave van ſweerden by den anderen komen in't middel des ſchildts. d'eerſte is/ *Eſpée en Pal.* 2. *Eſpées en Sautoir.* 3. *Les pointes en pointes*.

ESPLOYE'. Ziet verbum *Aigle*.

ESQUIERRE. Ziet *Eſcarre*.

ESSORE, wozdt gheſept van 't dack des huys / als meeſt in de locht/ wanneer 'tſelve is van een ander *eſmail*, als 'tcozpus van't huys.

ESSORANT, vlieghende ende die locht nemende. Ziet Geliot / want in materie van Valckonnerie/ ſoo wozt ghenoemt *un Faucon ſor*, die welcke ghevlogben heeft / ende wozdt gheſtelt teghen die den neſt noch niet en verlaten.

ESSONNIER, oft TRESCHEUR, is een ſpecie van treck oft bzant/ in fozme van een vierkanten boozdt binnen den ſchildt.

Noteert d'onderſchept tuſſchen *Bordure*, *Eſſonnier*, *Filet*, *Orle*.

Die bzeedte van de *Bordure*, ſiet verbo *Bordure*. 2. Die *Bordure* raeckt die kanten van den ſchilde. 3. Is van gheliycke fozme met den ſchilde.

Orle bevat de helft van de *Bordure* bzeedte.

Den *Eſſonnier* bevat die helft van de bzeedte van den *Orle*.

Filet en begrypt maer in ſyn bzeedte 't derde oft vierde part vande *Orle*, en is gelijck eenen groben treck oft linie met penne oft penceel getrocken.

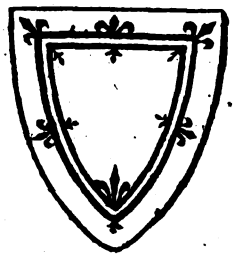
Deſe

Dese dry woorden alsoo in 't wapen ghestelt / dat tusschen die kanten ende *l'Orle*, *le Trescheur*, *& Filet*, een spatie is / d'welck spatie is van ghelijcke coleur oft metal / ghelijck den schilde / ende in waerheyt te spreecken / is den schilde selfs / d'welck is ghelaft met een *Orle*, *Essonnier*, oft *Filet* van ander *esmail*, als een mantel met passement.

Die *Bordure*, *Orle*, ende *Filet*, volghen in hen vorme die figuere des schildts.

Den *Essonnier* vormeert sich meest vierkantich / naer vorme des schilds / ende die sommighe zijn simpel / d'ander dobbel / sommighe *Fleuronné*, etc. *Contre-fleuronné*.

Anno 1189. Rasse / Heer van Gavre / voert syn zeghel te peerde / ende in den schilot van den Ridder aldus / sonder meer.

Filet, is eenen vraet ghetrockenals *la Barre*, upt den slincken hoeck tot beneden in den rechteren.

Den *Orle* staet jupst soo verre van den kant des schildts / als syn breedte is, somwylen isser maer eenen / somwylen twee / somwylen dry / in sulcken ghevalle sy den gheheelen schildt occuperen.

Somwylen ghebruyckt men dit woordt *Orle*, niet teghenstaende datter egheene linie en is voorgaende binnen den schilde / langhs de kanten; maer alleen eenige stucken in ordre volgen langhs die kanten / 't sy datter ander figueren in 't middel des schildts zyn / 't sy niet.

ESTOILLE ende MOLETTE, een Ster ende Rape / is differerende alleenlijck / dat *Molette*, raep van de spoor / is open in 't midden / ende de Sterre niet.

Ock die Sterre kan men ghekennen per radios tortuosos, gekromde stralen.

Men vindt Sterren die haer maer ter helft en verthoonen / zijnde overdeckt door een van de principale stucken; by exempel / door *'t Chef*.

ESTREZ. Feron segde / dat 'troodt Crups / d'welck Mattieu II. de Montmorancy / in plaetse van 't wit heeft ghenomen / wordt van vele genoemt *Estrez*. Qua ratione, werdt niet verhaelt. *Catalogue de Conestables de France*, *pag.* 23.

F.

FASCE, FACE, FAISSE, ou FESSE, is een van de deelen *honorables ordinaires*. Den *Fasce* bedeelt over zijden als een balck den schilde / te weten / het opperste van 't poinct / bevat 'derde deel des schildts / wanneer daer by gheen ander deel en is.

Hier verba *Devisé*, *Burellé*, *Denché*, *Engresté*, *Eschiqué*.

Nota. *Fasce Garny*, *ou Charge des Fasces*, versien met *Fasces*, wordt ghesept van sommighe ghedierten / als Leeuwen / Arents / soo wanneer die in plaetse van een *esmail* te weten / sy zijn van tween / ghedeelt in ghelijcken

ghetale van *Fasces*, d'welck niet en bedecken als 't lichaem oft van den Leeuw / oft van den Arent / blijvende 't veldt vol ende gheheel. Ziet *Supportans*.

FANON, is den manipule / d'onderschept tusschen *Porter*. *Le manipule & le Fanon*, is / dat den manipule aen den slinckeren arm door den Priester wordt ghedragen / ende den *Fanon* wordt in de *Armories* ghepresenteert aen den rechten arm / waer van dit woordt komt *Dextrocher*. somwijlen specificeertmen ock die frengien / die welcke aen d'eynde des *Fanons* zijn.

FAUSES ARMES, wanneer / etc. vide *Enquerir*.

FERMAUS. vide *Boucle*.

FEUILLE, FEUILLE', bladt / gebladert. In de *Armories* steltmen bladeren van Epcken / Hulst / ende andere boomen. Ziet verbum *Denché*; alwaer gheannoteert staet / dat d'pser van een zaghe ock wordt ghenoemt *Feuillé*.

Men vindt dry-bladt / vierbladt / acht-bladt / vijf-bladt / ende *Angevins*, ses-bladt.

FICHE', d'welck een point heeft om in eenich dingh ingheheeht te worden / *une Croix Fichée*, d'welck wat hooghor is als breedt / ende den beneden tack scherp heeft om in d'aerde te steecken; d'ander ghemaeckt zijnde naer fantasie.

FIERTE', wordt ghesept van Walvisch / soo wanneer hy syn tanden / binnen / oft bederen *Astevons*, ende staet van ander *esmail* heeft.

FILET. Ziet *Essonnier* ende *Bastards*.

FIZELE'. Ziet *Fuzelé*.

FLANCHE', FLANQUE', FLANCQUES, is een figuere / bedeelende den schilde in syne zijden / somwijlen door twee halve ovalen / of vierendeel van een raide / somwijlen met twee halve *Lozanges*, die welcke hunnen oorspronck nemen upt de bovenhoecken / te weten / van 't *Chef*, ende eyndende beneden in den schilde / omtrent daer hy hem begint te krommen / om synen poinct te kozmeren. Duldanighe schilden (seydt (a) Liegh) worden verkreghen van Koninghen / in recompense eenigher deughden; specialijck door die gheweest zijn in Ambassade / want in sulcken ghevalle / kan een Edelman soo veel dienst doen aen synen Prince / als eenen Ridder in 't veldt. Sommighe met twee minder boghen / die welcke d'Engelsche noemen *Volders*, dat sy trecken van 't Fransch woordt *Voire*, een Spieghel / ende is het teycken van recompense eenigher goede diensten wel uptghevoert by Edel vrouwen.

a Display of Heraldrie, Sect. 2. Chap. 7. pag. 65.

FLEURS, worden tot selthienen toe in 't wapen ghestelt / ende wanneer. desen *nombre* overgaen wordt / seydtmen *Semé*, gelyck 't selve woordt ock wordt ghebruyckt van *Croisettes*, *Billettes*, etc. maer onevenghentlijck / want die niet en worden ghezaept.

FLEURETE', FLEURONNE', FLEURE', FLORENCE', d'welck ghekant ende gheepnt is met bloemen. Ziet *Essonnier* en *Croix*.

NOTA. Dat Bara wilt onderschept maecken tusschen *Florencé* ende *Fleuronné*, te weten / dat *Florencé* wordt ghesept van een *Croix*. By exempel / d'welck verciert is met Lelye-bloemen aen de kanten.

FLEURONNE', d'welck met andere bloemen / hoewel (seydt Gelre) men niet en bevint andere puncten van een *Croix*, oft stock / als Lelyen / maer

maer wel klaverbladeren/ende ſepdt daer en boven/dat men in't blaſonneren van pet/d'welck met Lelyen/ verciert is/ men moet ſegghen / *Fleuronné*, *Fleuré*, *Fleureté*, *Florencé de France*, ende d'welck is ſonder Lelyen/ ſimpelijck *Fleuré*, *Fleuronné*, etc.

FORT, is een ſoorte van eenen laeghen ende breeden thoren.

FOURCHE, ou FOURCHU, ghedeplt in tween / wordt ghelept van de ſtaert der Leeuwen/ in tween ghekloven / wordt anderſints ghebla-ſonneert.

Nouë, ter oorſaecken dat den ſtaert is dobbel / ende alſoo die *pendantes* zijn ghebonden d'een aen d'andere / oft *paſſé en Sautoir*, ou, *Croix S^t. André*.

Wacht dan van die maniere van ſpreecken van Bartholus/ die welcke ſeghe/ hem verleent te weſen van den Koninck van Bohemen/ (te weten/ Carolo den IV. Keyſer/ wiens Raedtheer hy was) te moghen voeren voor hem / ende die ghevrunden van ſijns vaders weghen / eenen rooden Leeuw/ met twee ſteerten / in een gouden veldt: wiens ſegghen niet en wordt ghea[p]probeert/ want tegens natuyren iſt/ dat een dier twee ſteerten hebbe / maer ghelegh: *Il porte d'or au Lyon à la queue Nouée*, oft / *Fourchue de gueules*, & dicitur Fourchu, quaſi Furcata.

Wordt oock ghelept van een Crups/ d'welcke ſchijnt tweehoeckich of tweevorckich te weſen. Hoedanich Crups Franciſcus de Foveis heeft ſien voeren teecker Engelſman / met name / Joannes Belp/ die welcke groot en gheacht was in ſyne tijden.

FOVRRVRES, vellen / raeuw ende gevarieert. Ziet *Hermine* ende *Vair*, ende *Pannes*.

FRANCQ QVARTIER, oft/ *Canton d'honneur*, is 't eene quartier van den ſchilde/ boven aen de rechter zijde / een wepnich minder als het ghe-rechte vierdepart des gheheelen ſchilds. Ziet Geliot/ de welcke leert/ dat men ſtelt op ſulck quartier eenighe wapen/ anders als die in den ſchilde zijn: ſonder *Eſcartelage* wordt ghenomen *Leuure de quartier*.

FRETE FRETE', zijn *Cotices* krupsweeghs over den anderen ghetrocken/ in forme van *Bandes* ende *Barres*, ruytſche oft tralieus wijſe; met een woordt/ 'tis een tralie met boven ſpitſe ruyten. d'Onderſchept tuſſchen *Frete*, ende *Lozange*, is / dat *Lozange* heeft eene van ſyne *Lozanges* van metal/ ende d'ander van coleur/ ende tuſſchen elck van de *Lozanges* egheen vdel en is: daer *le Frete*, beſtaet van lijſten platdt/ langh ende breedt/ ghelijck een *Cotice*, d'welcke lijſten hun *eſmail* hebben/ ende 't vdel d'welck tuſſchen beyden is/ by figuere van *Lozange*, ende behout die plaetſe van 't veldt / heeft ſyn *eſmail*.

Daer zijn noch *Fretes*, ghenaemt *Treilles*, d'welck ghenaghelt zijn omtrent / daer de lijſten ende ſtucken zy by den anderen ghevoeght worden/ verſchillende alſoo van de *Fretes*, dat die hunne lijſten naeckteliick hebben ghekeert/ d'een op d'ander. Ende ſtaet te noteren/ datmen die *Treilles* blaſonneert / *Cloué de couleur*; ſoo wanneer die *Frete* van metal is / ende contrarie *Cloué de metal*, iſt ſaecke die *Frete* is van coleur.

FVSEES, FVZELE', ou FIZELE', zijn ruyten/nemende haren naem van de ſpillen die de vrouwen ghebruycken in 't ſpinnen/ zijnde aen beyde de eynden ſmal ende pointich/ in't midden dick ende breedt/ even als de ſchilden voor de vrouwen. Men gebruyckt die in de *Bandes*, *Croix*, *Pal*. Som-

Digitized by Google

wijlen in seecker ghetal / somwijlen sonder *nombre*, *Semé de Fusées*. Ziet *Lozange*.

FVSTE'. Ziet verbum *Arbre*.

G.

GEMELLE, is een soorte van eenen dobbelen *Fasce*, maer dijp-part klepnder / men noemtse *Gemelle*, als tweelinghen / om datmen daer twee stelt / d'eene naest d'ander in eene ghelijcke distantie / maer die breedte van elck van haer.

Die *Gemelle* wordt ghestelt ontrent de selve plaetse / daer den *Fasce* worde ghestelt / te weten / in't midden van den schilde / wanneer daer maer een is. ist saecke daer twee ofte dijp *Gemelles* zijn / men schickt die door den geheelen schilde met sulcken proportie / dat yder *Gemelle* zy meer ververret van d'andere / als die twee deelen / de welcke maecken den *Gemelle*, zijnde van den anderen. Anderstints / ist saecke dat yder stuck zy ghelijckelijck van den anderen / soo salmen die wapen blasonneren *Fascée*, *ou Burelée* naer den *nombre*.

GENTIL-HOMME DE NOM EN D'ARMES, de welcke voert die wapen ende naem van eenich landt ofte contrepe / niet teghenstaende hy aldaer egheen Heere af en is.

GUIVRE', *Guivre*, *Wivre*, *Bisse*, is een groote Slanghe / hebbende haren staerte ghevronghen.

GOMENE, ofte GUMENE, is die touw ofte kabel van een ancker / ende is somwijlen van den selven *esmail* metten ancker / somwijlen van een ander / alsoo wel als den *Stangue*, ende den diverschen balck ofte ankeraesch / de welcke zijn d'ander deelen van den ancker.

Noteert dan / dat den *Stangue* in den ancker is't hout / d'welck sich invoeght in't yser des ancker.

Den *Trabe* is't dwershout van boven.

GONFANON, GONFARON, CONFERON, GONFALON, is eene soorte van Kercken-vanen / met dijp ofte vier *pendants*, ofte uythanghsels beneden / eyndende niet vierkantich / ghelijck de *Banieres*, maer beneden half rondt / die meeste in't ghevruyck zijn / met dijp *pendants*, somwijlen ghekant / ofte krengien hebbende / van een verscheyden *esmail*, somwijlen simpelijck ghevoort.

GOUSSET. Ziet *Rebattement*.

GRENE'. vide *Guiron*.

GRESLE', wordt ghevruyckt van croonen van Graven / ende Marquisen / de welcke zijn ghelaet met een orye van groote ende ronde peerlen / *Gresslé*, als behaghelt met Peerlen; onderscheyt isser nochtans tusschen een Marquisen croon / ende een Graven croon / te weten / dat dese maer en heeft een orye ende vervolghe van Peerlen / daer die Marquisen noch in vier zijden hebben vier bloemkens / ende vier dijpkens van Peerlen. Ziet voorder den Autheur.

GRIFFON, half Arent / half Leeuw / hebbende't hooft / ende die voorste / ende die twee dyen / versien met klauwen als een Arent / met groote vleughelen / hebbende't achterste als een Leeuw met beenen / pooten / klampnaghelen / ende staerte.

Griffon

Griffons te draghen/ (ſeydt als voozen) beteeckent een grootdadich/ende ſterck oozloghſman. Want deſe beeſte is den Arent ghelijck/ aengaende 'thooft/ maer in d'achterſte deel den Leeuw. Vide ergo & concipe eorum conditiones.

GRILLE' GRILLE', beteeckent die ſtere Geerden booz 't viſier/ dienende to: beſcherminghe der ooghen/ ghemaeckt als een rooſter.

Deſe *Grille* ende 'tviſier/ wozden epghentlijck ghenoemt met den naem *Mezail*, beteeckenende dit woozdt/ 'tmiddendeel des hemels van boozen teghen den neuſe ende neuſgaten.

GRILLE, beteeckent oock een ghetrailde deure. Ziet beneden.

GRILLET, oft GRILLOT, ronde bellekens/ d'welcke wozden ghe-ſtelt in de hals bandekens van jonghe Honden/ Huplen/ende aen de poo-ten van de jacht-voghelen. Wozden in ghetal gheſtelt ſoo vele men wilt/ ſonder ghetal/ wozdt ghenoemt *Semé*.

GVEVLES. Ziet *Couleur*.

GVLPES. Ziet *Beſans*.

GVSES. Ziet *Beſans*.

GUIRON, oft GIRON, is een dzyhoeckighe figuere/ met een langh ſpits. ſelden iſſer maer een in den ſchilde / meeſtendeel tot 8 toe / 9 oft 10. de welcke al te ſamen epnden of verſamen met haer langhe ſpitſen in't midden des ſchilds. Is saecke 'teerſte deel van de rechte zijde van 't *Chef* is van metal/ 'tvolgende is van coleur/ ende alſoo/ verbolgens rondtom den ſchilde. Syn beteeckeninghe/ ſiet den Autheur/ c. 6.

Die *Guirons* zyn ſomwijlen ghecharqeert.

H.

HABILLE', VESTU. Ziet *Chappé*.

Habillé, wozdt oock ghelept van een ſchip/ d'welck ſpn zeplen van an-der *eſmail* heeft als 'tſchip.

HACHEMENS, oft HANCHEMANS, zijn die bindtſelen van de plumagien met verſchepden knopen ende vlichten / met langhe ſtaerten ende epnden/ vlieghende in de Locht.

HAMAIDE, is een *Faſce* van dzy ſtucken / *Alaizées*, dat is/ die niet en raec-ken die kanten van den ſchilde/ ende neemt ſpn naem van 'twapen van de Heeren van Hamapde. Anderſints zijn 't dzy ſtucken oft *Faſces*, d'onderſte gheboghen naer 't punct van den ſchilde.

HEAVME, is den Helm/ 'teerſte ende cierlijckſte deel der wapenen / als bekledende 'thooft / 'tpzincipaelſte deel des lichaems/ d'welck ghequetſt zijnde/ d'ander hun qualijck hebben / moet daerom booz al ghewapent zijn. wozdt met ander namen ghenoemt/ *Armet*, *Caſque*, *Pot*, *Cabaſſet*, *Baſſinet*, *Salade*, *Morlion*, ende *Bourguignote*, om dat d'oude *Bourgoignons* eerſt de ſelve hebben ghebzupckt.

Den Helm heeft ſpn *Mezail*, is een verciersel der wapen/ende *marque* van Edeldom/ waerom d'onedele dien op de wapen niet en ſouden vermogen te hebben. Ziet boozder den Autheur.

HERAVT, oft ROY D'ARMES, zijn boozmaels ingheſtelt om aen te wijſen die mannen/ verheben tot militaire eere/ ende te bzdonneren be-tame-

tamelijcke wapenen aen den Edelen. Zijn 'tſelve / dat bp de Romeynen *Feciales*, dienen om te doen *meſſagie* van ghewichte / ontleggingh tot oorloghe / proclamatie des ſelfs / oft van vrede / aſſiſteren in alle acten van eeren / ghekleedt met hare *Surcots*, oft wapen-rocken / 'tzp in 't doopſel van Princen / creeeren van Ridderen / oft andere dignitepten van Baron / Grave / etc. In't contracteren ende ſolemniſeren van Houwelijcken. In't croonen oft hulden der Princen / ende in hunne uptvaerden ende begraefenisſen.

Zijn eyndtlijck *Meſſagiers d'honneur*, ende plachten eertijdts ſeer in gebruyck te weſen; ſoo dat yder Heer van gewichte / ſyn *Herault d'armes* hadde / die hem intituleerde naer die qualitept van ſyn Heere / als / S^t. Pol / Lalaing / etc. oft wel voerden een naem van *Soubriquel*, diemen hun gaf als sy ghedoopt werden. Waren vrye perſoonen / die over al mochten trecken ende repſen / ſonder te mis bruycken. Het was ſpecie van Religie / hun eenich onghelijck / ſtoot / oft hinder te doen. De groote Princen maeckten ſoo veel Heraulten / als haer goet dochte / ende hun nodich was / ende gaven een naem die het hun ghelickte.

Hun tweede ampt / was notitie te nemen / ende te regiſtreren de tzome kepten van de vaſſalen / van haren Heere in oorloghe ende bataillien / dat voormaels wel konde gheſchieden / eer de inventie van het buſpoeder bekent was. Hielden oock memorie van de Tournoyen en *jouſtes*, ende waren doende om die te ordonneren / ende dirigeren naer het eerlickſt / ende naer coſtume ende wetten van dien. Epſchten vonniſſen van de gheordonneerde Rechters / in faveur van partyen / het welck sy oock dederrin de *Combats*, oft *Duels à outrance*, die gheſchieden tot preuve van eenighe ſaecken bp beroepinghe / nu niet meer in uſance. *En fin*, het was een ghebruyck / dat wel gheadviſeerde Edelen / in 't ſtuck van wapenen oft *Actes d'honneur*, niet en deden / ſonder te hooren den raedt ende goetduncken van de Heraults / die door een langhduerighe practijcke ende ſtudie / van hunne ampts functien / waren ghekomen tot een perfecte kenniſſe / van al 'tgene dienſtich was om ghevoechlijck de wapenen te ghebruycken / jam quiſque quod vult, ſanctum judicat.

HERMINES. Armelijnen / is den roof oft vel van een Pontiſche Rat oft Muys in Aſien / weſende wit van hayr. Die Senateurs van Roomen voerden hunne Tabbaerden met deſe / gheljck oock hedensdaeghs duſdanighe vellen tot cieraet dienen. Maer die peltiers / om den luyſter van 't wit door 't by-ſtellen van contrarie te meerderen / mengent ende onderſcheydent met kleyne beetkens van ſwarte blinckende vellen van Lammeren van Lombardien / ende alſulcke zijn in't wapen van 't Hertochdom van Bretagnen. Ziet *Pennes*.

HEURTES. Ziet *Torteaux*.

HONNEUR. Onder die neghen vierkantighe deelen van den ſchilde / is deſe een die men noemt *point d'honneur*. Wordt genomen gheheel beneden 't *Chef*, ende aen 't boven van de volgende *Faſce* tuſſchen 't middel des ſchilts ende *Chef*. Ziet *Equipolle*, ende *Nombril*.

Men noemt oock quartier *d'honneur*, d'eerſte quartier oft *Canton* vanden *Chef*. Ziet *Franc quartier*.

HONORABLES ORDINAIRES. Van deſe is den nombre onſeecker / Vara noemen neghen / *La Croix*, *le Chef*, *'t Tal*, *Bande*, *Faſce*, den *Cheuron*.

Digitized by Google

Cheuron, den *Sautoir*, *le Giron*, ende den *Escusson*. d'Ander voeghen daer toe den *Barre*, de *Bordure*, ende den *Essonnier*.

HOUSEAU, Leersen/ daer zijnder gekante/ dat is/ waer van die voeten keeren sich naer de upterste des schildts/ den eenen naer den rechten hoeck van 't *Chef*, den anderen naer den slinckeren/ ende den derden naer 't poinct boven in 't midden des schildts hen t'samen voeghende.

I.

INCARNATION AU NATVREL, wordt toegheboeght aen den Wildeman/ wanneer hy niet en is geschildert noch van goudt noch silver/ noch ander coleur.

ISSANT, wordt ghesept van 't kindt van roode verwe/ uptkomende upt die Slanghestrote in de wapen van Milanen/ wordt ock ghebruyckt van de Leeuwen/ wanneer de selve maer en verthoonen hunnen achtertrain in 't bovendeel/ oft *Chef* de l'*Escu*, al of 'thooft ende hunne voordeelen waren uptghegaen ende uptgheklommen upt den schilde. Is daerom een Leeuw *Naissant*, differerende van *Issant*, dat *Naissant* synen voor *train* 'thooft/ hals/ schouderen/ voorste voeten/ ende d'upterste deel synes starts verthoont/ in wat deel des schildts hy oock is gheposeert/ 'tzy in 't middel/ 'tzy in 't bovenste/ 'tzy in 't benedenste: die reste des lichaems zijnde als verborghen onder den schildt/ upt wiens veldt hy schijnt upt te komen/ ende alsoo als ghebooren te worden.

IVMELLES. Siet *Gemelles*.

L.

LAMBEAU, ou LAMBEL, is d'edelste bruycke.

1. Wordt ghestelt in 't midden van den *Chef* te lancx door/ sonder nochtans aen te raecken d'eynden van den schilde/ naer den reghel/ anders verschepden. Oude *Lambels*, die ick ghesien hebbe in schilden/ raecken d'eynden oft kanten van den schildt/ als dat van Arthois/ Repserschept/ Bruederode/ die den *Lambel* voert by naest in 't middel van den schildt.

2. Is versien met *pendants*, die hun verbreyden ghelijck d'pser van een aer/ ordinaris zijnder dry aen yder eynde/ ende een in 't midden/ somwijlen vier/ vijf/ maer worden ghestelt van den anderen in ghelijcke ende jupste distantie/ somwijlen zijn sy simpel/ somwijlen gecharqeert.

3. Wanneer die Cadets van Cadets/ willen behouden 't *Lambeau* van hunne vaders/ sonder andere *Brisure*, soo moeten sy volghens hun voortkomen ende ordre/ daer by voeghen een *pendant* oft upthanghende stuck/ ende soo vervolghens tot selfe/ ende niet meerder.

Ende die oorsaeck/ waerom dat 't *Lambeau* maer heeft dry pendanten/ als vier/ of vijf/ of twee/ (sepdt den ghemelden de Foveis) is dese; om dat door d'eerste pendant/ wordt beteeckent syn vader; door 't tweede/ syn broeder den Hæres; ende door 't derde/ den tweeden broeder. Ist saecken in de *Armories* worden bevonden vier pendantkens/ seght/ dat dese is den derden soone; inghevalle vijf/ den vierden; ende generalijck by hem aengemerckt/ dat die onderschepdentheden der teeckenen/ als zijn/ Crupeen/ *Lambel*, etc. niet en worden ghescbildert boven 'tghetal van thienen; ende inghevalle in meerder ghetal worden ghestelt/ dat ghescbiet in Pulverizato, ende menichmael in Cruce Cruciata.

LAMBREQUINS, zijn een deel van den timbre/ ende zijn die plumagie

Digitized by Google

oft feulagien/ de welcke achter uyt komen/ ende verſyrepden hen om den ſchilde. Sommighe zyn gheformeert van *Feuillages* onder malkanderen ghemengelt/ andere zyn ghecompoſeert van natuerlycke plupmen/ maer zyn minder gheacht.

Maer by de regulen van de konſt den grondt/ ende 'tgros van de *Lambrequins* moet weſen van *eſmail*; ghelyck den grondt ende veldt des ſchilds/ ende de eynden (dat is/ de buyten oft boven zyde) van ander *eſmail*, te weten/ van de figueren des wapens; welverſtaende 't *eſmail* van de levendighe figueren altyd ghepreferеert voor 't *eſmail* van de doode/ data paritate temporis.

Exempel:

GONSAGE, voert *d'argent à la Croix patée de gueules, contenu de quatre anglettes de ſable*, ſoo ghegheven aen Johan Franchops de Gonzaga/ ten tyde zyner creatie/ als Marquis van Mantoue/ by den Keyſer Sigiſmundus anno 1433. den 22 September.

LAMBREQUINS *d'argent & de ſable*.

MONTMORENCY *d'or à la Croix de gueules en d'argent*, weſende 'toude wapen/ oock ſoo ghevoert by Meſſire Mattieu de Montmorency/ Conneſtable van Vranckryck/ ſonder *Allelions*, in 't groot tournoy te Compiegne/ ten tyde van St. Louys/ 1237. *Je trouve* (ſeydt seecker *M. S.* van remarquen/ op de namen ende *Armories* in de *Catalogue de Conneſtables de France*) *ce Mattieu en grand Tournoy de Compiegne, du temps de St. Loüis, & portoit ſes armes ſans les Allelions*, daer naer gheaccompagneert met *de Anglettes d'azur*.

LAMBREQUINS *d'or & de gueules*, ghebleven.

Doch ſtaet te noteren/ dat hier inne gheenen reghel en is ghehouden die vaſt gaet/ want de *Lambrequins* was eer een zyde kleedt/ hanghende locht aen de Helmen/ ſoo men ſiet aen d'oude zeghelen/ het welcke voor voorde *à fantaſie*, ende de plupmen en waren by ons noch niet bekent/ of in ghebruyck. Daerom ſietmen in d'oude ghelchilderde of ghelneden wapenen deſe maniere van Helmen ende *Lambrequins* ſonder meer ſatſoen.

De nieuwichept heeft daer na de *Lambrequins* wat meer toegerecht: is vermeerdert allmen ſiet in deſe figuere/ daerſe in 't jaer 1432. noch materlyc zyn/

maer in 't ſeculum 1500. zynſe noch al wat vermeerdert/ ende nu en gheen mate noch maniere te binden. (a) (b)

a *Sigilla Comitum Flandriæ.*

b Sepulture van den ghemelden D. de Rouck, tot Berghen.

Digitized by Google

De *Lambrequins* van onſe Hertoghen van Brabandt/ zijn buyten *d'Hermines*, binnen *d'or*.

De Heeren van de Ligue/ *d'or à la Bande de gueules Lambrequins de ſable ſemé de feuilles de peupliers (cours) d'or, doublez de gueules.*

De Heeren van Egmondt van ouden tijden/ *de ſable ſemé de Cours d'or & fourez d'azur.*

Die van Hoorn / *d'or à trois trompes de gueules, Virollez d'argent, Lambrequins d'Hermines & de gueules.*

LAMPASSE', LANGUE', (hoewel *Lampaſſé* in 't blaſonneren gemeender is) is ghelept die tonghe buytenſte hebben.

Noteert/ datmen deſe termijnen niet en gebruyckt/ dan wanneer *d'eſmail* van de tonghe anders is/ als van 't corpus. Siet *Aigle*.

LEOPARD. Den Leopard is een ſeer wreedt ghedierte/ voortsghekomen als in overſpel van een Leeuwinne ende den Pardus. Iſidorus 12.

Is ſnel ende bloedtdorſtich/ van diverſche coleuren/ ghelijck den vader den Pardus.

Hoe den Lupard gekent wordt van de Leeuw/ boven 'tgene Bartolus de Picturis armorum aenteeckent/ ſtaet te noteren/ dat den Lupard is verſchillende van den Leeuw in grootte en waer hy ghefchildert wordt / is van verſchepden verwen/ hebbende een effen borſt/ waer tegen den Leeuw heeft een rouw-hayrighe borſt. Den Lupard egheen mane hebbende/ ghelijck oock en heeft de Leeuwinne/ al-hoewel die Armoriſten den Lupard een mane gheven/ ghelijck den Leeuw.

Ander onderſchept worter van ſommighe ghegheven / te weten/ dat den Leeuw moet ghefchildert werden met een half aenſicht/ maer den Lupardt met een gheheel. Maer deſe opinie (ſeydt Franciſcus de Foveis) moet ghefchouwet worden / te weten/ dat den Leeuw moet ghefchildert worden met een vol aenſicht / ende den Lupard met een half. Want / in ghevalle deſen reghel waerachtich ware/ ſoo volghde daer upt / de Leeuwen eghеenſints al grijpende en ſouden konnen worden ghefchildert / d'welck ſtrijdt teghen die Rechten / ut patet per l. urſus. ff. de acquir. rerum dominio, alwaer ghelept wordt/ dat die ghedierten moeten worden uptghebeeldt in actu ſuo ferociori. Maer alſoo moet het ghedaen worden in den Leeuw/ etc.

Die Armoriſtes maecken alleen onderſchept in poſture. Den Leopard (als ghelept is) keert altijdt 'thooft vol en gheheel voorwaert/ is vertoonende beyde ſyne oogen ende oren ; daer en boven marcherende: daer den Leeuw 'thooft heeft ter zijdewaerts/ vertoonende alleen een ooghe ende oor / is altijdt *rampant* ende *raviſſant*, ende om hoogh : ende ſoo wanneer den Leopard is afghetеeckent *rampant*, wordt ghеblaſonneert / *Leopard Lyonné*: ende van den Leeuw *paſſant*, ſeydtmen/ *Lyon Leopardé, ou Lyon Leopard.*

Aengaende 'tdraghen van den ſtaert / den Leeuw heeft troſſen haers/ ende d'eynde ſyns ſtaerts ghekromt naer den rugghe/ ende is een marcke van de ſtaerte boven den Leopard/ want een gedierte meer corre van doen heeft om ſyn ſtaert innewaerts te krommen/ maer den Leopard/ al hoewel hy 'tgros van ſyn ſtaert keert naer ſyn rugghen graedt/ d'uperſte nochtans kromt hy buytenwaerts.

Voorne vinde d'uperſte van de ſtaert ghedraept naer den rugghe / als mede Reneſſe in oude regiſters van Heraults.

Den Leeuw ende Leopard hebben gemeyn/ datmenſe ſchildert *à fantaſie*,

ſomwylen *Armez* ende *Lampaſſez* van ander metal oft coleur / als de reſt is van hun corpus / ſomwylen van een. Ziet *Lampaſſé*. Den Leopard ſietmen ſelden ghekroont. Deſe marcke der eeren zynde ghereſerveert aen den Koninck der dieren / den Leeuw.

Den Pardus is een dier ſeer ſnel / ronde / gheſpickelt met witte placken / ghelyck een Panther-dier / ſeer bloedtgierich / ende ſterft dickmaels van ſpringhen ; ende dit ghedierte is verſchillende van den Panther / om dat den Panther heeft witte placken / Plinius l. 8. Deſe beeſte is ſeer gheneghen tot het eten van menſchen vleeſch / waerom de jaghers hanghen op de boomen menſchen vleeſch : naer de welcke / als hy opſpringht / wordt ghedoodt.

Is een ghedierte ſeer ontaerdende : want vermenght ſich met de Leeuwinne / waer van voorts komt den Leopardus. Ariſt. l. 8. de Animalibus.

Ende wanneer ſyne jonghen gherooft zyn / is wreeder. In Gloſſa. Ozee. 3.

LEVEURE *de Quartier*. Ziet *Francq Quartier*.

LEVRIER. Den Haſewindt wordt verthoont / gaende ende marcherende ghelyck den Leopard / ok loopende naer ſyne natuerlycke diſpoſitie / ok klimmende / ende om hoogh / ghelyck den Leeuw.

Twee in de wapenen moeten om hoogh / hooft teghen hooft ſtaen / elck den anderen aenſiende / malkanderen ondersteunende / oft beter / die voeten van voore t'ſamen voeghende. Ziet *Affronté*.

LICORNE. Ziet de beſchryvinghe by Geliot.

LIE'. Wordt 1e. van't reepen ghezept. 2de. Van graen-ſchoven. 3de. Van de trompe. Ziet *Enguiſché*.

LOZANGE, is een vierkantighe figuere / een weynich langher in ſyn hooghde / als ſy is in haer breedte / met alſulcke proportie / dat ſy hebben ſeven in hooghde / dyk moet hebben in breedte.

Is verſchepden van de *Fuzée*, dat deſe in 't midden engher ende meer ghesloten is / ende een weynich te ronde gaende / noch ook soo ſcherp ende ſpitſich op de hoecken niet en is.

Is differerende van *Macles* ende *Ruſtres*.

Die *Lozange* is vol ende ſonder openinghe / alſoo datmen eghеen deel van 't veldt daer onder en kan ghesien / daer d'ander open zyn / ende daerom kan over zyden des openinghs sien 't veldt.

Die *Macles* hebben in 't midden een openinghe van alſulcke formaet als ſy zyn / te weten / Lozangeſche wyſe / want die *Macles* een soorte van *Lozanges* zyn.

Die *Ruſtres* hebben ronde gaten / ende doorſchyinende openinghe.

DE L'UN EN L'AUTRE. Seydtmen / soo wanneer den ſchilde is *party*, *Coupé*, *Taillé*, *ou Tranché*, van differente *eſmaux*, ende dat in elck deel is een ende 't ſelve Blaſon ende figuere / ende is van noode dat 't deel / d'welck is op metal / zy van coleur / de welcke coleur is 't *Champ* van d'ander / ende recipvokelyck.

LION. Ghelyck onder die voghelen / Koninck is den Arent ; onder de viſchen / den Dauphyn ; alſoo onder die viervoetighe magh met meerder recht gehouden worden den Leeuw / om ſyne ſterckte ende generenſheyt niet alleen / maer om ſeeckere Koninckelyckе qualiteyten die in den Leeuw zyn te vinden. Ziet den Autheur.

Waer-

Waerom den Leeuw te voeren/ is mede een teecken van wreedtheyt en generositeyt. Dat sy dan hen wachten van yet te doen teghens de beduydinghe des Leeuws/ die Leeuwen voeren/ seydt de Fabels.

Men gheeft den Leeuw verscheyden posturen: eene ende meest natuerlijck is/ wanneer den selven wordt gheskelt *Rampant* of *Ravissant*, sonder cieringhe/ te weten/ sonder Croon/ sonder te wesen *Armé*, oft *Lampassé*, met een ander *esmail* als 't corpus is.

Ende soo wanneer den Leeuw ghekroont is/ soo is de Croone somwijlen van 't selve *esmail*, ende wordt indien ghevalle gheblasonneert *Couronné de messne*. ende worden luttel Leeuwen gevonden/ die gekroont zijnde/ zijn *Armez* ende *Lampassez* van ander *esmail* als die Croone: ter contrarien/ ist saecken sy gearmeert zijn met een ander *esmail*, als hun corpus/ soo worden sy ghelampasseert met 't selve. alsoo doetmen oock in de Croone.

Van den staerte des Leeuws en wordt niet ghesproocken/ ten zy den selven sy *Nouée* oft *Passée en Sautoir*. Ziet *Fourché*.

LION ISSANT, NAISSANT. Ziet *Issant*.

LION BROCHANT, is van den selven fatsoene/ als 't ghemeyn fatsoen is van den *Rampant* oft *Ravissant*, mach ghekroont wesen *Armé Lampassé*.

Wordt ghenoemt *Brochant*, soo wanneer op den groudt oft veldt des schildts is eenich Blason/ ende op 't selve Blason den Leeuw is ghestelt/ ende alsoo bedeckt een deel.

LION SANS VILENIE EVIRE'. Die niet versien is noch van Roede/ noch klootkens. want het een vilenie ende schaemte is/ parade te doen/ ende monsteren met vuldanighe lidmaten.

LION DRAGONNE', is voor Leeuw/ achter Serpent.

Die Leeuwen werden somwijlen in ghetal in 't wapen ghestelt/ ende somwijlen chargeren sy eenich deel/ ende om dies wille als dan men die selve moet representeren klepn/ worden gheblasonneert.

LYONNETS, ou LYONCEAUX. Men contenteert sich somwijlen met die hoofden van den Leeuw oft Leoparden in de wapen te stellen/ oft alleen/ oft gheaccompagneert/ hoe de selve ghestelt. Ziet *Leopard*.

LYS, schijnt meer een (a) Lis bloem te wesen/ als een Lelye/ want die Lelye en representeert die figuere niet/ maer wel de Lisbloem/ doch is nu ghenomen voor een Lelye by de Franschen/ hoewel ick gheloove eertijdts van een Lis bloem is verstaen gheweest/ ende in 't beginsel de belastinghe eens koninckliicken schilde/ ordinaris ghedraghen by de Koninghen van Vranckrijck/ namentlijck/ Philips Augustus/ die in synen zeghel maer en is voerende een Lelye/ sonder meer; doch nu verloozen dat privilegie door verloop van tijdt/ ende ghewordeu een ghemeene dracht/ als het purpel.

Somwijlen worden die Lelyen in de wapen ghestelt sonder poinct beneden/ ende men blasonneert vuldanighe/ *sans queue*, oft/ *à pied nourry*, oft/ *pied couppé*.

Somwijlen worden sy ghestelt gheheel/ ende ghelijck die wassen in de Hoven/ *un Lys naturel*.

a Fauchet liv. 1. de l'origine des Armoiries.

M.

MACLES. Ziet *Lozange*.

MACONNERIE, wordt van mortel-strepen ghelept/ die welcke

ghebonden worden in de ghebouwen / ghemaeckt van ghehouwen steenen / etc. zijn ordinaris *de Sable*.

Men vindt ook ghebouwen van coleur oft metal sonder *Maçonnerie*, gelijck den Tour van den Duc de Bouillon / die welcke simpelijck wordt gheblasonneert *d'argent*.

MAILLE. Ziet *Boucle*.

MAILLET, houthamer / verschilt van *Marteau*, dat den *Maillet* altijdt simpel is / ende sonder verciering he / ghelijck de Kuppers hamers / maer die *Marteaux* hebben den steele ghembouteert / (vide *Emboité*) dat is / onder beslaghen / ende noch somwijlen versien met een ronde gespe.

MAISON, wordt nu verthoont van een *esmail*, nu van verschepden. Ziet *Essoré*.

MAISTRE, wordt ghesept van de grootste ende merkedeel des schilds / want 't beneden deel maer en is versien met een point / *le Maistre*, is de meeste boven.

MANTEAU, is den waren Wapenrock / in den welcken pleghen die wapenen ghesteit te worden / soo wel als in de Bannieren ende schilden: wordt ook ghenoemt *Cotte d'armes*, oft / *Surcot d'armes*. Is eyghentlijck de parade van de Ridders / want die dese dignitept niet en hadden / hunne wapenrock niet en mochten vercieren met hunne Blasoenen / dat alleenlijck de Ridderen toequam / ende dienden om dat de persoonen van meeste existime souden bekent wesen / ende men mach discerniéren de septen van wapenen die sy deden. In de beschrijvinghe van de batalie van Woeringhen anno 1288 ghescheit / ende alsdan beschreven door een Autheur / die sich mede daer in vondt / leesmen aldus / spreeckende van den Hertogh van Brabandt: M. S.

Al dat die Hertoghe hadde an,
Wapenrock, Helm, en Brithieren,
Dat hadde al teecken van Sidre Baniere,
Alst te rechte hebben sonde
Van Sable metten Leeuwe van gonde:
Dit teecken voerde hy al gheheel,
Sijn Broeder daer op dat Palesteel,
En die Bare sijn Oom bastaert;
Anders en Was daer in die Vaert
Niemant, die derghelijcke dreech,
Daer by Was die Hertoghe ghenoech
Kennelijcke, &c.

Brithieren schijnen te wesen twee plaetkens / die sy droeghen aen hare schouderen / ghearmoyeert met hunne wapenen. Ziet den zeghel van desen Hertogh (a) Jan / de anno 1289. Insghelijer (b) van Arnoldus de Wachtendouck; ende Wolfkert / Heer van Keppel.

Item / van (c) Robertus ende Lodovicus / Graven in Vlanderen.

a *Trophees de Brabant, tome 1. preuves pag. 122.*
b *Annales de la maison de Linden, preuves pag. 48.*
c *Sigilla Comitum Flandriæ, pag. 53. 51. 54. 55.*

MANTEAU DE GUERRE, wordt ghemaeckt ghelijck ghenoech bekent is. Ziet als voren.

MARTEAU. Ziet *Mallette*.

MASSACRE. Ziet *Cerf*.

MEMBRE'. Ziet *Aigle*.

Man-

MERLETTE. Ziet *Allerions.*

Merulas te voeren / (ſeydt Franciſcus vooꝛſz.) is een teecken dat den dꝛagher is Edel ghewoꝛden dooꝛ ſyn ſterckte ende vꝛomigheyt/ maer naer opinie van andere/ dat duſdanighe egheene groote ſubſtantie in goederen en heeft/ maer dat hem 'tfundament ontbꝛeeckt/ ende leeft dooꝛ gheconqueſteerde/ ende alnoch te geconqueſterende goederen: want deſe ghevoghelte moeten afghemaelt werden ſonder voeten/ als egheen ſteunſel hebbende/ ofte ſubſtantie. Ende duſdanige/ (ſeydt hy) die deſe wapen voeꝛden in de Hoven/ ende dienſt der Koninghen/ ofte van andere/ zyn/ ende leven by de gratie der Heeren/ ende alſdan zyn ſy Edel: waer upt beſluyt den Autheur/ dat pemandt niet alleen edelbom en verkꝛyght dooꝛ groote ryckdommen/ maer wel meer ende eerder dooꝛ andere deughden. Ziet Bartol. Cod. de dignitat.

De pooten van Merletten (ſeydt Bekenhawh) zyn ſoo koꝛt/ dat ſy qualyck konnen gaen. De Griecken noemen haer Apodes, quaſi ſine pedibus, niet dat ſy egheen pooten hebben ghelyck andere voghelen/ maer om dat ſy die ſoo niet ghebꝛuycken konnen/ ende nedeꝛvallende/ op den gronꝺt bedecken; ende upt die ꝛeden afghemaelt in 't wapen ſonder pooten. ars imitatur naturam in quantum poteſt.

METAL. Men kan gheen reden gheven/ waerom die *Heraults des Armes*, ende andere Directeurs van de wapenen/ hebben meer ende lieuer ghekoſen 'tgoudt ende ſilver/ als lootwit ofte oocker; dan ten ware deſe/ om dat goudt ende ſilver de ryckſte metalen zyn/ ende meeſt uptluyſterende boven die coleuren/ ende overſulcx doen die ſtucken in 't wapen meer hun ſelven verthoonen.

MIRAILLE, wooꝛdt gheſepꝺt van den Pepel/ als hebben ſpieghels op den ruggh.

MOLETTE, is het radt van de ſpooꝛ/ ofte de ſpooꝛ ſelfs/ aengeſien de reſte maer en dient om die ſpooꝛ vaſt te maecken. Ziet *Eſtoille.*

MONDE, is eenen Kepſers bol/ boven hebbende een Cruys/ *Surmonté ou ſommé d'une Croix.*

MORNE. Ziet *Emboucé.*

MONTANT. Ziet *Croiſſant.*

MORAILLES, zyn nyptanghen langh ende ghekerft/ die welcke de Mareſchallen ghebꝛuycken om beter die Peerden te dwinghen.

MOUCHETE'. Ziet *Decoupé.*

MOULIN, FER DE MOULIN, ou CROIX DE MOULIN. Ziet *Ancre* ofte *Nille.*

MOUVANT, treckende ofte gaende van een ſeecker zyde/ naer een ander zyde des ſchilds.

N.

NAISSANT. Siet *Iſſant.*

NAVIRE. Siet *Habillé.*

NELLE. Siet *Ancré.*

NOUE'. Siet *Fourché.* Wooꝛdt oock ghenomen vooꝛ *Lié*, ghebonden/ ende omcinghelt (*entouré*) *d'argent à deux Faſces Nouées de gueules.*

Digitized by Google

NOMBRIL. Den ſchildt wordt bedeylt in neghen poincten/ (ſiet *Pointe.*) waer van de dry principale maecken die plaetſe van 't *Chef*, die plaetſe van *Faſce*, ende van de *Pointe*, oft voet van den ſchilde. 'tOnderſte van 't *Chef*, 'twelck is 't *Point* daer den *Chef* hem voeght met den *Faſce*, wordt ghenoemt *la place d'honneur*, ende d'onderſte van den *Faſce*, d'welck is 't *Point*, alwaer den *Faſce* ſich voeght aen den *Pointe* oft voet / is 't *Point du Nombril*, alſoo dat *Nombril* niet en is 't oprechte midden des ſchilds / gheliick den navel in 'menſchen lichaem.

O.

OILLET, is een bloeme van verſchepden coleuren.

OGOESSES. Siet *Bezans.*

OYSEAUX, worden in wapen gheſtelt tot 16 toe / boven dit ghetal/ ſeydtmen *Semé.* vide *Animaux.*

OMBRE, OMBRE', ſchaduwe / wordt gheſeyt van figueren doorluchtich/ gheſtelt op 't gros van 't wapen/ ſonder *eſmaux*, maer die de ſelve als overſchaduwen.

'tExempel van ſulcke *Armories* is mede in deſen *Nederlandſchen Heraulde* voorghekomen/ te weten/ *Bande d'or & d'azur de ſix pieces, à l'ombre d'un Lyon Brochant ſur le tout, la Bordure engreſlé de gueules*, als wy 'tſelve vinden op een oude Sepulture by ons alhier tot Bergen/ onder de quartieren van Berghen/ Grimbergen/ met den ſtam-naem Traſignis/ ende met ſyn *eſmaux*, in 't *M. S.* der Genealogien van 'thuys van Borſſelen/ Ermunde/ Traſignies/etc. De Sepulture/ beneffens hare parade in 't repreſenteren van man en vrouw knielende / de man gheheel ghewapent / uptghenomen 'thooft ende handen/ heeft dit Grafſchrift met deſe Quartieren:

Reymerſwale,	*Glymes,*
Gavere,	*Bouterſhem,*
Herſele,	*Hamale,*
Pouckes,	*Traſignis,*
Sickelen,	*Boſhuyſen,*
Slove,	*Sprueliis,*
Merſche,	*Tornuer,*
Varnewijck,	*Perrete.*

D. O. M.

NOBILI HEROI ADRIANO DE REYMERSWALE, EQUITI AURATO, D. DE LODIICK, NIEUSTRIEN, WEIDENE, ET IN SEVERGEM, QUI OBIIT ANNO M D XXXIIII, V MAII, AC IOANNÆ DE GLYMES, IACOBI BARONIS DE GRIMBERGEN FILIÆ. QUÆ OBIIT M D XXXII, XVI MARTII, IOHANNA FILIA OPTIMIS PARENTIBUS, HOC MONIMENTUM RESTAURARI AC EXORNARI CURAVIT.

ONGLE', ARME', ghewapent met hoorn oft klauwe.

OPPOSE'E, wanneer die puncten van eenich *piece coupée*, d'een den anderen boven ende beneden teghenſtaen. Siet *Chappé Chauſſé.*

OR, is onder die metallen/ d'welck die Sonne is onder die Hemelsche lichten. 'tis d'eerste onder die metallen/ en coleuren der wapen.

Ende van dese coleur bestaen die Keyserlijcke wapenen; te weten/ eenen swarten ghekloven Arent explané, of uptghestreckt in een gouden veldt.

Ende waerom den Keyser heeft een gouden veldt/ (seydt den ghemelden de Fovcis) ende eghcen ander coleur/ aengesien color aureus eghcen principale coleur en is/ ende den selven moet ghedient werden met die principaelste oft treffelijckste. want den selven is/ Sicut Deus in cœlis, ita Imperator in terris. Wordt geantwoordt/ dat het goudt onder die metallen is 'tghemoeichste/ ende dat het niet en betaemt dat den Keyser in alles sy wreedt/ maer in sommighe sachtmoedich; dacrom heeft den selven aenghenomen om te matighen 'tgoude coleur.

Nu/ aengaende die vraghe/ waerom den selven voert eenen swarten Arent ghekloven/ en uptgestreckt naer syn segghen; wordt geantwoordt/ om dat den selven niet meer en soude hanghen naer d'een zijde/ als naer d'andere. Item/ dat syne Keyserlijcke Majestept betaemt niet alleen veraert te wesen met die wapenen/ maer oock met die wetten. Die swarte coleur in den Arent/ beteeckent wreedtheyt ende strafheyt.

ORIFLAMME, is een soorte van Banniere/ in forme van wimpel/ met twee steerten/ overzaept met vlammen *d'or*, in eenen schildt *de gueules*, eyghentlijck ghenoemt *la Banniere St. Denù*, upt redenen de Koninghen van Vranckrijck de selve ontfinghen met een Benedictie/ upt handen van den Abt van St. Denys/ wordende ghevraghen voor den Koninck in bataille/ ende by 'tghemeene gheimagineert upt den Hemel ghekomen/ aen den Koninck Clovis den eersten van dien name/ naer synen doop. Siet du Tillet/ *Recueil des Roys, pag.* 330.

ORLE. Siet *Essonier.*

OTTELLE, is een figuere *à fantasie*, haer uptbreydende in 't eynde tot een ronde/ ende van voren spitsich/ d'welck seer gheluck is aen d'yser van een Lance/ sonder openinghe. Andere segghen/ dat syn Amandelen ordinatelijck staltmen vier in forme van *Santoir*, die puncten buytenwaerts.

OURS, heeft syn bysonder ghestalte ende pasture. Den Beer en verthoont nimmermeer meer als een ooghe ende oore/ gheluck den Leeuw. Is somwylen *passant*, somwylen *rampant*, somwylen de bout om hoogh.

Den Vrsus heeft synen naem ab urgendo, om dat den selven sterck aendringt en praemt/ende wel vast hout den welcken hy klamt/Plin. l. 8. c. 38.

Is een bitter ende onverduldich dier/ d'welck sich soeckt te wreecken tegen een yder die hem aenraeckt. Waerom/ soo wanneer yemandt hem inghevaren heeft/ ende hy den selven aengegrepen heeft/ ist by aldien een ander hem aentast/ terstont soo verlaet hy den eersten/ ende grypt ende valt desen tweeden aen; ende soo wanneer daer een derde komt/ die hem invaert/ soo verlaet hy den eersten ende tweeden/ ende staet meest tegens den derden op/ ende syne sterckte is meest in syn voorste voeten.

Wanneer hy hem niet wreecken kan/ met het supghen op syn poot bedwinght sich selven/ oft hy segghen wilde;

Wanneer van meerder siet, u ongh'lyck te gheschieden,
En dat ghy niet en kondt ghewelt daer teghens bieden,
Slacht my, die met gheduldt die slaghen op syn huydt
Ghebonden staende krijcht, suycht al ten pooten uyt.

Ende men ſiet dat den Beer hongherich weſende / ende willende den honich van de Bpen rooben / woꝛdt belet dooꝛ d'inventis ende ghebꝛupck van eenen hamer/ den welcken/ als hy wilt met ſynen voet wech ſtooten/ ſoo komt den ſelven wederom/ ſyn ooꝛe ſlaende ; waer over onſtelt ende gram weſende/ ſoo verſtoot hy den ſelvẽ met meerder kracht/ den welcken weder bottende/ ſoꝛtſigher treft den Beer/ ende dit ghedꝛuert ſoo langhe dat ſyn hooft (want 'tſelve d'wiel is) kranck ghewoꝛden zynde/ beſwyckt/ ende valt neder op ſeecker aldaer gheſtelde pinnen / ende ſcherpe houten/ ende alſoo is den ſelven dooꝛ ſyne dwaeſheyt/ ooꝛſaeck van ſyne doodt. Ariſt. l. 16.

P.

PAIRLE, is een figuere/ beſtaende upt dꝛy *Coticcs*, uptkomende upt de twee hoecken des *Chefs*, ende van den beneden puncte hem t'ſamen voeghende in 't midden des ſchilds/ maeckende alſoo de letter Y, uptghenomen dat deel/ komende upt 'tpunct/ is wat langher/ alſoo dat het haer ghelyck maeckt aen d'andere twee tacken.

PAL, is mede een van de deelen *honorables ordinaires*, ende heeft ſyn dooꝛtskomende linie recht van boven dwers dooꝛ 't midden van den ſchilde/ tot beneden in het *point*, ad modum pali. Conſereert dooꝛts 'tblaſonneren van den *Pal*, met 'tblaſonneren van den *Bande*.

PALE' & CONTREPALE', woꝛdt gheſepт wanneer den ſchilde is ghecoupeert / ende dat die halve *Pal* van 't *Chef*, hoewel van ghelyicken *eſmaux* met die van 't *point*, zyn niet tegenſtaende verſchillende in hen ghemeten ofte rencontre/ alſoo dat/ iſt ſaecke d'eerſte als *Pal* van 't *Chef* is van metal/ d'ander teghen over beneden/ ende 'tſelve ſuppoꝛterende/ moet weſen van coleur/ ende ſoo voꝛt aen.

PAL FLANCHE', open ende hol boven ende beneden.

DEMI PALI FLAMBORANS, is een ſoꝛte van *Emanſches*. Ziet *Emanche*.

PANNES, oft PENNES, zyn voederinghe. Waer zyn twee ſoꝛten/ *Hermines* ende *Vair*, d'een ende d'ander heeft *argent* dooꝛ metal ; ende dooꝛ coleur/ heeft *d'Hermine* ſwart ; ende *Vair*, *azur* ; waerom als deſen reghel is ghehouden/ ſal ghenoech weſen te legghen : *Il porte d'Hermines. Il porte du Vair.* Waer aengaende den *Vair*, iſt ſaecke *d'eſmaux* anders zyn als van *argent* ende *azur*, moet uptghedupt woꝛden.

PAPILLONS, woꝛden ghefoꝛmeert in 't wapen met de vleughelen open ende uptgheſtreckt/ ende upt ooꝛſaecke dat den Pepel heeft die vleugelen ghelchildert met ſpieghels / woꝛdt hy ghebla ſonneert *Ombré en Miraille*. Ziet *Miraille*.

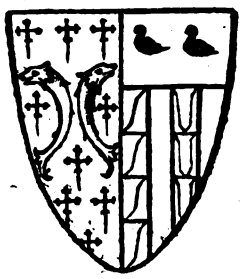
PAPELLONE', woꝛdt verthoont by foꝛme van ſchelpen oft halve ringhen/ van de welcke die eynden trecken om hoogh/ ende die halve ronden om leegh/ ende dat met ghelitten ende beſchickinghe d'een op 't ander/ by foꝛme ghelyck zyn die ronde teghelen oft ſchalien/ waer mede die hupſen woꝛden ghedeckt. die geheel van deſe ſchelpen/ behouden die plaetſe van't veldt/ ende die kanten die ghebꝛoocken en verciersel.

PARTY. Ziet *Coupée*.

Die vꝛouwperſoonen komende dooꝛ haer houwelyicken in de ſtammen ende familien van hare mans/ voeren die wapen van de ſelve party/ met die

die van hare baders / al-hoewel sommighe sustineren / dat die vrouwen egheen en moeten hebben; oft wiltmen haer wapen gheven/ die selve sonden moeten verborghen zijn onder die wapen van hunne mans; in sulcker voeghen/ datmen de hare niet en sie/ dan als een *Ombre*: waerom in sommighe oude Sepulturen van Vranckryck werdt ghesien 'twapen van den man/ ghetrocken den gheheelen schildt langhs/ ende die van de familie van de vrouw upt te kycken beneden in een houcrsken/ als wesende met d'ander bedeckt. Charles Loyseau.

Dat de vrouwen wapens hebben gheboert / kan men ghenoech goet maecken upt menichte van zeghels de seculo duodecimo, repzesenterende een vrouken/ hebbende het schildeken van hun wapen neven hun staende/ om te bewijsen hun stam / maer men sal niet binden/ dat vrouwen den schilde in de handt voeren. In de oudste glasen sietmen die wapen van man ende vrouw aldus gheerpzimeert / ontrent 't jaer 1270. is van

Thibaut de Bar/ ende Jenne de Toep / want die rupten niet langh in't ghebzupck en zijn gheweest.

PARTI DE L'UN EN L'AUTRE. Ziet de *L'un en L'autre.*

PASME. Ziet *Dauphin.*

PASSANT, *Marchant, Allant.* (Ziet *Leopard, Lyon, Animaux.*) Is d'ozdinaris posture van alle ghedierten der aerden/ d'welck gaet. wozdt al contrarie teghen *Rampans* ghenomen.

PASSE' *en Sautoir.* Ziet *Lyon*, ende *Fourché.*

PATE, poot / wozdt ghesept van den Leenw/ Griffioen/ Beer/ ende andere vierpoetighe beesten/ ook van den Papegaep.

PATE', wozdt ook ghesept van 't Crups/ quia extremitates ejus sunt patulæ.

Croix patée, ghelijck de Ridders van Malta dzaghen/ in 't welck men siet/ dat die zijden haer veel meerder verbzepden als sp in 't middel zijn/ zijnde dzymael bzeeder in haer upterste als in haer begin. Die Ridders van Malta dzaghen dit Crups met acht poincten / ter vozsaecken van de acht zalicheden.

PAVILLON, is/ d'welck deckt ende beklecdt die wapen van de Keysers ende Koninghen. bestaet upt twee deelen / upt den *Comble* oft hooghste/ d'welck is als den hoet/ ende die gozdijnen oft omhanghsels / die welcke als den mantel maecken. Die Hertoghen/ hoewel souverains/ en beklee-den hun Timbzes ende *Armories* maer met een alleen/ te weten/ oft den *Chapeau*, oft den *Manteau*, als maer hebbende een part tot die dignitept *du Pavillon*, d'welck is gereserveert gheheel/ ende bestaende upt alle spne deelen booz die wapen der Keyseren ende Koninghen. Doch wie sal wet stellen aen een souverain Pzince? want ick mepne daer geene Heraldische schzijften te binden en zijn/ wetten stellende/ die bp pemandt gheadmitteert

zijn van alle de Prinçen ſouverains: ook en is niet seer oudt/ dat dese prescripten in bogne zijn/ meyne niet voor 't jaer 1400.

PENDANT DE LAMBEL. Is niet een Blaſon/ maer een deel van Blaſon/ d'welck aenghehecht is/ ende aenhanghe aen de beneden kant of hoordt van den *Lambel*. vide *Lambel*.

PENNE. Ziet *Panne*.

PENNON. Ziet *Cornette*.

PENNETON, 'tdeel des ſleutels/ d'welck 'tſlot ingaet om te openen.

NOTA. Vele Edele hupſen voeren in hunne wapens ſleutelen/ de welcke zijn betreckenende eerbaer/ ſchaemte/ gherucktheyt/ ende macht. Ziet Geliot/ verbo *Clef*. Sommighe voerender eenen/ ſommighe twee/ ſommighe dry/ ſommighe recht om hooghe (*in Pal*,) ſommighe leggende/ ſommighe teghen rughs (*adorſées*) die hun *Pennetons* hebben ghekeert d'een na d'ander/ of gheſtelt in *Sautoir*.

PERY. Wanneer eenich ſtuck van Blaſon is ghestelt dusdanichlijck in 't wapen/ dat 'tſelve niet aen en raeckt d'upterſte/ende die kanten des ſchilts. Siet *Abyſme* ende *Brocher*.

PICOTE'. Ghetickt met klepne tipkens oft ſproeckens/ ghelijck den Trupte/ die welcke ghetepckent zijnde van weghen syn naturel in de wapen/ alſoo wordt ghelchildert oft ghelet om te onderkennen van de andere viſſchen.

PIED DE L'ESCU. Ziet *Pointe*.

PIED COUPE', oft NOURRI. Ziet *Lys*. Wordt ghelept van de Lelye/ wanneer beneden den bandt/ metten welcken de dry *Fleurons* worden by den anderen ghehouden/ die welcke die Lelye compoſeren/ niet anders en verſchynt. Dit woordt *Nourry* wordt dusdanige Lelye toeghe-ſchreven/ als oft die in d'aerde ware ghenlant/ om haer te onderhouden ende nouriſſeren.

PIED POSE', wordt ghelept wanneer die Lelyen worden in de wapen ghestelt gheheel/ met een *Point* beneden; ſoo voeren onſe Heeren van Weſemale/ Rotſelaer/ Aerſchot/ Lier/ ende andere Brabandtſche familien.

PLATE'. Ziet *Besans*.

PLUMETE'. Ziet *Decoupé*.

POINT. Ziet *Equipollé*.

POINTE, oft *Pied de l'Eſcu*. Is meeſt beneden deel des ſchilts/ uit dien-wille dat naer die ghemeyne reghel/ den ſchildt moet beneden upten in een *Point*. Ziet *Cornette*.

POINTE', is een ſtuck van Blaſon; klimt van beneden upe dis hoecken om hooghe/ ende hout syn punct op in 't midden des ſchilts/ ende en moet altijdts maer een alleen weſen in eenen ſimpelen ſchilde. Ziet *Maiſtre*.

POINT RENVERSE', is contrarie/ oft beter die ſelve figuere/ maer die haer is heroerende oft komende van de zijde des *Chefs* nederwaerts/ ende bevat oft beſit die twee derdendeelen van de breedte van 's *Chef*, haer ſelven verdunnende ende minderende tot een ſpits/ naer advenant sy naeckt 't *Point* des ſchilts/ d'welck sy nochtans niet aen en raeckt.

Den

Den vermaerden Ridder/ Heſſire Johan Chandos/ hadde dus danich ſynen wapenſchildt/ *d'argent, au point renverſé de gueules.* Ziet Guillim his Diſplay of Heraldrie, Chap. 6. pag. 61.

POINTE EN POINTE. Ziet *Eſpée.*

POINTES EN FASCE, zijn *Pointen* van coleur ende metal/ die hen voeghen d'een in d'ander: ſouden beter moghen ghequalificeert worden met den naem *Emmanches poſées en Faſce*, tot diſtinctie van *Emmanches*, die in *Pal* worden gheſtelt.

POMME POMMETE', wordt ghelept van't Cruys/ wanneer 't ſelve ſyne uyterſten rondt heeft by forme van een bolle/ ende gelijck een palſter der Pelerinnen. Waerom ock wordt genoemt *Croix Bourdonnée Pommetée*, wordt ock ghebruyckt in't blaſonneren van de wapenen van Cleve/ die welcke zijn *de gueules à un eſcuſſon d'argent, &c. aux Rayx d'Eſcarboucle percez Pommetez & Fleuronnez.*

POTENCE, een krucke. Ziet *Eſcarre.*

POTENCE, wordt ghelept van't Cruys/ d'welck ſyn eynde heeft ghemaeckt by forme van een kruck/ oft onſe letter T, die welcke is die oude Hebreeuſche Tau. Sulex is ghemeeſt 't groot Cruys van Hieruſalem/ ghenomen door Godefrop de Bouillon.

POURPRE, in't Latijn Purpura, Tyrius, heeft ſynen naem van ſeeckeren (a) viſch/ ghenaemt Conchyle, oft Purpura, die in de vergangen tijden in groote abondantie werde gevonden by de vermaerde ſtadt Tyrus/ gelegen aen de Zee Phœnicia, hebbende in ſynen mondt een excellent ende koſtelijck ſap/ van uytnemende deught in't verwen der Laeckenen; waer van't ghebruyck eerſt is ghevonden by die van Tyrus/ ende upt die reden ghenoemt Tyrius color, by niemandt ghebruyckt in d'oude tijden/ dan by (b) Koninghen/ Princen/ oft hare favoriten. Ock na d'opinie van eenighe/ upt dier oorſaecke/ ſoo raer in *d'Armories.* Hoe't ſelve in't blaſonneren mach gheſtelt werden / ziet *Coleur.*

a The Hiſtory of the vvorld, by Walter Ralegh, l. 2. chap. 7. §. 3. pag. 337.

b *Daniel. cap. 5. verſ.* 16. Item, *Machab. lib.* 1. *cap.* 10. *verſ.* 20. & 62.

Q.

QUARTIER, is een recht vierendeel van den ſchilde / wanneer den ſelven in vier ghelijcke deelen bedeelt is. Ziet *Eſcu.*

QUEVE. Ziet *Leopard*, ende *Lyon fourché.*

QUINTE FEUILLE. Ziet *Augemme.*

R.

RACOURSI. Ziet *Alizé*, 'tghene die kanten van den ſchilde niet en raeckt. *Croix racourſie.*

RAMPANT RAVISSANT. Ziet *Debout en Lyon.*

RAMES, oft RAMVRES. Zijn de hoorens van't Hert. Ziet *Chef.*

RANCHIER, is't pier van eender Zeplene.

RENCHIER, is een ſoorte van Hert/ grooter van corpus ende hoorens/ die welcke langh ende plat zijn op't ſatſoen van die van de Dapnen.

REBATTEMENS, zijn verſchepden ſoorten van Blaſons / oft merckteeckenen van verklepnen; waer van die figueren veel gemaeckt worden

naer fantasie / ende haer tincture van ondermiddele coleurem / te weten/ *tanné ou sanguiné*, niet van metal oft gelaskt anders werden additien ter eeren. De principale formen deser figueren zijn :

VNE DEXTRE POINTE: een bedeelinge des schilts boven in den rechteren hoeck van 't *Chef*.

VNE PLAINE: een bedeelinge door een rechte linie in't punct beneden.

POINT EN POINTE: een bedeelinghe door twee gheboghen linien/ hebbende haer punct *opposé* 't punct beneden den *Fasce*, in't punct *du Nombril*.

GOUSLETS: een bedeelinghe door een linie ghetrocken boven upt den rechten ende slinckeren hoeck van't *Chef*, naer 'tpunct *d'Honneur*, ende soo dalende linie-recht tot in't benedenste punct des schilts/ in forme *de Poulpitre*; waer by verthoont werden beyde de rechter ende slincker *Gore*. De beteeckeninghe/ siet Guillim his Display of Heraldry, Sect. 1. Chap. 8. pag. 32. 33. 34.

RATRE. Siet *Rattre*.

RECROISETE', wordt gesept van't Cruys/ 'twelck heeft andere Traversen te langhs syn tacken/ waer van elck maeckt soo vele cruycen.

CROIX CROISSE'E, is een Cruys / d'welck aen yder van syn uyterste een ander heeft / alsoo dat schynen vier Cruycen te wesen/ welcker voeten hun voorghen in't vierkant door een egale distantie in't midden des schilts. Dus danighe Cruycen voeghen ghemeenlijck by hun schilden de Pellegrimmen van Jerusalem. De Sepulture van ..... van Bemmel / ende Jofrouw Cornelia de Rouck / heeft dit Cruys in een schilde / 'twapen van Bemmel/ en de Rouck *en Pal*, in't Choor van de groote Kercke tot Berghen.

RESARCELE', gaet ock 't Cruys aen / men moet trecken van buyten ende langhs die zijden des Cruys een *Filet*, maer niet langhs die eynden/ alsoo datter tusschen het Cruys ende het *Filet*, eene openinghe zy / die welcke doet verschijnen een ander *esmail*, als is *d'esmail* van't Cruys / oft den *Filet*. Siet Geliot.

ROC ROCHER. Steenrotse / wordt verscheydentlijck ghefigureert / somwijlen ghelijck een seeckere figuere van't Schaeck-spel (mepne wel ghenoemt Casteel) met seeckeren reghel ende proportie / eben ghelijck een pilaer / versien met syn vierkant van de pedestael / met een oft twee *Cordons*, ende twee *Pointen* omghekromt op't opperste. De forme sal best verstaen worden door die figuere ende de reden by Guillim his Display of Heraldry.

Somwijlen wordt die *Roc* verthoont na syn naturel/ scherp/ straf/ breedt beneden/ ende spits in 't opperste.

ROMPU, oft *Brisé*. Siet *Brisures*.

ROSE, wordt uptghebeeldt somwijlen met een stele / ende werdt alsdan ghenoemt/ *Rose Soustenue*; somtijdts sonder/ maer altijdts open; somwijlen die bladeren van een *esmail*, ende 'thert van een ander / wordt ghenoemt *Rose Boutonné*; somwijlen geheel van een *esmail*; ende somwijlen die puncten van de Casse van een *esmail*, d'welck verschepdende is van't *esmail* der bladeren.

ROUGE. Siet *Coleur*.

Digitized by Google

ROVRE. Siet *Cheſne.*
RVSTRE Siet *Lozange.*
SABLE. Siet *Coleur.*

S.

SANGLIER, een wildt Swijn / en berthoont maer een ooghe ende een ooze: is altijdt paſſerende met den hooſde om leeghe / ſijn naturel volghende / ende en ſiet niet herrewaerts oft derwaerts; maer gaet ſijns weeghs recht henen in / ende upt / ſoo lange den ſelven duert.

Is fel ende onrepn. Iſid. l.12. c.1.& dicitur aper quaſi acer, om ſijne felle wreetheit / want naer die groote van ſijn lichaem / is't ſeer fel ende wreedt / van de Latijnſche genaemt Verres, van ſijn vires ofte krachten / naer't ſegghen Iſidori loc.cit. ende ingevalle dat Schilders willen uptbeelden den haet oft nijt / ſo ſchilderen ſy eenen menſch / zijn ſelven poingiarderende / ſittende ende rijdende op een wild Swijn.

Een Swijn dan is van ſulcke felheit / dat / ongheacht ſijn leven / inloopt teghen ſijere wapenen der jagheren / ende dickmael nu ghequetſt weſende / den jagheren doodt.

't Swijn te boeren (ſeyd Franciſcus booſz.) is een teecken / dat den dragher is nijdich / eenen ſubtilen en ſtercken krijghſman / die welcke eer ende lieber reſolveert te ſterven als te vluchten / ende ſoo ſijn lijf en leven te ſalveren. Den ghemelden Autheur ſoude daer meer af ſegghen / ten ware de liefde van Verlandt hem wederhiel.

Men berthoont oock den *Hure* / kop van't Swijn / ſomwijlen binnen den ſchilde / ſomwijlen booz *Cimier.*

SAVTANT, is enghen aen den Ram / ghelijck *Rampant* aen de Leew.

SAVTOIR, SAVTEVR, SAVTOVR, is een van de ſtucken ghenheeten *honorables ordinaires*, hebbende de forme van een Crups / doch differerende van alle d'andere / die welcke hebben haer partijen d'een recht opgaende / ende d'ander traverſerende / daer dit is oblique ende *Biaſes*; als de letter X, ghemeenelijck ghenheeten 't Crups van S. Andries / ofte van Bourgondien. Die redenen / ſiet den Autheur en 't Crups / den ſchilde van Aa.

Sommige *Sautoirs* zijn ſimpel / gaende tot die eynden des ſchildes.

Andere zijn opgehouden / *Alaizez*, noch zijnder *Sautoirs chargez*, andere die van *Pannes* zijn / ſo wel als 't Crups.

SEANTES PARTITIONS. Siet *Accompagné.*

SEME. woordt ghenſeyt / ſoo wanneer eenige ſigueren verbullen den ſchilde / ſonder *Nombre.*

NOTA. Datmen dit woordt *Semé* oock ghebruyckt / wanneer vogelen ende andere ſtucken / die men niet en zaept / ſonder getal bullen den ſchildt / ghelijck zijn ſchelpen / etc.

SENESTRE, die ſlincke hand. Maer dit woordt (*gauche*) en gebruyckt men niet in't blaſonneren / ghelijck oock niet (*droicte*,) maer men ſeydt *dextre-Seneſtre, le Bras dextre*, of *dextrochere*, etc.

SENESTRE, verghelleſchapt op de ſlincke zijde.

SINISTRE, ghenſet op de ſlincke zijde / ſo wanneer den ſchild is *Party* en *Pal*, ende die twee derdendeelen naer die rechte zijde / zijn van een *eſmail*; ende d'ander reſterende naer die ſlincke zijde / is van een ander.

SICA-

SICAMOR, is een Cercle gebonden/ghelijck een reepe.

SOLEIL, wordt verschepdentlijck verthoont/aengaende syn stralen. Somwijlen worden hem gheghéven 16 / somwijlen 8. ist saecke minder of meerder in ghetal worden gebonden/moetmen die stralen uptdupden.

SOMME. Ziet *Cerf ou Donionné.*

SOVS LE TOVT, wordt ghebonden / soo wanneer in't *Pointe* van den schilde/ ende in't gheheel beneden van de principale wapenen/ ende allen *Cantons* ende quartieren / die welcke daer moghen wesen/men stelt een laetste ende onderste/van welck't veld bevat die gheheele breedte des schildts ende en heeft maer voor syne hoogte die spatie ende wijdte: alwaer den schild hem begint te krommen om sich te eyndigen in een *Point*, is een specie van *Rebattement*, ghenoemt *en plaine sous le tout.*

Daer zijn noch *Cantons* oft upterdeelen des wapens / die welcke men oock stelt aen't *Point* van den schilde/niet geheel (*Sous le Tout*) onder al / maer alleen van een deel/d'welck men noemt *Enté en Pointe.* Ziet die wapen van Sabopen in haer beneden deel.

SOVSTENV. Ziet *Supporté.*

STANGVE. Ziet *Gomene.*

SVPPORTS, SVPPOSTS, *ou Tenans*, die welcke houden/draghen/ondersteunen den schildt/niet dat een boom/'tzy groen ende in syn naturel/'tzy ghetronckt / aen de welcke sommige hechten ende hangen hunne wapenen/ mach ghenoemt worden *Support.*

Die oprechte *Supporten* zijn ghedierten een of t twee / d'welck niet toeghelaten is dan aen Koninghen /Princen/ ende groote Heeren. Ziet den Autheur.

Heer Willem Draeck/ Schepen t'Antwerpen/1452. voert twee *Supports*, te weten / Jofvrouwen.

Heer Wouter van der List/ heeft synen schildt ghesuppoteert *à dextre* van een Jonckvrouwe; *à sinistre*, van een sittende Eenhoren.

Den wapenschildt van een *Branche*, van het oudt ghelacht van Rouck/ vinde dus ghesuppoteert door een man van wapen/op een oudt glas: Ende was den schilt vaen Johan de Rouck/ Capitein verschlagen in eenen stryde tegens de Barbaren ter Zee.

Volghens d'originele by den Autheur.

Ende men moet niet dencken dat dit gheschiede by conniventie oft intrusie/ want ick soude van siecle tot siecle konnen byvoeghen exempelen / soo dat het schijnt/oock gheoorloft was in dese Provintie van Brabandt/ *Supports* een oft twee te stellen.

Plus

Digitized by Google

Plus valent exempla, quam præcepta;
Et melius docemus vita, quam verbo. Leo X.

Elcke Provintie heeft sijn ghebruyck/ ende dat in d'eene is toe-ghelaten/ wordt dickmaels in d'ander niet ghecolereert: want die Heeren/ of het ghebruyck maecken die wetten.

SUPPORTANT, wordt ghesept van den *Fasce*, wanneer in't *Chef* van de wapenen eenigh Dier is/ d'welck schynt ondersteunt ende onderhouden te wesen door den *fasce*; in sulcken ghevalle wordt den *fasce* ghequalificeert *Supportante*.

Ende is onderschept tusschen *Supportant* ende *Chargé*, door dien men den *fasce* noemt *Chargée*, wanneer eenigh deel boven ofte (beter) binnen den *fasce* is. Maer *Supportante*, wanneer die figuere hooghер is/ ende in't veldt des wapens ontrent *'t Chef*.

SUPPORTE SOUSTENU, wordt gesept vande wapenen/ die welcke dry ofte vier quartieren hebben boven in den schilde/ ende onder beneden naer den poincte. Nademael die beneden zijn/ draghen die boven zijn/ worden gheblasonneert *Supporté*.

Dit woordt *Supporte*, wordt daer en boven verstaen/ wanneer 't *Chef* is van twee *Esmaux*, ende *d'esmail* van't boven-deel/ behat ende besit de twee derdendeelen; men blasonneert sulcx *Supporté*, te weten/ van 't ander derdendeel.

SURMONTE', wanneer *l'esmail* van't beneden deel van 't *Chef*, overwindt ende die reste te boven gaet.

Men segdt oock/ *le Sceptre de France Surmonté d'une fleur de Lys*. Siet *Sommé*.

SUR LE TOUT. Siet *Chargé, Surchargé*. Wordt oock gebruyckt in't blasonneren van den ouden *Baston*, stock van Bourbon/ die welcke die geheele wapen door trock; ende van de strepen der Bastaerden. Siet *Brocher*.

SINOPLE. Siet *Coleur*.

T.

TOkt TAU, is een specie van't Cruys van sulcke forme/ als is't Cruys *Potencée*. Suler draghen de Religieusen van S^t. Anthonis/ van *azur* op hunne rocken ontrent 'therte. Siet *Potencée*.

By ons die familie van Bette voert insghelijcx in eenen azuren schilde alsulcke drie Crupcen/ okt *Tau d'or*, te weten/ *deux au un*. Voortaen staet te observeeren/ dat subtijlick is te onderscheyden dit woordt/ dry, of *trois*. Want ingheval die dry *Tau* ghestelt worden dryhoeckich in scuto, is niet te twisselen/ ok is ghenoechsaem ghesept/ met alsulck ghetal en maniere van spreecken/ *Il port d'azur a trois Tau d'or*; maer ingheval die dry *Tau* werden gestelt Palati, pijl/ ok staecks-ghewijse/ is het niet ghenoegh soo te seggen; want den schilder/ okt oock pemandt anders dit hoorende/ en verkrijght gheen volkomen bescheet of onderwijsinghe; maer men moet alsoo spreecken/ dat dien voert dry Crupcen/ of *Tau d'or* (ad modum pali) *en pal*: ende 'tselve moet oock ghevoeght worden in dus danighe wapenen/ in de welcke die dry *Tau* worden gestelt *en Bande, Fasce*, etc. naer dat in de wapenen ghesien wordt ende bevonden.

TABLE D'ATTENTE, zijn schilden alleenlijck van metal of colcur/ sonder eenighe figuere. Siet *Escu*, en den Autheur.

TACHETTE & COVLORE, wordt ghebruyckt van Salmander.

TAILLE'. Ziet *Coupé.*

TAILLE FRANCHE', wanneer in 't middel van *Taille* is een kerf oft inhouw.

TARRER, oft TOURNER. Ziet *Heaume.*

TAVELE. Ziet *Monchetté.*

TAVREAV. Ziet *Bœuf.*

TENANTS, de welcke eyghentlijck houden / als *Supports* draghen ende onderstemmen den schildt. Ziet *Supports.*

TESTE. Ziet *Arraché.*

TIERCES, ou TIERCHES, zijn *Fasces en Devise*, ghedeelde *Fasce*, de welcke dry en dry worden ghesteld / ghelijck die *Gemelle* twee ende twee. Ziet *Gemelle.*

TIERCE', wordt ghesept van den schilde / wanneer den selven is gedeelt in dry deelen / 't zy in *Pal*, 't zy in *Bande*; wordt aldus geblasonneert in *Pal*; *Portoit d'azur au chevron d'or, party d'or a la Fasce de Gueules, Tiercé d'argent: a la Bande; de Sinople.*

TIERCE', met of door *Bandes*, wanneer den schildt is gedeelt in dry ghelijcke deelen / als in dry Banden / bestaende upt dry verschepden *Esmaux*, sonder ander *Champ*, noch figueren: *Portoit Tiercé en Bande d'or, de Gueules & d'Azur.*

TORQVE, is eenen gouden ghedraepden bandt / soo wel ten respecte van syne circumferentie / als van syne draepinghe / ghemaeckt van veele ghewreven stocke / als is om de hoofden der Moozen / ende hoeden der Turcken. Is het minste noble / onder alle verciersels / ende altijdt van 'tprincipaelste *Esmail* van 't gros der wapenen / soo wel als de plumen oft feulagien.

TORTILLE', *Bandé, Lié*, ghebonden oft ontbonden / wordt ghesept van Moozen-hoofden met bandekens ombonden; welcke bandekens zijn ghelijck den *Bourlet*, die welcke somtijdts dient dooz *Timbre.*

TORTEAV, oft TOVRTEAV. Ziet *Bezans.*

TOVRNE', ou CONTOVRNE', wordt verstaen / wanneer d'aensichte van de ghedierten / oft van andere figuyren is averrechts ghekeert / te weten / niet na die rechte zijde / waer toe alle ghedierten ende figuyren hun aspect moeten hebben / maer naer slincker zijde; dus danige worden ghenoemt *Tournez ou Contournez.* Ziet *Contourné.*

Aengaende de *Croissants*, die moeten regulierlijck hebben hare spitsen opwaerts; maer ist saecke sy die ter zijdewaerts hebben / worden ghesonneert *Tournez.* Ziet *Croissant.*

TOVR, SLOT, TOVRNELLE, die Tozens / worden op verschepden fazmen verthoont; sommighe rondt / sommighe vierkantich / sommighe met canteelen oft tinnen / sommighe met vensters / sommighe sonder poozten / sommighe hebben die poozten getrailleert als die schutbalcken / sommighe hebben boven noch een klepn tozen (d'welck dient dooz een *Donion* ende bysondere Fozresse) sommighe hebben op 't bovenste eenen weerhaen. Ziet *Donionné.*

TRA-

Digitized by Google

TRABE. Ziet *Gomene*. *Trabe* werdt oock verstaen van de stock/ die welcke de wapenen ende Banieren houden ende draghen.

TRAICT, is een ordentlijck ghevolgh/ oft ordre van rupten van een schaeckbert.

NOTA, datmen *Traict* niet en ghebruycke/ wanneer 't veldt gheheel is van rupten/maer men segt simpelijck/ *il porte eschiquité d'or & d'azur*. Maer ist saecke/ daer maer twee of drij ghevolghen en zijn/ soo blasonneerde N. *portoit d'or a la fasce eschiquité d'argent & de gueules de trois Traicts, ou de deux Traicts*; soo wanneer in 't gheheel vierkant maer drij ghevolghen en zijn van rupten/ alias poincten/ soo blasonneertmen/ N. *portoit quatre points d'eschiquier d'or equipollez a cincq points de gueulle*. Ziet *Equipollé*.

TRANCHE'. Ziet *Coupé*. *Tranché Taillé*. Ziet *Taillé Tranché*.

TRANCHE EDENTEE', wanneer in plaetse dat *Tranché* maer en wordt uptghedeelt simpelijck by forme van een *Filet*, strepe/ strene tot een *Bande*, die twee deelen des schilds (in plaetse van den *Filet*) in malkanderen komen als met tanden.

TREFLE, TIEREE, FEUILLE, wordt eyghentlijck ghesept van een Claverblaet/ dickwils ghestelt met zijn steelken/ sonder t'exprimeren/ of 't ghene ghestelt wordt Clavers-wijse.

TREILLES. Ziet *Frete*. Wordt oock ghenomen voor 't rooster of traillewerck/ d'welck is in 't vesiere des Helms/ de welcke dienen tot *Timbre*. Ziet *Heaume*.

TRESCHEUR, Ziet *Essonier*.

TIMBRE, eyghentlijck ghesproocken/ is al dat boven den schildt wordt ghestelt/ waer van komt dese spreucke/ *Timbrer ses armes*, *Timbres* bekleeden ende vercieren zijn wapen; al hoe-wel somwijlen dit woordt *Timbre*, meer eyghentlijck wordt verstaen van den Helm/ als van d'ander cieringhe. Ziet den Autheur.

V.

VACHE. Ziet *Boluf*.

VAIR. Ziet *Pannes*. Die forme is ghelijck een klocxken/ oft ghelijck een hoogh hoetken/ met korte kantkens/ alsoo ghepoleert/ dat d'een om hoogh/ ende d'ander om leegh zijnde/ sy hun soo wel by den anderen voeghen/ dat door haer menichvuldigen/ sy den geheelen schilde vullen; soo datmen in dusdanighe wapenen/ noch 't veldt/ noch eenige deel of 't stuck van Blason/ en mach segghen te wesen/ als de figueren alleen.

VAIRE', *quasi* VARIE', wanneer die figueren van *Vair* zijn van anderen *Esmaux* als den *Vaire* selver; ende in sulcken cas moet men uptdrucklijck bedupden die voorsz. *Esmaux*, *Portoit Vaire d'or & de gueules*.

VAIRE CONTRE VAIR, segt men/ wanneer oft die spitsen/ oft d'onderste van de figuere zijn ghestelt d'een teghen den anderen.

Men siet oock crupen *Variées*, die vercierd zijn met *Vair*.

CROIX VAIRE, wanneer die pottekens/ oft klocxkens hebben hare spitsen *à l'ordinaire*, ende *les Esmaux* oock: hoe sy moeten ghebiasonneert worden/ siet *Vaire*.

CROIX DE VAIR *appointée*, ſoo wanneer die klocxkens zyn *Pointe contre pointe*, in't Cruys.

VAIR AFFRONTE', wanneer die toppen van de legghende *Vairs* hebben alle hare poincten/ ſtreckende naer't hert oft *Centre* des Cruys; *Il portoit de Gueules, a la Croix de Vair affronté.*

VANNET, een klepnen wan. Die *Cocquilles* woxden van ſommige alſoo ghenoemt.

VERSE', ou RENVERSE', averechts gheſtelt als een keper/ met den top nederwaerts/ een wallende Mane/ met de ſpitſen om leech.

VESTU, is een ſpecie van rebattement/ wanneer den ſchilde is ghevult met een vierkant/ ſtaende *Lozanger*-wys/ waer van de vier poincten raecken de vier kanten. Dit vierkant houdt die plaetſe van't veldt; ende die vier hoecken die overſchieten/ gheven aen den ſchilde de qualitept/ dat hy ghenoemt woxdt/ *Veſtu*. Ziet *Chappé Chauſſé*.

VILENIE. Ziet *Lyon*.

VILLE, Stadt: woxden ghereprezenteert oft verthoont/ ſomwylen als ſimpelyck gheſloten/ d'ander hebben de mupren met toorens verſien/ d'ander met open poorten/ d'ander toe gheſloten met poorten/ zynde van ander *Eſmail*, ende ghemetſt van Coleur/ oft Metal.

VIROLLE. Ziet *Cornet* en *Enguiche*, woxdt eyghentlyck ghenomen voor de ringen aen't mondtſtuck en't tupterſte deel van den hoorn/ of trompe. De trompen in den ſchildt van den Heer van Hoorn/ mede een van de ſeven Baenrotſen/ verſlaghen 1345; in Ooſt-Vrieſlandt/ volghens dat meer ghemelde M. S. vinde/ *Virollés d'argens*. De woxden aldaer verwapent/ zyn;

Den beſten Heer ſett ick vooren,
Hi droech gout van keel in Hooren,
Van ſilver waeren ſy ghebonden,
Manlick ſach men t'allen ſtonden,
Als hem laſt op quam, of noot.
Deez is ten Vrieſen bleven doot.

VIVRE, is een ghekromt Serpent/ of een groote Slanghe. Ziet *Guivre*, ghelyck in het wapen van Milanen.

Daer woxden *Faſces* ende *Banden* ghebonden/ genaemt *Vivrées*, die welcke zyn ghevzonghen; mochten beter ghenoemt woxden *Endentées*, met hotts kerven/ ende ſeer verre van malkanderen.

VOL. Ziet *Aigle*.

VUIDE, woxdt ghelept eenighſints binnewaerts uptgheſolt/ ende ingheſoncken met een ghelyckmatighe hollighept/ op't achterſte deel van een ronde. 't Exempel van't Cruys van't Graefſchap van Toulouſe/ ſal beter doen verſtaen/ 't welck is *Clechée*, open/ dat men den dach of't veldt kan ſien daer door/ *Vuidée*, hebbende die acht zyden niet ghetrocken met rechte linien/ maer wepnich hol-achtich/ middelwaerts ingaende/ waer door't middel ende die epnden van't Cruys vele breeder zyn als't corpus van de tacken/ etc.

Digitized by Google

Z.

ZULES, zijn ghelijck die van Zuplen boeren; ende mepne dat den naem van Zuplen/ het Blasoen heeft den naem ghegheven; want ick en kenne sulck gheen instrument; het en zijn gheene dubbele *Roos*, ghelijck sommighe ghevoelen/ maer schijnt ghenomen *à plaisir*, ende men en vindtse in gheene wapens/ mijns wetens/ als in die van Zuplen/ oft die hun daer van reclameren.

EYNDE.

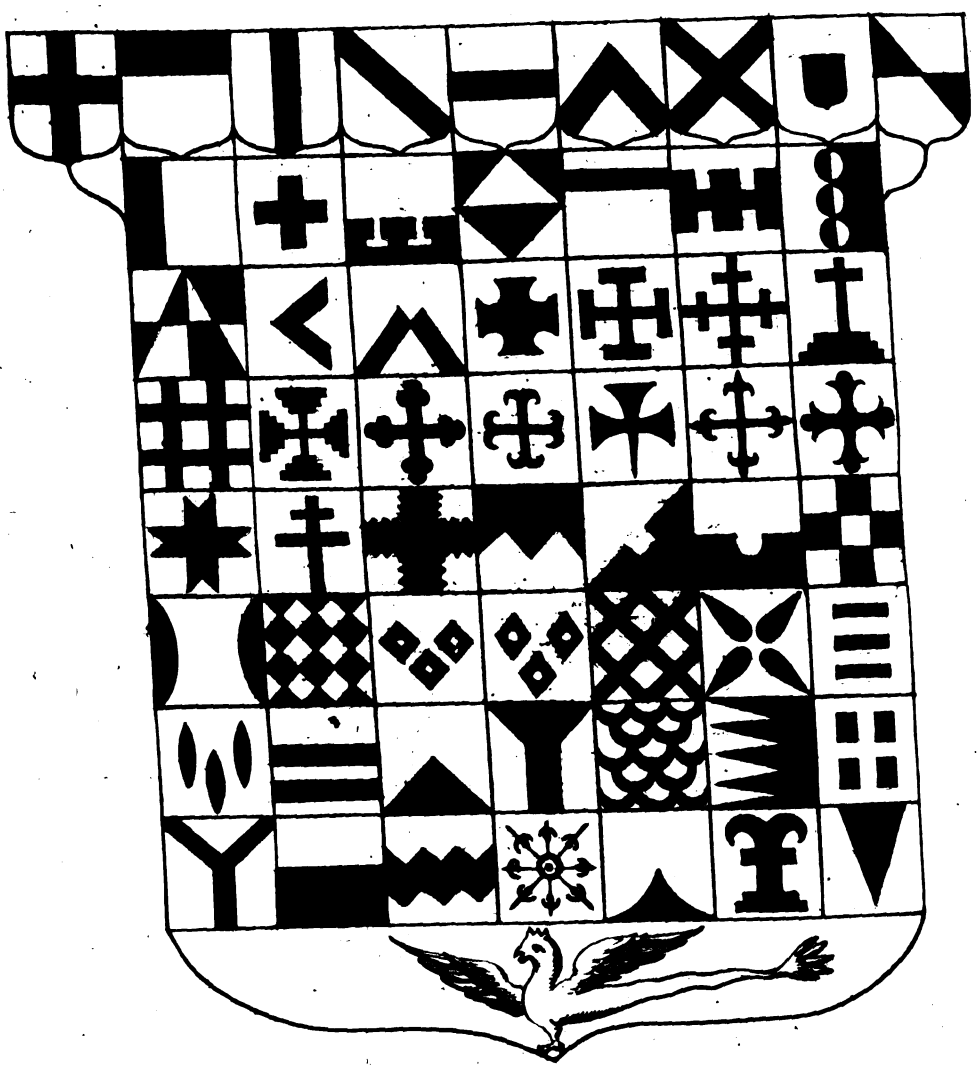
Eenighe doode teeckenen van Blaſoenen,

door af-beeldinghe best te verstaen.

Honorables ordinaires

IX.

Croix. Chef. Pal. Bande. Faſce. Chevron. Sautoir. Eſcuſſon. Gyron.

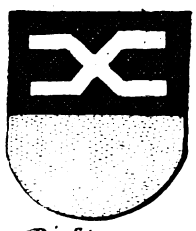

1. *Adextré.* 2. *Alizé.* 3. *Campagne.* 4. *Chappé-Chauſſé.* 5. *Chef-ſouſtenu.* 6. *Breteſsé & Contre-breteſsé.* 7. *De l'un en l'autre.* 8. *Chappe-Eſcartelé.* 9. *Chevron-Couché.* 10. *Chevron-briſé.* 11. *Croix-paté.* 12. *Potencé.* 13. *Croiſé.* 14. *à Degrez.* 15. *Baſtonnée.* 16. *Enſerrée.* 17. *Fleuronnée.* 18. *Ancrée.* 19. *Fichée.* 20. *Florencée.* 21. *Pometée.* 22. *Doublement-fichée.* 23. *Patriarchale.* 24. *Endentée.* 25. *Emmanche.* 26. *Enclavée.* 27. *Enté.* 28. *Equipellé.* 29. *Flanché.* 30. *Lozange.* 31. *Macles.* 32. *Ruſtres.* 33. *Freté.* 34. *Ouelle.* 35. *Hamaide.* 36. *Fuſees.* 37. *Gemelle.* 38. *Maiſtre.* 39. *Gouſſet.* 40. *Papellonné.* 41. *Pointes en faſce.* 42. *Billetes.* 43. *Pairle.* 44. *Coupé.* 45. *Vivre.* 46. *Eſcarboucle.* 47. *Point en pointe.* 48. *Roc.* 49. *Pont renverſée.* 50. *Un plaine ſour le tout a un Dragon a ailes eſtendues.*

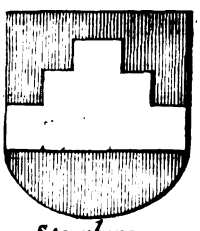
Eenighe

Digitized by Google

Eenige Seltſame Blaſoenen ende Inſtrumenten, die by ons in geen gebruyck en zyn.

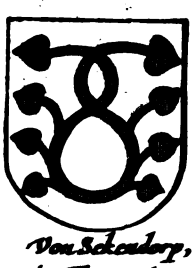
Die Stenger, in Palatinatu.

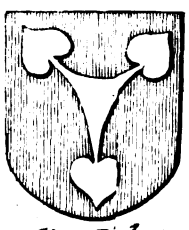
Steynberger, in Bavaria.

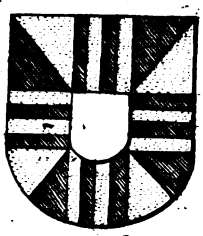
Von Borne, in Suevia.

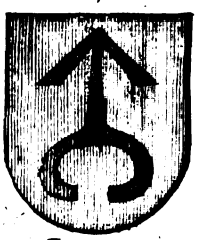
Von Schendorp, in Franconia.

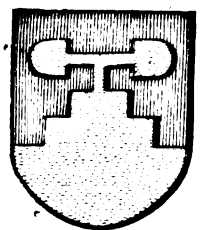
Von Luden, in Franonia.

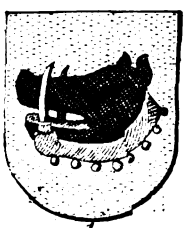
De Preſſigny, en France.

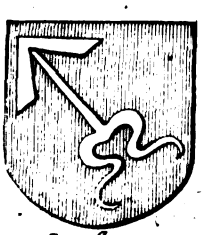
Imeram, in Hongarie.

Belick, in Hungaria.

Wicker, in Hungaria.

Streſk, in Hungaria.

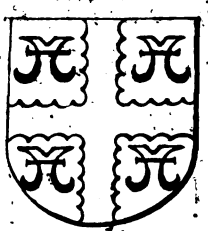
Gorny, in Hungaria.

Mortimer, en Engleterre.

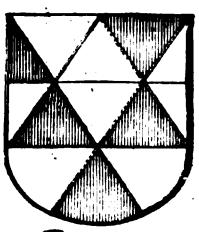
Haſtings, en Engleterr.

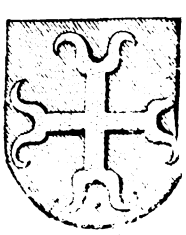
Bouchier, en Engleterre.

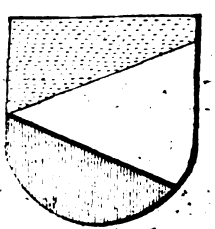
Comet, en Eſcoſſe.

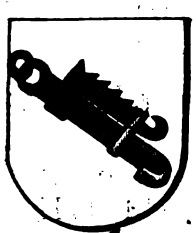
Rever, en Auſtrice.

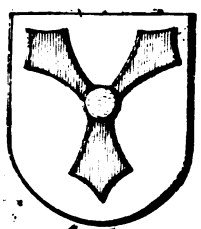
Negendinck, in Meckelborgh.

Criel.

Volmeſtyn, in Marckland.

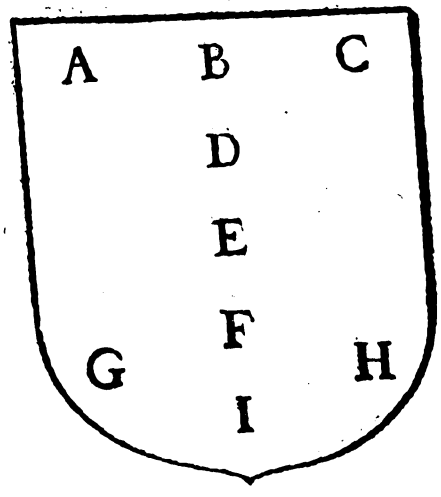
Methode om te kennen de Coleuren deſer Blaſoenen.

Argent, Sable, Azur, Gueulles, Sinople. Al-

AFBEELDINGHE

Van de neghen poincten/ oft plaetsen des schilds/ waer van hier voor onder 't woordt *Nombril* ghesproocken is/ en de wetenschap van die in 't blasonneren seer noodich; namentlijck/ wanneer eenighe van die plaetsen zijn ghelast met bysondere teerkenen van verschepden soorten/ dat dickwils ghebeurt in sommighe schilden/ om alsdan yder zijn eyghen ende particulieren naem/ naer die weerdighept van die plaets/ toe te voeghen.

A — *Dextre du Chef.*
B — *du Milieu du Chef.*
C — *Senestre du Chef.*
D — *d'Honneur.*
E — *du Cœur de l'Escu*, anders ghenaemt *Abysme.*
F — *du Nombril.*
G — *Dextre de la poincte de l'Escu.*
H — *Senestre de la poincte de l'Escu.*
I — *Dernier & bas en la Pointe de l'Escu.*

le Point, ou Place

EYNDE.

Ghedruckt tot LEYDEN;
In de Boeck-Druckerije van
WILLEM CHRISTIAENS vander BOXE.
In't Jaer 1645.

Digitized by Google

WAERSCHOUWINGHE

Aen den

LESER.

Het sal den Goet-gunstighen Leser gelieven dese Correctien/ en Additien/ die midts onse ablentie/ soo in 't af-schrijven/ als Drucken/ ende langh liggben van de Coppe onder de Persse veroorsaeckt/ ende hem onder 't lesen konnen hinderlijck zijn/ eerst aen te teeckenen/ ende alsoo te lesen: de voordere mis-stellinghe kan in 't lesen/ soo lichtelijck verbetert/ als gheobserveert werden.

Pag. lin.

2. 36. qua quis.

3. 36. beschreerde op.

4. 24. behielde en voerde den tytel van DOMINUS FRATRUM, waerom d'andere broeders hem nepghen voor hem/ als hunnen Prince/ Gen. 27. v. 29. ende C. 32. en 33. om dat hy be-erfde die weerdighept sijns baders. l. 25. over zijn. l. 28. Exod. Cap. 4. l. 30. ende Exod. 24. dat door Godts bevel tseventich van de selve Ouderlingen der kinderen Israels met Moses souden op-klimmen: welcke tseventich Deut. 1. als elders/ boven den naem SAPIENTES werden ghegeven den tytel van (a) NOBILES, PRINCIPES: ende dierghelijcke daer benevens. *a Version. Hieronymi.*

6. 30. in al en een pder.

8. 46. die meynen dat sulcx mede op dien tydt by de ghemeene Edele gheschiedt zy: want (sept hy) dat isser by ghedaen; maer het ryden met houssen of boet-kleen is mede achter ghelaten/ en upt die reden den naem van d'Edele daer by ghedaen. Oock.

9. 24. in juvenilem famam. l. 34. vermanende.

10. 17. humerali undulato, libro.

11. 20. quæ.

12. 23. niet wel voeghende.

13. 1. *tablet*, of borst-cieraet. l. 5. eenen geboorden rock/ hebbende beneden eenen omloopenden purpereu boort. l. 7. lararia. l. 30. endromides.

14. 15. die daer met een peert.

17. 21. sy noemden Gentes.

Andere zijn van ghevoelen/ dat 'twoordt *Gentilhome* als het beteeckent in de Provinciale tale een Edele/ komt van Gentilis, in dien sin/ als Gentilis beteeckent gheen Romeyn/ maer Barbarus, of een vreemdelingh van die Natien die in 't Keyser-ryck ghevallen waren/ en 't selve woordt Gentilis daer naer (midts de Romeynen soo by verachtinghe ghenoemt hadden) hebben opghenomen tot een onderscheydt of teecken van eere/ voor sulcke/ die daer waren onder haer de voornaemste/ ofte in der daet Nobiles: als mede om haer daer door van de Romeynen t'onderscheyden/

Pag. lin.

den / en ſoo t'exprſſereren haer libertept en vyphom van tryhupt en andere belaſtinghen / die de Romeynen in 't ghemeen onderwoppen waren. Hinc nimirum fluxit (ſeyde Velſerus) quod cum Barbari in devictis Provinciis meliori quam Romani jure uterentur, Gentilitatis nomen Dignitatis exiſtimationem induxerit, paulatimque eo res prolopſa ſit, ut Gentiles homines abſolute pro nobilibus dicerentur. Gelyck wy ſien by de Spaenſche; alwaer / beneffens 'twoordt *Gentilhombre*, een Edelman ghenoemt werdt *Hydalgo*: dat goede Autheuren nemen vooz *Hyo d'algodo*, of filius Gothi, als aſtomſtich van de vzpe ende victozieuſe Gothen. Doch weder ten pzopooſte.

23. 41. Præfecti Prætorio.
26. 26. vier-zydich.
27. 3. *la foy*. l. 37. Vias de Vivain. l. 44. verkreghen heeft.
28. 14. interficere adorti erant.
29. 13. te beſchutten. l. 23. van deughd ende.
30. 10. decepto. *l.* 11. porrigere victos.
31. 21. vyandts liſt ontſlaen. l. 5. L. Sicinius Dentatus. l. 23. Sext. Digitius.
32. 12. Poſthumius Tubertus. l. 9. te voet / of te peert. l. 16. Prætor, l. 18. vyf dupſent.
33. 13. Aemilius. l. 26. item. l. 36. Poſthumius Tubertus.
a *Lib.* 1. *Dialog.* 5. Item, *lib.* 5. *Dialog.* 1. 34. 24. even ghelyck zy. l. 32. in ſyn (a) Poliozeticon.
35. 3. geſocht hebbende.
36. 26. maetſende.
37. 5. apparentlyck hadde verſlaghen.
b *Chiff.* 37. ult. ghevallen. Ook ſoo ghevoerdt by Don (b) Gonçalo Fernandes de Cordova / Hertoch van Seſa ende Terranova / Grave van Cabza / Ridder van den Gulden Vlieſe / te weten / *l'eſcu enté en pointe d'argent, a un Roy More veſtu d'azur, enchaiſné d'or.*
39. 11. *le Chauve*. l. 26. Sanctius. l. 28. Miramolin. l. 14. De wyde-bermaerde Stadt van Amſterdam voert inſghelyex de Croone *Imperial* op haren wapen ſchilde / ter ghedachteniſſe van menigen ghetrouwen dienſt ende handel in verre Landen / by ſpeciale Acte van den Keyſer. De woorden zyn;

Maximiliaen, by der genaden Godts, Roomſchen Koninck, altyds vermeerders s'Rycx, &c. Allen den ghenen die deſen Brief ſullen ſien, oft hooren leſen, ſalut. Omme dat wy bemercken dien groote ghetrouwicheyt, ende goetwillicheyt, ende ock den menichfondighen, die onſe Stede van Amſterdam ende den ingheſeten van dien, tot haren zwaren koſten, ons, ende den Voor-vaderen van onſen Sone Koninck Philippus, tot diverſche ſtonden ghedaen ende beweſen hebben, byſonder daghelyex doende in deſe teghenwoordighe VVapeninghe, dien wy van noodts vveghen moeten doen, omme onſen Stede van Rotterdam, 't Slot, ende den Stede van VVoerden, tot redelie ende onſe ghehoorſaemheyt te brenghen, ſoo eeſt, dat vvy, aenſiende hoe die ſelve Stede niet verciert en is, met eenen alſulcken VVapen, als ſy vvel behoort te hebben, ende dat byſonder op dat die Poorteren ende Ingheſetenen van onſen voorſz. Stede van Amſterdam, dagelyex met haren Schepen ende goeden, te VVater ende te Lande, in vele verre vreemden Rycken ende Landen converſerende ſyn, in koopmanſchappen: VVaeromme ende om der redenen vville voorſz. ende om ſonderlinghe ſaecken ons daer toe porrende. VVy hebben uyt onſen eyghen proprien vvil'e ſpeciale gracie ende authoriteyt verleent, ghegunt, ende ghegheven, verleenen, gunnen ende gheven midts deſen onſen Brieven, den ſelven onſen Stede van Amſterdam voorſchreven, dat ſy van nu voortaen ten eeuvvighen daghen toe, haren VVapenen voeren ende bekleden ſullen, tot eeuvvighen memorie van onſer gratie, metter Croone van onſen Rycken, ende omme dat vvy tſelve voor ons ende onſe nakomelinghen, vaſt ende gheſtade, ende van vveerden vvillen ghehouden hebben.

Soo hebben vvy, tot een Oorconde, deſen Brief beteyckent met onſen eyghen name. Ghegheven in onſen Stede van Schiedam, den thienden Februarij, Anno veerthien hondert. Ende vvas onderteyckent. Maximilianus, &c.

40. 28. *qui chantent, ou parlent.*

Digitized by Google

Verbeteringhen der Druckfouten.

Pag. lin.

42. 17. Tibiſcus. l 42. ghedicht deſe Latijnſche.

43. 18. digna. en onder die krupcen/ Crux ingradata (immiſſa) dat men ghemeenlijck ſelt op weghen en graven der dooden/ om dat Godt in den vleeſche aen ſulcke ſorme van kraps ghenaghelt is gheweeſt.
(a) O lignum felix, in quo Deus iſpſe pependit. l. 38. Andere leeren 't ſelve te.

a *Sybil. apud Sozom. lib. 2. c. 2.* by *Greſſ. tom. 1. lib. 2. c. 40.*

44. 37. Symbola, de welcke. l. 47. *armories.* In purpuris (ſept (b) Chrſoſtomus) fulget crux, in diadematis crux, in precibus crux, in armis crux, etc. als wp.

45. 6. ſal ons vernoeghen. l. 24. het veldt-teecken van dien geeſtelijcken Kruyghs Overſten en de figuere.

b *Oration. quod Chriſtus ſit Deus.*

47. 5. *chargé.* l. 21. Azincourt. l. 39. twee van de metallen.

48. 1. Edel ofte *bas* duobus modis. l. 40. in ſuperficie perſpicui materiæ puræ.

49. 45. als meer hebbende van het.

51. 13. die naer die proy. l. ultima. reden/ by (c) Plinius.

c *Lib. 33. c. 3.*

52. ultima. ——— gaf hem geen eer.
In imitatie van dit segghen wierde den (d) ſoon van Don Ferrant Gonzague/ weſende een jonghman van goede apparentie/ ende bekomen hebbende 't thelepdt van een Compagnie peerden/ gegeven duſdanigen witten ſchildt/ om te voeren in ſijnen Standaert/ met het devijs/ Virtutis trophæa novæ non degener addet. Niet te min ſoo.

d *Dial. des Deviſes, de Paulo Iovio, pag. 133.*

54. 16. ſwaer ende dupſter. l. 31. waer van te draghen wy ſien. l 43. kan den leſer vinden inde.

55. 2. is voerende. l. 16. *Guiſnes.* l. 22. *Torteaux.*

57. 22. advoeringhe/ d'odieuſheyt van Vitelleſca by de oude Romeynen.

59. 44. hoe dat die veranderinghe.

60. 10. primo nobiliſſimo. *l.* 33. Panhyper-Sebaſtus.

65. 21. divinis. l. 47. gheſalft: daer nochtans op d'inauguratie van Koninck Henrick III, (e) geen olye in deſe ampulle gevonden wierde/ dat beneffens / in't opſetten van de Koninckljcke Croon op ſijn hooft/ hy uyt-riep tot tweemael/ Och ſy quetſt my/ en knielende voor den autaer in het hooren van de Miſſe weder afviel van ſijnen hooſde/ ghehouden wierde voor een quaet omen/ als het ock was voor hem en andere. Doch nopende/ etc.

e Segar, *Honor. Militair, and Civil. lib. 3. c. 47. pag. 182.*

66. 5. huldinge/ niet te min veel van Francoyſen/ en ook ſommige vande curieuſte beginnen haer Koninckljcke ſalvinghe in hem / ja Baronius. l. 39. recuperarent.

67. 17. *Conig iſt:* (f) andere/ *die vvell er ein ghekronter un gheſalbter Koning iſt*, dat is/ om dat hy een gheſalfden en gekroonden Koninck is.

f *Martin Rumelin, ad Aur. Bull. Carol. A. Diſſert. 4. §. 5. apud* Selden, *pag. 155.*

68. 1. ſept (g) Lipſius. l. 2. non aliud quam. l. 3. Africa (alwaer t'ombinden was 't vooznaemſte van d'inauguratie) l. 15. voorts ghemeenlijck gheweeſt een. l. 22. paupertatem.

g *pag. 256.*

69. ult. met Griecxſche of Pyriſche ſpronghen (*) van Pyrro den vinder.

(*) *Strabo l. 7. Plato de leg. lib. 7.*

71. 29. godtlooos Prince. l. ultima. of hy ſegghen wilde.

72. 4. ——— *Koninckrijck.*
Niet te min ſoo ſien wy in eenen dryen Staet/ ſoo wel als onder 't ghebiedt van een Hooft/ deſe ghebreecken; ende daerom ock met ſeecke-ren Schrijver wel ſegghen moghen/

d'Eerbaerheyt, elacy, moet,, onder voet:
d'Eerbaerheyt, verkeert in veynſen;
Die de konſt van veynſen heeft,, eerbaer leeft,
Anders derf nauvv yemandt peynſen.

't kuſſen van de ——— l. 34. die aerde (h) kloppen. Ende hier van komt adorari more Perſarum. Ipſe (ſeydt Lamp.)

h *Cornelius à Lapide* in ſijn Commentarien op den Propheet Iſaia, *c. 49. v. 23. pag. 407.*

73. 22. (ſeydt (i) Valerius.)

i *Lib. 6. c. 2.*

75. 36. antiquitas. Ock in de heylighe.

76. 4. ut malus: (k) andere malis. l. 22. toeghevoeght heeft: ende in hun exempel

k *Lipſius apud* Selden, *p. 180.*

Digitized by Google

Byvoeghſelen ende

Pag. lin.

pel ſoo het ſchynt/ mede ghekomen in ghebruyck by de Keyſeren in't Weſten.

81. 7. excerceris. *l.* 21. imponitur in Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: quam
85. 14. patinam.
86. 22. Maſelus/ gheciteert by Gretſerus/ de Cruce, lib. 2. c. 47.
87. 47. by de erectie.
94. 5. nyeghenomen d'unctie of. l. 26. ſuo capiti.
107. 5. zynde maer 'twoordt.
113. 28. ſupplicum per te.
118. 33. te ſeveriſſime. l. 41. noch werden onderhouden.
120. 25. *Lemos.* l. 46. *ambos a dos: luego.*
121. 1. van den ſtaet. l. 40. met deſe woorden.
123. 49. per Italiam. *l.* 48. Hildes Hemienſes.
124. 10. bene merendi propoſito.
126. 28. oppidove.
127. 15. *Conceyos.* l. 42. *Condes,* hebbende permiſſie van te boeren den grooten tytel van Don, niemandt toeghelaten in de oude tyden dan den Koninck/ d'Infantes/ en Prelaten; doch ſommighe segghen/ dat niet alle *Ricos hombres* vermochten dien tytel te boeren/ maer alleen ſnicke als niet en waren verobligeert den Koninck te dienen inden Oorloge dan met haren dyen wille.
129. 49. majeſtati noſtræ.
131. 21. te excelleren of overtreffen) als naer. l. 31. poſtquam præfectos omnes. *l.* 35. atque ipſe ego. *l.* 38. ejus enim ego. *l.* 40. agunt.
133. 15. Germanos. *l.* 54. Ite milites mei, &c. *l.* 17. vivite poſthac. *l.* 19. ſi quis negaverit inglorius. *l.* 21. aut ſcurrilitatis. *l.* 22. ad gloriam redundet. l. 24. want het Ridderſchap boven den Edeldom beſloot de weerdichept. l. 46. Maer vermochten wel die Heeren en Princen eenighe.
134. 1. dochter/ dyp perſoonen hun.
135. 7. paludatus. l. 39. die dignitept by privilegie ſpecialyck.
142. 6. boeten ende ſoo by de Coninginne. l. 28. poteſtate.
145. 21. ende hem segghende.
150. 35. cortinis pannorum. *l.* 36. protenderet.
136. 12. Anno 1619.
164. 1. Hertoch van Nibers.
166. 4. pilaren van doer ſtaet.
168. 10. die conditien. l. 15. verſien te weſen.
174. 10. Jannez.
176. 28. lyden veel. l. 30. verſaeckten. l. 43. aen haren.
179. 22. Magnum.
181. 3. by Alphonſum; by andere/ Sanchium/ Anno 1158.
185. 19. 't Maerſchynelyckſte dyenghen by die. l. 39. *Gouverner.*
186. 16. dyutale natien.
192. 6. Buckingam. l. 17. d'erectie. l. 19. feuda vexillaria. l. 27. door Rupelmonde l. 29. *& le preſenta.* l. 31. *Mon treſredoute.*
197. 4. Marcellinus. Meenen mede. l. penultima. met een kovel.
200. 18. ende by die van Malta.
201. 32. Soo dat mede die.
201. 2. Gouverneur der Stadt Berghen. l. 6. ghewoorden honorable ende eenen l. 23. somwylen onderſchepden tot. l. 26. *eſquadre.* Soo dat die *Primiers Eſcuyrs* hebben hunne Schildtknapen onder haer/ als in d'oude tyden van 't Keyſer-ryck de Præfecti Sacri Palatii, Cubiculi & Stabuli, hadden onder haer hare Comites. In der voeghen dat dit woordt *Eſcuyer,* of Schildtknaep/ by na heeft verkreghen ſulck een verſpreydinghe/ als eertyds Comes in't Latijn/ ende dat ſoo wel ten reſpecte van ſijn verſchepden qualitepten en orders/ als dat *Eſcuyer* mede is een byſondere character van dignitept in't Hof voor die gheen particuliere charge oft bedieninge

verbeteringhen der Druckfouten.

Pag. lin.

ninge en hebben: want als die wierden genoemt Comites honorarii; soo dese Schildtknapen / *Escuyrs d'honneur:* als eenige waren Comites ordinis primi, secundi, & tertii: soo van gelycken sommighe *Escuyrs de premier, second, & tiers estat,* behoudende.

203. 4. troeniten.

206. 45. quàm.

207. 9. contortis. l. 10. sive. l. 43. Molinæ, Salinarum. l. cât. *van den.* l 46. quamquam. tunc.

208. 16. *vanden* l. 31. utuntur & fruuntur, & ad. l. 36. exertâ. l. 39. exertâ. l. 40. laciniis. l. 43. formam. l. 46 trabium. l. 47. rubeis.

210. 14. waerom d'onedele. l. 27. uptgedruckt. 't Exempel beyde van d'een en d'ander / sien wy in de voorgaende brieven / tot dien eynde by-ghebracht.

211. 13. clauditur, complectitur. l. 14. augeri.

212. 24. Voor ghebooxte. l. 28. Meerminne / met het Devys / Contemnit tuta procellas, namentlyck / (a) Estienne de Colonna / Generael van Cosmo de Medicis / willende daer mede te kennen gheven / dat hy hem hielde gheassureert teghens alle assaulten van de fortune / ende betroude op syne eyghen vromigheyt / even als de Meerminne in 't swemmen haer niet en ontset voor onweder. a *Dial. de Devises de Paulo Iovio, pag.* 139.

217. 3. van de hooghde van.

222. 7. d'oude Heeren van Bergen. l. 11. t'ondersoecken. Heer Anthonis van Bergen / naer syn creatie / als Marquys van Bergen / binde in zeghel synen schildt ghesupporteert *à dextre* van een Leeuw / *à senestre* van een Griffioen / ende syne Stadt van Bergen van twee Wilde-mans *au naturel:* de reden hebben noch niet ghelesen / ende 't segghen van d'oude niet volkomentlyck willen aen nemen. Die Con:

223. 21. *à outrance.*

224. 6. *Pennon.* Relateert.

225. 45. *doet uyt* (van Baronnen).

228. 3. 't veranderen der Stam-namen. l. 18. die alle in 't besteden van den Edeldom souveraine. l. 30. en 31. ende daerom heb oock voor ghenomen.

230. 8. ghernyneert en staet. l. 4. fontepne (die. l. 13. van Oyangjen) dit Capelleken segghe.

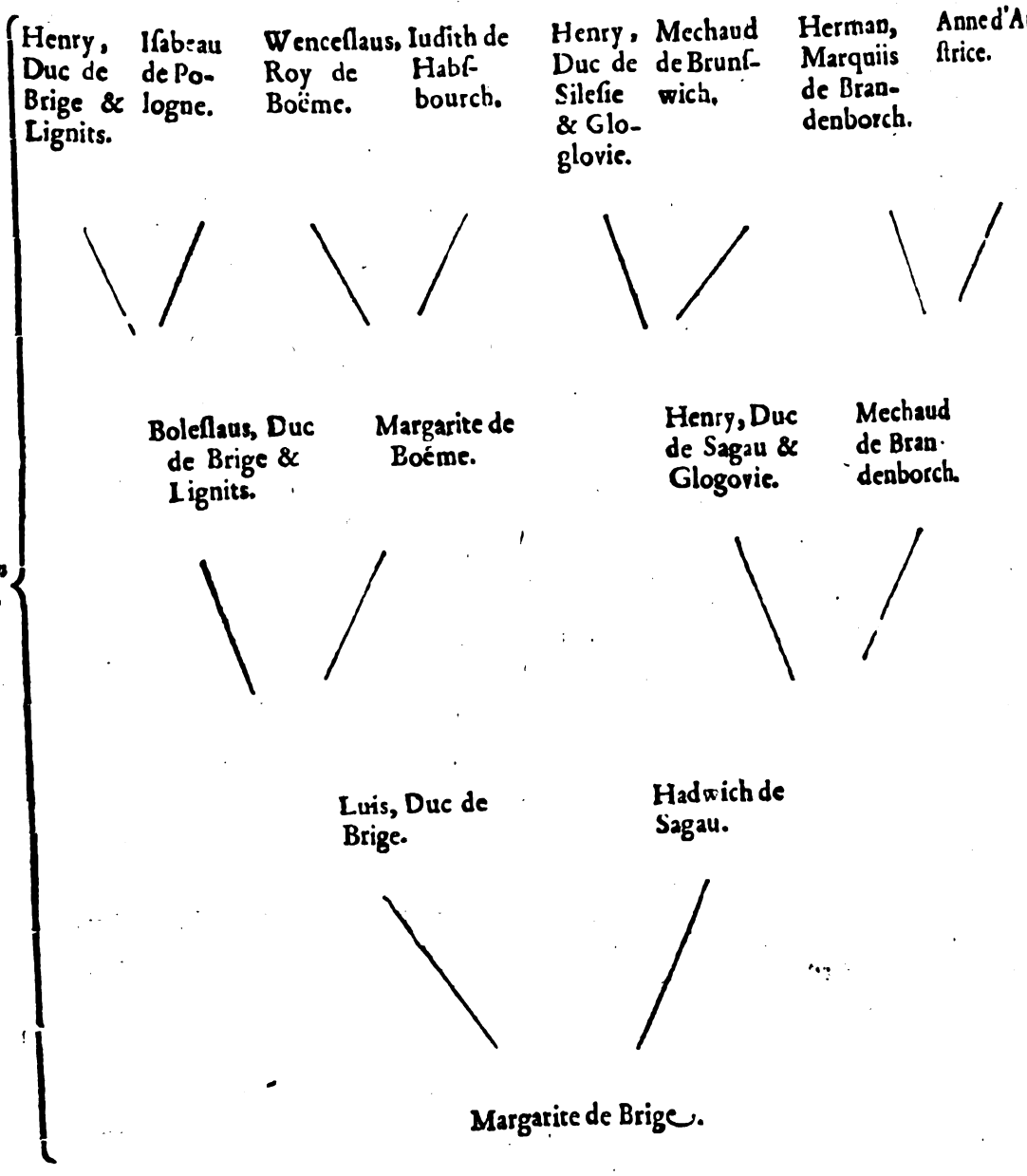
233. 24. anno 990.

236. 16. hebbende derthien jaren.

238. Margarite de Nesle / of d'Arragon.

239. Ramond de Nesle / *Comte de Provence,* soon van Sanche Alfons / Grave van Provence / broeder van Pieter / Koninck van Arragon.

Digitized by Google

249. ſeggen andere,

Pag. lin.

212. Marie de Pardo (ſepdt O. de la Marche) *amie de Piere, Roy de Portugal.*

260. Leopold (ſepdt Fabin) hadde de dochter van Jan/ Koninck van Arragon.

271. Iſabeau de Portugal/ dochter van Jan/ Conestable van Portugal/ ende van Iſabella d'Vrgel en Viſeo/ ſepdt den ſelven Autheur/ was wijf van Jan II. *Roy de Caſtille.*

274. Segghen inſghelijcx dat Emanuel is gheweeſt ſoon van Ferdinand/ *Duc de Viſeo*, ſoon van Alphonſo I. *Roy.*

281. 19. per Philippum II.

284. 2. ſubtumulatus. *l.* 4. Defenſor juris. *l.* 24. Oosterhoudt. l. 25. Weſemale. l. 30. Couwenberghe/ Panhupſe ende l. ultima. boeren.

285. 11. Aptoude.

289. 2. Voxtel. l. 15. *eſſonnoir.* l. 41. haer Heer. l. 44. Anno 1350.

290. 26. ende ghewan kinderen. Heer.

291. 13. *en Pennon.*

293. 35. Montheleep.

van

verbeteringhen der Druckfouten.

Pag. lin.

294. 37. van Merckem. l. 48. *d'argent qui eſt de Loigny.* l. 49. *pieces qui eſt d'Audenaerde, ou Pamelée.*

295. 10. voert *eſcartelé de gueles & d'or.*

296. 2. Grimbergen/ ten aenſien van de erectie/ van 'tſelve Graefſchap. l. 26. *chevron d'argent.* l. 32. Quedin.

297. 4. Jan van Kepmerſwale trouwde eerſt Alice van Schoonhoven/ ende daer naer Margarite van Egmont; by de eerſte ghewan hy een dochter/ ende by de tweede drie ſoonen/ ende twee dochters/ welckers poſteriteyt is noch in weſen. l. 24. van ſijn recht.

298. 20. Andere segghen Maria/ ende dat ſy trouwde Willem.

299. 20. Vrouwe van Culenborch/ dat ſy erſde by teſtament/ als weſende de derde dochter. l. 26. Sidonia. l. 37. Mautie. l. 39. Cornelia van Culenborch/ die tweede dochter. l. 50. Bailleul.

300. 1. Adriaen de Bailleul/ Heer van Ewe. l. 2. *doet uyt* (Vrouw van Bailleul.)

301. 17. *eſchequeté.*

303. 17. berſoeck van ons.

304. 27. *a la Bordure.*

307. 49. Rutger Philips Jacob / ende.

310. 34. verhaelt met deſe woorden.

311. 33. ghereſerveert Anno 1200, in't behoyven der inwoonderen van alle exactien/ ſeyt 'tmeer ghemelde M. S. ende hier.

312. 42. tweeden ſoon/ Jan van.

313. 6. Gracht ſonder sij. l. 10. & Barbanſon. l. 39. Pontskercke Perlies.

316. 36. *ſans bec ni jambes.*

319. 28. Privilegien niet begrepen.

320. 12. Antoinette de.

325. 5. lijf noch livt.

335. 16. Rijſwijck en Sande.

334. 28. *au ſautoir.* l. 49. oude ghelachten.

335. 5. (a) Vroſt tot Berghen.

a Volgens ſeeckeren ouden Keurboeck der Stadt Bergen, by ſchriftelicke communicatie van M. van der Weelden, ons naerghelaten.

Onder die Konſt-woorden.

Pag. lin.

2. 23. upt vleeſe. l. 35. van een *Eſmail.*

4. 6. die hayren om hooch.

5. 1. *chantent.*

6. 40. *Aiglets.*

7. 1. *Cercles.* Item, fol. 8. l. 7, 8, 9.

8. 14. boom.

9. 33. reſtrictien.

11. 6. *Chauſſes.* l. 17. *Chappe.*

13. 11. ſtaeck.

14. 14. Eccleſiaſtiquen Heer. l. 26. en 29. back-balck. l. ead. ſtaen. l. 34. moet hy metal en couleur hebben. l. 35. te weten/ *que le.* l. 40. om hoogh.

15. 39. naer d'Etymologia.

17. 48. *'t Lambeau.*

19. 4. tot den ſtinckeren. l. 17. moet met elck een.

23. 13. wordt *Faſcé, Cotícé* en. l. ead. worden/ ſiet. l. 20. Nederhoff.

24. 41. onderſoeck/ komt upt dis *Sup.*

26. 11. ghebrooken trouw.

27. 8. oock naer ſorme.

ſtoc-

Byvoeghselen ende verbeteringhen, &c.

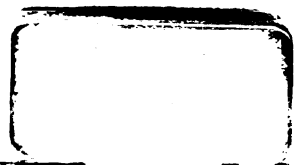
Pag.	lin.	
29.	40.	stocken bp den.
30.	2.	den dwerschen balck.
31.	8.	des Helms. l. 23. ziet bp den Autheur.
33.	25.	Anders verschenden oude *Lambris* die. l. 30. over eynde een. l. 36. (meer) l. 37. meer heest.
34.	ulti.	in te vinden. NOTA, dat a dient de twee figueren van Helmen: b die ronde.
45.	2.	vogue. l. 10. eer-schaemte.
45.	20.	Tyrius color.
46.	14.	ziet bp Guillim.
48.		*duet wyt* de linie die den *Chef* maeckt in 't Blason alsdan / bp soute van den snijer ingheslopen.

EYNDE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google